

De Economist

Jacob Leonard de
Bruyn Kops,
Nederlands ...

Econ P 204.2

Harvard College Library

BOUGHT WITH GIFTS RECEIVED
THROUGH THE COMMITTEE
APPOINTED BY THE BOARD
OF OVERSEERS TO VISIT THE
DEPARTMENT OF ECONOMICS

DE ECONOMIST.

DE ECONOMIST

OPGERICHT DOOR

Mr. J. L. DE BRUYN KOPS.

REDACTIE:

J. D'AULNIS DE BOUROUILL, N. P. VAN DEN BERG,
G. M. BOISSEVAIN, H. B. GREVEN, R. MACALESTER LOUP,
M. MEES, F. S. VAN NIEROP, J. K. W. QUARLES
VAN UFFORD, C. A. VERRIJN STUART.

1897.

EERSTE DEEL.

S-GRAVENHAGE. — H. L. SMITS.

1897.

Econ P 204.2

HARVARD COLLEGE LIBRARY
GIFT OF THE
OVERSEERS COMMITTEE
TO VISIT THE
DEPARTMENT OF ECONOMICS

Aug 30, 1929

INHOUD.

JAARGANG 1897.

EERSTE DEEL.

	Pag.
<u>Rijksuitkeeringen aan Gemeenten. Door Mr. N. G. Pierson.</u>	1
<u>Het Deensche stelsel van staatspensionneering van oude lieden. Door Mr. J. Baron d'Aulnis de Bourouill . . .</u>	15
<u>Amsterdamsche Forensen in de zeventiende eeuw. Door Mr. A. D. van Assendelft de Couingh</u>	30
<u>De afsluiting en droogmaking van de Zuiderzee van een economisch standpunt beschouwd. (Met eene kaart.) Door Mr. F. S. van Nierop</u>	89
<u>Is het mogelijk door invoerrechten den nationalen arbeid te bevorderen? Door G. Mesdag Jacz.</u>	144
<u>Een nieuwe Stoomvaartlijn. Door A. Hotz</u>	158
<u>Progressie bij de gemeentelijke hoofdelijke omslagen naar het inkomen (met eene graphische tabel). Door J. Be. Westerdijk</u>	215
<u>De nieuwe landrenteregeling voor de Preanger-Regentschappen. Door L. Wessels.</u>	291
<u>Statistische gegevens omtrent het verband tusschen graanprijzen en invoerrechten op graan, alsmede tusschen tarweprijzen en broodprijzen (Met een graphische voorstelling). Door Prof. Mr. J. Bu d'Aulnis de Bourouill.</u>	317
<u>De regeling der progressie bij gemeentelijke inkomstenbelastingen. Door Prof. E. A. Rahusen.</u>	321
<u>Hoe Amsterdam outtijds de belangen der Medische Politie behartigde. Door G. Renkema Ezn.</u>	387
<u>Is het mogelijk door invoerrechten den nationalen arbeid te bevorderen? Door J. van Dusseldorp A Mzn.</u>	415

	<u>Pag.</u>
Antwoord van den Heer G. Mesdag Jzn.	426
Iets over de bevolking van Rotterdam over 1896. Door Mr. N. J. E. de Voogt	487
Het verleenen van geldelijke hulp bij den aankoop van vee. Door Jhr. Mr. W. H. de Savornin Lohman . . .	510

Koloniale Kroniek, Koloniale Literatuur.

	<u>Pag.</u>
<u>Van Heutz, van Nunen en anderen over de reorganisatie van het binnenlandsch bestuur in N-Indië. — Reinier D. Verbeek en anderen over het gewijzigd ontwerp eener mijnwet voor N-Indië. — Uitbreiding van directe stoom- vaartverbindingen moet vermeerdering van handel ten- gevolge hebben. — Van der Kemp en Kielstra over Louw's geschiedenis van den Java-oorlog. — Brieven van Dr. en Mevr. Adriani. Door Jhr. Mr. J. K. W. Quarles van Ufford</u>	<u>234</u>

Nieuwe Uitgaven.

	<u>Pag.</u>
<u>Het protectionisme en zijne gevolgen door Dr. D. Bos. Door Mr. M. Mees</u>	<u>35</u>
<u>Eene inaugureele oratie. Mr. M. W. F. Treub. De ont- wikkeling der staathuishoudkunde tot sociale economie. Door G. M. Boissevain</u>	<u>43</u>
<u>Bijdragen tot de Statistiek van Nederland. Uitgegeven door de centrale commissie voor de statistiek IV. Onderzoek naar de geschiedenis en werkzaamheid der Vakvereeni- gingen</u>	<u>165</u>
<u>Jhr. Rochussen. Mr. N. G. Pierson's Muntleer en „Munt- politiek“</u>	<u>264</u>
<u>Mr. J. van Schevichaven, van Leven en Sterven. Door Mr. A. S. van Reesema</u>	<u>430</u>

Economische Kroniek.

	Pag.
<u>Nederlandsche Financiën. — Suikeraccijns. — Indisch patentrecht. — Bevloeiingen. — Boter en Margarine. — Het vrije ruilverkeer. — Arbeids- en Veiligheidswet. — Arbeidscontract in België. — Verzekering tegen werkloosheid. — Muntbiljetten. — Vreemde Pasmunt</u>	56
<u>Rijksmiddelen. — Bedrijfsbelasting en Indisch patentrecht. — Suikerwetgeving. — Veiligheidswet en arbeidswet — Kamers van arbeid. — Beroepsstatistiek. — Werkloosheid. — Coöperatie in Nederland. — Merchandise Marks act. — Engelsche postreijen. — Duitsche staatsschuld. — Pruisische belastingstatistiek. — Rus-ische finantien. — Turksche finantien. 169</u>	169
<u>Rijks- en gemeente-financiën. — Suikerwetgeving. — Ongevallen verzekering. — Duitsche arbeiders-verzekering. — Employers liability act. — Bakkersarbeid. — Fransche finantien. — Zwitsersche bankpolitiek. — Mc Kinley's rede</u>	266
<u>Rijks- en gemeentefinanciën. — Belastingstelsel. — Grondbelasting. — Behoosching van staatswege. — Bevloeiingen. — Arbeidswet. — Kamers van arbeid. — Landbouw-crediet. — Organisatie van het handwerk — Maximum arbeidsdag. — Muntwezen</u>	348
<u>Centrale commissie voor de statistiek. — Gevangenisarbeid. — Nederlandsch werkliedenfonds — Voorkoming van ongelukken. — Bureaux de placement. — Engelsche finantien. — Italiaansche finantien</u>	454
<u>Nederlandsche finantien. — De suiker en de bescherming. — Het Landbouw-comité en beschermende rechten. — Werkloosheid te Amsterdam. — Landontginning. — De Duitsche margarinewet. — De acht uren der mijnwerkers. — Employers' liability</u>	547

Handelskroniek.

	Pag.
<u>Begrooting van Waterstaat, Handel en Nijverheid 1897. — Jaarverslag van de Kamer van Koophandel te Hamburg. — Commissie voor de statistiek van de in-, uit- en doorvoer. — Scheepvaartbeweging te Amsterdam en te Rotterdam in 1896</u>	78
<u>Verslag der Rijkscommissie tot het examineeren van stuurlieden ter koopvaardij over 1896. — Staat der Nederlandsche koopvaardijvloot op 31 Dec. 1896 en de scheepsbouw in Nederland gedurende het afgelopen jaar. — Scheepvaartbeweging in 1896 en 1895. — Scheepvaartbeweging in vreemde havens in 1896. — Zeerampen aan schepen van de Nord-Deutsche Llyod overkomen. — Invoeren van landbouwproducten in Groot-Brittannië in 1894, 1895 en 1896. — Faillissementen in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika en Canada</u>	196
<u>Tractaat van handel en scheepvaart tusschen Nederland en Japan. — Handelstractaat tusschen Nederland en den Oranje Vrijstaat. — Invoering van een wettelijken tijd. — Gewijzigd ontwerp van wet tot wijziging der artikelen 748 en 755 van het Wetboek van Koophandel betreffende den tijd voor lossen en laden van binnenschepen. — Manchester kanaal. — In- en uitvoerhandel van de Vereen. Staten van Noord-Amerika</u>	282

	Pag.
Voorgestelde wijziging van het tarief van invoerrechten in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika. — Verzoeken beschermende rechten te heffen bij invoer van meel en van lijnkoeken. — Instelling van een beroepsconsulaat te Shangai. — Rijnvaart	371
Bureau voor den industrieele eigendom. — Wet tot regeling van laad- en lostijd voor binnenvaartuigen. — Klachten over dienstregelingen der verschillende spoorwegmaatschappijen. — Het nieuwe Amerikaanse tarief. — Inlichtingen van den Minister van Financiën op het adres der meelfabrikanten. — Handelsbeweging van Frankrijk in het 1 ^e kwartaal 1897. 476	
Nieuwe boterwet in Frankrijk. — Consulaire Verslagen. Athene, Rio de Janeiro. — Handelsbeweging der Argentijnsche Republiek. — Handelsbeweging van Zwitserland — Patent-aanvragen in Engeland. — De inkomsten van het Keizer Wilhelm-kanaal. — Verkeer door het Suez-kanaal	558

Economische Nalezingen en Berichten.

	Pag.
<i>Coöperatie op landbouwgebied.</i>	86
<i>Nog eens De Oranjevond van Orde</i>	209
<i>Werk en brood</i>	212
<i>Prijsraag nitgeschreven door de Internationale Vereeniging voor Ver-</i> <i>gelijkende Rechtswetenschap en Staathuishoudkunde</i>	213
<i>Middelen in Suriname</i>	289
<i>Aan de Redactie van de Economist. Door Jhr. Mr. W. F. Rochussen</i>	384
<i>De Ombliën kolen</i>	385
<i>Duur graan, meer werk?</i>	483
<i>Verband tusschen welstand, nataliteit en kindersterfte</i>	485

VERBETERING.

Op bladz. 216 leze men in plaats der zinsnede, aanvaagende op regel 10 van onderen, het volgende: De ordinaten nu geven aan, door deze getallen, hoeveel maal de verhouding der belastbare inkomens tot de geschatte, bij de opvolgende inkomens, grooter is dan diezelfde verhouding bij 1500 inkomens, wanneer deze laatste verhouding = 1 wordt gesteld. M. a. w. de abscissen geven aan de geschatte inkomens, de ordinaten de progressie enz.

RIJKSUITKEERINGEN AAN GEMEENTEN.

In de twee laatste afleveringen van den vorigen jaargang gaf ik eenige beschouwingen voor Rijksuitkeeringen aan gemeenten. Ik trachtte het beginsel te vinden, dat bij deze uitkeeringen tot richtsnoer moet dienen en kwam tot de slotsom, dat het beginsel moet zijn: den druk der uitgaven, die in het algemeen belang aan de gemeenten zijn opgelegd, dáár het meest te verlichten, waar hij het meest wordt gevoeld. De eerste vraag, die wij hebben te beantwoorden, is nu deze: welke zijn de oorzaken, die in de verschillende gemeenten de zwaarte van den druk bepalen?

De regeering, blijkens haar ontwerp, wil hier gelet hebben op drie factoren: het bevolkingscijfer, de verhouding tusschen belaste en onbelaste huurwaarden, en die waarin de gewone kosten van armenzorg tot de overige gewone uitgaven staan. Het bevolkingscijfer: naar gelang een gemeente meer zielen telt, geeft het ontwerp haar meer, ja belangrijk meer, per hoofd. — De verhouding tusschen belaste en onbelaste huurwaarden: naar gelang deze laatsten een grooter deel van alle huurwaarden uitmaken — zeggen wij liever: volgens zekere fictieën geacht worden uit te maken — is de uitkeering ruimer. — De evenredigheid tusschen de gewone kosten van armenzorg en de overige gewone uitgaven: zoodra deze meer dan 15 percent bedraagt, zal het Rijk een gedeelte der kosten van het armwezen vergoeden. Geen van deze criteria past in mijn stelsel. Een sterk bevolkte gemeente kan, vergeleken met andere plaatsen, een zeer welvarende zijn. De onbelaste huurwaarden kunnen een groot deel uitmaken van de totale huurwaarden, zonder dat de noodzakelijkheid tot ruime uitkeeringen daaruit volgt. En van de evenredigheid tusschen de gewone uitgaven voor het armwezen en de overige gewone uitgaven kan hetzelfde worden getuigd: ook zij geeft een zeer gebrekkige aanwijzing van de behoefte aan steun.

De druk, dien de uitgaven in het algemeen belang aan de gemeenten opleggen, schijnt mij veeleer afhankelijk van drie andere factoren: van het bedrag dier uitgaven, van de draagkracht der bevolking, en van de mate, waarin van deze draagkracht reeds tot dekking der overige uitgaven is partij getrokken. Dit laatste punt mag niet veronachtzaamd worden. Een kilogram is niet veel; doch voor hem, wien reeds ettelijke kilogrammen op de schouders zijn gelegd, kan het toevoegen aan dien last van een enkel kilogram zeer bezwaarlijk worden. Wil men nagaan, welke moeilijkheden voor een gemeente uit het bekostigen van de haar opgelegde uitgaven voortvloeien, dan behoort men na te gaan, hoe het bij haar te dezen opzichte is gesteld.

Niet elkeen is bereid dit toe te geven. Sommigen plaatsen zich op een standpunt, dat geheel van de huishoudelijke zorgen der gemeenten is afgewend; met die zorgen, dus spreken zij, heeft het Rijk niet te maken. Heeft eene gemeente hare financiën slecht beheerd, zoodat zij onder zwaren schuldenlast is gekomen, was zij rampspoedig bij ondernemingen, tastte zij mis bij het tot stand brengen van publieke werken — den Staat gaat niets van dat alles aan. Hij heeft uitsluitend te maken met den druk der bevolen uitgaven. Daarin mag en moet hij voorzien, maar het overige ligt buiten zijn gezichtskring, en behoort daarbuiten te blijven, zoolang de gemeente niet valt onder de groep der noodlijdende.

Hierop antwoord ik met een herinnering aan hetgeen in het vorige opstel omtrent het karakter der bevolen uitgaven is betoogd. Ook dan wanneer men niet zoover gaan wil als Prof. Buys in zijn boek over *De Grondwet* ¹⁾, waar gezegd wordt dat „het onderscheid tusschen de belangen, welke den mensch toebehooren als lid van de Staats-, de provinciale en van de plaatselijke gemeenschap“, zich wel „op het papier laat aanwijzen“, doch niet „in het werkelijke leven wortelt en ook niet kan wortelen“; al gaat men niet zóóver, men zal toch moeten erkennen, dat de tegenstelling tusschen bevolen en niet bevolen uitgaven veel minder principieel is dan zij schijnt. Het standpunt van hen, die alleen op de eerstgenoemde

¹⁾ Deel II, bl. 189 en verv.

willen gelet hebben, is slechts te verdedigen, indien de theorie juist is, volgens welke de gemeentebesturen met betrekking tot onderwijs, politie, armwezen, eenvoudig betaalmesters zijn van het Rijk; dan hebben zij, als iedere betaalmester, recht om te vorderen, dat het Rijk hunne kassen vult. Deze theorie echter schijnt mij niet bestand gebleken voor kritiek; hare onhoudbaarheid treedt aan het licht, zoodra wij de uitgaven, waarvan gesproken werd, met eenige oplettendheid beschouwen. Maar welke kracht schuilt dan in de bewering, die aan het Rijk, bij de verdeeling der uitkeeringen, de bevoegdheid ontzegt, op plaatselijke omstandigheden acht te geven? Is dit ongeoorloofd, waarom laat men dan de geheele zaak niet met rust? Alleen door de moeilijkheden, die de bevolen uitgaven plaatselijk te weeg brengen, wordt het stelsel van Rijksuitkeeringen gerechtvaardigd.

Neen, zegt men, op plaatselijke omstandigheden willen wij wel letten, doch alleen de evenredigheid tusschen welgestelden en mingevoeden nemen wij daarbij in acht; want hoe ongunstiger die is, des te zwaarder zullen de bevolen uitgaven drukken. Dit schijnt mij halfheid of willekeur. Het element van den „druk“ moet bij de bepaling van het aandeel van elke gemeente in de uitkeeringen een plaats bekleeden of niet; in het eerste geval moet alles in rekening worden gebracht, wat tot beoordeeling van den druk ter zake doet, in het tweede geval heeft men ook naar de evenredigheid tusschen welgestelden en mingevoeden niet te vragen. En wel daarom, zooals ik reeds betoogde, omdat die evenredigheid de mate, waarin de druk gevoeld wordt, niet geheel beheerscht; zij is slechts één der oorzaken, die daarop invloed hebben. Een regeling der uitkeeringen naar vaste beginselen eischt, dat men een van beide, het element van den druk geheel ter zijde stelt, of het ten volle in aanmerking neemt.

Maar dan zullen ook die gemeenten meer dan andere ontvangen, die door eigen schuld hare belastingen zagen aangroeien! Beschouwen wij deze bedenking van naderbij; eigen schuld — wat wil dat zeggen? Een gemeentebestuur gedroeg zich verkeerd; het is waar, de burgerij had mannen kunnen afvaardigen, die zich niet verkeerd zouden gedragen. Bij de verkiezingen had een nauwgezet onderzoek kunnen worden in-

gesteld naar de financieele bekwaamheden en inzichten der candidaten. De plaatselijke pers had dagelijks kunnen waarschuwen tegen onverstandige uitgaven, tegen het leenen voor posten, die door belastingen moeten gedekt worden, tegen financieele operatiëen, waarbij aan het heden de toekomst werd opgeofferd. En omdat dit alles niet of in onvoldoende mate is gebeurd, zal men zeggen: de burgerij heeft het aan haar zelve te wijten, dat zij zooveel betalen moet? Ik ken een gemeente, waar een groote twintig jaar geleden een aanzienlijke 3 percents premieleening gesloten is op zoodanigen voet, dat men dientengevolge nog in het midden der twintigste eeuw jaarlijks ongeveer 4¼ percent over de geleende som zal hebben te voldoen. Wanneer over eenigen tijd schier niemand, die tot deze onereuse leening direct of indirect heeft medegewerkt, meer in leven is en de burgerij blijft klagen over haren druk, zal men haar antwoorden: waarover klaagt gij toch? Het was uw eigen werk!

Eigen schuld — wat wil men daaronder brengen? Sedert vele geslachten was de armenbedeeling te ruim; daardoor ontstond een bevolking van echte proletariërs, tot geregelden arbeid onbekwaam. Men erkent de door vroegere armbesturen begane fouten, maar weet, bij de bestaande armenwet, geen middelen om ze op afdoende wijze te herstellen. — Groote uitbreiding van het verkeer werd te gemoet gezien en belangrijke uitgaven werden gedaan, om te zorgen dat handel en scheepvaart de noodige hulpmiddelen zouden vinden. Maar het verkeer bleef nagenoeg wat het was, en de uitgaven zijn grootendeels verloren geld. — Aldus zou ik nog lang kunnen voortgaan. Eigen schuld is nu eens: schuld van het voorgeslacht, dan weder: schuld van hen, aan wie de burgerij hare belangen heeft toevertrouwd; soms ook: zeer verklaarbare dwaling. Hoe menige handeling schijnt bij uitstek oordeelkundig op het oogenblik, dat zij verricht wordt, maar geeft later teleurstelling. Eigen schuld is een groot woord; bij nadere beschouwing blijkt het hier niet veel meer te beteekenen dan ongeluk, tegenspoed. Sommige gemeenten zijn zoo gelukkig geweest in kritieke tijden bestuurd te worden door zeer bekwame mannen; aan andere is dat geluk juist niet te beurt gevallen. In zijn boek *On Public debts* maakt H. C. Adams de ware opmerking, dat een ge-

meente, die zich sterk uitbreidt, behoefte krijgt aan allerlei kostbare inrichtingen, die zij vroeger kon ontberen. Maar de uitbreiding en de nieuwe behoeften ontstaan soms van lieverlede; aanvankelijk schijnt elke uitgave, die zij veroorzaken, iets bijzonders, zoodat men haar door eene leening meent te mogen dekken. Eerst later bespeurt men, dat de gemeente een geheel nieuw tijdperk is ingetreden, dat aan een reeks van eischen moet worden voldaan, waarvan vroeger niemand droomde. Maar als men dat bemerkt, zijn de leeningen reeds overmatig aangegroeid. Is ook hier aanleiding om van eigen schuld te spreken? De uitbreiding kan zoo snel zijn gekomen, dat zij ieder verrast heeft. Zij kan ook zijn voortgegaan, waar grond scheen te bestaan om te gelooven, dat zij, voor de eerste jaren althans, haar hoogtepunt had bereikt.

Ik kan aan de bedenking, welke oplossing hier werd beproefd, niet veel kracht toekennen. Natuurlijk moet de regeling der uitkeeringen niet zoo worden gemaakt, dat als het ware een premie wordt gesteld op wanbeheer of verkwisting. Maar dit geldt de toekomst, en wij spreken thans van het verleden en het heden. Wij verlangen te weten of de druk, waaronder een gemeente verkeert, mede in aanmerking mag komen bij de bepaling van het deel, dat het Rijk haar thans van de bevolen uitgaven vergoeden zal; ook dan, wanneer de aanwezig van dien druk had kunnen voorkomen worden? Mijne opvatting is, dat naar de oorzaken van den druk niet gevraagd moet worden, maar alleen naar zijn omvang, zijn gewicht. En dat dit laatste geschiedt, is een staatsbelang. Het is voor den staat geen onverschillige zaak, hoe het gesteld is met de plaatselijke financiën; reeds voor de werking zijner eigene belastingwetten heeft dit beteekenis. Hij kan het niet kalm aanzien, wanneer door overmatige plaatselijke heffingen sommige gemeenten hare meest gegoede ingezetenen verliezen, en daardoor voor de overblijvenden de toestand nog moeilijker wordt. Op het titelblad van dit tijdschrift, onder zijne vroegere redactie, stonden de woorden: *tua res agitur*. Die woorden kan men met het volste recht tot motto nemen, wanneer men over de gemeentefinanciën tot den staat spreekt. De percentsgewijze vergoedingstheorie herleidt de quaestie, die ons bezig houdt, tot een comptabel vraagstuk. In waarheid draagt

zij een politiek-sociaal karakter, en daaraan indachtig te zijn is de eerste plicht van ieder, die aan hare oplossing werkt.

Ik zou hier gaarne eindigen, want in het voorgaande is nagenoeg alles gezegd, wat voor mij hier de hoofdzaak is. Vermoedelijk echter wordt door hen, die van deze opstellen wilden kennis nemen, iets meer verlangd; een aanwijzing, zij het ook in breede trekken, van de regeling, die met de hier voorgedragen denkbeelden strooken zou. Het volgende moge dienen tot bevrediging van dit verlangen.

Men trachte allereerst een formule samen te stellen, die aanwijst of een gemeente, ik zeg niet tot de overmatig, maar tot de redelijk zwáár belaste behoort. Van datgene, waarvoor zij méér is belast, neme dan de Staat een zoodanig gedeelte over, als de beschikbare som zal toelaten. De uitkeering zal wel in geen geval meer bedragen dan de bevolen uitgaven; gewoonlijk zal zij veel minder zijn. Zij is derhalve ook in dit systeem vergoeding van een deel dier uitgaven; doch de maatstaf der vergoeding zal niet worden gezocht in het bedrag der uitgaven, maar in den druk dien zij veroorzaken. De kennis van dien druk verkrijgt men door toepassing der formule.

Hoe moet deze luiden? Werd in elke gemeente een inkomstenbelasting geheven, werden overal, waar zij geheven wordt, de aangiften zoo nauwkeurig mogelijk gecontroleerd, en bestond er eenvormigheid in de regels, naar welke uit het inkomen het belastbare inkomen wordt afgeleid — of waren die regels slechts verschillend naar plaatselijke omstandigheden — dan zou de formule, die wij noodig hebben, daarop gegrond kunnen zijn. Men weet echter, dat dit een en ander niet zoo is. Wij hebben te zoeken naar kenmerken van belastingdruk, welke aanwijzingen niet afhangen van de beslissingen der gemeentebesturen of van de nauwgezetheid, waarmede naar die beslissingen gehandeld wordt.

Zijn zulke kenmerken te vinden? Om daarover licht te verkrijgen heb ik van een achttal gemeenten met te zamen ongeveer 1.100.000 inwoners en waar naar redelijke grondslagen, inkomstenbelastingen geheven worden, onderzocht, of er tussehen de opbrengst dezer belastingen en die der Rijksopcenten op het Gebouwd, het Ongebouwd en het Personeel verband

te ontdekken viel ik nam tot uitgangspunt de opcenten, die Amsterdam in 1895 hief: 40, 10 en 80, en vroeg mij af: hoeveel procenten van het belastbaar inkomen had men in elk der acht gemeenten moeten heffen om zóóveel geld te verkrijgen, als door die combinatie wordt uitgedrukt? Bij voorbeeld: Haarlem verkreeg in 1895 uit

40 Opcenten van het Gebouwd .	f	47.751
10 " " " Ongebouwd "		610
90 van het Personeel f		160.350,
zoodat 80 zouden gegeven hebben "		142.533

Dit maakt te zamen. . . f 170.894.

De inkomstenbelasting bracht op f 289.924 en het percentage was 37. Hoeveel had dat percentage moeten zijn, opdat de opbrengst gelijk zou staan met bovengenoemde som van f 170.894?

De uitkomst, wanneer men begrijpt dat reeds de ongelijkheid der methodes van heffing volstreekte overeenstemming tusschen de cijfers onmogelijk maakte, was verrassend: een heffing als de hier bedoelde equivaleert in elk der acht gemeenten, uitgezonderd Rotterdam, met ongeveer $2\frac{1}{2}$ percent van het belastbaar inkomen. Ik vond namelijk (naar de rekeningen van 1895, voor Arnhem ¹⁾) naar die van 1894) het volgende:

Amsterdam 2.34 pCt.	Utrecht 2.47 pCt.
Haarlem 2.18 "	Groningen 2.75 "
Leiden 2.56 "	Dordrecht 2.33 "
Rotterdam 3.15 "	Arnhem 2.34 "

De afwijking van Rotterdam is ten deele hieruit te verklaren dat de verhouding van het belastbare tot het geheele inkomen daar zeer laag is. Te Amsterdam was die verhouding (naar een statistiek van 1893) ruim 82, te Rotterdam (naar een opgave over 1894) nog geen 70 percent. Voor een ander deel kan zij hare verklaring vinden in de schattingen der huurwaarden, die te Rotterdam gezegd worden strenger dan elders te zijn geschied. Ik vind dus in deze afwijking niets bevreemdends en meen uit

¹⁾ Voor Arnhem raadpleegde ik natuurlijk het onlangs verschenen belangrijke werk van den heer H. J. Cordes, Overzicht van den financieelen toestand der Gemeente Arnhem over het vijfentwintigjarig tijdvak 1870—1894.

mijn onderzoek deze slotsom te mogen trekken: op de genoemde plaatsen komt het, tot aanwijzing van den algemeenen belastingdruk, vrij wel op hetzelfde neder, of men spreekt van eenmaal de maximum opcenten der grondlasten, 80 opcenten van het Personeel en eene inkomstenbelasting van $2\frac{1}{2}$ percent, of van tweemaal al die opcenten, zonder meer. Wanneer het op elk dier plaatsen geheven bedrag aldus wordt uitgedrukt: men heft er X maal die opcenten en bovendien nog een zóóveelste deel van die som, dan geeft men den betrekkelijken druk in elk dier gemeenten tamelijk nauwkeurig te kennen. Anders gezegd: X maal de genoemde opcenten (bijvoorbeeld anderhalf of tweemaal) ware hier een bruikbare formule voor ons doel.

Ik geloof niet, dat een en dezelfde formule dienst zou kunnen doen voor alle soorten van gemeenten; er zijn twee redenen, die mij dit hoogst onwaarschijnlijk doen achten. Ten eerste de verscheidenheid van toestanden; ten tweede, dat niet in alle soorten van gemeenten tegenover dezelfde lasten dezelfde lusten staan. In de groote steden betaalt men meer dan op het platteland, doch men geniet er ook meer voor zijn geld, omdat onderscheidene takken van dienst er beter verzorgd worden. Gelijk voor de Personeele belasting de gemeenten in klassen zijn verdeeld, zou men vermoedelijk klassen moeten maken voor de regeling der Rijksuitkeeringen. Maar wat zou beletten, dat men zoo handelde? Ik heb getracht te bewijzen, dat het geen ijdel werk is, naar kenteekenen van plaatselijken belastingdruk te zoeken. Konden zulke kenteekenen, met die betrekkelijke nauwkeurigheid die hier alleen verkrijgbaar, maar ook alleen noodig is, gevonden worden voor acht gemeenten, met een zielental uitmakende 23 percent van Nederlands geheele bevolking, dan zijn zij met eenigen goeden wil ook wel te vinden voor de overige gemeenten van ons vaderland. Ik stel mij voor, dat een schrander hoofdambtenaar, die de noodige gegevens daartoe verzamelde en zich met ernst aan de taak wijdde, eindigen zou met een schema gereed te hebben, dat hij zelf wel niet onberispelijk zou noemen, maar dat aan redelijke eischen zou voldoen.

Zoodra dat werk gereed, dus voor elke klasse van gemeenten een formule vastgesteld is, berekent men voor elke gemeente afzonderlijk, hoeveel geld (gemiddeld in de laatste drie jaren

bijvoorbeeld) een heffing naar die formule bij haar opgebracht zou hebben. Noemen wij deze som: het criterium-cijfer. Men berekent daarna wat in de gemeente direct is geheven en voegt daarbij de genoten Rijksuitkeering. Zoo verkrijgt men een tweede som, hooger dan de eerste, en van die tweede som wordt de eerste afgetrokken. Het verschil zal aanwijzen voor hoeveel de gemeente deelen zal in het voor Rijksuitkeeringen beschikbare bedrag.

Met andere woorden: men maakt een lijst van alle gemeenten en stelt daarnaast drie kolommen. In de eerste kolom wordt ingevuld het criterium-cijfer. In de tweede, wat aan opcenten en plaatselijke directe heffing verkregen is, vermeerderd met de tot dusver genoten Rijksuitkeering. De derde of laatste kolom behelst de verschillen tusschen kolommen I en II. Gaf de optelling van al die verschillen ongeveer f 11.000.000 — de som, die de regeering thans aan de gemeenten wil geven — dan zou, behoudens een complicatie, waarover ik straks zal spreken, iedere gemeente juist zóóveel krijgen als in kolom III achter haren naam stoud. Maar dit zal wel niet gebeuren; het zal niet meer dan een ruim percentage kunnen zijn.

In overeenstemming met het ontwerp, zou ik de aan elke gemeente toegekende som bepaald willen zien per hoofd van hare bevolking. Dit schijnt mij een gelukkige gedachte, want op plaatsen, waar een groote toevloed is, bestaat deze gewoonlijk voor het meerendeel uit personen, die met handarbeid hun brood moeten verdienen, die derhalve voor onderwijs en andere uitgaven zware eischen aan de gemeente stellen, zonder naar evenredigheid hare middelen te doen klimmen. Een van de nadeelen der fixatiewet van 1885 was hierin gelegen, dat op den ongelijken aanwas der bevolking in de verschillende gemeenten geen acht werd geslagen. Bij de nieuwe regeling, van welke beginselen zij verder ook moge uitgaan, zal men deze fout moeten vermijden.

Nog op een ander punt verdient het ontwerp te worden nagevolgd. Het schrijft voor (bij artikel 6) dat de uitkeering niet zal dalen beneden de som, waarover de gemeente krachtens de wet van 1885 beschikt. Dit voorstel heeft veel kritiek uitgelokt; men keurde het af, dat gemeenten, die door de bestaande regeling bevoorreed zijn, in het genot dezer bevoorreedeling

zullen blijven. Doch kan het anders? Is het mogelijk aan een gemeente inkomsten te ontnemen, die zij gedurende een lange reeks van jaren genoten heeft en waarop hare geheele huishouding is gegrond? Er zijn wel gevallen, waarin dit zonder groote bezwaren zou kunnen geschieden, doch tegenover die enkele gevallen staan vele, waarin het een hardheid zou zijn. Daarenboven, indien men dezen weg niet opgaat, komt men tot een stelsel, dat wel niemand in bescherming zal nemen; men komt tot nivelleering der gemeentelijke belastingen. De reden, waarom een gemeente des noods met minder uitkeering dan een andere zou kunnen volstaan, ligt dikwijls in de bedachtzame wijze waarop zij hare geldmiddelen heeft bestuurd; mag men haar de vruchten daarvan onthouden? Niet nivelleering zij het gevolg der nieuwe regeling, maar wegneming van overmatigen druk. Indien men de hooge lasten van sommige gemeenten bergtoppen, de geringe lasten van andere dalen mocht noemen, zou ik willen zeggen: de bergtoppen moeten verlaagd, de dalen niet opgevuld worden. Nemen wij een voorbeeld. Door nooit te leenen voor scholen enz. heeft een gemeente den aanwas harer schuld belet. Dientengevolge heft zij een matige inkomstenbelasting, in het geheel geen opcenten van het Personeel. Vervalt de minimumbepaling, dan zal niet alleen naar het door mij voorgestelde, maar naar ieder plan, dat rekening houdt met ongelijkheid van druk, eensklaps een groote verandering komen in dezen stand van zaken. De inkomstenbelasting zal misschien wel matig kunnen blijven, maar daarnaast zullen hooge opcenten op het Personeel geheven moeten worden. Men stelle zich de ontevredenheid voor, die daarvan in zulk een gemeente het gevolg moet zijn! In een vroeger gedeelte van dit opstel heb ik betoogd, dat men de ingezetenen van een plaats niet straffen mag voor het wanbeheer van hare vroegere bestuurders. Misschien gaat daarin niet ieder met mij mede. Doch wel zal men op algemeene instemming mogen rekenen, wanneer men beweert, dat het Rijk geen maatregelen mag nemen, die voor een gemeente de heilzame gevolgen van goed bestuur doen verloren gaan. Zulk een maatregel zou een nieuwe regeling der uitkeeringen zijn, waarin een bepaling als die van artikel 6 der aanhangige wetsvoordracht werd gemist. Een bepaling als deze ware ook noodig, wanneer men het stelsel van

percentsgewijze vergoeding der bevolen uitgaven toepaste, want ook in dat geval zou het voorkomen moeten worden, dat een gemeente minder ontving dan haar werd toebedeeld bij de wet van 1885.

Men zal hierop antwoorden, dat aan plotselinge vermindering der uitkeering door niemand wordt gedacht, slechts aan geleidelijke. Maar ook deze zou ik niet kunnen goedkeuren. Voor een gemeente, die slechts aan de minimumbepaling het behoud der vroegere uitkeering te danken heeft, zal, zoolang dit zoo is, de uit te keeren som niet in evenredigheid tot den aanwas der bevolking klimmen. Elders zal er regelmatige verhooging zijn, hier niet. Daarin ligt reeds een bezwaar, dat men niet gering mag schatten. Ook op plaatsen, waar de gemeentelijke belastingen niet drukkend zijn, beklagden de ingezetenen zich bitter over de fixatie van 1885. En nu zou men nog verder willen gaan dan in 1885; niet fixeeren, maar jaarlijks verminderen? Het zou een storm van verontwaardiging doen opgaan in de gemeenten, die door zulk een maatregel werden getroffen. Doch geen Nederlandsch Parlement, uit welk stemrecht ook voortgekomen, hecht daaraan zijne goedkeuring.

Ik keer nu even terug tot mijne drie kolommen, waarvan de eerste voor de criterium-cijfers, de tweede voor de direct geheven belastingen benevens de uitkeering naar de wet van 1885, de derde voor de verschillen tusschen I en II bestemd zouden zijn. Omtrent de tweede kolom moet iets worden opgemerkt, dat, om den gang van het betoog niet te breken, tot dusver onaangeroerd werd gelaten. Er wordt op sommige plaatsen, naast de opcenten en de eigen directe belasting, een vrij belangrijke som indirect geheven, door vermomde accijnzen. Er is een vermomde accijnsheffing op gas, op water, wanneer de burgerij voor gas of water prijzen moet betalen, waarin een bate voor de gemeentekas begrepen is. De billijkheid eischt, dat met die vermomde accijnzen rekening wordt gehouden, want zij zijn belastingen, even goed als opcenten en hoofdelijke omslagen, al dragen zij niet dezen naam. Mij dunkt echter, dat het op eenvoudige wijze zou kunnen geschieden. Men bepale, dat voor iedere gemeente het in kolom II te vermelden bedrag zal worden verhoogd met een som,

die uitdrukt wat de gemeente aan baten uit (eigen of geconcessioneerde) gasfabrieken enz. genoten heeft. De vaststelling dezer baten naar billijke regels — regels die men misschien ten deele in de wet zou kunnen opnemen — ware toe te vertrouwen aan een commissie, samengesteld op een wijze, die hare onpartijdigheid verzekerde.

Er is, naar men ziet, in het hier voorgedragen stelsel eenige plooibaarheid. Zij bestaat op de twee hoofdpunten. De formule naar welke de criterium-cijfers moeten berekend worden, kan worden vastgesteld naar de plaatselijke omstandigheden van zóoveel groepen van gemeenten als men zal willen vormen, en met volledige inachtneming van het feit, dat stedelijke gemeenten van een zekeren omvang meer dan de plattelandsgemeenten voor den publieken dienst plegen te praesteeën. En de belastingbedragen in kolom II, van welke de criterium-cijfers moeten worden afgetrokken, ter berekening der som, waarvoor elke gemeente in de uitkeering deelen zal, kunnen desgevorderd met zekere posten worden verhoogd.

Maar thans doet zich een moeilijke quaestie aan ons voor. Ik zeg: aan ons, en bedoel daarmede allen, die zich met het onderwerp bezig houden, onafhankelijk van het stelsel, dat zij zijn toegedaan. Men verdeele de uitkeeringen percentsgewijs naar de bevolen uitgaven, of naar het regeerings-ontwerp, of naar den druk der plaatselijke belastingen boven een zeker peil; in elk dezer gevallen staat men voor deze vraag: wat moet gebeuren, als de toestanden veranderen? De regeering heeft gemeend die vraag onbeantwoord te moeten laten; daarover is zij zeer hard gevallen, en naar mijne aanvankelijke meening terecht. Het gaat niet aan, zoo sprak men, een regeling te maken, waarvan met zekerheid te voorspellen is, dat zij binnen weinige jaren verouderd zal zijn; bepalingen zijn noodig, die hare periodieke herziening voorschrijven en de begiuselen aanwijzen, naar welke deze geschieden moet.

Maar tot ieder, die de Regeering op dit punt ernstig bestreden heeft, zou ik wel een even ernstig verzoek willen richten. Zet u eens aan den arbeid. Poog eens de leemte, die zoo scherp door u wordt afgekeurd, aan te vullen. Het is onverschillig, welk systeem van uitkeering gij aan uw onderzoek ten grondslag legt, want in ieder geval zult gij stuiten

op een bezwaar van groote beteekenis, en dat bezwaar, hoezeer verschillend van vorm, zal steeds hetzelfde zijn. Gij wilt geen blanco credieten aan de gemeenten ten laste van de schatkist openen; gij wilt haar geen belang geven bij een weelderige huishouding. De regeering wil dit evenmin. Maar evenals gij zal zij gezocht hebben naar afdoende middelen om dit kwaad te voorkomen, en klaarblijkelijk vond zij geen ander dan het nu gekozene: omtrent de herziening niets te bepalen. Ik vond ook geen ander middel. Lang heb ik gedacht, geslaagd te zijn, maar het bleek een illusie. Waart gij gelukkiger, zoo kom met uw vondst voor den dag; doch bezie haar vooraf met bijzondere nauwkeurigheid, want de kans is groot, dat gij iets geeft, wat reeds als waardeloos is ter zijde gesteld door hen, die met u zochten.

Men moet hier van twee euvels het minste kiezen. Zeker is het een nadeel, dat bij het regelen der Rijksuitkeeringen aan de gemeenten niet tevens gezorgd wordt voor hetgeen noodig is om de regeling in overeenstemming te doen blijven met veranderende toestanden; hoewel de bepaling der uitkeeringen per hoofd dit kwaad zeer zal temperen. Maar een veel grooter, ja een onberekenbaar nadeel zou het zijn, zoo daarbij het gevaar, waarop zoo even de aandacht is gevestigd, niet geheel werd afgewend, want dan zou in ons gemeentewezen een ziektekiem zijn gebracht, een kiem van bederf. Zoolang de mogelijkheid van dit te verhoeden niet op onbetwistbare gronden is aangetoond, schaar ik mij ten aanzien van deze zaak onvoorwaardelijk aan den kant der regeering en laat de herziening aan de toekomst over. Ik hoop niet dat de regeering onverzettelijk zal blijken bij de verdediging van haar ontwerp in het algemeen; maar wel, dat zij pal zal staan op dit punt: niet te bewilligen in eenig voorstel, waarvan de werking in de gemeenten zou kunnen zijn, dat het toezicht op de uitgaven verslapt, immers het dadelijk of verwijderd belang bij een goed beheer der geldmiddelen geringer werd.

In plaats van een herzieningsclausule, die wel nooit bevredigend zal uitvallen, zag ik veel liever iets anders in het ontwerp opgenomen: een stel voorschriften omtrent plaatselijke leeningen. Er is, en er wordt nog thans, te veel geleend; de treurige toestand, waarin sommige gemeentelijke financiën

verkeeren, is daaraan te wijten, dat men er niet tijdig de belastingen heeft verhoogd : dientengevolge werd later veel sterker verhooging noodzakelijk dan anders vereischt zou zijn geweest. Het stelsel van langdurige annuïteiten heeft dit kwaad in de hand gewerkt en zijne gevolgen verergerd. In de hand gewerkt, omdat dit stelsel voor het levende geslacht een goedkoop stelsel is ; het brengt den druk der aflossingen voor het meerendeel op het nageslacht over. In zijne gevolgen verergerd, omdat de rentelast van eene leening, waaraan geen aflossing van een vast jaarlijksch minimum verbonden is, niet gestadig afneemt. Het zou wenschelijk zijn, dat een nieuwe wet op de Rijksuitkeeringen strenge bepalingen bevatte omtrent het aangaan van leeningen door gemeentebesturen. Zulke bepalingen zouden beter dan iets anders beletten dat toestanden als die, waarin thans voorzien moet worden, terugkeeren.

Ik besluit hiermede deze korte reeks van opstellen. Of het mij gelukt is nieuw licht te verspreiden over het daarin behandelde onderwerp, kan ik zelf niet beoordeelen. Maar ook hier moge het bekende woord van Stuart Mill toepassing vinden : *There is always some good to be done by digging at the roots of truth.*

N. G. PIERSON.

HET DEENSCHЕ STELSEL VAN STAATSPENSION- NEERING VAN OUDE LIEDEN.

In Denemarken bestaat sedert 1891 een stelsel van pensionneering van oude behoeftige lieden van wege de Overheid, hetwelk de aandacht verdient van ieder die zich bezig houdt met het vraagstuk der verzekering tegen Invaliditeit en Oudendag. Het is van het Deutsche stelsel de tegenhanger. In Deutschland is sedert 1 Januari 1891 een verplichte verzekering der werklieden in werking, in de technische beteekenis des woords. Door middel van plakzegels, welker waarde in zekere evenredigheid staat met het verdiende loon, moet in Deutschland ieder werkman van zijn 17^e jaar af deel nemen aan een besparing ter wille van een pensioen, dat hem zal worden toegekend zoo hij invalide of 70 jaar oud wordt. Het bedrag van het pensioen staat in verband met de in dien vorm verrichte stortingen. Door de opbrengst der plakzegels als jaarlijksche inkomst te bezigen wordt kapitaal verzameld. Dit kapitaal wordt beheerd door instellingen, welke daartoe in het leven geroepen zijn. De zaak is zóó geregeld, dat men hoop heeft de uitgaven voor de pensioenen (met een betrekkelijk geringe Staats-toelage vermeerderd) op den duur uit de inkomsten te bestrijden.

Men wilde in Denemarken in 1891 de Deutsche wet niet navolgen.^o Het heeft mijne aandacht getrokken dat thans in Deutschland die handelwijze van Denemarken gepezen wordt door het vroegere lid van den Rijksdag W. Kulemann (Die Reform unserer Socialversicherung, 1894). Deze schrijft, na een uitvoerige kritiek van het Deutsche stelsel, dat indien men in Denemarken er maar toe besloten had om van overheidswegen pensioenen aan de oude lieden te geven onafhankelijk van behoeftigheid, dat dan het Deensche stelsel zijn ideaal

wezen zou (bl. 68) en wel omdat in Denemarken geen onderscheid wordt gemaakt naar de vroegere sociale positie der pensioen-aanvragenden. In Duitschland zijn het de werklieden, en alleen de loonarbeiders, die pensioen krijgen. Wie niet in loondienst is geweest, krijgt geen pensioen. En dit zijn bijna alle gehuwde vrouwen, de pachters, de klein-ondernemers, de neringdoenden, de lieden, die arbeiden voor eigen rekening, gelijk de kruier, de schipper, de scharenslijper, de losse sjouwer, de venter. Dit klassenonderscheid wordt in Denemarken niet gemaakt. Volgens de Wet van 9 April 1891 heeft iedere Deen man of vrouw, na het 60de levensjaar, wanneer hij buiten staat is zich of zijn kinderen het noodige tot onderhoud of tot verpleging bij ziekte te verschaffen, recht op een „Ouderdoms-ondersteuning“, zonder eenige vroegere bijdrage zijnerzijds. Hier is ook geen sprake van een balans van inkomsten en uitgaven, geen sprake van een verzekeringsstelsel in eigenlijken zin. De onkosten worden eenvoudig bestreden uit de Algemeene Openbare Kas.

Dit Deense Stelsel is door mij, toen ik in Augustus 1896 eenige dagen te Kopenhagen vertoefde, ter plaatse zelve onderzocht. Door den verdienstelijken Nederlandschen Vice-Consul, den heer W. M. Van Haarst, werden mij introductiën verschaft bij de stedelijke autoriteiten en bij den heer Ludwig Bramsen, lid van de Tweede Kamer (Folkething) en directeur eener assurantiemaatschappij te Kopenhagen. De heer Bramsen heeft steeds de vragen van het Sociaal Verzekeringswezen met bijzondere belangstelling gevolgd en bleek mij van alles wat daaromtrent in Denemarken was voorgevallen uitnemend op de hoogte te zijn. Ook den heer Rubin, hoofdambtenaar der Rijksstatistiek, den heer Cordt Trap, ambtenaar der gemeentelijke Statistiek, Prof. Westergaard, die bijzonderlijk aan verzekeringswezen zijn studiën wijdt, en den heer Raeder, Chef van het Armeewezen te Kopenhagen, mocht ik ontmoeten. Al deze heeren hadden van de zaak, ook van de niet-Deense wetgeving, veel studie gemaakt, en er tijdschriftartikelen, brochures en boeken over geschreven. Dank zij hun voorlichting kon ik in korten tijd veel wetenswaardigs opdoen. Hetgeen hier volgt is eene poging om wat ik te weten kwam aan mijn landgenooten mede te deelen.

I.

In Denemarken behoort de bevolking bijna geheel tot de Luthersche Kerk. Een kerkelijke Armenzorg en eene particuliere, gelijk in Nederland op ruime schaal worden uitgeoefend, zijn daar nagenoeg onbekend. De Armenzorg is er, voor zoover ik heb kunnen nagaan, steeds meer beschouwd als eene taak der Politie, in menig opzicht gelijk in Duitschland. De Deensche politie nu schijnt, naar sommige staaltjes, welke ik vernam, vrij wat meer bevoegdheden te bezitten dan de Nederlandsche. Zij schijnt die bevoegdheden soms te gebruiken op een wijze, welke er aan herinnert, dat Denemarken in de vorige eeuwen eene absolutistische Staatsregeling gehad heeft en eerst in 1849 eene constitutioneele Monarchie werd.

Bij het doordringen der nieuwere ideeën werd in Denemarken ook krachtiger de eisch gesteld van verbetering der Armenzorg. In de Deensche Grondwet is de Plicht van den Staat om Armenonderstand te verleenen erkend ¹⁾. Doch die plicht is van publiekrechtelijken aard. Bovendien is zij voorwaardelijk, want wie aanspraak maakt op onderstand moet zich onderwerpen aan de door den gewonen wetgever te stellen voorwaarden. Deze voorwaarden nu werden in een reeks van speciale wetten en reglementen zóo vaag omschreven, dat ten slotte alles bleef afhangen van het goedvinden der administratie, d. i. van de politie, allereerst de omvang en de vorm der verleende ondersteuning, alzoo juist het voornaamste. Deze wetgeving is in 1891 tot één wet vereenigd (gecodificeerd); doch hoe uitvoerig de wet ook zij omtrent allerlei administratieve kwesties, de korte regel is, dat het Armbestuur beslist over bedrag en vorm van ondersteuning (in eigen woning, in ziekenhuis of in Armenhuis) (§ 29) ²⁾.

¹⁾ Deensche Grondwet § 84: «Wie zich zelven of de zijnen niet onderhouden kan en met wiens verzorging niet een ander is belast, heeft recht op openbaren Onderstand, mits zich onderwerpende «aan de verplichtingen, welke de wetten daaromtrent voorschrijven.»

²⁾ De administratieve inrichting van het Deensche armenwezen kan men het best leeren kennen uit het werk van D. Tourbié, *Dänisches Armenrecht*, Berlin 1892. Wanneer ik in het vervolg van dit opstel Deensche wetsbepalingen in de Duitsche taal aanhaal, is de vertaling ontleend aan het werk van Tourbié.

Om een denkbeeld te geven van de autoritaire wijze, op welke de Armenzorg in Denemarken geregeld is, kan ik melden dat wanneer een plaatselijk armbestuur de opneming van een behoeftige in een Armenhuis heeft bevolen, deze persoon daartoe wordt gedwongen: „Setzt der Hilfsbedürftige seiner „Unterbringung in eine Armenanstalt Widerstand entgegen, so „kann die Armenverwaltung polizeilichen Beistand in Anspruch „nehmen. Kein Hilfsbedürftiger darf ohne Zustimmung der „Armenverwaltung die Versorgungsanstalt verlassen, in welcher „er untergebracht ist” (§ 39 der wet van 1891). Wegens overtredingen tegen de tucht, enz. gedurende het verblijf in het Armenhuis kan de arme door het Armbestuur zelfs tot gevangenisstraf of dwangarbeid (van hoogstens 6 maanden) worden veroordeeld (§ 41 der wet).

Daarbij komt dat voor ieder behoeftige, die onderstand van het Armbestuur erlangt, een rekening geopend wordt, op welke hij als schuldenaar wordt geboekt. Deze schuld wordt echter op zijne aanvraag doorgehaald, indien hij in de laatste 5 jaar geen ondersteuning meer ontvangen heeft (§ 37). Gedurende deze 5 jaar is de man niet gerechtigd een huwelijk te sluiten zonder toestemming van het Armbestuur. In de Kieswet staat bovendien, dat het kiesrecht verloren is, zoolang de rekening niet is aangezuiverd.

Tegenover een dergelijke Politie-armenzorg werd in Denemarken reeds lang de behoefte gevoeld aan iets anders. Men vond het in 1891 door een recht op ondersteuning te geven aan behoeftige lieden van 60 jaar. Deze ondersteuning zou geschieden buiten het Armwezen om. Zij zou niet den naam dragen van Armenonderstand. Wie haar ontvangt zou zijn kiesrecht niet verliezen. De wet heeft tot titel: „over ouderdoms-„ondersteuning van fatsoenlijke behoeftigen buiten het Arm-„wezen” („om alderdomsunderstottelse til vaerdige traengende „udenfor Fattigvaesenet”). Men wilde iets anders dan de Politie met haar toezicht, haar rekening-courant, haar armenhuizen, haar tuchtmiddelen, haar bevoegdheid om te weigeren. Men gaf een vaag omschreven recht. Wat er zal gegeven worden en in welken vorm, staat altijd nog ter beslissing van de openbare macht. In Kopenhagen zelfs zijn Armbestuur en de Ouderdomsondersteuning tot éénzelfden tak van administratie

vereenigd. Maar de ondersteuning heeft een fatsoenlijker tint, omdat de Wet ze verleent onder moeilijker te vervullen voorwaarden en omdat zij niet vergezeld gaat van de rechtsgevolgen van den gewonen onderstand.

II.

Dit resultaat is verkregen na eenigen strijd, welken ik thans schetsen ga.

Een wetsontwerp van een Lijfrentebank voor oude lieden (in den geest der Fransche Caisse Nationale de Retraite pour la Vieillesse) was verworpen in 1885. Tot een navolging der Duitsche Wet van 1889 op de Verplichte Verzekering tegen Invaliditeit en Ouden dag wilde men niet besluiten. De redenen zijn mij mondeling door den heer Bransen medegedeeld. Men vindt ze ook vermeld in eene in 1890 te Kopenhagen door hem gehouden redevoering. (*Sur quelle base pourrait-on créer une caisse Nationale de retraite pour la vieillesse et l'invalidité?* par L. Bransen, Copenhague 1891). Zij zijn in hoofdzaak drieërlei. De verplichting van staatswege aan de ingezetenen opgelegd om hun penningen te besteden tot aankoop eener lijfrente is een te zware inbreuk op de individueele vrijheid. Men belemmert besparingen voor andere doeleinden. Het indringen van den Staat door middel van de Politie in de sfeer dier vrijheid werd in Denemarken niet gewenscht.

Ten tweede dachtte men van de Duitsche wetgeving het nadeel van klassensplitsing en klassenwetgeving. Daar de verplichte storting van premien alleen kan worden ingevoerd ten opzichte van personen, die arbeiden in dienst van een patroon, moeten alle andere personen (getrouwde vrouwen neringdoenden, klein-ondernemers, pachters), hoewel zij later evengoed in behoeftige omstandigheden kunnen geraken, worden vrijgelaten.

En in de derde plaats overwoog men dat elk stelsel van verzekering van lijfrenten of pensioenen bepaalde rechten schiept, welke loopen over zeer langen tijd, en dat het stelsel derhalve, eenmaal ingevoerd, in hoofdtrekken onvatbaar is om te worden veranderd. Kan men al berekenen hoevele pensioenen wegens

ouden dag te verleenen zijn, het getal pensioenen wegens invaliditeit is, wegens de onzekerheid van het begrip Invaliditeit zelf, niet voor berekening vatbaar. Het stelsel kan dus tot grove misrekeningen leiden. In Denemarken nu wenschte men meer de vrije hand te houden in zijn organisatie, en zich aan een dergelijk immobiel stelsel als de Duitsche pensioenverzekering niet vast te leggen.

Zoo kwam het dat Ludwig Bramsen in 1890 kon constateeren ¹⁾: „Il ne s'est jamais manifesté chez la population; ni chez ses représentants ni chez le gouvernement la moindre propension à demander une loi analogue à la loi allemande.“

De politieke omstandigheden in 1890 hebben er toe geleid om zonder lang aarzelen de tegenwoordige regeling aan te nemen ²⁾. Een partij in den Rijksdag stelde een bierbelasting voor, welke met nog eenige kleine middelen 9 Millioen kronen zou opbrengen. Tot welk doel die som te besteden? Men was juist bezig de verspreide brokken der armwetgeving tot een geheel te brengen. Welnu, zoo zei men, laat die 9 Millioen besteed worden, buiten het eigenlijke Armwezen, aan staatspensioenen ten behoeve van alle onbemiddelde Deensche onderdanen van 62 jaar en ouder. Het tarief was in geld en in bepaalde sommen vastgesteld. Tegenover dit plan stelde eene andere partij op 9 Maart 1891 een ander: een leeftijd van 60 jaar; ondersteuning op kosten van de Gemeente met gedeeltelijke tegemoetkoming van den Staat; ondersteuning naar goedvinden der Gemeente in den vorm van geld, of van naturalien, of van verpleging in een gesticht.

Dit laatste plan werd Wet en is tegelijk met de nieuwe algemeene Wet op het openbaar Armwezen den 9 April 1891 afgekondigd. Al ware het niet uit den inhoud, dan zou men reeds uit dien datum het onderling verband opmaken. De wet op de ondersteuning van oude lieden werkt thans in Kopenhagen sedert 1 Januari 1892, en in het overige Denemarken sedert 1 Juli 1891.

¹⁾ T. a. p., bl. 5.

²⁾ Zie het opstel van den heer Cordt Trap in de Jahrbücher für Nationalökonomie u. Statistik (1892, bl. 70).

III.

Om de werking der Wet te beoordeelen, moeten wij de voorwaarden kennen, aan welke de 60jarige moet voldoen om aanspraak te hebben op ondersteuning :

1°. de behoefte mag niet het gevolg zijn van een wanordelijken of verkwistenden levenswandel of in het algemeen van eigen schuld;

2°. de arme mag in de laatstverloopen tien jaren vóór de indiening zijner aanvraag geen Armenonderstand ontvangen hebben en niet zijn veroordeeld wegens landloopen of bedelen.

Omtrent den omvang en den vorm is bepaald: „Es gebührt „sich dasz die Unterstützung den Bedarf des nothwendigen „Unterhalts des Unterstützten und seiner Familie oder der „Kur und Pflege in Krankheitsfällen ausmache; im Uebrigen „kann sie aber sowohl in Geld wie in Naturalien bestehen „und, wenn die Umstände dafür sprechen, in der Unterbringung in besonders dazu bestimmte, oder ähnliche, Anstalten“.

De ondersteuning wordt verstrekt uit de kas der Gemeente, waar de behoefte woont, met verhaal voor $\frac{3}{4}$ op de Gemeente, alwaar zijn Domicilie van onderstand is gevestigd volgens de algemeene Armenwet.

Om aan de gemeenten te hulp te komen, vergoedt de Staat de helft der uitgaven, doch niet meer dan 2 millioen kronen (\pm f 1.320.000) 's jaars ¹⁾, en wel in de eerste drie jaren niet meer dan 1 millioen kronen per jaar. Deze Staatstoelage wordt onder de gemeenten in verhouding tot hunne uitgaven verdeeld en mag de helft van ieders uitgaaf niet overschrijden (§ 9).

De bedoeling van een en ander is aan de éene zijde de financieele aansprakelijkheid van den Staat te beperken, aan de andere zijde de gemeentebesturen belang te doen hebben bij matigheid in de toekenning der pensioenen of der ondersteuning in anderen vorm.

Raadplegen wij de Statistische Verslagen van het koninkrijk Denemarken, dan vinden wij de Staatsuitgaven ingevolge deze wet van 1891 slechts vermeld over 1892 en 1893. Te Kopenhagen werd mij medegedeeld, dat de verdeling van de alge-

¹⁾ De Deensche Kroon heeft eene waarde van ongeveer f 0.66^s. Men kan haar gemakshalve stellen op $\frac{3}{4}$ Ned. gulden.

meene Staatstoelage over alle betrokken Gemeenten een geruimen tijd in beslag neemt, daar men aan het Departement van Binnenlandsche Zaken alle gemeenterekeningen bij elkander moet hebben om de repartitie tot stand te brengen. De Financieele Rijksstatistiek laat daarom op dit punt steeds lang op zich wachten.

In 1892 bedroeg de uitgaaf ¹⁾:

ten laste van de Gemeenten . . .	1.543.688 kronen.
" " " den Staat . . .	<u>1.014.277</u> "
totaal . . .	2.557.960 "

In 1893:

ten laste der Gemeenten . . .	1.570.931 kronen.
" " van den Staat . . .	<u>1.392.154</u> ²⁾ "
totaal . . .	2.963.085 "

Deze verzamelcijfers leeren ons betrekkelijk weinig. Veel belangrijker zijn de financieele verslagen der Gemeente Kopenhagen. Deze gemeente (die met hare voorsteden ongeveer 450.000 zielen telt, d. i. 22 pCt. van de geheele Deensche bevolking) gaf in

1892	445.194 kronen.
1893	571.733 "
1894	611.984 "
1895	683.527 "

De uitgaven zijn alzoo steeds klimmend. In de speciale rekening vindt men de getallen der ondersteunde gezinshoofden.

Deze waren: in 1892 . . .	4.320
1893 . . .	4.825
1894 . . .	5.120
1895 . . .	5.501

De ondersteuning werd voornamelijk in geld verstrekt.

¹⁾ Het Statistisch Bureau te Kopenhagen heeft in 1896 een gedetailleerd overzicht van de toepassing der wet over de jaren 1892 en 1893 openbaar gemaakt.

²⁾ Op welken grond de officieele statistiek eene Staatstoelage van 392.154 kronen hooger aangeeft dan § 9 der wet van 9 April 1891 veroorlooft, heb ik niet kunnen ontdekken.

Zoo werd in 1895 569.505 kronen in geld besteed, en kosten daarentegen de ziekenhulp en de verpleging in gestichten

56.421

81.648

138.069 kronen te zamen.

Van de ondersteunde personen hadden de vrouwen verreweg het overwicht:

in 1895 mannen . . . 1659
vrouwen . . . 3776 ¹⁾

Belangrijk vooral (om te vergelijken met de pensioenen der Deutsche Ouderdomsverzekering) zijn de cijfers der verleende geldsommen; verleend werden in 1894 de volgende uitkeeringen:

	aan gezinnen.	aan alleenlopende personen.
tot 50 kronen	11	244
van 50—100 kronen . . .	112	1399
" 100—150 "	250	1505
" 150—200 "	220	338
" 200—300 "	185	33
" 300 "	26	
aantal uitkeeringen	804	3519

De gemiddelde ondersteuning was:

per gezin 173.98 kronen.

per alleenpersoon . 110.61 "

Over het jaar 1895 wordt een dergelijke opgaaf niet aangetroffen. Vermoedelijk echter zijn de cijfers der gemiddelden geklommen. Immers verdeelt men de totaaluitgaven over alle ondersteunden, dan verkrijgt men

¹⁾ Nog veel sterker komt de bevoordeeling der vrouwen uit wanneer men bedenkt dat bij ondersteuning van een Gezin de steun gerekend wordt aan den man te zijn verstrekt.

Van de ondersteunde Gezinshoofden waren in 1895

999 mannen,

9 vrouwen,

en van de alleenlopende personen:

660 mannen, en

3767 vrouwen.

in 1892	een	gemiddelde	uitkeering	van:	103	kronen.
in 1893	"	"	"	"	116	"
in 1894	"	"	"	"	119	"
in 1895	"	"	"	"	124	"

Hoeveel in Kopenhagen wordt verleend bleek mij nog langs anderen weg. Men beseft dat, aangezien de wet niets omtrent den omvang bepaalt, de administratie zich zelve zekere regels heeft gesteld. Die van Kopenhagen verleent

hoogstens 20 kronen per maand aan mannen,
 " 16 " " " " vrouwen

en in zéer bijzondere omstandigheden zou zij tot 25 kronen per maand kunnen gaan. Dat inderdaad verreweg het meerendeel der uitkeeringen zich bewegen tusschen 50 à 150 kronen 's jaars, blijkt uit één der bovengenoemde opgaven. Slechts 26 van de 4323 uitkeeringen beliepen 25 kronen per maand.

De voortgaande stijging van de getallen en van de bedragen der uitkeeringen doet vermoeden, dat het maximum der Staats-subsidie aan de Gemeente ras zal zijn bereikt, zoo het niet reeds bereikt is, en dat alzoo alle verdere stijging uitsluitend ten laste komt der Gemeenten zelve.

De vraag of de Gemeenten niet gebukt gaan onder den stijgenden last werd mij in Kopenhagen als volgt beantwoord:

Daar de Wet slechts toestaat aan de zestigjarige behoeftigen het pensioen te verleenen mits zij in de laatste 10 jaren geen officieelen onderstand genoten hebben zou zulks, ten platten lande vooral, ten gevolge gehad hebben dat de Gemeentebesturen veel minder aanvragen dan vroeger ontvangen van personen van 50—60 jaar. Zij worden door particulieren geholpen om dien tijd door te komen, en daarna krijgt de Gemeente tot dusver de helft der uitkeering terug van den Staat. In deze twee opzichten zou het nieuwe stelsel dus goedkooper voor de Gemeenten uitkomen dan het oude, toen alle behoeftigen zonder onderscheid en ten volle ten laste der Gemeente kwamen. Met dien particulieren onderstand wordt inderdaad een weinig de hand gelicht. Zoo zou in Kopenhagen de Gemeente soms uit een bijzonder fonds steun verstrekken aan menschen tusschen 50 en 60 jaren, welke steun echter

administratief niet als onderstand wordt aangemerkt en dus het recht op pensioen niet verloren doet gaan.

IV.

De wet van 1891 is nog te kort in werking om reeds thans bepaalde gevolgen in het maatschappelijk leven, met name ten opzichte van het verschijnsel der Armoede, zóo duidelijk te doen optreden dat zij nauwkeurig kunnen worden aangeduid. Armoede is een verschijnsel dat evenmin met een tooverslag zich ontwikkelt als verdwijnt. Toen in 1891 het denkbeeld van Staatspensionneering werd voorgesteld, werd het ondanks hevige bestrijding aangenomen als een zet op het politieke schaakbord tusschen rivaliseerende partijen. Het werd echter tevens van meet af als een provisorische, oppervlakkige oplossing van het vraagstuk der Oudendagverzorging beschouwd. Mij werd door alle autoriteiten zonder onderscheid de vrees medegedeeld, dat de pensionneering een slechten invloed zou hebben op de eigen spaarzaamheid en de eigen zorg voor de toekomst, te meer omdat bij de toekening der uitkeeringen rekening wordt gehouden met de eigen middelen der aanvragers. Wie gespaard heeft krijgt minder dan wie zulks niet heeft gedaan ¹⁾. Ook zouden kinderen thans de zorg voor hunne ouders pogen te schuiven op de Gemeentelijke Overheid. De heer Bramsen deelde mij mede een vergadering eener coöperatieve bouwmaatschappij te hebben bijgewoond, alwaar voorgesteld werd de goede werkmanswoningen niet meer te verhuren aan menschen van 60 jaar, aangezien voor deze de Gemeente thans te zorgen had. Bij die gelegenheid zou gebleken zijn, dat de lagere klassen den nieuwen onderstand beschouwen als 't geen hij inderdaad is:

¹⁾ Van daar dat sommigen, o. a. de heeren Raeder en Rubin ijveren voor de toekenning van bepaalde in de wet genoemde geldsommen, onafhankelijk van de eigen besparingen der aanvragers.

In dien geest is ook in Engeland de Poor Law gewijzigd bij wet van 1894 (Vgl. mijn opstel in de Economist van Jan. 1896, bl. 30, over het Verslag der Engelsche Staatscommissie over Pensioenverzekering van Arbeiders).

een armenonderstand, al zegt de wet op het papier het tegendeel. Het voorstel werd daarom door dat deel der vergadering, dat uit fiere zelfstandige mannen bestond, met zekere verontwaardiging verworpen.

Meer en meer, zoo meende men, zou in de openbare meening de Staatspensionneering terugzinken tot hetgeen men Armenonderstand noemt. De feiten mogen door de woorden der wet worden verbloemd, doch in het werkelijk leven treden zij in hun ware licht op. Verbeeld u een behoeftig persoon van 60 jaar zich meldende aan een gemeente-secretarie om terecht te worden gewezen bij het bijeengaren der legitimatiepapieren, welke noodig zijn om met succes een aanvraag om pensioen bij de gemeente in te dienen: een 60 jarige vrouw. Niet al te gemakkelijk verkrijgt deze aanstaande pretendente haar inlichtingen. De stukken komen nu eindelijk in orde. Zij is Deensche van nationaliteit en, voor zoover uit de registers blijkt, heeft zij in de laatste 10 jaren geen armenonderstand ontvangen. Nu wordt haar dossier gezonden aan een districts-inspecteur, die na de antecedenten en den graad van behoeftigheid te hebben onderzocht een voordracht doet tot een uitkeering, stel van 100 kronen per jaar, d. i. iets meer dan f 1 per week. En dat zou nu in de oogen der bevolking geen Armenonderstand zijn!

Bij de beraadslagingen over de wet van 1891 heeft in Denemarken eene leus weerklonken welke de ware oplossing van het vraagstuk bevatten zou: „Hülfe zur Selbsthülfe.“ Men bedoelde er mede dat de Staat aan allen, die zich zelve willen helpen, de rechtsvoorwaarden sceppe onder welke die hulp mogelijk is, aanmoediging alzoo van de eigen kracht, opening van de gelegenheid om deze eigen kracht te ontplooiën, — geen rechtstreeksche subsidie uit de Algemeene Kas, die quasi als Recht verleend wordt en de eigen zorg dooft.

De voorstanders van dit stelsel meenen, dat het beter is velen tot zelfstandigheid op te leiden en anderen daarentegen te helpen met ongemaskeerde armenzorg, dan eene vermoonde armenzorg tamelijk wel algemeen te maken en zoo allen neêr te drukken tot het lager peil van onzelfstandigheid.

Ik behoef mijne lezers wel niet te zeggen dat het hier een der diepste vragen van staatsbeleid en van sociale poli-

tiek geldt, — het vraagstuk der Armenzorg in zijn wijdste beteekenis.

Het is niet mijn voornemen, hierop verder in te gaan. Doch ik meen te moeten wijzen op eenige belangrijke geschilpunten met de Deutsche Invaliditeits- en ouderdomsverzekering, wat de practische resultaten betreft.

In Denemarken treedt de overheid (Staat of Gemeente) helpend op met een eenvoudig stelsel, rechtstreeks na persoonlijk onderzoek van ieder bijzonder geval, rekening houdend met de behoefte, zonder dat er eerst gevraagd wordt of de aanvrager behoort of behoord heeft tot den loonarbeidenden stand. De vrouwelijke bevolking ontvangt het meest.

Het Deutsche stelsel daarentegen is bijna alleen voor de mannen geschreven. De gehuwde vrouwen worden feitelijk uitgesloten. De dienstbode of de arbeidster, welke in het huwelijk treedt, kan haar gestorte premiën terug ontvangen zonder bijrekening van rente; doch zet zij de verzekering niet vrijwillig voort, dan is haar pensioenrecht weg. De staatsbijdrage in Duitschland bij ieder verleend pensioen is dus een bate aan de mannelijke bevolking.

Vergelijkt men de uitkeeringen van het Deensche stelsel met die in Duitschland, dan blijken voorloopig de Deensche veel talrijker te zijn en dientengevolge een veel hooger eindcijfer in geld aantegeven.

In Kopenhagen b. v. werd voor oudendagondersteuning uitgegeven in 1895 683.527 kronen; dit is per inwoner ongeveer $1\frac{1}{2}$ kroon, of in Nederlandsch geld 1 gulden. In Duitschland daarentegen zal het nog lang duren voordat op een bevolking van 52 millioen zielen eene som van 1 gulden per hoofd of van ongeveer 90 millioen Mark wordt besteed. De reden ligt hierin dat de pensioenen slechts bij geconstateerde invaliditeit en op 70-jarigen leeftijd, voorts bijna alleen aan de mannelijke bevolking worden verleend, en dat eerst na eenigen tijd de bedragen zoodanig zullen geklommen zijn, dat zij de gemiddelde Deensche uitkeeringen overtreffen. Maar dan zal in Duitschland ook verreweg het grootste deel der pensioenen uit de eigen premiën der verzekerden worden betaald. Naar de tot dusver opgedane ondervinding rekent de Deutsche Regeering op den duur te zullen moeten bijdragen voor

32.000 ouderdomspensioenen

52.000 invaliditeitspensioenen

te zamen in rond cijfer 84.000 pensioenen, van de Rijkskas een uitgaaf vorderende van 50 Mark per pensioen of 42.000.000 Mark, of circa f 0.45 per inwoner. Gelijk men ziet, een vrij wat zwakker belasting der openbare kas dan in Denemarken. En hoe hoog zullen op den duur de uitgaven in het laatste land niet klimmen? Hieromtrent valt niets te zeggen. Men is er pas in het begin met eene proefneming, welke twee denkbeelden tracht te combineeren: Staatsarmenzorg en Recht op onderstand op den ouden dag.

In deze combinatie ligt eigenlijk de grondgedachte van het Deensche stelsel opgesloten. Wie het voorgaande met aandacht gelezen heeft, zal inzien wat vóór en wat tegen het Deensche stelsel pleit. Hij zal tevens wel willen inzien, dat de keus tusschen de verschillende stelsels, die mogelijk zijn, niet mag worden gedaan zonder ernstig onderzoek.

In Frankrijk zoekt men naar eene oplossing door een stelsel van vrijwillige verzekering bij eene Rijkslijfrentebank, als centrale instelling, terwijl voor die verzekering speciale wettelijke bepalingen in het leven geroepen zijn. Daarnaast wil men, blijkens eene op 27 Dec. 1895 in de Kamer van Afgevaardigden aangenomen motie, de Armverzorging herzien. Slechts op uiterst beperkte schaal, namelijk voor het Mijnwezen, is er een verplichte verzekering.

In Engeland heeft men op ruime schaal in de Poor Law eene stelselmatige Armverzorging. Op het gebied der Verzekering heerscht er nog het particulier initiatief, terwijl er de eigenaardige bepalingen, welke Frankrijk heeft, worden gemist. Een nieuwe Staatscommissie is ingesteld om het vraagstuk op nieuw te onderzoeken, na het Rapport dat in 1895 door een vroegere Commissie ten gunste van het bestaande stelsel is uitgebracht.

In Duitschland en in Denemarken zijn aan het vraagstuk oplossingen gegeven in verschillende zin.

Eene poging in Zweden om daar het Duitsche stelsel in te voeren is in April 1895 afgestuit op den tegenstand der beide deelen van de Volksvertegenwoordiging.

Ook in Nederland, dat door zijn uitgebreide Kerkelijke Armenzorg zich van alle zooeven genoemde landen onderscheidt, wil men de Armenwetgeving herzien. Welke plaats daarnaast eene pensionneering van den ouden dag moet innemen: of zij den Deenschen vorm moet aannemen dan wel dien van een eigenlijke Verzekering; of voorts deze Verzekeringswetgeving moet zijn naar Fransch of naar Duitsch model, dit alles zal de toekomst moeten leeren.

Utrecht, Dec. 1896.

J. D'AULNIS DE BOURQUILL.

AMSTERDAMSCH E FORENSEN IN DE ZEVENTIENDE EEUW.

Het aanhangige wetsontwerp tot herziening der algemeene regelen ten aanzien der plaatselijke belastingen heeft de forensenkwestie weder aan de orde gesteld.

Zooals men weet, bepaalt het ontwerp daaromtrent in art. 10 sub E, dat de forensen zullen moeten betalen in den hoofdelijken omslag der gemeente waar zij niet wonen, maar wel hun bedrijf uitoefenen, voor vier twaalfde gedeelten van den aanslag over een vol jaar.

In de vrij sobere Memorie van Toelichting wordt hieromtrent alleen opgemerkt: 1° dat evenzeer als iemand bij twee gemeenten belastingschuldig wordt, wanneer hij een goed gedeelte des jaars in eene gemeente buiten zijn hoofdverblijf verblijft, — dit ook het geval behoort te zijn, wanneer hij in eene gemeente buiten zijn hoofdverblijf een kantoor of andere inrichting voor het uitoefenen van eenig bedrijf heeft en te dien einde die gemeente veelvuldig en regelmatig bezoekt.

En 2° dat het niet de bedoeling is de bijdrage voor 4 maanden te vragen van hen die geregeld, al is het nog zoo dikwijls, eene plaats bezoeken zonder er eenig gebouwd eigendom of deel daarvan in gebruik of medegebruik te hebben. In beursbelasting, markt- of staangelden, havengelden, kunnen de zoodanigen tot eene bijdrage volgens art. 240 f der Gemeentewet verplicht worden.

Dit klinkt mild, maar uit de redactie van art. 10 E. 4° blijkt dat de wet dit „medegebruik“ zeer ruim opvat en daarvoor brengt ieder die tot uitoefening van een bedrijf gedurende meer dan 90 dagen aanwezig is in een kantoor, winkel, werkplaats of andere vaste inrichting of tot vervulling eener dienstbetrekking. Derhalve zullen kleine beambten, kantoor- en winkelbedienden, ambachtslieden en zelfs arbeiders dikwijls in twee gemeenten moeten betalen. Dit kan onbillijk werken, daar juist voor deze personen niet zelden op een be-

paalde plaats moeilijk geschikte woningen zijn te bekomen en ook voor hen gegronde redenen, bijv. van gezondheid, kunnen bestaan, die tot het toch reeds kostbare uitwonen roepen. Stel een Amsterdamsch kantoorbediende moet voor zijne kinderen in andere lucht, bijv. Bussum, gaan wonen. Is dit het oogeblik om hem eene extra-belasting op te leggen? Tal van gemeenten zijn er waar dagelijks vele personen van elders hun werk komen verrichten, niet uit willekeur, maar omdat het moeilijk anders kan. En hun aantal zal nog grooter worden, wanneer de verkeersmiddelen worden aangevuld, de woningtoestanden verbeterd en men, evenals in het buitenland, de arbeiders op eenigen afstand ruimere woningen en een stukje grond verschaft. Geen enkel algemeen belang wordt gebaat door samenhoeking binnen de gemeente waar men werkt. Wellicht zal men beweren dat zulke kleine belastingschuldigen niet zullen worden aangeslagen. Maar daarin zou men zich vergissen. Vele gemeenten beginnen reeds bij inkomens van f 400 aan te slaan en men zal vreemden allermiust sparen. Het gemis van indirecte belastingen dwingt onze besturen laag te beginnen.

Het komt mij daarom eenigszins twijfelachtig voor of met deze bepalingen de forensen-kwestie naar billijkheid zal zijn opgelost. Men had zich moeten bepalen tot de meer vermogende uitwonenden, waarom het toch wel te doen zal zijn, nl. de hoofden van het bedrijf en hun gemachtigden, maar de ondergeschikte personen vrijlaten. Overigens mogen de forensen dankbaar wezen als zij er met vier maanden belasting afkomen. De wind waait tegenwoordig uit een hoek die gunstig is voor de groote steden en minder gunstig voor het platteland. Daar de aanslag louter op eene fictie berust, had men in het stelsel der wet even goed 6, 9 of zelfs 12 maanden betaalplicht voor den zoogenaamden belastingschuldige kunnen aannemen. Het is eenvoudig eene vraag van discretie, want de forens komt en gaat in den regel het geheele jaar door. Anders is het wanneer iemand bijv. eenige maanden achtereen op zijn buitenverblijf vertoeft. Het is dan niet twijfelachtig dat hij beurtelings in twee gemeenten woont en evenmin over hoeveel maanden hij in ieder van beide behoort te betalen.

Oppervlakkig zou men meenen dat de forensen-kwestie dag-

teekent van den jongsten tijd, omdat zij in nauw verband staat met den aanleg van verschillende spoorwegen en de min duidelijke redactie van sommige artikelen onzer betrekkelijk nieuwe Gemeentewet. Doch hierin zou men zich bedriegen. Er schijnt inderdaad niets nieuws onder de zon en ook hier geldt het „schon dagewesen“.

De vraag hoever men kan gaan met het belasten van uitwonenden heeft ook in vroegere eeuwen den wetgever veel last en hoofdbreken bezorgd.

Voorals geldt dit een gewest als Holland, eene stad als Amsterdam, waar de gemeene lasten meestal hoog waren en de handeldrijvende bevolking, ten deele uit vreemdelingen bestaande, aan velerlei wisseling is blootgesteld.

Natuurlijk zag men ook toen min of meer vermogende personen ongaarne vertrekken en trachtte hen, ook na hun vertrek, door allerlei middelen in de belastingen te doen bijdragen.

Zoo beklagt zich in het hier volgende request een gewezen Amsterdamsch koopman, die om geheel particuliere redenen naar Antwerpen was verhuisd, over de toepassing van het Placcaat van Holland van 3 April 1677. Het valt niet te ontkennen dat dit staatstuk inderdaad zeer inhalige maatregelen nam.

Uit dit request blijkt ook hoe men onder den patricischen regeeringsvorm op vertrouwelijker toon tot de overheid sprak dan thans.

Het placcaet van de E. Heeren Staten van Hollant ende Westvrieslandt heb ick gecommuniceert aen verscheijde van mijne Vrienden. Welcke eenpaerichlijk Sustineeren en absolutelyck houden dat mij niet can raeken als sijnde buijten haer E. Jurisdicte, de selve niet verder streckende als op de geene die sich hebben geretireert in andere van hun E. Provintien daerine minder belast wert, off wel in andere plaetsen alwaer Sustineeren geëxcuseert te sijn, En om te ontgaen den twee honderste penningh van de Provintie van Hollandt off West Vrieslandt:

Mijn Opinie is dat de geene die sich hebben geretireert onder de Dominatie van den Coningh van Spagnien gants geexempteert sijn van 't selve placcaet, aengesien men op twee plaetsen personeelyck niet en can betaelen tot de contributie van den Oorlogh iude welcke Spagnien en Hollandt eenen selfden intherest hebben. En ick contribuere alhier in alle lasten, en volgens 't geene getaxeert ben; En hebbe mij niet

geritireert uijt Hollandt ten aensien vande twee honderste penningh, maer om diverse particuliere consideratien, alsoo al voor lange jaere inclinatie gehadt hebbe om te comen alhier bij mijn maechschap, en Vrienden wonen, Sijnde hier in Antwerpen twee mael getrouwt. Ick ben tot Amsterdam comen wonen uijt mijn vrije wille sonder gecontracteert te hebben met de Heeren Staten off met de Heeren Magistraten van Amsterdam hoe langen tijdt ick soude wonen, en sijnde een vrij landt soo can men comen en uijtgaen wanneer men 't geraeden vint, terwijl der geen contrarij placaten en sijn en wie isser die sich soude stabileeren in een plaetse van waer men sich niet soude connen retireeren als men wilde?

In 't jaer 1658 isser gemaect een tractaet van issue tussen Amsterdam en Antwerpen, sonder datt ijets van wedersijden wert betaelt, 't welck te kennen geeft dat men sich can retireeren sonder aen eenige contributie onderworpen te sijn als of men sich retireerde in andere provintien onder de Jurisdictie van de Heeren Staten General, gelijk Uijtrecht, Gelderlandt, Overijssel en Ommelanden alwaer wijnich wert betaelt ten respecte der Provintie van Hollandt: ¹⁾ *En ulsmede voor de geene die sich geretireert hebben in cleijne steden, dorpen, en hofsteden omtrent Amsterdam, alwaer noch daegelijks comen hun affaires verrichten, Ende door desen middel te ontgaen de twee honderste penningh en grote onconsten die daar worden gecontribueert tot onderhont van 't landt, of wel selfs voor de geene die sich geretireert hebben in Vlaanderen en Brabandt in de steden toebehoorende de E. Heeren Staten General als, Hulst, Breda, 's-Hertogenbosch, Bergen op Zoom &c maer niet op de Steden die onder de dominatie sijn vanden Coningh van Spagnien, en dat can oock niet verder strecken als op de landen, hujsen, en immeubelen maer niet op de Coopmanschappen. Terwijl d'eene Overicheijt geen macht of Jurisdictie heeft over d'onderdaenen van eenen anderen Heer ofte Prince die independent is, ende vervolgens over des selfs onderdaenen, persoonen en goederen niet verder connen statueeren als voor sooveele de selve goederen in haer territoir soude vast gesitueert sijn, sonder over meubele goederen ofte Coopmanschappen van sodanige haere subjetten niet sijnde, te connen disponeeren terwijl daermede de vrije Commercie soude geturbeert wesen, tegens 't gemeene recht der Volckeren — — —*

Ende alsoo de Magistrat deser Stede Antwerpen mij Privilegien hebben verleent eer ick alhier ben gecomen, als oock van geleijcken den Gouverneur deser landen, soo sullen sij

¹⁾ De cursiveering der volgende regels is door mij geschied.

g'obligeert sijn mij te protegeeren ingevalle d'E. Heeren Staten soude pretendeeren mij te willen molesteeren in mijn persoon off goederen, 't welck niet can geloven haer E. intentie te wesen. Doch 't is goet sich te precautieneeren en daer op naerdere explicatie versoecken 't welck U.E. bidde te willen comunicereen aen eenige Uwer Speciale Vrienden die van sodanige Saecken wel g'informeert sijn. — Mij dunckt oock (onder beter advis) dat men niet can gehouden sijn een placacet 't observeeren eer dat gepubliceert is, men can wel gehoorraemen in 't toecomende maer niet voor 't gepasseerde; Dit placacet is gemaneert off ingestelt den 3 April 1677 en gepubliceert den 23 ditto, ende men wil dat hij zal standt grijpen van den 31 Januarij 1671, 't welck een onmogelijke saeche is; Ingevallye men was gewaerschouwt geweest van Sodanigen voornemen door de Heeren Staten van Hollandt soo soude men sich naer advenant hebben connen reguleeren maer soude nu willen dat men ter executie stelden, hetgeene sij mogelijk selfs niet en hebben geweten. De geene die in Hollandt sijn gebleven hebben middelen gehadt om aldaer te winnen, 't welck anderen, die getetireert sijn niet hebben connen doen, alsoo niet hebben connen genieten de gelegentheden en benefitiën van 't Landt.

Ick heb wel een jaer en meer te vooren te kennen gegeeven dat ick 't Antwerpen soude gaen wonen met mijn Huijsvrouw en geruster te connen leven dat alsdoen ijedereen approbeerde en selfs verscheijde Heeren van de Magistraeten.

Versoecke hier op reflectie gelieft te nemen; en mij UE gevoelen daer over adviseeren sult mij besonderlijch verobligeeren.

Uit dit betoog kan men opmaken hoe reeds van oudsher de opvatting gold dat aanslag van uitwonenden in de *directe* belastingen zich behoort te bepalen tot voor zoover zij grondbezit of voortgezet gebruik van een huis of een gedeelte daarvan op het grondgebied van den belastingheffer hebben. Aan deze traditionneele rechtsopvatting blijft dus de Regeering in haar ontwerp getrouw, doch zij strekt m. i. het begrip van „gebruik“ of „medegebruik“ al te ver uit.

Zie over het bedoelde Placcaat Gr. Placc. B. III. bl. 1078: en Res. der Staten van Holland en West-Friesland van 3 April 1677. Het aangehaald request berust op het Amsterd. archief in eene verzameling papieren betreffende onderwerpen in besogne gesteld bij Heeren Gedeputeerden van Amsterdam ter Dagvaert in den Haag.

A. D. VAN ASSENDELFT DE CONINGH.

Leiderdorp, Nov. 1896.

NIEUWE UITGAVEN.

Het protectionisme en zijne gevolgen,
door Dr. D. Bos.

„Bedenkt men —, dat de tegenwoordige vrijzinnige handels-politiek reeds zoolang is gevolgd, dat zeer weinigen zich „meer uit eigen herinnering duidelijk de gevolgen van de „vroeger heerscheude beschermende wetten voor den geest „kunnen stellen, dan wordt het duidelijk dat langzamerhand „voor een hardnekkigen aanval de gelegenheid gunstig wordt.“

Zóó spreekt de heer Bos in de voorrede van de uitstekende brochure, in het hoofd dezes vermeld. En uit hetgeen hij zegt, laat zich ook het vreemde verschijnsel verklaren, dat onder ons, ouderen van dagen, veel meer freetraders gevonden worden, dan onder de jongeren. Daarom kan het nuttig zijn, de aandacht op die brochure te vestigen, ook al is het, in een kort bestek, slechts mogelijk enkele punten daaruit aan te halen.

De schrijver gaat eerst na, of werkelijk onder het tegenwoordig régime, alles zóó slecht gaat, als de protectionisten zeggen. „Maar hoe is met die voorstelling dan te rijmen, dat het aantal fabrieken van 1880 tot 1895 is toegenomen van 2546 tot 4089, terwijl het vermogen der stoomwerktuigen in dienzelfden tijd van 36.621 paardenkrachten vermeerderde tot 70454.“ Verder wijst hij er terecht op, dat in het vroegere centrum van de voorstanders van bescherming, Tilburg, de fabrieksnijverheid in wollen stoffen in bloeienden toestand verkeert ¹⁾, en dat de bevolking aldaar in de laatste 16 jaar is toegenomen met 30 pCt.; dat in Twenthe de katoennijverheid zich steeds

¹⁾ Merkwaardig is ook, wat in Nov. 11. voorviel in de Provinciale Staten van Noord-Brabant, naar aanleiding van een protectionistische motie, die met groote meerderheid werd aangenomen. (zie N. Rott. Ct. van 20 Nov.) De burgemeester van Tilburg, de heer Janssen, verzette zich en zeide betreffende die plaats: «Het fabrikaat is gewijzigd, de fabrieken zijn ingericht naar den huidige toestand. Zóó goed is in Tilburg op dit oogenblik de toestand, dat, wie werken wil, ook kan werken.» De heer Pollet, fabrikant aldaar, sprak ook tegen de motie.

uitbreidt ¹⁾); dat in het geheele land de machinefabrieken volop werk hebben. Behalve hetgeen de schrijver aanhaalt, kan men hetzelfde van een groot aantal industriën zeggen. Het meest sprekend is de scheepsbouw. Wel worden de groote zeestoombooten veelal gebouwd in Engeland; maar voor den bouw van rijnschepen, van 500 tot 2000 ton laadvermogen, hebben onze scheepswerven in de laatste jaren volop werk, niettegenstaande het ijzer, waaruit die schepen gemaakt wordt, meest uit Duitschland komt.

„Dat het mogelijk zal zijn, om door beschermende rechten hier te lande een nijverheid aan te kweeken die tot dusver niet bestond, zal wel niemand tegenspreken... maar tot bloei brengen en in bloei houden zeker niet.“ Schrijver haalt aan, wat de heer C. T. Stork in zijn bekend werkje heeft gereleveerd, dat de aanvankelijk sterk beschermde katoennijverheid in Twenthe een sukkelend leven leidde, en de fabrikanten door hun gemakkelijke winsten geen aandrang tot groote krachtsinspanning gevoelden. Eerst toen de bescherming was afgeschaft kwam die industrie tot ongekenden bloei. „Een ieder die met verschillende takken van nijverheid... bekend is, weet, dat ook hier alleen het heilige moeten tot inspanning drijft.“

Terecht zegt de schrijver: „Men kan de industrie trekken door de bestaansvoorwaarden gunstig te maken. Dit is te doen ten koste van anderen door van Staatswege aan de fabrikanten hooge winsten te verzekeren door hooge prijzen; maar ook evenzeer door andere voorwaarden, goedgeschoolde werkkrachten, uitstekende verkeersmiddelen in 't leven te roepen.“ En op een andere plaats zegt hij: „wanneer de Duit-

¹⁾ Lezenswaardig is op dit punt het opstel van den heer A. Ledeboer (zelf groot fabrikant) in de Economist van Juli 1892, die betoogt dat onze katoenindustrie, juist na de afschaffing van de differentieele rechten in onze Indiën, groot is geworden onder het systeem van vrijen handel, dat bij ons bestaat. «Waar kunnen de grondstoffen goedkooper aangevoerd worden dan in ons land, welks handel niet wordt belemmerd door hooge tarieven;... waar zijn de voorwaarden van het bestaan voor den arbeider gunstiger dan in ons land, waar geen belasting op de granen hem het brood duur maakt, gelijk bij onze Duitsche naburen; waar geen belasting bijna gelijk aan de waarde van het artikel op zijn kop koffie rust, gelijk in Frankrijk.»

sche industrie en handel vooruitgaande zijn.... dan is ook te bedenken, dat Duitschland de vruchten plukt.... van zijn uitnemend industriëel en handelsonderwijs reeds gedurende een zeer lange periode. Dit laatste vond ik onlangs ook bevestigd in een consulaire verslag van een der Engelsche consuls in Duitschland, toen hij vermeldde den enormen vooruitgang der chemische fabrieken in Duitschland vergeleken met den achteruitgang dier fabrieken in Engeland. Die consul wees op het uitnemend technisch onderwijs in Duitschland, waar de professoren er zich op toeleggen, om chemici geschikt te maken voor onderzoekingen die van nut kunnen zijn op praktisch gebied. Aan de fabrieken worden dan die jongelui, die hun studietijd volbracht hebben, toegelaten om, zonder salaris te trekken, in het laboratorium van de fabriek en ten koste van de fabriek zich bezig te houden met het nemen van proeven. Gewoonlijk wordt dan de conditie gemaakt, dat zulk een chemicus, als hij iets heeft uitgevonden, dit geheim moet afstaan aan de fabriek, waar hij de proeven nam, terwijl hij daarentegen, als de uitvinding blijkt winst te geven, een tantième van de winst krijgt. Aan sommige fabrieken is een zeer groot aantal van zulke jonge technologen verbonden.

Dat ons land voordeel trekt van zijn vrije markt met goedkope grondstoffen en de, door de lage prijzen der levensbehoefte, goedkoopere loonen, en dat daardoor de vervaardiging alhier van hetgeen wij voor eigen gebruik noodig hebben, toeneemt, toont de schrijver met vele voorbeelden aan.

IN DUIZENDTALLEN GULDENS.

	Meer ingevoerd dan uitgevoerd.			Meer uitgevoerd dan ingevoerd.		
	gemiddeld in 1877/86	in 1894	in 1895	gemiddeld in 1877/86	in 1894	in 1895
Kleederen	1.665	876 ¹⁾	1.497			
Modewaren	3.020	1.530	2.220			
Meubelen	111				308	461
Kramerij				479	4,971	2.820
Manufacturen van wol, laken, bukskings . . .	2.703	157	131			
Andere soorten	2.983				2.627	2.762
Aardewerk (fijn)				1.604	2.503	1.155
id. (gebakken)	1.015	722	948			

¹⁾ Dit cijfer voor 1894, zooals het ook in de statistiek voor-

De schijver spreekt over den bloeienden toestand van den handel. Dit is ten deele juist. De kleinhandel en de zoogenaamde grossierderij is in de laatste jaren enorm toegenomen. Dat ziet men aan de vermeerdering van het binnenlandsch verkeer vooral met stoombootjes, die zelfs tusschen de kleinere gemeenten en de groote handels-centra de zeilvaartuigen vervangen of aanvullen, terwijl elk stoombootje door het snellere varen oneindig meer vervoert dan het zeilschip. Dat meerdere verkeer heeft een dubbel voordeel. Vooreerst kunnen daardoor de binneplaatsen zich veel beter voorzien van hetgeen zij noodig hebben, en tot veel goedkoopere prijzen dan vroeger, toen zij alles moesten koopen bij winkeliers op de plaats hunner inwoning, die grooter winst moesten berekenen wegens den geringeren omzet. Maar ten tweede hebben die plaatsen in het binnenland nu gelegenheid om voor hun landproducten of fabriekaten afzet te vinden in de grootere centra, en daardoor betere prijzen te maken. Wel zijn bij de grossiers (dit zijn zij die verkoopen aan winkeliers) door de groote concurrentie de winsten op elke transactie minder geworden; maar zeer velen vinden daarvoor compensatie in grooteren omzet.

Ook is het juist, als de schrijver afleidt uit de toename van de scheepvaart op het buitenland, en uit de vermeerdering van het totaal der in- en uitgevoerde goederen, dat het handelsverkeer sterk is toegenomen. Maar daaruit kan niet afgeleid worden, dat onze eigen handel is toegenomen, evenmin als uit de cijfers van invoer tot verbruik, en uitvoer uit het vrije verkeer. Want het is een bekend feit, voor hen die in den handel zijn, dat vrije goederen, d. i. goederen die aan geen invoerrecht onderworpen zijn, ook al zijn zij bestemd om doorgevoerd te worden, voor het

komt, moet fautief zijn, als men dit met het voorafgaand en volgend jaar vergelijkt.

Ik heb de sedert uitgekomen cijfers van 1895 er bijgevoegd. De lezer zal wel in aanmerking nemen, dat de cijfers van invoer in dat jaar alle relatief hooger zijn, omdat toen de betere contrôle op de aangiften bij invoer is ingevoerd.

De schrijver vergiste zich bij de cijfers van manufacturen — flanel. Daarbij is de meerdere uitvoer in de laatste 6 jaren steeds toegenomen, maar vergeleken met 1877/86 was het cijfer afgenomen.

gemak worden ingeklaard in consumtie. Bij uitvoer komen die goederen dan weer voor onder: uitvoer uit het vrije verkeer. Uit onze statistiek kan dus niet gezien worden hoeveel doorvoer er is. Alleen bij goederen, aan inkomende rechten onderworpen, is de statistiek van doorvoer eenigszins meer betrouwbaar. Onder die vrije goederen, die doorgevoerd worden, en onder invoer tot verbruik voorkomen, spelen granen en erts een groote rol. Toch is ook bij deze goederen, al worden zij dóórgevoerd, veel eigen handel van Holland. Een handelaar, die graan koopt dat onderweg is b. v. van de Zwarte Zee, verkoopt, vóór aankomst alhier, een gedeelte voor de consumtie alhier en een gedeelte naar Duitschland. Het laatste wordt, bij aankomst, direct overgeladen in het Rijnschip. Hier is dus eigen handel. Het erts wordt, voor ver het grootste gedeelte, door handelaars alhier gekocht in Spanje of elders, en door hen verkocht naar Duitschland. Ook dit is doorvoer, verbonden aan eigen handel.

Maar ook het zuiver transitoverkeer, waarbij voor buitenlandsche rekening de goederen hier alleen worden overgeladen, is voor ons land van geen geringe waarde. Want vooreerst wordt daaraan verdiend in de havenplaatsen door hen, die de goederen lossen en laden, en door de leveranciers aan de schepen en het scheepsvolk. Maar bovendien ontstaat daardoor een veelvuldige en goedkoope gelegenheid, om uit het buitenland te krijgen, wat wij voor eigen gebruik noodig hebben, en om naar het buitenland te verzenden onze eigen producten van den landbouw en de nijverheid.

Wanneer men spreekt van groothandel, dan wordt daaronder meestal verstaan, b. v. hetgeen een groothandelaar in tabak, koffie en diergelijken doet, die deze goederen in het groot importeert, en ze sorteert naar de behoeften van zijn afnemers in het binnen- en buitenland. Ook begrijpt men daaronder wat kooplieden doen, die goederen of fabriekaten hier of elders koopen, en ze verzenden naar buitenlandsche, Europeesche of transatlantische, havens. Dien handel kan men uit onze statistiek niet zien Zoo is de eigen handel b. v. in manufacturen en andere fabriekaten voor transatlantische streken, in suiker, specerijen, tabak etc. te Amsterdam oneindig grooter dan te Rotterdam, niettegenstaande de in- en uitvoer in het

algemeen in de laatstgenoemde plaats veelmalen grooter is dan te Amsterdam. Wat den groothandel, den importhandel, betreft, daarin zijn onze havenplaatsen in de laatste jaren achteruitgegaan. Dit is trouwens in vele zeehavens het geval, omdat overal, veel meer dan vroeger, de consumenten, zonder tusshenkomst van handelaars, direct bediend worden door de producenten. — Maar ééne zaak is zeker, dat, wanneer de protectie in ons land werd ingevoerd, de groothandel nog veel meer zou afnemen dan nu.

De schrijver erkent natuurlijk, dat de landbouwers een harden strijd hebben door de lage prijzen van de landbouwproducten, doordien vele eigenerfde boeren hun land te duur gekocht hebben, dikwijls voor een groot deel met opgenomen geld; en doordien vele pachters nog lijden onder te hooge pachtsummen. Maar moeten de graanprijzen kunstmatig hooger gemaakt worden door een inkomend recht? De schrijver releveert, dat in 1894 in ons land waren:

1.159.286	HA.	wei- en hooiland.
34.556	"	warmoezerijen en tuinen.
21.629	"	boomgaarden en kweekerijen.
232.089	"	bosch.
871.792	"	bouwland.

„Door verhoogde graanprijzen zullen behalve het bouwland, al die [andere] belangrijke gedeelten van den vaderlandschen landbouw gedrukt gaan onder hoogere onkosten, zoowel voor eigen onderhoud als bij velen voor veevoeder, en de inkomsten worden geen cent hooger.“ Maar bovendien zijn er anderen behalve de graanverbouwers die lijden. „De boterprijzen onder vinden den invloed van de aanvoeren van Australische boter [in Engeland].“ Het eenige middel om de zuivelproducten weer in prijs te doen stijgen, is dat „de regeering bij elke K.G. boter of kaas, dat ons land verlaat, een zekere som aan de voortbrengers van die artikelen betaalt.“ — Van de 861.792 HA. bouwland waren slechts 479.271 HA. met graan bebouwd. Er waren 151.970 bepoot met aardappelen. „Het ligt dus voor de hand,“ zegt de schrijver, „dat, bij het heffen van graanrechten, met alle recht in de streken, waar deze cultuur [van aardappelen] inheemsch is, zooals de Groninger en Drentsche Veenkoloniën op bescherming zal worden

aangedrongen in den vorm van uitvoerpremiën op aardappelmeel, en dat te meer, omdat de onkosten voor de fabrieken, na de invoering van graanrechten, hooger zullen worden. De afdeling Hoogezand—Sappemeer stelde deze vraag in 't vooruitzicht bij eventueële aanneming van graanrechten."

"Zoo zal men, na de bescherming van den eenen tak van 't landbouw bedrijf, geraken moeten tot de andere, niet alleen uit een oogpunt van billijkheid, maar omdat andere takken rechtstreeks schade door de eerste maatregelen ondervinden. Wie blijven onbeschermd? Dat zijn de takken van 't bedrijf, die de minste macht hebben. Zoo zou immers ook de turfboer moeten beschermd worden. Ook in dat bedrijf zijn lange perioden van slechte jaren voorgekomen. Maar dit bedrijf is niet voldoende te beschermen zonder invoerrechten op kolen, en die kan men ter wille van de geheele nijverheid onmogelijk belasten."

Wanneer door het heffen van inkomende rechten de prijzen van granen en andere levensbehoefden verhoogd werden (en dat is het verlangen der agrariërs), dan zou dit natuurlijk het zwaarst drukken op de minstgegoeden. En wie zouden daarvan profiteren? De eigenaars van land; en wel dadelijk, voor zoo ver zij zelve landbouwers zijn; de overige eigenaars later, als zij de pachten kunnen verhoogen.

Hoe is nu de toestand in de landen, waar de door sommigen verlangde protectie bestaat? De schrijver citeert, wat door den Minister Roëll vermeld werd over de klachten van landbouwers in Frankrijk, en wat een niet verdacht agrariër, Graaf Kanitz, in 1895 zeide over den toestand in Duitschland: "Verval van den landbouwstand en van de kleine neringdoenden; verarming en ontvolking van het platteland."

De schrijver toont aan, dat de leus van de protectionisten, bevordering van den nationalen arbeid, dezelfde leus is, die de vrijhandelaars hebben. Maar de eersten trachten dit te bereiken, door met behulp van inkomende rechten te dwingen, dat alles hier te lande vervaardigd worde, wat ons volk noodig heeft. "Degene, die vrijheid van handel en verkeer wenscht, wil die goederen hier doen vervaardigen, die hier betrekkelijk het best kunnen worden voortgebracht, om in ruil daarvoor van het buitenland andere te betrekken, die dáár goedkooper worden voortgebracht dan hier mogelijk is. Daardoor komt het

geheele volk het gemakkelijkst en het best aan de benoedigheden." Dat andere landen, ook die, waarvan wij goederen betrekken, hun grenzen sluiten voor zekere producten van ons, is schadelijk en lastig, maar behoeft ons volstrekt niet te weerhouden te profiteeren van het voordeel dat zij bepaalde goederen goedkoop kunnen leveren, dan wij ze zelf kunnen maken. Bij het eerste nadeel behoeven wij geen tweede te voegen. "Dat ons land in vele opzichten schade heeft geleden van het protectionistische stelsel der andere landen, zal niemand betwisten. Het is toch hatelijk, wanneer men eenmaal door jarenlang werken een goed debiet heeft verworven, een merk in het buitenland bekend en geëerd gemaakt heeft, dit door belemmerende tarieven te moeten verliezen en een ander afzetgebied te moeten zoeken, wat weer met nieuwe inspanning en kosten gespaard gaat."

Maar zullen wij onzen eigen toestand verbeteren, als wij de vreemde goederen buiten sluiten door inkomende rechten? "Het gaat er mee als met lastige bureu. De een zet een ander een muur voor het venster en belet hem het uitzicht; maar zal de ander het voor zich zelf nu iets beter krijgen, als hij ook den buurman het licht onderschept? Het komt hem alleen op de kosten voor de muur te staan, en verder niet. En zoo is het ook met het beschermend stelsel." Door onze grenzen te sluiten voor vreemde goederen zullen wij eukle buitenlandsche industriën kunnen schaden, "evenwel met het oog op het klein gebied, dat ons landje toch altijd uitmaakt, niet zoo heel veel."

Terwijl de schrijver met alle kracht ijvert tegen beschermende rechten, oordeelt hij dat de regeering daarom niet moet stilzitten. "Waar andere staten overgingen tot het beschermend stelsel, dáár paste voor onze regeering allerminst een lijdelijke houding, zij had terzelfdertijd krachtig moeten optreden om de productie van binnenlandsche nijverheid en landbouw economischer en voordeelijker te maken. Een grooten factor daarvoor leveren de verkeerswegen." — Tal van productieve werken kunnen in ons land ondernomen worden tot verbetering van terreinen van duizende HA. Een energieke regeering zou dat productieve werk aanpakken, zooals onze oostelijke bureu dat doen, kanalen graven, waar ze sedert jaren vurig verlangd worden, waterafvoer verbeteren. Hij raadt verder aan, meer voor

het landbouwonderwijs te doen, even als voor de voorbereiding van hen, die zich op handel en nijverheid willen toeleggen. „Het tweeslachtige van ons middelbaar onderwijs, aan de eene zijde bedoeld als een soort van industrieel onderwijs, maar tegelijk dienstbaar gemaakt voor degenen, die, het lager onderwijs te boven, naar algemeene ontwikkeling streefden, heeft, met alle waardeering voor de vele gunstige uitkomsten, die dat onderwijs gehad heeft en nog heeft, dit als voorbereiding van handel en industrie veel te wenschen overgelaten.“

De plaatsruimte laat niet toe, meer uit de brochure over te nemen, al is ook het door mij aangehaalde eigenlijk veel te weinig om een goed denkbeeld te geven van de uitnemend praktische wijze, waarop de heer Bos dit onderwerp behandeld heeft. Ik hoop dat velen zullen aangemoedigd worden, het boekje te lezen.

De schrijver zegt in de voorrede, dat hij geschreven heeft, omdat, na de verwerping in de Tweede Kamer van de motie Dobbelman in het voorjaar van 1895, in verschillende Provinciën van ons land de neiging tot protectie is toegenomen. Hij spreekt ook van de mogelijkheid „dat de nieuwe kiezers wel eens voor de dikwijls zeer verlokkende voorstellingen van het protectionisme konden bezwijken. Met het oog op deze laatste overweging heb ik op de brochure van den heer Bos slechts ééne aanmerking, namelijk dat het overigens zoo voortreffelijk boekje te lang is om door het groote publiek gelezen te worden. 't Zou wenschelijk zijn, dat hij kon besluiten in een vlugschrift van 8 of 10 pagina's de resultaten van zijn onderzoek te geven, zóó dat het ook door de volksklasse gelezen kon worden.

Rotterdam, December 1896

M. MEES.

EENE INAUGUREELE ORATIE.

Mr. M. W. F. TREUB. *De ontwikkeling der staathuishoudkunde tot sociale economie.*

De eerste opmerking, waartoe deze Rede mij aanleiding geeft, betreft haar bij uitstek subjectief karakter.

De voorstellingen van Mr. Treub worden ons wel is waar

gegeven als een aanwijzing van hetgeen is. Maar in werkelijkheid zijn het alleen de indrukken, die personen en zaken op hem, in een bepaald stadium van zijn leven, gemaakt hebben.

In welke mate deze indrukken verschillen van die van anderen wensch ik in deze bladzijden aan te toonen en vestig daartoe in de eerste plaats de aandacht op eene redevoering, door den Edinburgschen hoogleeraar J. Shield Nicholson in 1893 ter bijeenkomst der British Association uitgesproken ¹⁾. Daarin wordt betoogd, dat er, in Eugeland althans, eene reactie valt op te merken ten voordeele der klassieke economie. Nicholson juicht die reactie toe. Zijns inziens bestond een der groote verdiensten van de orthodoxe economisten in hunne scherpe begrenzing van het onderwerp hunner wetenschap, in de zorgvuldige onderscheiding tusschen deze en de andere sociale wetenschappen. Eene onderscheiding, voegt de schrijver bij, welke noodig scheen om niet verward te raken in algemeenheden en gevoelstheoriën; niet echter, dat bij de behandeling der practische sociale vraagstukken ook niet andere beschouwingen dan de zuiver economische in aanmerking moesten komen, doch deze waren over te laten aan den rechtsgeleerde, den zedekundige of den staatkundige. Nu is er evenwel — schrijft Prof. Nicholson — een tijd geweest, dat, voornamelijk onder Duitschen invloed, pogingen werden aangewend om de grenslijnen der wetenschap te verbreken; de economist werd verheven in den toestand van universeelen philanthroop en van algemeenen voorziener van panaceaën. Doch — zegt de schrijver — gelukkig voor de economische wetenschap, heeft dit ideaal van breedte zonder diepte geen algemeen gezag verkregen en wat er voor een oogenblik van kracht in is geweest is reeds afgesleten.

Ik voor mij laat nu voor een oogenblik de vraag daar, welke de goede richting is voor de economische wetenschap om zich te bewegen. Doch waar ik op wijzen wil is dit: dat volgens de voorstelling door Prof. Nicholson van de ontwikkeling der economische wetenschap gegeven, het niet Mr. Pierson is die in zijne opvattingen zijn tijd een kwart eeuw

¹⁾ Opgenomen in een bundel essays van den schrijver, dit jaar te Londen uitgegeven onder den titel «*Strikes and Social Problems.*»

ten achter is, doch wel Mr. Treub, die op een verouderd standpunt staat.

Dit neemt, natuurlijk, niet weg dat Mr. Treub kan beweren, dat Pierson dwaalt en de waarheid en de meerdere wetenschappelijkheid aan zijne zijde zijn. Hem kan het recht niet betwist worden de economische wetenschap op andere banen te willen leiden en te meenen dat hij darthoe moet teruggaan op wat, ten minste in Engeland, genoemd wordt een overwonnen standpunt. Doch voor zijne uit de hoogte uitgesproken oordeelvelling en verwerping van Pierson's standpunt mist hij zeer zeker het recht wel; voor zijne schatting van Pierson in deze, zijn: gewogen en, wegens ouderdom, te licht bevonden, mist hij ieder deugdelijken grond.

In de tweede plaats kan het toch ook waarlijk niet ontkend worden dat Mr. Treub's voorstelling en veroordeeling van Pierson's standpunt als staathuishoudkundige mank gaat aan grove onjuistheid. Hierop is reeds elders gewezen ¹⁾, en het mag overbodig geacht worden hier ter plaatse dit punt weder te behandelen. Aan de lezers van De Economist zijn Pierson's geschriften en zijne opvattingen zoowel der economie als wetenschap, als van de sociale vraagstukken van den dag wel bekend. Zij zullen in het beeld, dat hun van Pierson door Mr. Treub werd voor oogen gesteld, veeleer een caricatuur dan een welgelijkend portret hebben gevonden.

Wat echter hier wel, zij het dan ook zeer vluchtig, moet aangemerkt worden is, dat, gelijk terecht in een ingezonden stuk van X in het Handelsblad werd gezegd, Mr. Treub, evenmin als aan Pierson, aan de staathuishoudkunde in het algemeen recht heeft gedaan. Ik voeg bij: ook niet aan de staathuishoudkundigen.

Om dit in bijzonderheden aan te wijzen zou een zeer uitvoerig betoog vereischt worden. Ter staving mijner bewering zal dat echter wel niet noodig zijn. Ik verwijs alleen maar naar den terugblik in 1890 in ditzelfde tijdschrift door Mr. Pierson geworpen op het economisch denken en oordeelen in

¹⁾ Men zie b. v. in het «Handeisblad» van 20 November l.l. het artikel «Treub contra Pierson».

den lateren tijd ¹⁾. Vergelijkt men dit stuk met hetgeen in Mr. Treub's oratie over hetzelfde onderwerp is geschreven, dan springt het in het oog aan hoevele onjuistheden de laatstgenoemde zich schuldig heeft gemaakt. Niet moeilijk zou het wezen ook andere schrijvers te noemen, die met hetzelfde oogmerk geraadpleegd kunnen worden. Doch met opzet verwijs ik naar Pierson's stuk, omdat daaruit tevens blijkt hoezeer ten opzichte van dezen zelf Mr. Treub zich in zijne voorstellingen heeft vergist, hoe slecht hij door hem is begrepen, tenzij men zou moeten zeggen: hoe gebrekkig hij door hem is gekend.

Of wordt niet Pierson door Mr. Treub voorgesteld als behoorende tot eene school waarvan hij schrijft: „Zoo was de staathuishoudkunde, die eene theorie der volkswelvaart had willen zijn, tot eene filosofie van den rijkdom geworden, tot een hardvochtige leer, die de minder begunstigden geen troost noch uitzicht op lotsverbetering kon bieden, maar hen slechts kon verwijzen naar de onveranderlijkheid en onverbidelijkheid harer natuurwetten“ ²⁾. Men plaatse echter deze woorden naast die, welke in gemeld Economisch Overzicht Pierson geschreven heeft van Bastiat: „Echte kinderen der negentiende eeuw luisteren niet meer naar hem, die niets gevoelt voor hunne aspiratiën, niet gekweld wordt door hetgeen hen pijnigt, niet worstelt met een macht, die hen nooit met rust laat. Zij staren op zijn optimisme als op een curiositeit. Voor zoover het socialisme hen niet bekeerd heeft, hebben zij toch het geloof verloren aan de zegeningen van het *laissez faire*, en de „natuurlijke orde“ heeft in hun schatting dat goddelijk karakter verloren, dat een Bastiat daarin meende te ontdekken“ ³⁾.

Van waar al die onjuiste opvattingen en voorstellingen bij Mr. Treub? Wij hooren hem Pierson's staathuishoudkundig werk veroordeelen, zoowel wat aangaat beginsel als methode ⁴⁾. Maar waarlijk, men vraagt zich soms, of niet eenvoudig ge-

¹⁾ Zie in De Economist 1890, bl. 607—38, Mr. N. G. Pierson. Economisch overzicht.

²⁾ Treub, t. a. p. bl. 17.

³⁾ De Economist, 1890, bl. 615.

⁴⁾ Treub, t. a. p. bl. 22.

dacht moet worden aan één groot misverstand, dat hierin zijn oorsprong vindt: dat die methode door Mr. Treub niet begrepen is. En men lette hierbij wel op dat deze methode niet is die van Pierson alleen, maar letterlijk de algemeene methode der staathuishoudkunde, uitgezonderd slechts de historische school, en nog wordt in de praktijk zij ook door deze niet geheel veronachtzaamd.

Deze methode, die der deductie, wordt gevolgd om te komen tot de kennis der economische wetten.

Een wet nu — schrijft Pierson — is een noodzakelijkheid, een wetsformule hare omschrijving. Sommige wetsformules duiden slechts een constant en daarom noodzakelijk verschijnsel aan, of de wijze waarop dat verschijnsel zich openbaren zou bij gemis van alle stoornis of belemmering. Andere duiden aan een werking, een invloed, de meeste economische wetsformules dragen dat karakter.... Zij houden — vervolgt hij — een zeer eigenaardige verklaring in. Zij verklaren — zegt hij met Prof. Marshall — dat onder zekere voorwaarden een bepaalde gedragslijn van de leden eener sociale groep te verwachten is. En op de hier door mij gespatieerde woorden wordt door hem bijzondere aandacht gevestigd. Het maakt — zegt hij — de kern uit van iedere economische wet, dat een bepaalde gedragslijn door een „sociale groep“ — dikwijls door meer dan ééne — gevolgd moet worden ¹⁾.

Met andere woorden, de economische wetten zijn de natuurlijke wetten die de economische handelingen beheerschen. Zij leeren ons op economisch gebied het verband tusschen oorzaak en gevolg kennen. De groote beteekenis dier wetten is daarmede van zelf aangeduid, immers „licht te doen opgaan over praktische onderwerpen, betrekking hebbende op de stoffelijke welvaart, is inderdaad het einddoel, waarmede de staathuishoudkunde wordt beoefend“ ²⁾.

Maar volgens Mr. Treub schijnen de economische wetten een ander karakter te hebben. Hij spreekt van „de wetten van Malthus en Ricardo“ volgens welke, bij uitbreiding van de bevolking „de grondbezitters voorbeschikt (waren) steeds rijker

¹⁾ Pierson. Leerboek, Deel I, 2de druk, bl. 22—23.

²⁾ Pierson, Leerboek, I, bl. 8.

te worden, de werklieden aan het bestaansminimum in hun stand gebonden en de armen gedoemd tot honger en ellende, omdat het feit dat zij arm zijn bewijst, dat voor hen geen plaats is aan het banket des levens" ¹⁾). En zoo komt hij er ook toe te zeggen, dat "de staathuishoudkunde tot theorie van den rijkdom verworden was" en te spreken van "het absolute en dogmatische karakter van de individualistisch-liberale school" ²⁾).

Op hem passen de woorden van Prof. Gide: "En ce qui concerne la loi naturelle, on se la représente sous l'image d'une puissance qui porte le glaive — comme la figure de la Loi dans les tableaux allégoriques — et qui veut être obéie. Or, la loi naturelle n'exprime rien de plus que certains rapports qui s'établissent spontanément entre les choses ou les hommes, rapports nécessaires, il est vrai, mais seulement si certaines conditions préalables sont remplies" ³⁾).

Tot onjuiste opvatting in deze moge echter door de klassieke staathuishoudkundigen zelve eenige aanleiding gegeven zijn. Men leze over dit punt de tweede paragraaf "De staathuishoudkunde en het ruilverkeer" in de Inleiding van den tweeden druk van Pierson's Leerboek. Door den schrijver wordt daar er op gewezen, dat Adam Smith ten onrechte de stellingen, door hem aan den ingang van zijn werk geplaatst, heeft voorgedragen als axioma's, in plaats van het te doen als uitkomsten, waartoe zijn onderzoek zou voeren. Pierson zegt echter tevens, dat voor wie de *Wealth of nations* opmerkzaam leest, de bedoeling niet onduidelijk kan wezen. "Maar — aldus besluit hij — had hij (Adam Smith) de bedoelde woorden (de woorden die Pierson hem in den mond legt ter verduidelijking zijner bedoeling) niet achterwege gelaten, dan zou het karakter van alle staathuishoudkundige problemen, het wezen der taak die de staathuishoudkunde volbrengen moet, duidelijker aan het licht getreden en veel ijdel twistgeschrift voorkomen zijn."

Doch al moge hier gewezen zijn op eene omstandigheid,

¹⁾ Treub, t. a. p. bl. 17.

²⁾ Treub, t. a. p. bl. 18 en 19.

³⁾ Ch. Gide. *Principes d'Economie Politique*, 5e édition. *Notions générales*, bl. 12.

die — eenigermate althans — ter verontschuldiging kan strekken voor de onjuiste beoordeeling door Mr. Treub van Adam Smith en zijn school, hoe hij er toe gekomen is ook Pierson in zijne veroordeeling der klassieke staathuishoudkundigen op te nemen, blijft een raadsel.

Nog naar eene passage uit Pierson's Leerboek worde hier verwezen, of juist gezegd, naar een geheel hoofdstuk t. w. naar dat wat den titel draagt: „Leemten in de werking van het eigenbelang“ ¹⁾. Wij vinden daar de stelling voorgedragen, dat de menschheid economisch belang heeft bij handelingen, tot het tot stand komen van welke men zich op de werking van het eigenbelang niet geheel kan verlaten. Pierson voert dit aan ten bewijze dat, al is in eene maatschappij, waar het ruilverkeer zich krachtig heeft ontwikkeld, de ruilwaarde het kompas waarnaar de voortbrenging zich richt, dit kompas vele afwijkingen vertoont en het niet altijd te kennen geeft, welke richting de voortbrenging moet nemen in het belang van de menschheid, de maatschappij. En dan vervolgt hij zijn betoog door uiteen te zetten van welke kanten die noodige aanvulling der werking van het eigenbelang komen kan. Namelijk, uit den boezem der maatschappij zelve, doordat de liefdadigheid in de plaats treedt van het winstbejag. Voorts, en dit voornamelijk, van de zijde van den Staat. Aan dezen de taak om daar handelend op te treden, waar de particulier hiertoe den prikkel mist doordat aan die handelingen niet de noodige directe voordeelen verbonden zijn, terwijl toch in het algemeen belang ze economisch-productief zijn.

Het zijn zeer belangrijke bladzijden uit het Leerboek waarnaar ik hier verwijs, en te meer omdat, indien ik mij niet bedrieg, wij daar voor het eerst vinden een op de jongste waardeleer gegronde principieele bestrijding van het *laissez-faire* beginsel.

Liever dan nu verder voort te gaan met Mr. Treub's oratie te onderwerpen aan eene critische analyse, wil ik echter trachten een antwoord te vinden op de vraag, wat het wezen mag dat den nieuwen hoogleeraar geïnspireerd kan hebben

¹⁾ Leerboek. Deel II. 3de afd. Hoofdstuk II, § 2, bl. 50/58.
Econ. 1897.

bij de houding door hem aangenomen bij zijn optreden in dit ambt.

En dan waag ik de veronderstelling, dat wij in Mr. Treub den man hebben te zien, wiens eerzucht en streven het veeleer zou zijn een sociale hervormer te wezen dan de voorganger der studeerende jongelingschap ter verklaring der economische problemen en hierin dwaling van waarheid te onderscheiden.

Onderscheidene plaatsen zijner oratie schijnen dit onwederlegbaar aan te geven. Zoo, in het verband zijner rede, al dadelijk (bl. 26) zijne verwijzing naar Von Jhering, dat de autonomie der individuen zoowel als die der vereenigingen haar grens vindt bij het door de zorg voor het welzijn der maatschappij geleide oordeel van den staat; aan dezen het dwingend gezag is, aan dezen het oordeel daarover voor welke doeleinden hij het in toepassing wil brengen.

Zoo in het algemeen zijne verklaringen (b.v. bl. 28) dat hij wil doceeren eene Sociale economie, die „verband heeft te brengen tusschen staathuishoudkunde, moraal en recht.“

Eene sterke neiging toont hij daarbij tot het staats-socialisme. Blijkt dit reeds eenigermate uit de gemelde aanhaling van Von Jhering in het verband waarin hij die doet, meer nog is dit het geval waar hij schrijft (bl. 28) „De taak om economie en moraal tot elkaar te brengen, komt toe aan het recht, dat over het staatsgezag beschikt, om zijne regelen zoo noodig door dwang te doen eerbiedigen.“

Deze neiging tot staats-socialisme is intusschen een punt dat ik hier buiten sprake wensch te laten. De bijzonderheden van Mr. Treub's staatsrechterlijke theorien zijn hier niet aan de orde.

Ik neem, als het ware, slechts akte van die zucht tot maatschappelijke hervorming. En ik wensch het loffelike in dit streven niet licht te achten en niet over het hoofd te zien, al heeft ook mij, als zoovelen, het pijnlijk getroffen dat — alle andere beschouwingen over dat deel der oratie daargelaten — de nieuwe hoogleeraar, die geroepen was de plaats in te nemen te voren vervuld door Mr. Pierson, er een behagen in scheen te scheppen aan het licht, dat hij wenschte te doen vallen op zijn taak, gelijk hij zich die dacht, nog meer relief te geven door het schetsen van een donkeren achtergrond, schets

die nochtans haar doel geheel voorbij streefde, omdat zij zoo in ieder opzicht onjuist was.

Maar terwijl ik dat streven in zijn waarde wensch te laten, meen ik dat er toch nadrukkelijk op gewezen moet worden, dat wij hier te doen hebben met eene zeer geprononceerde en zeer gevaarlijke begripsverwarring.

Leerrijk bij uitnemendheid om zich hiervan rekenschap te geven is eene vergelijking tusschen de taak en het werk van den staathuishoudkundige gelijk, naar zijne oratie, Mr. Treub die opvat en die waarvan ons de schets is geleverd door Prof. Alfred Marshall in het eerste boek van zijn *Principles of Economics*¹⁾. Marshall wordt, gelijk bekend is, tegenwoordig algemeen beschouwd en geacht als de eerste staathuishoudkundige van Engeland, en terwijl hij, eenerzijds, niet alleen kamergeleerde is maar in de behandeling van vragen van den dag steeds op echt Engelsche wijze levendig deel heeft genomen, heeft hij anderzijds het voordeel, niet aan al zijn landgenooten eigen, volkomen op de hoogte te zijn van de buitenlandsche literatuur. Dat daarenboven hij behoort onder de „echte kinderen der negentiende eeuw“ zal door niemand, die ook maar eenigszins bekend is met zijne geschriften, betwijfeld worden. Voorts zij ook aangeteekend dat hij zijn „Principles“ schreef na jarenlange voorbereiding, na gedurende het vierendeel eener eeuw al zijn tijd tusschen studie en deelneming aan het praktische leven verdeeld te hebben. Ten slotte eindelijk worde opgeteekend, dat zijn „Principles“ groote waardeering hebben gevonden van de zijde van Adolf Wagner. Deze schreef bepaaldelijk over het punt dat ons thans bezig houdt: „More particularly I agree with Professor Marshall in the fundamental opinions which he sets forth in the first pages of the preface, and also in those chapters of the first book which treat of the growth of economic science, of the nature of economic laws, and of economic motives.“ En zijn slotwoord — waarop, om meer dan ééne reden, het nuttig kan zijn hier de aandacht te vestigen — is: „In sum, this first volume establishes in just

¹⁾ Alfred Marshall. *Principles of Economics*. Deel I, London 1890. Sedert is eene 3de editie verschenen. Ik citeer echter uit den 1^{en} druk.

and admirable fashion the continuity between classical English political economy and the science as it must stand to satisfy the demands of the present. It marks no revolution, but a progress, made with due regard to every advance in the science" ¹⁾).

Welnu dan, in het achtste hoofdstuk van dat eerste boek van zijn Principles en dat daarvan geeft de "Summary and conclusion" geeft Marshall aan wat naar zijne meening de wetenschap der economie omvat.

De staathuishoudkunde — schrijft hij — is de wetenschap die de menschelijke handelingen op het gebied van handel en nijverheid onderzoekt — "investigates man's action in the ordinary business of life". En de vragen resumeerende, die hierbij aan de orde komen, noemt hij: den invloed der economische vrijheid op de voortbrenging, de verdeeling en de ruilingen van rijkdommen; de gevolgen dier vrijheid ten aanzien der organisatie van handel en nijverheid, van de verdeeling van den arbeid, van de inrichting der geldmarkt, van den groot-en van den kleinhandel, van de verhoudingen tusschen werkgever en arbeider. Hoe worden dientengevolge de waarden vastgesteld, de prijzen der stoffelijke zaken, renten en pachten, kapitaal-interest en loonen? Welke is de invloed op den buitenslandschen handel? Welk is het verband tusschen den prijs van eenige zaak en hare nuttigheid? Welke vermeerdering van geluk is te verwachten van vermeerdering der welvaart van een of andere klasse in de maatschappij? In hoever wordt de voortbrengende kracht eener maatschappelijke klasse belemmerd door het onvoldoende van haar inkomen? In hoever zou de vermeerdering van het inkomen eener maatschappelijke klasse, indien teweeg gebracht, kans hebben zich te handhaven door haar invloed ter vermeerdering van de voortbrengende kracht en van de verdiensten dier klasse? Voorts: hoever strekt in de werkelijkheid de invloed van economische vrijheid op eenige plaats, in eenigen maatschappelijken rang, of in een bijzonderen tak van nijverheid? Welke andere invloeden doen zich daar het meest gelden; welke is de inwerking der invloeden te zamen? Wat, in het bijzonder, is te verwachten van de economische vrijheid

¹⁾ Dr. A. Wagner. Marshall's Principles of Economics, in The Quarterly Journal of Economics, vol. V, Boston 1891.

ten aanzien van het tot stand komen van combinaties en monopolies, en welke zullen daarvan de gevolgen zijn? Hoe zullen op den langen duur de verschillende klassen der maatschappij worden aangedaan door de economische vrijheid; welke gevolgen zijn daarvan te verwachten in afwachting dat het eindresultaat wordt verkregen; welke is, in aanmerking genomen den tijd die tusschen de onmiddellijke en de latere uitwerking verlopen moet, de betrekkelijke beteekenis van beiderlei gevolgen? Hoe zal de druk van eenig belastingstelsel zich doen gevoelen? Welke opofferingen zal het vragen van de gemeenschap, welke opbrengst het verzekeren voor den Staat?

Ziedaar, volgens Marshall, het gebied waarop zich het economisch onderzoek moet bewegen, dat bij de tegenwoordige samenstelling onzer maatschappij gevorderd wordt.

Op den achtergrond dier vragen stellen zich echter — schrijft hij tevens — andere vraagstukken, die verschillen kunnen naar gelang van plaats en tijd, doch waarvan hij een opsomming geeft ten aanzien dergenen die, althans in Engeland, thans op den voorgrond treden. En dan noemt hij in hoofdzaak de volgende onderwerpen: wat te verrichten zij ter bevordering der goede gevolgen, ter vermindering der nadeelige gevolgen van de economische vrijheid; de onderscheidene belangen van hen die op verschillende wijzen haar invloed ondervinden; de middelen die aangewend zouden kunnen worden om tot een meer gelijkelijke verdeling van rijkdommen te geraken, waarbij de vraag, of dergelijke middelen ook dan aanbeveling zouden verdienen, indien die zouden leiden tot vermindering van den algemeenen rijkdom; daarnevens ook deze vraag, hoe de last der belastingen over de verschillende klassen der maatschappij verdeeld moet worden. Een ander punt, dat hij noemt, zijn de bestaande vormen voor de verdeling van den arbeid met de onderscheidene daarbij betrokken belangen. Voorts de verhoudingen tusschen particuliere en gemeenschappelijke werkzaamheid in het tegenwoordige stadium der beschaving, de staatsinmenging hetzij directelijk, hetzij indirect ter regeling der particuliere werkzaamheid; daarbij ook deze vraag, of de bestaande eigendomsrechten in al hun kracht gehandhaafd moeten worden, dan wel de oorspronkelijke redenen welke daarvoor bestaan hebben, geacht

moeten worden eenigermate hare beteekenis verloren te hebben. Eindelijk ook dit punt: of de bestaande methoden in zake het gebruik der rijkdommen volkomen gerechtvaardigd zijn, en de vraag in hoever door de zedelijke kracht der maatschappelijke opinie wenschelijke verbeteringen te brengen zouden zijn in de economische verhoudingen, waar staatsinmenging, tot dit doel aangewend, meer kwaad dan goed zou stichten. Eindelijk de vraag, in welk opzicht er verschil bestaat tusschen de onderlinge verplichtingen van volk tot volk en die van hen die tot één volk behooren onderling.

Doch al deze hier laatstgenoemde vraagpunten — er worde wel op gelet — worden door Marshall slechts geplaatst op den achtergrond van het eigenlijk economisch onderzoek; het zijn slechts de praktische beweegredenen voor dat onderzoek. Hij onderscheidt zeer uitdrukkelijk tusschen de tweeërlei vraagstukken. De economie heeft ten doel, ten eerste, zelfstandige kennis te verzamelen; ten tweede, over dergelijke praktische vraagstukken licht te doen opgaan. Maar — zegt hij — ofschoon wij goed doen, alvorens op eenige studie in te gaan, ernstig te overwegen welk het gebruik is dat wij daarvan kunnen maken, moeten wij bij ons werk niet directelijk het oog op dat gebruik gevestigd hebben. Aldus te werk te willen gaan wordt door hem nadrukkelijk afgekeurd. Zoo handelende, zegt hij, stelt men zich aan het gevaar bloot, de lijn der gedachte te onderbreken zoodra het onmiddellijke verband met het doel, dat wij op het oog hebben, ophoudt; het directe najagen van praktische doeleinden leidt er ons toe brokstukken van allerlei soort van kennis aan elkander te verbinden, die geen ander punt van aanraking met elkander hebben dan het onderwerp dat ons op het oogenblik bezig houdt en die geen licht op elkander werpen. Onze geestelijke kracht gaat verloren door zulk springen van den eenen tak op den ander; niets wordt ernstig doorgedacht; geen werkelijke vooruitgang wordt gemaakt.

Het komt mij voor dat wij hier bij Prof. Marshall inderdaad gevonden hebben een critiek op het standpunt, dat Mr. Treub wil innemen, zoo passeud en tevens zoo afdoend mogelijk.

Tegelijk echter verwijs ik ook hiernaar, dat wie met aandacht leest de Inleiding van Pierson's Leerboek er door getroffen zal worden, dat wij bij Marshall en Pierson te doen hebben met

twee mannen van één geest en ééne richting. Eéne aanhaling slechts om dit met een enkel woord te doen blijken. „Licht te doen opgaan over practische onderwerpen, betrekking hebbende op de stoffelijke welvaart, is inderdaad het einddoel, waarmede de staathuishoudkunde wordt beoefend — aldus, ik herinnerde hierboven er reeds aan, wordt door Pierson geschreven, doch de zin was daarmêe niet uit, ze luidde verder — en het heeft aan hare ontwikkeling nooit schade toegebracht, veeleer prikkel en voedsel gegeven, waaneer op dat einddoel werd gelet.” En nu moge over het punt dat ik hier laatstelijk behandelde, Pierson niet zooveel als Marshall in bijzonderheden getreden zijn, ter zake doet dit natuurlijk niet af. De grondgedachte is bij beide schrijvers dezelfde, en wij weten bovendien uit Pierson's talrijke geschriften, dat inderdaad diezelfde beschouwingen, waarvan Marshall ons de opsomming gaf, ook bij hem den achtergrond vormen zijner economische studiën.

Maar ook alleen den achtergrond. Geen verwarring bij hem tusschen het eigenlijke onderwerp der economie en zooveel andere vraagstukken, waarop wel het economisch onderzoek licht kan werpen, doch die niet tot het gebied van dat onderzoek behooren.

Verwarring, juist daarom, zooals Marshall schrijft, zoo gevaarlijk ook — behalve nog dat ze onwetenschappelijk is — omdat hij, die zich wijden wil aan het werk van maatschappelijke hervorming, waar hij aan economische belangen raakt, waarlijk wel voor alles het economiech vraagstuk zuiver gesteld en op zich zelf doordacht mag hebben.

Ten slotte nog eene opmerking. Waar wij aldus vinden Mr. Treub staande tegenover èn Pierson èn Marshall en naast deze beiden ook Adolf Wagner, in welk licht moet ons daar Mr. Treub's verkettering van Pierson's standpunt voorkomen?

December 1896.

G. M. BOISSEVAIN.

ECONOMISCHE KRONIEK.

NEDERLANDSCHE FINANCIËN. — SUIKERACCIJNS. — INDISCH PATENTRECHT. —
BEVLOEINGEN. — BOTER EN MARGARINE. — HET VRIJE RUILVER-
KEER. — ARBEIDS- EN VEILIGHEIDSWET. — ARBEIDSCONTRACT IN
BELGIË. — VERZEKERING TEGEN WERKLOOSHEID. — MUNT-
BILLETTEN. — VREEMDE PASMUNT.

Nederlandsche financiën. De Staatsuitgaven voor 1897, bij de indiening der begrooting geraamd op f 137.272,941.65 zijn na de behandeling in de Tweede Kamer vastgesteld op f 138.726.842 02⁵. De belangrijkste verhooging betrof het departement van financiën ten gevolge van de aanneming der wetswerpen tot invoering van de nieuwe personeele belasting en tot vergoeding aan de gemeenten. Voor dit laatste doel is uitgetrokken f 770.000 en voor schattingskosten van 't personeel f 260.000 meer. Ook is op deze begrooting f 30.000 gebracht voor aanmunting van guldens, waaraan behoefte bleek te bestaan.

De begrooting van Waterstaat is o. a. verhoogd met f 50 000 voor verbetering van 't kanaal Gent—ter Neuzen, in gevolge de daartoe gesloten conventie met België, waarvan echter de Eerste Kamer de behandeling heeft uitgesteld; met f 20.000, als eersten termijn van een som van f 300.000 voor officieele vertegenwoordiging op de tentoonstelling te Parijs in 1900, en met f 100.000 ten behoeve van de bij de wet vastgestelde regeling der positie van 't voormalig Rijnspoorwegpersoneel.

De raming der middelen ad f 133.924.965 is verminderd met f 2.591.000. De personeele belasting is nl. geraamd op f 9.350.000, terwijl de zegelrechten verminderd zijn met f 51.000 wegens vervallen van het zegel op de aanslagbiljetten en de kosten van schatting en telling, onder vermindering met f 110.000, tot een bedrag van f 55.000 op het dienstjaar 1897 worden gebracht (in de genoemde som voor het personeel is gerekend op f 150.000 voor ontheffingen, verminderingen, afschrijvingen

en oninbare posten). Voorts zijn de middelen verhoogd met een som van f 60.000, waartegenover evenwel een even groote uitgaaf staat, daar zij voortspruit uit een verhooging van het saldo van 't domeinfonds ten gevolge van het achterwege blijven in 1896 van een werk dat in 1897 zal worden verricht.

Het nadeelig saldo is ten gevolge van een en ander gestegen tot f 7.332 877.02⁵.

Bij 't schriftelijk en mondeling debat over de middelen is in beide Kamers voornamelijk aangedrongen op afschaffing of althans vermindering van den wijnaccijns voor zooveel die van vruchtensappen wordt geheven, op afschaffing van den accijns op het geslacht, op afschaffing der Rijkstollen en op afschaffing der Staatsloterij.

Ten aanzien der eerste vraag toonde de Minister zich het meest tegemoetkomend. Hij zeide hiervan in zijn memorie van antwoord aan de Tweede Kamer o. a.:

In vorige jaren is herhaaldelijk aangedrongen op wijziging van de wet op den wijnaccijns in dien zin, dat de accijns van 20 cent per hectoliter, thans van de meeste inlandsche vruchtensappen geheven, vervalle of althans belangrijke vermindering onderga.

Telkens is de vraag overwogen of het mogelijk was aan dien aandrang gevolg te geven. Het bezwaar, waarop telkens werd gestuit, staat in verband met het sedert 1870 bestaande stelsel van heffing van den wijnaccijns, namelijk met het stelsel van verlengbaar krediet.

Dit stelsel geeft den wijnhandelaar gelegenheid om buitenslandschen wijn met krediet voor den accijns onder eigen beheer te houden (dus buiten entrepot en buiten een lokaal, door de administratie gesloten), dien zonder ambtelijk toezicht te versnijden en zelfs naar het buitenland uit te voeren met afschrijving van den accijns op de kredietrekening, die tusschen de administratie en hem gehouden wordt.

Het stelsel biedt groote voordeelen aan. Het voorkomt formaliteiten, die even belemmerend voor den wijnhandel als lastig voor de administratie zijn. Het voorkomt de noodzakelijkheid van een groot aantal particuliere entrepots, waarin niet gewerkt zou kunnen worden zonder toezicht, voor welk toezicht een zeer groot aantal ambtenaren beschikbaar zoud moeten zijn. Dat

aantal zou ook daarom zoo groot moeten zijn, omdat men den wijnhandel toch niet zou kunnen beletten te werken op alle tijden die hij geschikt acht en omdat men ook kleine bergplaatsen, welker getal groot is, niet onmogelijk mag maken en dus ook voor het nagaan der werkzaamheden in die kleine bergplaatsen ambtenaren zou moeten beschikbaar houden.

Van de toepassing van het stelsel van verlengbaar krediet. waartoe in 1870 werd besloten op grond van het sterk toenemen der bedoelde bezwaren, heeft men een waarborg gezocht dat de ingevoerde wijn, waarvoor krediet wordt genoten, niet wordt vermengd met onbelasten of lager belasten inlandschen wijn.

Had die vermenging plaats zonder dat men haar kon ontdekken, dan zou de wijnhandelaar bij uitvoer afschrijving kunnen krijgen van hoeveelheden, waarvoor geen aanslag op de accijnsrekening had plaats gehad, zoodat een gelijke hoeveelheid buitenlandsche wijn, zonder dat er accijns voor betaald was, hier te lande in consumtie gebracht zou kunnen worden.

Om dit te voorkomen heeft men in 1870 alle inlandsche vruchtenwijnen onderworpen aan accijns tot gelijk bedrag als den buitenlandschen wijn. Een uitzondering is alleen gemaakt voor den binnenslands vervaardigden onvermengden aalbessenwijn, waarmede later wijn van kruis- en boschbessen is gelijk gesteld. Deze vloeistoffen werden geacht weinig gevaar op te leveren. Maar in de andere zag men te groot gevaar, zoodat zij zijn belast, met uitzondering van de vruchtensappen vervaardigd voor eigen huiselijk gebruik, in hoeveelheden van ten hoogste 50 liter.

De vervaardiging van wijn uit binnenlandsche vruchten, waarvoor geene uitzondering bestaat, is dan ook aan formaliteiten onderworpen. Het bedrag van den accijns, gepaard aan die formaliteiten, is een belemmering voor het maken van appelwijn en dergelijke dranken.

Overtuigd van de noodzakelijkheid om het bovenomschreven stelsel van verlengbaar krediet bij de heffing van den wijnaccijns te behouden, heeft de Min. zich de vraag gesteld of dit stelsel bij voortduring de gevolgen moet hebben, die het nu heeft, namelijk dat groote hoeveelheid vruchten naar het buitenland worden gezonden om er daar drank uit te bereiden, dat een industrie die zich hier misschien tot zekere hoogte zou kunnen ontwik-

kelen, wordt belemmerd en dat groote uitbreiding van de teelt van boomvruchten wordt bemoeilijkt.

Het ware te betreuren als de accijnsheffing deze gevolgen na zich zou moeten slepen.

Al kan nog niet stellig gezegd worden dat met behoud van het tegenwoordige stelsel van accijnsheffing kan samengaan een wijziging der bepalingen voor den inlandschen vruchtenwijn, zoo durft de Minister zich wel vleien, dat voortgezet onderzoek een bevredigende oplossing zal mogelijk maken.

De Min. verklaarde, dat hij 't op den hoogsten prijs zou stellen als hij tot een voorstel zou kunnen komen; en in 't mondeling debat verklaarde hij nog stilliger, dat er groote kans was, dat een voorstel komen zou. Intusschen stelde hij in zijn mem. v. antw. nog de vraag, of volledige afschaffing van den accijns op appelwijn te verdedigen zou zijn, met het oog op den bieraccijns, waar hij echter zelf tegenover stelde, dat misschien de appelwijn reeds voldoende door den suikeraccijns zou zijn getroffen.

Wat den geslachtaccijns betreft voerde Min. in zijn mem. v. antw. o. a. aan. dat deze accijns in werkelijkheid niet naar de waarde betaald wordt, omdat de waarde van het vee voor de aangifte algemeen wordt verminderd met de 7 ten honderd, die de ambtenaren bij de benadering moeten bijbetalen, maar bovendien ook met een grooter of kleiner bedrag met het oog op de moeilijkheid, die de ambtenaren zouden hebben om het benaderde vee van de hand te zetten. De grief, ook thans weder aangevoerd, dat van binnenlandsch vee feitelijk belasting wordt betaald van horens, huiden, afval, terwijl die artikelen bij invoer vrij zijn, verliest naar de Minister blijkbaar meende, door deze beschouwing wel iets van haar beteekenis. Echter verklaarde hij het zeker wenschelijk tot een andere regeling der heffing van den accijns over te gaan, die verschillen tusschen een volgens de wet verschuldigten en den werkelijk betaalden accijns deed vervallen of althans aanzienlijk beperkte en tevens een wettelijken aftrek voor de huid enz. toestond, in plaats van de verlaging van den accijns, die uit de praktijk voortvloeit. Maar 't was hem niet gelukt een doelmatige regeling te vinden.

Bij het mondeling debat diende daarop de heer Schepel een motie in, de wenschelijkheid uitsprekende van de afschaffing

van dezen accijns in 't belang van producent en consument, welke motie later zal worden behandeld. De Minister oordeelde met het oog op de eischen van de schatkist de afschaffing onmogelijk.

De Indische begrooting is na behandeling in de Tweede Kamer vastgesteld op f 142.028.809 in uitgaaf en f 127.773.578 in inkomst, zoodat het tekort steeg tot f 14.288.231. De uitgaven voor de verlegging van den spoorweg Tarik—Kalimas, zijn er bij amendement uitgelicht, ten fine van nader onderzoek. Een amendement tot strekking hebbende de reorganisatie van het boschwezen tot later uit te stellen, is verworpen.

Het Surinaamsche subsidie is verhoogd met f 27.738,58⁵, het Curaçousche verlaagd met f 5780.

Suikeraccijns. De Tweede Kamer heeft 23 Dec. na drie-daagsch debat de definitieve regeling van den suikeraccijns (het ontwerp is geresumeerd in de kroniek van Februari 1896) aangenomen. Tegen het daarbij voorgestelde systeem van exercice werd weinig bezwaar gemaakt. Maar tegen de trapsgewijze verlaging der premiën was veel verzet, dat belichaamd werd in een amendement, waarbij voorgesteld werd het bedrag voorgoed op 3 millioen als maximum vast te stellen en de restitutie per 100 Kilo te stellen op f 3, om die daarna per jaar met f 0,25 te doen dalen tot f 2 voor 't jaar 1901—02 en verdere werkjaren. Het wetsvoorstel wilde voor het eerstvolgende werkjaar een premie toekennen van f 2.300.000 maximum tegen f 3.50 per 100 Kilo, welk bedrag jaarlijks met f 0.15 per 100 Kilo en met f 100 000 in totaal zou dalen tot f 2.30 per 100 Kilo of f 1.500.000 in 1905—06 en volgende jaren. Het behoud van een premie van 3 millioen werd op verschillende gronden verdedigd, o. a. om het hooge middencijfer van accijnswinst in de laatste jaren, om de onmogelijkheid voor kleinere fabrieken om bij vermindering de concurrentie te kunnen volhouden, en om de duitsche concurrentie. De Minister voerde hiertegen aan, dat er geen reden was om de exorbitant hooge winsten der laatste jaren te handhaven en dat wij niettegenstaande de verlaging der premie toch nog tot de ergste zondaars blijven behooren. Overigens werd het voorstel eener hoogere totaal-premie, maar vooral ook dat om de premie per 100 kilo te doen dalen,

verdedigd met het oog op het belang van den landbouw. Opmerking verdiende hierbij, dat volgens een der verdedigers de Duitsche fabrikant o. a. boven den Hollandsehen bevoorrecht is, omdat hij de beetwortelen f 2 50 en f 3 goedkoop betaalt, waaruit schijnt te volgen, dat de hooge suikerprotectie den landbouw niet helpt. Tegen den drang tot uitbreiding der cultuur had de Minister bijzonder bezwaar, omdat het niet in 't belang is te achten van den landbouw hem te drijven tot een cultuur, die uit zichzelf niet loonend is, maar die door staatsgeld loonend moet gemaakt worden. Intusschen waren zijn premie-cijfers per 100 Kilo gebaseerd op een productie van 66 millioen Kilo, waarbij gerekend was met de uitkomst van het campagnejaar 1894—95, terwijl voor 't campagnejaar 1896—97 gerekend kan worden op 100 millioen, volgens sommigen op 116 millioen Kilo. Dientengevolge werd een bemiddelend amendement ingediend dat rekende op een productie van 100 millioen. Het stelde nl. voor de premie het eerstvolgende jaar te bepalen op f 2.50 per 100 Kilo tot een maximum van f 2.500.000, en verder, gelijk in 't voorstel der regeering, jaarlijks de premie te verlagen met f 0.15 per 100 Kilo en in 't geheel met f 100.000, totdat zij zou gekomen zijn op f 1.700.000. Terwijl dit amendement dus jaarlijks 2 ton meer beschikbaar stelde dan het regeeringsvoorstel, was er tegelijk een prikkel tot uitbreiding der cultuur in gelegen, daar de jaarlijkse verlagings per 100 Kilo in dit systeem evenredig grooter is dan die der totaalpremie. Voor 't werkjaar 1905—06 is gerekend op een totaalpremie van 1.700.000 bij een premie van f 1.30 per 100 Kilo, alzoo op 133 millioen kilo. Ofschoon dus ook in dit stelsel de maximale premie eerst kan verkregen worden bij zeer groote uitbreiding der cultuur, verzette de Minister er zich niet sterk tegen. Toch toonde hij nog steeds van oordeel te zijn, dat de 100 millioen Kilo, waarop in deze campagne gerekend wordt, ten gevolge van tal van gunstige omstandigheden exceptioneel groot was, zoodat om ook volgende jaren een dergelijke productie te verkrijgen een veel grooter areaal met bieten beplant zou moeten worden.

Intusschen is dit amendement aangenomen met 47 tegen 37 stemmen, nadat verworpen was met 43 tegen 41 stemmen het amendement om de premie op f 3.000.000 te fixeeren, nog aan-

gevuld met een sub-amendement om dan ook die voor de raffi-
nadeurs, die het ontwerp deed dalen van 5 ton tot $2\frac{1}{2}$ ton,
op eerstbedoeld bedrag voorgoed vast te stellen.

Nog was een amendement ingediend om te doen vervallen
de bepaling, dat voor het berekenen der afschrijving van uit-
geslagen suiker van 98 pCt. of hooger, 100 Kilo slechts voor
75 Kilo in aanmerking komt. Deze bepaling diende om te voor-
komen, dat de sterk geprotegeerde fabrieken in concurrentie
zouden treden met de raffinaderijen, wat mogelijk zou worden,
als zij voor suiker van dergelijk hoog gehalte, die reeds zonder
raffinage voor consumtie geschikt is, de volle premie erlangden.
Het amendement werd verworpen met 58 tegen 26 stemmen.

Een voorstel om geraffineerde suiker met een invoerrecht
van f 1 te treffen, dat geen ander gevolg zou hebben dan dat
de veel gebruikte deutsche suiker f 1 duurder zou worden ge-
maakt, zonder dat onze raffinaderijen, die in de eerste plaats
voor de Engelsche markt werken, die bescherming behoeven,
werd verworpen met 55 tegen 31 stemmen.

Het gansche wetsontwerp werd aangenomen met 56 tegen
29 stemmen.

Vermelding verdient nog, dat een poging om bij deze wet
tot trapsgewijze verlaging van den suikeraccijns te komen, niet
mocht slagen. Het voorstel luidde:

„Jaarlijks, vóór den 1° Augustus, wordt bij de wet vastge-
steld het bedrag van den suikeraccijns per 100 kilogrammen
of per percent van het gehalte, dat in het daaraan volgende
belastingjaar zal worden geheven. Daarbij zal op geen hoogere
opbrengst mogen worden gerekend dan de som van f 9.100.000,
vermeerderd met de premiën volgens § 2 van art. 67 over het
volgend werkjaar uit te keeren.

„Ter berekening van het bedrag van den accijns, in de eerste
zinsnede van dit artikel bedoeld, wordt tot maatstaf genomen
de betaalde suikeraccijns, in de 12 maanden aan de indiening
van het jaarlijksch wetsontwerp voorafgaande, waarvan de op-
brengst bekend is, behoudens dat voor de beide eerste wetten,
krachtens dit artikel uit te vaardigen, de opbrengst van het
jaar 1896 tot maatstaf zal genomen worden.”

Uit mededeelingen, gegeven door den heer Pijnacker Hordijk
bij het debat over dat voorstel, bleek, dat er sedert 18 Juni,

toen besloten was de behandeling van het wetsontwerp met het oog op mogelijke accijnsverlaging uit te stellen, tot dat er meer licht zou gekomen zijn in den financieelen toestand, de geneigdheid om mede te werken tot verlaging van den accijns zeer verminderd was. Sommige leden, in beginsel gestemd voor verlaging van den accijns en bereid daarvoor een offer uit de schatkist te brengen, zouden thans dat beginsel prijsgeven, omdat zij vreesden, dat dan de kans op grooter premie (welke vraag bij een later artikel immers eerst aan de orde kon komen) zou zijn verkeken, terwijl andere leden, mede voor verlaging gestemd, daartoe thans niet wilden medewerken, uit vrees de geheele wet in gevaar te brengen. Vandaar was afgezien van een voorstel om den accijns met bijv. f 7 per 100 kilo te verlagen. Sommige voorstanders der verlaging meenden in deze omstandigheden met het bovengemelde bescheiden voorstel te moeten meegaan; anderen zagen echter daarin te weinig heil omdat de verlaging te gering zou zijn om belangrijke toename van consumtie te doen verwachten. De Minister had overigens praktische bezwaren tegen de jaarlijksche vaststelling. Het amendement werd verworpen met 58 tegen 15 stemmen.

De Eerste Kamer heeft de suikernoodwet (zie October-kroniek) op 28 Dec. aangenomen met 27 tegen 21 stemmen.

Indisch patentrecht. De regeling van het Indisch patentrecht in verband met de bedrijfsbelasting is niet tot stand gekomen, gelijk de Minister van Koloniën voornemens was (zie Kroniek van October 1896). In de Kamerzitting van 25 Nov. werd bezwaar gemaakt tegen die regeling als omslachtig en als kunnende leiden, met het oog op art. 37 der wet op de bedrijfsbelasting, tot dubbelbelasting, waarop aanhangig werd gemaakt een motie luidende:

„De Kamer

zich vereenigende met den door de Regeering aangenomen grondslag voor verdeling tusschen het Nederlandsche en het Nederlandsch-Indische budget, van de opbrengst der belasting op het bedrijf der in Nederland zetelende maatschappijen, welke in Nederlandsch-Indië werken;

is van oordeel

dat die verdeling behoort plaats te hebben, door middel

van een jaarlijksche uitkeering uit de opbrengst der Nederlandsche bedrijfsbelasting, te beginnen over het jaar 1897, door de Nederlandsche aan de Nederlandsch-Indische administratie."

De Minister van Koloniën had zich inmiddels bereid verklaard in vereeniging met zijn ambtgenoot van Financiën een wetsontwerp in te dienen, een dergelijke regeling mogelijk makende, maar wenschte, in afwachting tot dat wet zou zijn geworden, de ontwerp-ordonnantie voorloopig in werking te brengen, om dadelijk aan de Indische Schatkist te doen toekomen een bedrag, waarop zij jaren gewacht had.

Bij de behandeling der begrooting van Financiën werd daarop door den Minister van Financiën medegedeeld dat reeds een wetsontwerp bij den Raad van State was ingediend, overeenkomstig de denkbeelden van den heer Hartogh, den voorsteller der motie. Toen deze dientengevolge bij de behandeling der begrooting van Koloniën den Minister van Koloniën verzocht af te zien van zijn voornemen om de patentordonnantie voorloopig in te voeren, verklaarde deze zich daartoe bereid, in de hoop dat de Kamer het wetsontwerp met spoed zou behandelen. De motie werd toen ingetrokken. Het wetsontwerp is echter nog niet ingekomen.

Bevloeijingen. Over de plannen om den landbouw in zake bevloeijingen van regeeringswege te steunen heeft de Minister van Waterstaat in zijn memorie van antwoord bij zijn begrooting nader gezegd: De thans gedane voorstellen ter zake der bevloeijingen zijn slechts als een eerste poging der Regeering te beschouwen om langs dezen weg practisch de verhooging van de productiviteit van den bodem te bevorderen. Dat ook op wetgevend gebied waarschijnlijk handelend zal moeten worden opgetreden, werd toegegeven.

Reeds is door de commissie voor de bevloeijingen een voorstel gedaan voor een wet, houdende bepalingen omtrent bevloeijingen, terwijl de ondergeteekende het onderwerp, met overlegging van dit voorstel, heeft aanhangig gemaakt bij de Staatscommissie voor de waterstaatswetgeving.

In bijzondere gevallen zal, zonder dat er sprake zal kunnen zijn van bevoorrechtiging van enkelen, directe steun kunnen

verleend worden aan hen, die eenig kunstwerk willen doen uitvoeren, noodig voor de bevoeiingen, en wel in het geval, dat daardoor het publiek belang zal worden gebaat. Of zoodanig geval aanwezig is kan aan het onpartijdig en deskundig oordeel der Heidemaatschappij worden overgelaten.

De ondergeteekende kan zich bij nader inzien wel vereenigen met het gevoelen van eenige leden, dat er geen voldoende aanleiding is voor de aanstelling van een afzonderlijke commissie. Bij het verleenen van subsidiën aan bestaande vereenigingen is de aanstelling van een commissie van contrôle op de besteding der gelden ook ongebruikelijk. Bij Nota van Wijziging is daarom art 156 van de ontwerpbegrooting afgevoerd.

In de discussie heeft de Minister hieraan toegevoegd, dat de subsidiën aan particulieren meer moeten strekken tot bevordering der verdere verspreiding van de bevoeiingen dan wel als rechtstreeksche steun. Bij de weinige bekendheid, die deze zaak nog in ons land heeft, moest aanvankelijk iets gedaan worden om haar meer bekend te doen worden. Is dat doel bereikt, dan, zeide de Minister, is het oogenblik gekomen om de subsidie, waarvan hier sprake is, te doen eindigen. De Minister zou overwegen, of het wenschelijk zal zijn te bepalen, gelijk hem gevraagd werd, dat om een ontwerp te doen opmaken, althans een deel der kosten ten laste der belanghebbenden gebracht werd. Ter rectificatie van het in de mem. v. antw. medegedeelde, voegde de Minister hieraan toe, dat het bedoelde ontwerp van wet nog niet in handen was gesteld der Staatscommissie, doch dat dit denkbeeld in overweging was.

Boter en margarine. De Belgische Commissie, ingesteld om maatregelen te beramen tegen knoeierijen in den boterhandel, stelt voor om bij de bereiding van margarine het gebruik van phenolphthaline verplichtend te stellen.

De afgevaardigden Manteuffel en Bachem hebben bij den Deutschen Rijksdag de margarinewet weer ingediend. Zij willen het verbod van het kleuren der margarine, waartegen de Bondsraad zich verzet heeft, behouden, en voor plaatsen met 5000 inwoners bepalen, dat margarine en natuurboter niet in dezelfde localiteit verkocht mogen worden.

Bij ons is bij Kon. boodschap van 3 Dec. 1896 een ver-
Econ. 1897.

scherping der boterwet aanhangig gemaakt. Daarbij is voorgesteld het eerste lid van art. 2 der wet van 23 Juni 1889 (Stbl. n° 82) te lezen als volgt.

„Het is verboden een surrogaat van boter te leveren of het, hetzij in een winkel of op eenige andere openbare verkooppplaats, hetzij bij het in het openbaar uitstellen, rondventen, ter levering rondbrengen of bezorgen van waren voorhanden te hebben, indien niet op de verpakking of bij gebreke daarvan op het surrogaat zelf het woord „margarine“ of, is het met oleomargarine bereid, het woord „surrogaat“ in duidelijke letters voorkomt en daarenboven indien het surrogaat in een winkel of op eenige andere openbare verkooppplaats voorhanden is, voor de bezoekers, indien het bij het uitstellen van waren in het openbaar voorhanden is, voor het publiek duidelijk zichtbaar is.“

Een tweede Art. geeft aan de ambtenaren de bevoegdheid om ten behoeve van het monsters nemen van boter of daarop gelijkende waren, ook de middelen van vervoer en alle voorwerpen, waarin waren rondgevent, ter levering rondgebracht of bezorgd worden, of, hetzij in een winkel of op eenige andere openbare verkooppplaats, hetzij bij uitstalling in het openbaar voorhanden zijn, te onderzoeken. De bevoegdheid tot het nemen van monsters bestaat niet, wanneer de op boter gelijkende waren als surrogaten van boter zijn aangeduid op een der in en krachtens artikel 2 voorschreven wijzen.“

Een derde Art. maakt de publicatie van de namen der veroordeelde overtreders van facultatief imperatief.

De toelichting verklaart de noodzakelijkheid der in art. 2 der wet aangebrachte wijziging uit de moeilijkheid van het leveren te bewijzen. De ervaring heeft genoegzaam aangetoond dat een voorwaardelijk verbod van „levering“ niet voldoende is om de Boterwet aan haar doel te doen beantwoorden. De levering toch bestaat in de enkele overgave van de waar (art. 667 B. W.). Doch hoe heeft die overgave in den regel plaats? De leverancier geeft gewoonlijk aan den verkooper of diens vervanger de boter over, binnenshuis, of wel, hij zet de waar eenvoudig in de gang neder. De overgave zal dus in verreweg de meeste gevallen ontsnappen aan het oog der krachtens art. 3 met de opsparing der bij deze wet strafbaar

gestelde feiten belaste ambtenaren. En al mocht de overgave door hen zijn waargenomen en bijgevolg door hun dit feit vermeldend proces-verbaal, of wel door te hooren getuigen bewezen kunnen worden, van de omstandigheid dat de verdachte waar niet op de in de wet voorgeschreven wijze als surrogaat of margarine is aangeduid zal het bewijs bezwaarlijk zijn te leveren, terwijl het bewijs dat de waar geen boter is in den zin der wet, zoo goed als onmogelijk is, daar de ambtenaren, wanneer de waar in het huis van den koper is gebracht, niet bevoegd zijn buiten diens toestemming dat huis binnen te gaan en van de geleverde waar een monster te nemen.

„Behoorlijke contrôle blijkt dus inderdaad onmogelijk te zijn, zoolang naast het in een winkel of op eenige andere openbare verkoopplaats voorhanden hebben, enkel het leveren van een surrogaat van boter, niet van het door de wet vereischte merk voorzien, verboden is.

„Ten einde aan dat bezwaar te gemoet te komen, wordt bij dit ontwerp een uitbreiding van het verbod voorgesteld door het tevens toepasselijk te verklaren wanneer een surrogaat van boter wordt rondgevent, ter levering rondgebracht of bezorgd, of in het openbaar uitgesteld.

„Wanneer de boterbereider of boterhandelaar zijn waar rondvent of in het openbaar uitstalt, dan kan hem ten opzichte van die waar dezelfde verplichting worden opgelegd die volgens de bestaande wet geldt voor het geval dat de waar in een winkel of op een andere openbare verkoopplaats voorhanden is. Wanneer hij de waar bij zijne klanten rondbrengt of bezorgt, dan is hij op weg om te leveren en mag ook ten aanzien van deze waar althans met evenveel recht voldoening aan het voorschrift der wet worden gevorderd als ten aanzien van de waar die in een winkel voorhanden is. Intusschen zou de wet haar doel niet bereiken, indien, wanneer iemand waren rondventende of rondbrengende werd aangetroffen, ten aanzien van elk potje boter of surrogaat, dat in zijn bezit werd gevonden, het bewijs moest worden geleverd, dat hij dit rondventte of bij zijn klanten rondbracht en hij met het vervoer daarvan geen ander doel kon hebben. Daarom is het noodig, dat indien iemand wordt aangetroffen in het algemeen waren rondventende, rondbrengende of bezorgende, alle boter of daarop gelijkende waar die bij hem

wordt gevonden, hetzij in de hand gedragen of in zijn rijtuig, handwagen of manden voorhanden, aan de voorschriften der wet omtrent de aanduiding van surrogaten wordt onderworpen. Ten aanzien van alle op boter gelijkende waar die onder die omstandigheden bij hem gevonden wordt, kan zonder bezwaar hetzelfde geëischt worden dat de bestaande wet voorschrijft ten aanzien van op boter gelijkende waar die in een winkel voorhanden is. Hetzelfde mag gelden, ten aanzien van de waar die, ofschoon zelve niet in het openbaar uitgesteld, bij dergelijke uitstalling voorhanden wordt bevonden, bijv. in een nog gesloten vat.

„Bij het ministerie van binnenlandsche zaken is de uitbreiding van het onderzoek bij de landbouwproefstations tot boter in overweging. Wordt tot deze uitbreiding overgegaan dan zullen producenten van boter en wellicht ook handelaren in dat artikel hunne waar onder openbare contrôle kunnen stellen. De afnemers zullen daardoor de bevoegdheid erlangen monsters op kosten van de verkoopers te laten onderzoeken. Die verkoopers zullen o. a. blootstaan aan intrekking hunner toelating tot verkoop onder openbare contrôle, waarvoor zij ongetwijfeld zullen trachten elke aanleiding te vermijden, inzonderheid wanneer de onder hun merk in den handel gebrachte waren juist daardoor een voorrang bij de afnemers zullen hebben verworven. Ook op den uitvoer naar het buitenland zal eventueel door den beoogden maatregel een gunstige invloed kunnen worden uitgeoefend. De uitkomsten van deze overwegingen zullen moeten worden afgewacht.

„De toevoeging aan het slot van het eerste lid van art 2: „en daarenboven, indien het surrogaat in een winkel of op eenige andere openbare verkoopplaats voorhanden is, voor de bezoekers, indien het bij het uitstellen van waren in het openbaar voorhanden is, voor het publiek duidelijk zichtbaar is“, komt noodzakelijk voor, daar art. 2 der Boterwet wel verbiedt het in een winkel of op eenige andere openbare verkoopplaats voorhanden hebben van ongemerkt surrogaat, maar niet het plaatsen van een geheel naar den eisch der wet gemerkt surrogaat of van een daarmede gevuld vat of andere verpakking in dier voege, dat de bezoekers onmogelijk het merk kunnen zien. Een bepaling ter voorkoming van fraude, gelijk thans wordt voorgesteld, mag derhalve in de wet niet worden gemist.

Nu wordt voorgesteld ook uitstalling in het openbaar buiten openbare verkoopplaatsen aan het voorschrift van art. 2 te onderwerpen, behoort tevens gezorgd te worden, dat evenzeer bij zoodanige uitstalling de aanduiding margarine of surrogaat niet alleen is aangebracht maar ook voor de belanghebbenden duidelijk zichtbaar is."

Het vrije ruilverkeer. Onder dezen naam heeft zich een vereeniging gevormd onder het bestuur der heeren N. G. Pierson, J. d'Aulnis de Bourouill, M. Mees, C. A. Verrijn Stuart, Herman Snijders, J. L. T. Groneman en U. G. Schilthuis Jzn., die een circulaire heeft rondgezonden, welke luidt als volgt:

Hetgeen nog vóór weinige jaren zeer onwaarschijnlijk, zoo niet onmogelijk werd geacht, sterke herleving van het protectionisme hier te lande, wordt allengs een werkelijkheid. Het getal dergenen, die maatregelen voorstaan tot "bescherming" van den nationalen landbouw of de nationale nijverheid, is niet gering meer in onze dagen. Sommigen spreken het onverhopen uit, dat zij de leer van het vrije ruilverkeer voor verouderd aanzien. Anderen zijn, naar zij voorgeven, in beginsel voorstanders van den vrijen ruil gebleven, doch de loop der dingen, de buitenlandsche wetgeving bovenal, dwingt hen tot het toelaten van "enkelene afwijkingen" van de aangenomen leer. Zij verlangen geen volledige toepassing van het beschermend stelsel, maar slechts "bijzondere maatregelen", gerechtvaardigd door "bijzondere omstandigheden"; geen medegaan, maar slechts een rekening houden met den stroom des tijds. Zij gelooven dat zij meer dan de voorstanders van den vrijen ruil het gezond verstand laten spreken. Zij willen, dat men niet blind zij voor de eischen van het practische leven, de behoeften van het oogenblik.

Er zijn ook mismoedigen. Tot dusver genoot in de streken, waar geen of weinig graan, of alleen graan als veevoeder wordt verbouwd, het stelsel van bescherming geringen steun. Wat kunnen de vee- en zuivelboeren er ook bij winnen? Maar de vee- en zuivelboeren hebben door protectionistische maatregelen in naburige landen zooveel verloren, dat velen mismoedig zijn geworden en er allengs toe komen zich onder de protectionisten te scharen. Onder het oude stelsel zijn zij achteruit gegaan; wie weet wat hun het nieuwe kan brengen! Zij willen ook den vreemdeling wel eens bestreden zien met de wapenen, waarmede hij hun zulke pijnlijke slagen toebreacht. En zoo gebeurt het, dat in streken van ons land, die vroeger bolwerken van den vrijen handel waren, de leer der bescherming veld wint.

Mogen zij, die aan het oude vaandel getrouw zijn gebleven, dit alles lijdelijk aanzien? Beginselen, waaraan zij groote waarde hechten, worden als verouderd voorgesteld. De groote zegen, die voor de overgrootte meerderheid der bevolking in lage prijzen van voedingsmiddelen is gelegen, wordt gering geschat. Een eerste schrede wil men doen op een weg, waarop (de ervaring leerde het overal) nooit een eerste wordt gezet, die niet door een tweede, een derde, een vierde wordt achtervolgd! Bescherming teelt bescherming. Wordt het eene artikel duur gemaakt, dan moet men eerlang het andere duur maken. Men gaat van zelf, door de macht der dingen voortgedreven, al verder en verder. Wij zijn niet blind voor de bezwaren, waarmede landbouw en veeteelt in onzen tijd te kampen hebben. Maar bij bescherming worde geen heil gezocht! Door dit middel aan te wenden, zou men den prikkel tot het bezigen van andere en betere middelen van redres verzwakken en in een groot aantal gevallen den toestand nog verergeren.

Dit laatste wordt niet algemeen ingezien. Velen zijn nog van oordeel, dat de nadeelen, die het buitenland ons door zijne beschermende rechten toebrenkt, verminderen zouden, indien ook wij van onzen kant zulke rechten hieven. Doch waarin zou die vermindering van nadeelen kunnen bestaan? Men belemmert ons in den afzet onzer producten; ontegenzeggelijk is dit voor ons een bezwaar. Maar als degeen, die zich beklaagt over lage prijzen van hetgeen hij ter markt brengt, nog bovendien hooger prijzen dan thans moet betalen voor hetgeen hij koopt, zullen zijn klachten dan minder levendig worden? Als bij voorbeeld onze veefokkers, reeds benadeeld door lage veeprijzen, bovendien voor krachtvoeder en andere benodigdheden meer geld moeten besteden, zal dit hun tot voordeel strekken? Als onze industrieelen, voor wie eenige groote landen thans zoo goed als gesloten zijn, duurder werktuigen of andere hulpmiddelen zullen hebben te bekostigen, zullen zij den Staat daarvoor dank hebben te weten? Bescherming is nooit iets anders geweest en kan nooit iets anders zijn dan bevoordeeling van enkelen op kosten van velen.

Men beweert wel, dat de bloei van den landbouw, door invoerrechten veroorzaakt, in handel en nijverheid welvaart verspreiden zal. Maar dat is een dwaling. Bloei van den landbouw verspreidt alleen welvaart, wanneer hij van zelf, dus niet kunstmatig, op kosten van het algemeen, is ontstaan. Iemand geld af te nemen en dat bij anderen over te brengen, al bestaat er grond voor de verwachting dat die anderen dat geld bij hem besteden zullen, is niet het middel om zijn welvaart te vermeerderen.

Beaamt gij dit alles in hoofdzaak, dan noodigen wij uit om door invulling, onderteekening en toezending aan het daarop yermelde adres van inliggend biljet lid te worden van de Vereeniging Het Vrije Ruilverkeer, welker statuten u hierbij worden aangeboden.

Arbeids- en veiligheidswet. De in een vorige Kroniek medegedeelde wijziging der arbeidswet, is in de beide Kamers zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De veiligheidswet is met 1 Januari in werking getreden. Tegelijk daarmede trad in werking een Kon. besl. van 23 Dec. (Stbl. n°. 228) regelende den werkking en de bevoegdheid der inspecteurs en adjunct-inspecteurs, belast met het toezicht op de werking van de arbeids- en nu ook van de veiligheidswet. Verder is bij Kon. besl. van 7 Dec. (n°. 215) vastgesteld de bestuursmaatregel ter uitvoering van de artikelen 6 en 7 der veiligheidswet, om in werking te treden een jaar na de afkondiging.

Arbeidscontract in België. De Minister van Arbeid in België Nyssens heeft een ontwerp van wet aanhangig gemaakt tot regeling van het arbeidscontract.

Art. 1 geeft de volgende bepaling: De tegenwoordige wet regelt het contract, waarbij werklieden zich verbinden te arbeiden onder 't gezag, de leiding en het toezicht van een hoofd eener onderneming, tegen een belooning, door dezen te verstrekken en berekend, hetzij naar evenredigheid van de hoeveelheid, de hoedanigheid of de waarde van het volbrachte werk, hetzij naar elken anderen grondslag tusschen partijen overeengekomen.

Tot de arbeiders worden gerekend te behooren meesterknechts, onderbazen en verder zoowel veldarbeiders als werklieden in handel en nijverheid, niet de dienstboden en de huisarbeiders (die arbeiden à domicile).

Artt. 3 en 4 spreken van de gehuwde vrouw en bepalen, dat deze zich zelfstandig kan verbinden, behoudens verzet van den man, ter kennis te brengen van het hoofd der onderneming. De vrouw kan zich hiertegen in beroep voorzien bij den kantonrechter, die beslist op verzoekschrift, partijen gehoord of opgeroepen.

De verplichtingen van den arbeider worden aldus opgesomd: 1^e om het werk te verrichten met de zorg van een goed huisvader, in den tijd, ter plaatse en onder de voorwaarden,

door de overeenkomst of het gebruik bepaald; 2° om te handelen overeenkomstig de bevelen en voorschriften, die hem door het hoofd der onderneming of zijn opzichters gesteld zijn met het oog op de uitvoering van het contract; 3° om gedurende de uitvoering van het contract den eerbied voor de "convenances" en de goede zeden in acht te nemen; 4° om de fabrieksgeheimen te bewaren; 5° om zich te onthouden van al wat eigen veiligheid en die van zijn metgezellen kan schaden. De werkmán is voorts verplicht de gereedschappen en het overschot der hem toevertrouwde grondstoffen in goeden staat terug te geven. Hij is aansprakelijk voor zijn schuld in geval van verkeerde bewerking, van misbruik der grondstoffen, of van achteruitgang van het materieel, de grondstoffen of de producten. Hij is niet aansprakelijk voor achteruitgang of slijtage, die gevolg zijn van normaal gebruik, noch voor verlies door toeval. Ook is hij niet aansprakelijk voor verkeerde bewerking, als het werk eenmaal is aangenomen.

De verplichtingen van het hoofd der onderneming zijn de volgende: 1°. om den arbeider te doen werken in den tijd, ter plaatse en onder de voorwaarden, bepaald door de overeenkomst of het gebruik, bepaaldelijk om te zijner beschikking te stellen de medewerkers, de gereedschappen en de grondstoffen, noodig voor de voltooiing van het werk; 2°. om met de zorg van een goed huisvader, en in weerwil van elk tegenstrijdig beding, te waken, dat het werk volbracht worde onder behoorlijke voorwaarden van veiligheid en gezondheid; 3°. om te waken voor de handhaving der goede zeden en voor de eischen der "convenances" gedurende de uitvoering van het werk; 4°. om het loon aan den arbeider te betalen op de wijze, door de overeenkomst of het gebruik bepaald; 5°. in geval hij zich verbonden heeft den arbeider te huisvesten en te voeden, om hem een behoorlijke huisvesting en voldoende voedsel te verschaffen.

Blijkens de toelichting wordt de verplichting om in te staan voor de veiligheid van den arbeider afgeleid uit het sub 2° genoemde. Is den arbeider een ongeluk overkomen dan kan hij een eisch tot schadevergoeding instellen, maar dan zal hij hebben te bewijzen, dat de ondernemer is tekortgeschoten in zijn zorg, die van een goed huisvader. Doch dit in afwachting van een speciale wet over ongevallen van den arbeid (*"réparation des accidents du travail"*).

Over het eindigen van het contract wordt o. a. bepaald : „Bij gebreke, hetzij van overeenkomst of gebruik, hetzij, in voorkomende gevallen, van een bepaling in het fabrieksreglement, zijn partijen gehouden elkander zeven dagen van te voren te waarschuwen.“

Verzekering tegen werkloosheid. In de Juni-kroniek van het vorige jaar deelden wij het een en ander mede over de verzekering tegen werkloosheid te St. Gallen, die veel voor de toekomst beloofde. Aan deze belangwekkende proefneming is nu met één slag een eind gemaakt door het besluit van den gemeenteraad van 8 Nov. 1896, zonder noemenswaardige discussie genomen, om de proef met 1 Juli 1897 te staken. Wij merkten trouwens reeds op, dat er in arbeiderskringen zelf veel verzet was op verschillende gronden. Toch was het jaarverslag, loopende over het jaar van 1 Juli 1895 tot 1 Juli 1896 voor de voortzetting der proefneming niet ongunstig.

Werd daarin o. a. opgemerkt, dat de administratiekosten der kas 5610,85 fr. hadden beloopen en met de subsidie mee de gemeente dus ongeveer 11000 fr. had te betalen gehad, er werd bijgevoegd dat de verzekeringskas in hoofdzaak aan haar doel beantwoordde, en de gemeente bevrijd heeft van een gewoonlijk onvoldoende werkverschaffing, waarvan de kosten hetgeen er door bereikt werd, verre overtreffen. Dan gaat het rapport als volgt voort :

1. Het eerste jaar heeft in elk geval een reeks van verschillen van meening en van gebreken in het stelsel aan het licht gebracht: tegen de verplichte toetreding tot het verbond hebben zich verschillende klassen van kleine beambten en bebienden, ten deele te recht, deels ten onrechte, verzet. De betaling van premies ging bij vele werklieden zeer ongeregeld. De gelegenheid om ten hoogste 60 dagen te genieten van de uitkeering heeft oogenschijnlijk den lust om aangeboden werk aan te nemen, verslapt. Om deze reden zou een uitbreiding van het verzekeringsverbond met de beide aangrenzende gemeenten weldadig werken.

Deze verschijnselen waren echter te voorzien: zij kunnen grootendeels worden tegengegaan, en zij zijn zeker niet van dien aard, dat het noodig is een in beginsel goede instelling reeds na de eerste proefneming op te heffen.

2. In de eerste plaats moeten die werklieden, die in het geheel niet, of zelden gevaar loopen werkeloos te worden vóór de verzekering stelling nemen; oppositie van deze zijde heeft zich in het afgelopen jaar kenbaar gemaakt. De doorvoerbaarheid van een verzekering tegen werkloosheid, die aan eigen kracht en eigen solidariteit der werklieden te danken wil zijn, en die geen instelling van weldadigheid wil wezen, is echter alleen dan te waarborgen, wanneer de betergestelden in de bres springen voor degenen die, tengevolge van mindere capaciteiten, bij hen achterstaan. Voor de bekwame werklieden kon het resultaat niet verrassend zijn, maar toch is het, van een arbeidersstandpunt gezien, voorbarig, na één jaar van onvolkomen proefneming, tot opheffing van de kas te adviseeren.

De vertegenwoordigers van den gemeenteraad, zoowel als van de georganiseerde en van de ongeorganiseerde werklieden, kortom de geheele verzekeringscommissie, stelde den Raad dan ook voor om op grond van de verkregen resultaten de proefneming voor te zetten.

Ter aanvulling van hetgeen in de bovengenoemde kroniek is medegedeeld over de werking der kas gedurende de eerste 9 maanden van haar bestaan, kunnen overigens nog de volgende gegevens uit het rapport dienen. Het aantal ingeschrevenen was 30 Juni 1896 geklommen tot 4220, van wie echter in dat jaar 1185 worden geschrapt ten gevolge van overlijden, vertrek of uit een andere oorzaak, zoodat er 30 Juni 1896 3035 personen verzekerd waren, behorende tot 133 beroepen. Gehuwd waren er 1861, ongetrouwd 2250, weduwnaar 91 en gescheiden 18.

Aangaande den verzekeringsplicht zijn enkele beslissingen genomen. Niet tot toetreding verplicht zijn verklaard: de typografen, die goede eigen verzekeringsfondsen bezitten, dienstmannen en agenten wier verdiensten en werkloosheid door den aard van hun beroep niet goed geconstateerd kunnen worden, en de beambten der post-, telegraaf- en spoorwegondernemingen, die in den regel niet anders werkloos worden dan door eigen schuld. Daarentegen is de verzekeringsplicht uitgebreid tot de talrijke beambten in den koopmansstand.

Aan premien is er gebeurd 21,674.30 frs. tegenover 19,004.15 frs. aan uitkeeringen gedaan. In de verschillende maanden van Januari tot Juli '96 zijn er geweest gevallen, waarin is uitgc-

keerd resp. 353 (waarvoor noodig 4,500.25 frs.), 954 (noodig 10,111.45 frs.), 536 (5,002.80 frs.), 269 (2;192.10 frs.), 175 (1,252.05 frs.) en 58 (445.50 frs.); te zamen dus 2345 gevallen.

Er waren onder de bovengenoemde 4220 ingeschrevenen 1027 buitenlanders die om vroeger gemelde redenen nog niet voor uitkeering in aanmerking konden komen. In het geheel hebben zich als werkloozen aangemeld 430 personen of een kleine 10 pCt. der verzekerden. Deze 430 personen hebben echter niet allen van de kas getrokken, aangezien 67 van de hen nog niet 6 of 12 maanden in St. Gallen hadden gewoond of zelf weder werk vonden. Alzoo hebben in het geheele jaar 363 man een uitkeering genoten. Daar er 1820 uitkeeringdagen geweest zijn, heeft ieder der rentetrekkers gemiddeld gedurende 5 dagen een uitkeering ontvangen.

De bovengenoemde 430 personen kunnen verdeeld worden in 312 Zwitsers en 118 vreemdelingen of in 297 gehuwden, gehuwden, 103 ongetrouwden, 2 gescheidenen en 28 weduwnaars.

Het rapport klaagt over de vele kunstgrepen om de kas te bedriegen. Acht personen werden geroyeerd, omdat zij 't al te schandelijk aanlegden.

Ook heeft de arbeidsbeurs, aan de kas verbonden, niet op groote resultaten kunnen bogen.

Zoo behoorde het tot de zeldzaamheden, als een werklooze zich vrijwillig aanbod om te werken; meestal moest hij daartoe worden opgeroepen. Wel werden er enkele aanvragen gedaan om gequalificeerden arbeid, doch bij onderzoek bleek, dat zij die zich daarvoor hadden opgegeven, enkel opperlieden en sjouwers waren. Zeer weinigen wilden buiten de gemeente werk op zich nemen, omdat zij zich daartoe niet verplicht rekenden. Hoewel dus de uitkomsten der arbeidsbeurs niet groot waren, zoo hoopt toch het bestuur, door de ervaringen en meerdere kennis wijzer geworden, in den komenden winter op betere wijze voor deze werkverschaffing te kunnen zorgen.

De gemeente heeft 2 frs. per verzekerde gestort of 6000 frs. Maar aangezien de premiën bijna voldoende waren om de uitkeeringen te bestrijden — men moet niet vergeten, dat velen, wier wachttijd 12 maanden was, wel premiën hebben betaald, doch nog niet in dit jaar recht konden verkrijgen op een uitkeering — is er slechts 4000 frs van uitgegeven. De over-

schievende 2000 frs, als ook de subsidie van het kanton (3000 frs) zijn dientengevolge als een post van inkomsten gebracht op de nieuwe begrooting.

Vrijwillige bijdragen, geschenken en legaten zijn er niet ingekomen.

Vermelden wij ten slotte de nieuwe begrooting voor 1896—97, die voor het eerst een vol jaar betreft, wat de uitkeeringen aangaat:

UITGAVEN.

Werkelijk verstrekte uitkeeringen:			
	Juli	1896	fr. 351.60
	Augustus	"	" 1.004.10
	September	"	" 514.85
Geschat (ook met het oog op de vreemdelingen):			
	October	"	" 2.000.—
	November	"	" 5.000.—
	December	"	" 7.625.30
De eerste 6 maanden van het jaar geschat naar de uitgaven van het vorige jaar			
			" 23.504.15
	Uitgaven voor 12 mnd.		fr. 40.000.—

INKOMSTEN.

Premiën voor 12 mnd. (3000 verzekerden gemiddeld à fr. 8)	fr. 24.000.—
Batig saldo van het vorige jaar (fr. 2.283.45)	" 2.000.—
Resteerende gemeentesubsidie van het vorige jaar	" 2.000.—
Nieuwe gemeentesubsidie	" 6.000.—
Resteerende kantonnale subsidie van het vorige jaar	" 3.000.—
Nieuwe kantonnale subsidie	" 3.000.—
Inkomsten voor 12 mnd.	fr. 40.000.—

Al liet de werking der kas nog te wenschen over, het is zeker zeer te betreuren, dat de interessante proefneming ontijdig is gestaakt.

Muntbiljetten. Hierover zegt de Minister van Financiën in de Memorie van Antwoord bij zijn begrooting: „De uitgifte van muntbiljetten is, ingevolge art. 1 der wet van 27 April 1884 (Staatsblad n°. 98) en art. 9 der wet van 7 Augustus 1888 (Staatsblad n°. 122) beperkt tot f 15 millioen. Ten einde meer muntbiljetten van f 10 (waaraan inderdaad behoefte bleek te bestaan) te kunnen in omloop brengen, is bij Kon. besl. van 17 Febr. j.l. (Staatsblad n°. 28) bepaald, dat voor f 1 millioen in muntbiljetten van f 50 zal worden ingetrokken

en dat daarentegen eene gelijke nominale waarde in muntbiljetten van f 10 zal worden uitgegeven. Deze maatregel, die de hoeveelheid muntbiljetten van laatstgenoemden soort met 100.000 stuks zal doen toenemen, is thans in uitvoering. Overigens wordt gedaan wat mogelijk is, om het maximum-aantal muntbiljetten in omloop te houden.

Dat dit door belangrijke slijtage, vooral van de eerste oplaag der muntbiljetten van f 10, eenigermate wordt bemoeilijkt, ligt voor de hand.

In de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag betreffende het VIIde hoofdst. B der Staatsbegr. voor 1895 heeft de ondergeteekende medegedeeld, dat het streven naar een duidelijk watermerk, niet te eenvoudig van teekening, waarin een der beste waarborgen tegen namaak is gelegen, oorzaak is geweest van het drukken van de eerste oplaag der nieuwe muntbiljetten van f 10 op onsterk papier. Dit papier was vervaardigd uit grondstoffen, die, om het watermerk zichtbaar te maken, langer dan gewoonlijk waren gemalen.

Zoodra gebleken was dat het papier van de eerste oplaag te weinig sterk was, is getracht beter papier te doen vervaardigen, zonder den eisch van een duidelijk watermerk prijs te geven. Hoewel die pogingen niet zonder goeden uitslag bleven en het papier van de latere oplagen vrij wat beter is dan dat van de eerste, beantwoordt, blijkens de ervaring, ook nu het papier nog niet geheel aan de daarvoor te stellen eischen. Daarom worden sedert eenigen tijd proeven genomen ter vervaardiging van een geheel andere papiersoort, die volkomen geslaagd zijn, voor zooveel de sterkte en duurzaamheid van het papier aangaat, doch worden voortgezet, omdat het watermerk nog niet genoeg tot zijn recht komt.

Gelukt het om op deze wijze papier te verkrijgen, dat voor het doel ten volle geschikt is, dan zal met het drukken van muntbiljetten daarop ten spoedigste worden aangevangen.

Intusschen wordt gedaan wat mogelijk is om beschadigde biljetten zoo spoedig mogelijk door nieuwe te vervangen.

Vreemde pasmunt. Om aan 't euvel der vreemde pasmunt in Frankrijk een einde te maken is thans een wet aangenomen, die bepaalt, in aansluiting aan het decreet van 11 Mei 1807,

dat art. 135 C. P. (het desbewust uitgeven van monnaies colorées) toepasselijk is op de circulatie, buiten de grens-districten, van pasmunt, die geen wettigen koers heeft, als ze niet gedekt is door een expeditie van den dienst der douane of der indirecte belastingen. Bij overtreding zal de pasmunt in elk geval worden verbeurd verklaard. De wederuitvoer naar het buitenland van verboden munten, die circuleeren buiten het vrije rayon, zal geschieden door middel van een geleibiljet, afgeleverd door het kantoor der indirecte belastingen, het naast gelegen bij de plaats der in beslagneming, onder de waarborgen voorgeschreven door art. 6 der wet van 9 Februari 1832.

In de Kamer was er nog al verzet tegen het wetsvoorstel, omdat arme lieden, die zonder er op te letten het slechte geld ontvangen, het slachtoffer kunnen worden, en althans, zoo zij al met zeer lichte straf vrijkomen, door de verbeurdverklaring materiele schade zullen lijden. Maar de Kamer nam het voorstel met groote meerderheid aan. De regeering geloofde niet sterk aan de mogelijkheid van onschuld bij wie betrapt zullen worden bij het uitgeven der vreemde munt.

HANDELSKRONIEK.

BEGROOTING VAN WATERSTAAT, HANDEL EN NIJVERHEID 1897. — JAARVERSLAG
VAN DE KAMER VAN KOOPHANDEL TE HAMBURG. — COMMISSIE VOOR DE
STATISTIEK VAN DE IN-, UIT- EN DOORVOER. — SCHEEPVAARTBEWEGING
TE AMSTERDAM EN TE ROTTERDAM IN 1896.

Begrooting van Waterstaat, Handel en Nijverheid 1897.

Aan het voorloopig verslag en de memorie van antwoord op de begrooting van Waterstaat, Handel en Nijverheid is het volgende ontleend:

Publicatie van aan de Kamers van Koophandel gerichte stukken. »Enkele leden hadden gevraagd waarom de door de Regeering aan de Kamers van Koophandel gerichte vragen of stukken niet worden gepubliceerd. Als voorbeeld waarom dit wenschelijk zou zijn, werd gewezen op den algemeenen maatregel van bestuur tot uitvoering der veilig-

heidswet. Het publiek had kunnen lezen wat hierover bij verschillende Kamers van Koophandel is voorgevallen, maar kende niet den inhoud der stukken, die het onderwerp van het debat uitmaakten. Men wenschte dat de Minister voor publicatie van zulke stukken zorg zou dragen. Deze antwoordde dat het publiceren van het verhandelde in de Kamers niet behoort tot den werkring der Regeering, en dat daarom de opmerking beter gericht ware aan het adres der Kamers, welke b. v. aan de verslaggevers van hare verhandelingen de stukken zouden kunnen mededeelen, welke tot die verhandelingen aanleiding geven."

Wij mogen hier de opmerking niet weerhouden dat de Kamers ten onzent geen orgaan ter harer beschikking hebben en bij het publiceren van stukken, die bij haar inkomen of van haar uitgaan, geheel afhankelijk zijn van de meerdere of mindere welwillendheid van de redactiën der bladen, die dikwijls ook door beperkte plaatsruimte niet geheel vrij zijn. Het ware dunkt ons eene geringe moeite de eenigszins belangrijke stukken, waarop het advies der Kamer gevraagd wordt, in de Staatscourant op te nemen.

Opslag en overlading van dynamiet. Omtrent de bewaarplaats voor dynamiet op Rozenburg deelde de Minister mede dat 11 November al het daar aanwezig dynamiet verwijderd is, en dat daarop terstond de noodige stappen zijn gedaan om tot intrekking der vergunning te geraken. Dit is blijkens berichten in de dagbladen sedert dan ook geschied. Een veiliger — en met het oog op de eischen van het verkeer tevens bruikbare — overlaadplaats dan die aan de oostpunt van Rozenburg heeft de Minister niet kunnen vinden. Het bezwaar was daarenboven voor een groot deel opgeheven sedert het transport van groote hoeveelheden dynamiet is uitgesloten door de wijziging van het reglement op het vervoer van ontplofbare stoffen bij K. B. van 26 September 1896 (Stbl. 159). Volgens art. 6 toch van dit besluit mag geen zeeschip meer dan 30 ton ontplofbare stof vervoeren.

Verplichte examens voor stuurlieden en machinisten. Omtrent de indiening van een wetsontwerp tot invoering van verplichte examens voor stuurlieden en machinisten aan boord van koopvaardij-schepen zegt de Memorie van Antwoord dat dit aan het departement van Waterstaat gereed

is gemaakt, doch dat het niet heeft kunnen ingediend worden, bij gemis aan de daartoe vereischte medewerking van een van 's Ministers ambtgenooten, namelijk, zooals gebleken is, den Minister van Binnenlandsche zaken, die principieel bezwaar blijkt te hebben, tegen invoering der verplichte diploma's.

Deelneming aan de Parijsche tentoonstelling in 1900. Eindelijk was op de begrooting uitgetrokken een post van f 10.000 voor het aanstellen van een Regeeringscommissaris voor de Parijsche tentoonstelling. De geheele kosten daarvan raamde de Minister op f 50.000. De regeering meende zich van officieele deelneming aan de wereldtentoonstelling in 1900 te moeten onthouden, op grond van herhaalde vota in dien geest van onze volksvertegenwoordiging. Om echter voor Nederlandsche belanghebbenden de gelegenheid open te stellen aan de tentoonstelling deel te nemen, is volgens het reglement der tentoonstelling het aanstellen van een Regeeringscommissaris noodig. Naar aanleiding van dezen post hadden verschillende industrieelen zich tot de Tweede Kamer gewend om er op aan te dringen dat Nederland aan deze huus inziens exceptioneele tentoonstelling wel officieel deel zou nemen. Dit heeft tengevolge gehad dat door 7 leden der Tweede Kamer een amendement is ingediend om, in plaats van voor een Regeeringscommissaris, een crediet uit te trekken voor eene Hoofdcommissie, waarvan de onkosten geraamd worden op f 300.000. Een eerste termijn van f 20.000 zou worden gebracht ten laste der begrooting 1897. Na uitvoerige gedachtenwisseling werd dit amendement in de zitting van 19 December 1896 met 44 tegen 26 stemmen aangenomen.

Jaarverslag van de Kamer van Koophandel te Hamburg. Het verslag dat de Kamer van Koophandel te Hamburg met 1° Januari heeft uitgegeven, zegt, dat het afgelopen jaar voor Duitschland zich heeft gekenmerkt door levendige bedrijvigheid in bijna alle takken van industrie, en dientengevolge druk verkeer te land en te water, terwijl ook voor een groot deel de verhooging van den rentestandaard daaraan mag worden toegeschreven. Ook de Hamburgsche industrie, die steeds in beteekenis toeneemt, heeft in de verbetering ten volle gedeeld.

Die bedrijvigheid is te danken eensdeels aan de toename van

den uitvoer, maar voorts en wel voor het grootste gedeelte aan de verbetering der economische toestanden in Duitschland zelf. De consumtie in het rijk zelf is belangrijk toegenomen en dit heeft de industrie tot grooter werkzaamheid geprikkeld, welke van den eenen tak op den anderen zich voortplante. De prijzen der fabrikaten zijn in het afgelopen jaar niet, zooals anders bij bedrijvigheid in de industrie veelal het geval is, aanmerkelijk gestegen en daardoor is de winst voor de ondernemers, ook tengevolge van de verhoogde arbeidsloonen, over het algemeen slechts matig geweest; dit heeft echter zijn goede zijde omdat men daardoor bewaard wordt voor het gevaar van te groote productie en er meer kans is dat de verbetering blijvend zal zijn.

Met den landbouw zag het er minder rooskleurig uit en, evenals in alle rijken der oude wereld, heeft de graanverbouwende bevolking geleden onder lage prijzen, maar toch meent het verslag dat meer en meer blijkt dat de al te donkere schilderingen van dien toestand sterk zijn overdreven. Door intensieve bebouwing zijn de opbrengsten aanzienlijk grooter geworden, terwijl naast den graanbouw het verbouwen van andere meer loonnende veldvruchten steeds toeneemt. Van tabaks- en wijnbouw waren de resultaten bepaald goed. Het schijnt ook, zoo zegt het verslag, dat de landbouwers het werken der agrariers, die zonder rekening te houden met de behoeften der andere arbeidende klassen, zelfs geheel in strijd daarmede, vorderen dat de Staat ten behoeve van den landbouw zoo vreemde als binnenlandsche mededinging zal buitensluiten, moede worden, en dat ook bij hen de overtuiging meer en meer veld wint, dat ook de landbouw zich moet schikken naar de wetten der economische ontwikkeling, die voortdurend verlaging van den prijs van het product beoogen, en dat ook voor dezen slechts veel te wachten is van verhooging en versterking van productiviteit en rekening houden met de veranderde omstandigheden.

Sprekende over de handelsbetrekkingen met vreemde moegendheden, zegt het verslag, dat de goede gevolgen van het handelsverdrag met Rusland zich al meer doen gevoelen. De tariefloorlog met Spanje heeft een einde genomen zonder dat daarom beide landen elkander behandelen op den voet der meest begunstigde natien. Er is dan ook nog weinig verbetering te bespeuren in de handelsbetrekkingen tusschen beide

landen, terwijl gewezen wordt op de belemmerende voorschriften omtrent certificaten van oorsprong in Spanje.

Op de betrekkingen met de Vereenigde Staten oefende de onzekerheid, waarin men verkeerde hoe de presidentsverkiezing zou uitvallen, een storenden invloed uit. En ook nadat de partij der vrije aanmunting van het zilver de nederlaag had geleden, is geen groote verlevendiging van zaken gekomen, daar de overwinning van Mc Kinley toch ook reden voor bezorgdheid opleverde met het oog op diens bekende ultra protectionistische neigingen. Omtrent de andere republieken der nieuwe wereld zij hier nog aangestipt, dat het vertrouwen in de toekomst van Mexico wederkeert en Hamburgsch kapitaal in aldaar aan te leggen plantages wordt gestoken. In Brasilië brak in den herfst, nadat de zaken reeds van begin des jaars lusteloos waren geweest, een ernstige crisis uit. In Argentinië daarentegen zijn teekenen van verbetering merkbaar, de schepen der vaste lijnen hebben zoowel uit als thuis in den regel volle ladingen. Wel is de uitvoer van verschillende goederen, die vroeger in groote hoeveelheden naar deze republiek verzonden werden (bier, gedistilleerd, suiker enz.) zeer verminderd, omdat deze thans in het land zelf worden geproduceerd, doch daartegenover worden thans weer andere goederen uitgezonden, waaraan voor een deel de behoefte ontstaat is door het opkomen dier nieuwe industrieën.

Omtrent den handel met Oost-Azië meent de Kamer dat van het uitzenden eener Commissie ten einde den handel en industrie van China en Japan te bestudeeren weinig is te wachten. Iets anders is het, wanneer belanghebbenden of groepen van belanghebbenden omtrent bepaalde punten inlichtingen wenschen. Omtrent de in den laatsten tijd veel besproken opvatting, dat de Engelsche handel en industrie gevaar zou loopen door de Duitsche concurrentie overal verdrongen te worden wordt gezegd dat die zeer overdreven is. In 1885 bedroeg de uitvoer van Duitschland 2915 millioen Mark, die van Engeland 4260 millioen, in 1894 waren die cijfers 3051 en 4320, in 1895 3424 en 4520 millioen. Wel is de verhouding dus eenigermate ten gunste van Duitschland veranderd, doch de omvang van den Britschen wereldhandel is altijd nog bijna een derde grooter dan die van het Duitsche rijk.

Omtrent het scheepvaartverkeer geeft dit verslag de cijfers nog slechts tot 1 December. Daaruit blijkt echter reeds dat er eene groote toename was; het getal inklaringen tot dien datum was 9985 schepen met 6.044.589 register ton, eene vermeerdering van 949 schepen en 160.843 ton. Daarbij moet in aanmerking genomen worden dat met 1° Juli 1896 eene nieuwe wijze van scheepsmeting is ingevoerd, waardoor de tonnenmaat van een schip belangrijk kleiner wordt

Het zou ons te ver voeren de verschillende onderwerpen, die in dit hoogst belangrijk handelsverslag behandeld worden, hier alle te bespreken, alleen zullen wij nog in het kort weergeven wat aan het einde gezegd wordt omtrent de bekende werkstaking.

Reeds in Augustus kwamen berichten van Engelsche reeders dat de bestuurders van de Firemen's and Docker's Union het voornemen koesterden in de verschillende groote havens van het continent eene internationale vereeniging van de bootwerkers in het leven te roepen, om door eene algemeene werkstaking over alle havens te gelijk inwilliging hunner eischen af te dwingen. Hoewel de Engelsche leiders gelijk in vele andere plaatsen ook te Hamburg al spoedig werden uitgezet, bleek weldra dat de beweging niet zonder gevolg was gebleven ook bij de Hamburgsche werklieden. Nadat in September en October aan de kolen- en graanwerkers hunnen eischen van loonsverhooging waren ingewilligd, kwamen in November de sjouwerlieden met zeer vèrstrekkende eischen. Ofschoon de werkgevers van oordeel waren, dat de loonen der sjouwerlieden, ook in verhouding met die van andere werklieden, vrij hoog waren, verklaarden zij zich aanvankelijk ter wille des vredes bereid toe te stemmen in eene loonsverhooging van 30 pf. voor dagloon en van 10 pf. voor uren overwerk. De bootwerkers wezen deze tegemoetkoming van de hand en legden 23 November het werk neder.

Weldra volgden ook de andere havenarbeiders hun voorbeeld. Voor een ieder — aldus zegt het verslag — die bekend is met onze onder sociaal democratische overheersching staande arbeiders en met hunne wijze van denken en handelen, was het reeds na enkele dagen duidelijk dat het hier niet gold eene gewone werkstaking om verbetering der voorwaarden waaronder gewerkt wordt. Zelfs de anders meest rustige en verstandige werklieden waren onvatbaar voor eenige redeneering. De beweging was

het uitvloeisel van een aan overmoed grenzend gevoel van overmacht over de werkgevers. Daarom moesten deze de tusschenkomst van een scheidsgerecht ter beslechting van den hen opgedrongen strijd weigeren — nog daargelaten de ongelijke samenstelling daarvan — en zulks te meer omdat was bekend geworden dat de aanvoorders der werklieden hadden aangeraden bij de minste tegemoetkoming van de werkgevers de werkstaking op te geven om ter gelegener tijd op nieuw te beginnen. Het gelukte de werkgevers, door arbeiders van elders te ontbieden, het werk in de havens aan den gang te houden, alging zulks ook vooral in den beginne met groote moeilijkheden gepaard. Nadat de werkstaking drie weken geduurd had, riepen de werklieden de tusschenkomst van den Senaat in. Deze verklaarde zich bereid een onderzoek in te stellen, wanneer de werklieden het werk weder opgevat zouden hebben, en te trachten door gemeen overleg eventueele misbruiken uit den weg te ruimen. Met 7265 tegen 3671 stemmen werd echter door de werklieden het voorstel om de staking te beeindigen verworpen.

De strike heeft werkgevers en arbeiders, den geheelen handel en niet het minst de onbemiddelde klassen in Hamburg groot nadeel berokkend, en de gevolgen zullen zich nog langen tijd doen gevoelen. De vastbesloten houding der werkgevers heeft echter dit nut gehad dat zij de arbeiders tot ernstig nadenken zal stemmen over de vraag of diegenen, die hen er toe brachten het werk neer te leggen en de staking vol te houden, wel inderdaad belangelooze vrienden zijn, en of het niet beter zou zijn den weg te banen tot eene vredelievende verhouding met de werkgevers, gegrond op wederzijdsch vertrouwen en vriendschappelijke gezindheid ter eerlijke bevordering van de belangen van beide partijen.

Wanneer dat het geval is dan zullen zij zeker bij de werkgevers de meest welwillende tegemoetkoming vinden, en in dat geval zullen de zware offers, die de werkstaking geëischt heeft, niet te vergeefs zijn gebracht.

Commissie voor de Statistiek van den in-, uit- en doorvoer. Bij Koninklijk Besluit van 7 December 1896, n°. 141, is eene Commissie ingesteld aan welke wordt opgedragen:

het ontwerpen van een doelmatige naamlijst van de goederen

voor het samenstellen van de statistiek van den in-, uit- en doorvoer die maandelijks en jaarlijks door het ministerie van Financiën wordt uitgegeven;

het bepalen en jaarlijks herzien van de mede voor die statistiek aan te nemen officieele waarden der goederen.

De Commissie is voorts bevoegd, om ook omtrent andere punten de statistiek betreffende voorstellen te doen.

Voor de eerste maal zijn in die Commissie benoemd:

tot voorzitter Mr. N. G. Pierson, oud-Minister van Financiën te 's Gravenhage;

tot leden de heeren: O. W. G. Briegleb, koopman te Amsterdam, H. F. Bultman, voorzitter van het Nederlandsch Landbouw-Comité te Haarlemmermeer; Mr. H. van der Hoeven, secretaris van het College voor de Zeevisscherijen te Leiden, H. J. Hijmans, Directeur der Maatschappij voor uitvoer en commissiehandel te Amsterdam; J. H. Lieftink, voorheen makeelaar te Amsterdam; W. Pluygers, commissionair te Rotterdam; J. H. Drielsma, Hoofdinspecteur der directe belastingen, invoerrechten en accijnzen bij het departement van financiën te 's Gravenhage en J. B. Story van Blokland, directeur der directe belastingen, invoerrechten en accijnzen te Rotterdam.

Scheepvaartbeweging te Amsterdam en te Rotterdam in 1896. De scheepvaartbeweging in onze beide groote zeehavens is in het afgelopen jaar bijzonder levendig geweest.

Te Amsterdam zijn aangekomen:

	Zeeschepen.	Inhoud ton bruto.
1896	1850	1.969.946
1895	1676	1.797.879
meer in 1896	174	172.085
	of 10 pCt.	bijna 10 pCt.
	Zeeschepen.	Inhoud ton netto.
te Rotterdam:		
1896	5974	4.974.116
1895	5294	4.214.940
meer in 1896	680	759.176
	of bijna 13 pCt.	18 pCt.

Hierbij zij aangemerkt dat voor Amsterdam de inhoud is opgegeven in bruto tonnenmaat, voor Rotterdam in netto-tonnenmaat. De Amsterdamsche Kamer van Koophandel neemt als verhoudingscijfer tusschen netto en bruto inhoud 1 : 1.375.

ECONOMISCHE NALEZINGEN EN BERICHTEN.

Coöperatie op Landbouwgebied. In „de Economist“ van November jl., p. 885 en in „The Labour Gazette“ ¹⁾ dier maand, p. 348, was sprake van het in October te Parijs gehouden tweede internationaal congres voor coöperatie in het algemeen. In aansluiting daaraan en aan hetgeen hier te lande, o. a. in de van rijkswegen uitgegeven „Verzamelingen van Verslagen betrekking hebbende op het Landbouwonderwijs“ (waarover zie o. a. „de Economist“ van Mei 1894, p. 356), over coöperatie is gezegd, komt het wenschelijk voor de aandacht te vestigen op een artikel over „Agricultural Coöperation in Ireland by the Rev. Father T. A. Finlay“ in „The Economic Journal“ van Juni 1896, het sedert Maart 1891 te Londen verschijnend tijdschrift van „The British Economic Association“, waarop Mr. Pierson in „de Economist“ van Juni 1891 de aandacht vestigde.

Mr. Finlay begint met er op te wijzen, dat de coöperatieve beweging in Ierland een geheel ander karakter draagt als die in Engeland. In dat land ging zij uit van de fabrieksarbeiders. In Ierland, dat slechts weinige fabrieken heeft, maar waar de bevolking grootendeels van landbouw, veeveelt en zuivelbereiding leeft, moest de coöperatie wel van den landbouwenden stand uitgaan.

Dit begreep een Iersch grondeigenaar de heer Plunkett. Reeds een twintigtal jaren geleden begon hij op kleine schaal in dien geest werkzaam te zijn. In 1890 bracht hij met den heer Anderson, die de Deensche wijze van boterbereiding in

¹⁾ In elk nummer van dat, voor alles wat met de arbeiders-quaestie in verband staat zoo lezenswaardig, door ons in «de Econ.» van October 1894, p. 677, besproken en eerlang weder te bespreken «Journal of the Labour Department of the Board of Trade» is over coöperatie sprake.

Denemarken zelf had bestudeerd, na veel moeite en tallooze besprekingen de eerste Iersche fabriek voor boterbereiding op coöperatieve grondslag tot stand. De gunstige uitkomsten dezer eerste proef deden de zaak bijval vinden. In 1891 telde Ierland reeds 17, in 1892 25, in 1893 30, in 1894 33 fabrieken van dien aard. In 1895 waren er 67 van die fabrieken en andere coöperatieve vereenigingen, in het midden van 1896 reeds 110, terwijl er nog 74 in staat van wording waren. De geregistreerde vereenigingen telden in 1895 over de 10000 leden en de fabrieken verkochten voor 18500 pd. st. aan boter.

Weldra maakten de fabrickanten zich los van de vroegere opkooopers en richtten in 1892 eene „Irish Coöperative Agency Society“ op, die wel aanvankelijk met groote moeielijkheden en verliezen te kampen had, maar deze in 1895 was te boven gekomen en haar werkkring steeds met voordeel uitbreidde.

In 1891 kon Mr. Finlay aan „the Statistical Society of Ireland“ de uitkomsten mededeelen zijner bestudeering van de werking der coöperatie op landbouwgebied in Duitschland. Hij kon aantoonen dat de „Bauernvereine“ er veel toe hadden bijgedragen om den toestand van den Duitschen landbouwer te verbeteren. Zij hadden hem in staat gesteld zijne zaden, meststoffen, landbouwwerktuigen enz. van goede hoedanigheid voor geringe prijzen aan te koopen; zijn vee en oogst op de voordeligste wijze te verzekeren; zijn veeslag, varkens, pluimgedierte te verbeteren; zijn vee en oogst naar de beste markten te zenden zonder verplicht te zijn een deel der opbrengst aan tusschenpersonen af te staan; eindelijk zich te bevrijden van den greep der geldleeners door gebruik te maken van het coöperatief krediet volgens het stelsel van Raiffeisen of van anderen ¹⁾. Hij meende dat deze voordeelen binnen het bereik waren van den Ierschen landbouwer zoo hij slechts goed daarop werd gewezen.

Destijds was hij nog onbekend met hetgeen de heer Plunkett in die richting reeds had tot stand weten te brengen, ont-

¹⁾ Men herinnere zich het artikel daarover van Mr. W. A. van Verschuer in «de Economist» van Juni 1886, p. 585, dat van den heer Hartog in «de Econ.» van Sept. 1887, p. 697 en meerdere stukken en berichten over landbouw-krediet.

dekte echter weldra dat deze, zonder met het Duitsche stelsel bekend te zijn, van dezelfde gezonde beginselen was uitgegaan en al spoedig goede resultaten had verkregen.

Op die en de later verkregen resultaten wordt dan verder gewezen, ook op het tot stand komen in 1894 der „Irish Agricultural Organisation Society.“ Deze maatschappij, waarvan de heer Finlay vice-president is, is ook coöperatief, maar niet om geld te maken, maar om het uit te geven. Hare aandeelhouders namelijk verlangen geen renten van de door hen bijeengebrachte kapitalen, maar besteden die kapitalen en de inkomsten daarvan, thans reeds 1200 pd. st. 's jaars bedragende, om aan het tot stand komen van coöperatieve vereenigingen ten bate der Iersche landbouwers bevorderlijk te zijn. De duur der maatschappij is op vijf jaren bepaald. Na dien tijd rekent men dat overal in Ierland coöperatieve vereenigingen zullen bestaan, die dan geen leiding meer zullen behoeven, maar hunne gedelegeerden zullen zenden naar een „Algemeenen Raad,“ die al die vereenigingen zal vertegenwoordigen en voor alle belangen van den Ierschen landbouw zal optreden.

Ten slotte wijst de heer Finlay op den grooten vooruitgang in de coöperatieve beweging sedert het tot stand komen van bedoelde maatschappij en op de voordeelen daaruit reeds voor den Ierschen landbouwer voortgesproten.

Dat ook vele Nederlandsche landbouwers en veehouders het nut der coöperatie, van het samenwerkend handelen inzien, blijkt wel uit het meer en meer tot stand komen van velerlei coöperatieve vereenigingen op landbouwgebied. Dit blijkt ook uit het dezer dagen verschenen Jaarboek van den Nederlandschen Coöperatieven Bond. De toename kon echter, dunkt ons, krachtiger zijn. En daarom scheen het niet onnut te wijzen op hetgeen in Ierland beïogd en in weinige jaren verkregen werd en hoe de zaak daar werd geregeld.

Q. v. U.

DE AFSLUITING EN DROOGMAKING VAN DE ZUIDERZEE VAN EEN ECONOMISCH STANDPUNT BESCHOUWD.

Behoort de Zuiderzee te worden drooggemaakt?

Land aan het water te ontwoekeren was ten allen tijde in Nederland een bij uitstek nationaal bedrijf. *Agrum agris copulantes vix mari concedunt ut terminum suum faciat*, wordt reeds in een der oudste kronieken van de bewoners dezer landen gezegd. Genoodzaakt den laag gelegen grond tegen het water te beveiligen, was men er uit den aard der zaak reeds vroegtijdig op bedacht ook aanvullenderwijs optetreden: allereerst om den waterwolf des te krachtiger te kunnen bestrijden, de afslijting van het aan het water grenzende land en overstroming bij hoogen vloed te voorkomen, en dan om nieuwe akkers aan te winnen. «Van water land te maken tot bewoning, voedsel en dienst der menschen, is, zooals in de octrooien tot bedijking door de Staten van Holland en West-Friesland verleend herhaaldelijk wordt verklaard, ten allen tijde als een goed werk beschouwd.»

Wat in den loop der tijden, vaak in benarde dagen, met gebrekkige hulpmiddelen en in weerwil van velerlei teleurstelling door onze voorvaderen in dit opzicht is tot stand gebracht, getuigt van een ondernemingsgeest en volharding, die door het tegenwoordig geslacht hoogstens kan worden geëvenaard, doch niet overtroffen. Gedurende den tachtigjarigen oorlog werden alleen in Holland benoorden het IJ niet minder dan 69 meeren en plassen door particuliere krachten drooggelegd, en ook daarna heeft men èn in Holland èn in de noordelijke provincien allermint gerust. Tot in onze dagen is bijna onafgebroken op den ingeslagen weg voortgeschreden, zij het ook in deze eeuw dikwerf met behulp van den Staat of, zooals

bij het Haarlemmermeer, door dezen zelve. Het kon nauwelijks uitblijven, dat ten slotte het denkbeeld opkwam om ook den grootsten waterplas, de Zuiderzee, droog te leggen, en alleszins verklaarbaar is het dat dit plan, al werd het, toen het een vijftigtal jaren geleden voor het eerst werd geopperd, met schouderophalen begroot, herhaaldelijk weder te berde kwam, en door onze eerste waterbouwkundigen aan een ernstig en nauwgezet onderzoek werd onderworpen. Aan de Zuiderzee het land te ontnemen, waarvan zij zich vóór eeuwen met geweld heeft meester gemaakt, ligt als het ware in de lijn onzer historie.

Aantrekkelijk is het denkbeeld in hooge mate. Nederland zou op vreedzame wijze eene twaalfde provincie verwerven en eene provincie, die in vruchtbaarheid van den bodem voor geen der oude gewesten zou onderdoen. Eene oppervlakte van 212.000 hectaren zou worden aangewonnen. Zeeland is slechts 175.000 hectaren groot; Utrecht beslaat niet meer dan 138.000 hectaren. En van die 212 000 H.A. zouden 194.000 H.A. uit vruchtbaar land bestaan, eene uitgestrektheid aan voor cultuur geschikte gronden van ongeveer denzelfden omvang als Groningen en Overijssel bezitten, en vrij wat grooter dan in Drenthe of Limburg wordt aange troffen.

De nieuwe provincie zou voor de Nederlandsche volkswelvaart, vooral mettertijd, eene winst van buitengewone beteekenis zijn. De bebouwing van de Zuiderzeevelden zal aan duizenden, arbeiders en ondernemers, een middel van bestaan geven, de opbrengst van den nationalen bodem belangrijk doen stijgen en nieuwe vraag doen ontstaan naar allerlei diensten en voortbrengselen, die aan handel en nijverheid ten goede zal komen. Eene rijke bron van welvaart zal worden geopend, waarvan de weerga in de geschiedenis onzer droogmakingen niet is te vinden. De Haarlemmermeer, de grootste der drooggemaakte polders, heeft nog niet één elfde van de oppervlakte, die de Zuiderzeepolders zullen bestaan. De meeren en plassen van Holland's Noorderkwartier, in de 16e en 17e eeuw drooggemaakt, daaronder begrepen de Zijpe, de Beemster, de Purmer, de Heer Hugowaard, de Schermer, zijn allen te zamen niet meer dan ruim 40.000 bunders groot. De van 1440—

1855 in Noord en Zuid-Holland drooggemaakte polders beslaan te zamen slechts 107.000 bunders. ¹⁾

En behalve dat de exploitatie van de gronden voor de volkswelvaart veel belooft, ²⁾ is de droogmaking een werk van buitengewonen omvang, dat aan vele handen arbeid zal geven. Al zal het leggen der dijken en het uitpompen van het water met behulp van werktuigen van de nieuwste vinding geschieden en betrekkelijk geen groot aantal arbeiders eischen, de werktuigen zullen vervaardigd moeten worden, en aanzienlijke hoeveelheden rijshout, steenen en andere materialen zullen noodig zijn, die voortgebracht en aangevoerd zullen moeten worden. En is een polder eenmaal drooggelegd, dan zal voor het verkavelen en zwart maken der velden, het maken van wegen, vaarten en bruggen, het bouwen van woningen en schuren, kerken en scholen en andere openbare gebouwen, in één woord voor al wat noodig is om de onafzienbare vlakte voor haar doel bruikbaar en voor den mensch bewoonbaar te doen zijn eene buitengewone vraag naar vele goederen en naar arbeid van allerlei soort ontstaan.

Voor menigeen ligt reeds in dit laatste geen geringe reden tot aanprijzing van de onderneming. Wat in de aanvragen

¹⁾ Een staat dezer polders werd samengesteld door Dr. C. H. van der Boon Mesch: De droogmaking van het Haarlemmermeer. Tijdschrift ter bevordering van nijverheid XVIII pag. 337.

²⁾ In een in 1848 verschenen werkje: De indijking en droogmaking van de Zuiderzee en het IJ met kanalen van af den IJssel bij Arnhem, langs Amsterdam tot in de Noordzee, voorgesteld en aangeprezen als een krachtig middel tot verheffing van handel, scheepvaart en landbouw in Nederland wordt ook nog als een der voordeelen van de droogmaking genoemd, dat al de stadgrachten van Amsterdam alsdan drinkbaar water zouden opleveren. «De gelden, welke men ter verwezenlijking van de plannen tot het aanleggen van waterleidingen wilde bezigen, waren nuttiger aan de droogmaking der Zuiderzee besteed.»

Bij het in Amsterdam heerschend watergebrek zou de droogmaking, ware deze voorstelling juist, een heerlijke uitkomst voor het stedelijk bestuur zijn.

om octrooi tot bedijking, die in de zeventiende eeuw tot de Staten van Holland en West-Friesland werden gericht, steeds werd herinnerd: dat voor het gemeene land van Hollandt daaraan in alle manieren veel gelegen is, dat er groote werken bij de hand genomen worden, waardoor vele lieden, zoo met arbeiden en toemaken en bouwen in het land kunnen worden gehouden" — wordt thans op allerlei wijs herhaald. De nationale Zuiderzee Bond, door wakkere industrieelen opgericht om de Zuiderzee-Vereeniging in haar propaganda ter zijde te staan, schrijft in een kort woord aan het Nederlandsche Volk: Indien de droogmaking ter hand wordt genomen, zal gedurende een reeks van jaren in ons land de productie der steenbakkerijen, de rijshoutteelt, de binnenlandsche schippersvloot, de Rijnvaart, de industrie een ruim en gezond débouché hebben, zonder dat het na afloop plotseling aan een eind komt, terwijl gedurende dien tijd de zekerheid om tot behoorlijken prijs ruimen afzet voor de nationale producten te vinden door het geheele land, ook in den winter, aanleiding zal geven om land en bosch beter te doen bewerken en alle bedrijven, die ook slechts zijdelings samenhangen met scheepvaart en industrie gedurende dienzelfden tijd tot meerdere inspanning en dus tot meerdere welvaart zullen geprikkeld worden." De droogmaking zou in dit opzicht, vooral in den tegenwoordigen tijd, velen zeer gelegen komen. Er is, naar aannemers beweren, behoefte aan werk. In de laatste 30 jaren zijn omvangrijke werken van openbaar nut tot stand gebracht. Alle plaatsen van beteekenis zijn door een uitgebreid spoorwegnet onderling verbonden; voor het vervoer te water zijn nieuwe wegen gemaakt; en onze groote steden zijn om te voldoen aan den aanwas van bevolking belangrijk uitgelegd en voorzien van allerlei inrichtingen, die de moderne tijd eischt. Op deze periode van buitengewone bedrijvigheid is een tijdperk van betrekkelijke kalmte gevolgd. Nieuwe werken van beteekenis zijn niet ondernomen, en al dreigen dientengevolge nu niet — zooals een geestdriftig voorstander van de droogmaking, de Delftsche hoogleeraar Telders in eene door de Zuiderzee-Vereeniging uitgegeven rede oordeelde — "duizenden in den lande, industrieelen en fabrikanten, ingenieurs en opzichters, aannemers en werk-

bazen, ambachtslieden en rijswerkers, schippers en machinisten, arbeiders en polderjongens, die te zamen een groot kapitaal van kennis en arbeidsvermogen vertegenwoordigen tot de werkeloozen te behooren,“ het is aanneembaar dat enkele takken van bedrijf en klassen van arbeiders van dien toestand den terugslag ondervinden. De droogmaking van de Zuiderzee zou verlevendiging aanbrengen, en dit bijkomstig voordeel, dat niet als de vruchten van den Zuiderzeebodem eerst over jaren zou worden genoten, doch reeds door het tegenwoordig geslacht onmiddellijk zou worden geoogst, wordt, naar zich laat verklaren, door velen hoog gewaardeerd. Dat de arbeidsvraag, die de uitvoering der onderneming in het leven zou roepen, voornamenlijk de richting der nationale productie eenigszins zou wijzigen, doch haar waarschijnlijk weinig zou verhoogen; dat de arbeiders, die aan en voor de inpoldering zullen worden te werk gesteld, bij het uitblijven daarvan niet ledig langs heeren straten zullen slenteren; en dat de betere prijzen, die enkele ondernemers voor hunne voortbrengselen hopen te bedingen, uit de openbare kas zullen worden betaald, wordt meestal nauwelijks in aanmerking genomen.

Doch al is het openbaar belang, dat bij de onderneming is betrokken, in dit opzicht ook geringer dan de propaganda, die voor de droogmaking in den lande wordt gemaakt, vaak beweert; ook afgescheiden daarvan is de inpoldering der Zuiderzee ontegenzeggelijk een grootsch plan, dat, zoo overwegende bezwaren niet van de verwezenlijking terughouden, op de meest warme ondersteuning aanspraak mag maken.

I.

De bij Koninklijk besluit van 8 September 1892 benoemde Staatscommissie tot het instellen van een onderzoek omtrent eene afsluiting en droogmaking van de Zuiderzee heeft in een uitvoerig verslag in het algemeen zich vereenigd met het ontwerp, dat door den heer Lely als ingenieur der Zuiderzee-Vereeniging is opgemaakt.

Volgens dit plan, ¹⁾ waaraan de naam van zijn ontwerper

¹⁾ Zie het bijgaand kaartje, waarvan het cliché welwillend door het Nederlandsch Landbouwcomité aan den uitgever werd afgestaan.

met groote eere is verbonden, zal de Zuiderzee door een dijk, loopende van de Noord-Hollandsche kust over Wieringen naar Piaam in Friesland, worden afgesloten en van het aldus gevormde IJsselmeer of meer Flevo — de naam staat nog niet vast — een deel ter grootte van ongeveer 212.000 hectaren worden drooggelegd.

Deze oppervlakte zal bestaan uit vier niet aan elkander grenzende indijkingen, die ieder voor zich een polder zullen vormen en achtereenvolgens zullen worden drooggemaakt: een Noord-westelijke van 21.700 hectaren, een Zuid-westelijke van 31.520 hectaren, een Zuid-oostelijke van 107.760 hectaren en een Noord-oostelijke van 50.850 hectaren. Een aanwinst van ruim 192.000 hectaren vruchtbaar verkoopbaar land zal hierdoor worden verkregen.

Het werk kan, naar de Commissie oordeelt, in 36 jaren worden tot stand gebracht. De afsluiting van de Zuiderzee, die aan de droogmaking moet voorafgaan, kan in 9 jaren worden voltooid. De n. w. polder kan in het 17^e jaar, nadat met het werk een aanvang zal zijn gemaakt, voor verkoop of ingebruikgeving gereed zijn; de z. o. in het 27ste jaar, de z. w. in het 31ste jaar en de n. o. in het 36ste jaar.

De kosten van den afsluitdijk worden geraamd ruim f 41 millioen te zullen bedragen; die der vier inpolderingen ongeveer f 130 millioen, te zamen f 171 millioen. Hierbij komen nog voor werken van defensie f 10 millioen, voor schadeloosstelling aan de Zuiderzeevisschers, wier bedrijf door de droogmaking vernietigd zal worden, f 4½ millioen, en voor kosten van verbetering van het Zwolsche diep f 3½ millioen. Alles te zamen dus f 189 millioen.

Rente van het aan te wenden kapitaal is hieronder niet begrepen. Bij een rentevoet van 3½ pCt. 's jaars, die de Staatscommissie als grondslag voor hare berekeningen aanneemt, zou het renteverlies bijna f 90 millioen bedragen, waardoor het totaal der kosten tot ongeveer f 279 millioen zou stijgen.

Neemt men aan, dat de gelden, die jaarlijks voor rente betaling noodig zullen zijn, eveneens uit leeningsgelden zullen worden betaald, of rekt men rente op rente tot aan het tijdstip, waarop de gronden volgens het plan voor uitgifte gereed zullen zijn, dan stijgt het renteverlies tot bijna f 126

millioen en de totaalsom der kosten tot ongeveer f 315 miljoen.

Voorafgaande afsluiting is niet volstrekt noodzakelijk. Ook zonder den afsluitdijk is de droogmaking mogelijk. In dit geval zullen de dijken der vier polders zwaarder moeten zijn, doch een deel der gronden eer voor uitgifte gereed wezen, doordien onmiddellijk met de droogmaking zal kunnen worden aangevangen. De kosten der droogmaking zouden dientengevolge stijgen, doch het renteverlies zou geringer zijn. De eersten worden alsdan geraamd op f 212.700.000 of bijna f 24 miljoen meer dan wanneer de afsluiting plaats vindt. Het renteverlies zou evenwel slechts f 67 miljoen bedragen of, wanneer rente op rente wordt gerekend, f 80 miljoen, zoodat het totaal der kosten in zoodanig geval f 293 miljoen niet zou te bovengaan.

De slotsom is dat de drooggemaakte hectare, bij berekening van rente op rente, met afsluiting van de Zuiderzee gemiddeld f 1636 en zonder afsluitdijk gemiddeld f 1522 zal kosten.

Wordt alleen rente in aanmerking genomen, dan zullen de kosten per hectare in het eerste geval gemiddeld f 1449 en in het tweede gemiddeld f 1452 bedragen.

Wordt geene rente in rekening gebracht, dan zal de inpoldering met afsluitdijk gemiddeld f 982 en zonder afsluitdijk gemiddeld f 1105 per hectare kosten.

In het verslag is ook nog eene andere eenigszins afwijkende berekening opgenomen. De Commissie redeneert daarbij als volgt:

De vier polders zullen op verschillende tijdstippen drooggelegd en verkoopbaar zijn.

Onderstelt men dat de verkoop plaats vindt tegen een prijs, overeenkomende met het bedrag van hoofdsom en rente, dat alle gronden dooreengenomen kosten, dan zal, boven en behalve het uitgegeven kapitaal ook het bedrag der betaalde renten worden terugontvangen.

Zoo het kapitaal door geldleening is verkregen en de renten uit de gewone staatsinkomsten zijn bestreden, zou dus bij verkoop de opbrengst grooter zijn dan het voor de droogmaking der verkochte gronden geleende kapitaal.

Men zou niettemin bij verkoop van een deel der gronden de volle opbrengst tot aflossing van schuld kunnen besteden en dus, zoo de gronden, zoodra zij voor uitgifte gereed waren, tegen den bedoelden prijs werden te gelde gemaakt, uit de

opbrengst van een polder niet alleen het voor de droogmaking van dezen polder aangewende kapitaal, maar ook uit de terugontvangen renten voorshands een deel van het voor de nog niet drooggemaakte gronden geleende bedrag kunnen delgen, of het bedrag dier renten voor de voltooiing dezer polders kunnen bezigen.

Men zou op deze wijze allereerst het geleende kapitaal geheel aflossen, alvorens aan de schatkist de door haar voorgeschoten rente terug te betalen; als het ware langs dien weg van de schatkist uit de opbrengst van verkochte gronden een renteloos voorschot verkrijgen tot het bedrag der door haar betaalde renten van het voor deze gronden opgenomen kapitaal; en het totale renteverlies zou dientengevolge uit den aard der zaak beneden de vorige raming blijven.

De kosten zouden volgens deze wijze van berekening, ingeval van inpoldering met afsluitdijk, slechts f 260 miljoen of gemiddeld f 1350 per hectare bedragen, en ingeval van inpoldering zonder afsluiting, f 262 miljoen of gemiddeld f 1360 per hectare.

Ten slotte wordt in het verslag ook nog becijferd wat de droogmaking zou kosten, zoo rente op rente wordt berekend en de polders, zoodra zij voor uitgifte gereed zijn tegen een prijs, overeenkomende met het bedrag, dat de gronden gemiddeld met rente op rente kosten, worden verkocht. De kosten zouden in dit geval bedragen, zoo de afsluitdijk wordt gelegd, f 312 miljoen of gemiddeld f 1620 per hectare, en zoo de afsluiting niet plaats vond, f 293 miljoen of gemiddeld f 1520 per hectare.

In hoeverre de onderstellingen, waarop deze berekeningen gebaseerd zijn, gewettigd zijn, zal later blijken. Voorshands bepaal ik mij tot het noemen der cijfers, waarvan eene korte recapitulatie waarschijnlijk niet onwelgevallig is.

De kosten worden geraamd:

Bij inpoldering met afsluiting.

	Totaal	gemiddeld per H.A.
Zonder rente	f 189.000.000	f 982
Met rente	f 278.835.725 of f 259.794.000	f 1449 of f 1350
Met rente op rente	f 314.909.627 of f 311.753.000	f 1636 of f 1620

Bij inpoldering zonder afsluiting.

	Totaal	gemiddeld per H.A.
Zonder rente	f 212.700.000	f 1105
Met rente	f 279.410.000 of f 261.718.000	f 1452 of f 1360
Met rente op rente	f 292.925.244 of f 292.509.000	f 1522 of f 1520

De kosten van publieke gebouwen, gemeentehuizen, post- en telegraafkantoren, scholen enz ¹⁾ waarvoor de Staat zal moeten zorgen, zijn onder deze cijfers niet begrepen; zij worden geraamd f 5 per H.A. te zullen bedragen.

Aan het einde van haar onderzoek kwam de Staatscommissie met groote meerderheid van stemmen tot het besluit, dat de afsluiting en de droogmaking op eene wijze als door de Zuiderzee-Vereeniging is voorgesteld, in 's Lands belang behoort te worden ondernomen. Zes leden vereenigden zich niet met deze conclusie. ²⁾

Omtrent de wijze, waarop het werk eventueel ten uitvoer zou moeten worden gebracht, was geen verschil van gevoelen. Eenstemmig was men van oordeel, dat dit zou behooren te geschieden, niet bij wijze van concessie, maar door den Staat.

II.

De vraag of eene afsluiting van de Zuiderzee aan de inpoldering behoort vooraf te gaan is geenszins eene quaestie van ondergeschikte beteekenis, die alleen de uitvoering betreft.

Tusschen de beide plannen bestaat groot verschil, ook in omvang en strekking.

¹⁾ Voor het bouwen van woningen zal de Staat bovendien naar het voorstel der Commissie een voorschot van f 200 per H.A. geven, die de koper of erfpachter door middel van eene annuïteit zal moeten terugbetalen.

²⁾ Voor stemden de heeren W. F. Leemans, Mr. C. J. Sickesz, Dr. Th. H. Mac Gillavry, P. A. Bos, C. ten Bosch, J. Breebaart Kz., K. Eland, D. Fontein de Jong, A. M. J. Hendrichs, A. H. Hoekwater, Mr. Ph. A. Holsboer, H. C. van der Houven van Oordt, W. Hovy, Mr. B. H. Pekelharing, Dr. R. H. Saltet, Mr. H. Smeenge, J. M. Telders, S. J. Vermaes, A. J. Voorduyn, A. C. Wertheim, en A. D. Zur Mühlen.

Tegen de heeren Mr. M. Mees, Mr. E. N. Rahusen, Mr. F. S. van Nierop, Mr. J. D. Veegens, J. W. Welcker, en J. M. F. Wellan.

De voorzitter der Commissie, de Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid de heer C. Lely nam aan de stemming geen deel.

De heer W. van Konijnenburg werd door ziekte verhinderd de laatste bijeenkomst bij te wonen.

Met partieele droogmaking, zooals eene inpoldering zonder afsluiting wordt genoemd, wordt alleen landaanwinning beoogd.

Door voorafgaande afsluiting der Zuiderzee zal gelegenheid worden gegeven dezelfde oppervlakte onder gunstiger omstandigheden in te dijken en tevens eene uitgestrektheid van 145.000 hectaren van het overblijvende deel der zee in een zoet watermeer worden herschappen, waardoor de toestand van den waterstaat der omliggende provincien belangrijk zal worden verbeterd en andere gewichtige voordeelen zullen worden verkregen.

Op het meer, dat een vrij standvastig laag peil zal hebben, zullen de Vechtboezem, de Eem, de polders langs den Beneden IJssel, het Zwarte water, de Overijsselsche Vecht, de Linde enz. beter kunnen waterloozen dan op den afwisselenden stand der Zuiderzee, en het doorgaand lager peil van het meer zal eene verbeterde gelegenheid geven om schadelijke hooge standen van Friesland's boezem te voorkomen.

De bezuiden den afsluitdijk gelegen landen zullen geene stormvloedden te duchten hebben. De zeedijken, die hen thans tegen het water beveiligen, zullen, voorzooverre zij niet achter de indijkingen binnendijken worden, meerdijken worden en voortaan minder onderhoudskosten vorderen. De kosten voor de Drontherbedijking zullen kunnen worden bespaard, de veiligheid van de nieuwe polders zal beter verzekerd zijn, de polderlasten zullen lager zijn, de IJsseldijken beneden Wijhe zullen bij storm, gepaard met hoog opperwater, worden ontlast en de tegen de zee te verdedigen kustlijn zal belangrijk verkort worden.

Door de afsluiting zal zich in het afgesloten deel minder ijs vormen. De verschillende havens aan de Zuiderzee zullen in gunstiger toestand komen, en aan het sinds jaren aanhangige vraagstuk van de verbetering van het Zwolsche Diep zal eene afdoende oplossing worden gegeven.

Ook voor de waterverversching van de drooggemaakte gronden van Noord-Holland en inzonderheid van Friesland zal de afsluiting van groote beteekenis zijn. De polders zullen bij het schutten zoet water ontvangen, waardoor het drinkwater van het vee op vele plaatsen langs de Zuiderzee zal verbeteren.

Daarbij zal het standvastige peil van het meer voor de scheepvaart voordeelig zijn, en het aangenomen peil op de schutting te Schellingwoude van gunstigen invloed wezen.

Voorts opent de afsluitdijk de mogelijkheid eene onafgebroken spoorwegverbinding tusschen Holland en de Noordelijke provincien tot stand te brengen, en sluit hij ingeval van oorlog het meer voor de vijandelijke marine. Inzonderheid voor de verdediging is hij bijna onmisbaar. Hij beschermt de stelling van Amsterdam tegen een aanval van gepantserde schepen en geeft gelegenheid om den vijand te verhinderen troepen uit Friesland en Noord-Holland over het IJsselmeer over te brengen.

En terwijl al deze voordeelen worden verkregen, zal tengevolge van de voorafgaande afsluiting de droogmaking regelmatig en met minder risico kunnen worden uitgevoerd, de duur, die de uitvoering der werken met inbegrip van den dijk zal vorderen, niet belangrijk langer wezen en het totaal der kosten — wanneer de renten buiten rekening blijven — geringer zijn dan ingeval van partieele inpoldering.

En ten slotte zullen dan tevens de bezwaren, die in de Noordelijke provincien tegen vroegere ontwerpen tot indijking van het zuidelijk deel der Zuiderzee zijn gerezen, vervallen, en in plaats van den tegenstand de steun dezer gewesten worden verkregen wegens de voordeelen, die de afsluiting der Zuiderzee voor de dijkverdediging, waterverversching en verbetering der communicatie medebrengt.

Na ongeveer op deze wijze de beide plannen tegenover elkander gesteld te hebben — waarbij het risico verbonden aan het leggen van den afsluitdijk geringer wordt geacht dan dat van het maken van vier zeedijken — is de keuze voor de Commissie niet twijfelachtig. Partieele droogmaking kan haar niet bekooren. „Het groote werk krijgt, dus zegt zij, eerst zijne volle waarde en beteekenis door de voorafgaande afsluiting der Zuiderzee.“ Liet men de groote voordeelen, die de afsluiting zou hebben aangebracht, verloren gaan, men zou „nog niet eens kunnen spreken van eene zuinigheid, die de wijsheid bedroeg; want men zou feitelijk een duurder werk hebben gemaakt, dat minder winsten en voordeelen zou hebben opgeleverd.“ Bij de beraadslagingen in de Commissie-vergaderingen werd dit door verschillende leden nog met meer klem betoogd. Partieele inpoldering werd genoemd werkverschaffing in den slechten zin van het woord, en de voorspelling werd gedaan, dat zoo een paar polders gereed zouden zijn, eene algemeene

afkeuring zich zou doen hooren, wanneer de afsluiting ware nagelaten. Het gausche plan van de droogmaking staat of valt, naar een der sprekers verklaarde, met den afsluitdijk.

Droogmaking der Zuiderzee is dus volgens de Commissie inpoldering na voorafgaande afsluiting. De afsluitdijk en de vier polders vormen één geheel, dat in zijn geheel beoordeeld behoort te worden. De afsluitdijk is geen zelfstandig werk, maar een onderdeel, waarvan de kosten over de in te dijken gronden behooren te worden omgeslagen en gezegd worden teruggevonden te zullen worden, doordien, werd hij niet gelegd, de dijken der verschillende polders aanzienlijk hoogere uitgaven zullen vorderen.

Partieele indijking wordt zelfs niet subsidiair aanbevolen, voor het geval dat het uitverkoren plan wegens het risico verbonden aan het leggen van den afsluitdijk of den buitengewonen omvang der onderneming op onoverkomelijke bewaren mocht stuiten.

III.

Allereerst dient wel behoorlijk te worden vastgesteld wat de afsluiting en droogmaking vermoedelijk zullen kosten.

De raming, aan de hand van de begrooting van den heer Lely door de deskundige leden der Commissie met groote zorg opgemaakt, nemen wij, zooals van zelf spreekt, als juist aan. Het behoort niet tot onze taak hare cijfers, waaraan wij trouwens geen reden hebben te twijfelen, na te gaan, doch wel behooren wij te beslissen, of ook renten behooren in rekening te worden gebracht en rente op rente behoort te worden gerekend.

De Staats-Commissie laat zich hieromtrent niet pertinent uit. Zij berekent de kosten, zonder rente, met rente, en met rente op rente, en geeft als hare meening te kennen, dat de Staat een nuchtere financiële politiek moet voeren en niet minder dan een particulier eene zoo zuiver mogelijke balans moet opmaken. Zij gaat zelfs verder en verklaart, dat de Staat de droogmaking niet zou mogen ondernemen als de balans niet met een voordeelig saldo sloot. Doch met dit alles wordt door haar nog geenszins toegegeven, dat eene zuiver commerciële berekening met rente juist zou zijn. Zij herinnert dat

het Rijk tot dusverre bij de uitvoering van groote werken nog nooit rente op reute of zelfs rente heeft gerekend, en betwijfelt of de financiële zijde van het Zuiderzeevraagstuk wel naar waarheid zuiver wordt voorgesteld, wanneer men den Staat de rekening laat opmaken, als betrof het eene industriële onderneming. De Staat, dus zegt zij, is geen particulier. Hij geniet tot in lengte van tijd van de zich telkens vermeerderende en zich ontwikkelende indirecte voordeelen, die aan een particulier of aan een particuliere onderneming in geen enkel opzicht ten goede komen Tegenover het karakteristiek tijdelijke van renten staan de tot in een onbegrensd verschiet voldoende revenuën van den Staat.

Is dit betoog wel juist?

Dat de Staat tot in verre toekomst voordeel van zijne onderneming zal genieten is geen reden om de offers, waardoor dit voordeel verkregen zal worden, niet nauwkeurig vast te stellen. En al zouden renten de eigenaardigheid hebben slechts tijdelijk te zijn — hetgeen bezwaarlijk aan de Commissie is toe te geven — dit neemt niet weg, dat zij, zoolang zij verschuldigd zullen zijn, betaald zullen moeten worden en dus moeilijk geheel verwaarloosd kunnen worden.

Bij de beantwoording der vraag, of renten in rekening moeten worden gebracht, zou men, naar het mij voorkomt, hoogstens kunnen onderscheiden, naar mate de middelen tot bestrijding der kosten uit de gewone staatsinkomsten dan wel door leeningen gevonden zullen worden.

Naar economische en commerciële regelen behoort de kapitaalrente tot de voortbrengingskosten, onverschillig of de ondernemer eigen kapitaal heeft gebezigd of kapitaal heeft geleend. En al is de Staat niet gewoon beschikbare gelden rentegevend uit te zetten, er zou, ook al werden de kosten der droogmaking uit gewone middelen bestreden, renteverlies kunnen zijn, in zooverre de voor de Zuiderzee besteedde gelden, waren zij hiertoe niet gebezigd, tot delging van staatschuld hadden kunnen dienen of van de belastingschuldigen niet gevorderd hadden behoeven te worden, waardoor deze dan in de gelegenheid zouden zijn geweest meer te sparen.

Doch ik wil niet doctrinair zijn en ben bereid met deze eventualiteiten geen rekening te houden, omdat het toch niet

vaststaat dat deze gelden alsdan door den Staat niet waren gebezigd tot uitgaven, die evenmiu renten afwierpen, of dat de belastingschuldigen hetgeen zij minder aan belastingen hadden te betalen, werkelijk hadden opgelegd en niet verteerd.

Lang er over te twisten wat in zoodanig geval behoorde plaats te vinden is echter onnoodig, want dat de kosten uit gewone middelen zullen worden bestreden is onaannemelijk. De Staat zou dan gedurende de droogmaking tot dit doel jaarlijks eene som van gemiddeld f 5 millioen moeten beschikbaar houden, of gesteld al dat het, zooals bij de laatstgenoemde wijze van berekening wordt aangenomen, gelukte de ingedijkte gronden, zoodra zij voor uitgifte gereed waren, voor den kostenden prijs te gelde te maken, althans gedurende de eerste 16 jaren gemiddeld ruim f 6½ millioen voor het werk moeten bestemmen. De tijd der Indische baten, waaruit een groot deel der spoorwegen werd gebouwd, is voorbij en zal niet licht weder keeren. En de toestand der financiën is niet van dien aard, dat op een jaarlijksch overschot van f 6½ of 5 millioen kan worden gerekend, dat voor de droogmaking kan worden ter beschikking gesteld. Het kost den minister van financiën in den regel reeds vrij wat moeite de middelen met de uitgaven in evenwicht te brengen. Ter wille van de droogmaking de belasting te verhoogen zal nauwelijks doenbaar zijn. Over den druk der belastingen wordt reeds, en inderdaad niet ten onrechte, zeer geklaagd, en vrij wat dringender volksbelangen dan de droogmaking der Zuiderzee, die geene geringe eischen aan de schatkist zullen stellen, — men zie slechts de programma's der politieke partijen — wachten nog op bevrediging. De volksvertegenwoordiging zal onder deze omstandigheden wel niet bereid worden gevonden voor voordeelen, die eerst na verloop van jaren zullen worden geoogst, van de belastingschuldigen grootere offers te vergen. Zij zal het tegenwoordig geslacht niet willen belasten om aan de nakomelingen in den vorm van eene drooggemaakte Zuiderzee een onbezwaard kapitaal na te laten. Veeleer zal zij het billijk achten, dat waar de laatsten de vruchten zullen genieten, zij ook, voorzoverre met een voorzichtig financieel beheer te verantwoorden, de lasten dragen. Het is dus eene utopie te gelooven, dat de kosten der droogmaking uit de gewone middelen zullen worden

gevonden. En waar het mitsdien vrij wel vast staat, dat zoo niet juist ten behoeve, in elk geval ten gevolge van de droogmaking aanzienlijke sommen zullen worden geleend, zullen de renten moeten worden betaald, en verhoogden zij — al is het Rijk ook niet gewoon bij de raming van openbare werken op renteverlies te letten — de kosten der onderneming.

De geschiedschrijver van de droogmaking van het Haarlemmermeer ¹⁾, Jhr. Gevers van Endegeest, stelt de uitgaaf, die deze onderneming voor den Staat medebracht op f 13.789.377, doordien hij daaronder f 4.411.865 voor kosten en renten der tot dit doel gesloten geldleening begrijpt, en berekent dat de onderneming een nadeelig slot van f 4.412.115 heeft gelaten, hoezeer de kosten der werken, wanneer het renteverlies wordt buiten aanmerking gelaten, door de opbrengst der gronden en andere baten werden gedekt. Wie zich eene ware voorstelling wil maken van de kosten, die de droogmaking der Zuiderzee zal eischen, moet dit voorbeeld volgen. Het schitterendst betoog kan den last der rentebetaling niet wegredeeneren.

Dat de Staat bij de raming van kosten van openbare werken geene rente in rekening brengt, doet dus voor de beantwoording der vraag, die ons bezighoudt, weinig ter zake, doch al zou de door hem gevolgde wijze van rekenen in het algemeen gewettigd zijn, ook dan nog mag men niet voorbij zien, dat de droogmaking der Zuiderzee niet op één lijn kan worden gesteld met de werken, waarop men zich beroept. Deze werken strekten om te voorzien in eene publieke behoefte, die bevrediging eischte. Het openbaar verkeer vorderde den aanleg der spoor- en waterwegen. De laatste werpen geene directe baten af. Zij zijn vrij van tollén. Het renteverlies, dat tot de voltooiing van den Rotterdamschen waterweg of van het Merwede kanaal zou worden geleden, na te gaan, had weinig praktisch belang, want ook nadat zij tot stand gebracht zouden zijn, zou de schatkist daarin moeten voorzien. En waar de openbare werken ook directe inkomsten zouden afwerpen, was hunne rentabiliteit van ondergeschikte beteekenis. Of de aanleg der spoorwegen eenige millioenen meer of minder zou kosten, of en in hoeverre de opbrengst der verschillende lijnen zou opwegen

¹⁾ Over de droogmaking van het Haarlemmermeer III p. 178.

tegen de lasten, die de bouw voor den Staat zou medebrengen, was voor den aanleg niet beslissend.

De droogmaking van de Zuiderzee heeft een ander karakter. Al is zij geen zuiver industrieele onderneming, in zooverre niet beoogd wordt met den verkoop of de exploitatie der in te polderen gronden winst te behalen, zij is daarmede zeer verwant. Geen opeubaar belang vordert hare uitvoering. Zij verschilt in dit opzicht zelfs van eene onderneming, waarmede zij overigens veel overeenkomst heeft: de droogmaking van het Haarlemmermeer. Dit werk, waarover met hollandsche bedachtzaamheid tweehonderd jaren is gedebatteerd — Leeghwater had in zijn bekend Haarlemmermeerboek de droogmaking reeds krachtig voorgestaan — was noodig om aan de steeds voortwoekerende afslijting der omliggende landen een einde te maken. Het meer breidde zich voortdurend uit. Stormweder had de wateren reeds vóór de poorten van Amsterdam gebracht. Afgescheiden van de voordeelen, die de droogmaking zou geven, was het geboden haar te ondernemen, om ernstige schade voor den omtrek te voorkomen.

De Zuiderzee is rustiger van aard, ten minste gemakkelijker in bedwang te houden. Al is zij enkele malen ook buiten hare grenzen getreden, de veiligheid van het land eischt hare droogmaking niet. Hierover zijn alle deskundigen het eens. De droogmaking wordt alleen aanbevolen wegens de directe en de indirecte voordeelen, die zij belooft. Met het oog op de laatsten, op den gunstigen invloed, dien zij op de volkswelvaart en andere openbare belangen zal uitoefenen, behoeft de onderneming geen winst te laten. De Staat mag zelfs, wanneer hij de indirecte voordeelen, die zij in het verschiet stelt, in aanmerking neemt, zich voorshands enig geldelijk verlies getroosten; doch de warmste voorstander van de droogmaking moet nog aantoonen, dat deze indirecte voordeelen van dien aard zullen zijn, dat het er niet toedoet of de kosten verscheiden millioenen meer of minder zullen bedragen, en dat het voor de belastingschuldigen onverschillig zou zijn of zij gedurende de inpoldering belangrijke sommen aan rente zullen moeten opbrengen. Het gaat dus niet aan de onderneming te aanvaarden, zonder dat men zich behoorlijk zal hebben rekenschap gegeven van de offers, die zij nu en later van de

natie zal vragen. In tegenstelling van hetgeen bij de meeste openbare werken plaats vond, wordt de droogmaking der Zuiderzee in hoofdzaak door het bedrag der kosten beslist. De lasten, die zij zal medebrengen, moeten dus zoo nauwkeurig doenlijk worden vastgesteld, en dit doet men niet, wanneer men uitsluitend de arbeidsloonen en kosten van aankoop van materialen en werktuigen in rekening brengt, doch de renten, die men van de op te nemen gelden zal moeten betalen, veronachtzaamt. Vooral niet, waar het werk van buitengewonen duur zal zijn en de renten eene som van groote beteekenis zullen uitmaken.

Uit dit alles volgt echter geenszins, dat de renten, zooals aanvankelijk bij de droogmaking van het Haarlemmermeer is geschied, ook uit leeningsgeldten moeten worden betaald. De renten zijn een uitgaaf en een gevolg der onderneming en behooren dus tot hare kosten, om het even of zij uit gewone middelen dan wel uit de opbrengst van leeningen worden bestreden. Het verschil is slechts dat in het eerste geval de tegenwoordige belastingschuldigen reeds spoedig, nadat met het werk een aanvang zal zijn gemaakt, voor een deel der kosten zullen moeten opkomen, en dat in het laatste geval alle kosten, inclusief de renten, ten laste van het nageslacht zullen blijven. Waarschijnlijk zal het eerste plaats vinden. Het moge voor de belastingschuldigen een bezwaar zijn, dat mettertijd zelfs ernstig kan worden, en principieel mogen hiertegen dezelfde argumenten kunnen worden aangevoerd, als zooeven tegen de bestrijding der kosten uit de gewone middelen werden ontwikkeld, het zou niet weinig bedenkelijk zijn anders te handelen. De staatschuld jaarlijks met het bedrag der gestadig aangroeiende rente te vermeerderen, zou financieel moeilijk te verantwoorden zijn, te meer daar men nimmer zeker is, dat het werk in den geraanden tijd zal worden tot stand gebracht.

Mag men dus aannemen dat de renten der leeningen uit de gewone staatsinkomsten zullen worden betaald, dan mag bij de raming van kosten de rentelast, dien de droogmaking zal medebrengen, niet uit het oog worden verloren. Renten van renten kunnen in dit geval evenwel buiten aanmerking blijven. ¹⁾

¹⁾ Bij het wetsontwerp tot bedijking en droogmaking van een gedeelte der Zuiderzee en het maken van een waterweg van Amster-
Econ. 1897.

IV.

De renteberekening der Commissie is in verband tot den koers der staatsfondsen tijdens de vaststelling van haar verslag gebaseerd op den rentevoet van $3\frac{1}{2}$ pCt. 's jaars.

Middelertijd is de rentestand gedaald. De $3\frac{1}{2}$ pCt. staats-schuld is in een 3 pCt. fonds geconverteerd, en mogelijk is het dat het peil der rente verder zal vallen. De geschiedenis leert dat in normale tijden bij het toenemen der welvaart de

dam naar de Waal, in April 1877 door de regeering ingediend, was behalve eene begroting van de kosten der droogmaking ook eene globale raming van uitgaven en ontvangsten der onderneming gevoegd.

Geraamd werden de

Uitgaven:	
Voor de werken	f 116.000.000
Voor renten der geleende gelden	» 47.249.680
Voor aflossing van leeningen	» 94.100.000
	<u>f 257.349.680</u>
Ontvangsten:	
Gelden door leening verkregen f	92.218.000
Opbrengst der gronden (à f 1000	
per hectare)	» 137.280.000
	» 229.498.000
	<u>f 27.851.680</u>

De regeering was dus ook van oordeel, dat hij dit werk de rentelast wel degelijk in aanmerking kwam.

In de memorie van toelichting schrijft zij evenwel, na den staat van ontvangsten en uitgaven kort als hierboven te hebben gerecapituleerd: «zoo men de renten der geleende gelden, die waarschijnlijk uit de gewone staatsinkomsten worden gevonden, buiten de berekening laat, zou in stede van voormeld nadeelig verschil, een overschot van f 19.398.000 worden verkregen, dat echter grootendeels door de vermeerderde uitgaven voor de defensie zou worden opgewogen».

Deze redeneering is niet logisch, doch er is tegen haar nog een ernstigere grief. In 1878 was het reeds noodig eene leening te sluiten, en in 1883 en 1884 geschiedde dit wederom. Is er meer noodig om te bewijzen hoe onbedachtzaam het zou zijn geweest de renten, die, zoo niet tot vermeerdering van schuld, in elk geval tot verhooging van belasting aanleiding zouden hebben gegeven, buiten aanmerking te laten?

rentestand neiging heeft te dalen. Reeds in de zeventiende eeuw vond in de vredejaren herhaaldelijk eene conversie der schuld van Holland en West-Friesland plaats. Prins Maurits bracht de rente van $6\frac{1}{2}$ pCt. op 5 pCt., Johann de Witt in 1655 op 4 pCt., en bij het einde der eeuw bedroeg zij niet meer dan $2\frac{1}{2}$ pCt. à 3 pCt. In de volgende eeuw, die over het algemeen rustiger was, steeg de koers der 3 pCt. Hollandsche obligatien vaak boven pari, in 1774 zelfs tot 110 pCt. De fransche omwenteling met al haar nasleep bracht uit den aard der zaak een geweldige reactie te weeg. Omstandigheden, die eene buitengewone vraag naar kapitaal doen ontstaan of de kapitaalvorming tegenhouden, doen den rentestand rijzen. Nadat evenwel de rust in Europa was hersteld, werd het verloop, zij het ook aanvankelijk langzaam, wederom hetzelfde als te voren. Eerst in 1845 vond eene trouwens zeer verklaarbare rijzing plaats, die tot het einde van den fransch-duitschen oorlog aanhield. De toepassing van de stoomkracht op ruime schaal, de bouw van spoorwegen, stoombooten en fabrieken, de aanleg van telegraaflijnen, en verschillende snel op elkander volgende oorlogen deden de vraag naar kapitaal sterk toenemen. In vijf en twintig jaren werd door den aanleg van allerlei middelen van versnelde gemeenschap meer tot bevordering van het verkeer tot stand gebracht dan in eeuwen op dit gebied was verricht. Reusachtige kapitalen werden in dien tijd tot dit doel beschikbaar gesteld, terwijl bijna gelijktijdig niet weinig kapitaal werd verwoest. Het korte tijdvak van het tweede fransche keizerrijk was getuige van zes groote oorlogen. Onder den invloed van den vrede en van de gestadige vermeerdering van kapitaal is echter in de laatste twintig jaren wederom eene daling van den rentestand ingetreden. ¹⁾ De aanwas van kapitaal was in dien tijd bijzonder sterk, sterker dan de groei der bevolking ²⁾, en waar het

¹⁾ Dr. Julius Kahn. Geschichte des Zinsfusses in Deutschland seit 1815 und die Ursachen seiner Veränderung.

²⁾ De engelsche statisticus Robert Giffen berekent dat het vermogen in het Vereenigd koninkrijk van Groot-Brittanje en Ierland per hoofd der bevolking in 1845 pd. st. 143, in 1865 pd. st. 200, in 1875 pd. st. 260, en tien jaar later, schoon de landprijzen middeler-

nieuwe kapitaal, dat onafgebroken gevormd werd, voor de toepassing van nieuwe uitvindingen van beteekenis geen buitengewone vraag ontmoette, en ook betrekkelijk weinig kapitaal door oorlog werd vernietigd, moest het zich wel allengs minder gunstige voorwaarden laten welgevalen dan te voren konden worden bedongen. Zoo daalde de rentestand, en kon hij licht verder dalen en de verwachting van Paul Leroy Beaulieu ¹⁾, Adolf Wagner ²⁾, d'Aulnis de Bourouill ³⁾ en andere staathuishoudkundigen van gezag zich wel eens verwezenlijken, dat de tijd niet ver verwijderd is, waarop de rentestand, zij het ook na eenige schommelingen, tot 2 pCt. en zelfs lager zal vallen.

wijl waren gedaald, pd. st. 270 bedroeg. Zie zijn werk *The growth of capital*.

In de Vereenigde Staten van Noord-Amerika wordt het vermogen gerekend per hoofd der bevolking te hebben bedragen in 1850 \$ 108, in 1860 \$ 514, in 1870 \$ 780, in 1880 \$ 870 en in 1890 \$ 1036 (*Statistical abstract of the United States*).

Omtrent de vermeerdering van het volksvermogen in andere landen vindt men eenige bijzonderheden in de *Uebersichten der Weltwirthschaft* van Dr. Franz von Juraschek. (1885—1889) pag. XVI.

Voor zooverre men uit de gegevens der successiebelasting, die evenwel slechts een gebrekkige maatstaf zijn, mag besluiten, schijnt de vermeerdering van het volksvermogen hier te lande in den laatsten tijd weinig belangrijk te zijn geweest. Intusschen is de rentestand, ook al onder den invloed van de kapitaalsvermeerdering in het buitenland, in het algemeen zeker sterk gedaald.

¹⁾ Paul Leroy Beaulieu. *Essai sur la répartition des richesses et sur la tendance à une moindre inégalité des conditions*. p. 257. «Nous regardons, quant à nous, comme très vraisemblable que dans un délai d'un quart ou d'un demi-siècle, l'intérêt des capitaux dans l'Europe occidentale tombe à 1 et demi ou 2 p. 100 pour les placements à long terme de première sécurité. Il faudrait que les contrées neuves, par exemple l'Afrique, fussent très promptement mises en oeuvre par les capitaux européens pour qu'on évitât cet avilissement de l'intérêt.»

²⁾ Lehr und Handbuch der politischen Oekonomie I. § 167 (3e ed. pag. 392).

³⁾ De daling van den rentestand, haar oorzaken en haar naaste toekomst. *Economist* 1888, pag. 803.

Op het besluit van den Staat ten aanzien van de droogmaking zal de rentestand van geen geringen invloed zijn. De rentelast, dieu het werk reeds spoedig op de schouders der natie zal leggen, zal de regeering en volksvertegenwoordiging in elk geval lang doen aarzelen de onderneming te aanvaarden. De daling van den rentestand, waardoor de raming van kosten reeds met een zevende van het voor rente uitgetrokken bedrag kan worden verminderd, heeft de kansen der droogmaking doen stijgen, en met iedere verdere daling zal dit wederom plaats vinden.

Het renteverlies is echter niet alleen afhankelijk van den rentevoet, maar ook van den duur der uitvoering, en de Commissie let weinig of niet op omstandigheden, die de voltooiing van het werk konden vertragen. Zij neemt aan, dat de gronden in cultuur zullen worden gebracht op het tijdstip, waarop dit, zoo met het werk ongestoord wordt voortgegaan, mogelijk zal zijn. Doch allerlei gebeurtenissen, onvoorziene moeielijkheden, die zich bij de uitvoering kunnen voordoen, zelfs politieke omstandigheden, geheel vreemd aan de onderneming, kunnen in de vele jaren, die tusschen het begin en de voltooiing zullen verlopen, teleurstelling aanbrengen. Het is een gewoon verschijnsel, dat de uitvoering van groote werken meer tijd vordert dan aanvankelijk werd ondersteld, en in het bijzonder bij droogmakingen schijnt dit voor te komen. Honderd jaren geleden werd reeds door het Bataafsche Genootschap te Rotterdam deze prijsvraag uitgeschreven: Welke zijn de redenen, dat de droogmakingen veel langer duren en veel meer kosten na zich slepen dan men vooraf had berekend. De vraag had geen gevolg. Zij bleef onbeantwoord en het vraagstuk onopgelost. De verklaring, in lateren tijd door Baron van Lijnden van Hemmen gegeven, dat de wind, die de molens in beweging bracht, allengs in kracht zou zijn verminderd en korter zou aanhouden dan voorheen, kan niet bevredigen ¹⁾. Want ook de droogmaking van het Haarlemmermeer, die door stoom geschiedde, duurde langer dan aanvankelijk was geraamd. In het tweede deel

¹⁾ Verhandeling over de droogmaking van de Haarlemmermeer, pag. 74.

van het werk van Jhr. Gevers van Endegeest: Over de droogmaking van het Haarlemmermeer wordt aan De verdragingen zelfs een bijzonder hoofdstuk gewijd, en het derde deel, dat acht jaren later verscheen, bevat wederom een hoofdstuk met het opschrift Vervolg der verdragingen, dat hierover handelt. Allerlei onvoorziene omstandigheden waren oorzaak, dat de droogmaking, die men meende in 12 jaren ten uitvoer te zullen brengen, eerst 7 jaren later gereed kwam. Men moge zich vleien, dat thans de droogmaking der Zuiderzee en de uitgifte harer gronden geleidelijk volgens het programma zullen plaats vinden; wie niet bedrogen wil uitkomen, doet wel met hetgeen het verleden leert, en, ik zou haast schrijven, ook wederom bij de sluis te IJmuiden werd ondervonden, rekening te houden. Al schijnt het ook doenbaar de droogmaking in minder dan 36 jaren tot stand te brengen, en al is deze termijn slechts gekozen om niet verplicht te zijn jaarlijks meer dan 10.000 hectaren uit te geven, licht kon het langer duren eer de gronden drooggelegd en rentegevend zullen zijn; en hoewel eene langzamere uitvoering van het werk of uitgifte van gronden het renteverlies niet evenredig zal doen stijgen, eene latere oplevering zal altijd, hetzij dan in mindere of in meerdere mate, en het renteverlies en de kosten van uitvoering verhoogen.

Zoo zijn er naast de goede kansen, die den druk van den rentelast konden verlichten, ongunstige die den duur konden verlengen.

V.

Hoe staat het nu met de baten der onderneming? Mag men aannemen dat de waarde der in te dijken gronden de kosten der droogmaking zal dekken, wellicht zelfs overtreffen, of zal de rekening met een verlies sluiten en zou dit verlies belangrijk kunnen zijn?

Indien wij niet eenvoudig op goed geluk ons zelve en onze kinderen voor langen tijd en tal van millioenen willen engageeren, dienen deze vragen onder de oogen te worden gezien. Een beraden financiële politiek laat niet toe eene

onderneming, waarbij f 280 millioen gemoeid kunnen zijn, te aanvaarden, zonder zich zoo goed doenlijk van de uitkomsten, die zij voor de schatkist zal opleveren, rekenschap te hebben gegeven. Het is niet voldoende te weten dat door de droogmaking, behalve verschillende indirecte voordeelen, 190.000 hectaren vruchtbaren grond verkregen zullen worden. De ontginning van een goudmijn kan ook verlies geven. Wie met kennis van zaken wil oordeelen, dient zooveel mogelijk te onderzoeken, welke waarde de nieuwe polders zullen hebben, en, zoo deze niet nauwkeurig mocht zijn vast te stellen, als een verstandig ondernemer de gunstige en kwade kansen zoo goed doenlijk na te gaan.

De verkoopwaarde der gronden op het tijdstip, dat zij voor uitgifte gereed zullen zijn, is moeilijk onder betrouwbare cijfers te brengen. Waar de Staatscommissie zelve beweert dat de grootste deskundige op het gebied van waardeering van gronden zich daaraan niet zal wagen, uit vrees van zich in de oogen van ieder ander deskundige belachelijk te maken, en aan iedere schatting alle vertrouwen ontzegt, kan elke poging om de baten der onderneming op dezelfde wijze als hare lasten te ramen, vrij wel als een nutteloos werk worden beschouwd.

Eer laat zich, naar de Commissie meent, een denkbeeld van de productiviteit van den bodem vormen, en aan de hand van de schattingen van de commissiën, die indertijd belast waren met de herziening van de belastbare opbrengst van de ongebouwde eigendommen, wordt dan ook de geldelijke opbrengst der nieuwe polders in het Verslag nagegaan en dooreengenomen op f 60.— per hectare 's jaars geraamd. En is deze schatting juist en wordt voor den grond bij de uitgifte een aan zijn opbrengstvermogen geëvenredigde waarde ontvangen, dan zal, zoo het werk volgens het programma wordt nitgevoerd en de benooidigde gelden tot den rentevoet van hoogstens $3\frac{1}{2}$ pCt. 's jaars worden geleend, de rekening der droogmaking, zelfs bij eene berekening van rente op rente, met een voordeelig saldo sluiten. De Staat zou dan een actief verkrijgen, dat tegen de kosten zou opwegen, en zoo de renten der voor de onderneming geleende gelden uit belastingen zouden zijn betaald, eene trouwens alleszins gewettigde vergoeding erlangen voor het offer, dat gedurende

de uitvoering van het werk van de belastingschuldigen gevorderd zou zijn.

Of eene gemiddelde opbrengst van f 60.— per hectare zal worden verkregen, zal echter, naar de Commissie niet verzuimt op te merken, in hoofdzaak beslist worden door den loop der prijzen van de landbouwvoortbrengselen. En hiervan laat zich twintig à dertig jaren te voren weinig of niets met eenige zekerheid voorspellen. De nieuwe polders zullen in de eerste tien of twintig jaren na de uitgifte der gronden, wellicht zelfs langer voor blijvend grasland ongeschikt zijn. Aanvankelijk zal koolzaad worden verbouwd, daarna zullen waarschijnlijk tarwe, gerst, boonen, haver en klaver worden geteeld. De prijzen dezer producten zijn laag, tot een vroeger zelden gekend peil gedaald.

De tarwe, die als het voornaamste voedingsmiddel der West-Europeesche volkeren den toon voor de graanprijzen aangeeft, gold op de Engelsche markt in 1894 en 1895 niet meer dan gemiddeld 22 sh. 10 en 23 sh. 6 per quarter. Om dien middenprijs in de Engelsche prijsnoteeringen terug te vinden, moet men 150 jaren teruggaan. In 1743 en 1744 was de prijs 22 sh. 1 per quarter en het geld had destijds hogere waarde dan heden. Men zou geneigd zijn hieruit de gevolgtrekking te maken, dat voorshands het ergste wel geleden zal zijn, te meer daar na 1894 wederom eenige prijsverheffing plaats vond, die in den laatsten tijd betrekkelijk nog al aanzienlijk was. Doch al volgt op regen ook zonneschijn, het is zeer wel mogelijk dat de periode van lage prijzen lang aanhoudt en eene nieuwe daling is in den loop des tijds geenszins uitgesloten. Zelfs eene verdergaande prijsverlaging, hoezeer op den huidigen dag niet waarschijnlijk, zou vroeg of laat mogelijk kunnen zijn. In 1879 zeide Shaw Lefevre, een economist van naam, bij de opening van de vergadering van de British Association te Sheffield: Zoo ik over een zoo moeielijk en duister onderwerp eene voorspelling dorst wagen, zou ik tot de meening overhellen dat de tarwe gedurende het laatste jaar het laagste peil heeft bereikt" ¹⁾. — De middenprijs was des-

¹⁾ Journal of the Royal statistical Society, 1879 pag. 780.

tijds 45 sh. 5 per quarter. Sints dien tijd daalde hij tot de helft en lager.

Over de oorzaken der daling wordt verschillend geoordeeld. Oppervlakkig beschouwd ligt de verklaring voor de hand. De ontwikkeling der middelen van versnelde gemeenschap te land en te water in de laatste vijf en twintig jaren heeft de gelegenheid geopend, om in de overzeesche gewesten vruchtbare tot dusverre maagdelijke velden van onmetelijke uitgestrektheid en bij uitstek voor den tarwebouw geschikt in cultuur te brengen, en om de producten van het verre westen alsmede die van de binnenlanden van Rusland en van Britsch Indie voor betrekkelijk geringe kosten naar de havens van West- en Midden-Europa te vervoeren. Door een rijken bodem en lage loonen of het gebruik van stoomwerktuigen van de nieuwste vinding, waardoor vooral in Amerika in groote mate menschenarbeid wordt uitgewonnen, verkeeren deze uitvoerlanden ten aanzien van de kosten van productie in gunstige voorwaarden, terwijl het nadeel van den grooten afstand van de centrale Europeesche markten door eene uitnemende organisatie van het spoorwegvervoer en den bouw van stoomschepen met groot laadvermogen allengs tot geringere afmetingen werd teruggebracht. ¹⁾ Dat onder deze omstandigheden de Vereenigde Staten van Noord-Amerika en Rusland, tijdelijk ook Britsch Indie, en in de laatste jaren Argentinië groote hoeveelheden tarwe voor lage prijzen konden aanvoeren en de marktprijzen daarvan den terugslag ondervonden, kan niet bevreemden.

Doch velen zijn met deze verklaring niet tevrede. Menigmaal wordt de daling aan andere oorzaken toegeschreven of althans ook aan andere omstandigheden niet weinig gewicht toegekend. Zelfs worden oorzaken van zeer uiteenloopenden aard genoemd. Schoon men veelal van meening is dat de oogsten in sterkere mate dan de bevolking vermeerderden, wordt dit geenszins algemeen toegegeven, althans niet voorzooveel

¹⁾ David A. Wells. Recent economic changes and their effect on the production and distribution of wealth and the well being of society, pag. 166 en vv. Crawford, An inquiry into wheat prices and wheat supply in het Journal of the Royal Statistical Society van Maart 1895.

de jaren 1880 – 90 betreft ¹⁾, en de daling eer toegeschreven aan de invoering van hooge beschermende rechten in Frankrijk, Duitschland, Oostenrijk en Italie, die de koopkracht dezer landen zouden verminderen, ²⁾ althans het debouché beperken; of wel, zooals de Duitsche agrariërs doen, geweten aan de manipulatiën der beurs, die door blanco-verkopen op termijn den prijs zou drukken ³⁾. En eindelijk wordt ook de toestand van

¹⁾ Eene betrouwbare statistiek der wereldooftten van tarwe ontbreekt. Er zijn verschillende ramingen, die onderling niet weinig verschillen.

Staat van de wereldooftten van tarwe.
(in millioenen engelsche bushels).

JAAR.	v. Jurasehek Uebersichten der Weltwirt- schaft.	Report of the Secretary of agriculture van de Ver- eenigde Staten van Noord- Amerika.	Report by mr. Peffer submitted to the senate committee on agriculture and forestry van de Ver. St. v. N. A.	Beerbohm's evening corn trade list.	Broom- hall's corn trade year Book.
1870 80	gem. 1944				
1878 87	» 2108				
1881	» 2232				
1882					
1883	» 2017				2008
1884	» 2217		2206		2200
1885	» 2041		2040		2048
1886	» 2063		2132		2128
1887	» 2294		2160		2312
1888	» 2200	2087	2145		2216
1889	» 2090	1979	2032		2138 2174
1890	» 2109	2137	2104		2254 2284
1891		2293	2170		2378 2464
1892		2406	2185		2404 2441
1893		2485			2458 2512
1894		2591			2506 2562
1895		2475			2491

²⁾ C. Wilbrandt. Die agrarische Frage in de Volkswirtschaftliche Zeitfragen der Volkswirtschaftlichen Gesellschaft in Berlin.

³⁾ Welches sind die nach den abgeschlossenen Handels-Verträgen in Aussicht zu nehmenden Wege, um die heutige Lage des Getreidemarktes zu bessern? von Dr. Ruhland in de Zeitschrift des landwirthschaftlichen Central-Vereins der Provinz Sachsen. April 1895. Charles W. Smith. Lecture on the option, future and settlement systems of gambling in wheat, silver etc.

het muntwezen als een der oorzaken aangewezen. De daling van het zilver zou vóór de sluiting der Britsch Indische munten den uitvoer van Britsch Indie sterk hebben geprikkeld; de depreciatie van het Argentijnsche papiergeld zou in dezelfde richting werken ¹⁾; en tengevolge van appreciatie van het goud zouden in Europa de prijzen zijn gedaald ²⁾.

Het bestek van dit geschrift zou zeer worden uitgebreid, indien wij de oorzaken, waaraan de daling al wordt toegeschreven, wilden onderzoeken, doch op het voorbeeld der Staatscommissie durf ik het onderzoek wel nalaten, althaus zeer beperken, omdat zoo al invloeden van verschillenden aard tot de daling hebben medegewerkt, het niet twijfelachtig is dat de eerstgenoemde omstandigheid: de ontwikkeling der versnelde middelen van gemeenschap, waardoor de Europeesche markt het voordeel van de geringe productiekosten der verre gewesten deelachtig wordt, in elk geval wel de voornaamste is. Het kost thans minder moeite en tijd het graan van de binnenlanden van Argentinië naar de Engelsche havens te vervoeren, dan een eeuw geleden vaak gevorderd werd om de veldvruchten naar de locale markt van den omtrek te brengen. De stoomkracht heeft de kringen van von Thünen belangrijk uitgebreid. En waar waarschijnlijk ons mettertijd in dit opzicht nog menige verrassing wacht, zou een onderzoek of b.v. de heffing van beschermende rechten in Frankrijk en andere landen, of de uitgifte van papiergeld in Argentinië en ook — wat mij minder aannemelijk voorkomt — de termijnhandel in granen of goudappreciatie ³⁾ de daling zouden hebben verscherpt, omtrent den verderen loop van den prijs

¹⁾ Bear. Agricultural progress in the Argentine Republic in the *Economic Journal* 1895, pag. 520. Daarentegen schrijft William Goodwin, *Wheat growing in the Argentine Republic* aan de papierdepreciatie weinig invloed op den prijs der tarwe toe. «Uruguay, schrijft deze, has always maintained a gold currency, and it is a curious contradiction of the idea that wheat growing in the sister Republic depends entirely upon the gold premium, to find Uruguay able to grow some 750.000 quarters of wheat for export at a profit, when prices are at their lowest point.»

²⁾ Broomhall's *Corn trade year Book* 1895.

³⁾ Zie mr. N. G. Pierson. *Goudschaarschte in de Gids*, 1894.

nog weinig zekerheid geven. Met den aanwas van bevolking zal de behoefte wel stijgen, doch in weerwil van groote vermeerdering van het zielental is de prijs van bijna alle levensmiddelen min of meer gedaald, en zou hij, zoo als niet verder dalen, stabiel kunnen blijven. En al is naar beweerd wordt bij den stand van prijzen der laatste jaren geene belangrijke uitbreiding van de tarwecultuur in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika te wachten, eene geringe prijsverheffing of vermindering van kosten schijnt voldoende om haar te weeg te brengen ¹⁾; en met de opening van het Panamakanaal of Nicaragua-kanaal zal aan de vruchtbare Pacifickusten gelegenheid worden gegeven om haar overvloed met minder kosten dan tot dusverre naar de Europeesche markt te vervoeren en den invoer te verhoogen. De uitbreiding van het Russische spoorwegnet, wellicht ook mettertijd de opening van den Siberischen spoorweg ²⁾, zullen aanleiding zijn, dat Rusland's uitvoeren vermeerderen. En Argentinië, dat bijna de grootte heeft, die West en Midden Europa te zamen beslaan, bevat eene vruchtbare landstreek van 240 millioen acres, waarvan volgens de laagste schatting 150 millioen acres zich uitnemend voor den tarwebouw leenen en nauwelijks 10 millioen acres onder den ploeg zijn gebracht. Bij eene opbrengst van slechts 10 bushels per acre zou meer dan de helft van den tegenwoordigen wereldoogst alleen op dit land, dat in een officieel orgaan der Engelsche Regeering *The Journal of the Board of agriculture* ³⁾ als een werkelijk El Dorado voor den tarweboer wordt beschreven, kunnen worden geproduceerd. Ik wil den Nederlandschen landbouwer niet onnoodig schrik aanjagen en voeg dus onmiddellijk bieraan toe, dat nog vele jaren zullen verloopen, alvorens deze oppervlakte in cultuur zal zijn gebracht. Een belangrijke vermeer-

¹⁾ Thorstein. B. Velden. Food supply and the price of wheat in the *Journal of political Economy*. Chicago. June 1893.

²⁾ In de eerste jaren wordt uit Siberie geen aanvoer van tarwe verwacht. Dr. C. Ballod. Die wirthschaftliche Bedeutung von Siberien in de *Jahrbücher für National Oekonomie und Statistik* van September 1896.

³⁾ September 1896, pag. 142.

dering der immigratie en eene groote uitbreiding van het spoorwegnet zullen moeten voorafgaan, en de politieke toestand van Argentinië laat een en ander niet spoedig verwachten. Doch al wordt de tarwebouw betrekkelijk slechts langzaam uitgebreid, duidelijk is het dat de tijd nog „graanoverstromingen“ van gansch anderen omvang kan brengen, dan die waarover de Hollandsche maatschappij voor landbouw thans reeds klaagt. De lage prijsstand is dus naar alle waarschijnlijkheid geen verschijnsel, waarvan, zooals een duitsch agrarier Dr. Ruhland meent, het einde reeds nadert ¹⁾. Al zijn de prijzen laatstens ook gerezen en al zullen ook voortaan prijschommelingen niet uitblijven, het algemeen prijsniveau is gedaald en kon licht, zooals vrij algemeen wordt aangenomen, nog lang laag blijven. ²⁾

Is de droogmaking der Zuiderzee hiermede nu veroordeeld? Een lid der Staatscommissie, die sinds jaren de beweging van het wereldverkeer naauwlettend had gadegeslagen, een vrijhandelaar in hart en nieren, achtte de toekomst voor den Nederlandschen landbouw zoo onzeker, dat hij op dien grond tegen de conclusie van het verslag steunde. Waar de onderzinking van de laatste jaren leerde, dat de middelen van gemeenschap steeds verbeterd werden en daardoor de kosten van vervoer afnemen, kon, naar hij oordeelde, voortdurend van meer verwijderde landen de aanvoer vermeerderen met het gevolg, dat de graanprijs verder zou dalen.

Ik wil aannemen, dat dit oordeel te pessimistisch is, den invloed, dien de aanwas van bevolking in de oude landen en vooral in de uitvoerlanden op het verbruik zal hebben, te gering schat, en niet voldoende rekening houdt met den waarschijnlijksten vooruitgang der landbouwtechniek, waardoor de pachtwaarde, in weerwil van eene eventueele verdere daling van den prijs der landbouwvoortbrengselen, zou kunnen stabiel

¹⁾ Ueber das nahende Ende der auswärtigen Getreidekonkurrenz. Antrittsvorlesung an der Staatswissenschaftlichen Fakultät der Universität Zurich.

²⁾ E. Lefasseur. L'agriculture aux Etats-Unis, pag. 401. Thorstein B. Velden. l. c. pag. 379. Prof. Dr. M. Sering. Das Sinken der Getreidepreise und die Konkurrenz des Auslandes 1894.

blijven en zelfs rijzen. Ook thans reeds zijn de pachten geenszins in gelijke mate als de graanprijzen gedaald. ¹⁾ Doch onbetwistbaar stemt de loop der prijzen bij de beoordeeling van het Zuiderzeevraagstuk tot voorzichtigheid en waarschuwt hij tegen ramingen, die thans reeds hoog mogen heeten. De gebeurtenissen der laatste jaren zijn niet bemoedigend. Zij herinneren ons, zoo wij het mochten vergeten, dat de toekomst risico's verbergt, die in rekening behooren te worden gebracht. En doen wij dit, dan schijnt vooral op den huidigen dag, nu wij na het verschijnen van het verslag van eene nieuwe daling getuigen zijn geweest, eene raming van het jaarlijksche opbrengstvermogen der Zuiderzeegronden op gemiddeld f 60 per hectare bezwaarlijk gewettigd.

Optimisten maken hierbij waarschijnlijk de opmerking, dat, zoo de begrooting van kosten van de werken niet tegenvalt, de droogmaking en de uitgifte van de gronden binnen den gestelden tijd plaats vinden, en de benoodigde gelden tegen den rentevoet van 3 pCt. worden geleend, reeds bij eene jaarlijksche zuivere opbrengst van gemiddeld f 45 per hectare in de rente van het in de onderneming gestoken kapitaal zal zijn voorzien en zelfs gelijke rente zal worden genoten over het gedurende de uitvoering aan rente betaalde bedrag. En dit is juist, doch zij behooren daarbij in aanmerking te nemen, dat, daargelaten of en in hoeverre op de vervulling dezer voorwaarden mag worden gerekend, uit de omstandigheid dat de gronden geacht mogen worden een zuiver opbrengstvermogen te zullen hebben, waarvan de waarde in het algemeen kan worden bepaald, nog geenszins volgt dat de schatkist deze waarde ook zal ontvangen.

Wie dit voorbijziet, zou zich deerlijk misrekenen.

VI.

De eerste polder is droog. Hoe zal de grond thans productief worden gemaakt? Zal de Staat dien voor eigen rekening exploiteeren of wel verpachten of verkoopen? En mag hij zich

¹⁾ J. Conrad. Landwirthschaft, in Von Schoenberg. Handbuch der politischen Oekonomie. 4^e auflage II, pag. 226.

nu vleien alsdan dezelfde rente, hetzij opbrengst, pacht of koopsom, te zullen erlangen, als oude gronden van gelijke hoedanigheid en ligging geven?

De polder is voorshands een wildernis. Zoodra het water was geweken, zijn millioenen planten uit het slijk opgerezen, biezen en riet en wilgenboompjes en wilde andijvie, zoo hoog en dicht, dat er niet doorheen te komen is, tenzij men met beide armen de welige scheuten, die manshoogte ver te boven gaan, van een spreidt ¹⁾).

Van eene uitgifte van den grond is nog geen sprake. Zij kan niet plaats vinden, voordat de noodige wegen zijn aangelegd, de grond behoorlijk is verkaveld en zwart gemaakt, tochten en sloten zijn herschoten en de bodem in staat zal zijn steenen gebouwen te dragen. Minstens twee jaren zullen daartoe moeten verloopen. Intusschen behoeft de grond niet inproductief te blijven. Veelal helpen de aannemers de ondernemers den eersten tijd door te komen. Zij zijn in den regel de eerste landbouwers en zullen ook wel de pioniers der Zuiderzee zijn. Verpachting in het groot gedurende korten tijd aan enkele pachters of combinatien, die als voorloopige ondernemers op de meest eenvoudige wijze met gebruikmaking van lichte, primitieve gebouwen den bodem in cultuur brengen, zal bovendien licht noodig blijken. Volgens de Staatscommissie is dit evenwel geen bezwaar. In de maagdelijke kleigronden is zulk een groot depot van plantenvoedsel aanwezig, dat rooibouw niet alleen met gerustheid kan worden toegelaten, maar zelfs tot zekere hoogte voorgeschreven is.

Bij de begrooting van de kosten van de droogmaking wordt aangenomen, dat uit de opbrengst, die op deze wijze zal worden verkregen, de kosten van het herhaaldelijk op diepte brengen van de slooten en van hetgeen verder noodig is om het land in definitieven toestand op te leveren, kunnen worden bestreden, en dat de grond twee jaren, nadat de polder gereed zal zijn, verkoopbaar zal wezen.

De verkoop of uitgifte zal echter slechts geleidelijk kunnen geschieden. De Commissie neemt aan, evenals de Regeering in 1877

¹⁾ Zie de beschrijving van het drooggevallen Haarlemmermeer bij Gevers van Endegeest l. c. III, pag. 94.

deed, dat het niet wel doenlijk zal zijn, jaarlijks meer dan gemiddeld 10.000 hectaren uit te geven. Hieruit zal een niet onbelangrijk renteverlies ontstaan, waarmede in de begroting der Commissie echter geen rekening wordt gehouden, omdat men vertrouwt, dat reeds iets vroeger met den verkoop van een gedeelte kan worden begonnen en dat de Staat de drooggemaakte doch nog niet verkochte gronden voor eigen rekening productief zal kunnen maken.

Om de uitgifte te doen slagen, zal de Staat zijne eischen niet te hoog mogen stellen. Een aanbod van 10 000 hectaren nieuwen grond 'sjaars gedurende 19 achtereenvolgende jaren is buitengemeen groot. Daarover zijn alle deskundigen het vrij wel eens. Vreesde men niet de vermeerdering van renteverlies, dan zou er alle reden zijn de uitgifte over een langer tijdvak te verdeelen. De omvang van het aanbod en de wetenschap, dat de Staat ook in volgende jaren met gelijke gronden aan de markt zal komen, zullen de te bedingen koop- of pachtprizen drukken. Op normale prijzen als door oudhoevigen grond van gelijken aard wordt verkregen, valt bezwaarlijk te rekenen. Te meer niet daar de drooggemaakte grond in den eersten tijd waarschijnlijk niet algemeen gewild zal zijn. De ervaring leert het dat het den eersten ondernemers ten gevolge van allerlei omstandigheden zelden voordeelig gaat, en het verblijf in de uitgestrekte polders, waarvan menig deel van de oude markten ver verwijderd zal zijn en waarin de communicatiemiddelen voorshands zullen achterstaan bij die der oude provincien, zal in de eerste jaren niet aangenaam zijn ¹⁾. Zij, die zich er vestigen, zullen vele geriefelijkheden, die elders worden aangetroffen, ontberen en met menig bezwaar te kampen hebben, en niet een ieder heeft de geestkracht om daarvoor niet terug te deinzen. Gunstige voorwaarden zullen dus moeten worden aangeboden om de boeren bereid te vinden zich naar de voorshands nog vrij onherbergzame vlakke der Zuiderzee te verplaatsen en hun kapitaal in de exploitatie van den nieuwen grond te wagen.

Er zijn wel is waar velen in den lande, die werk zoeken

¹⁾ Jhr. Mr. I. W. H. Rutgers van Rozenburg. De Zuiderzee in Het Vaderland van 19 Juli 1876.

en de Zuiderzee zal hun eene welkome gelegenheid aanbieden om een middel van bestaan te erlangen. Doch al zullen dientengevolge de noodige arbeiders en ambachtslieden zich spoedig aanbieden, voor de bebouwing van den grond worden kennis en kapitaal vereischt. De 190.000 hectaren kunnen niet aan arbeiders worden uitgegeven. Ondernemers zullen niet gemist kunnen worden, en al pachten zij slechts den grond, zij behoeven althans een betrekkelijk niet gering bedrijfskapitaal. Voorwaarde van welslagen van het programma der droogmaking is dus, dat, zoodra de gronden voor definitieve uitgifte gereed zijn, ten minste binnen korten tijd daarna, een voldoende aantal landbouwers, voorzien van het vereischte bedrijfskapitaal, bereid zullen zijn de exploitatie te ondernemen en eene behoorlijke vergoeding voor den afstand van den eigendom of het gebruik van den grond te geven.

Hoe hiertoe nu te geraken?

Bij alle droogmakingen werd de bodem, voorzooverre die niet door de ondernemers zelve werd in cultuur gebracht, eenvoudig aan den meest biedende verkocht, zoodra hij voor bebouwing geschikt was. De koopers stichtten de noodige woningen, stallen en schuren, die voor het bedrijf noodig waren, en ondernamen zelve de exploitatie of verpachtten de door hen gevormde boerenplaatsen.

De Commissie wenscht dien weg niet te volgen.

Niet alleen financiële redenen, doch vooral overwegingen van sociaalpolitieken aard nopen, naar de Commissie betoogt, om de gronden bij voorkeur niet te verkoopen, vooral niet te veilen, maar zoo mogelijk op andere wijze uit te geven. Een voorstel om den grond aan den hoogst biedende te verkoopen, zou naar zij schrijft, „niet gedaan kunnen worden zonder voorbij te zien en te miskennen alles, wat in den laatsten tijd is gedacht en geschreven over de verhouding tusschen eigenaren en gebruikers van den bodem, over de gebreken, die ons tegenwoordig pachtstelsel aankleven en over de middelen, die kunnen worden aangewend om een zooveel mogelijk welvarenden en ontwikkelden landbouwstand in het leven te roepen.“ Zij wil daarom ook den nieuw aangewonnen grond niet als staatsdomein in pacht uitgeven, waardoor de Staat als landheer zou optreden. Zoo mogelijk komt deze wijze van

uitgifte haar nog minder raadzaam voor. Iedere regeling, waarbij toepassing van het gewone pachtstelsel zou noodig zijn, behoort haars inziens, zoo het kan, te worden vermeden. Om den afzet van den grond te verzekeren, wil zij verkoop en desnoods ook verpachting niet volstrekt uitsluiten, maar de uitgifte dient zooveel doenlijk te geschieden op zoodanige wijze, dat de grond kome in het bezit van den gebruiker. Het streven moet zijn, dat in de nieuwe polders zich een eigengeërfde boereustand vestige en dat deze daar gevestigd blijve. Dit doel is, naar de Commissie oordeelt, niet te bereiken dan door den grond in erfpacht of beklemming uit te geven of, voorzoverre dit niet mocht doenlijk blijken, op grondrente te verkoopen of wel, zoo de grond in vollen en vrijen eigendom zal worden overgedragen, de verkoopvoorwaarden zoodanig in te richten, dat hij bij de uitgifte zoo min mogelijk in handen van uitwonende eigenaren komt.

De hoofdgedachte, die aan deze beschouwing ten grondslag ligt, is ongetwijfeld juist. Onbetwistbaar heeft de Staat bij de uitgifte van den grond op andere belangen te letten dan de particuliere ondernemer in den regel doet. Deze gaat alleen met zijn eigen belang te rade en verkoopt of verpacht den grond, naarmate hij van het een of van het andere voor zich zelve het meeste voordeel verwacht. Op het belang van den boer, die het land in den loop des tijds zal gebruiken, geeft hij weinig of geen acht. De Staat mag niet aldus te werk gaan. Hij heeft hoogere belangen en sociale plichten, die beiden hem den eisch stellen zooveel doenlijk zorg te dragen, dat op den nieuwen bodem zich een gezonde agrarische toestand ontwikkele. Het doel der onderneming wordt niet bereikt met land aan te winnen, waarvan de verkoop voor de schatkist voordeel laat. De droogmaking beoogt de nationale welvaart te verhoogen, en dit vindt niet plaats, wanneer het aan de bevolking, die zich in de Zuiderzee provincie zal vestigen, niet wel zal gaan; wanneer zij daar slechts een kommervol bestaan zal vinden, zoodat zij bij den minsten tegenspoed, die licht kan intreden, armlastig zou worden; wanneer in het nieuwe gewest een toestand geboren zou worden als in Friesland reeds wordt aangetroffen. En om dit te voorkomen is het noodzakelijk de voorwaarden,

waaronder de grond wordt afgestaan, zoo goed mogelijk te regelen.

Het moeilijke probleem, dat de Staat na de droogmaking zal moeten oplossen, wordt hierdoor echter hoogst ingewikkeld. De heterogene belangen van de schatkist en van de kolonisten, belangen, die ieder voor zich reeds niet weinig zorg eischen, zullen zoo moeten worden waargenomen, dat de eene niet aan de andere worden ten offer gebracht. Of het bij eene regeling der uitgifte als door de Commissie allereerst wordt beoogd, doenlijk zal zijn groote schade voor de schatkist te vermijden, of zelfs zonder op het belang van de schatkist sterk acht te slaan, de uitgestrekte provincie der Zuiderzee behoorlijk te koloniseeren, is voor twijfel vatbaar en vordert althans zeer nauwgezette overweging.

VII.

In het verslag der Staatscommissie straalt groote voorliefde door voor eene uitgifte in erfpacht of beklemming en een verkoop op grondrente.

De laatste wijze van uitgifte zou op den duur weinig of niet van een eenvoudigen verkoop verschillen, tenzij de bepaling van het Burgerlijk wetboek, dat de grondrente altijd, althans na 30 jaren afkoopbaar is, verviel. Economisch zouden de drie instituten dan vrij wel overeenkomen, zoodat wij ons kunnen bepalen tot het onderzoek of eene uitgifte in erfpacht tot het door de Commissie beoogde doel zal leiden.

Erfpacht is voor eene geringer som te verkrijgen dan eigendom, en kan dus een geschikt middel zijn om onder de landbouwers het aantal gegadigden voor den Zuiderzeegrond te vermeerderen, en vooral om den „kleinen luyden“ gelegenheid te geven een deel in gebruik te erlangen. Zij verzekert ook, wanneer zij naar het denkbeeld der Commissie eeuwigdurend zal zijn, aan den erfpachter of zijn rechtverkrijgende al het voordeel, dat goede zorg of aangebrachte verbetering van den grond zal afwerpen, en zal mitsdien eer dan pacht tot duurzame verbetering van de productiviteit van den bodem aansporen. In zooverre is zij alleszins geeigend om een welvarende eigengeërfde bevolking in de Zuiderzee te verkrijgen.

Het oude rechtsinstituut, dat in den loop der eeuwen bijna in onbruik geraakte, in den laatsten tijd hoofdzakelijk

slechts bij de uitgifte van ongecultiveerden grond wordt toegepast, en bij onze oostelijke bureu door den wetgever in 1850 zelfs in den ban werd gedaan, komt allengs wederom in aanzien. Velen beschouwen het als het middel, dat bij de oplossing van het agrarisch vraagstuk grooten dienst kan bewijzen, den landbouwer tegen de macht van den renteheffer of den kapitalist zal beschermen. ¹⁾ En de pruisische wetgever liet in 1891 in de plaats van het verdreven instituut het

¹⁾ Thaer *Rationelle Landwirthschaft* § 131, had reeds voorlang erfpacht genoemd: «die erste Basis, worauf der allgemeine Wohlstand und der höhere Betrieb der Ackerbaugewerks gegründet werden kann.»

Emile de Laveleye. *De la propriété et de ses formes primitives*, 4e ed., pag. 517 noemt haar «une forme ancienne de la propriété, que les législateurs et les économistes ne doivent point négliger d'examiner, parcequ'elle peut apporter un élément de conciliation dans le débat engagé partout entre celui qui met la terre en valeur et celui, qui touche la rente.... Le beklerecht, assurant aux cultivateurs la pleine jouissance de toute augmentation du produit est donc le plus énergique des stimulants. Il encourage l'esprit du perfectionnement, que le bail à court terme met à l'amende».

Volgens Adolf Wagner (*Finanzwissenschaft* I, § 230) is zij «ein wichtiger Massregel gesunder Socialpolitik. Denn sie kann zur Erhaltung oder Gründung eines tüchtigen Bauerstands dienen und auch kleinen Leuten (Arbeitern) zu Grundbesitz verhelfen ohne die Gefahr sie vom Grossgrundbesitz und Kapital bald wieder verdrängt zu sehen.

Buchenberger. *Agrarwesen und Agrarpolitik* (3^e deel van Adolf Wagner *Lehr- und Handbuch der politischen Oekonomie*) I, pag. 204, is in het algemeen van de toekomst der erfpacht niet overtuigd, doch sluit zich, voor zooveel de colonisatie van groote domeinen betreft, bij de vorigen aan, en voegt daarbij eene mededeeling, waarvan het slot voorzeker nieuw is. «Desshalb ist schon in vorigen Jahrhundert bei Zerschlagung von Domänengütern zu Besiedelungszwecken die Vererbpachtung mit guten Gründen zur Anwendung gelangt, haben gewichtige Stimmen für diese Besitzform bei der Wiederaufnahme der inneren Colonisation in jüngerer Zeit (in den dünnbevölkerten Latifundienbezirken des preussischen Nordens und Nordostens) sich ausgesprochen, hat man bei der Neubegründung von Bauernstellen in Mecklenburg im Bereich des Domaniums thatsächlich für die Erbpacht als ausschliessliche Besitzform sich entschlossen und bei der Besiedelung durch Trockenerlegung der Zuidersee gewonnenen Polders ebenfalls diesen Weg betreten.»

oconomisch nauwverwante Rente gut toe, waarbij de eigendom wel op den verkrijger overgaat, doch onder den last van eene grondrente, die zoo partijen het overeenkomen, zelfs onopzegbaar en onaflosbaar zal zijn.

Met al haar goede eigenschappen is de erfpacht als alle menschelijke instellingen echter geenszins volmaakt. Een bezwaar is dat het goed zonder toestemming van den eigenaar niet kan worden gesplitst, hetgeen bij verkoop of ruil of boedelscheiding hinderlijk kan wezen. Zij geeft ook geen volstrekke zekerheid, dat het goed niet mettertijd in handen van kapitalisten komt, die de erfpacht eenvoudig als een middel van geldbelegging gebruiken, waarvan zij door verpachting rente trekken. In Groningen klaagt men reeds dat dit met een aantal beklemede hoeven plaats vindt ¹⁾. En eindelijk zal eene uitgifte in erfpacht niet minder dan verkoop voor de schatkist nadeelig kunnen zijn. Een groot aanbod zal op den te bedingen canon en op de vergoeding, die, naar de Commissie voorstelt, voor de verwerving van het recht zal moeten worden betaald, van ongunstigen invloed zijn, en de Staat zou dientengevolge een grooter of kleiner deel van de grondrente, die het goed reeds bij de uitgifte afwerpt, derven.

Door eene regeling van het erfpachtsrecht deze bezwaren op te heffen, zal moeielijk gaan. De Staat zou licht van den regen in den drop vallen. Bepalingen, dat het goed niet zal mogen worden verpacht dan met goedvinden van het domeinbestuur, of dat de canon op gezette tijden zal worden herzien, zouden de erfpacht zeer weinig begeerlijk maken. Vooral de laatste, indertijd in overweging gegeven door den Staatsraad Moltzer ²⁾, ten einde de gemeenschap het voordeel van eene eventueele stijging van de grondrente te doen genieten, is voor den erfpachter nauwelijks aanneembaar. In de onzekerheid, welke pachtsom hij mettertijd zal moeten betalen, zal hij kwalijk geneigd zijn om voor het erlangen van het erfpachtsrecht een koopprijs ten bedrage van een vierde van de geschatte waarde te betalen, als de Commissie voorstelt van

¹⁾ Adviezen der Landbouw-commissie, pag. 150.

²⁾ De Zuiderzee als proefveld voor onzen agrarischen Wetgever. De Gids, April 1893.

hem te eischen, en inderdaad ook gevorderd behoort te worden als zekerheid dat de erfpachter in dagen van malaise het land, na het verwaarloosd te hebben, niet abandonneert. Zelfs eene bepaling dat de pachtsom, die in dit geval drie vierde van de netto huurwaarde zou bedragen, zoo noodig in den loop des tijds door een agrarischen rechter zal worden herzien en op nieuw vastgesteld, zal hem niet gerust stellen. Ook de rechter kan ten aanzien van de schatting van de waarde dwalen, en een verstandig ondernemer zal niet buiten noodzakelijkheid verplichtingen aangaan, waarvan het bedrag door een derde zal worden bepaald. De uitkomsten van het landbouwbedrijf zijn reeds wisselvallig genoeg. Er is werkelijk alle reden, om de onzekerheid niet te vermeerderen.

Zelfs wanneer de canon onveranderlijk zou zijn, is het nog verre van zeker of erfpacht wel in den smaak van onze landbouwers zal vallen, wanneer de canon betrekkelijk hoog zal zijn, en voor de verwerving van het recht eene som ten bedrage van een vierde van de koopwaarde zal moeten worden betaald. Dat erfpachten, waarvan de canon vaak nominaal, althans laag is, gewild zijn, bewijst nog niet, dat zij dit ook zullen zijn, waar de canon bij daling van de huurwaarde, van deze weinig zou verschillen, ja haar zelfs te kunnen te boven gaan. In de Zuiderzee Commissie vond de erfpacht warme voorstanders, doch de geschiedenis van het instituut geeft reden tot twijfel. De erfpachter heeft meestal gestreefd den vollen en vrijen eigendom te verkrijgen, en meestal is hij daarin geslaagd. De schuldenlast, die nimmer gedelgd wordt, is velen niet aangenaam, reeds daarom niet omdat zij ter verzekering van de rechten van den blooten eigenaar den landbouwer in zijne vrijheid om het goed naar welgevallen te gebruiken, zij het ook nog zoo weinig, beperkt ¹⁾. Zelfs in Groningen, waar het bekleemrecht reeds lang inheemsch is, en naar algemeen getuigd wordt, weldadig heeft gewerkt, wenscht de bekleemde meijer, hoezeer het bekleemrecht in den regel gering is, de bevoegdheid het recht af te koopen. Eenige jaren geleden werd reeds door de Provinciale Staten tot de Regeering het verzoek gericht eene daartoe strekkende bepaling in het Burgerlijk Wetboek op te nemen. Waar geld op hypo-

¹⁾ W. Roscher. System der Volkswirtschaft II, § 70.

theek gemakkelijk is te verkrijgen, de rentestand is gedaald en de hoop op eene verdere daling hiermede is opgewekt, kon het licht bij de uitgifte van de Zuiderzeegronden blijken, dat erfpacht slechts bij uitzondering bruikbaar is, doch allermintst een geschikt middel is om òn de groote uitgestrektheid spoedig te koloniseeren òn voor de schatkist eene rechtmatige vergoeding voor den afstand van het gebruiksrecht te erlangen. Wie in staat is een vierde van de waarde te betalen, zal eigenaar willen worden, als landbouwer en als geldopnemer onafhankelijk willen zijn. Vooral groote landbouwondernemers, die niet gemist zullen kunnen worden, zullen niet geneigd zijn grond in erfpacht te nemen ¹⁾.

VIII.

Zou Domeinverpachting, door de Commissie zoo streng veroordeeld, bij behoorlijke regeling niet in vele opzichten aan den gestelden eisch kunnen voldoen? Ik heb te dien aanzien ook getwijfeld, doch nadere overweging bracht in mijne zienswijze eenige verandering.

Volstreckte zekerheid, dat geene ongewenschte verhoudingen tusschen landheer en landgebruiker zullen ontstaan, is niet te verkrijgen, tenzij de Staat de beschikking over den grond aan zich behoudt en geen zakelijk recht, hetzij dan eigendom of erfpacht, verleent, dat aan den verkrijger de macht overdraagt op van een sociaalpolitisch standpunt niet goed te keuren voorwaarden het gebruik aan derden af te staan. Alleen dan, wanneer de Staat slechts een persoonlijk gebruiksrecht geeft, m. a. w. alleen bij verpachting, zal hij het in zijne hand hebben en houden de voorwaarden, waaronder de landbouwer het gebruiksrecht zal uitoefenen, op alleszins billijke wijze te regelen en zoo noodig in den loop des tijds daarin wijziging te brengen. En verpachting heeft daarbij het voordeel, dat voor de verwerving van het gebruiksrecht geen kapitaal wordt vereischt, en dus al het voor het landbouwbedrijf in de nieuwe polders beschikbare kapitaal voor de

¹⁾ Zie Mr. S. van Houten. Het recht van beklemming uit een staathuishoudkundig oogpunt beschouwd in de Nieuwe bijdragen voor Rechtsgeleerdheid en Wetgeving. 1861, pag. 836.

exploitatie gebezigd zal kunnen worden; en last not least dat de Staat, al moet hij zich, naar waarschijnlijk is, aanvankelijk ook met een betrekkelijk geringe pacht vergenoegen, niet voor altijd afstand doet van zijne aanspraak op volle vergoeding der grondrente, die in de nieuwe polders eerst geleidelijk hare normale hoogte zal bereiken.

Het pachtstelsel heeft het in den laatsten tijd hier te lande hard te verantwoorden. Er wordt en niet ten onrechte niet weinig kwaad van gezegd. De vermeerdering van het productief vermogen van den grond, zelfs het onverminderd behoud daarvan bevordert het niet. Er is steeds gevaar dat de pachter, wiens belang medebrengt in den dikwerf korten duur van zijn gebruiksrecht het grootst mogelijke voordeel van den grond te trekken, zich weinig bekommeren zal of de opbrengst in de toekomst daardoor ook mocht verminderen. En bij de hoog opgedreven huren en lage prijzen der landbouwvoortbrengselen is het gevaar grooter dan ooit, dat hij allereerst trachten zal, zij het ook ten koste van den grond, zich zelven tegen verlies te vrijwaren. Onder een oordeelkundig domeinbestuur kan echter de werking van het stelsel in menig opzicht verbeterd worden, zoo dat de rechtmatige grieven voor een groot deel vervallen ¹⁾. Indien het domein na ingewonnen advies van een pachtcommissie de huur op een billijk cijfer vaststelt, zonder te vragen of wel het uiterste is bereikt, wat bij de scherpe mededinging der landbouwers wellicht kon worden verkregen, en geen al te beperkende bepalingen omtrent vrucht-opvolging maakte, maar goed toezag bij de keuze van den pachter, die beteren waarborg in zijn persoon kan geven dan

¹⁾ Van de Pruisische domeinverpachting schrijft Meitzen *Boden Preussen's III*, 419. «Sie haben eine wichtige Rolle in der Entwicklung der vaterländischen Landwirthschaft vertreten. Sie haben bis auf die neuste Zeit zu den besonders intelligent betriebenen Wirthschaften gehört und einem grossen Theile ihrer Leiter bei ausserordentlich grossen Aufwendungen und Verbesserungen gleichwohl in der Regel erhebliche Reichthümer geschaffen". Volgens Wagner, *Lehr und Handbuch der politischen Oekonomie*, 3^e ed., Deel 2, pag. 442 wordt dit oordeel ook thans nog algemeen gedeeld.

een uitvoerig pachtcontract, en het bedrijf naging; wanneer voorts — hetgeen alles doenlijk is — als regel werd aangenomen, dat de pachter, die het land goed verzorgt, bij afloop van de huur op verlenging daarvan aanspraak zal hebben, zonder dat verbeteringen door hem aangebracht tot verhooging van den huurprijs zullen leiden, dan zou er wel geen groot bezwaar zijn een deel der Zuiderzeegronden in pacht uit te geven. Onder al hetgeen over het pachtstelsel gezegd en geschreven is, mag niet worden voorbij gezien wat de Landbouwcommissie schreef: dat de huurboer op zich zelf ongetwijfeld evenzeer recht van bestaan heeft als de landbouwer-eigenaar, en dat in normale verhoudingen, wanneer vaste gewoonten den bekwamen huurder continuatie van huur verzekeren, de huur volstrekt geen nadeel is, integendeel het middel, waardoor energieke, maar onbemiddelde boerenzoons vooruit kunnen komen of althans een bestaan kunnen vinden in het voorvaderlijk bedrijf.*¹⁾

Hoe dit echter zij, men kan zich moeielijk vleien, dat het gelukken zal in 19 jaren alle perceelen der Zuiderzee op aanneembare voorwaarden te verkoopen of in erfpacht uit te geven. De Staat zal, of hij wil of niet, gedwongen worden een deel der gronden, ook na het tijdperk der voorloopige exploitatie, te blijven verpachten. Het gevaar, dat hij dientengevolge in de noodzakelijkheid kon komen op den duur zelf te exploiteeren — een gevaar, waarop de Staatscommissie wijst — acht ik niet groot. Mocht een enkele maal eene hofstede onverhuurd blijven — veel behoeft het niet voor te komen — dan zal wel raad zijn te schaffen; maar waar is het, dat het uit een politiek oogpunt niet gewenscht is, dat de bevolking van een gansch gewest voor een groot deel uit domeinpachters bestaat. Het belang der pachters kan licht met dat van het domeinbestuur in botsing geraken. En daarbij zou de schatkist nog in den bouw van woningen en schuren moeten voorzien, waarmede, naar wij zagen, de niet geringe uitgaaf van f 200.— per hectare gemoeid zou zijn. Doch wie de droogmaking wil, zal deze bezwaren, wier omvang en duur moeielijk vast te stellen zijn,

¹⁾ Uitkomsten van het onderzoek naar den toestand van den landbouw in Nederland, 4° deel, pag. 97. Verzameling van adviezen der landbouwcommissie, pag. 144.

voor lief moeten nemen. Hij zal reeds tevreden moeten zijn, wanneer het spoedig gelukt een voldoende aantal zaakkundige pachters met het noodige bedrijfskapitaal op behoorlijke voorwaarden te vinden.

IX.

Ook verkoop zal bezwaarlijk uitgesloten kunnen blijven, en voor eene intensieve bebouwing van den grond en niet het minst voor de ontwikkeling van de bevolking van het nieuwe gewest kan het niet anders dan voordeelig zijn, dat geen gering deel van den bodem in handen komt van welgestelde landgebruikers, die als eigenaren alle belang hebben om geen middel onbeproefd te laten, dat de productiviteit van den grond kan bewaren en verhoogen, en hunne medeingelanden door hun voorbeeld daartoe op te wekken.

Ik erken het bezwaar, dat — al zou de Staat den grond slechts verkoopen aan landbouwers, die zelve het land zullen gebruiken, en de koopprijs in annuïteiten betaalbaar worden gesteld, opdat landaankoop door kapitalisten niet als middel van geldbelegging zou worden gebezigd — de bodem niettemin mettertijd in handen kan komen van uitwonende en inwonende eigenaren, — de laatsten zijn somwijlen de ergsten — die den grond verpachten; en ik weet geen afdoend middel om dit bezwaar te ondervangen. Eene bepaling, waarbij den koper en zijnen opvolgers het recht werd ontzegd den grond te verhuren, tenzij met toestemming van het domeinbestuur, zou het aantal gegadigden voor den grond zeer verminderen en op den te bedingen koopprijs niet weinig nadeelig werken. Wellicht kon eene herziening van de wettelijke regeling van het pachtcontract — de droogmaking laat den wetgever daartoe voldoende tijd — de nadeelen van de pacht opheffen of verminderen, doch mag men de deskundigen gelooven, dan doet men wel de verwachting te dien aanzien niet te hoog te spannen. Schreef de Landbouwcommissie reeds in haar advies betreffende het pachtcontract en het gebruik van den grond, dat „van wettelijke maatregelen in het algemeen tot verbetering van de thans geldende rechtsverhoudingen ten aanzien van het gebruik van den grond weinig heil te wachten is“, de jongste vergadering van

de Vereeniging voor de Staathuishoudkunde en de Statistiek en de aan haar uitgebrachte praeadviezen hebben deze uitspraak vrij wel bevestigd. Ook het middel, door den heer Moltzer aan de hand gedaan, ¹⁾ die aan den pachter het zoogenaamde *beneficium competentiae* wil verleen, getuigt meer van de edele bedoelingen van den geneesheer dan dat het baat zal aanbrengen. Het kon integendeel eer werken als een premie op onbekwaamheid, onvoorzichtigheid en gebrek aan ijver, en eene bron van twist tusschen landheer en pachter worden.

Zou verkoop bij de uitgifte der Zuiderzee-velden evenwel uitgesloten moeten worden, wyl verpachting op deze wijze mogelijk werd, men zou alsdan allicht beter doen de visschen in het bezit van het water maar niet te storen. Want vroeg of laat zal het wel blijken dat aan de overige wijzen van uitgifte niet minder bezwaren, zij het ook van anderen aard, zijn verbonden, zoodat verkoop van groote uitgestrektheden noodig of wenschelijk wordt.

Intusschen men doet verkeerd, zooals in den laatsten tijd vaak geschiedt, alleen het oog te vestigen op de keerzijde van het pachtstelsel. Behalve dat het den landbouwer, die zich in de nieuwe provincie wil vestigen, gelegenheid laat het gansche hem ten dienste staande kapitaal voor de exploitatie van den grond te bezigen, zal het ook uit de steden kapitaal naar de Zuiderzee brengen, en in kwade tijden, die niet zullen uitblijven, den landgebruiker althans voor een deel ontheffen van het risico van het bedrijf.

Waren de eigengeerfden in den regel welgezeten burgers, en mocht men zich vleien dat zij dit ook zouden blijven, dan was er nog reden om zoo mogelijk geene pachters naast hen toe te laten, maar de eigengeerfden lijden vaak aan een wel is waar andere, doch niet minder ernstige kwaal. Hun eigendom is niet zelden belast. Bij den aankoop of bij de boedelscheiding, waarbij het vaderlijk erfdeel werd toebedeeld, is het goed veelal met schuld bezwaard, en velen gaan daaronder zoozeer gebukt, dat zij in jaren van misgewas of lage prijzen buiten machte zijn het land behoorlijk te verzorgen. Hun toestand is in zoodanig geval ongunstiger dan die van menig pachter, en

¹⁾ Landbouw en kapitaalbelegging.

de bodem lijdt niet licht meer schade dan van een eigenaar, die om zelf staande te blijven hem verwaarloost of het uiterste van hem vergt.

Wel verre van een nadeel achtte de Landbouwcommissie het „voor den landbouw een geluk, wanneer de kapitalisten een deel van den grond in handen hebben. Het is bevorderlijk, dus schreef zij, aan eene geregelde ontwikkeling, indien in ongunstige tijden dat bezit zich kan uitbreiden om weder door de werking van natuurlijke oorzaken te worden ingekrompen, wanneer het den landbouwer goed gaat. Door aankoop van grond geven de kapitalisten, vooral in een tijdvak van gedruktheid, den landbouw een niet genoeg gewaardeerden steun“¹⁾.

Gedurende 19 jaren jaarlijks groote uitgestrektheden te gelde te maken, zal echter, wil men zich ten slotte niet met spotprijzen tevreden stellen, vooral in weinig gunstige tijden een moeilijk werk zijn. En niet minder moeilijk valt het zich thans reeds een eenigszins nauwkeurig denkbeeld te maken van de prijzen, die alsdan bedongen zullen worden.

Bij het wetsontwerp tot droogmaking der Zuiderzee, in 1876 door de regeering ingediend, werd de opbrengst opgemiddeld f 1000.— per hectare geschat. Eene maatschap tot droogmaking van het zuidelijk deel der Zuiderzee had kort te voren concessie tot het indijken van dit deel met eene staats-subsidie van f 43.700.000 aangevraagd. Door die inpoldering zou een oppervlakte van 176.000 hectaren verkoopbaar land worden verkregen.

Naar aanleiding daarvan schreef de heer Rutgers van Rozenburg in het reeds vermeldde artikel in *Het Vaderland*. „De Staat, als hij liever dan die premie of f 44 millioen te geven, zelf de droogmaking onderneemt, welke naar de raming eener Staatscommissie moet kosten f 123.500.000 of met het renteverlies gedurende de constructie f 179 millioen²⁾, dient aan te nemen, dat de verkoop van gronden f 135 millioen of per hectare

¹⁾ Adviezen der Landbouwcommissie, pag. 144.

²⁾ Met inbegrip der kosten wegens verlies van renten en rente van rente ad 5 pCt., was het totaal der kosten geraamd op f 184.197.000, dus iets hooger dan door den heer Rutgers van Rozenburg wordt aangenomen.

f 766.50 opleveren kan. Naar het mij voorkomt, maakt men zich, dit of iets wat er naar gelijkt, zich voorspiegelende, een hersenschim, en ten spijt van de kans dat men mij bespote of weder uit de hoogte antwoordde met de vraag of men dan in Nederland in deze eeuw met best land behoeft verlegen te zijn, meen ik dat men zelfs op de helft van f 135 millioen als opbrengst der te verkoopen gronden niet rekenen mag.... Werden dus 16 jaren achtereen minstens 11.000 hectaren jaarlijks aangeboden, het aanbod zou niet alleen spoedig de vraag overtreffen, maar nemers zouden weldra ontbreken. De gronden, het dichtst bij den voormaligen oever zouden aardig wat opbrengen, die verder afgelegen allengs minder en voor die meer naar het midden zouden binnen kort kwalijk koopers te vinden zijn."

Dit oordeel is merkwaardig, omdat het uitgesproken werd in den gouden tijd, toen land het hoogst werd gewaardeerd, door een man, ervaren in inpolderen, die als directeur der Amsterdamsche Kanaalmaatschappij kort te voren de IJpolders voor hooge prijzen had te gelde gemaakt ¹⁾ Hiermede vergeleken schijnt zijne schatting erg pessimistisch; doch al is, wat ik aannemen wil, zijne schildering te donker, wie zich voor teleurstellingen wil vrijwaren, moet den invloed van een groot en langdurig aanbod niet gering achten. De lage prijzen zullen wel is waar kapitalisten uit de steden lokken, waardoor een vergaande daling kon worden tegengehouden, doch ook zij zullen rekening houden met de aanhoudende werking van komende veilingen en slechts bereid zijn kapitaal in de Zuiderzee te beleggen, wanneer zij den grond goed en gemakkelijk kunnen verhuren. En zoo de Staat ook op deze en op andere wijze grond uitgeeft, konden zij licht moete hebben goede pachters te vinden; terwijl zoo de Staat dit niet zou doen, het nadeel van het groote aanbod

¹⁾ In polder I (Wijkermeer) werden verkocht 1000 hectaren tegen gemiddeld ruim f 2000 per hectare;

in polder II 1200 hectaren tegen gemiddeld f 2046 per hectare;

in polder III 1100 hectaren tegen gemiddeld f 2868 per hectare;

in polder V en VI, waar zich een strook veen bevindt, 334 hectaren tegen f 1800 per hectare.

zich ongetwijfeld sterk zou doen gevoelen. Genoeg om te bewijzen, dat de uitgifte der gronden een buitengewoon beleid zal vorderen.

De IJpolders — zij zijn slechts 5.500 hectaren groot — werden bij kleine gedeelten van 500 tot 600 hectaren met tusschenpoozen van een half jaar geveild. Bij de Zuiderzee zal men dien weg niet kunnen volgen. De Haarlemmermeer, die evenwel slechts een elfde van de oppervlakte heeft, welke de Zuiderzeepolders zullen beslaan, werd in twee jaren verkocht, maar de voor de Haarlemmermeer bedongen prijzen doen vermoeden, dat de snel op elkaar gevolgd zijnde veilingen ongunstig op den prijs hebben gewerkt ¹⁾, en de teleurstelling, door eenige koopers ondervonden, was van dien aard dat het waarschijnlijk niet raadzaam zou zijn geweest spoedig verdere veilingen te houden.

X.

Zelfs al wordt, zooals de Commissie ten slotte voorstelt en ongetwijfeld aanbeveling verdient, geene wijze van uitgifte uitgesloten, die den afzet kan bevorderen, ook dan nog kon het licht ondoenlijk blijken jaarlijks 10.000 hectaren op aanneembare voorwaarden uittegeven. In dit geval zou de Staat verplicht zijn een grooter of geringer deel der drooggemaakte gronden voorloopig zelf te exploiteeren.

¹⁾ Staat van verkoopprijzen van het Haarlemmermeer.

16 Aug. 1853	784 H.A.	voor	gemiddeld	f 733	per H.A.
23 » »	1273 » »	»	»	- 583 » «	
28 Oct. »	514 » »	»	»	- 680 » »	
29 Nov. »	583 » »	»	»	- 420 » »	
20 Febr. 1854	3263 » »	»	»	- 416 » »	
18 Mei »	3510 » »	»	»	- 386 » »	
27 Sept. »	1432 » »	»	»	- 530 » »	
29 Nov. »	1269 » »	»	»	- 459 » »	
3 Mei »	1201 » »	»	»	» 411 » »	
15 Juni »	1498 » »	»	»	» 499 » »	
20 » »	1507 » »	»	»	» 448 » »	

Totaal 16842 H.A. voor gemiddeld f 473 per H.A.

Zie ook het Verslag der Zuiderzee-Commissie, pag. 151.

De Staatscommissie ziet hierin weinig bezwaar. Op de nieuw drooggemaakte gronden, waarin een buitengewoon groot depot van plantenvoedsel is neergelegd, is in den eersten tijd bemesting niet noodig en zelfs niet gewenscht. De Staat zou dus met een betrekkelijk eenvoudige cultuur kunnen volstaan, en hiertoe acht de Commissie het domeinbestuur alleszins bekwaam. „Met degelijke deskundige mannen aan het hoofd, dus schrijft zij, wordt in naburige rijken met niet geringe voordeelen door gemeenten en gewesten en den Staat zelven de waarlijk ook niet gemakkelijke boshcultuur gedreven. Zeer stellig zal onder deskundige leiding de bebouwing der nieuwe Zuiderzeegronden tijdelijk door den Staat kunnen worden ondernomen, wanneer het blijken zal dat eene langzame geleidelijke uitgifte van den nieuwen bodem gewenscht of noodig is.“

Het is te hopen dat, mocht staatsexploitatie noodzakelijk blijken, het domeinbestuur aan deze gunstige verwachtingen zal beantwoorden. In Pruisen, waar zoodanige exploitatie van domeinen niet ongebruikelijk was, is sinds 1810 bepaald, dat zij, behalve bij boschen, op iedere wijze vermeden moet worden en slechts in geval van uiterste noodzakelijkheid met bijzondere machtiging van den koning geoorloofd zal zijn. Zoozeer had de ervaring bewezen, dat de Staat de minst geschikte landbouwer is ¹⁾. De bruto-opbrengst was gering, omdat de ambtenaren de noodige vrijheid van beweging misten, om van alle omstandigheden partij te trekken, en de kosten waren hoog, omdat de staatsadministratie niet zuinig is en de on-
outbeerlijke contrôle van arbeiders en ondergeschikte ambtenaren geene geringe uitgaven na zich sleept. En de landbouw is een bedrijf, dat zelfs bij groote vlijt en zuinigheid slechts matige winsten afwerpt.

Ik vrees, dat de uitkomst bij ons niet beter zou zijn, zelfs al werd de exploitatie aan een afzonderlijke afdeling van een der departementen van algemeen bestuur opgedragen. Staatsadministratie met de daaraan onafscheidelijk verbonden contrôle is steeds omslachtig. En al zal in den aanvang de

¹⁾ Rau. Grundsätze der Finanzwissenschaft, III § 104. — Ad. Wagner. Finanzwissenschaft, 3^e Aufl. pag. 540.

cultuur betrekkelijk eenvoudig zijn, dit voordeel vermindert en houdt ten slotte op, wanneer de staatsexploitatie gedurende eenigen tijd zou moeten worden voortgezet. Zelfs wanneer het gelukken mocht jaarlijks 10.000 hectaren definitief uit te geven, zal, voor zooverre men niet mocht slagen combinatiën te vinden, die groote uitgestrektheden voorloopig in pacht nemen, de Staat moeten aanvangen met zelf te exploiteeren. In het gunstigste geval zullen tien jaren noodig zijn om den zuid-ooster polder, die 95.000 hectaren groot is, geheel te plaats en vrij wat langer kon het aanhouden. Dat de exploitatie al dien tijd op voorloopigen voet kon worden voortgezet, is niet aannemelijk. De tijd zal aanbreken, dat behoorlijke woningen en schuren noodig zullen zijn, en de bouw daarvan zal stellig, al wordt de afdeling kunsten en wetenschappen van het ministerie van Binnenlandsche zaken ook niet gehoord, in handen van staatsambtenaren vrij wat meer kosten dan wanneer zij door de landbouwers worden tot stand gebracht. Dan zullen tot behoud of vermeerdering van het productief vermogen van den grond ook allerlei maatregelen van geringere of grootere beteekenis wenschelijk worden, die verplichten zullen nieuw kapitaal in de Zuiderzee te steken. De eenige cultuur, die den Staat kan worden toevertrouwd, is de hoogst extensieve boschcultuur; zij vraagt weinig kapitaal en weinig arbeid, voornamelijk slechts geduld, dat de Staat in groote mate bezit. De natuur eischt bij haar zeer weinig bijstand. De bekwaamste houtvester kan den groei der boomen slechts weinig bevorderen. Maar daarom mag men zich op de ervaring met boschcultuur verkregen, ook niet beroepen. Onder den titel: ein nationalökonomisches Hauptprincip der Forstwissenschaft schreef Roscher een keurig essai, waarin het groote onderscheid tusschen boschteelt en andere cultures duidelijk wordt uiteengezet en overtuigend wordt aangetoond, wat niet beter dan met zijne eigen woorden kan worden weergegeven, dat „wenn man bedenkt dass eine gute, zeitgemässe Forstwirthschaft hinter einer ebenso guten, zeitgemässen Landwirthschaft hinsichtlich der Intensität ihres Betriebes immer um einige Stufen, vielleicht Menschenalter und Jahrhunderte zurücksteht, so wird man es begreiflich finden, das für jene auch eine Menge socialer Einrichtungen noch passend, ja

unentbehrlich sein können, welche die Landwirthschaft bereits längere oder kürzere Zeit entwachsen ist. ¹⁾)

XI.

Wanneer de Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid aan zijne ambtgenooten mocht voorstellen aan het advies der Staatscommissie gevolg te geven, zal de minister van financiën allicht de vraag opperen of partieele indijking niet de voorkeur verdient.

Partieele indijking vordert van de schatkist eene wel niet geringe, doch in elk geval veel beperktere verbintenis dan het plan der Commissie inhoudt. De vier polders zullen, wanneer de afsluiting niet voorafgaat, vier zelfstandige werken zijn, die niet noodwendig achtereenvolgens behoeven te worden ondernomen. Zelfs wanneer men met de droogmaking niet zou aanvangen, tenzij men vertrouwd met de indijking der vier polders onafgebroken voort te zullen gaan, ook dan nog zou deze wijze van uitvoering het voordeel hebben dat men, mochten de kosten tegenvallen, of bij de uitgifte der gronden bezwaren worden ondervonden, of redenen van politieken of economischen aard het ongewenscht doen zijn de inpoldering onafgebroken voort te zetten, na de voltooiing van iederen polder een rustpunt vindt, met de verkregen ondervinding kan te rade gaan of het gewenscht is onverwijld met de indijking van een volgenden polder een aanvang te maken, en zoo noodig zonder overwegend bezwaar en groot renteverlies kan pauseeren. Het engagement, dat het werk in dit geval voor den Staat zou medebrengen, zou aanmerkelijk geringer zijn, een gansch ander karakter hebben, dan dat hetwelk het plan van de Zuiderzeecommissie hem oplegt. De Noord-westelijke polder, waarmede begonnen zou kunnen worden, zal 18.500 H.A. beslaan en in tien jaren voor f 28 miljoen kunnen worden tot stand gebracht. De Noord-oostelijke polder, groot 48.400 H.A. zal ongeveer f 72 miljoen vorderen. De Zuid-oostelijke,

¹⁾ Ansichten der Volkswirtschaft aus dem geschichtlichen Standpunkte, I, pag. 297. Zie ook System der Finanzwissenschaft pag. 44.

groot 98.000 H.A. zal ruim f 129 miljoen eischen, en de kosten van den Zuid-westelijke worden op ruim f 50 miljoen geraamd. Met een kapitaal van f 28 miljoen zou op deze wijze een aanvang kunnen worden gemaakt, en de uitgifte der 18500 H.A., die men zou verkrijgen, zou, mocht zij in twee jaren niet slagen, zonder groot bezwaar over een langer tijdvak kunnen worden verdeeld. Men zou niet gehaast worden door het vooruitzicht, dat binnen korten tijd wederom nieuwe gronden zullen zijn ingepolderd, waarvoor ook zou moeten worden gezorgd. Men zou de uitkomsten, die de eerste inpoldering zou geven, kalm kunnen afwachten alvorens verder te gaan, en naar deze uitkomsten zou beslist kunnen worden of met eene volgende inpoldering een aanvang zal worden gemaakt, gelijk wederom de resultaten van deze kunnen leeren of op den ingeslagen weg verder kon worden voortgeschreden.

Dat de kosten der droogmaking op deze wijze hooger zouden zijn dan wanneer de afsluitdam wordt gelegd, is verre van zeker. De polderdijken zullen het zeewater moeten keeren en dus zwaarder moeten zijn. De Commissie raamt de kosten zonder renteverlies op f 212 700.000 of bijna f 24 miljoen hooger dan wanneer haar plan zal worden uitgevoerd, en het is mogelijk dat, wanneer de vier polders niet achtereenvolgens worden drooggelegd, de kosten nog iets zullen stijgen. Doch het verschil in kosten is werkelijk niet van beteekenis. Wanneer het renteverlies in aanmerking wordt genomen, zijn de kosten van beide plannen vrij wel gelijk, en het gevaar dat het renteverlies de raming zal overtreffen, is, indien het plan der Commissie wordt gevolgd, onbetwistbaar veel ernstiger.

De afsluitdijk moge voor den waterstaat groote voordeelen aanbieden, uit een financieel oogpunt is hij een bezwaar van gewicht. Hij maakt de droogmaking tot een onverbreekbaar geheel van buitengewonen omvang en verhoogt hiermede het risico der onderneming. Ongerekend het renteverlies en de bijkomende werken zal hij f 41 miljoen kosten. De verbetering van de waterverversching en waterloozing van de aan de Zuiderzee grenzende landen en alle verdere voordeelen wettigen deze uitgaaf niet. De heer Lely verklaart zelf in de vijfde nota der Zuiderzee-Vereeniging, dat zij, buiten verband tot de droogmaking beschouwd, niet van dien aard zijn, dat daarvoor

de visscherij der Zuiderzee kan worden opgeofferd, en de visschers zullen met f 4½ miljoen worden schadeloosgesteld. Het is mogelijk dat de voordeelen, die moeielijk onder cijfers zijn te brengen, aldus te laag zijn geschat, en eer, naar de Commissie meent, geacht mogen worden gelijk te staan met de gekapitaliseerde rente gedurende de drooglegging voor de kosten van de afsluiting te betalen; maar in beide gevallen zijn deze kosten in hoofdzaak niet anders te beschouwen dan als voorbereidende kosten der droogmaking, die uit de opbrengst der intepolderen gronden zullen moeten worden teruggevonden en, ook teruggevonden zullen worden — zoo de verwachting dat de 190.000 hectaren achtereenvolgens in den geraamden tijd zullen worden ingedijkt en in cultuur gebracht, zich inderdaad verwezenlijkt. Met den afsluitdijk aanvaardt de Staat dus de verplichting het werk te voltooien op straffe van de daaraan besteedde kosten, of een min of meer belangrijk deel niet terugvergoed te erlangen en zelfs, zoodra de dijk zal zijn gelegd, de droogmaking aan te vangen en onafgebroken voort te zetten op poene van voor de ten behoeve van de afsluiting opgenomen gelden rente te betalen, zonder de vruchten daarvan ten volle te genieten.

Laat het nu, naar in het verslag wordt gezegd, slechts eene quaestie van temperament zijn of men de onderneming, zooals zij door de Commissie wordt voorgesteld, aandurft, er behoort buiten eenigen twijfel groot optimisme toe, om haar niet geringe kwade kansen licht te tellen. De baten, die uit de uitgifte der gronden in de schatkist zullen terug vloeien, blijven altijd, hoe men ook rekent, bezwaarlijk met eenige nauwkeurigheid te becijferen, en het risico, dat hieruit voortspruit, wordt zeer belangrijk, wanneer meer dan 190.000 hectaren zullen moeten worden uitgegeven. En al wil men ook nannemen, dat de begrooting niet zal tegenvallen, onzeker blijft de duur der onderneming. Zelfs, wanneer bij het werk teleurstellingen, die zoo zelden uitblijven, niet worden ondervonden, kan de voorgenomen jaarlijksche uitgifte van tienduizend hectaren, al geschiedt zij ook op verschillende wijzen, op bezwaren stuiten, die nopen de uitgifte, wellicht ook de droogmaking over een langer tijdvak dan geraamd wordt, te verdeelen. Het gevaar is vooral groot, wanneer de uitgifte in een ongun-

stigen tijd mocht vallen, met een dalende markt voor landbouwproducten mocht samentreffen. Blijken de koopprijzen of erfpachten, die de Staat kan bedingen, een niet gering verlies te laten, en mochten voor den nieuw ingedijkten grond ook moeilijk pachters op behoorlijke voorwaarden zijn te vinden, zoodat de Staat gedwongen wordt groote uitgestrektheden in eigen beheer te nemen, dan kon men wel eens tegen wil en dank gedwongen worden om zich voorshands te bepalen tot de voltooiing van de inpoldering, waarvan de bedijking was begonnen. Zelfs wanneer het in het belang der schatkist zou zijn, met de uitgifte, voor zooverre eenigszins doenlijk, geregeld voort te gaan, kon van agrarische zijde vroeg of laat eene beweging ontstaan, die uit vrees dat eene verdere uitgifte van gronden hare belangen mocht schaden, de landprijzen drukken en de arbeidslooonen doen stijgen, zou aandringen vooral geen haast te maken, en bij den invloed van het platteland, die, naar het voorbeeld van Duitschland en Frankrijk leert, onder een uitgebreid kiesrecht eer toeneemt dan vermindert, de Regeering zou nopen met hare inzichten rekening te houden. Ook evenementen van politieken of financieelen aard kunnen het tijdelijk ongewenscht maken meer dan het hoog noodige voor de Zuiderzee van de schatkist te vorderen. In den langen tijd, dien de droogmaking zal eischen, kunnen dus allerlei gebeurtenissen plaats grijpen, die de afwikkeling der onderneming vertragen, en elke vertraging verlengt den duur van den geenszins geringen rentelast van het in den afsluitdijk en de overige werken gestoken kapitaal.

De Commissie ziet hierin geen reden tot aarzeling. Zij geeft toe dat de baten, die de schatkist uit de opbrengst der gronden zal ontvangen, moeilijk met eenige nauwkeurigheid te ramen zijn, doch al zou de onderneming ook een te kort laten, het zal naar haar oordeel altijd ruim gedekt worden door de voordeelen der afsluiting en de indirecte baten, die de volkswelvaart van de droogmaking zal genieten.

Het is mogelijk, dat deze verwachting zal uitkomen, wanneer noch bij de uitvoering van het werk noch bij de uitgifte van de gronden teleurstellingen van beteekenis worden ondervonden. Maar voor de vele kwade kausen en den grooten omvang der onderneming biedt zij weinig marge.

Het is geenszins uitgesloten, dat zij, afgescheiden van de zorg, die zij baren kan, bij het afsluiten der rekening, ook al slaat men de indirecte winsten hoog aan, verlies zal laten ¹⁾). En al zal mettertijd, wanneer de doorgestane

¹⁾ Merkwaardig is dat vele, zoo niet de meeste droogmakingen voor de eerste ondernemers en hunne naaste opvolgers groote verliezen hebben medegebracht. In het meesterwerk van Mr. G. de Vries, Het Dijk- en molenbestuur in Holland's Noorder kwartier onder de grafelijke Regeering en de Republiek wordt te dien aanzien menig treffende bijzonderheid gemeld. Niettegenstaande de kosten van droogmakingen van enkele Noord-Hollandsche polders gemiddeld f 800 à f 1000 per morgen hadden bedragen, konden vele dier gronden langen tijd geen noemenswaardigen prijs erlangen. In de Zijpe waren perceelen, die als stuivers en rosenobles-landen bekend stonden, omdat zij voor dien prijs verkocht waren. In de Heer Hugowaard konden de hofsteden langen tijd nauwelijks in koop opbrengen, wat zij aan betimmering en beplanting hadden gekost. Ettelijke partijen waren daar omstreeks 1669 en 1677 voor f 50 à f 100 het morgen verkocht, en verhaald wordt, dat men omstreeks 1684 er ernstig over gedacht heeft de Rekenkamer te verzoeken den polder weder te mogen laten onderloopen, ten einde dien voortaan als vischwater te gebruiken. In 1728 klaagde de Wijde Wormer, dat men het land aldaar niet kwijt kon worden, al wilde men ook geld toegeven. De Schermer beweerde terzelfden tijd, dat de huren nauwelijks voldoende waren om de lasten te dekken. In de Engewormer, waar de kosten van bedijking en droogmaking tot f 1300 het morgen gestegen waren, waren, zooals men in 1741 berekende, de landen sedert 1691 door elkaar voor niet hooger dan f 42.75 per morgen verkocht. Het verlaten en spasteken van gronden was dientengevolge in menigen drooggemaakten plas geen zeldzaamheid. Integendeel, het kwam zoo veelvuldig voor, dat de Staten den 6^{den} Maart 1751 aan Schouten en gerechten gelasten bij de overdracht van land, die te hunnen overstaan plaats vond, borgtocht te vorderen voor de betaling der lasten gedurende de eerste zes jaren, en bij gebreke van dien tot de overdracht niet mede te werken. Vele gronden werden in die dagen aan het Domein geabandonneerd.

Dat een dergelijke toestand zich ook in de Zuiderzee zou kunnen voordoen, acht ik onaannemelijk. De pachtwaarde is in onzen tijd veel hooger dan in de vorige eeuw en zal niet licht weder tot het oude peil dalen.

moeilijkheden zijn vergeten, en de voor de onderneming aangegane schuld geheel of gedeeltelijk zal zijn geamortiseerd, het nageslacht, dat de kwade dagen niet medemaakte, dankbaar gestemd zijn door het waardevol bezit der drooggemaakte Zuiderzee en de welvaart, die zij verspreidt; de Regeering, die het werk zal onderuemen, is niet verantwoord, wanneer zij uitsluitend of hoofdzakelijk het oog vestigt op een wellicht ver verwijderde toekomst, waaromtrent van te voren altijd kwalijk te oordeelen valt, en niet allereerst zich reenschap geeft van de gevolgen, die de onderneming voor de tegenwoordige belastingschuldigen en hunne naaste opvolgers kon hebben; wanneer zij zich niet de vraag stelde of de taak, die zij zou aanvaarden, gedurende de uitvoering niet betrekkelijk te groote offers van de natie kon vergen, wegens haar omvang te eeniger tijd ongelegen kon komen, en bezwaarlijk in den geraamden tijd naar behooren kon worden ten einde gebracht.

Dat in dien stand van zaken de vruchtbare velden der Zuiderzee nog lang onder het water bedolven zullen blijven, is geene gewaagde onderstelling. Aanvankelijk schijnen de feiten haar zelfs te bevestigen. De Regeering heeft nog van geene geneigdheid doen blijken om het plan, dat de Commissie haar voorstelt, te aanvaarden of zelfs ernstig te overwegen. De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid heeft alleen twijfel uitgesproken of de Natie het werk verlangt. En onder de maatregelen, die van den Staat worden gevraagd, is door geen der politieke partijen, hoe breed zij ook met het oog op de naderende verkiezingen hare eischen formuleerden, aan de droogmaking der Zuiderzee eene plaats ingeruimd. Het uitgewerkte hervormingsprogramma der Liberale Unie, dat naar de eigen getuigenis van het Bestuur eene lange reeks van wenschen voor vele jaren bevat, zinspeelt zelfs niet op haar bij de omschrijving der maatregelen, die ter ontwikkeling van landbouw, veeteelt, handel en nijverheid noodig worden geacht. En waar de Zuiderzee-Vereeniging en haar schildknaap de Nationale Zuiderzeebond voor eene droogmaking na voorafgegane afsluiting ijveren, zal partieele indijking vooreerst niet nader worden overwogen en weinig voorstanders vinden.

De droogmaking der Zuiderzee is dus een vraagstuk, waarvan de oplossing zich vooreest niet laat verwachten, tenzij de

Regeering en Volksvertegenwoordiging geen bezwaar zouden hebben als eene eerste bijdrage f 50 à 60 millioen voor de afsluiting en bijkomende werken te bestemmen, ook al zou de indijking der polders slechts langzaam, des noods zelfs met groote tusschenpoozen volgen; òf wel zich allengs de overtuiging mocht vestigen, dat ook door den grooten waterplas geleidelijk partieel te veroveren een grootsch en voor het Vaderland nuttig werk zou worden verricht.

Amsterdam,
November 1896.

F. S. VAN NIEROP.

IS HET MOGELIJK DOOR INVOERRECHTEN DEN NATIONALEN ARBEID TE BEVORDEREN?

De vraag aan het hoofd van dit opstel geplaatst, is van Adam Smith af door tal van mannen, die zich hebben bezig gehouden, met de studie der wetten, die het maatschappelijk verkeer beheerschen, in ontkennenden zin beantwoord. Toch blijft zij niet alleen aan de orde, maar in een aantal groote staten wordt zij door de meerderheid van hen die geroepen zijn de wetten te maken, bevestigend beantwoord, gelijk blijkt uit de handelswetgeving dier staten. Ook in ons land wordt door velen een bevestigend antwoord op die vraag gegeven, en daarom een wijziging van onze handelswetgeving in protectionistischen geest nagestreefd.

Het mercantilistische stelsel, dat in de 17^e eeuw het verkeer der volken in hoofdzaak beheerschte en welks voorstanders in uitvoer het eenige nut zagen van den buitenlandschen handel, is door de wetenschap veroordeeld. Maar velen hebben zich aan de begrippen, die er aan ten grondslag liggen, nimmer geheel kunnen ontworstelen. Het mercantilisme is in eenigszins gewijzigden vorm herleefd in het moderne protectionisme; ook dit gaat uit van de stelling, dat uitvoer een volk verrijkt, invoer het daarentegen verarmt, dat men de welvaart bevordert, door zoodanige wetten, die ten gevolge hebben, dat hetgeen een volk behoeft, door dat volk zelf vervaardigd wordt. Voor zoover de voorstanders van dat stelsel zich rekenenschap geven van hun streven, en dit niet enkel steunt op een strijd voor eigen belang of het belang van zekere groepen in de samenleving, zullen zij wel niet meer alle denkbeelden

der mercantilisten over den in- en uitvoer van edele metalen willen onderschrijven. Maar de grondslag hunner leer is dezelfde; bij de ruiling wordt eene partij bevoordeeld, (de verkoper) de andere bewijst een gunst, (de koper). En in verband met het in de laatste 25 jaren sterk op den voorgrond tredend nationalisme, bewijst men gunsten liefst uitsluitend aan zijn eigen volk. Waar men toestaat anderen daarin te doen deelen, daar is het op den grondslag van het: niets om niets, waarop de meeste handelsverdragen gebouwd zijn.

Nu het te voorzien is, dat de vraag „protectionisme of vrije handel“ bij onze aanstaande verkiezingen een belangrijke rol zal spelen, komt het mij voor, dat eene korte uiteenzetting van het vraagstuk nuttig kan zijn. Niet zoo zeer om nieuwe gezichtspunten te openen, als wel om de herinnering van sommigen te verlevendigen, gebrekkig onderzoek van anderen aan te vullen, weifelaars te helpen om te komen tot eene overtuiging. Immers met misgrepen van de wetgeving op het gebied van het ruilverkeer is de welvaart van ons vaderland gemoeid.

Laat ons beginnen met ons voor te stellen een maatschappij in haar eenvoudigsten vorm bij den oorsprong van het ruilverkeer, toen van ruilmiddel nog geen sprake was. Immers de tusschenkomst van het ruilmiddel, het geheele ingewikkelde samenstel van geld en credietwezen heeft wel onschatbare diensten aan de menschheid bewezen, maar heeft tegelijk een helder inzicht in de grondslagen van het ruilverkeer moeilijk gemaakt en veler blik daarop verduisterd. Om een duidelijk inzicht te krijgen in den aard en de werking der ruilingen, moet men dus het ingewikkelde, samengestelde ter zijde stellen en zich verplaatsen in den eenvoudigsten grondvorm, waaruit het ruilverkeer is ontstaan. Stellen wij ons daarom voor twee stammen, die in elkanders buurt wonen en die tot op een gegeven oogenblik hunne kleeding en de werktuigen, waarmede zij hun land bewerken, zelve vervaardigen. Veronderstellen wij verder, dat sommige mannen van den eenen stam de ervaring opdoen, dat de werktuigen voor de bearbeiding van den bodem door de mannen van den anderen stam beter en

met minder arbeid vervaardigd worden. Tegelijk echter blijkt, dat men in dien anderen stam minder vaardig is in het maken van kleedingstukken. Men gaat nu werktuigen ruilen tegen kleedingstukken. Met welk gevolg? Stel dat men vóór de ruiling in den eersten stam 14 dagen besteedde aan het maken van een der bedoelde werktuigen en 2 dagen aan de vervaardiging van een kleedingstuk en in den anderen 10 dagen voor het werktuig en 3 dagen voor het kleedingstuk behoefde en, dat de stammen vervolgens ruilen 5 kleedingstukken tegen 1 werktuig. Dan verkrijgt de eerste stam vervolgens zijn werktuigen door het vervaardigen van kleedingstukken in 10 dagen en de andere zijn kleedingstukken door het vervaardigen van werktuigen in 2 dagen. Beide stammen hebben dus voordeel bij den ruil. Daarbij komt nog, dat de eene stam, die wegens natuurlijken aanleg of, omdat de grondstoffen meer in zijn bereik waren, meer vaardigheid bezat in het maken van werktuigen, die vaardigheid meer zal ontwikkelen en dus de kleedingstukken van den anderen stam op den duur met nog minder arbeid zal verkrijgen. Hetzelfde geldt van dezen ten aanzien van de kleedingstukken. In dezen eenvoudigen vorm gesteld, moet het vraagstuk voor ieder duidelijk zijn. Wanneer een der stamhoofden op het denkbeeld kwam dien ruil te belemmeren, op grond van de meening, dat het een nadeel was voor zijn stam, dat de werktuigen of de kleedingstukken niet meer door zijn stamgenooten zelve vervaardigd werden, dan zoude hij klaarblijkelijk in dwaling verkeerden, een dwaling zoo sterk, dat zij nauwelijks te begrijpen ware. En toch zoude hij niets anders doen, dan wat de voorstanders van bescherming der nationale nijverheid willen doen. Maar de dwaling dezer laatsten is niet zoo gemakkelijk als zoodanig te herkennen. Immers in de internationale ruilingen tusschen de volken worden goederen niet meer onmiddellijk tegen goederen geruild. Men ruilt zelfs niet meer tegen goud en zilver, maar tegen wissels. Hierdoor wordt het vraagstuk voor velen verduisterd. Maar in den grond der zaak blijft de ruiling haar karakter behouden. Middellijk ruilt het eene volk tegen het andere niets anders dan goederen, of het ontvangt goederen in ruil voor bewezen diensten, (b. v. transportkosten, scheepsvrachten) of ook ter kwijting van vroeger aangegane schulden

of van de rente daarvan-, of eindelijk tegen overdracht van vorderingen, die het heeft op anderen (effecten). Ik zal dit straks nader aantonen.

Vooraf eene andere opmerking. Vele protectionisten (z. g. fair-traders) zeggen: gij zoudt gelijk hebben, als de ruiling van beide kanten werd vrijgelaten. In dat geval zouden ook wij die vrijheid willen handhaven. Maar wij wenschen fair-play. Wij willen den vreemdeling behandelen gelijk hij ons behandelt. Beletten de regeeringen van de andere staten door hooge rechten onzen nijveren aan hare onderdanen te verkoopen of bemoeilijken zij dien verkoop, dan willen wij, dat onze regeering hetzelfde doet ten aanzien van de producten, die wij uit het buitenland ontbieden.

Deze „fair-traders“, zooals ook in ons land voorkomen, zouden willen, dat b. v. Groot-Brittanje invoerrechten hief van Amerikaansche tarwe en meel, omdat de Vereenigde Staten de Engelsche garens, de Engelsche rails en zooveel andere Engelsche fabrieks-producten met invoerrechten belasten. Ontegenzeggelijk wordt de Engelsche industrie door die rechten benadeeld. Het is echter nog de vraag of Groot-Brittanje zich zelf of het buitenland zoude benadeelen door het voorbeeld der Vereenigde Staten te volgen.

Om dit te onderzoeken, keeren wij terug tot de twee volkstammen, van welke wij veronderstelden, dat zij ruilhandel dreven in werktuigen en kleedingstukken. Nemen wij aan, dat een der stamhoofden aldus redeneert: „die werktuigen werden vroeger door mijn volk vervaardigd, ik wensch het te dwingen dat weder te doen; althans wensch ik voor mijne stamgenooten, die voor dezen arbeid vele natuurlijke voordeelen (b. v. gemakkelijk te verkrijgen ijzer of overvloed van grondstoffen) missen, die hunne naburen bezitten, de ongelijke omstandigheden te effenen. Voortaan zal ieder die een werktuig aan iemand van mijn stam in ruil geeft, aan mij, stamhoofd, 3 schepel graan moeten afstaan. Nemen wij aan, dat een schepel graan eene waarde van 3 arbeidsdagen vertegenwoordigt.

De ruiling zoude dan plaats hebben met de volgende uitkomst.

1 werktuig ruilen de stamgenooten van dat hoofd voor
 5 kleedingstukken, die hun kosten . . . 10 dagen arbeid
 Aan hun hoofd betalen zij voortaan 3
 schepels graan = 3 " "
 te zamen . . . 13 dagen arbeid.

Moesten zij zelve het werktuig maken, dan zoude het hun
 14 dagen arbeid kosten. De ruiling kan dus nog plaats
 hebben.

Maar nu neemt het andere stamhoofd een gelijk besluit
 ten aanzien van de kleedingstukken. Hij eischt voor ieder
 kleedingstuk, dat van den anderen stam in zijn gebied wordt
 gebracht $\frac{1}{2}$ schepel graan. Dan zoude de toestand deze worden:

Iemand van den stam, die werktuigen vervaardigt, gaat
 met een werktuig naar den anderen stam. Het werktuig kost
 hem, gelijk wij zagen 10 dagen arbeid.

Maar hij moet, om aan den eisch van
 het vreemde stamhoofd te voldoen, mede-
 nemen 3 schepel graan = 3 " "
 te zamen . . . 13 dagen arbeid

Hij neemt zijn 5 kleedingstukken mede
 naar huis, maar moet nu nog eens aan zijn
 eigen stamhoofd leveren $2\frac{1}{2}$ schepel graan = $2\frac{1}{2}$ " "
 te zamen . . . $15\frac{1}{2}$ dag arbeid
 voor de 5 kleedingstukken, die zijn eigen stamgenooten in
 15 dagen kunnen vervaardigen.

Gaat een man van den anderen stam met kleedingstukken
 uit, dan staat voor hem de zaak aldus:

de 5 kleedingstukken vertegenwoordigen een arbeid van 10 dagen

De $5 \times \frac{1}{2}$ schepel graan, die hij aan het vreemde
 stamhoofd moet leveren $2\frac{1}{2}$ "
 $12\frac{1}{2}$ dag.

de 3 schepel graan, die hij bij zijn te huiskomst
 aan zijn eigen stamhoofd moet leveren 3 "
 te zamen . . . $15\frac{1}{2}$ dag.

Het kost den een dus $15\frac{1}{2}$ dag om zijn werktuig van den
 vreemden stam in te ruilen, dat hij onder zijne stamgenooten
 voor 14 dagen verkrijgen kan en der ander evenzeer $15\frac{1}{2}$ dag
 om de kleedingstukken van elders te halen die zijn stamge-

nooten in 14 dagen kunnen vervaardigen, behalve het tijdverlies aan de reis verbonden. Beide blijven dus voortaan te huis en de ruiling heeft niet meer plaats. De daad van het eerste stamhoofd maakte voor de betrokken partijen de ruiling minder voordelig, maar niet onmogelijk, de daaropvolgende daad van het tweede stamhoofd maakte er een eind aan, tot schade van beide partijen, die voortaan nu wel zelve hunne werktuigen en hunne kleederen vervaardigen, maar deze verkrijgen ten koste van grootere moeite.

Nu zal men misschien zeggen, dat het moderne ruilverkeer tusschen de volken niet alleen het onderscheiden van de werkingen, die plaats grijpen, moeilijk heeft gemaakt, maar ook die werkingen zelve van aard heeft doen veranderen, m. a. w. dat wat geldt voor een eenvoudig ruilverkeer tusschen twee stammen, niet geldt voor dat tusschen volken, die hunne ruilingen vereenen op geheel andere wijze, door munt en munt-metaal, door wissels, door effecten. Hier komen wij dus aan de vraag straks door mij aangerod: worden inderdaad tusschen volken goederen ten slotte tegen goederen, of bevozen diensten geruild? Deze vraag wordt door de protectionisten in ontkennenden zin beantwoord.

En het kan niet anders. Immers, wie die vraag in toestemmenden zin beantwoordt, kan geen protectionist zijn. Bescherming van den nationalen arbeid door tariefwetgeving is onmogelijk in de oogen van ieder, die begrijpt, dat door den invoer van graan, van kleederen of van gezaagd hout uit het buitenland te belemmeren aan de fabrikanten van vele zaken, die het buitenland van ons betreft, het leven zuur wordt gemaakt. Hij ziet in, dan men daardoor slechts arbeid verplaatst, de eene industrie bevoordeelt ten koste van de andere of van anderen.

Veronderstellen wij, dat een land, dat de grondstoffen voor zijne nijverheid en het voedsel voor zijne bevolking op eigen bodem aantreft, zijne grenzen sluit voor alle buitenlandsche goederen, niet door hooge rechten, maar door verbod van invoer. De uitvoer blijft natuurlijk vrij en de fabrikanten zullen trachten te blijven leveren op de markten, die zij tot dien tijd bedienden. Al vast ontmoeten zij daarbij een groot bezwaar. De spoorwegen en de binnen-scheepvaart die vroeger

hunne vrachten konden regelen naar eene handelsbeweging van de havenplaatsen naar het binnenland en omgekeerd, en die nu slechts eene eenzijdige beweging vinden van het binnenland naar de havens, moeten, willen zij niet met schade hun bedrijf voortzetten, die vrachten verhoogen. Maar, erger nog, de schepen, die de uitvoerproducten naar het buitenland moeten voeren, vinden daar geen retourvrachten en moeten dus dubbele vracht eischen. Niet vele industrieën zullen onder die omstandigheden de concurrentie kunnen volhouden op de buitenlandsche markten. Maar nemen wij aan, dat er zijn, wier producten in het buitenland zoo gezocht zijn, zoo onontbeerlijk, dat de onvermijdelijk hoogere prijs er voor wordt betaald. Het kan ook zijn, dat het buitenland niet of in veel mindere mate de grondstoffen bezit, voor de vervaardiging dier producten noodig. Nu komt de vraag, op welke wijze ontvangen deze fabrikanten betaling? Wel, zal men geneigd zijn te antwoorden, op de gewone wijze. Zij trekken wissels op hun afnemers en verkoopen die aan hun bankiers, of wel, zij verzoeken om toezending van wissels op hun eigen land. Maar nu doet zich het feit voor, dat die wissels op het buitenland door niemand meer gevraagd worden, want niemand heeft meer iets in het buitenland te betalen. Het aanbod van wissels vindt geen tegenwicht. En evenmin vinden de buitenlandsche correspondenten der fabrikanten wissels op het land, dat zijne grenzen sloot, want niemand heeft er iets te vorderen.

Gevolg: daling van alle buitenlandsche wisselkoersen in dat land, evenredige rijzing in het buitenland van den wisselkoers op dat land, tot zoolang, dat de bankiers in het bewuste land voordeel kunnen behalen door invoer van goud of zilver, dat zij dan kunnen betalen met de wissels van de fabrikanten gekocht, of wel de bankiers in het buitenland er goud heen zenden en daardoor vorderingen bekomen, waardoor zij gelegenheid krijgen de wissels, die men hun vraagt, af te geven. Een nieuwe belemmering voor den uitvoer van goederen is dan inmiddels ontstaan. De fabrikanten, die gewoon waren hun wissels op het buitenland te verkoopen, zeggen wij tegen 100, ontvangen onder de veranderde omstandigheden misschien 98 en moeten hun prijzen wederom verhoogen om de vroegere winsten te behouden, of zich met minder winst tevreden

stellen. Maar, nu kan dan toch, dank zij dien invoer van edel metaal, (waarvan natuurlijk verondersteld wordt, dat hij niet verboden is) de uitvoer van goederen zijn gang gaan.

Maar wederom doet zich een ander bezwaar voor. Er komt een groote voorraad edel metaal in het land, veel meer dan noodig is voor het verkeer. Het overtollige vindt zijn weg naar de circulatie-bank (of -banken) en het bankpapier, dat deze er voor in ruil geeft, daar het voor de circulatie niet noodig is, keert onmiddelijk bij haar terug ter aflossing van credieten. De circulatie-bank ziet dus haar metaalvoorraad steeds vermeerderen, haar uitstaande credieten steeds inkrimpen. Zij tracht daarom door verlaging van de rente nieuwe credietvraag te doen ontstaan.

De bankiers, die na hun schulden aan de circulatie-bank te hebben afgedaan, geen weg meer weten met overtollig bankpapier of hun saldo's bij de circulatiebank onbenuttigd moeten laten, trachten mede door renteverlaging hun overtollige kasmiddelen vruchtdragend te maken. Door de lagere rente verlost, nemen velen crediet. Allerlei nieuwe zaken worden begonnen, allerlei speculatiën ondernomen en, daar de oorzaak, vermeerdering van den edel-metaal voorraad, steeds aanhoudt, gaat dit voort in steeds klimmende mate. Alle prijzen, alle loonen, alle huren stijgen. De fabrikanten, die hun fabrikaat in het buitenland moeten afzetten moeten steeds meer betalen voor grondstoffen, loonen enz., en het aantal, van hen, die den strijd volhouden, wordt steeds kleiner, totdat alle uitvoer ten slotte nagenoeg onmogelijk geworden is. Het buitenland zal inmiddels getracht hebben de dure artikelen of elders te zoeken of zelf te maken of zich met surrogaten tevreden te stellen, kortom zich van de vroegere behoefte los te maken. Men zal misschien hiertegen willen aanvoeren, dat mijn onderstelling, totaal verbod van invoer, zich niet zal voordoen, en dat de gevolgtrekking daarom niet juist is. 't Eerste is waar, 't laatste niet. Totaal verbod van invoer zal wel door geen regeering worden uitgevaardigd. Daarom zal ook het door mij geschetste uiterste gevolg, algeheele belemmering van uitvoer, uitblijven. Maar, dit mag men veilig aannemen: wanneer de actie op den invoer minder absoluut is, zal de actie op den uitvoer zich wel minder hevig doen gevoelen,

doch die werking blijft nimmer achterwege. Van den omvang der bemoeijiking van invoer zal ook de mate der belemmering van uitvoer afhangen. Bij een matig terugdringen van den invoer zullen het eerst die goederen niet meer kunnen worden uitgevoerd, die met geringe winst werden omgezet en die een kleine verhooging van wisselkoers of vracht niet kunnen dragen. De zwaksten zullen het eerst tegen den muur gedrongen worden.

Een volk kan echter, zal men mij tegenwerpen, voor uitgevoerde goederen betaling in effecten erlangen, wanneer de omstandigheden daarvoor gunstig zijn. Zeer zeker, en dit geschiedt ook door welvarende volken op groote schaal. Maar, vooreerst is niet aan te nemen, dat invoer van effecten in de plaats zal komen van invoer van goederen, wanneer deze door hooge invoerrechten wordt tegengegaan, tenzij de plaatsing van kapitaal in handel, nijverheid en landbouw, daardoor minder vruchtdragend werd, zoodat men aan plaatsing in buitenlandsche schuldbrieven, in sterkere mate dan anders 't geval zoude zijn, de voorkeur zoude geven. Dat nu, zouden allerminst zij een voordeel achten, wier streven is, de binnenlandsche nijverheid te beschermen. Maar, dan zouden toch ook, na korten tijd door de coupons dier effecten de vorderingen op het buitenland weder toenemen, waardoor uitvoer van goederen naar 't buitenland tegengewerkt, invoer van 't buitenland bevorderd zoude worden. Men zie hierover verder het 4^e hoofdstuk van Piersons Leerboek § 2.

Indien het mogelijk ware, door een tarief van hooge invoerrechten het ideaal te bereiken, dat de protectionisten zich voorstellen, dan moest Frankrijk, waar de wetgeving in 1892 in sterk protectionistische geest is gewijzigd, daarheen nu goed op weg zijn.

Dat ideaal is in 't kort te omschrijven als volgt:

De invoeren, zooveel mogelijk beperkt, zoodat het eigen land moet voorzien in de behoefte der inwoners, zonder daarvoor afhankelijk te zijn van den vreemdeling, de overstroming met buitenlandsche producten, gelijk men 't zoo gaarne noemt, gekeerd, zelf zooveel mogelijk leveren aan het buitenland, zoo weinig mogelijk in ruil ontvangen.

Is Frankrijk dat doel nader gekomen?

De statistiek moet daarop het antwoord geven.

Zie hier wat zij leert:

In Frankrijk werd ingevoerd tot verbruik. (1)

in 1892	voor eene waarde van frs.	4188	millioen	
" 1893	" " " "	3854	" "	
" 1894	" " " "	3850	" "	
" 1895	" " " "	3750	" "	

De invoer tot verbruik is dus van 4188 millioen tot 3750 millioen francs verminderd en de protectionisten zouden daaruit de gevolgtrekking kunnen maken, dat het hun gelukt is den nationalen arbeid te bevorderen, omdat Frankrijk voor een bedrag van 438 millioen francs minder uit het buitenland heeft betrokken. Maar, zij zouden dan niet in aanmerking nemen dat van 1892 tot 1895 de prijzen der ingevoerde goederen gedaald zijn. De waarde der in 1893 ingevoerde goederen is 2,1 pCt. lager dan deze zoude geweest zijn naar de prijzen van 1892, de waarde der in 1894 ingevoerde goederen is wederom 6,5 pCt. lager dan zij naar de prijzen van 1893 zoude geweest zijn en die van de in 1895 ingevoerde, slechts 0,6 pCt. hooger, dan berekend naar de prijzen van 1894 (1).

Indien men nu de invoeren over de vier jaren, waarover de vergelijking loopt, herleidt naar de prijzen van 1892, dan komt men tot de volgende uitkomst:

Invoer tot verbruik, herleid naar de prijzen van 1892.	
1892	frs. 4188 mill.
1893 frs. $\frac{3854}{0.979}$ millioen	= " 3937 "
1894 " $\frac{3850}{0.935 \times 0.979}$ millioen	= " 4206 "
1895 " $\frac{3720}{1,006 \times 0.935 \times 0.979}$ mill.	= " 4040 "

Bedenkt men dan verder, dat Frankrijk in 1895 een goeden graan-oogst had, en dit dientengevolge de invoer van graan, die in 1894 eene waarde van 363 millioen francs vertegenwoordigde, in 1895 met 201 millioen francs kon gedekt worden,

(1) Zie bulletin de statistique et de législation comparée Juli 1896, «commerce spécial.»

dan zal men moeten erkennen, dat de hooge tarieven het doel, dat men er mede beoogde, volkomen gemist hebben.

Gaan wij nu na, wat de statistiek leert ten aanzien van den uitvoer uit het vrije verkeer:

Deze vertegenwoordigde

in 1892 eene waarde van frs.	3461	millioen
" 1893 " " " "	3236	"
" 1894 " " " "	3078	"
" 1895 " " " "	3374	"

of, herleid tot de prijzen van 1892, naar den volgende maatstaf:

1893	0,8 pCt.	verhoogd	bij 1892,
1894	6	"	verlaagd " 1893 en
1895	0,4	"	verlaagd " 1894 vergeleken,
			naar de prijzen van 1892,
1892			frs. 3461 millioen
			3236
1893	$\frac{3236}{1.008}$		" 3210 "
			3078
1894	$\frac{3078}{1.008 \times 0.94}$		" 3249 "
			3374
1) 1895	$\frac{3374}{1.008 \times 0.94 \times 0.996}$		" 3575 "

Wij zien dus in de twee jaren volgend op 1892 eenige vermindering in den uitvoer, in 1895 daarentegen eene niet onbeduidende verheffing, waardoor evenwel, indien men rekent met de werkelijke cijfers, het totaal van 1892 niet weder wordt bereikt, terwijl, na herleiding tot de prijzen van 1892, dat totaal met ruim frs. 100 millioen overschreden zoude zijn.

Na de invoering van het sterk protectionistische tarief van 1892 in Frankrijk is dus gevolgd eene vermindering van den invoer en een ongeveer even sterke vermindering van den uitvoer. Immers:

Waarde van den invoer in 1892	1188	millioen frs.
" " " " " 1893—95 ge-			
middeld per jaar 3229 mill., herleid naar			
de prijzen van 1892	4061	" "
Vershil	127	millioen frs.
=	± 3	pCt.	

1) Bul. de stat. et de lég. comp. Juli 1896.

Waarde van den uitvoer in 1892	3461	millioen frs.
" " " " " 1893—95 ge-		
middeld per jaar 3229 mill., herleid naar		
de prijzen van 1892	3345	millioen frs.
	<hr/>	
Vershil	116	millioen frs.
= ± 3. ³⁵ pCt.		

Op deze verminderde handelsbeweging kunnen andere invloeden dan die van het tarief hebben gewerkt, zoowel invloeden, die strekken tot uitbreiding als tot inkrimping. Men moge een sterk vermoeden hebben omtrent verband tusschen dien achteruitgang en het tarief, een vermoeden, dat voor velen met zekerheid gelijk staat, maar het positieve bewijs is niet te leveren

Maar onomstootelijk vast staat, op grond van de bovenaangehaalde cijfers, dat het protectionistisch tarief in Frankrijk geheel en al in gebreke is gebleven de gevolgen te weeg te brengen, die zijn voorstanders er van verwacht hebben. De fransche nijverheid, als geheel beschouwd, heeft er niets bij gewonnen Frankrijk heeft iets minder goederen uit het buitenland betrokken, maar ook ongeveer evenveel minder aan het buitenland geleverd. M. a. w., gesteld, dat het verbruik in Frankrijk gelijk gebleven is, dan heeft de Fransche nijverheid als geheel, voor zoover zij meer heeft gefabriceerd ten behoeve van het binnenland, minder gewerkt voor het buitenland. En de franschen hebben allen te zamen dat zeer twijfelachtige voordeel duur moeten betalen. Zonder twijfel zal men kunnen wijzen op industrieën, die groote voordeelen hebben getrokken uit de protectie, die daardoor meer werklieden hebben kunnen in dienst nemen. Maar voor zoover dit het geval is, moet in even sterke mate in andere industrieën achteruitgang zijn gekomen. Immers de totaal-productie van Frankrijks nijveren is niet toegenomen, kan niet toegenomen zijn in die drie jaren, tenzij het verbruik in het land sterk is vermeerderd, 't geen niet is aan te nemen bij een bevolking die niet toegenomen is en die, ten gevolge der protectie alles duurder moet betalen.

De omvang van de voortbrenging van een land wordt bepaald door 3 factoren:

- a. het binnenlandsch verbruik,

b. de hoeveelheid uitgevoerde voortbrengselen, te verminderen met

c. de hoeveelheid ingevoerde voortbrengselen.

Noem de totaal productie van het land S., dan is $S = a + b - c$.

Indien b evenveel vermindert als c vermeerdert, dan is het duidelijk dat de waarde van S dezelfde blijft.

En nu mogen zij, die voorstanders zijn van protectie in ons land in de verwachting dat daardoor sommige bedrijven tot meerderen bloei zullen worden gebracht, wel eens letten op het onvermijdelijk daarmee gepaard gaand gevolg: achteruitgang en kwijning in andere bedrijven. Wel bedenken mogen zij, dat achteruitgang en kwijning van een bedrijf beteekent: waardevermindering of vernietiging van kapitalen er in gestoken, lijden voor de menschen, die voor hun levensonderhoud van den bloei van het bedrijf afhangen. En wie dit bedenkt, kan niet anders dan erkennen, dat in handhaving van onbelemmerd verkeer met het buitenland een ethisch beginsel gelegen is, het beginsel, dat de staat aan allen gelijke bescherming verschuldigd is en dat het onrecht is, kunstmatig bloei in het leven te roepen in eenige bevoorrechte bedrijven, waarvan onvermijdelijk anderen de kosten moeten betalen.

Wij hebben gezien, dat de fransche nijverheid in 1893—95 bij gelijk gebleven binnenlandsch verbruik niet meer goederen kan hebben voortgebracht dan in 1892. Wij hebben gezien, dat er alle reden is om te veronderstellen, dat dit verbruik is afgenomen, tengevolge van hogere prijzen. Kan het nu zijn, dat dezelfde voortbrenging vruchtbaarder is geweest voor allen die er aan deelnamen: landbouwer en boeren-arbeider, fabrikant en werkman, allen te samen en als geheel beschouwd, doordien de buitenlandsche concurrentie is verminderd?

Ten aanzien van hetgeen naar het buitenland verzonden is, kan van meerdere winst geen sprake zijn. Immers die goederen traden als vroeger in volle concurrentie met de buitenlandsche fabrikaten en zelfs onder ongunstiger omstandigheden tengevolge van de verhooging van alle prijzen in het binnenland.

Ten aanzien van de goederen, die in Frankrijk gebleven zijn dan? Indien het zoo ware, dan zoude dat meerdere voordeel toch alleen kunnen zijn bekostigd door het fransche volk zelf,

voor zoover het niet tot de voortbrenging heeft mede gewerkt.

Maar het is niet wel aan te nemen, dat het zoo is. Immers het verbruik regelt zich naar de koopkracht van het volk. Worden de goederen duurder bij gelijk gebleven koopkracht, dan vermindert het verbruik; alleen bij toegenomen koopkracht kunnen hogere winsten behaald worden. Ook in dit opzicht weegt voordeel van sommigen op tegen nadeel voor velen. Het voordeel is voor de sterken, de groote grondbezitters, de fabrikanen, die syndicaten kunnen vormen, het nadeel voor de zwakken, die hun bedrijf zien verkwijnen en hun levensonderhoud duurder moeten betalen.

Groningen, Febr. 1897.

G. MESDAG, JACZ.

EEN NIEUWE STOOMVAARTLIJN.

Onder bovenstaanden titel heeft de heer J. B. R. in de Decemberaflevering van de *Economist* eenige belangrijke opmerkingen ten beste gegeven naar aanleiding van mijn voorstel in de *Economist* van October 11. tot oprichting van een lijn tusschen Java en de Perzische Golf over Bombay.

De heer R. meent dat het gedeelte Bombay—Perzische Golf van deze lijn dient opgeofferd aan de behoefte die er bestaat aan een lijn Amsterdam—Bombay. Hierdoor zou de nieuwe lijn dan een onderlinge verbinding vormen tusschen Batavia, Bombay en Amsterdam. De redenen, die voor het doelmatige van deze keuze worden aangevoerd zijn zeker zeer de aandacht waard, doch het groote bezwaar zoude mijns inziens zijn, dat de Perzische Golf havens alsdan geheel buiten het plan zouden blijven (want overlading van Java-producten te Bombay zou niet aan het doel beantwoorden) en het komt mij voor dat juist deze havens voor den uitvoer van Java van belang zijn. Ook wat retourvracht betreft is in den aanvang meer lading te verwachten van Bassorah en Bouchir dan van Bombay.

Een lijn Amsterdam—Bombay is echter zeer gewenscht en de vraag doet zich voor of niet in alle hier besproken behoeften kan worden voorzien door met vereende krachten op te treden en wel door naast de lijn Java—Bombay—Perzische Golf er ook een van Amsterdam naar Bombay op te richten. Deze laatste lijn zoude dan tevens, met overlading te Bombay, een gemeenschap onder hollandsche vlag tot stand brengen tusschen Nederland en de Perzische Golf. Beide

lijnen zouden elkander aanvullen. De uitvoer van Nederland naar de Perzische Golf heeft zich in de laatste jaren aanmerkelijk uitgebreid en bestaat nu uit geregelde en vrij belangrijke zendingen katoenen goederen (shirtings, cambrics, bontgeweven goed, dekens, prints en twills) kaarsen, verduurzaamde levensmiddelen, dranken, sigaren en een aantal kleinere artikelen, de laatste voornamelijk voor de Toko te Teheran. Overlading te Bombay is voor deze goederen geen bezwaar. Ook thans wordt overgeladen te Londen en menigmaal bovendien te Bombay.

De uitvoer van de Perzische Golf naar Nederland bestaat uit gerst, rijst, tarwe, dadels, ijzeroxyde (voor Duitschland), tapijten. Deze handel heeft zich reeds zeer verlevendigd en heeft het meermalen mogelijk gemaakt om òf een geheele lading (rijst en gerst) voor Holland samen te stellen, òf de boot, na gedeeltelijke lossing te Londen, met de overige lading naar Amsterdam of Rotterdam te bestemmen. Het is echter niet altijd doenlijk om op een gegeven tijdstip voldoende lading voor zulk een reis bijeen te brengen en daar overlading te Londen, wegens de kosten van lichten en verlies in gewicht, te bezwaarlijk is, komt menige zaak niet tot stand, die bij een geregelde directe dienst mogelijk zoude zijn: overlading is toch minder kostbaar te Bombay dan te Londen en daar beide lijnen zeker wel door denzelfden agent te Bombay zouden bediend worden, kan men er op een meer zorgvuldige behandeling rekenen waardoor wichtverlies tot een minimum beperkt zou blijven.

De heer R. wijst op de activiteit waarvan het buitenland getuigt waar het Java betreft. Dit is evenzeer het geval in de Perzische Golf. Waarlijk, er is haast bij wil men zich nog voor een deel verzekeren van hetgeen in de naaste toekomst op het gebied van scheepvaartverkeer met het Oosten tot stand zal komen. Vóór eenige jaren kwam een voorstel in behandeling dat ten doel had een gemeenschap tusschen een Nederlandsche haven en de Perzische Golf waarbij ook aan Bombay als tusschenhaven gedacht werd. De betrokken reederij was niet ongenegen tot een proef, doch het geheele plan verviel toen er sprake van bleek te zijn om verouderde booten, met welke men eigenlijk geen raad wist,

voor dien dienst te bestemmen. Uit de gemaakte becijfering bleek, dat zij onmogelijk zouden kunnen mededingen tegen de in deze vaart zijnde moderne Engelsche booten met gering kolenverbruik en groote laadruimte ¹⁾. Nieuwe booten wilde men echter niet aanleggen en het gevolg is geweest, dat, in plaats van de voorgestelde Nederlandsche lijn, nu een Schotsche reederij (de Clanline) de zaak heeft aangevat waartoe zij geschikte booten chartert wanneer eigen materieel te kort schiet. Bovendien heeft ook de British & Colonial S. N. Cy reeds sedert een paar jaren een vrij geregelden dienst tusschen Londen en de Golfhavens: de meeste dezer booten lossen op de uitreis aan de Kaap en gaan in ballast naar de Golf. Deze Maatschappij heeft dus bevonden dat Bassorah beter aan haar doel beantwoordt dan Bombay. Op de t'huisreis doen deze booten, evenmin als die van de Clanline, Bombay aan.

Naast deze lijnen zet de Anglo-Arabian en Persian S. N. Cy haren maandelijkschen, directen dienst tusschen Londen, Marseille en de Perzische Golf geregeld voort.

Van Bremen uit heeft men getracht een lijn tot stand te brengen met Bassorah als eindpunt en zonder Bombay aan te doen, doch na eenige reizen heeft men den dienst moeten staken voornamelijk door minder goed beheer in de Golf waar agenten zonder eenige plaatskennis of ondervinding waren aangesteld.

Met geheel Duitschland aan den Rijn als achterland kan een Nederlandsche haven licht datgene doen, waarin Bremen is tekort geschoten vooral wanneer Bombay in het vaarplan wordt opgenomen.

¹⁾ De «Anglo-Arabian & Persian S. N. Cy» heeft voor hare Perzische-Golf lijn de volgende drie booten doen bouwen:

	Gross Reg. tonnen.	Nett. Reg. tonnen.
Arabistan geb. in 1893 . . .	3194	2045
Turkistan » » 1894 . . .	4060	2612
Baluchistan » » 1896 . . .	2409	1529

De zeven booten van de British & Colonial S. N. Cy, die in 1896 haren Perzische Golf dienst waarnamen, dateeren alle van het jaar 1892 en zij meten tusschen 1764 en 1793 nett. Reg. tonnen. Deze booten zoowel als die van de Anglo-Arabian en Persian S. N. Cy, zijn alle van staal gebouwd en hare machines zijn triple expansion.

Doch al deze besprekingen zijn van luttel waarde indien de „Nederland“, de „Rotterdamsche Lloyd“ en, haar beider creatie, de Paketvaart, er geen ernstige aandacht aan schenken. Bij de Directies dier Maatschappijen ligt de beslissing. Zij vormen tezamen een combinatie, die op scheepvaartgebied in Nederland eenig genoemd mag worden en die, waar 't het Oosten betreft, elke voorgestelde lijn doet staan of vallen. Het is nutteloos zich de zaken anders voor te stellen. Zeker, men kan pressie uitoefenen, maar waar deze niet den vorm aanneemt van een voldoende waarborgfonds daar zal deze pressie al bijzonder krachtig en eensgezind moeten zijn om iets uit te werken. „De helft is meer dan het geheel.“ Wenscht de heer R. een lijn van Nederland en Java uit naar Bombay, ik ook zou dit liever zien dan niets tot stand te zien komen. Hij houde mij echter ten goede wanneer ik meen, dat zijn voorstel eer een uitbreiding dan een inkrimping van het mijne is. Als het mogelijk is door veel te vragen althans iets gedaan te krijgen dan denk ik dat de twee voorstellen wellicht gelijktijdig ter sprake kunnen komen.

De „Nederland“ en de „Rotterdamsche Lloyd“ zouden de lijn Amsterdam—Bombay op zich kunnen nemen en de Paketvaart die van Java over Bombay naar de Golf kunnen bezorgen.

Dat de aandacht op nieuw gevestigd werd op een verbinding tusschen Nederland en Britsch-Indië is een verblijdend teeken. Op het gebied van den soliden handel, zonder onzinnige speculatie, is ons uit Azië steeds veel goeds gekomen, meer dan uit eenig ander werelddeel en elke poging om in die richting uitbreiding te geven aan Nederlands handel en nijverheid, heeft aanspraak op den steun van hen, die door hun positie en werkring geroepen en in staat zijn daartoe het meest mede te werken.

In mijn voorstel tot het oprichten van eene lijn van Batavia over Bombay naar de Perzische Golf heb ik aangedrongen op een subsidie van den Staat in denzelfden vorm als deze verleend wordt aan de meeste lijnen der Paketvaart Maatschappij. Is dat te veel gevraagd wanneer Frankrijk, Duitschland, Engeland en zelfs het kleine België hetzelfde doen? Het beginsel

van den vrijen handel en het persoonlijk initiatief wordt er wel niet door in gevaar gebracht: in Engeland, waar men aan deze zaken zeker even streng vasthoudt, worden jaarlijks zeer belangrijke sommen besteed aan subsidie voor stoomvaartlijnen en wel in den vorm van postcontracten. Met groote landen kan Nederland zich niet meten, doch men is bij ons te lande ook gewoon zich met minder tevreden te stellen. België is er in geslaagd om aan Antwerpen het bezit te verzekeren van geregelde lijnen naar nagenoeg alle wereldstreken en het voornaamste middel daartoe is geweest een kleine tegemoetkoming van den Staat, in den laatsten tijd voornamelijk door vrijstelling van loods-, vuur- en bakengelden. In België geeft men menigmaal zulk een steun slechts voor een bepaald aantal jaren; totdat de lijn voldoende levensvatbaarheid verkregen heeft.

Aan Staatssubsidie is de verplichting verbonden voor de lijn om zich aan een bepaalde dienstregeling te houden waardoor de handel het voordeel verkrijgt van een stipt geregelde vaart.

Als er in Nederland niets gedaan wordt voor een lijn van Java naar Bombay, met of zonder voortzetting naar de Perzische Golf, dan is het te vreezen dat de ruim gesubsidieerde Messageries Maritimes of wellicht de British India S. N. C. te eeniger tijd zal besluiten hare lijn Perzische Golf—Bombay door te trekken naar Batavia ¹⁾. In vreemde handen, het behoeft geen betoog, zou deze lijn van veel minder waarde zijn voor de Koloniën.

Doch een meer onmiddelijk gevaar bedreigt de voorgestelde lijn van Java, indien niet spoedig blijkt dat er met ernst werk van gemaakt wordt, en wel de mogelijkheid van een lijn onder Engelsche vlag tusschen Singapore, Bombay en de Golf. Daartoe is alles gereed. Reeds een paar reizen zijn gemaakt met te Singapore thuis behorende booten en de uitkomst was zeer bevredigend. De hoofdlading van Singapore bestaat uit Jowiehout

¹⁾ De mededeeling in de «Telegraaf» dat de Messageries Maritimes besloten heeft een lijn Calcutta—Batavia te openen, moet op een misverstand berusten; bij de Directie dier maatschappij bestaat daartoe geen plan.

voor Bassorah ¹⁾); de lading terug uit dadels. Indien de voorgestelde lijn van Java naar de Golf tot stand komt dan zal het gemakkelijk vallen deze Singapore onderneming te doen ophouden of, beter nog, haar in zich op te nemen en wel door de thans door haar in de vaart gebrachte booten voor de nieuwe lijn te charteren; hetgeen te meer wenschelijk zoude zijn omdat de Paketvaart naar het schijnt nog altijd geen voldoende vloot heeft om nieuwe lijnen met eigen materieel te beveren. In het gedachte geval zouden de booten der nieuwe lijn Singapore kunnen aandoen; althans in den aanvang en indien Java niet het te Bassorah benoedigde Jowichout tegen denzelfden prijs als Singapore kan leveren.

Indien een lijn met Singapore als eindpunt vasten voet krijgt, dan zal het later voor Java hoogst moeilijk zijn de verloren relatien met Perzië te herwinnen.

Als uitgangshaven in Nederland heeft men de keuze tusschen Amsterdam en Rotterdam dus, zooals kortelings is aangetoond, tusschen de Nederlandsche haven van handel en die van doorvoer. Als het zoover is zal moeten blijken wat hier het zwaarste moet wegen. Te Amsterdam is de Vereeniging „Holland—Bombay” gevestigd en de Zaanstreek betreft veel rijst en lijnzaad van de Perzische Golf en Bombay: van Rotterdam uit bestaat veelvuldiger, sneller en goedkooper gemeenschap met Nederland's achterland. Welke van deze factoren kan het meeste bijbrengen tot het tot stand brengen en in stand houden der voorgestelde lijn?

Dat bewoners der Hoofdstad zich in deze eens werkelijk aan het hoofd mochten stellen.

Londen, December 1896.

A. Horz.

¹⁾ Behalve dadelpalmen (dunne, korte balken) levert de kuststreek van de Perzische Golf geen timmerhout en aanvoer van het binnenland is te kostbaar. Nagenoeg al het benoedigde hout wordt dus ingevoerd, en wel van Zanzibar en de Westkust van Britsch-Indië voor zoover het bouwvak betreft, en van Noorwegen voor timmerwerk en dadelkisten: van de laatste worden er tusschen $\frac{1}{2}$ en 1 miljoen gevuld en uitgevoerd.

Djattiehout zou zeker in de Golf en waarschijnlijk ook te Bombay een goeden afzet vinden.

N A S C H R I F T.

De Kamer van Koophandel en Nijverheid te Batavia heeft zich dezer dagen tot de Kamers te Amsterdam en Rotterdam gewend met de mededeeling, dat zij de Nederl. Indische Regeering verzocht heeft subsidie te verleen en aan de voorgestelde lijn naar Bombay en de Perzische Golf en zij heeft genoemde Kamers uitgenoodigd dat verzoek bij de Regeering in Nederland te ondersteunen.

Indien aan dezen door den handel te Batavia geuiten wensch gehoor gegeven wordt, eerst door de beide voornaamste Kamers van Koophandel in Nederland en dien tengevolge door de Regeering en de Staten-Generaal, dan zal ook zeker de Paketvaart Mij genegen zijn er practische uitvoering aan te geven. En mocht er dan nog een waarborgfonds vereischt worden, dan zal dit zonder twijfel tezamen gebracht kunnen worden niettegenstaande de teleurstelling, die men, zooals thans gebleken is, ondervonden heeft met den proefdienst van Java op China en Japan, die mislukt is maar die in niet het minste verband staat met de voorgestelde lijn op Bombay en de Perzische Golf.

NIEUWE UITGAVEN.

Bijdragen tot de Statistiek van Nederland.
Uitgegeven door de Centrale Commissie voor
de Statistiek. IV. *Onderzoek naar de geschie-
denis en werkzaamheid der Vakvereeningen.*
's Gravenhage, VAN WEELDEN EN MINGELEN,
1896. f 0.90. — (LXVI en 234 bladz.).

Door de Centrale Commissie voor de Statistiek werd in 1894 de bovengenoemde volgreeks geopend met eene „Statistiek der arbeidersvereeningen” ¹⁾. De Commissie wenschte, in navolging van het Engelsche Labour Department, op dit punt het ten onzent nog nagenoeg maagdelijk terrein der sociale statistiek te betreden, eensdeels omdat de vraag in hoeverre en op welke wijze de gemeenschapszin onder de arbeiders zich hier te lande heeft geuit, haar voorkwam in niet geringe mate de aandacht te verdienen; anderdeels omdat een onderzoek naar het vereenigingsleven onder de arbeiders als van zelf den weg baant voor verdere sociaal-statistische onderzoekingen.

De uitkomsten van dit onderzoek werden onder meer voorafgegaan door een historisch overzicht van de werkzaamheid der algemeene werkliedenbonden. De bewerking van deze statistiek had intusschen der Commissie de overtuiging geschonken, dat het wenschelijk was het onderzoek ten opzichte van de zoo belangrijke groep der vakvereeningen nog verder voort te zetten. De aard dezer vereeningen toch brengt mede, dat haar werkzaamheid meer bepaaldelijk gericht is op de bevordering van de materiele welvaart der tot het vak behorende werklieden, door het uitoefenen van invloed op de regeling

¹⁾ Zie *Economist* 1894, bladz. 596 vv.

van het loon, den arbeidsduur en de verdere voorwaarden van den arbeid. Het belang uit een economisch oogpunt van de werkzaamheid dezer vereenigingen wordt dan ook thans algemeen erkend. Hare bemoeiingen in dit opzicht konden echter bij het eerstbedoeld onderzoek, dat geen historisch karakter droeg, niet voldoende tot haar recht komen. Nevens die der algemeene werkliedenbonden, bij het vorig onderzoek behandeld, verdiende dus ook de geschiedenis en werkzaamheid der vakvereenigingen en van de centrale vakorganisaties, de vakbonden, in het licht te worden gesteld. In het vierde deel van haar volgreeks heeft de Commissie thans de uitkomsten van dit onderzoek gepubliceerd.

De inrichting van het werk sluit zich aan bij die der vroegere statistiek der arbeidersvereenigingen. Even als toen zijn de ontvangen inlichtingen in een algemeene lijst gemeentesgewijs naar de provinciën gerangschikt. Voorts gaat aan deze lijst ook thans weder een uitvoerige inleiding vooraf, beschrijvende: doel en inrichting van het onderzoek, de geschiedenis der wetgeving ten onzent omtrent het recht van vereeniging, de werkzaamheid der verschillende vakbonden, van het nationaal arbeidssecretariaat en van de Roomsch-Katholieke vakorganisaties, voor zoover daaromtrent hetzij uit mededeelingen van de betrokken besturen, hetzij van elders, betrouwbare gegevens konden worden verzameld; en waarin ten slotte in enkele tabellen de algemeene uitkomsten van het onderzoek worden samengevat.

Uit deze laatste tabellen blijkt, dat het onderzoek 668 vereenigingen omvatte. Het vroeger onderzoek had slechts 226 vakvereenigingen aan het licht gebracht. Het belangrijk verschil dezer beide cijfers, niettegenstaande tusschen beide slechts 2 jaren liggen, vindt ten deele zijn grond in de ruimere beteekenis thans aan het woord vakvereeniging gegeven (iedere vereeniging van vakgenooten is in het onderzoek betrokken, ook al strekte zich haar doel uitsluitend tot onderlinge ondersteuning, ontwikkeling of ontspanning uit, in welk geval zij voor het vroeger onderzoek gerekend werd bij de vereenigingen tot onderling hulpbetoon, of tot nut en vermaak), doch ten deele zeker ook in de geweldig snelle uitbreiding in de laatste jaren van het aantal vakvereenigingen en vereenigingetjes ten

onzent. Deze moge blijken ook hieruit, dat van de 325 vakvereenigingen wier oprichtingsjaar bekend werd, niet minder dan 245 na 1885 bleken te zijn ontstaan; en voorts, dat in de enkele maanden, welke na het afdrukken van de lijst der vakvereenigingen met de bewerking van de overzichten der vakbonden verliepen, nog van niet minder dan 160 vakvereenigingen en afdeelingen van vakbonden het bestaan bleek, meerendeels in 1896 ontstaan.

Aan de recapitulatieve tabellen ontleenen wij voorts nog, dat het aantal vakvereenigingen in de gemeenten met 20.000 of meer inwoners (479) veel grooter is dan in de overige gemeenten (189), en eindelijk dat, naar de vakken, de talrijkste vakvereenigingen voorkomen onder de typografen (56), timmerlieden (56), tabakbewerkers en sigarenmakers (54), metaalbewerkers (50), de personen behorende tot het spoorwegpersoneel (48), de kalk- en steenbewerkers (32) en de broodbakkers (31), welke 7 vakken te zamen 327 vakvereenigingen telden, of ongeveer de helft van het totaal.

Wat de vakbonden betreft, ondervond de Commissie steun van een zestal op zich zelf staande vakbonden, van het nationaal arbeidssecretariaat en van de R. K. vakorganisaties, doch bij de overige vakbonden geen medewerking. Dat zoo betrekkelijk vele bonden hunne medewerking weigerden is zeker te betreuren. Toch zou het, waar zelfs de, bij onze vereenigingen vergeleken zooveel meer ervaren, Engelsche trade-unions tegenover een soortgelijk onderzoek aanvankelijk een wantrouwende houding aan den dag legden ¹⁾, meer geweest zijn dan men redelijkerwijs verwachten mocht, indien onze vakbonden aanstonds het onderzoek hadden gesteund.

Intusschen is getracht omtrent de geschiedenis ook van de niet tot het onderzoek medewerkende bonden zooveel mogelijk de noodige gegevens te verzamelen. Dientengevolge kon van 13 vakbonden, van het arbeidssecretariaat, dat hoofdzakelijk uit

¹⁾ Het in 1887 verschenen bluebook over de trade-unions bevatte slechts omtrent 18 vereenigingen met 196341 leden de gegevens. Daarentegen worden in het vóór enkele weken verschenen achtste rapport, dat de jaren 1894 en 1895 omvat, reeds niet minder dan 1250 vereenigingen, die te zamen 1330104 leden telden, behandeld.

vertegenwoordigers van vakbonden is samengesteld, en van de R. K. vakorganisaties de inrichting en werkzaamheid meer of minder volledig worden beschreven.

Onder deze overzichten trekken wegens hunne meerdere volledigheid vooral de aandacht die betreffende de Typografenbond (de oudste onzer Nederlandsche trade-unions) de Timmerliedenbond en de Diamantbewerkerbond. Laatstgenoemde bond neemt zeker eene zeer bijzondere plaats in, zoowel met betrekking tot het ledental als tot het bedrag der contributie. Met zijn 7500 leden beheerscht deze bond onmiskenbaar de verschillende diamantbewerker-vereeningen, terwijl het hoog bedrag zijner contributie (naar de loonhoogte varieerend van f 31 tot f 57 per jaar) den bond in staat stelt aan zijne eischen een geduchte kracht bij te zetten. In de twee jaar van zijn bestaan kon de Bond dan ook reeds een loonsverhooging van in doorsnee 20 pCt. en een verkorting van den werktijd met 2 uur per dag tot stand brengen, terwijl bovendien aan verschillende bezwarende voorwaarden, vroeger aan de arbeiders gesteld, en die eene indirecte korting op het loon vormden, een einde werd gemaakt.

Ook met betrekking tot andere vakbonden heeft het onderzoek een aantal bijzonderheden, van belang voor de sociale en economische geschiedenis der laatste 25 jaren hier te lande, aan het licht gebracht. In verschillende vakken blijkt van onmiskenbare verbetering in de positie der werklieden, dank zij de werkzaamheid der vakvereeningen. Toch zouden deze veel grooter kracht hebben kunnen ontwikkelen, wanneer niet te veel was uit het oog verloren, dat het bindend element voor de vakvereeningen (thans in den engeren zin der Engelsche trade unions genomen) gelegen is in de solidariteit der economische belangen van de vakgenooten, en uitsluitend daarin. Eerst wanneer onze werklieden, zij het dan ook door schade en schande, zullen geleerd hebben de juistheid te erkennen dezer waarheid, in Engeland en elders, waar toch verschillen in religieuse en politieke overtuiging niet minder diep dan bij ons in het volksleven hebben ingegrepen, reeds vóór lang beleden, zal voor de vakvereeningen ook in ons land nog een schoone toekomst zijn weggelegd.

S.

ECONOMISCHE KRONIEK.

RIJKSMIDDELEN. — BEDRIJFSBELASTING EN INDISCH PATENTRECHT. — SUIKERWET-
GEVING. — VEILIGHEIDSWET EN ARBEIDSWET. — KAMERS VAN ARBEID. —
BEROEPSSTATISTIEK. — WERKLOOSHEID. — COÖPERATIE IN NEDERLAND. —
MERCHANDISE MARKS ACT. — ENGELSCHER POSTERIJEN. — DUITSCHE
STAATSSCHULD. — PRUISSISCHE BELASTINGSTATISTIEK. — RUSSISCHE
FINANTIEN. — TURKSCHE FINANTIEN. —

Rijksmiddelen. De opbrengst der rijksmiddelen in 1896 was f 123.029.000 tegen f 120.497.000 in 1895, f 118.279.000 in 1894. Vergeleken met het vorige jaar was de opbrengst der voornaamste rubrieken:

Directe belastingen . . .	f 35.584.000	tegen	f 34.963.000
Indirecte "	20.337.000	"	21.422.000
Invoerrechten.	8.437.000	"	6.779.000
Accijnzen	43.849.000	"	42.858.000
Loodsgelden.	1.845.000	"	1.600.000
Posterijen.	8.463.000	"	7.981.000
Telegrafen.	1.385.000	"	1.401.000
Domeinen.	2.372.000	"	2.457.000
Waarborg	265.000	"	242.000

Men ziet uit dit staatje, dat een bijzonder hooge opbrengst gaven: invoerrechten, loodsgelden en posterijen. De eerste hebben de raming nog met 1 millioen overschreden. Rekent men, dat in het jaar 1895 de nieuwe wet nog slechts 5 maanden in werking was, dan zou men naar de evenredigheid dier 5 maanden tot een totaalopbrengst zijn gekomen van f 7.940.000. De stijging is dus ongeveer een half millioen. De loodsgelden gingen nimmer zoo sterk vooruit (in 1894 was de opbrengst dezelfde als in 1895, in 1893 f 1.439.000, in 1892 f 1.390.000). Evenzoo de posterijen, die in 1894 opbrachten f 7.789.000, in 1893 f 7.430.000, in 1892 f 7.221.000. De telegrafen daarentegen blijven maar om hetzelfde cijfer

zich bewegen: in de jaren 1891 tot en met 1896 was het hoogste cijfer f 1.409.000, het laagste f 1.348.000. De vooruitgang der accijnzen was zeer bevredigend. Ze stegen alle nl. suiker met f 422.000, wijn met f 32.000, gedistilleerd met f 65.000, zout met 65.000, bieren en azijnen met f 66.000, vleesch met f 137.000. Het vorige jaar was voor verschillende accijnzen trouwens niet zeer gunstig, zoodat het totaal toen f 135.000 terugging; o. a. gedistilleerd met f 232.000, zout met f 53.000, welke beide middelen thans den teruggang hebben ingehaald. Het zout heeft intusschen de bij de verlaging van dezen accijns geraaide opbrengst van $1\frac{1}{2}$ millioen nog niet geheel bereikt. De belangrijke stijging bij bieren en azijnen schijnt een normaal verschijnsel te worden, thans met een mede niet onbelangrijke stijging van gedistilleerd gepaard. De stijgende opbrengst van den wijnaaccijns bracht die op 't bedrag van 1893 en 1890 terug, de hoogste jaren tot nog toe. Van den suikeraccijns liep de opbrengst sinds 1891 als volgt: f 7.712.000, f 7.763.000, f 8.735.000, f 9.031.000, f 9.245.000, f 9.667.000.

Het hoogste cijfer waartoe de accijnzen het ooit gebracht hebben voor Piersons hervorming was in 1892, toen zij echter maar f 677.000 hooger kwamen dan nu.

Een minder gunstig figuur maakten de indirecte belastingen, die trouwens het voorafgaande jaar een bijzonder goede uitkomst toonden. De zegel-, registratie- en hypotheekrechten die in 1894 gaven resp. f 3.319.000, f 4.545.000 en f 399.000, stegen in 1895 tot f 3.447.000 f 4.723.000, en f 439.000, doch gingen thans terug tot f 3.358.000, f 4.640.000 en f 451.000. Het slechtst maakten het de successierechten die f 11.586.000 oprachten en daarmede 3 ton bleven beneden de raming en f 1.236.000 onder de opbrengst van 1895. Vergelijkt men het cijfer met een reeks voorafgaande jaren, dan ziet men, dat het in den regel op dezelfde hoogte stond van 1886 af, dobberende tusschen 11 en 12 millioen. De uitkomsten van 1891 en 1892, f 13.667.000 en f 15.084.000 waren dus exceptioneel.

Van de directe belastingen gaf de grondbelasting f 12.056.000 tegen f 11.917.000, de normale stijging. Hooger waren de jaren 1890, 1891 en 1892 vòdr de verlaging, doch het bedrag

van 1889 is reeds overschreden. Het personeel gaf over het kalenderjaar f 75.000 meer, dus f 11.594.000. De vermogens- en bedrijfsbelasting kwamen resp. f 173.000 en f 231.000 hooger dan het vorige jaar en f 150.000 en f 400.000 hooger dan de raming. Dit geldt echter de kalenderjaren. Wat de 8 maanden van 't belastingjaar betreft, was de opbrengst der vermogensbelasting f 4.912.000 tegen f 4.865.000, der bedrijfsbelasting f 2.621.000 tegen f 2.468.000.

De middelen hebben de raming overtroffen met $3\frac{1}{4}$ millioen. Men weet dat de Minister van Financiën over 1896 op een tekort rekende van $2\frac{1}{2}$ millioen. Dat zal dus wel in een overschot verkeeren.

Bedrijfsbelasting en Indisch patentrecht. Thans is ingediend een wetsontwerp, waarvan in de vorige kronieken sprake was betreffende „Regeling van de jaarlijksche uitkeering uit de opbrengst der Nederlandsche belijfsbelasting aan de Nederlandsch-Indische geldmiddelen.“

Art. 1 bepaalt: Van de som, wegens uit eigen hoofde verschuldigde belasting op bedrijfs- en andere inkomsten, in een belastingjaar ontvangen van in Nederland gevestigde naamlooze vennootschappen, commanditaire vennootschappen op aandeelen, coöperatieve en andere vereenigingen, die haar bedrijf geheel of ten deele in Nederlandsch-Indië uitoefenen, wordt een gedeelte uitgekeerd aan de geldmiddelen van Nederlandsch-Indië. Geen uitkeering geschiedt van belasting, als ze in Nederlandsch-Indië geen ander bedrijf uitoefenen dan het aangaan van overeenkomsten, door tusschenkomst van gemachtigden, tot brand-, zee-, levens- en andere verzekeringen.

Art. 2 bepaalt: Het in art. 1 bedoelde gedeelte bedraagt:

a. $\frac{2}{3}$ van de in het afgeloopen belastingjaar ontvangen som, verschuldigd door de vennootschappen en vereenigingen, welker bedrijf of, is er sprake van meer bedrijven, hoofdbedrijf bestaat in de uitoefening van landbouw, mijnbouw of fabrieks-nijverheid in Nederlandsch-Indië, en den verkoop in of buiten Nederlandsch-Indië van de verkregen voortbrengselen, het exploiteeren of bezitten en verhuren van spoorwegen, tramwegen en andere vervoermiddelen te lande in Nederlandsch-Indië, het vervoeren van personen en goederen tusschen ge-

deelten van den Indischen Archipel of tusschen dien Archipel en landen buiten Europa, zoomede alle andere vennootschappen en vereenigingen, welke geacht kunnen worden haar bedrijf, of, is er sprake van meer bedrijven, haar hoofdbedrijf uitsluitend in Nederlandsch-Indië uit te oefenen;

b. $\frac{1}{2}$ bij de vennootschappen en vereenigingen, welke kantoren of andere vaste inrichtingen ten behoeve van haar bedrijf in Nederlandsch-Indië bezigen, doch niet te rangschikken zijn onder de sub *a* bedoelde

Art. 3: Het uit te keeren bedrag wordt telken jare, zoo spoedig mogelijk na 30 April op voordracht der Ministers van Financiën en van Koloniën bij Koninklijk besluit vastgesteld.

Art. 4: Het bedrag der uitkeering wordt verminderd met het totaal waarvoor, wegens in Nederlandsch-Indië betaald patentrecht, ingevolge de artikelen 37 of 39 der wet van 2 October 1893 (Staatsblad n°. 149) in het afgelopen belastingjaar in Nederland ontheffing van belasting is verleend aan hier te lande gevestigde naamlooze vennootschappen, commanditaire vennootschappen op aandeelen, coöperatieve en andere vereenigingen.

Het in artikel 1 bedoeld bedrag wordt mede verminderd met $\frac{2}{3}$ of $\frac{1}{2}$ van de uit eigen hoofde verschuldigde belasting op bedrijfs- en andere inkomsten die in het afgelopen belastingjaar aan de in artikel 1 bedoelde vennootschappen of vereenigingen is teruggeven.

Art. 5. Van het bedrag aan belasting op bedrijfs- en andere inkomsten volgens de artikelen 1 en 2 dezer wet berekend voor het belastingjaar 1896—97 wordt slechts $\frac{1}{3}$ uitgekeerd.

Wat de uitzondering van art. 1 betreft, zegt de toelichting: Wat deze vennootschappen geacht kunnen worden in Indië te verdienen is van te gering belang om ze te begrijpen onder de regeling van art. 2. Voor deze vennootschappen en vereenigingen zal een aanvulling van de Indische patentvordering noodig blijven, in den zin van hetgeen is opgenomen in art. 3 der concept-ordonnantie.

De bepaling van art. 4 is onder andere noodig met het oog op de in Nederland gevestigde naamlooze vennootschappen, die thans reeds in Indië in het patentrecht zijn aangeslagen, doordat zij hier te lande niet volgens tabel IX der vroegere

Nederlandsche patentwet werden aangeslagen. Na het in werking treden der wet zullen deze nog restitutie van bedrijfsbelasting kunnen krijgen op grond van artikel 37 der wet op de bedrijfsbelasting en het zou onbillijk zijn, naast die restitutie, ook nog een deel van de bedrijfsbelasting aan Indië uit te keeren, waar reeds patentrecht geheven is. De bedoelde vennootschappen zullen, na de totstandkoming der wet, in Indië van patentrecht worden vrijgesteld. Het artikel zal dus te haren aanzien werken als overgangsbepaling.

Het tweede lid van dit artikel is noodzakelijk, wijl zich het geval kan voordoen dat door een der in artikel 1 bedoelde vennootschappen of vereenigingen hier te lande bedrijfsbelasting is betaald, die later is moeten worden teruggegeven ten gevolge van een uitspraak des rechters (terugvordering van onverschuldigd betaalde belasting), of een der in de artikelen 24, 29 of 43 der wet van 2 October 1893 (Staatsblad n°. 149) bedoelde uitspraken of ontheffingen. Het is duidelijk dat van dergelijke door de Nederlandsche administratie wel geïnde maar later weder teruggegeven bedragen aan de geldmiddelen van Nederlandsch-Indië geen gedeelte kan worden afgestaan.

Suikerwetgeving. De Eerste Kamer heeft op 28 Jan. de suikerwet aangenomen met 25 tegen 16 stemmen. Een nieuw element werd in het debat gebracht door den heer Godin de Beaufort, die uit internationaal oogpunt het oogenblik slecht gekozen achtte om van stelsel te veranderen en tot vermindering van protectie over te gaan. Afgaande op mededeelingen in de fransche Kamer meende hij, dat een suikerconferentie in 't vooruitzicht was, daar mededeeling was gedaan van een voorstel van Oostenrijk-Hongarije voor dergelijke bijeenkomst. Nu zouden wij, oordeelde hij, sterker staan, als wij niet reeds vrijwillig, waar andere natiën steeds de premien verhoogden, onze premien verlaagden en het stelsel van sapaanslag prijs-gaven.

De Minister van Financiën bestreed deze opvatting voornamelijk met de opmerking, dat als het eenmaal kwam tot internationale afschaffing der premien, zij 't meest te lijden zouden hebben, die het meest beschermd hadden. Ook had de ondervinding van vroegere conferenties niet geleerd, dat die

landen, die zich 't minst met protectie hadden afgegeven, het zwakst stonden. Men had er steeds belang bij ook hen tot een internationale overeenkomst te doen toetreden, die het minst geven, omdat de voornaamste kracht zit, niet zoozeer in hetgeen men op het oogenblik geeft, maar in de bevoegdheid tot geven. Overigens kon de Minister verzekeren, dat de kans op een internationale overeenkomst zeer gering was. Een uitnodiging was nog van geen land uitgegaan, en alles had zich bepaald tot voorloopige besprekingen geruimen tijd geleden reeds gehouden, van één staat met een tweetal andere staten, die nog volstrekt geen uitzicht op verwezenlijking van het denkbeeld openden.

In Frankrijk was in dezelfde dagen in behandeling het wetsontwerp, waarvan sprake was in de Kroniek van November jl. Een poging is daarbij gedaan door den heer Siegfried om de belasting op de consumtie met $\frac{1}{4}$ te verminderen, van 60 tot 45 fr. De Kamer besloot tegen het advies der regeering, der douane-commissie en der begrootingscommissie tot in overweging neming, maar verwierp het voorstel daarna uit vrees voor een crisis. De heer Jaurès deed een voorstel om de raffinaderij tot een staatsmonopolie te maken, dat natuurlijk ook verworpen werd. Het beginsel der exportpremiën werd aangenomen met 295 tegen 198 stemmen. Dat om een uniforme exportpremie van 2 fr. 50 aan te nemen werd niet in overweging genomen. Een voorstel om de gelden voor de premiën te vinden door een droit de raffinage van 4 fr. werd voorgesteld maar weer ingetrokken. Het voorstel Jaurès dat om te voorkomen, dat de speculatie van de nieuwe regeling voordeel trok, bepaalde, dat de premie zou ingaan met 1 Febr. 1897 en niet zou werken voor de suikers, tusschen 1 Sept. 1896 en 1 Febr. geproduceerd voor uitvoer, werd in overweging genomen, maar daarna met uiterst kleine meerderheid, 252 tegen 241, verworpen.

Art. 1 bepaalt nu verder, dat de uitvoerpremie zal bedragen 4 fr. per 100 kilo geraffineerde suiker, te betalen aan uitgevoerde ruwe suikers, titreerende 96 minstens voor riet- en 97 minstens voor bietsuiker. De premie wordt 3 fr. 50 voor suikers van 65 tot 98 of 97 pCt., 4 fr. 50 voor kandij, geraffineerde suiker in brooden of lompen en basterden, f 4 voor geraffineerde suiker in korrels of kristallen.

Vervolgens werd aangenomen de *détaxe* van 2 fr. 25 per 100 kilo geraffineerd uit de koloniën in den Atlantischen Oceaan en 2 fr. 50 per 100 kilo geraffineerd uit de andere fransche koloniën, rechtstreeks in Frankrijk ingevoerd, en in verband daarmede een *détaxe* van 2 fr. voor de inlandsche suikers, die naar de havens gevoerd worden ter raffinage, als ze verder dan 250 kilom. daarvan verwijderd zijn. Aangenomen werd art. 4, het recht op geraffineerde suiker bepalende op 4 fr. en een fabricagerecht van 1 fr. instellende voor suikers, die niet geraffineerd worden. De surtaxe bij den invoer werd, overeenkomstig de voorstellen der Commissie bepaald op 9 fr. voor ruwe suiker, 10 fr. voor geraffineerd en 23 fr. 80 voor kandij.

Om bedrog te verkomen bij de ontvangst der beetwortels heeft men verder goedgevonden te bepalen, dat er bij elke weegschaal in de fabrieken een zelfregistreerend toestel moet zijn en dat ambtenaren belast zullen worden met de taak om de wegingen na te gaan en het schoonmaken der wortels daarbij te controleeren.

Nog was bijna aangenomen, niettegenstaande ernstig verzet der regeering, een voorstel om de premien alleen te geven aan fabrieken, die voor minstens drie vierde met Franschen werken.

Als andere natiën haar premiën verlagen, zal de regeering bevoegd zijn ditzelfde bij decreet te doen.

Veiligheidswet en arbeidswet. Bij Kon. Besl. van 7 December 1896, is vastgesteld de algemeene maatregel van bestuur, bedoeld bij de artikelen 6 en 7 der Veiligheidswet.

Hij bestaat uit twee afdeelingen. De eerste behandelt de eischen, waaraan fabrieken en werkplaatsen ingevolge art. 6 der wet moeten voldoen.

§ 1 regelt de vrije luchtruimte voor elken arbeider in verband met de hoogte van de werklokalen. Met het oog hierop worden de werklokalen onderscheiden in twee categorieën. De eerste omvat de min of meer gevaarlijke of schadelijke bedrijven, wederom in twee rubrieken, waarin opgesomd worden verschillende bedrijven, die of vergiftige stoffen verwerken of voortbrengen, of uit anderen hoofde schadelijk voor de gezondheid zijn. (Zie hierachter.)

Omtrent de eerste categorie wordt bepaald dat indien de gemiddelde hoogte 3 M. of meer bedraagt, er een vrije luchtruimte voor elken arbeider van ten minste 6 M³. moet zijn. Bedraagt de gemiddelde hoogte 2.10 M. of meer, maar minder dan 3 M., dan mag de vrije luchtruimte voor elken arbeider niet kleiner zijn dan de uitkomst der formule:

$$L = \frac{2.40 h}{h - 180}$$

Bedraagt de gemiddelde hoogte minder dan 2.10 M., dan mag de vrije luchtruimte voor elken arbeider niet kleiner zijn dan 25 M³. Dit, als ze voor 1 Jan. 1897 in werking gebracht zijn. Worden ze na dien tijd in werking gebracht dan wordt geëischt 7 in plaats van 6 M³. en in de laatste formule 2.80 in plaats van 2.40.

Voor de bedrijven der tweede categorie wordt, in plaats van 6 en 7 M³. 5 en 6 M³. geëischt, worden de 2.40 en 2.80 der bovengenoemde formule 2 en 2.40 en wordt in het eerste geval 20 in plaats van 25 M³. geëischt (L beteekent de vrije luchtruimte in M³., h de hoogte in cM.).

Voor de toepassing worden de lokalen, die zoodanig in open verbinding staan met een werklokaal, dat de gemeenschap niet kan worden afgesloten, geacht een geheel uit te maken met dat werklokaal, indien de opening, welke de gemeenschap vormt, een doorsnede heeft van ten minste zooveel malen 800 cM². als het aantal arbeiders in bedoelde lokalen bedraagt, met dien verstande, dat de doorsnede in geen geval kleiner zij dan 1.80 M².

§ 2 bepaalt ten aanzien van luchtverversching, dat het koolzuurgehalte der lucht in de werklokalen niet meer mag bedragen dan 4 p. m., tenzij het koolzuurgehalte wordt vermeerderd door verbrandingsproducten, in welk geval het ten hoogste 6 p. m. mag bedragen. Deze eisch geldt niet voor gist- en spiritusfabrieken, branderijen en brouwerijen.

§ 3 behandelt de verlichting en eischt zooveel mogelijk gelijkmatige verlichting en mogelijkheid van afsluiting van het directe zonlicht.

Op plaatsen, waar het bedrijf wordt uitgeoefend van: bor-

duren, diamanten of andere edelgesteenten bewerken, goud of zilver smeden, graveeren of houtsnijden, instrumenten maken, letterzetten, machinaal breien, naaien, teekenen, stikken, uurwerken maken of herstellen, moet de verlichting overeenkomen met een lichtsterkte van ten minste 15 Londensche normaalkaarsen op 1 M. afstand en op plaatsen, waar andere bedrijven worden uitgeoefend, die goed licht vereischen, moet de verlichting overeenkomen met een lichtsterkte van ten minste 10 Londensche normaalkaarsen op 1 M. afstand.

Onder de bepalingen van § 4 over het voorkomen van brand en van ongevallen bij brand stippen wij o. a. aan: de rookgeleidingen of inrichtingen, waardoor warmte wordt voortgebracht of verspreid, uitgezonderd die tot verwarming door stoom of warm water, moeten op zoodanigen afstand van houtwerk of andere brandbare stoffen zijn geplaatst, dat geen gevaar voor ontbranding bestaat; op een afstand van ten minste 0.3 M. boven deze rookgeleidingen en inrichtingen moet een bescherming van ijzergaas of van ander onbrandbaar materiaal worden aangebracht, indien daarboven gedroogd wordt en er gevaar bestaat, dat daarop vallende voorwerpen in brand geraken.

De lichtvlammen, die op een afstand van 0.75 M. of minder van brandbare zolderingen zijn geplaatst, moeten van waruntekerende schermen zijn voorzien; de brandbare voorwerpen, die op zoodanigen afstand van lichtvlammen zijn geplaatst dat gevaar voor ontbranding bestaat, moeten doelmatig zijn beschut.

Bijzondere bepalingen worden gegeven omtrent gangen, trappen en deuren, meest alleen geldend voor fabrieken en werkplaatsen, waar in den regel meer dan 50 personen verblijven. Hierin moet o. a. als de vloer meer dan 3.50 M. boven den beganen grond is gelegen en de belendingen geen goede gelegenheid tot ontvluchting aanbieden, behalve de hoofdtrap, een tweede trap of een doelmatige noodtrap buiten het lokaal aanwezig zijn.

Is de fabriek (waar meer dan 50 personen verblijven) in werking gebracht na 1 Jan. 1897, dan moet de buitendeur naar buiten draaibaar of, indien dit niet mogelijk is, zijwaarts verschuifbaar zijn; dit geldt ook voor de fabrieken en werkplaatsen, waarin licht brandbare stoffen worden bewerkt of aanwezig zijn.

In of nabij de werklokalen, waar licht brandbare of ontplofbare stoffen worden bewerkt, aanwezig zijn of ontstaan, moeten braudbluschmiddelen beschikbaar zijn.

§ 5 over kleedkamers en schaftlokalen, bepaalt o. a. dat er voor de verschillende seksen, verschillende kleedkamers moeten zijn, tenzij uitsluitend bovenkleeren worden afgelegd. Wanneer in fabrieken en werkplaatsen, in werking gebracht vóór 1 Januari 1897, geen voldoende localiteit voor kleedkamers aanwezig is, moet een naar seksen gescheiden gelegenheid, waar de kleeren kunnen worden opgeborgen, aanwezig zijn.

In de werklokalen der eerste rubriek van de eerste categorie mag niet worden geschapt en de daarin arbeidende personen moeten, wanneer zij in de fabriek of werkplaats schaften, daartoe gelegenheid hebben in een doelmatig, behoorlijk verlicht, zindelijk gehouden, naar seksen gescheiden en 's winters voldoende verwarmd lokaal, dat niet in directe verbinding mag staan met de werklokalen.

In § 6 wordt o. a. gezegd dat de privaten en urinoirs — tenzij deze waterclosets zijn, die geen stank verspreiden — buiten de werklokalen moeten zijn geplaatst of daarvan gescheiden door zoodanig geventileerde portalen dat geen hinderlijke stank in de werklokalen waarneembaar is. Indien in op 1 Jan. 1897 bestaande fabrieken en werkplaatsen noch het een noch het ander kan geschieden, dan moeten de privaten en urinoirs geventileerd en de afvoerpijpen van doelmatige luchtkeeringen zijn voorzien.

De tweede afdeeling behandelt de verplichtingen, waaraan hoofden of bestuurders van fabrieken en werkplaatsen ingevolge art. 7 der wet moeten voldoen.

§ 7 geeft eenige voorschriften ter bevordering van zindelijkheid, waaronder dat wanden en zolderingen minstens eens in de 15 maanden behoorlijk gereinigd moeten worden, en dat er waschgelegenheden moeten zijn bij de werklokalen in de eerste rubriek der eerste categorie en in die, waar de arbeiders aan groote warmte, stof of vuil zijn blootgesteld, — § 8 voorschriften ter bevordering van een dragelijke temperatuur § 9 tot het verwijderen van schadelijke dampen, gassen en stof. In de werklokalen, waaruit de afvoer niet voldoende kan ge-

schieden, moeten voor de arbeiders doelmatige respirators, indien daardoor de nadeelige gevolgen kunnen voorkomen worden, ter beschikking worden gesteld.

§ 10 bevat een 38tal voorschriften betreffende het voorkomen van ongevallen door werktuigen, werktuigdeelen, drijfwerken, gereedschappen of electriche geleidingen, door vallen, door vallende voorwerpen, kokende of bijtende vloeistoffen, gloeiende of gesmolten metalen of door ontplofbare stoffen.

In verschillende dezer voorschriften wordt eenvoudig geeischt „doelmatige“ beschutting en bescherming, ter beoordeeling van den inspecteur.

Waar door het afzliegen van splinters, schilfers of vonken gevaar bestaat voor oogverwondingen, moeten doelmatige veiligheidsbrillen worden verschaft.

De werktuigen, die door een krachtwerktuig in beweging kunnen worden gebracht, moeten onafhankelijk daarvan kunnen worden stilgezet, terwijl, indien dit door een riemuitzetter geschiedt, deze behoorlijk vastgezet moet kunnen worden.

Indien het drijfwerk van verschillende bedrijven door één krachtwerktuig wordt gedreven, moet in elk dier bedrijven het drijfwerk afzonderlijk en doelmatig kunnen worden stilgezet of afgekoppeld of, wanneer dit niet mogelijk is, nit elk der bedrijven den machinist een sein kunnen worden gegeven om het krachtwerktuig onmiddellijk te stoppen.

Van uit elk werklokaal, waarvan het drijfwerk niet in dat lokaal kan worden stilgezet en waarin het krachtwerktuig niet is geplaatst, moet den machinist een sein kunnen worden gegeven om het krachtwerktuig onmiddellijk te stoppen.

Vóór het in gang zetten van een krachtwerktuig moet steeds een sein worden gegeven, dat duidelijk waarneembaar is overal, waar door dat krachtwerktuig drijfwerk of werktuigen worden gedreven.

Het smeren van drijfwerk en het opleggen der riemen — waar zulks gevaar kan opleveren — moet bij stilstand geschieden, tenzij de aard van het bedrijf dit niet toelaat, in welk geval het smeren zoodanig moet kunnen geschieden, dat het — bij inachtneming der gewone voorzichtigheid — weinig of geen gevaar oplevert.

Waar drijfwerk of werktuigen door een krachtwerktuig in beweging worden gebracht of waar kokende of bijtende vloeistoffen, gloeiende of gesmolten metalen of ontplofbare stoffen worden verwerkt, moeten doelmatige middelen voor eerste hulp bij ongevallen aanwezig zijn.

§ 11 verbiedt het verblijven in ruimten, waar het onvermijdelijk is, dat hooge of lage temperaturen, schadelijke dampen, gassen of stof voorkomen, langer dan door den inspecteur is voorgeschreven. Als zoodanig worden beschouwd eesten, droogstoven en droogmachines van een temperatuur van meer dan 40° C., werklokalen van de eerste rubriek der eerste categorie en verder kalkmalerijen en derg. kalkblusscherijen en slijperijen langs den droegen weg.

§ 12. Door den inspecteur kunnen voorschriften worden gegeven tot het verstrekken van goed drinkbaar water in de gevallen, dat niet in of nabij de fabrieken en werkplaatsen aan hen, die daarin verblijven, op hun aanvraag goed drinkbaar water, gekookte of andere geschikte niet geestrijke drank in voldoende hoeveelheid wordt verstrekt.

De slotbepalingen luiden: De inspecteur kan ten aanzien van het in de §§ 7 tot en met 12 bepaalde en eveneens, wanneer naar zijn oordeel het in die paragrafen voorgeschrevene niet of niet voldoende wordt nageleefd, aan hoofden of bestuurders van fabrieken en werkplaatsen nadere voorschriften geven.

Dit besluit treedt in werking een jaar na den dag zijner afkondiging.

In verband met deze bepalingen is noodig gevonden een wijziging van het Kon. Besl. van 14 Juni 1891 (n°. 147), gewijzigd bij Kon. Besl. van 11 Aug. 1892 (n°. 199), ter uitvoering der arbeidswet. Dit is geschied bij Kon. Besl. van 21 Jan. 1897 (n°. 46), dat thans nader bepaalt, in welke werklokalen het verboden is een kind beneden de 16 jaar of een vrouw arbeid te doen verrichten.

O. a. zijn de gevaarlijke en schadelijke bedrijven, waarin het doen arbeiden van zulke personen verboden is, tenzij na geneeskundige verklaring, in overeenstemming gebracht met art. 1 van bovenvermeld besluit. (vgl. boven)

Bedoeld zijn A. werklokalen, waar:

1. arsenicumverbindingen worden bereid;
2. cyanverbindingen, die giftig zijn, bereid of verwerkt worden of ontstaan;
3. kwik of kwikverfoeliesel wordt verwerkt of sublimaat of kwikhoudende verfstoffen worden bereid;
4. loodwit, loodsuiker, menie of chromaatstoffen worden bereid;
5. Spaansch groen wordt bereid;
6. witte phosphor wordt verwerkt;
7. zinkwit wordt bereid;
8. schadelijke dampen ontstaan, als die van ammoniak, arseen-, chloor- of fluorwaterstof, chloor, houtgeest, kooloxyd, loodoxyd, nitreuse verbindingen, phosphor, zinkoxyd, zwavelig-zuur, zwavelkoolstof, zwavelwaterstof;

B. van de dampkringslucht verontreinigd kan worden door stof van:

1. borstelmakerijen en bezembinderijen;
2. bronzerijen in letter- en steendrukkerijen;
3. kaarderijen van vezelstoffen;
4. kalk-, cement-, tras-, krijtmalerijen en -zeefterijen;
5. kalkblusscherijen;
6. lettergieterijen en stereotypie-inrichtingen;
7. letterzetterijen;
8. lompensorteerderijen;
9. ruwerijen;
10. schorsmalerijen;
11. sigarenmakerijen;
12. slijperijen langs den drogen weg van metalen, glas of andere stoffen;
13. specerijmalerijen en -zeerterijen;
14. steenhouwerijen;
15. stroohulzenfabrieken;
16. viltmakerijen;
17. vlas- of hennepbrakerijen, -zwingelarijen en -hekelarijen.

Kamers van Arbeid. Aan de Tweede Kamer is het volgende adres gericht:

In verband met het adres door de ondergeteekenden C. Muijsken

en F. H. van Malsen, voorzitters der particuliere arbeidsraden te Amsterdam en 's-Gravenhage, met den mede-ondergeteekende Mr. C. A. Elias als secretaris, namens de particuliere arbeidsraden en Kamers van Arbeid te Amsterdam, Bolsward, Dordrecht, Franeker, 's-Gravenhage, Haarlem Leiden en Zutphen, dd. 17 Febr., tot de Kamer gericht, hebben zij de eer, erkentelijk voor de welwillende kennisneming van gemeld adres, zich nogmaals tot u te wenden, nu een gewijzigd ontwerp van wet op de instelling van Kamers van Arbeid door de Regentes bij u is ingediend.

Hoewel toch dit gewijzigd ontwerp van wet in verschillende opzichten door hen met instemming werd begroet, meenen zij op de noodzakelijkheid en wenschelijkheid van eenige wijzigingen daarin te moeten aandringen.

Vooraf zij echter vergund er met nadruk op te wijzen, dat een spoedige totstandkoming der wettelijke regeling dringend noodzakelijk is. In de kringen der belanghebbenden wordt sedert jaren reikhalzend naar de wettelijke oprichting van Kamers van Arbeid uitgezien. Belangrijke uitkomsten zullen eerst worden verkregen, indien de instelling wortel heeft geschoten. Doch dan worde zij ook zoo spoedig mogelijk geplant. Daar is nog een reden, die tot spoed noopt: de geruime tijd, verlopen sinds een wettelijke regeling op dit gebied voor de eerste maal bij u werd aanhangig gemaakt, heeft op de werkzaamheid en de resultaten der particuliere, dus voorloopige instellingen ontegenzeggelijk een ongunstigen invloed gehad en het is zeer te vreezen, dat de kwijnende toestand, waarin die instellingen bij langere voortdoring der onzekerheid van wettelijke regeling zeer zeker zouden geraken, als bewijs zou worden aangevoerd voor de verkeerde meening, dat de Kamers van Arbeid niet noodzakelijk zouden zijn.

Tot het nieuwe ontwerp zelve komende werd met genoegen gezien, dat artikel 2 den ruimeren werkkring, waarop in het voormelde adres werd aangedrongen, thans duidelijk aangeeft. In ernstige overweging wordt echter gegeven sub c van dit artikel te laten vervallen het woord „gezamenlijk“. Ook zonder dergelijk verzoek moeten de Kamers op dit gebied werkzaam kunnen zijn en zijn ook de particuliere Arbeidsraden en Kamers inderdaad met gunstig resultaat werkzaam geweest. Het behoud

van dit woord zou ten gevolge hebben, dat de Kamers vaak ook gefungeerde verzoeken zouden moeten uitlokken of zeer in haar werkzaamheid zouden belemmerd worden.

Met grooten nadruk zij voorts nogmaals gewezen op de meening, voorgestaan in meergemeld adres, voorzoover betreft de definities van de woorden „patroon” en „arbeider” in artikel 3 ook van het gewijzigd ontwerp gegeven.

Commissarissen van vennootschappen blijven o. a. als patroons beschouwd, terwijl de meesterknechts, onderbazen, opzichters enz. onder de arbeiders gerangschikt zullen worden. Het kan niet anders of zitting nemen dezer categorieën van personen moet het vertrouwen in de Kamers van Arbeid schaden. Commissarissen van industriële naamloze vennootschappen zal het meestal aan de noodige praktische technische kennis ontbreken om het vereischte vertrouwen bij de arbeiders te wekken. In veel grootere mate echter zullen onderbazen, meesterknechts, opzichters enz. dat vertrouwen missen; in het dagelijksch leven staan dezen gewoonlijk veel scherper tegenover de arbeiders dan de patroons zelf.

Waar meesterknechts enz. in de Kamers als arbeidersleden worden gekozen, zou die keuze aan pressie van den kant der patroons worden toegeschreven. Soms misschien terecht. Maar ook ongegronde verdenking in dit opzicht zou het vertrouwen in de onpartijdigheid der Kamers verlammen. Dat bedoelde personen als bekend met de belangen van patroons en arbeiders juist de beste elementen voor de Kamers van Arbeid zouden zijn kan niet worden toegegeven.

Noch patroons, noch arbeiders zullen die bewering kunnen onderschrijven en wel op grond daarvan, dat de bedoelde personen niet als arbeiders geteld kunnen worden, omdat zij gemakkelijker dan dezen den strijd om het bestaan voeren en dat zij evenmin onder de patroons geteld kunnen worden, omdat zij niet als dezen met het geheele samenstel van de industrie vertrouwd moeten zijn. Uitsluiting van de verkiesbaarheid blijft om deze reden het aangewezen middel geacht worden om geenerlei nadeel voor de werking der Kamers te doen ontstaan. Dat dan niet allen, die in de nijverheid medewerken, in de Kamers vertegenwoordigd zouden zijn, schijnt geen bezwaar. In het ontwerp is hetzelfde

het geval ten aanzien van de kleine patroons, die zonder knechts werken.

Ook op wijziging van art. 12 (ad 11 oud) meent men te moeten blijven aandringen.

De redactie immers van het ontwerp bevat niet zoozeer de noodzakelijke bepalingen, dat de arbeiders de arbeidersleden en de patroons de patroonsleden der Kamers zullen moeten kiezen. Het ontbreken eener dergelijke bepaling opent de gelegenheid tot het verkrijgen van Kamers van Arbeid, die niet zullen bestaan uit een gelijk getal arbeiders en patroons.

En dat bij een zoodanige samenstelling haar partijdigheid zal worden toegeschreven, zou niet te verwonderen zijn. Bij eenige pressie, die, hoe misplaatst ook, niet altijd zal uitblijven, zal de voorgestelde bepaling het gevolg hebben, dat patroons als arbeidersleden zitting nemen en daarmede zullen het nut en de werkkraft der betrokken Kamer geheel weggenomen kunnen worden.

Met leedwezen werd ten slotte vernomen, dat vastgehouden wordt aan het denkbeeld, dat zelfs geen zeer matige presentiegelden aan de leden der Kamer zullen worden verstrekt, zelfs ook niet voor hun werkzaamheden op tijden, waarop volgens plaatselijk gebruik in de verschillende bedrijven wordt gearbeid en dus beroepsbezigheden verzuimd moeten worden. Het lidmaatschap der Kamers zal geen sinecure zijn; brengt het nu bovendien geldelijk nadeel mede, dan zal het moeielijk zijn steeds de geschikte elementen in de Kamers als leden zitting te doen nemen niet alleen, maar ook zullen commissiën uit de Kamer voor onderzoek van allerlei zaken moeielijk bij elkander te krijgen zijn.

Over het geheel heerscht er wat te groote zuinigheid in het ontwerp, tenzij onder „bureau-onkosten“ verantwoord zullen mogen worden uitgaven, die gewoonlijk niet daaronder begrepen zouden worden, als bv. die voor onderzoek naar bestaande werkloosheid en haar gronden, welke veel kosten met zich brengen.

Beroepsstatistiek. In het laatste jaarverslag der postspaarbank werd medegedeeld, dat er maatregelen in overweging waren, om te geraken tot de samenstelling eener stelselmatige

beroepsstatistiek, betrekkelijk alle inleggers bij de Rijkspostspaarbank; een statistiek, welke inrichting verband zou houden met de door de centrale commissie bewerkte, algemeene beroepsstatistiek voor het gansche Nederlandsche volk.

Het „Hbl.“ kon thans mededeelen, dat bedoelde maatregelen nu zijn vastgesteld, en ten gevolge daarvan voortaan ter directie der Rijkspostspaarbank de nieuw toetredende inleggers gesplitst worden in 8 rubrieken, t. w.:

1. Personen, werkzaam in nijverheidsbedrijven (klassen I—XVI der beroepstelling);

2. Personen, werkzaam in den landbouw (klasse XVII der beroepstelling);

3. Personen, werkzaam bij visscherij, incl. kweekerij en jacht (klasse XVIII der beroepstelling);

4. Personen, werkzaam in handelsbedrijven (klassen XIX—XXIV der beroepstelling);

5. Personen, uitoefenende vrije beroepen, werkzaam bij het onderwijs (excl. het openbaar, dat begrepen is onder ambten of bedieningen), bij verpleging of verzorging van armen enz. (incl. Rijksinrichtingen); dan wel uitoefenende ambten of bedieningen;

6. Personen, verrichtende huiselijke diensten (huis- en stalbedienden en dergelijke); klasse XXVIII der beroepstelling;

7. Losse werklieden en andere, niet in een bepaald beroep arbeidenden;

8. Gepensioneerden (uit openbare, kerkelijke of particuliere kassen) en personen, zonder ambt, bediening, beroep of bedrijf (klasse XXXV der beroepstelling).

Voorts zal nog, hier en daar, een onderverdeeling plaats vinden.

De groepen 1—4 zullen gesplitst worden in: a. personen, die de hoedanigheid bezitten van hoofd van een bedrijf; b. personen, die in dienstbetrekking met eenige directie of contrôle belast zijn, en c. personen, in dienstbetrekking en behoorende tot de gewone werklieden.

De groepen 6, 7 en 8 zullen voorloopig niet onderverdeeld worden.

De groep 5 zal gesplitst worden in:

a. personen, behoorende tot de klasse der werklieden (zooals

suppoosten, ziekenoppassers, huismeesters, kantonniers, sluiswachters, nachtwachten, opzichters, matrozen, kerkknechten enz.);

b. overige personen.

Verder worden de inleggers nog onderverdeeld in meerderen minderjarigen, alsmede in mannelijke en vrouwelijke; terwijl de minderjarigen, verblijf houdende in gestichten, of daardoor uitbesteed, mede afzonderlijk zullen worden vermeld.

Voorts worden de vereenigingen, die haar kassen bij de Rijkspostspaarbank beleggen, in enkele rubrieken onderverdeeld, naar haar doel.

In verband met die indeelingen zijn aan de 246 postkantoren in den lande, benevens de daaronder ressorteerende 1023 bij-en hulpkantoren, nieuwe formulieren toegezonden voor de zoogenaamde „verklaringen“; stukken, te onderteekenen door de personen, die, hetzij op eigen naam, hetzij ten behoeve van een ander, een spaarbankboekje willen verkrijgen en welke dienen moeten zoowel tot latere comptabele verificatie, door middel van de zich daaronder bevindende handteekeningen, als tot het constateeren van de juridische identiteit der inleggers.

Wanneer nu de besturen der zg. particuliere spaarbanken in den lande — het goede voorbeeld volgende, dat door de Rijksinstelling werd gegeven — in gelijken zin wilden handelen, dan kon, langs den weg door de postspaarbank ingeslagen, een jaarlijksch overzicht tot stand komen, dat voor ieder, die bij het leveren van beschouwingen en het maken van gevolgtrekkingen, op sociaal gebied, gaarne een vasten bodem betreedt, gewis van groot nut zou wezen.

Werkloosheid. Te Amsterdam heeft de Raad, na verwerping van een voorstel om f 5000 te voteeren ten bate der werkloozen, een commissie ingesteld ter overweging om maatregelen tot leniging van den nood der werkloozen. Ook deze commissie kwam met een voorstel aan om een som gelds, f 10.000 te schenken aan de particuliere commissie tot leniging van den nood. De Raad echter verwierp ook dit voorstel, voornamelijk wegens strijd met de armenwet. De commissie zette inmiddels haar arbeid voort, in de eerste plaats ten

doel hebbende onderzoek en in de tweede plaats 't aanbevelen van praktische maatregelen tot vermindering der werkloosheid. Men besloot o. a. werkgevers te verzoeken zooveel mogelijk werk te doen verrichten en zooveel mogelijk Amsterdamsche werklieden te bezigen, en verder B. en W. te verzoeken de burgerij uit te noodigen werk tot herstel en onderhoud van woningen en huisraad niet uit te stellen tot den zomer.

In de *Werkmansbode* deed de heer Heldt mededeeling van een paar pogingen uit den boezem der werklieden zelven om de werkloosheid uit eigen middelen te bestrijden. De Amsterdamsche afdeling van den *Timmerliedenbond* besloot de leden die werken, gedurende de wintermaanden 25 cents te doen betalen ter ondersteuning van hen die niet werken. De tweede poging is nog slechts in den vorm van een voorstel, aanhangig gemaakt door het hoofdbestuur van den *Ned. Meubelmakersbond* voor 't congres van dien bond. Het strekt tot het uitspreken der wenschelijkheid van een weerstandskas op de volgende grondslagen: a. storting van 1 cent per week; b. indien een lid een jaar lid der afd. zijnde buiten schuld buiten werk geraakt, geeft hij daarvan kennis aan zijn bestuur, dat een onderzoek instelt en de resultaten daarvan mededeelt aan 't hoofdbestuur; c. uitkeering van f 1 per dag tot een maximum van f 24 per jaar, ingaande 8 dagen na ontslag; d. de contributie wordt geacht te zijn ingegaan met 25 Dec. 1896 en de uitkeering kan beginnen op 25 Dec. 1897; e. het congres beslist over belegging der gelden.

Coöperatie in Nederland. Volgens het jaarboek van den Coöperatieven Bond tellen wij tegenwoordig 218 consumptieve, 290 productieve coöperatieve vereenigingen, 59 bouwvereenigingen en 28 coöperatieve vereenigingen, die spaar- en voorschotkassen, levensverzekeringen enz. beheeren. Van de 218 consumptieve vereenigingen zijn er 55 winkelveerenigingen, 3 vleeschhouwerijen, 22 bakkerijen, 12 brandstoffenvereeningen, 122 landbouwvereeningen tot aankoop van meststoffen, zaden enz. en 4 diversen. Van de 290 productieve vereenigingen waren 266 zuivelfabrieken, 2 kleermakerijen, 2 drukkerijen, 10 landbouwvereeningen voor verkoop van land- en tuinbouw artikelen en 10 diversen.

Op 1 Januari 1896 waren er 493 coöperatieve vereenigingen. De coöperative zuivelfabrieken waren toen 180 in getal.

Merchandise Marks Act. Het Engelsche Lagerhuis heeft met 153 tegen 97 stemmen verworpen een voorstel om deze van 1887 dateerende wet dus te wijzigen, dat voortaan alle ingevoerde goederen den stempel „made abroad” zouden moeten dragen. De wet was in 1891 dus uitgebreid, dat de goederen gestempeld moesten worden met den naam van het land van herkomst. Geheel tegen de bedoeling in is dit een reusachtige reclame geweest voor buitenlandsche artikelen, die zich door goedkoopte aanbevelen, zoodat de maatregel wel verre van de britsche nijverheid te beschermen, den invoer aanmoedigde en den winkelstand leerde onmiddellijk van het buitenland de gewilde artikelen te betrekken, met voorbijgang van de Engelsche tusschenhand. Het made in Germany is sinds dien voor Englands nijverheid een schrikbeeld geworden. Nu trachtten eenige leden onder leiding van den heer Vincent, die kwade gevolgen te keeren door niet meer den naam van het land als stempel toe te staan, maar alleen vage aanduiding „abroad” te vorderen. Zoowel de regeering als de oppositie vonden dat te gek en het wetsontwerp werd spoedig onder nogal wat hilariteit begraven. Inmiddels werd de practische raad gegeven voor deugdelijk Engelsch goed reclame te maken door de vrijwillige stempeling: „made in England.”

Engelsche postertijen. Een niet onbelangrijke wijziging is te beginnen met 1 Februari in het Engelsche posttarief aangebracht. Voornamelijk zijn de postwissels goedkooper gemaakt. Tot nog toe kostten die 4 d. van 2 tot 4 pd. st., 5 d. tot 7 pd. st., 6 d. tot 10 pd. st.; voortaan is het tarief 3 d. tot 3 pd. st. en 4. tot 10 pd. st. Afgeschaft is het tarief van 2 d. voor postwissels tot 1 pd. st., dat naar men meent niet gemist zal worden, omdat het postbewijs van 1 pd. anderhalve stuiver kost. Ook het tarief voor internationale postwissels is verlaagd en wel in dier voege, dat het tarief van 1 sh., in plaats van tot 5, tot 6 pd. st. zal gelden en dat van 1½ sh. tot een bedrag van 10 pd. st. toe (thans van 7 tot 10 pd. st. 2 sh.). Telegraphische wissels, tot nu toe kostende behalve telegram-

kosten 4 d. tot £ 1, 6 d. tot 2, 8 d. tot £ 4, 10 d. tot £ 7 en 1 sh. tot £ 10, worden 4 d. en 6 d. resp. voor sommen tot £ 3 en £ 10. Daarbij wordt de faciliteit verschaft, dat de telegraphische order betaalbaar kan worden gesteld door een bank; of ook dat zij ten huize van den geadresseerde kan worden uitbetaald. Voorts zijn de bepalingen omtrent strafport minder streng gemaakt, is het verbod om op de adreszijde van brieven en pakketkaarten te schrijven opgeheven; zijn de geoorloofde afmetingen van brieven en pakketten vergroot, en enkele faciliteiten meer.

Duitsche Staatsschuld. Het bij den deutschen Rijksdag ingediende wetsontwerp betreffende de conversie der 4 pCts. rijksleening in een 3½ pCts. fonds stemt in alle hoofdbepalingen overeen met de conversie-wet voor de Pruisische consols. Wie binnen een bepaalden termijn, welke op ten minste 3 weken moet worden gesteld, niet uitdrukkelijk het tegendeel verklaart, wordt geacht met de conversie genoegen te nemen. Tot 30 September zal de rentevoet nog 4 pCt. zijn; vóór 1 April 1905 mag het rijk de leening niet aflosbaar stellen en na dien datum kan dit alleen bij de wet geschieden. Slechts op een paar punten is er afwijking: het zegelrecht, voor aankoop van een fonds verschuldigd (der Anschaffungsstempel), wordt bij deze conversie niet geheven. En de rijkskanselier mag het geld, noodig voor afbetaling dergenen die aan aflossing boven conversie de voorkeur geven, zich verschaffen òf door eene nieuwe leening (met coupons voor meer dan 4 jaren) òf door schatkistbons. De memorie van toelichting behelst in het wezen der zaak hetzelfde als die voor de Pruisische wet. De conversie loopt over een nominaal bedrag van 450 miljoen mark.

Den 20n Januari was het tijdperk verstreken, dat de houders van 4 pCt. Pruisische consols de keuze hadden om tot conversie in 3½ pCt. toe te treden, of aflossing aan te vragen. Van de meer dan 4 milliarden werden slechts 210.650 M. ter aflossing aangeboden.

Het voorstel tot instelling van een Ausgleichsfonds is niet aangenomen. Reeds in de commissie, waarnaar 't ontwerp verwezen was, ontmoette dit denkbeeld verzet, en de

regeering verdedigde het zwak. Toen bleef het desbetreffende ontwerp beperkt tot de verplichte amortisatie. Het huis van afgevaardigden nam het aan in den vorm, waarin de commissie het gegoten had, d. w. z. verplichte amortisatie van $\frac{1}{2}$ pCt. over 't jaar 1897—98 en van $\frac{3}{4}$ pCt. over volgende jaren (het ontwerp stelde voor een gelijkmatige amortisatie van $\frac{1}{2}$ pCt.). De bepaling van art. 3, waarin oorspronkelijk het Ausgleichsfonds van 80 miljoen geradiceerd was, werd nu dus gewijzigd, dat als het overschot op de staatshuishouding grooter was, het overige ten volle bestemd zou worden voor verdere delging of zoo noodig voor verrekening op reeds bewilligde leeningen.

Pruisische belastingstatistiek. Volgens de statistiek der inkomstenbelasting is over het loopende jaar het in deze belasting belastbare inkomen voor 127.180.743 M. aangeslagen tegen 123.433.466 M. in 't vorige jaar. Het aantal aanslagen is 2.654.444 tegen 2.605.183 in 't vorige jaar. De bevolking was 31.349.283 tegen 30.812.583. Vrij van deze belasting waren 21.058.510 (tegen 21.156.404) wegens inkomen onder de 900 M. (benevens 8303 buitenlanders) en wel in de steden 7.462.675 (tegen 7.500.747) en op het platteland 13.603.778 (tegen 13.662.906). De aanslagen omvatten 8.46 (854) pCt. der geheele bevolking en wel in de steden 7.572.501 (tegen 7.541.453) en op het platteland 1.080.014 (tegen 1.061.839) verder 1929 juridische personen. Voor een inkomen van hooger dan 3000 M. zijn aangeslagen 331.901, waarvan in de steden 251.958. Het gezamenlijk inkomen der aangeslagenen is 6.586.052.635 M. en wel in de steden 5.183.279.309 M., op het land 1.402.773.326 M. Het gemiddelde inkomen is dus 2660,26 M. in de steden, 1761,80 M. op het land, dooreen 2294,45 M. Het Beziik Wiesbaden blijft bovenaan met zijn 3497,51 M., het laagst Arnsberg met 1671,11 M. Berlijn heeft 2754,58 M. en klom dus weder een weinig boven vorige cijfer van 2728 M. (vgl. Kroniek van Maart 1896. Van de verschillende Bezirke hebben de steden de hoogste gemiddelden in Wiesbaden 4252 M. (4128), Aken 3520 (3448), Keulen 2973 M. (2842); het platteland en Breslau 2512 M. (2443) en Magdeburg 2111 M. (2213).

Wat de vermogensbelasting betreft, telde men 1 166.745 aanslagen tegen 1.152.332 aanslagen of 3.72 (3.74) pCt. der bevolking, en wel in de steden 528.305 (520.192) en op het land 638.440 (632.440). Met een inkomen van niet meer dan 3000 M. 892.641, van meer 274.184. Onder de eerste zijn er 232.205, omvattende 771.509 personen, die vrij zijn van inkomstenbelasting, doch een vermogen van meer dan 6000 M. bezitten. Het gezamenlijke belastingplichtige vermogen is 64.025.178.053 M. (tegen 63.917.805.052 M.) en wel in de steden 38.350.422.308 en op het land 25.673.755.745. Het gemiddelde vermogen in de eerste 92.591, op het land 40.213, dooreen 54.874. En vermogens van meer dan 500.000 M. bezitten 1,15 (1,19) pCt. der aanslagen. Van de aangeslagenen met meer dan 3000 M. inkomen is het vermogen in de steden 30.957.348.208 M., op het land 11.703.638.784, totaal 42.661.007.053 M. (42.600.050.002 M.) Dit vermogen is aldus te splitsen: actief 21.765.561.576 M. kapitaalvermogen, 22 486.980.301 grondbezit met bedrijfskapitaal, 8.612.682.316 M. bedrijven van handel, nijverheid, mijnexploitatie, 113.717.772 M. „Rechte und Gerechtigkeiten“, passief: 10.317.369.712 M.

Russische financiën. De Russische begrooting raamt de gewone ontvangsten op 1.318.311.495 R. tegen 1 239.471.695 R. over 1896 en de buitengewone op 3.808.627 R. tegen 122.076.299 R.; de Staatsuitgaven op 1.284.858.862 R. tegen 1.231.088.414 R. gewoon en 129.112.196 R. tegen 130.459.58 R. buitengewoon. Bij de ontvangsten nog 91.795.936 R. rekenende uit de beschikbare kasgelden, komt de Minister van financiën tot een sluitende begrooting op een som van 1.413.971.058 R. Onder de uitgaven komt de dienst der leeningen voor met 269.116.694 R. Gestegen zijn vooral de uitgaven voor openbare werken nl. 226 tegen 196 millioen R. Aan buitengewone werken is uitgetrokken voor den Siberischen spoorweg 64 millioen, voor andere spoorwegen 54 millioen en voor lokaal-spoorwegen 10½ millioen R. De buitengewone ontvangsten zijn zooveel minder omdat de post: verkoop van Staatsdomeinen, die over 't loopende jaar geraamd werd op bijna 120 millioen, tot bijna niets is teruggebracht. Hooger inkomsten worden verwacht vooral van regalia: 110 tegen 76 millioen en van

Staatsdomeinen : 329 tegen 294 millioen ; hierin zit de hoogere opbrengst der spoorwegen , waardoor op de gewone inkomsten een overschot van ongeveer 33½ millioen is berekend . De directe belastingen zijn geraamd op 97 tegen 104 , de indirecte op 555 tegen 539 millioen .

In zijn toelichtende memorie weidt de Minister van Financien uit over de voordeelen van beschermende rechten en over den ontzaglijken vooruitgang der Russische industrie ; de geheele productie van deze laatste wordt thans op 2 milliard roebels geschat , d. i. een half milliard meer dan de waarde van de geheele opbrengst van den landbouw . Ook handhaaft hij zijn besluit om de munthervorving uit te voeren , ten einde den roebel in goud te fixeeren , wat , naar hij doet uitkomen , slechts een voortzetting is van hetgeen reeds gedaan is door de vrije inwisseling van den papieren roebel tegen goud tot de waarde van één roebel 50 kopeken . Kort daarop trouwens verscheen de volgende ukase , waarvan wij den tekst aan de N. Rott. Ct. ontleenen :

„Om een einde te maken aan de ongemakken welke de omstandigheden en de macht der dingen teweeg hebben gebracht in den geldsomloop van het land , hebben Wij u gelast bij den Rijksraad een uitgewerkt voorstel aan een speciale commissie in te dienen , hetwelk strokt om aan ons muntstelsel nieuwe grondslagen te geven in overeenstemming met den tegenwoordigen toestand , alsmede om de uitgifte van biljetten door de Bank van Rusland te reglementeeren .

„Wegens zijn belangrijkheid en zijn ingewikkeldheid , kan dit vraagstuk nog langdurige beraadslagingen vereischen .

„Lettend op de dringende noodzakelijkheid om den aanmaak te hervatten van gouden munten en om een einde te maken aan de onzekerheid welke onder de bevolking verwekt wordt door het gemis aan overeenstemming tusschen de nominale waarde van de goudstukken en den prijs waarvoor zij tegen credietbiljetten worden ingewisseld , hebben Wij het goed geacht , in afwachting van het door Ons te nemen definitieve besluit na afloop van het onderzoek door den Rijksraad , gouden munten te laten aanmaken waarop de prijs staat vermeld zooals die is vastgesteld bij ons keizerlijk decreet van den Sen Augustus 1806 .

„Diensvolgens, en in overeenstemming met het ingediende ontwerp, hetwelk door een speciale commissie is onderzocht, gelasten Wij u :

„1°. Zonder eenige wijziging te brengen in de hoeveelheid fijn of het gehalte of het gewicht of de afmetingen der gouden munten, zooals zij vastgesteld zijn bij de wet (Muntwet, artt. 8, 9, 12, 17, 19 en 21), te doen aanmaken imperialen en halve imperialen, op welke, als aanwijzing van den prijs, vermeld zal staan op de eerstgenoemde 15 roebels en op de andere 7 roebels 50 kopeken, overeenkomstig de door Ons tegelijk met deze ukase goedgekeurde beschrijving.

„2°. Na den aanmaak van de gouden munt op de grondslagen, hierboven sub 1a aangegeven, deze gouden munt in den omloop te brengen.”

Deze werd gevolgd door het volgende bevel:

„Ten aanzien van de verbintenissen, aangegaan in gouden roebels, en van de betaling aan de schatkist van de douanerechten en andere in goud betaalbaar gestelde belastingen zullen de imperialen en de halve imperialen, vermeld in Onze ukase van den 3en Januari 1897 worden aangenomen de imperialen naar den maatstaf van 10, de halve imperialen naar dien van 5 roebels goud.”

En eindelijk werd gepubliceerd de volgende beschrijving van de gouden munt.

„De voorzijde vertoont de beeltenis, in profiel, van den linkerkant, van Z. M. den Keiser, met het randschrift: Nikolaas II bij de gratie Gods Keizer en Autocraat van alle Ruslanden.

„De achterzijde van de munt vertoont het keizerlijk wapen met, daar beneden, de volgende opschriften: op het stuk van 1 imperiaal 15 roebels en het jaar van aanmunting; op het stuk van 1 halve imperiaal 7 roebels 50 kopeken en het jaar van aanmunting; terwijl op den rand ingegrift staat de hoeveelheid fijn metaal welke het stuk inhoudt.”

Turksche financiën. De Sultan van Turkije beijvert zich in den laatsten tijd maatregelen te nemen om orde te brengen in de financieele huishouding van den Staat, voornamelijk om de hem dreigende financieele controle der mogendheden te

ontgaan. Hij heeft daartoe voor de eerste maal een degelijke begrooting van in- en uitgaven doen samenstellen en alvorens die te bekrachtigen, haar aan 't oordeel van den directeur der Ottomansche Bank onderworpen. Tot zijn bezuinigingsmaatregelen behoorde het plan om het leger aanzienlijk te verminderen en het te beperken tot op 150,000 man in tijd van vrede. Ook heeft de Sultan de rekenkamer weer opgericht en deze met de controle op de uitgaven en met een onderzoek naar 's lands middelen belast. Deze wijzigingen en een zuivering onder het ambtenaarspersoneel zouden den toestand merkbaar verbeteren.

Het rapport, dat daarop door Sir Edgar Vincent over den financieelen toestand is uitgebracht, klinkt nog zoo ongunstig niet. De ontvangsten uit alle middelen hebben sinds 1890 gemiddeld 17.600.000 pd. bedragen, terwijl de gewone en buitengewone uitgaven 18.600.000 pd. beliepen, zoodat er een gemiddeld tekort was van 1.000.000. Van de uitgaven is omstreeks 2.130.000 toegewezen aan de internationale commissie van de openbare schuld. De hoofdkauk van het beheer zijn de hooge uitgaven voor Oorlog, meer dan in eenig Europeesch Rijk, en de gebrekkige methode van inning der belastingen, waardoor vele misbruiken zijn ontstaan. Aan het slot van het rapport wijst sir Edgar Vincent er op, dat de financieele moeilijkheden van Turkije veel geringer zijn dan die van Egypte in 1883. In dat jaar kon op geen enkel hoofdstuk der Egyptische begrooting een bezuiniging van beteekenis aangebracht worden: her leger was tot zijn minimum gereduceerd, en meer dan de helft van al de inkomsten werd verslonden door de buitenlandsche schuld. In Turkije daarentegen is ruimschoots gelegenheid tot bezuiniging en tot vermeerdering der inkomsten.

Als het financieele vraagstuk in Egypte niet moeilijker ware geweest dan dat waarvoor de Turksche Regeering thans staat, zegt het verslag, dan zou de strijd tegen het bankroet daar niet zes jaren geduurd hebben, maar in zes maanden met succes volbracht zijn. Het financieele vraagstuk behoeft slechts eerlijk onder handen genomen te worden om het evenwicht te herstellen.

De maatregelen, die de rapporteur aanbeveelt, komen in

het kort hierop neer: 1°. Vermindering van uitgaven voor het leger. 2°. Onderdrukking van den smokkelhandel. 3°. Geregelde betaling van de ambtenaren. 4°. Vermindering van het administratieve personeel. 5°. Verhooging van de salarissen voor belangrijke posten. 6°. Verhooging van de directe belastingen. 7°. Behoorlijke jaarlijksche en maandelijksche verslagen en het geregeld publiceeren daarvan. 8°. Uitbreiding van de macht van den Minister van Financiën, zoodat hij het recht heeft alle onregelmatige uitgaven te straffen en alle aanvragen om buitengewone betalingen, die niet behoorlijk verantwoord zijn, te weigeren.

Het daarop gepubliceerde budget over het volgend jaar stelt de uitgaven op 18.430.000 L T. en berekent het overschot op 81.912 L T., doch zonder buitengewone uitgaven, die juist in de laatste jaren het meeste geld verslonden. Om tot dit resultaat te komen is voor de middelen het gemiddelde van de jaren 1892—94 als grondslag genomen, doch met verhooging van de tienden met $10\frac{1}{2}$ pCt. (onder mededeeling, dat het plan bestaat deze belasting tot een grondbelasting om te werken) en van de schapenbelasting met 200.000 L T. tot een bedrag van 1.938.000 L T. (20 para per stuk). De bedrijfsbelasting is geraamd op 500.000 L T., eenerzijds 100.000 meer door betere contrôle-maatregelen bij de heffing, maar anderzijds 350.000 minder, omdat de aziatische boeren, evenals reeds de europeesche, zullen worden vrijgesteld. De douanerechten zijn voorzichtigheidshalve gesteld op 2 miljoen L T. of 160.000 minder dan het bovenbedoelde gemiddelde. Men hoopt ze echter te verhoogen door wijziging van handelstractaten en invoering van monopolie. De civiele lijst is sedert de Troonsbestijging van dezen Sultan met 575.400 L T. verminderd.

Allerlei berichten doen de ronde van onderhandelingen tusschen de Mogendheden over een officieel toezicht op de Turksche financiën of over een door de Mogendheden te waarborgen leening, maar iets positiefs is daaromtrent niet beslist.

HANDELSKRONIEK.

VERSLAG DER RIJKSCOMMISSIE TOT HET EXAMINEEREN VAN STUURLIEDEN TER KOOPVAARDIJ
OVER 1896. — STAAT DER NEDERLANDSCHE KOOPVAARDIJVLOOT OP 31 DEC. 1896
EN DE SCHEEPSBOUW IN NEDERLAND GEDURENDE HET AFGELOOPEN JAAR. —
SCHEEPVAARTBEWEGING IN 1896 EN 1895. — SCHEEPVAARTBEWEGING IN
VREEMDE HAVENS IN 1896. — ZEFERAFEN AAN SCHEPEN VAN DE NORD-
DEUTSCHE LLOYD OVERKOMEN. — INVOREN VAN LANDBOUWERPRODUCTEN
IN GROOT-BRITTANNIE IN 1894, 1895 EN 1896. — FAILLISEMENTEN
IN DE VEREENIGDE STATEN VAN NOORD-AMERIKA EN CANADA.

Verslag der Rijkscmissie tot het examineeren van stuurlieden ter koopvaardij over 1896. Uit het verslag van de Rijkscmissie tot examineeren van stuurlieden ter koopvaardij blijkt dat ook in het afgelopen jaar wederom een zeer groot aantal candidaten zich aanmeldden tot het verkrijgen van een diploma als stuurman. Het verslag geeft daarvan de volgende cijfers.

Hoofddiploma :

		Programma A		Programma B	
		Geexamin.	Gesl.	Geexamin.	Gesl.
Groote Stoomvaart	1 ^e stuurm.	38	25	3	2
	2 ^e "	12	8	1	—
	3 ^e "	35	20	11	7
Groote Zeilvaart.	1 ^e "	10	4	—	—
	2 ^e "	45	21	—	—
	3 ^e "	126	72	4	2

Aanvullingsdiploma :

Groote Stoomvaart	1 ^e stuurm.	1	1	—	—
	2 ^e "	1	—	1	1
	3 ^e "	81	58	2	1
Groote Zeilvaart	2 ^e "	1	—	—	—
	3 ^e "	5	3	3	3

Aan het examen volgens Programma B worden hooger wetenschappelijke eischen gesteld; in de meeste gevallen wordt dit dan ook afgelegd door candidaten, die reeds in het bezit van een Programma A zijn. Behalve de bovengenoemden

werden nog geëxamineerd 2 candidaten voor een diploma voor de Kleine Vaart, die beide slaagden. In het geheel werden dus geëxamineerd 382 candidaten waarvan 230 of 60 pCt. slaagden.

De Commissie wijst er voorts in haar verslag op dat het zeer vaak den candidaten aan practische kennis ontbreekt. Zij schrijft dit daaraan toe dat de candidaten in het algemeen te korten tijd buitengaats varen. Hierbij komt nog dat — althans voor de lagere rangen — de eischen van het examen-reglement geen waarborg geven, dat die tijd in eene kwaliteit aan boord is doorgebracht, die de gelegenheid geeft om practische kennis op te doen; zoo kwam het bij eenige candidaten voor dat zij wel buiten gaats hadden gevaren doch als hofmeester, eene betrekking waarin men natuurlijk weinig in de gelegenheid is zich de praktische ervaring te verschaffen, die van den 3° stuurman geeischt wordt. Ten slotte wijst de Commissie op de noodzakelijkheid eener wettelijke regeling van het zeevaartkundig onderwijs. Vooral met het oog op de scholen in het Noorden van ons land, waarvan door zeer veel candidaten wordt gebruik gemaakt en die in den regel lang niet over die hulpmiddelen kunnen beschikken, welke de scholen in de groote steden ten dienste staan.

Staat der Nederlandsche koopvaardijvloot op 31 December 1896 *en scheepsbouw in Nederland gedurende het afgelopen jaar. De Staatscourant van 19 Januari bevat den staat der Nederlandsche koopvaardijvloot op 31 December 1896. De volgende gegevens zijn daaraan ontleend, terwijl wij ter vergelijking de cijfers van verleden jaar bijvoegen.

De Nederlandsche koopvaardijvloot bestond uit:

	31 Dec. 1896	612 schepen	metende	293.498 ton.
	31 Dec. 1895	567	" "	298.212 "
meer op	31 Dec. 1896	45 schepen en		4.286 ton.

Hiervan waren:

Stoomschepen				
	31 Dec. 1896	172 schepen	metende	196.938 ton.
	31 Dec. 1895	161	" "	188.820 "
meer	31 Dec. 1896	11 schepen en		8.118 ton.

Zeilschepen:

31 Dec. 1896	440	schepen metende	96.560	ton.
31 Dec. 1895	406	" "	100.392	"

31 Dec. 1896 34 schepen meer en 3832 ton minder

Uit de vaart kwamen in 1896:

3	stoomschepen metende	3.432	ton.
37	zeilschepen	13.730	"

Totaal 40 schepen metende 17.162 ton.

tegen in 1895:

11	stoomschepen metende	13.428	ton.
48	zeilschepen	13.487	"

Totaal 59 schepen metende 26.915 ton.

Voor de eerste maal ontvingen zeebrieven in 1896.

13	stoomschepen metende	11.791	ton.
72	zeilschepen	9.916	"

Totaal 85 schepen metende 21.707 ton.

tegen in 1895:

16	stoomschepen metende	18.285	ton.
29	zeilschepen	5.194	"

Totaal 45 schepen metende 23.479 ton.

Binnen 'slands waren gebouwd:

Stoomschepen:

1896	3	metende	3.444	ton.
1895	4	"	1.977	"

in 1896 1 schip minder en 1.467 ton meer.

Zeilschepen:

1896	65	metende	5.022	ton.
1895	26	"	3.979	"

meer in 1896 39 schepen en 1.043 ton.

Totaal.

1896	68	schepen metende	8.466	ton.
1895	30	" "	5.956	"

meer in 1896 38 schepen en 2.510 ton.

Buiten 'slands gebouwd:

Stoomschepen:

1896	10	metende	8.347	ton.
1895	12	"	16.307	"

minder in 1896 2 schepen en 7.960 ton.

Zeilschepen:

	1896	7 metende	4.894 ton.
	1895	3 "	1.215 "
meer in	1896	4 schepen en	3.679 "

Totaal:

	1896	17 schepen metende	13.241 ton.
	1895	15 " "	17.522 "
in	1896	2 schepen meer en	4.281 ton minder.

Uit die cijfers blijkt dat vooral wat het aantal schepen betreft onze koopvaardijvloot vrij belangrijk is vooruit gegaan. Opmerkelijk is het dat aan 56 tjalken, met een gezamenlijken tonneninhoud van 3.764 ton, gedurende 1896 voor de eerste maal zeebrieven werden uitgereikt. Deze zijn alle binnen'slands gebouwd en in het geheel bedroeg op 31 December 1896 het aantal dier schepen hier te lande 217 met een inhoud van 14502 ton; de zeilschepen die van het buitenland zijn ingevoerd waren 4 barken en 1 galjoot.

Omtrent den aanbouw van schepen bestaan bij ons te lande weinig officieele gegevens. Toch is het bekend dat dit eene uitgebreide industrie is. Wij hebben daarom gemeend dat het van belang kon zijn daaromtrent voor zooveel mogelijk eenige cijfers te verzamelen. Het te Rotterdam verschijnend dagblad „Scheepvaart“ nu geeft in zijn nummer van 31 December jl. de opgaven van de vaartuigen, zoo zeeschepen als binnenschepen, die in 1896 van de verschillende werven in ons land zijn te water gelaten; daaruit is de onderstaande staat samengesteld.

In 1896 werden te water gelaten te ROTTERDAM:

- 2 stalen achterwieliers (326 ton).
- 2 stalen schroef-zeestoomschepen (999 ton).
- 4 stalen vischsloepen.
- 15 stalen sleepbooten.
- 5 stalen barges.
- 1 baggermolen.
- 2 stoomschepen voor binnenvaart.
- 1 schroefhopper en zuiger.
- 1 houtschuit.

AMSTERDAM.

- 2 stalen schroefzeestoomschepen 2193 ton.
- 2 stalen sleepbooten.
- 10 " hoppers.
- 3 " pontons.
- 1 " flottielje vaartuij voor de Ind. Marine.
- 2 stoomsloepen.
- 5 dek- en pakschuiten.
- 1 loodskotter.

VLISSINGEN.

- 1 pantserschip voor de Marine (3400 ton).
- 1 stalen mailboot (4262 ton).

ALBLASSERDAM.

- 4 rijnschepen (6050 ton).

ALKMAAR.

- 3 goederen stoombooten.
- 1 beurtscheepje.
- verschillende ijzeren vletten.

AALZUM.

- 1 tjalk.
- houten en ijzeren pramen.

ALFEN A/D RIJN.

- 5 zandpramen (250 ton).
- 1 petroleummotorboot.
- open en overdekte aken.

BOLNES.

- 9 stalen rijnlichters.
- 2 " vischsloepen.

CAPELLE A'D IJSSEL.

- 8 ijzeren en stalen sleepkanen (12342 ton).

DEDEMSVAART.

- 1 ijzeren tjalk (106 ton).
- ijzeren en stalen vletaken.

EDAM.

1 ijzeren tjalk (44 ton).

GOUDEKAK.

1 ijzeren kraak (160 ton).

1 " tjalk (101 ton).

paviljoenschuiten en aakjes.

HASSELT.

2 houten loodsschoeners.

3 ijzeren tjalken (370 ton).

HOOGEZAND.

3 stalen schoeners (840 ton).

1 " sleepkaan.

5 tjalken.

4 zandbakken.

1 kof.

10 rijschepen.

5 stalen stoombooten.

1 " sleepboot.

KATWIJK A/ZEE.

4 houten bomschuiten.

KINDERDIJK.

5 schroefstoombooten.

1 salonraderboot.

1 zeesleepboot.

2 stalen zandzuigers.

3 " klepbakken.

4 ijzeren sleepkanen (4410 ton).

KRIMPEN A/D IJSSEL.

13 rijschepen van ijzer en staal (15467 ton).

LOBITH.

3 zeilaken (681 ton).

2 baggeraken (98 ton).

1 lichter (70 ton).

1 veerpont.

3 sleepkanen (1850 ton).

ECON. 1897.

MARTENSHOEK.

- 7 stalen tjalken (817 ton).
1 " zeilaak.

OUDER AMSTEL.

- 1 houten dekschuit (50 ton).

PAPENDRECHT.

- 2 lichters (200 ton).
1 stalen stoomboot (120 ton).
1 " sleepboot.
1 dekschuit en 2 open schuiten.

RAAMSDONK.

- 3 ijzeren klippers (470 ton).
lichters, aken, boeiers.

SLIKKERVEER.

- 10 rijnschepen (ijzeren en stalen, 12408 ton).
4 elevatorbakken (1000 ton).
4 schroefstoombooten (284 ton).

STORMPOLDER.

- 2 ijzeren paviljoenschuiten (150 ton).
1 klipper (89 ton).
boeiers en jachten.

VEENDAM.

- 1 ijzeren rijnschip (164 ton).
1 " schuit (50 ton).
2 " tjalken (155 ton).

VLAARDINGEN.

- 1 houten logger (75 ton).

WASPIK.

- 4 ijzeren rijnschepen (2330 ton).
3 " zeilschepen (525 ton).
5 klippers (955 ton).
boeiers-, zeil- en hevelaken.

ZWARTSLUIS.

- 15 ijzeren en stalen tjalken (1436 ton).
 1 stalen jacht (40 ton).
 2 rijnschepen (290 ton).
 1 aakschip (65 ton).

ZALT-BOMMEL.

- 4 stalen rijnschepen (2510 ton).
 2 " zeilschepen (180 ton).
 4 " klippers (770 ton).
 1 " aakschip (280 ton).
 verschillende kleinere vaartuigen.

Uit die opgaven ziet men onder anderen welk een belangrijk aantal rijnschepen in ons land gebouwd worden, een groot gedeelte voor Duitsche rekening.

Eindelijk voegen wij hieraan nog toe de onderstaande cijfers, waaruit blijkt dat ook op de Engelsche werven groote bedrijvigheid heeft geheerscht.

In Groot-Brittannie liepen van stapel:

	schepen.	Reg. tons.
1892	690	1.160.400
1893	545	868.783
1894	622	1.073.208
1895	630	1.028.708
1896	941	1.494.597

Scheepvaartbeweging in 1896 en 1895. De Scheepvaartbeweging in de verschillende Nederlandsche zeegaten in 1896 en 1895 was als volgt:

	UIT ZEE.			1896.		
	1895.			1896.		
	Stoomschepen.	Zeilschepen.	Totaal.	Stoomschepen.	Zeilschepen.	Totaal.
Brouwershaven . .	3	10	13	2	13	15
Hellevoetsluis . .	82	65	147	102	70	172
Nieuwe Waterweg	5068	399	5467	5855	402	6257
IJmuiden	1669	143	1812	1895	128	2023
Nieuwediep	79	95	174	39	12	51
Vlie	308	105	413	411	88	499
Zierikzee	1	41	42	—	91	91
Vlissingen	824	30	854	825	36	861

NAAR ZEE.

	1895.			1896.		
	Stoom- schepen.	Zeil- schepen.	Totaal.	Stoom- schepen.	Zeil- schepen.	Totaal.
Brouwershaven . .	3	2	5	2	3	5
Hellevoetsluis . .	74	67	141	99	67	166
Nieuwe Waterweg	5048	419	5467	5797	405	6202
IJmuiden	1676	141	1817	1883	132	2015
Nieuwediep	71	98	169	42	10	52
Vlie	296	119	415	402	95	497
Zierikzee	—	50	50	—	97	97
Vlissingen	820	27	847	835	38	873

Daaruit blijkt dus dat in alle Nederlandsche zeegaten met uitzondering van Nieuwediep de scheepvaartbeweging is toegenomen, in verschillende zelfs zeer belangrijk.

Scheepvaartbeweging in vreemde havens in 1896. In onze vorige Kroniek gaven wij de cijfers van de scheepvaartbeweging te Rotterdam en Amsterdam in 1896. In aansluiting daaraan volgen thans de cijfers van het verkeer in eenige voorname buitenlandse havens gedurende het afgelopen jaar in [vergelijking met 1895, terwijl wij tevens die voor Amsterdam en Rotterdam nogmaals bijvoegen.

	1895.		1896.		meer minder	
	Aantal.	Tonnenmaat.	Aantal.	Tonnenmaat.	Aantal.	Tonnenmaat.
Londen	53.916	14.991.294	56.810	15.819.740	+ 5,3 pCt.	+ 5,5 pCt.
Liverpool	19.457	8.675.049	20.212	8.715.424	+ 3,8 »	+ 0,4 »
Hull	5.412	2.624.554	5.7	2.752.474	+ 5,4 »	+ 4,8 »
Cardiff	15.353	7.891.223	14.954	8.259.355	- 2,6 »	+ 4,6 »
Glasgow	9.894	3.138.871	10.096	3.273.769	+ 2 »	+ 4,2 »
Antwerpen	4.653	5.363.569	4.958	5.820.669	+ 8,8 »	+ 8,5 »
Duinkerken	2.559	1.389.717	2.692	1.511.367	+ 5,2 »	+ 8,7 »
Marseille	7.955	4.860.133	8.150	5.274.904	+ 2,4 »	+ 8,5 »
Amsterdam	1.676	1.281.669	1.850	1.432.695	+ 10 »	+ 11 »
Rotterdam	5.199	4.177.478	5.974	4.974.116	+ 14,9 »	+ 19 »

Zeerampen aan schepen van de Norddeutsche Lloyd overkomen. Naar aanleiding van het vergaan van den „Salier” bevat „das Rhemschiff” een opgaaf van de schepen van de

schepen van de Norddeutsche Lloyd, die tengevolge van zee-ramp verloren gingen sedert 1870 te zamen 9 schepen en wel 1870 ss. Union bij de kust van Schotland, 1873 König Wilhelm bij Nieuwediep, 1875 Deutschland voor de Theems, 1879 Condor in de Oostzee, 1880 Hansa bij Terschelling, 1885 Oder bij Sakotra, 1891 Eider Zuidkust van Engeland, 1895 Elbe in het Engelsche Kanaal en nu de Salier bij Kaap Corrubeo.

In hetzelfde tijdsbestek verloor de Hamburg Amerikaasche zes groote stoomschepen: 1875 ss. Schiller, 1876 ss. Goethe, 1877 ss. Saxonia, 1882 ss. Herder en ss. Lothringia, 1893 Cimbria.

Invoer van landbouwproducten in Groot-Brittannie in 1894, 1895 en 1896. De onderstaande cijfers voor de invoeren in 1896, 1895 en 1894 van eenige Hollandsche exportartikelen in Groot-Brittannie zijn getrokken uit de maandstatistiek over December door den Board of Trade uitgegeven, waarin tevens de totaalcijfers voor het afgelopen jaar benevens die der beide voorgaande jaren zijn opgenomen.

	1894. cwts.	1895. cwts.	1896. cwts.
Geslacht vleesch.			
Nederland	109 331	151.117	164.012
Ver. Stat. v. N. Amerika	34.315	37.301	60.610
andere landen	46.111	49 050	55.503
totaal	189.757	237.468	280.125
Geslacht schapenvleesch.			
Duitschland	7.017	6.56	3.610
Nederland	199.969	167.228	229.283
Australie	1.439 502	1.670.968	1.853.129
Argent. Republiek	585.729	715.296	801 733
andere landen	62.849	51.381	7.403
totaal	2.295.066	2.611.435	2.895.158
Geslacht varkensvleesch.			
Nederland	133.526	245.726	244.344
Belgie	30.585	27.150	39.208
andere landen	16.272	15.408	15.859
totaal	180.383	288.284	299.411

	1894. cwts.	1895. cwts.	1896. cwts.
Margarine boter.			
Noorwegen	10.330	9.377	10.158
Nederland	1.045.330	878.827	861.887
Frankrijk	29.052	28.132	30.523
andere landen	24.613	23.832	23.366
totaal	1.109.325	940.168	925.934

Boter.

Zweden	266.306	310.809	323.829
Denemarken	1.102.493	1.162.770	1.228.784
Duitschland	137.755	113.388	107.825
Nederland	165.157	191.201	254.469
Frankrijk	424.645	454.843	467.601
Nieuw Zuid Wales	34.581	45.837	7.777
Victoria	190.398	212.797	154.865
Nieuw Zeeland	65.626	53.262	56.373
Canada	20.887	38.949	88.357
Ver. Stat. v. N. Amerika	29.996	66.932	141.553
andere landen	136.991	175.924	226.514
totaal	2.574.835	2.825.662	3.037.947

Kaas.

Nederland	298.693	305.920	292.988
Frankrijk	52.969	56.393	45.676
Australie	54.378	92.759	55.149
Canada	1.142.104	1.150.018	1.234.297
Ver. Stat. v. N. Amerika	672.347	500.419	581.187
andere landen	45.654	28.310	35.238
totaal	2.266.145	2.133.819	2.244.535

Uit onderstaand verzamelstaatje ziet men de toename of vermindering der invoeren in Engeland uit Nederland in 1896 vergeleken met 1894 en tevens het percentsgewijs aandeel van ons land in den totaal invoer in 1896.

	toename of vermindering in 1896 tegen 1894.	aandeel van Nederland in den totaalaanvoer in 1896.
Geslacht vleesch	+ 50 pCt.	58 pCt.
" schapenvleesch	+ 14 "	7 "
" varkenvleesch.	+ 83 "	81 "
Margarineboter	— 17 "	93 "
boter	+ 41 "	7 "
kaas	— 1 "	13 "

Eindelijk zij hier nog vermeld dat de waarde van de invoeren dier verschillende artikelen uit Nederland en Groot Brittannie wordt opgegeven als volgt (pd st.)

	1894	1895	1896
geslacht vleesch	236.648	320.821	346.770
" schapenvleesch	453.097	370.746	515.864
" varkensvleesch	316.474	568.869	556.527
margarineboter	2.834.804	2.371.711	2.304.335
boter	831.951	939.326	1.156.736
kaas	760.835	774.790	734.641

Omtrent de totale handelsbeweging van het Vereenigd Koninkrijk vinden wij in die statistiek nog de volgende cijfers (pd. st.)

	1896	1895	verschil
invoer	441.807.335	416 689.658	+ 25.117.677
uitvoer	239.922.209	225.890.016	+ 14 032.193
wederuitvoer.	56.466 465	59.942.391	— 3.475.926

Faillissementen in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika en Canada. Aan een statistiek uitgegeven door The Bradstreet Company — een informatiebureau dat zijn hoofdzetel te New-York heeft — ontleenen wij de volgende bizondheden.

In de Vereenigde Staten van Noord-Amerika was het aantal faillissementen:

	aantal	actief	passief
1896	15.112	doll. 148.297.256	doll. 247.052.343
1895	13.013	" 88.115.530	" 158.842.445
1894	12.721	" 79.755.067	" 149.595.434
1893	15.560	" 262.417.532	" 402.427.818

Het aantal faillissementen in de Vereenigde Staten was dus in 1896 16 pCt. meer dan in 1895, maar toch nog minder dan in 1893. Vooral het gezamenlijk passief was in genoemd jaar belangrijk hooger dan in het afgeloopene. Het gezamenlijk actief was in 1896 60 pCt. van de passiva (in 1893 65 pCt.) terwijl dit gemiddeld 50 à 52 pCt. is. Dit wordt daardoor verklaard dat in tijdperken, dat bijzonder veel faillissementen voorkomen, ook firma's haar betalingen moeten staken, welke in andere tijden hadden kunnen blijven staan.

Het percentage der firma's en maatschappijen die failliet gingen was in verhouding tot het totaal

in 1896 . . .	1.40 pCt.
1895 . . .	1.23 "
1894 . . .	1.21 "
1893 . . .	1.50 "

Voor Canada vinden wij de volgende cijfers:

	aantal		actief	passief
1896	2205	doll.	6.793.257	16.369.576
1895	1923	"	6.299.177	15.793.559
1894	1873	"	11.947.253	23.985.283
1893	1781	"	7.388.692	15.690.404

Het aantal der faillissementen in 1896 geeft aldaar dus eene vermeerdering van bijna 15 pCt. tegen 1895; het gezamenlijk passief is echter slechts weinig grooter dan verleden jaar.

ECONOMISCHE NALEZINGEN EN BERICHTEN.

Nog eens *„De Oranjebond van Orde.”* Ten verfolge op het daaromtrent in *„de Economist”* van November jl. gezegde, zij nog op het volgende gewezen. Half December werd ons eene, door *„Ita”* onderteekende, voor 20 cts. bij Schalekamp, v. d. Grampel en Bakker te Amsterdam verkrijgbare, in een afgrijslijk leelijken omslag gebonden brochure toegezonden, getiteld: *„Hoe verdwijnt het roode spook?”* De inhoud, warm geprezen o. a. in het *„Dagblad v. Z.-H. en 's Gravenhage”* van 30 December, is heel wat degelijker en belangrijker dan het uiterlijk deed verwachten. Ita's motto als het ware of zijne stelling is: *„Zonder sociale liefde kan het roode spook niet worden verdreven.”* Dat roode spook is de geest van wanorde, die op de malaise in landbouw, handel en nijverheid, en op de in vele plaatsen bestaande werkloosheid wijst om haat aan te kweken tusschen de bezittenden en de minder door de fortuin bedeeden. Ita nu wijst op hetgeen door den Oranjebond van Orde en door de zusterverenigingen in Groningen (en Friesland) wordt verricht in het belang dier minder bedeeden. Hij had daarbij ook kunnen wijzen op zoo vele stichtingen en verrichtingen van het Nut, op Toynbeevereenigingen, Christelijke Volksbonden, vereenigingen voor Armenzorg, tot tegengang van werkloosheid, enz. enz., als bewijzen dat de hoogere standen zich wel degelijk het lot der lagere aantrekken en voortdurend op verbetering der positie van deze bedacht zijn. Vervolgens meer bepaald komende tot den *„Oranje-*

bond van Orde», zegt Ita: «Zijn doel is verzoening te brengen tusschen hoog en laag, sociaal gevoel voor onverschilligheid, wakkerheid voor lauwheid, liefde voor haat, welvaart voor malaise en zedelijke orde voor onzedelijke wanorde in de plaats te brengen. Dit doel wil hij bereiken langs een dubbelen weg: het aankweken van een beteren geest en het bevorderen van sociale hervorming door daden.» Vervolgens wordt geschetst wat de Oranjabond van Orde reeds in die beide opzichten verrichtte en wat hij verder hoopt tot stand te brengen. Daarover treden we thans in geene bijzonderheden omdat daarover vrij uitvoerig sprake was in den November-Economist. Maar met aandrang wordt de lezing der bovenvermelde, met warmte geschreven brochure aanbevolen, niet slechts omdat daarin, gelijk op blz. 22 wordt gezegd, «in een klein bestek een duidelijk inzicht wordt gegeven in hetgeen de Oranjabond van Orde wil, deed, voorbereidt en eindelijk, met gemeene krachten, tot stand hoopt te brengen», maar vooral omdat daarin duidelijker dan in ons artikel geschiedde, gewezen wordt op het verheven moreel streven van dien Bond.

Ons artikel gaf zoowel 's Bonds Eerevoorzitter, den heer P. B. Bruijn van Rozenburg, als zijn voorzitter, tevens redacteur van 's Bonds orgaan «Sta Pal!», Jhr. J. Hora Siccama van de Harkstede, aanleiding tot bespreking. De eerste deed dit in de «Nieuwe Apeldoornsche Courant» van 12 December. Na te hebben gezegd dat hij op het artikel wijst, ook omdat «de Economist» te Apeldoorn schier geheel onbekend is (zeker nog al kras voor eene zoo aanzienlijke gemeente met zoo vele ingezetenen uit den gegoeden stand, met eene Hoogere Burgerschool en onderscheidene andere goede scholen), en bespreekt vervolgens voornamelijk wat door ons was in het midden gebracht tegen het op zijn voorstel bij de stichtingen te Apeldoorn toegepast beginsel van het direct toekennen van persoonlijken eigendom van huis en hof. Wat hij, warm voorstander van dat beginsel, daarvoor thans opnieuw aanvoert, verdient ongetwijfeld gezette overweging, doch kan in deze «Nalezing» niet worden besproken. Hij houde ons echter de betuiging ten goede dat we onze bezwaren door zijn nieuw betoog niet wederlegd achten.

In „Sta Pal!“ van 12 December noemt de heer Siccama het een voorrecht dat de Oranjabond van Orde eindelijk eens in een wetenschappelijk tijdschrift werd besproken en neemt geheel over wat we tegen het stelsel van direct ingaanden persoonlijken eigendom aanvoerden, doch zegt voor het oogenblik op die aanmerkingen niet te willen ingaan. Hij waardeert het echter zeer dat wat de bond doet en voorbereidt in „De Economist“ werd toegelicht en der algemeene belangstelling aanbevolen. Die aanbeveling wordt hierbij gaarne herhaald, omdat alles wat „verzoening kan brengen tusschen hoog en laag“, en daarnaar o. a. streeft de Oranjabond van Orde, onze sympathie heeft.

In „de Economist“ van November was ook sprake van eene nog slechts op het papier bestaande stichting van den Oranjabond van Orde: „de Utrechtsche Arbeidskas“ en van Mr. Veldman's critische beschouwing daarover. Tot aanvulling van het daar gezegde worde verwezen naar de uitvoerige artikelen in het „Dagblad v. Z.-H. en 's Gravenhage“ van 21 en 22 Jan.: „Iets over arbeidskassen.“ Nu het arbeidersvraagstuk, speciaal dat van verzekering van den arbeider tegen alle mogelijke ongevallen, zoozeer aan de orde is, mag op die wijze van verzekering tegen de gevolgen der werkloosheid ook wel inzonderheid de aandacht worden gevestigd. Vermoedelijk zal daarvan ook wel sprake zijn in „De Mentor, populair orgaan voor verzekering en aanverwante vakken“, dat sedert kort onder redactie van Mr. Veldman en anderen verschijnt. Er was sprake van in de rede op 30 Januari jl. te Amsterdam gehouden door den heer P. L. Tak over de werkloosheid en de middelen die er tegen zijn aan te wenden en bij de daarop gevolgde discussie, waarvan de dagbladen dier dagen (zie o. a. „Het Vaderland“ van 3 Februari) een overzicht gaven.

Q. v. U.

Werk en brood. Onder dezen titel gaf de heer F. van Eeden een warm geschreven opstel in De Gids van Februari, waarvan de slotsom is, dat door het vestigen van Rijkshoeven de werkloosheid moet bestreden worden. De schrijver zag voorbij, dat deze maatregel kapitaal vereischt. En kapitaalverplaatsing kan nooit iets baten tegen werkloosheid; zij kan haar slechts doen overgaan in een ander bedrijf: het bedrijf, waaraan kapitaal onttrokken of onthouden wordt. Werden de denkbeelden van den heer van Eeden toegepast, dan zou daarenboven het inkomen der maatschappij geringer worden; het eind zou wezen: meer werk voor minder brood.

Er is nog iets dat de schrijver voorbij ziet. Zeker is het te betreuren, dat met groote welvaart bij enkelen gepaard gaat armoede bij velen. Maar om de beteekenis van een orgaan te doorgronden, moet men niet eenzijdig het oog richten op een enkele van zijne werkingen, op alle moet worden acht geslagen. Dit geldt ook van maatschappelijke instellingen. Indien men de oorzaken van ongelijkheid slechts kan wegnemen door spaarzaamheid en ondernemingsgeest te dooden en een gelijkheid te doen ontstaan, die allen in de diepste ellende dompelt, zal het verwijderen dezer oorzaken dan aanbeveling verdienen? Dit gewichtig punt werd door den heer van Eeden niet onderzocht.

„Men behoeft niet te zijn een specialiteit, een man van 't vak, om het recht te hebben de hier volgende dingen te zeggen,“ zoo leest men in den aanhef van het stuk. O neen: doch men moet eenige studie hebben gemaakt van de zaken, die men behandelt, om interessante dingen te zeggen. De heer van Eeden zal niet tegenspreken dat voor den arts physiologische kennis onmisbaar is. Maar hij, die als 'arts optreedt voor maatschappelijke kwalen, kan soortgelijke kennis niet ontberen. Er is een physiologie der maatschappij, en het bleek niet, dat de schrijver van Werk en Brood daarvan kennis nam.

P.

Door de **Internationale Vereeniging voor Vergelijkende Rechtswetenschap en Staathuishoudkunde** te Berlijn is de volgende prijsvraag uitgeschreven :

Eene vergelijkende uiteenzetting van de beginselen, die met betrekking tot het verkrijgen van gronden en de vestiging zijn gevolgd in de koloniën der voornaamste staten, met aantooning van de economische gevolgen daaruit voortspruitende. (Eine vergleichende Darstellung der Grundsätze, welche in den Kolonien der wichtigsten Staaten hinsichtlich des Bodenerwerbs und der Ansiedlung befolgt worden sind und die wirtschaftlichen Folgen derselben).

Op het beste antwoord is een prijs uitgelooft van 1600 Mark.

De antwoorden moeten vóór 1 April 1898 toegezonden worden aan den 1^{en} Secretaris der vereeniging Dr. Kronecker, Berlin W. Kurfürstendamm 241; zij moeten gesteld zijn in het Duitsch (met Latijnsche letter), Fransch of Engelsch; mogen niet met den naam van den schrijver voorzien zijn, maar moeten met een kenspreuk geteekend en vergezeld zijn van een gezegeld couvert, dat dezelfde kenspreuk tot opschrift heeft en den naam en het adres van den schrijver bevat.

De prijs kan onder meerdere mededingers verdeeld worden.

De publicatie van een antwoord of van een of meerdere gedeelten daarvan, vóór dat de beslissing over het toekennen van den prijs openbaar gemaakt is, sluit den arbeid van de mededinging uit. Niet bekroonde antwoorden moeten door den schrijver binnen een jaar na die openbaarmaking teruggevraagd worden, anders worden zij het eigendom van de vereeniging, die dan het recht heeft ze anoniem uit te geven of te vernietigen. ¹⁾

Het bekroonde antwoord wordt het eigendom der vereeniging, met alle rechten op uitgave en vertaling, en wordt door haar gepubliceerd.

De commissie van beoordeeling, die hare taak zooveel mogelijk vóór 1 April 1899 volbrengt, bestaat uit de Heeren Z. H. Hertog Johan Albrecht zu Mecklenburg (Potsdam), Dr. Paul Kayser,

¹⁾ De inzender heeft het recht bij de inzending een adres op te geven, waar zijn antwoord, ingeval dit niet bekroond wordt, moet worden teruggezonden.

Senaatspresident in het Rijksgerechtshof (Leipzig), Prof. Dr. Carl v. Stengel (Munchen), James Bryce, oud-minister (Londen), Prof. Dr. Charles Lyon-Caen (Parijs), Staatsraad Prof. Dr. A. Brunialti (Rome), Prof. Dr. P. A. v. d. Lith (Leiden), Prof. Dr. E. Philippovitch, Edler von Philipsberg (Weenen), geheimraad Prof. Dr. F. F. Martens (Petersburg), markies de Dalman de Olivart, oud-hoogleraar; Prof. W. J. Ashley (Cambridge, Harvard University V. S. Amerika).

PROGRESSIE BIJ DE GEMEENTELIJKE HOOFDELIJKE OMSLAGEN NAAR HET INKOMEN.

In het aanhangige wetsontwerp tot regeling der financieele verhouding tusschen het Rijk en de gemeenten en tot herziening der algemeene regelen ten aanzien der plaatselijke belastingen, wordt in art. 10 D o. a. voorgesteld art. 243 der gemeentewet te wijzigen in dien zin, dat bij den hoofdelijken onslag naar het inkomen of naar de vertering het bedrag der aanslagen percentsgewijze gelijkelijk moet worden berekend over het totaal van het inkomen of de vertering, na aftrek van een bij de belastingverordening te bepalen, voor alle aanslagen op gelijken voet berekend bedrag voor noodzakelijk levensonderhoud.

Zou die wijziging zijn te beschouwen als eene verbetering? — Verscheidene organen der pers en daaronder niet alleen de geavanceerde, hebben gezegd „neen“, 't zou zijn eene beperking van de autonomie der gemeentebesturen; andere hebben gemeend „ja“, maar de regeering gaat te ver. De vraag toe te lichten met gegevens uit de practijk, is het doel van dit opstel.

Daartoe hebben gediend de gemeentelijke hoofdelijke omslagen der provincie Groningen. Naar de vigeerende verordeningen is ontworpen een staat, waarop voor elke gemeente eene opeenvolging van zoogenaamde belastbare inkomens, verkregen door de geschatte inkomens te vermenigvuldigen met het daarvoor aangewezen cijfer der progressieschaal of te verminderen met het daarvoor door de verordening bepaald bedrag. De aanslag van elk geschat inkomen wordt gevonden door het hieruit berekende belastbaar inkomen te vermenigvuldigen met een voor iedere gemeente jaarlijks bij het opmaken van het primitief kohier vast te stellen cijfer (per-

centage van heffing), voor 1896 mede in den outworpen staat aangegeven, naast het hoogst geschatte inkomen over dat dienstjaar.

Wel is waar waren voor de samenstelling van dezen staat niet alle verordeningen even geschikt, zoodat, om een uniform overzicht te krijgen, in enkele gevallen eenigszins moest worden geschipperd, maar deze kleine onnauwkeurigheden doen niets te kort aan de bruikbaarheid voor het doel: een vergelijkend overzicht te geven van de progressieschalen, bij de verschillende Groningsche gemeenten in werking (blz. 232—233).

Om dit doel nog beter te bereiken is naar de gegevens, aan dezen staat ontleend, geconstrueerd eene graphische voorstelling van eenige (de lijnen voor al de 57 gemeenten op één blad zouden te veel zijn verward) zeer uiteenlopende progressieschalen. Van de gemeenten konden die zonder noemenswaardige afwijkingen van de verordeningen worden weergegeven. Alleen diende ik mij eenige vrijheid te veroorloven omtrent de vermogensbelasting. Vooreerst moest deze ter wille van de vergelijking worden opgevat als inkomstenbelasting. Om daartoe te geraken is aangenomen, dat het vermogen 4 pCt. reuuenen afwerpt. En bovendien dat niet f 12.500, als vallende buiten de vermogensbelasting, gelijkstaat met f 500 inkomen, maar f 13.000, het belastbare minimum.

In het diagram zijn op de as der abscissen van af den oorsprong op regelmatige afstanden afgezet de inkomens van f 500 tot f 14.000. De as der ordinaten (wegens de progressieschalen van Kloosterburen en Uithuizermeeden in twee ongelijke helften) is verdeeld in gelijke deelen, aangeduid eveneens van af den oorsprong, door de getallen van 1 tot en met 35. De ordinaten nu geven aan, door deze getallen, hoeveel maal de belastbare inkomens grooter zijn dan de geschatte (deze beide woorden gebruikt in den boven door mij aangegeven zin), wanneer namelijk wordt uitgegaan van de onderstelling, dat de inkomens van f 500 bij alle progressieschalen ook worden belast naar f 500 (proportioneel) en de hoogere zooveel maal sterker, als uit den staat gemakkelijk is te berekenen. M. a. w. de abscissen geven aan de geschatte inkomens, de ordinaten de progressie. Zoo opgevat moesten dus in het diagram worden geplaatst bij den oorsprong (der

coördinatenassen) het inkomen f 500 en het progressiecijfer 1. Wat is geschied. De curven stellen nu voor de progressieschalen.

Nog eene opmerking vooraf. De klimming der curven is ten deele willekeurig. Neem de abscissen korter en de curven rijzen sneller. Verkort de ordinaten en gij verkrijgt het omgekeerde. Absoluut hebben dus de curven weinig waarde. Maar ter vergelijking van verschillende progressieschalen onderling zijn ze betrouwbaar en hoogst merkwaardig.

Welnu, wat leeren deze krommen als met een oogopslag? Dat hier bestaan zeer zonderlinge en zeer sterke verschillen. Vooreerst wat de absolute rijzing betreft. Terwijl toch de eene gaat tot $2\frac{1}{2}$ klimt de andere tot 35. Maar dit is niet het voornaamste. Ten opzichte van de betrekkelijke rijzing bestaan niet minder in 't oog vallende verschillen. De curve voor Groningen (evenals die voor de vermogensbelasting) klimt aanvankelijk vrij snel, buigt zich daarna meer en meer om en nadert ten slotte de richting der abscissen als limiet. Verscheidene andere gaan nagenoeg, die van Onstwedde geheel, schuin recht naar boven of ook wel in zigzag, terwijl die voor Bellingwolde de hoofdkromming zelfs naar beneden heeft. Moet deze vrucht der gemeentelijke autonomie worden toegeschreven aan een behoorlijk inzicht, bij de plaatselijke wetgevers, in de regeling der gemeentebelastingen, gepaard aan grondige kennis van locale toestanden of wellicht aan wat anders?

Ter beantwoording dezer vraag vooraf eene andere: wat is eene redelijke progressie? Men zegt eene die beantwoordt aan het beginsel belasting naar draagkracht, naar gelijkheid van offer of van leedgevoel. En dan meenen sommigen, dat daaraan wordt voldaan door van elk inkomen af te trekken het bestaansminimum, om de rest proportioneel te belasten ¹⁾. De curve voor Middelstum is daarvan een voorbeeld. Ook die der vermogensbelasting, doch hier versterkt door eene zwaardere heffing van vermogens boven de twee ton en eene lichtere van die beneden f 15.000, waardoor in hare curve eene nieuwe rijzing ontstaat bij de abscis van f 8000 inkomen.

¹⁾ Zie o. a. Mr. N. G. Pierson. Leerboek der Staathuishoudkunde II p. 524 en Stuart Mill's Staathuishoudkunde, door Mr. J. Oppenheim, II p. 289 v.v.

Dat het zuivere Bentham-stelsel niet beantwoordt aan bovengenoemd beginsel, al kan dit niet juist mathematisch worden aangetoond, blijkt reeds hieruit, dat hetzelfde bestaansminimum op verre na niet voor alle inkomens dezelfde beteekenis heeft ¹⁾. Aangenomen echter, dat eene andere en sterkere progressie billijk is, dan rest nog de vraag, hoe zij moet zijn ingericht, om aan de draagkracht-theorie te beantwoorden.

Ik denk er niet aan op dit vraagstuk in te gaan, waar de bekwaamste economen en mathematici geen kans zien haar behoorlijk op te lossen. En gaarne geef ik toe, dat Macculloch's uitspraak omtrent belastingen (*"Who'er expects a faultless tax to see, expects what neither is, nor was, nor e'er shall be"*) veel meer nog is van toepassing op progressieschalen. Maar daarmee is nog niet toegegeven dat deze zouden zijn overgeleverd aan onbepaalde willekeur. Integendeel. Want waarover men moge verschillen, in zoover zijn, naar ik meen, alle redelijke voorstanders van progressie het eens, dat *"de belasting ten aanzien van de kleinere inkomens aanmerkelijk sneller moet stijgen dan die inkomens zelf. Die snellere stijging behoort evenwel, naarmate de inkomens grooter worden, te verminderen, zoodat het aanvankelijk zeer versnelde tempo van de opklimming der belasting geleidelijk verflauwt en van dat der vermeerdering van het inkomen ten slotte zoo weinig meer afwijkt, dat het verschil voor de practijk zonder bezwaar mag worden verwaarloosd"* ²⁾.

Velen zijn van oordeel, en mijns inziens terecht, dat deze conclusie steunt op de theorie van het laatste toevoegsel (*final utility*) *"da ja regelmässig nur diese Mehreinkommensbeträge den weniger nothwendigen, leichter ein zu schränkenden Bedürfnissen dienen, und andererseits, dasz es schlieszlich eine Gränze giebt, von der ab auch letzteres nicht mehr zutrifft, d. h. von der ab höhere Einkommensbeträge aufhören eine Unterscheidung dieser Art überhaupt zu zulassen, da in den höchsten Beträgen ein sehr groszes Einkommen regelmässig etwa*

¹⁾ Mr. N. G. Pierson erkent dit zelf, t. a. p. bl. 520. *"Hier ligt*», zegt hij: *«eene moeielijkheid, die nooit geheel te overwinnen is.»* Zie ook bl. 465.

²⁾ Mr. Treub. Belasting naar draagkracht. *Economist* 1890 p. 271.

gleich entbehrlichen Genüssen oder aber der Capitalisirung dient, und dasz also der etwa gleich hohe Procentsatz soleher höchsten Einkommensbeträge — m. a. W. die Degressions- oder Regressionsform der Steuerprogression — die allein berechtigte ist¹⁾.

De noodzakelijkheid der progressie tot het verkrijgen van gelijkheid van offers moge nu „meer zijn eene quaestie van gevoel en overtuiging dan van streng wetenschappelijke bewijsbaarheid”²⁾, dit verband, eenmaal aangenomen, dient de progressie stellig te voldoen aan de minimum-eischen, in de hierboven geciteerde woorden zoo duidelijk neergelegd.

Het algemeene karakter van progressiecurven zal dus dit moeten zijn, dat zij aanvankelijk bij de kleinste inkomens het sterkst stijgen, doch zóó, dat spoedig eene geleidelijke ombuiging ontstaat, ongeveer als die van een cirkelboog. Komt men op die wijze successievelijk bij de hoogere inkomens, waar het sparen (Capitalisirung) gemakkelijker wordt, dan verliest de boog langzamerhand van zijne kromming en nadert ten slotte de richting der abscissen als liniet, waarmee voor de practijk het vervolg der curve zonder bezwaar mag worden gelijk gesteld, m. a. w. de progressie mag ophouden.

Toetsen wij aan dezen eisch de verschillende progressieschalen van het diagram, dan zien wij de beide gemerkte lijnen (— — —), voor de stad Groningen en de vermogensbelasting, hieraan behoorlijk beantwoorden, behalve dat die der vermogensbelasting een kleinen knik bezit bij de abscis van f 8000 inkomen. Ook op de curven voor Middelstum en Appingedam valt in dit opzicht weinig aan te merken, behalve dat de stijging daar aanvankelijk niet groot is en de geheele progressie zeer matig, vooral bij Middelstum, dat het zuivere Bentham-stelsel toepast.

Veel minder goed voldoen de lijnen voor Leens en Usquert. Die voor Leens stijgt recht door tot f 2500 met een progressiecijfer van 7,66, die voor Usquert eenigszins gebogen tot f 3000 met een progressiecijfer van 9,66. Van daar stijgt de laatste

¹⁾ Fr. I. Neumann. Die Progressive Einkommensteuer im Staats- und Gemeinde-Haushalt. Leipzig 1874 p. 146.

²⁾ A. J. Cohen Stuart. Belasting naar draagkracht. Economist 1890. p. 275.

nagenoeg recht door tot f 10,000 met een progressiecijfer van 15. Her hoogst geschatte inkomen (f 28,000) heeft tot progressiecijfer 19.

De curve voor Uithuizen stijgt bijna met eenparige snelheid tot een inkomen van f 8600 met een progressiecijfer van 7,5, om dan ineens op te houden en verder de richting der abscissen te volgen. Het schijnt dat de progressie daardoor overgaat in evenredigheid. Voor het totaal inkomen is dit ook zoo, echter geenszins voor het „laatste toevoegsel“, zooals volgens eene rationeele progressie toch behoorde het geval te zijn. Dit springt in het oog als men den aanslag berekent van elke duizend gulden laatste toevoegsel, liggende bijv. tusschen de inkomens f 4600 — f 5600 — f 6600 — f 7600 — f 8600 — f 9600 etc. Het blijkt dan dat daarvan successievelijk wordt betaald f 49,30, f 56,55, f 63,80, f 70,05 en vervolgens van alle hooger gelegene, beginnende met dat tusschen de inkomens f 8600 en f 9600, slechts f 43,50. Eene belangrijke degressie dus, maar naar den verkeerden kant.

Kloosterburen heeft blijkbaar een vrij rationeel gebogen lijn, die echter geweldig progressief is, in 't bijzonder tot f 4000 toe. Dit inkomen heeft een progressiecijfer van 31,80, f 3000 van 29,40, f 2000 van 25 en f 1500 van 20, terwijl van daar de lijn in rechte richting daalt tot f 600 met een progressiecijfer van 2. Dat deze buitensporigheid kan worden volgehouden vindt haar grond in het feit, dat de progressie tot f 1500 dadelijk zoo sterk is doorgevoerd, dat nog vele middelmatige en alle hogere inkomens daarin deelen en elkaar als 't ware den last helpen verlichten.

Ook Adorp heeft eene sterke progressie, maar gaat slechts tot f 3000, terwijl de hoogst aangeslagene er is geschat op een inkomen van f 6000. Ook daar eene sterke ongeveer rechte stijging, maar zóó, dat nog vele inkomens er de bezwaren van ondervinden en, evenals te Kloosterburen, elkaar den last helpen verlichten. Om dezelfde reden, als bij Uithuizen is aangetoond, ontstaat ook hier, op de plaats, waar de progressie ophoudt, plotseling eene belangrijke degressie naar den verkeerden kant, voor zoover betreft het laatste toevoegsel. De 3^e f 1000 inkomen toch betaalt er f 60 en de volgende alle f 36.

Geheel anders te Uithuizermeeden. Terwijl Kloosterburen reeds bij f 1500 een progressiecijfer heeft van 20 en Adorp bij f 3000 van 15 heeft Uithuizermeeden bij f 1500 nog maar 5,66 en bij f 3000 8,66. Dit schijnt betrekkelijk gematigd. Is echter het tegendeel, want dezelfde progressie gaat recht door tot het cijfer 30 bij f 12.000. Wat is het gevolg? Dat voor de meer-
vermogenden deze schaal vrij wat drukkender wordt dan die zelfs van Kloosterburen, want daar vielen in de wel is waar zeer sterke, maar tevens aanvankelijk suelle progressie, nog tal van inkomens, die elkaar den last hielpen verlichten, terwijl hier de druk van de talrijke welgestelde middelklasse stelselmatig is afgewenteld op de weinige meervermogenden, in 't bijzonder op de meest gegoeden. Van de 270 aanslagen toch vallen 254 beneden het progressiecijfer 10 en 16 er boven, waarvan weer slechts 6 boven het progressiecijfer 15 en slechts 1 (met het progressiecijfer 28) boven 20,75. Op die wijze is het mogelijk gebleken, om in eene gemeente, waar de hoofdelijke omslag overigens niet bovenmatig moet worden geacht, deze kunstmatig drukkend te maken voor eene bepaalde klasse van ingezetenen. Het gevolg is dan ook dat van f 12.000 moet worden betaald f 972 of 8,1 pCt. en van f 1000 f 10,80 of 1,08 pCt. Ik houd het er voor, dat geen gezin in genoemde gemeente meer verteert dan f 3000 per jaar. De rest der inkomens kan dus worden gespaard, gekapitaliseerd. Ik wil echter aannemen, dat dit sparen nog ten deele gepaard gaat met eenige offering van genot. Van f 5000 kan op een dorp echter zóó royaal worden geleefd, dat de rest van het inkomen kan worden gekapitaliseerd, zonder genotoffers mag men zeggen. Hieruit zou voortvloeien, dat de duizenden guldens inkomen boven f 5000 eene proportioneele draagkracht vertegenwoordigen en dus gelijkelijk moesten worden aangeslagen¹⁾. Te Uithuizermeeden moet echter van de 6^e f 1000 inkomen worden betaald f 73.57⁵ en van de 12^e f 140.40, dat is circa het dubbele.

Ik zal het geduld van den welwillenden lezer niet verder op de proef stellen, door ook nog de andere curven te be-

¹⁾ Ditzelfde aanbevolen door W. Roscher, System der Finanzwissenschaft. 1889 p. 205.

spreken. Alleen zij gewezen op dit algemeene kenmerk, dat de meeste betrekkelijk weinig afwijken van eene rechte lijn. Inderdaad zijn er niet weinigen te plattenlande, die meenen dat eene rationeele progressie van 't begin tot het eind regelmatig moet klimmen. Uit het voorgaande moet echter worden afgeleid, dat daarbij de middelklassen worden ontzien ten koste van de meervermogens, eene neiging, bij onze vroedschappen onlangs ook opgemerkt door den heer Warren ¹⁾.

Gneist ²⁾ verklaart zulke verschijnselen uit het feit, dat tot dusver de meeste raadsleden te plattenlande juist behooren tot de klassen, die er van profiteeren. „Die Betheiligten werden zwar empfindlich“, zegt hij, „wenn man darauf hindeutet, und versichern ihre äusserste Interesselosigkeit. Allein uuter allen Interessenfragen waltet die Philosophie des Unbewussten wohl am stärksten in den Steuerfragen“.

Het komt mij voor, dat Gneist overdrijft en dat men in allen gevalle niet mag generaliseeren. In casu zal veel moeten worden geschreven op de rekening van reine onwetendheid, en van allerlei personaliteiten, waarvan de bewoners der groote steden zich nauwelijks eene voorstelling kunnen vormen. Daar komt bij, dat het tegenover de kiezers zeer democratisch schijnt de progressie op te drijven enkel voor de meest vermogens. Hoe dit maar al te vaak op vexatie uitloopt, schijnt tot dusver niet te worden ingezien door de lagere volksklassen, die er anders niet zelden mede de dupe van worden, vooral als het kapitaal er door wordt verdreven of geweerd.

Intusschen, Philosophie des Unbewussten, reine onwetendheid, personaliteiten of jacht naar populariteit, de resultaten komen op hetzelfde neer. En geene andere conclusie kan hieruit volgen, dan deze, dat het uitstekende, maar niettemin gevaarlijke wapen der progressie, althans niet zonder behoorlijke veiligheidsmaatregelen, blijve toevertrouwd aan de plaatselijke besturen van het platteland.

Er is gezegd, zeer juist, maar dan wordt beperkt de autonomie der gemeentebesturen. Ik moet in gemoede verklaren

¹⁾ A. J. Warren. Opmerkingen over de regeling der gemeente-financiën. Groningen 1896 p. 82.

²⁾ R. Gneist. Die Preussische Finanzreform. Berlin 1881 p. 70.

dat ik mij verbeeld daarvoor evenveel eerbied te hebben als de beste, daarvan evengoed in te zien de bijna niet genoeg te waardeeren lichtzijden. Maar daarom make men er niet van eene doctrine, een „noli me tangere“. Wanneer komen de lichtzijden van „selfgovernment“ aan den dag? Als het betreft onderwerpen, die een plaatselijk bestuur beter kan beoordeelen dan het centraal gezag en dat zijn er vele. Ook als het betreft de uitvoering van tal van wetten, waarbij kennis van plaatselijke toestanden een onmisbaar vereischte is.

„Wat zoo tot stand komt“, zegt de heer Warren ¹⁾ terecht, „geeft in ieder geval de bevrediging van eigen werk. En terwijl de gekozenen, ten einde het vertrouwen der kiezers niet te verliezen, zich wel zullen wachten onnoodig te raken aan hunne gevoelige plek, hun beurs, zien deze, wat bij het rijk niet mogelijk is, hunne belastingpenningen binnen den kring hunner eigene gemeente aangewend en jaarlijks verantwoord voor noodzakelijke uitgaven, zien zij de onmogelijkheid of ongewenschtheid van bezuiniging en leeren berusten in het noodzakelijke“.

Het komt mij voor, dat hier inderdaad de gevoelige plek is aangeroerd, maar slechts van eene zijde, de mooiste. Gneist ²⁾ beziet haar, practisch als hij steeds is, van de andere. „Unter heutigen Verhältnissen bedeutet diese Autonomie in der Mehrheit der Gemeinden den Majoritätsbeschluss einer Kleinbauernversammlung oder einer Gemeindevertretung von kaum 10 Personen, von der es abhängen soll, ob jeder Einwohner 1, 2, 5, 10 pCt. oder mehr seines Gesamteinkommens für die Gemeinde herzugeben hat. In diesen Majoritätsbeschlüssen waltet zum Theil der Zufall, in der Regel aber der bewusste oder unbewusste Zug der Interessen.“ Deze woorden zijn geschreven met het oog op Pruisische toestanden. Zijn ze zo geheel van onpas vóór de onze?

En moet men zich dan niet verwonderen, dat zelfs praktische bladen als de Nieuwe Rotterdamsche Courant ³⁾ en de Gemeentestem ⁴⁾ vertrouwen, dat het kwaad zichzelf zal corri-

¹⁾ t. a. p. p. 9.

²⁾ t. a. p. p. 104.

³⁾ Zie het nummer van 2 October 1896.

⁴⁾ „ „ „ „ 30 November 1896.

geeren, doordat de plaatselijke besturen, wijs geworden door schade, „voortaan in het welbegrepen belang hunner eigen gemeente er voor zullen zorgen de groote fortuinen niet zoo zwaar te belasten, dat zij deze uit de gemeente verbannen?“ Alsof dat verhuizen altijd maar zoo gemakkelijk ging en de meesten niet als met duizend banden zijn gebonden aan den eens gekozen of door den loop der omstandigheden aangewezen woonplaats. Niet op de verhuizing der meergegoeden dient de bestrijder van overmatige en irrationeele progressie zich in de eerste plaats te beroepen, maar op het recht. Die verhuizing is wel is waar niet zonder belang, maar hangt dikwijls meer af van andere oorzaken dan van de progressie. En dit wordt in het algemeen door de raadsleden dan ook zeer goed ingezien.

Verder wijst men op de Kroon, „die het altijd in hare macht heeft, hare goedkeuring te onthouden aan eene belastingverordening, waarin de progressie zóó sterk wordt doorgevoerd, dat zij bijna tot confiscatie zou leiden.“ Ook prof. Oppenheim ¹⁾ hechte indertijd aan de goedkeuring van het centraal gezag op de belastingverordening. Wat is dan van dat toezicht gebleken? En nu beroep ik mij op wat ik boven mededeelde omtrent de vigeerende progressieschalen bij de gemeenten der prov. Groningen, die alle koninklijk zijn goedgekeurd. Wel is mij bekend, dat verleden jaar de Minister van Houten de versterking der progressie te Assen verhinderde en dat in 1889 hetzelfde is geschied door den Minister Mackay met de gemeente 't Bildt, maar wat bewijzen deze beide gevallen tegen al de progressieschalen der Groninger gemeenten? Ik zou zeggen dit, dat Hartman ²⁾ zich zeer gematigd uitdrukte, toen hij schreef, dat „de gemeenten in dit opzicht eene zeer groote vrijheid genieten“ ³⁾. Maar bovendien, al mocht zich

¹⁾ Mr. J. Oppenheim. Het Nederlandsch Gemeenterecht. p.p. 305 en 306.

²⁾ H. G. Hartman Jz. Bestuur en administratie der gemeenten in Nederland I p. 196.

³⁾ Hetzelfde verschijnsel heeft zich voorgedaan in Pruisen, waar „die Centralbehörden sich von der Verantwortlichkeit für diese Bestätigung immer weiter zurück gezogen haben.“ Zie o. a. Gneist. t. a. p. 106.

menigvuldiger dan tot dus ver herhalen, wat te Assen en 't Bildt is geschied, zou men dan tevreden kunnen zijn? Ik zou zeggen, allerm minst, waar in het parlementair regeerstelsel de inzichten van het uitvoerend gezag zich alle paar jaar kunnen omkeeren, niet het minst in de periode die ons voor de deur staat.

En toch brengt die periode wellicht mede, dat meer nog dan tot dus ver krachtige waarborgen worden vereischt voor de handhaving van het recht „wanneer het blijkt, dat het der vroedschap is te doen om de bevoorrechtiging van velen ten koste van weinigen.“ Natuurlijk lang niet voor alle gemeenten, maar toch voor verscheidene. Hier veel meer dan elders wachte men zich voor politieke extrêmen. Terwijl deze in de Staten-Generaal, afkomstig uit de meest uiteenloopende districten van het land, elkaar neutraliseeren, aanvullen dikwijls en bij gevolg een heilzamen invloed uitoefenen, worden zij, naast elkaar gezeten in de meerderheid eener vroedschap, gevaarlijk.

Voor al nu de hoofdelijke omslag is geworden de sluitpost der gemeentebegrotingen. Sedert de vaststelling onzer gemeentewet hebben de gemeenten eene vlucht genomen „verrassend en heilzaam, maar waarop niet is gerekend bij de regels ten aanzien der voorziening in hare geldelijke behoeften getroffen. Deze gaau uit van een gemeenteleven op veel bescheidener schaal.“ Buiten de wet om hebben de plaatselijke besturen zich nu zelf gered, door den hoofdelijken omslag naar het inkomen te maken tot de bron, waaruit de steeds aangroeiende te korten worden gedekt. Zelfs blijkt reeds hier en daar, evenals bij vele Pruisische gemeenten, de neiging hem te maken tot impôt unique. Ook daar viel het de gemeenten moeielijk op eene bevredigende wijze te voorzien in de snel stijgende uitgaven en heeft men zich geholpen door den hoofdelijken omslag, soms in den vorm van opeenten op de Staatsklassenbelasting en geklassificeerde inkomstenbelasting, te maken tot hoofdbrou van inkomsten ¹⁾. Niet alleen om er nieuwe, ongedekte uitgaven mee te bestrijden, maar zelfs om er de bestaande opeenten op de grondbelasting door te

¹⁾ Fr. J. Neumann. Ertrags- oder persönliche Steuern vom Einkommen und Vermögen. 1876 p. 102.

vervangen, hetzelfde wat in de laatste jaren is voorgesteld bij eenige Groninger gemeentebesturen. En dit ondanks het feit dat de hooge kosten van aanleg en onderhoud der talrijke kunstwegen, grootendeels zijn ten goede gekomen aan de grondeigenaars (hier nagenoeg allen eigengeërfden) en grootendeels zijn en worden bestreden uit de gemeentekas.

Is het niet even absurd de verhooging of invoering eener Staatsbelasting, onder contrôle van verantwoordelijke ministers en van de beide kamers onzer Staten-Generaal, te beschouwen als eene hoogstgewichtige zaak, terwijl zelfs aan de kleinste gemeente-vertegenwoordiging wordt overgelaten, door meerderheidsbesluiten ieder ingezeten met veel hoogere belastingen te drukken zonder eene krachtige contrôle? Meerderheidsbesluiten, waarbij de taxpayer alles behalve is de taxlayer. ¹⁾

Mij dunkt, er behoeft niets meer van te worden gezegd. Vrij algemeen wordt ingezien, dat hier inderdaad eene leente bestaat, die groote afmetingen kan aannemen, worden er niet bij tijds behoorlijke maatregelen genomen.

Welke die zullen zijn? Deze vraag werd ook gedaan in het Voorloopig Verslag der Eerste Kamer over de kieswet. De Minister antwoordde, dat geene bijzondere waarborgen zouden worden voorgesteld, maar dat wel eene stellige bepaling was opgenomen in het wetsontwerp tot herziening van het gemeentelijk belastingstelsel, omtrent de mate, waarin de hoofdelijke onslagen progressief mogen worden ingericht. Uit het later ingediende wetsontwerp weten wij, dat hiermede is bedoeld het Bentham-stelsel.

Het komt mij voor, dat deze eenvoudige maatregel in vele opzichten zeer heilzame gevolgen zoude hebben, in zoover daardoor eventueel de druk weer zou worden teruggebracht op den taxlayer. De autonomie kon dan verder ongerept blijven en stellig veel vrijer zich ontwikkelen, dan bij eene meer ingrijpende centrale contrôle.

Eene andere vraag is of men met de invoering van het

¹⁾ Tot welke schromelijke gevolgen dit stelsel voor de gemeenten leiden kan, leeren vooral de Vereenigde Staten van N. Amerika. Zie o. a. Fr. Ratzel. Die V. Staaten v. N. Amerika II 1^e druk p. 512, 2^e druk p. 625. Contemporary Rev. 1881 II p. 725.

Bentham-stelsel niet te ver terug zoude gaan en de middenstand te zwaar worden gedrukt. In het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer, betreffende het wetsontwerp tot herziening van het gemeentelijk belastingstelsel (zie p. 38) wordt dit nader aangetoond, door overlegging van de uitkomsten van een onderzoek, door een der leden ingesteld ten opzichte van de heffing van een progressieven hoofdelijken omslag in eene weinig welvarende gemeente, in vergelijking met de wijziging, welke die regeling bij aanneming van het regeeringsvoorstel zou moeten ondergaan. Hetzelfde is door mij becijferd naar gegevens, ontleend aan het primitief kohier van den hoofdelijken omslag over 1896 van de gemeente Uithuizermeeden en uitgedrukt in den hier volgenden vergelijkenden staat, waarin de aanslagen zijn berekend naar evenredigheid, naar de progressie dezer gemeente zelf, naar die der gemeente Groningen, naar het Bentham-stelsel en naar eene regelmatig opklimmende progressie, waarbij de heffing in procenten varieert van 1 tot 5 tusschen de inkomens van f 500 tot f 3500 en verder proportioneel blijft.

Inkomens.	Proportioneel.	Progressie Uithuizer- meeden.	Progressie Groningen.	Aftek bestaans minimum ad f450.	Eenparige progressie van 1 tot 5.
f 500	f 10.64	f 1.35	f 1.92	f 1.57	f 3.50
- 600	- 12.77	- 2.70	- 3.84	- 4.71	- 4.83
- 800	- 17.02	- 6.75	- 10.26	- 10.99	- 7.84
- 1000	- 21.28	- 10.80	- 16.68	- 17.26	- 11.55
- 1300	- 27.66	- 18.90	- 26.69	- 26.68	- 19.11
- 1600	- 34.05	- 25.65	- 36.95	- 36.10	- 27.44
- 2000	- 42.56	- 35.10	- 51.32	- 48.65	- 42.00
- 2500	- 53.20	- 51.30	- 67.36	- 64.34	- 63.87
- 3000	- 63.84	- 70.20	- 84.68	- 80.04	- 90.30
- 4000	- 85.12	- 121.50	- 123.17	- 111.43	- 140.00
- 5000	- 106.40	- 184.95	- 160.37	- 142.82	- 175.00
- 6000	- 126.68	- 259.20	- 200.15	- 174.21	- 210.00
- 7000	- 148.96	- 349.65	- 242.49	- 205.60	- 245.00
- 8000	- 170.24	- 448.20	- 287.39	- 236.99	- 280.00
- 9000	- 191.52	- 576.45	- 329.09	- 268.38	- 315.00
- 10000	- 212.80	- 702.00	- 372.07	- 299.77	- 350.00
- 11000	- 234.08	- 831.60	- 416.33	- 331.16	- 385.00

Vergelijkt men de aanslagen volgens deze verschillende stelsels, dan blijkt de meeste overeenkomst te bestaan tusschen die volgens de Bentham'sche progressie en volgens de progressie der gemeente Groningen. Een gelijkmatige aftrek van f 450 heeft tot gevolg, dat alleen de inkomens van f 600 f 800 en f 1000, met de daartusschen gelegene, iets zwaarder worden gedrukt dan volgens de Groningsche schaal. Al de overige zouden iets minder worden getroffen en wel in klimmende mate naarmate de inkomens grooter worden.

Het verschil van de Bentham'sche progressie en die van Uithuizermeeden is veel belangrijker. Daarmede vergeleken zouden al de inkomens tot ongeveer f 3500 zwaarder worden belast, die boven f 3500 gedeeltelijk worden ontheven. Maar wij hebben ook gezien, dat de progressie van Uithuizermeeden voor de grootere inkomens de meest vexatoire is van heel de provincie Groningen.

In het voorbeeld van het Voorloopig Verslag schijnt het Bentham-stelsel veel onbillijker te werken. Blijkbaar is daar echter de gelijkmatige aftrek voor het bestaansminimum niet hoog genoeg genomen. Met het Bentham-stelsel toch kan men evengoed en zelfs beter dan met vele vigeerende, zuivere progressiën den laagsten aanslag verlichten naar verkiezing. Alleen als men met de belastbare inkomens zeer laag afdaalt en bijgevolg de aftrek wegens het bestaansminimum gering wordt, zullen ook de terstond op de laagste volgende lagere inkomens belangrijk worden bezwaard. Maar dit is grootendeels eene quaestie van schatting. Waar inkomens van f 200 en f 300 zijn aangeslagen, daar moet de taxatie wel belangrijk lager zijn dan feitelijk de inkomens bedragen. Anders ware de aanslag niet mogelijk. Trekt men te weinig af dan krijgt men in 't oog loopende onbillijkheden, maar dit ligt aan de toepassing, niet aan het stelsel. In het door mij gegeven voorbeeld gaf een aftrek van f 450 eene progressie, in procenten der heffing varieerende van 1 tot 10. De daardoor verkregen resultaten zijn inderdaad eene belangrijke schrede op den goeden weg.

Intusschen kan mijns inziens niet worden volgehouden, dat hiermede geheel is voldaan aan den eisch, belasting naar draagkracht, althans niet als men rekening houdt met de practijk. De beteekenis van het bestaansminimum is zeer verschillend

voor de lagere en voor de middelklassen. Men zou, wilde men met het Bentham-stelsel een geheel bevredigende oplossing geven, het bestaansminimum successievelijk moeten doen stijgen vanaf de laagste tot de hoogere inkomens. Maar in welk opzicht week men dan nog af van de eigenlijke progressie, waartegen men bezwaar heeft? ¹⁾

Wil men de beperking, die er ligt in het Bentham-stelsel, niet aanvaarden, dan wordt het veel moeilijker daaromtrent voorschriften te geven. Prof. Oppenheim ²⁾ schein het "voor den wetgever onmogelijk a priori, ten aanzien van de progressieschaal, den steen des aanstoots banden aan te leggen." De Gemeentestem (N° 2357) geeft in overweging een grens te stellen, bijv. deze, dat de heffing in procenten niet sterker mag varieeren dan van 1 tot 5. Ik heb nagegaan hoe met een dergelijk voorschrift een bevredigend resultaat ware te bereiken, maar het is mij niet mogen gelukken op die wijze voor Uithuizermeeden een betere schaal te ontwerpen dan de Benthamsche.

Om dit te verduidelijken verwijs ik naar het hierboven staand vergelijkend staatje. In de laatste kolom daarvan staan vermeld de aanslagen volgens eene eenparige progressie van 1 tot 5 voor inkomens van f 500 tot f 3500 en met een evenredigen aanslag voor de hoogere. Het resultaat schijnt mij geheel onvoldoende. De hoogere inkomens mogen op die wijze iets zwaarder kunnen worden getroffen dan bij het Bentham-stelsel, de lagere worden het ook. En dit is een groot gebrek. Nu kan men zeggen, verlaag dan den factor van vermenigvuldiging voor die lagere inkomens; maar zoodoende zou men bewerken, dat de eindpunten der progressieschaal zich van

¹⁾ In meergemeld voorloopig verslag wordt bij herhaling een voor allen gelijke aftrek, wegens noodzakelijk kosten van levensonderhoud, genoemd degressie, in tegenstelling met progressie. Dat zulks onjuist is behoeft geen betoog, waar het eenige verschil in beteekenis dezer beide woorden strikt genomen dit is, dat progressie oneindig kan opklimmen en re- of degressie teruggaat van een bepaald aanvangspunt. Hecht men aan een naam, dan zou men het Bentham-stelsel dus pro- en niet degressief moeten noemen.

²⁾ Mr. J. Oppenheim. t. a. p. 306.

elkander verwijderden m. a. w. de progressie werd versterkt en bij gevolg het voorschrift overschreden.

Geeft men aan de curve een anderen meer rationeelen vorm, d. w. z. opwaarts gebogen, aanvankelijk snel rijzende en later minder en minder, dan verlicht men wel is waar den druk voor de laagste inkomens, maar tegelijkertijd voor de hoogere, want men vergete niet, dat de eindpunten der curve vast staan. Dit aangenomen zou bedoelde opwaartsbuiging tot voordeel hebben, dat de laagste inkomens werden ontheven; maar tot nadeel, dat de druk voor de hoogere meteen werd verlicht en die voor de middelklasse verzwaaard, beide tegen de bedoeling. Hoe men de zaak dus keert of wendt, bij eene zoo zwakke progressie als hier bedoeld, zal men voor de Benthamische bezwaarlijk eene betere in de plaats kunnen stellen. Wel is dit mogelijk indien de heffing in procenten sterker zou mogen varieeren, maar bestaat daarop uitzicht?

Vooreerst wordt algemeen erkend, dat de gemeentelijke inkomstenbelasting minder progressief moet zijn dan die van den Staat. Behalve dat bij de gemeenten de omgekeerde progressie (die in vele indirecte belastingen ligt en dan een tegenwicht vordert) niet wordt aangetroffen, worden voor dit gevoelen verscheidene andere argumenten aangevoerd, die ik hier niet zal herhalen ¹⁾. Wanneer men nu weet, dat de heffing in procenten bij de vermogensbelasting tot een inkomen (4 pCt. van het vermogen) van f 8000 varieert tusschen 1 en 7,7, tot f 40.000 tusschen 1 en 12 en tot f 400.000 tusschen 1 en 13, dan zou het toch wel zeer inconsequent zijn van onzen hoogsten wetgever, als hij de gemeenten toeliet veel van het voorstel der Gemeentestem af te wijken, althans voor zoover betreft de betrekkelijk lage inkomens, als waarmede men te plattenlande in den regel alleen te doen heeft. Maar bovendien, zou men dan ook weer niet juist de deur openstellen

¹⁾ Zie o. a. W. Roscher t. a. p. p. 745. A. H. J. Heynsius. De inkomstenbelasting in de Nederlandsche en Pruisische gemeenten p. 110. Mr. K. A. Godin de Beaufort. Preadviezen voor de Staatshuishoudkunde en de Statistiek 1893 p. 170 en A. Wagner. Die sogenannten directen Steuern in Schönberg's Handbuch der Politische Oeconomie 1885 III p. 43.

voor het kwaad dat men wil vermijden: de gelegenheid voor den middenstand, om zijn plichtmatig aandeel in den druk der belasting ten deele af te wentelen op enkele meergegoeden, door de progressiecurve recht of met de kromming naar beneden te trekken?

Daarom komt het mij voor, dat eene beperking, die alleen de uitersten aangeeft, waartusschen zich de progressie mag bewegen, geheel onaannemelijk is. Wil men het Benthamstelsel niet alléén aanvaarden, dan zie ik geen anderen uitweg, dan dat men daarnevens de bevoegdheid verleene eene andere progressie in te voeren, die van a—z is voorgeschreven bijv. voor al de inkomens boven f 600, aan de plaatselijke besturen overlatende de lagere aan te slaan naar eigen oordeel en in verband met plaatselijke toestanden. Een uitweg trouwens, waartegen, dunkt mij, uit een practisch oogpunt geen bezwaren kunnen bestaan.

Februari 1897.

J. Bs. WESTERDIJK.

Hoogste inkomen 1896.	Procentage.	Inkomens =	200	250	300	400	500	600	700	800	900	1000	1500	2000	2500	3000	4000	5000	
6000	1,20	Adorp				40	100	180	280	480	720	1000	2250	4000	6250	9000	en verder		
4450	0,60	Aduard				425	750	1175	1800	2300	2900	3550	8000	16000	22000	28000	40000	50000	
15000	1,31	Appingedam				100	200	320	460	620	800	1000	2075	3300	4625	5900	8500	10000	
9000	0,90	Baflo	225	400	625	900	1400	2000	2700	3250	6750	11500	15000	15000	19125	27000	35000	50000	
14000	2,14	Bedum				120	175	240	315	400	495	600	1050	1700	2375	3300	5200	7500	
16000	2,75	Beerta	150	280	450	660	910	1120	1310	1500	2550	4000	5400	7200	9200	11200	14500		
16200	1,83	Bellingwolde	170	260	380	510	670	840	1040	1250	2250	3500	5000	6750	9200	12000	15000		
6250	1,38	Bierum				80	200	350	560	720	900	1100	2400	4200	5750	8400	15200	21200	
24000	1,18	Delfzijl				300	620	960	1300	1650	2010	3960	6150	8610	11310	16560	22200		
9500	2,00	Eenrum				90	160	250	360	490	640	810	950	1800	2900	4250	5850	9800	14700
12000	1,90	Enzinge				75	140	250	420	630	880	1170	1500	3000	5000	6750	9000	14000	20900
13500	3,61	Finstervold	150	280	450	630	770	920	1050	1250	2250	4000	5500	7500	9200	12000	15000		
144000	2,005	Groningen				150	300	300	300	800	800	1300	2080	4000	5250	6600	9600	12500	
6500	4,30	Grootegast	50	50	90	140	200	270	350	440	540	700	1800	3400	4750	6600	10800	13900	
11000	2,80	Grijpskerk				100	200	300	400	500	700	1500	2500	3400	4500	7000	10000		
18000	1,32	Haren				100	202	306	412	520	630	742	1332	2106	2662	3776	5451	7350	
19000	2,85	Hoogezand				80	121	171	231	300	378	466	582	1717	2692	3723	5600	7790	
2800	2,00	Hoogkerk				60	160	300	480	700	960	1260	1600	3150	5200	7000	9300	14400	20000
4800	4,45	Kantens				10	50	100	200	300	400	500	etc.	tellkens	500	afbrekkende			
7300	1,86	Kloosterburen				36	50	120	280	480	720	1000	3000	5000	6850	8820	12720	16800	
11500	3,10	Leek	60	100	220	320	450	600	700	850	1000	1900	3000	4400	6000	en verder			
14000	0,93	Leens				80	150	240	350	450	630	800	1950	3600	5750	7650	12200	16300	
14000	2,00	Loppersum				125	180	245	340	405	500	1125	2110	3012	4290	6720	9900		
3700	6,40	Marum	20	31	45	100	175	270	350	440	540	700	1800	3400	4875	6600	10800	15000	
14000	1,35	Meeden				210	360	550	720	910	1100	1300	1600	2550	3600	4750	6000	8800	12000
11000	3,14	Middelstum				100	200	300	etc.	telkens f 300 afbrekkende.									
15500	2,19	Midwolda				90	200	350	480	630	800	990	1200	2320	3600	4870	6600	10000	13500
3500	2,20	MuntenJam				150	300	490	540	670	800	990	1200	2550	4400	6000	8100	12800	18500
5000	3,25	Nieuwe Pekela				100	150	300	400	600	700	900	1000	1900	3100	4200	6000	10000	15000
21500	1,80	Nieuwe Schans				90	200	300	420	560	720	900	2100	3400	4750	6600	10800	14500	
8000	1,40	Nieuwolda				350	480	630	800	990	1200	2330	3600	4880	6300	9400	12750		
13500	3,49	Noordbroek				100	200	300	400	600	700	900	1100	2000	3100	4300	6000	10000	15000
3500	1,50	Noorddijk				120	240	400	600	840	1120	1440	1800	3450	5600	7500	9900	15200	20000
7000	1,33	Oldehove				100	250	450	700	1000	1350	1750	3375	6500	9375	12750	21000	27200	
1750	4,25	Oldekerk	75	97	160	250	360	490	640	810	1000	2250	4000	6250	8400	en verder			
3400	4,10	Onstwedde				90	160	250	360	490	640	810	1000	2250	4000	6000	9000	16000	en verder
8500	4,40	Oude Pekela				25	75	175	275	375	500	650	1575	2350	3062	3900	5500	7200	
58500	2,25	Sappemeer				100	200	300	400	500	700	1500	2500	3400	4500	7000	10000		
15000	1,20	Scheemda				240	350	480	630	800	990	1200	2625	4000	5625	7500	12000	17000	
10000	1,96	Slochteren				90	200	350	480	630	800	990	1200	2330	3600	4850	6300	9400	12300
8700	3,80	Stedum				240	330	420	530	640	810	1000	2250	4000	5630	7500	12000	en verder	
11000	3,20	Ten Boer				120	200	300	420	560	720	900	1050	1950	3100	4500	6700	8300	11000
5250	3,60	Terminaten				120	200	350	480	630	800	900	1200	2330	3600	4880	6300	8500	11400
12000	1,45	Uithuizen				100	200	300	400	500	700	800	1600	2700	3600	4800	7400	10500	
11000	1,35	Uith-meeden				100	200	300	400	500	600	800	1700	2600	3800	5200	9000	13700	
8400	3,10	Uhrum				220	300	390	490	640	810	1000	2250	3500	4630	6000	9000	12500	
28000	1,30	Usquert				45	75	150	245	360	495	700	1425	2400	3250	4350	6400	8500	
13000	4,64	Veendam				50	150	253	356	466	566	673	1225	1808	2420	3063	4438	5770	
4600	2,20	Vlagtwedde				150	280	450	660	910	1120	1310	1500	2630	4000	6250	9000	16000	en verder
26150	1,34	Warium				120	200	300	400	500	700	990	1300	2700	4600	6000	7650	10800	14000
11800	1,784	Wedde				120	200	300	420	560	720	900	2100	3800	5380	7200	11600	15600	
7500	9,59	Wildervank				50	70	90	120	160	220	280	530	930	1300	2000	2900	4200	
16000	3,00	Winsum				150	297	468	663	882	1125	1392	2627	4137	5258	7050	9500	13500	
9000	1,75	Wimsum				90	160	250	360	490	640	810	1000	1875	3000	4375	6000	10000	15000
8000	1,55	't Zandt				120	180	250	330	420	520	630	750	1500	2500	3625	5250	9000	13700
8500	3,25	Zuidbroek				120	200	300	420	560	720	900	1950	3600	5000	6900	11200	15000	
6800	1,44	Zuidhorn				250	360	490	640	810	1000	2250	4000	6250	9000	14000	20000		
		Vermogens- belasting				200	625	875	1250	1500	1875	3375	5000	6500	8125	11250	14375		

6000	7000	8000	9000	10000	11000	12000	13000	14000	15000	16000	17000	18000	19000	20000
2500	72500 etc.													
3340	15860	18460	21140	23900	26520	29180	31880	34620	37400	40060	42740	45440	48160	50900 etc.
3500	52500	61000	69750	78750	88000	en verder × 8.								
3600	11900	14400	17100	20000	23100	26400	29900	33600	37500	41600	45900	50400	55100	60000 etc.
7520	20720	24160	27540	31200	34700	38640	42380	46480	50400	54400 etc.				
	en verder × 4.													
3500	36750	46000	54000	60000 en verder × 6.										
5000	33990	40660	46870	53760	60420	67280	73710	80920	87600	94380	101260	108240	115320	122500 etc.
9500	24500	28800	34200	40000	45100	50400	55900	61600 en verder × 4,4.						
7100	32900	39200	45900	53000	60500	68400	76700 en verder × 8.							
	en verder × 3.													
5000	18900	22400	26650	29000	32450	36000	39650	43400	47250	51200	51200	58500	58500	66000 etc.
	en verder × 3.													
3200	17500	21600	27000 en verder × 3.											
9982	12312	14842	17575	22042	22042	28702	28702	36162	36162	44422	44422	53482	53482	63342 etc.
6200	13950	16000	19350	23000	26950	31200	35750	40600	45750	49120	52530	55980	59470	63000 etc.
	en verder × 4.													
9680	23240	26880	30600	34400	37950	41520	45110	48720	52350	56000 en verder × 3,5.				
11000	25900	31200	36900	42000	47300	52800	58500	64400	70500	76800	83300	90000	96900	104000 etc. × 5,2.
3680	17360	21440	25920	30800	36080	41760	47840	54320 en verder × 3,88.						
	en verder × 3.													
5690	19600	24000	28800	34000	38500	43200	48100	53200	57000	62400	66300	72000	76000	82000 etc. × 4,1.
7100	20930	24960	29160	33500	37950	42480	47060	51660	56250	60800	65280	69660	73910	78000 etc.
	en verder × 3,7.													
	en verder × 3.													
8600	22400	26400	30600	35000 en verder × 3,5.										
5900	18900	22400	26650	29000	31900	35400	38350	42000	45000	48000	51850	54900	57950	61000 etc. × 3,1.
	en verder × 3.													
4000	28000	32000	36000	40000 en verder × 4.										
3900	40950	48400	58800	62500	69300	76200	83200	90300	97500	104800	112200	119700	127300	135000 etc. × 6,75.
	en verder × 4.													
9100	10850	12800	14850	17000 en verder × 1,7.										
3200	17500	21600	27000 en verder × 3.											
4100	31500	40000	49500	56250	63250	70500	78000	85750	93750	en verder × 6,25.				
5900	18900	22400	26650	29000	31900	35400 en verder × 2,95.								
	en verder × 3.													
4100	17150	20800	24300	28500	32450	36000	39650	43400	47250	51200	55250	59400	63650	68000 etc.
4100	16800	19600	22050	24500	27500	30000	33150	35700	38250	40800	44200	46800	49400	52000 etc. × 2,65.
3500	18200	22400	en verder × 3.											
9200	25900	33200	42700	52000	61600	72000	en verder × 6.							
6500	21000	en verder × 3.												
1100	13650	16400	19350	22500	25300	28200	31200	34300	37500	40800	44200	47700	51300	55000 etc.
7464	9104	10947	12910	14993	17196	19519	21962	24525	27208	30011	32934	35977	39140	42423 etc.
	en verder × 4.													
7400	21000	24800	28350	32000	35640	39360	43160	47040	51000	54800	58820	62820	66880	71000 etc.
9920	24640	29760	35100	40000 en verder × 4.										
5900	8000	10200	13000	15000	17500	20900	20000	23000	26500	26500	30000	30000	34000	etc.
6800	20300	24000	27900	32000	35750 en verder × 3,25.									
	en verder × 3.													
9500	25550	en verder × 3,65.												
8000	21000	24000	27000	30000	33000	36000	39000	42000	45000	48000	51000	54000	57000	60000 etc.
7000	en verder × 4,5.													
7500	20625	23750	26750	33750	38750	43750	48750	53750	58750	63750	68750	73750	78750	83750 etc.

KOLONIALE KRONIEK.

KOLONIALE LITERATUUR.

VAN HEUTSZ, VAN NUNEN en anderen over de *Reorganisatie van het Binnenlandsch Bestuur in N.-Indië*. — REINIER D. VERBEEK en anderen over het *gewijzigd ontwerp eener Mijncwet voor N.-Indië*. — *Uitbreiding van directe Stoomvaartverbindingen moet vermeerdering van handel ten gevolge hebben*. — VAN DER KEMP en KIELSTRA over LOUW's *Geschiedenis van den Java-oorlog*. — *Brieven van Dr. en Mevrouw ADRIANI*.

Reorganisatie van het Binnenlandsch Bestuur op Java en Madoera. Wenschen en Wenken van een oud-Kontroleur B. B. medegedeeld door P. J. F. VAN HEUTSZ, Assistent-Resident. (Amsterdam, J. H. de Bussy, 1896). Zoo luidt de titel eener lezenswaardige, goed geschreven brochure over een, men weet het uit de Koloniale Verslagen, uit de discussiën over de Indische begrooting, uit menig persproduct, sedert lang aan de orde zijnd vraagstuk.

Aanleiding tot zijne schets gaf den Schrijver het verhandelde in onze Tweede Kamer in October 1895 naar aanleiding der Indische begrooting voor 1896. Hij begint met mede te deelen, met instemming, wat in het Voorloopig Verslag van kennelijk bevoegde zijde over de organisatie van het binnenlandsch bestuur op Java was opgemerkt, en, niet met instemming, wat de Minister van Koloniën daarop antwoordde.

Ten slotte der „Inleiding” p. 14, zegt de Schrijver dat hij eerst wil nagaan, „wat de controleur op Java” (de buitenbezittingen laat hij, als daarmede minder bekend, schier geheel buiten bespreking ¹⁾) „geweest is, wat hij thans is en

¹⁾ Nu en dan, vooral in het slothoofdstuk, is er echter wel sprake van.

„wat hij in de tegenwoordige omstandigheden moet en kan „zijn, om daardoor als van zelf te geraken tot eene uiteenzetting onzer opvattingen van de noodzakelijke hervorming „van het binnenlandsch bestuur.“ Zelf jarenlang de verschillende raugen doorworsteld hebbende, vleit hij zich dat zijne beschouwingen over den tegenwoordigen toestand, dien hij, met vele anderen, onbevredigend acht, eenig licht zullen doen opgaan.

In de vier eerste hoofdstukken wordt geschetst wat de controleur bij het binnenlandsch bestuur was: 1° vóór het cultuurstelsel, 2° tijdens den bloeitijd van dat stelsel tot aan de reorganisatie van 1866, 3° tot aan 1878, 4° na 1878. In dat 4° hoofdstuk wordt zijn werkkring en ambtelijke positie omschreven en gesproken over de noodzakelijke hervormingen. In het 5° hoofdstuk wordt een schets gegeven van den werkkring van den controleur „overeenkomstig de eischen van den tijd“ en wenschen te kennen gegeven. In hoofdstuk 6: „Reorganisatie van het binnenlandsch bestuur“, is achtereenvolgens sprake van de beginselen, de reorganisatie, de financiële en de moreele gevolgen. Hoofdstuk 7 handelt over „de opleiding der aanstaande Oost-Indische ambtenaren“, waarbij, zie p. 174 en 175, gepleit wordt vóór opleiding uitsluitend in Nederland, vóór opheffing der afdeling B van het Gymnasium Willem III te Batavia ¹⁾ en vóór het verheffen der z. g. „Indische Instelling“

¹⁾ Uit het in de «Vragen des Tijds» van Augustus jl. gepubliceerd geheim rapport aan de Indische Regeering van den toenmaligen Directeur van Onderwijs, P. H. van der Kemp, van 4 April 1892, weet men dat deze hoofdambtenaar destijds reeds die opheffing ernstig ter sprake bracht, doch de zaak nog niet rijp achtte voor beslissing. Zie over dat stuk «de Indische Gids» van September, p. 1373.

Betreffende dat vraagstuk raadplege men o. a. ook de artikelen van Tendeloo in «de Ind. Gids» van December, van Icken in de «Vragen des Tijds», enz. terwijl men in «de Ind. Gids» van Februari jl. p. 247, kan lezen dat van der Kemp's denkbeelden in Indië bijval vinden. Over het stuk van den heer van der Kemp was ook sprake in het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer over de Indische begrooting voor 1897, f° 8. Enkele leden drongen aan op opheffing van afdeling B van bedoeld Gymnasium, zich daarbij

te Delft tot eene naar 's Gravenhage over te brengen «Rijksinstelling voor de beoefening der Polynesische Wetenschappen.»

In het slothoofdstuk wordt eenigermate een resumé gegeven van het in de vorige hoofdstukken geleverd betoog, althans de slotsom van dat betoog in zekeren zin aangegeven. Op p. 189 wordt gezegd :

«De reorganisatie van het binnenlandsch bestuur, zij het dan

beroepende op v. d. K.'s stuk. Werd de afdeling B in stand gehouden, dan achtten zij het wenschelijk aan de meest geschikte leerlingen beurzen te verleen tot het doen eener reis naar Europa.

Blijkens n° 15/16 der Memorie van Antwoord antwoordde de Minister, dat het denkbeeld van den heer v. d. K. in Indië in ernstige overweging was genomen, niet om bezuiniging, maar in 't belang van den dienst. De slotsom was dat er van was afgezien, omdat de opheffing een groot ongerief zou zijn voor de ingezetenen van N.-I. Van het verleen van studiebeurzen wacht de Minister weinig heil.

Niettegenstaande die ministerieele verklaring blijft het «Handelsblad» die studiebeurzen aanbevelen. Zie het nummer van 2 Februari jl., waarin de door den heer Margadant in zijn: «Het Regeeringsreglement van N.-I.» (II, 15) ter zake geuite denkbeelden worden bestreden.

Over het stuk van den heer van der Kemp zie men ook «de Ind. Gids» van 1896, p. 1373, 1377 en 1943.

Met het oog op het bekend Kon. besluit van 13 Januari 1854, n° 64 (Ind. Stbl. n° 18), houdende verbod tegen het openbaar maken enz. van tot de gouvernementsarchieven behoorende stukken, zonder daartoe uitdrukkelijk van gouvernementswege te zijn gemachtigd, is door sommigen bevreesd betuigd dat de heer v. d. K. tot de openbaarmaking overging zonder tevens te zeggen dat hij daartoe machtiging gevraagd en verkregen had. Zij die den heer v. d. Kemp kennen, weten te goed dat hij èn als eerlijk man, èn als man van wetskennis de bepalingen van dat Kon. besluit niet over het hoofd zou hebben gezien. Hij achtte het dan ook onnoodig uitdrukkelijk te zeggen dat hij had gedaan wat hij als oud-ambtenaar verplicht was te doen. Nu echter twijfel geoperd is en hij op de wenschelijkheid werd gewezen daaraan allen grond te ontnemen, machtigde hij mij op mijn verzoek openlijk te zeggen, ofschoon hij dit eigenlijk overbodig achtte, dat hij wel degelijk machtiging tot het openbaar maken van dat en andere stukken gevraagd en verkregen had.

ook voorloopig alleen op Java en Madoera, zal eene zware taak zijn. Zij zal in zich moeten bevatten eene herziening der werkzaamheden van Europeesch en Inlandsch bestuur en van de contrôle, met betere verdeeling van den arbeid en vereenvoudiging in schrijf-, reken- en statenwerk, naast eene andere indeeling in gewesten en afdelingen ¹⁾, met behoud van het regentschap als eenheid van onderverdeeling, eene vermeerdering en verbetering van het personeel op de bestuursbureaux, gepaard aan eene overal voldoende voorziening in notariaat en venduwezen ²⁾ en ten slotte afschaffing van onnoodige rangen bij het inlandsch bestuur ³⁾, vermeerdering van het hulppersoneel der districtshoofden op alle bestuurs- hoofdplaatsen ⁴⁾.

Des schrijvers streven was, z. p. 192, aan te toonen, „dat eene krachtige reorganisatie van het binnenlandsch bestuur... is een eisch van het oogenblik en van hooge waarde voor de toekomst onzer Kolonien.“ Hij trachtte duidelijk te maken, dat deze reorganisatie moet en kan voldoen aan de volgende desiderata: 1° dat zij blijft binnen de grenzen... door den financiëlen toestand gesteld... zoodanig dat zij de begrooting van uitgaven niet bezwaart zonder equivalent bij de middelen; 2° dat zij... meer en beteren arbeid levert met minder Europeesch personeel, door betere verdeeling van dien arbeid; 3° dat zij de positie, den werkkring en de toekomst van den ambtenaar van het binnenlandsch bestuur verbetert en wanverhoudingen, ten nadeele van den dienst doet verdwijnen, of die althans meer nivelleert.“

Voor de bijzonderheden moet naar de brochure zelve, kenmerklijke vrucht eener grondige bestudeering der zaak, worden verwezen. Hier worde nog slechts op het volgende gewezen. Bij herhaling drukt de schrijver op het gewicht der betrekking van controleur als schakel tusschen het hooger Europeesch en het inlandsch bestuur, om volledig met land en volk be-

¹⁾ Z. p. 114.

²⁾ Z. p. 96 e. v.

³⁾ Z. p. 130.

⁴⁾ Z. p. 131.

kend te worden en om toezicht te houden ¹⁾). Hij doet uitkomen dat zij eerst door de werking van het cultuurstelsel, later door onderscheiden andere bestuursmaatregelen, veel te veel zijn geworden besturende, aan de schrijftafel gebonden ambtenaren. Daarbij zijn hunne vooruitzichten op promotie zeer gering en worden zij veelal eerst assistent-resident op een leeftijd dat, tengevolge van veeljarige geestdoodende drukke werkzaamheden, hun energie grootendeels is uitgedoofd.

Ten einde tot een beteren toestand te geraken, dient p. 56, „de werkring van den „controleur“, als leerschool voor den „besturenden ambtenaar“ te worden gewijzigd en zijne positie als controleur te worden veranderd en verbeterd.“ Daarvoor is, p. 60, in de eerste plaats noodig „de afscheiding van contrôle en administratie, ²⁾ de verbetering der verhouding tusschen de verschillende rangen van het Europeesch bestuur, vereenvoudiging en betere verdeling van den arbeid.“ Van welke praemissen bij de wenschelijk geachte reorganisatie dient te worden uitgegaan, wordt op p. 80 geschetst. Vervolgens, p. 82, wordt betoogd, dat die beginselen, mits goed toegepast, moeten leiden tot eene afdoende hervorming.

Onder de hervormingen, door den heer van Heutz voorgesteld, behoort deze, dat hij het gewestelijk secretariaat wil maken tot een rang tusschen assistent-resident en resident. Hij kan zich daarbij beroepen, zie p. 90, op den steun, welken dat denkbeeld reeds een dertigtal jaren geleden vond bij den heer E. de Waal.

Na residentiesgewijze te hebben geschetst hoe de bestuursinrichting volgens hem zou behooren te zijn, zegt de schrijver, p. 129, dat men zou moeten komen tot een kader van ³⁾: 24 residenten, hoofden van gewestelijk bestuur, ⁴⁾ 24 secretarissen van gewesten, ⁴⁾ 92 assistent-residenten hoofden van

¹⁾ Z. o. a. p. 64, vooral 67, 68. Vergelijk daarmede ook wat Prof. de Louter op p. 90 der derde uitgave zijner «Handleiding» over het teedere en gewichtige van het ambt van controleur zegt.

²⁾ Zie ook p. 158. «De reorganisatie moet absolute scheiding van «bestuur» en «controle» in haar devies voeren.

³⁾ Wij bepalen ons tot de voorgestelde formatie van het Europeesch personeel.

⁴⁾ Thans 22.

plaatselijk bestuur ¹⁾, 108 controleurs bij het binnenlandsch bestuur, ²⁾ van welke 80 bij assistent-residenten, 24 bij residenten.

Onder het hoofd: „Financieele gevolgen“, p. 141, wordt uitgerekend, dat de voorgestelde reorganisatie schier geen meerdere uitgaven zal ten gevolge hebben, ja, op den duur zelfs tot vermindering van uitgaven zal leiden, p. 149.

De „Moreele gevolgen“, p. 150, zijn echter veel hooger te schatten. „In de eerste plaats de betere gang van zaken, de betere behartiging van alle belangen, ook van de ingezetenen. Betere verdeling van arbeid en voorkoming van nutteloozen arbeid“ enz. „Door de betere promotie der bestnursambtenaren, de meerdere zekerheid hunner toekomst, zal een belangrijk voordeel worden verkregen, dat zich in alle onderdeelen van den dienst gunstig zal doen gevoelen.“ Als normaal, p. 158, zal men kunnen komen tot een diensttijd van 10 jaren als controleur (thans 17 à 18), 8 jaren als assistent-resident (thans 10 à 12), 2 à 3 jaren als besturend Secretaris, en 4 à 5 jaren als resident, om op den gemiddelden leeftijd van 48 à 50 jaren den dienst met een voldoende pensioen te kunnen verlaten.

Ongetwijfeld zullen, als dat bereikbaar is, de vooruitzichten der ambtenaren bij het binnenlandsch bestuur heel wat verbeteren. En waar, zegt de Schrijver op p. 163, zooveel moreele voordeelen, als de door hem geschetste, aan de door hem aanbevolen reorganisatie verbonden zijn, en de financieele gevolgen door inkrimping aan de andere zijde vrij wel worden genivelleerd, „daar mag niet langer worden gedraald om ten dezen te doen wat voor de hand ligt en wat, zonder gevaar voor politieke verwikkelingen of oeconomische schokken, zal kunnen plaats vinden.“

Uit de Koloniale Verslagen, uit de discussiën over de Indische begrooting, uit menig stuk in tijdschriften, dag- en weekbladen, weet men dat sedert lang op reorganisatie van het binnenlandsch bestuur in Ned-Indie, inzonderheid op Java, wordt aangedrongen. Dat ook de Regeering daarop bedacht is, blijkt uit de opdracht gegeven aan den oud-resident, het

¹⁾ Thans 73.

²⁾ Thans 180.

onlangs afgetreden lid in den Raad van N.-Indie Mullemeister, bij wien ook de heer van Heutsz die zaak in goede handen acht. Het kan echter niet anders dan nuttig zijn dat de Regeering, behalve van het rapport van den heer Mullemeister, nu ook zal kunnen kennis nemen van het zoo logisch, zoo goed ineengezet, met zooveel zaakkennis geschreven, kennelijk zoo goed doordacht betoog van den heer van Heutsz. Slechts hij die zelf bij het binnenlandsch bestuur in Indie heeft gediend en met dien gewichtigen tak van dienst in alle bijzonderheden bekend is, zal kunnen beoordeelen of van Heutsz stellingen alle opgaan, of zijne denkbeelden en voorstellen alle practisch uitvoerbaar zijn. Maar juist daarom achten wij het eene voor Indie gelukkige omstandigheid, dat de sedert lang aanhangige reorganisatie van het binnenlandsch bestuur waarschijnlijk ter beslissing zal komen onder een Gouverneur-Generaal als Jhr. van der Wyck, die zelf alle rangen bij dat bestuur doorloopen hebbende, beter dan anderen in staat is met volledige zaakkennis de noodige voorstellen ter beslissing aan het opperbestuur voor te leggen.

Maar of die reorganisatie spoedig tot stand kome of niet, de heer van Heutsz heeft o. i. in elk geval de verdienste een krachtig, flink betoog vóór die reorganisatie te hebben geleverd, en een goed ineensluitend, goed toegelicht plan eener nieuwe organisatie te hebben ontworpen.

Blijkens «de Indische Gids» van November jl. is hetzelfde onderwerp, gelijktijdig met den heer van Heutsz, ook ter hand genomen door den heer J. P. TH. VAN NUNEN. Zie diens artikel: «Iets over de bezoldigingen en pensioenen der burgerlijke ambtenaren in Indie.»¹⁾ Volgens dezen schrijver zijn, zie blz. 1675, zoowel de traktementen als de pensioenen van sommige hoofdamttenaren in Indie hooger dan noodzakelijk schijnt²⁾ en daarentegen voor het

¹⁾ Gaarne wordt tevens de aandacht gevestigd op zijn lezenswaardig artikel in «de I. G.» van September jl.: «Iets over de beteekenis van Indië voor Nederland.»

²⁾ In eenigermate gelijken zin werd ook in de N. Rott. C. van 20 Oct. jl. door den gepens. O. I. hoofdamttenaar de Munnick

gros der ambtenaren beneden de eischen, welke redelijkerwijze daaraan gesteld mogen worden. Hij gaat daarom na of het niet mogelijk zou wezen een en ander meer gelijkmatig te verdeelen, «waarbij met het oog op den minder gunstigen toestand der Indische financien voorop dient te staan, dat door betere organisaties ter zake de lasten voor de schatkist niet of niet noemenswaard mogen worden verhoogd.»

Hoe hij dat oogmerk meent te kunnen bereiken, leze men in het artikel zelf na. Wij treden daaromtrent niet in bijzonderheden, wijzen slechts op het volgende. In verschillende opzichten stemmen de beide schrijvers overeen, o. a. wat betreft de wenschelijkheid om de controleurs in de gelegenheid te stellen spoediger den assistent-residents-rang te behalen. In van Nunen's artikel is meer spraak van de Buitenbezittingen dan 't geval was in de brochure van van Heutsz, die zich meer tot Java bepaalde. Deze bepaalde zich meer uitsluitend tot de ambtenaren van het binnenlandsch bestuur, terwijl van Nunen, p. 1680, ook nagaat welke reorganisatie wenschelijk moet worden geacht bij de ambtenaren ressorteerende onder het Departement van Justitie ¹⁾). Overgaande tot de bespreking van de pensioenen der burgerlijke ambtenaren, p. 1682,

aangedrongen op vermindering van het aantal ambtenaren en op hervorming van het centraal bestuur in Ned. Indië. — In de mailberichten van Januari was sprake van reorganisatieplannen betreffende het gouvernement van Sumatra's Westkust, de afschaffing der betrekking van Gouverneur van dat gewest, enz.

¹⁾ Zie daarover o. a. ook de vier belangrijke artikelen van Mr. F.: «Rechterlijke organisatie in N.-Indië» in «Het Vaderland» van 24—31 October 1894, geresumeerd in «De Ind. Gids» van Dec. '94, p. 1900, en de brochure «De rechtspraak in N.-I. en speciaal die over den inlander», waarin o. a. betoogd wordt (zie ook «Ind. Gids» van Januari jl., p. 86) dat er geen kans op verbetering van de rechtsbedeeling van den inlander is zoolang de landraadvoorzitters allen voor de inlandsche rechtspraak verloren gaan als zij promotie willen maken, weshalve (o. a. door het «Handelsblad») wordt aangeraden ze met periodieke traktementsverhoogen bij de inlandsche rechtspraak te laten tot zij rijp zijn voor eene benoeming bij keuze bij het Hoog-Gerechtshof. Zie ook de breedvoerige analyse dier brochure door Mr. C. P. in het «Dagblad van Z. H. en 's Gr.» van 4 Nov. jl.

vestigt hij er al dadelijk de aandacht op «dat de bestaande pensioenregeling in ieder geval in zooverre onbillijk is, dat het zwaartepunt wat betreft het bedrag van het pensioen hoofdzakelijk gelegd is in het bedrag der bezoldiging gedurende de laatste twee jaren genoten.» Hij haalt treffende voorbeelden aan van de groote verschillen waartoe dit leidt voor ambtenaren van gelijke kunde en gelijken dienstdienst, maar waarvan de een het geluk had eene hooge betrekking te verkrijgen, welke aan den ander ontging. Hij stelt daarom eene regeling voor waarbij het pensioen, naarmate van het bedrag van het traktement, berekend wordt naar den maatstaf van het gemiddeld gedurende de laatste 4, 7 of 10 jaren genoten traktement. Hetgeen daardoor zou worden bespaard op de pensioenen der hoogst geplaatste ambtenaren, zou hij willen besteden om de pensioenen der mindere ambtenaren eenigszins te verbeteren. Ten einde geen verkregen rechten of aanspraken te krenken, geeft hij in overweging, p. 1684, de door hem aanbevolen vermindering van traktement en van pensioen van sommige hoofdamttenaren eerst te doen ingaan bij de benoeming van nieuwe titularissen, «omdat aan wettelijke bepalingen niet mag gegeven worden eene terugwerkende kracht.» (Erkend wordt dat voor zulk een overgangsmaatregel wel het een en ander zou te zeggen zijn. Er moet echter op worden gewezen dat het dan heel wat jaren zou duren alvorens de aanbevolen vermindering van traktement en pensioen volkomen effect zou sorteeren en dat, zoo inmiddels de aanbevolen verhooging van traktement en pensioen der mindere ambtenaren dadelijk zou ingaan, de schatkist niet niet onbelangrijke uitgaven zou worden bezwaard.) De heer van Nunen beseft dat de zaak niet gemakkelijk is te regelen en raadt daarom ten slotte aan de benoeming eener commissie, «die èn over de pensioenen èn over de bezoldigingsregeling der burgerlijke ambtenaren in haar geheelen omvang zou moeten dienen van advies, en die samengesteld zou moeten wezen uit personen, die, uit den aard hunner vroegere betrekking, ieder meer speciaal op de hoogte zijn van een bepaald onderdeel van den algemeenen dienst, terwijl ook deel der commissie zou moeten uitmaken de wetenschappelijke adviseur, die reeds eenige jaren geleden ter hulp werd geroepen om na te gaan wat men van de voort-

durende klimming der pensioenen in de toekomst nog te vreezen heeft. De voorstellen dier commissie zouden dan aan de Indische Regeering om advies kunnen worden gezonden, met uitnoodiging om dat advies binnen een bepaalden tijd te geven, en daarna door het opperbestuur een definitieve beslissing kunnen worden genomen."

De wenk, om de zaak op die wijze commissoriaal te maken, komt ons behartigingswaardig voor. Het is een lange weg, maar een die tot practische uitkomsten kan leiden. Eene reorganisatie als in de beide hierboven besproken stukken beoogd en waarop reeds zoo lang door velen is aangedrongen, welke ook de aanleiding was der aan den heer Mullemeister gegeven opdracht, zal waarschijnlijk niet tot stand kunnen komen zonder bij sommigen althans grieven op te wekken. Wordt de commissie samengesteld als door den heer van Nunen wordt voorgesteld, dan kan men verzekerd zijn dat aller belangen, zoowel van hen die bij de reorganisatie schade zullen lijden als van hen die er voordeel uit zullen hebben, rijpelijk zullen worden overwogen. En voor den Minister van Koloniën, die de voordracht tot reorganisatie aan de Kroon zal moeten doen, zal het veel waard zijn daarbij te kunnen steunen op het advies van eene uit kundige, ondervindingrijke mannen bestaande, oordeelkundig samengestelde commissie.

In de stukken van de heeren van Heutz en van Nunen en van zoovele anderen die vóór hen over het onderwerp schreven, in de voorstellen van den heer Mullemeister, in die van den Minister van Dedem en de daarop gevolgde rapporten en adviezen, in de meermalen gegeven wenken om, ook om te komen tot bezuiniging en vereenvoudiging, uitbreiding te geven aan de bemoeienissen der inlandsche ambtenaarswereld (ook door eene verstandige, vooruitziende politiek geboden) enz., enz. zou de commissie waarschijnlijk materiaal genoeg vinden om, zonder op nieuw tijdroovende onderzoekingen in Indië in te stellen, binnen betrekkelijk korten tijd goed afgeronde reorganisatieplannen aan 's Ministers oordeel te onderwerpen.

In ieder geval is men, dunkt ons, aan de heeren van Heutz en van Nunen dank verschuldigd voor hunne pogingen om de noodzakelijkheid dier reorganisatie op nieuw te betoogen en voor de practische wenken daarbij door hen gegeven.

Dien dank verdient ook, dunkt ons, de ongenoemde schrijver, die, na in 1893 in de „Indische Gids“ een opstel te hebben gepubliceerd: „Engelsch-Indische ambtenaren en hun Nederlandsch-Indische collega's“, in de jongste December-aflevering van dat tijdschrift een zeer uitvoerig stuk plaatste: „Over 't binnenlandsch bestuur op Java en Madoera. De taaksopvatting,“ waarin o. a. breedvoerig wordt betoogd dat de Engelsche bestuursopvatting de onze behoort te zijn. Z. p. 1834. Bij veel meer opmerkingswaardigs, trof het ons ook dezen Schrijver met warmte te zien opkomen vóór eene opleiding der Indische ambtenaren in Nederland. ¹⁾ Z. p. 1851. Wij moeten ons er echter verder toe bepalen eenvoudig op het belangrijk, zeer lezenswaardig betoog van dien ongenoemde de aandacht te vestigen.

Van meerdere stukken over het onderwerp zou melding kunnen worden gemaakt. Uit het medegedeelde blijkt echter reeds voldoende dat er sedert jaren, maar vooral in den laatsten tijd, heel wat stemmen opgaan, roepende om eene reorganisatie van het binnenlandsch bestuur in Ned.-Indie en om wijziging in de opleiding tot Indische ambtenaren. Aan adviezen ontbreekt het der Regeering daarbij gewis niet. Moge zij, die, blijkens de voorstellen van Minister van Dedem, blijkens de opdracht aan den heer Mullemeister enz., sedert lang op die reorganisatie bedacht is, weldra uit al die adviezen eene keuze kunnen doen. En moge deze strekken tot heil van Ned.-Indie.

De ambtenaar bij het binnenlandsch bestuur in N.-Indie heeft eene heerlijke, edele, hartverheffende taak te vervullen en kan veel bijbrengen tot heil, tot ontwikkeling van land en volk. ²⁾ Maar daartoe moet hij voor die taak goed opgeleid zijn, de gelegenheid hebben land en volk goed te leeren kennen. Aan het verkrijgen dier kennis schijnt bij de tegenwoordige organisatie, nu de ambtenaar te veel aan zijn bureau is verbonden, te dikwerf wordt verplaatst, te veel in den weg

¹⁾ Zie over de opleiding der ambtenaren voor den Ind. dienst ook de artikelen van Dr. D. W. Horst in «De Ind. Tolk van het Nieuws van den Dag», nr 233 en 234.

²⁾ Zie dit ook aangetoond in het keurige boekje: «Een reisje van Salatiga naar Tebing-Tinggi door Sie-Anoe, met aanbevelend woord van Dr. K. W. van Gorkom» (Epe, Hooiberg), dat verdient gelezen te worden door alle ouders, die voor hunne zoons eene carrière zoeken.

te staan. Eene reorganisatie, welke aan die en andere euvels te gemoet komt, schijnt dus in het publiek belang geboden.

De Gouverneur-Generaal van der Wijck, die zelf zoovele jaren bij het binnenlandsch bestuur diende en daarbij alle rangen doorliep, schijnt juist de man om die zoo wenschelijke reorganisatie tot stand te brengen. Moge hem dat gelukken.

Bij die reorganisatie dient men ook bedacht te zijn op een gewichtig punt van groote politieke beteekenis, waarvan in de hierboven besproken stukken geen of bijna geen sprake is doch waarop het „Handelsblad“ van 4 Februari jl., in het artikel: „Inlanders als ambtenaren“, zeer terecht de aandacht vestigt.

Het blad herinnert er aan dat èn krachtens het Kon. besluit van 10 September 1864, n° 47 (Stbl. n° 93, Ind. Stbl. 194) èn volgens de woorden van den Minister Franssen van de Putte inboorlingen van N.-Indie, mits voldoende aan de door dat besluit gestelde vereischten, tot ambtenaar benoembaar zijn. Het verwijst verder naar hetgeen de heer Margadant in zijn „Het Regeering-reglement“ mededeelt omtrent het gebeurde met de inlanders Ismangoen en den Christen-Ambonees Manupassa, die, eerst aspirant-côntroleur op Celebes, later, omdat men hem niet bij het binnenlandsch bestuur wilde bevorderen, geplaatst werd als waarnemend administrateur van de afdeeling Koba op Bangka, ten bewijze dat men in Indie kennelijk geen inlanders bij het binnenlandsch bestuur wil. Is dit zoo, zegt 't „Handelsblad“, laat men dan ronduit tot den inlander zeggen: laat u eerst als Nederlander naturaliseeren, dan staat ge geheel met Europeanen gelijk. Maar laat het besluit van 1864 ten opzichte der inlanders geen doode letter blijven.

Het geldt hier een gewichtig punt. Niet slechts het besluit van 1864, maar ook onze zedelijke plicht tegenover den inlander dwingt ons hem te beschaven en op te leiden tot het goed besturen van zijn land. Wordt den beschaafdsten onder de inlanders een billijk aandeel in dat bestuur gegeven, aan hunne eersucht zal zijn voldaan en, het mag althans worden verwacht, zij zullen aan het Europeesch bestuur gehecht blijven. De moeilijkheid is echter, men weet het, dat men zich niet kan schikken in het denkbeeld dat een Europeaan onder een inlander zou komen te staan, wat het geval zou kunnen zijn

zoo men toeliet dat inlanders bij het binnenlandsch bestuur opklimmen en besturende ambtenaren werden. Dat de Europeaan, die zich de meerdere van den inlander gevoelt en acht, dezen ongaarne als ambtenaar boven zich zou zien, achten wij begrijpelijk. Maar is het meer dan een vooroordeel? En is het niet de roeping en de plicht der Regeering en een eisch der rechtvaardigheid tegenover de inlanders, dat zij trachte dat vooroordeel uit te roeien? En zou daartoe ook kunnen medewerken dat men aan de inlanders, die door kunde en geschiktheid in aanmerking kwamen voor opname of promotie in 's lands dienst, de verplichting oplegde zich eerst als Nederlanders te laten naturaliseeren en daardoor geheele gelijkstelling met Europeanen te verkrijgen?

Uit „De grondslagen van het Britsch-Indisch beheer“ van Verkerk Pistorius en van der Lith, ¹⁾ p. 259, weten wij dat men in Britsch-Indie voor dezelfde moeilijkheid staat, welke wij ondervinden. „Inderdaad is de toelating van inlanders in den geregelden dienst ²⁾ een der moeilijkste vraagstukken, voor welke Engeland zich in Indie geplaatst ziet; een vraagstuk, dat nog ingewikkelder wordt door het gebrek aan sympathie, dat tusschen het overheerschende en het onderworpen ras bestaat“, enz.

Moge het onzen staatslieden gelukken voor die moeilijkheid eene goede oplossing te vinden.

Bij het bespreken, in „de Economist“ van Augustus jl., p. 607, van de in April jl. ingediende ontwerp-Mijnwet werd de verwachting geuit, dat de heer Reinier D. Verbeek, de bekende stijder voor eene zeer vrijzinnige mijnwetgeving, het niet zou laten bij eene bestrijding van het ontwerp in eenige dagbladartikelen. Die verwachting is verwezenlijkt. Half October jl. zag zijne brochure: „Het gewijzigd ontwerp eener mijnwet voor Nederlandsch-Indië“ bij M. Nijhoff te 's Gravenhage het licht. Daarvoor is het lastig kwarto-

¹⁾ 's Gravenhage, M. Nijhoff. 1876. Zie mijne Kol. Kron. van Dec. 1878.

²⁾ The covenanted Service. Zie p. 255 e. v. hoe men daarvoor uitsluitend in Engeland, wat natuurlijk voor de inlanders een groot bezwaar is, wordt opgeleid.

formaat gekozen omdat de Schrijver het nuttig heeft geacht, ter vergemakkeling van het overzicht, bij de bespreking van de artikelen van het wetsontwerp, telkens naast elkander af te drukken den tekst van het ontwerp-van Dedem, van het gewijzigd ontwerp-van Dedem (of ontwerp-Bergsma) en van hetgeen hij in de plaats daarvan voorstelt.

Verbeek's nieuwe brochure, waarin hij telkens naar zijne bestrijding, in «de Indische Gids» van Augustus 1893, van het ontwerp-van Dedem verwijst, is, gelijk te verwachten was, eene krachtige bestrijding van het thans ingediend, slechts in weinig opzichten gewijzigd en zijns inziens niet altijd verbeterd ontwerp. Waar hij verbeteringen meent te bespeuren, waar hij meent dat aan zijne wenken en opmerkingen gevolg is gegeven, geeft hij dit telkens aan. Maar ook telkens wijst hij er op, dat de ontwerper, hoewel zeggende de uitmuntende Pruisische mijnwet als voorbeeld te hebben gekozen, daarvan in vele gewichtige punten, niet alleen wat den duur der concessie en den cijns betreft, afweek.

Het groote gebrek van het wetsontwerp is, volgens hem, p. 2, «dat men ook nu weder verzuimd heeft om, alvorens zich aan den arbeid te begeven, zich een helder beeld te vormen van de taak die te vervullen viel, van den aard en den omvang van het onderwerp dat men zich voornam te regelen en van het doel hetwelk met deze wet bereikt moet worden. Hierin ligt dan ook wel de verklaring, dat in de schriftelijke boodschap, waarmede het ontwerp aan de Tweede Kamer wordt gezonden, weder als motief voor de indiening de niets zeggende overweging wordt herhaald: «dat het wenschelijk is bij de wet bepalingen vast te stellen tot regeling van de mijnontginningen in Ned.-Indie», terwijl er had moeten staan: «om bij de wet de delfstoffen te noemen waarover in Ned.-Indie de rechthebbende op den grond niet het recht heeft te beschikken, alsook, in verband daarmede, de regelen vast te stellen, volgens welke deze delfstoffen kunnen worden opgespoord en het recht van ontginning daarover kan worden verkregen en uitgeoefend.»

Geene goede mijnwet, zegt hij, waarhij niet van die begiuselen wordt uitgegaan. En daarom stelt hij, na bestrijding

van veel van hetgeen in de Memorie van Toelichting is gezegd, wijziging van art. 1 en van menig ander artikel van het wetsontwerp voor.

Wij voelen geen vrijheid ons daarmede lang bezig te houden en wijzen slechts op enkele punten uit zijn belangrijk betoog.

Krachtig wordt wederom opgekomen vooral, zie blz. 5 e. v. en 40. tegen het voorstel, art. 14, om mijnconcessiën slechts voor 75 jaren te verleenen, in plaats van, gelijk Napoleon reeds wilde, de mijnen in vollen eigendom af te staan ¹⁾, en tegen dat, art. 36, om, behalve een jaarlijksch vast recht, een jaarlijkschen cijns van 3 pCt. van de netto opbrengst te heffen, welke volgens de derde alinea van het artikel tot 28 pCt. zal kunnen klimmen. Men leze de uitvoerige bestrijding van dit voorstel op p. 72 e. v., waar men veel belangrijks, ook omtrent de mijnwetgeving omtrent dit punt in andere landen, zal aantreffen. Verbeek's conclusie is dan ook nu, even als vroeger ²⁾, p. 92: „De mijnbouw dient niet anders belast te worden dan elke andere tak van industrie. De heffing van cijns door den Staat is af te keuren. Wenscht de Regeering echter toch cijns te heffen, dan is eene cijnsheffing overeenkomstig de bruto-opbrengst te verkiezen boven die naar de netto-opbrengst.“

Bijzonder fel vooral, zie p. 75, 88 e. v., komt hij daarbij op tegen het bij de slotzinsnede van art. 36 gedane voorstel om een cijns te heffen van 28 pCt. van de netto-opbrengst, zoodra alle ontginningskosten door de bruto-opbrengst worden opgewogen. Hij heet dit eene „meer dan verbazing wekkende bepaling“, wijst, ten betooge dat hij wat het ontwerp netto-opbrengst heet „fictief“ mag noemen, op hetgeen volgens de Memorie van Toelichting niet in rekening mag worden gebracht, en vraagt dan, met het oog op de woorden der M. v. T., dat zulk eene heffing „billijk“ schijnt: „Waarom acht men juist voor Ned.-Indië billijk, wat men overal elders schreeuwend onbillijk of zelfs belachelijk zou noemen?“

In hunne adressen van 28 September en 1 October zijn de heeren F. C. en A. Stoop, Directeuren der op Java werkende

¹⁾ Over die vraag leze men ook de artikelen in het «Journal des Economistes» van Mei en October 1855.

²⁾ «Ind. Gids», 1895, p. 506.

bloeiende „Dordtsche Petroleum-Maatschappij“, ook met kracht tegen die bepaling opgekomen. Bij het bespreken van een dier beide adressen in het „Handelsblad“ van 10 October heet Verbeek het wetsontwerp en om die en om andere bepalingen onaannemelijk ¹⁾. In het „Dagblad van Z.-H. en 's Gravenhage“ van 28 October wordt die cijnsbepaling ook door Jhr. Mr. J. Beelaerts van Blokland krachtig bestreden. Dit doet ook de heer R. A. van Sandick in het in Januari jl. herboren „Tijdschrift der Ned. Maatschappij ter bevordering van Nijverheid“, p. 23.

Ook ons komt eene cijnsheffing als die voorgesteld in de slotzinsnede van art. 36 exorbitant en in hooge mate onbillijk voor.

Bij het bespreken der Billiton-zaak (zie o.a. „de Economist“ van Juli 1892, p. 532) gaven wij te kennen het niet onredelijk te vinden, en dit geldt vooral zoolang het stelsel bestaat dat eene mijnconcessie slechts voor een zeker getal jaren wordt verleend, dat de Staat, d. i. de natie deele in de zuivere winsten welke de zaak afwerpt, wanneer die een zeker peil te boven gaan. Als concessie-aanvrager voor de Ombilienzaak hebben we ook immer zoodanig aandeel aangeboden. Het kwam ons niet onbillijk voor dat de Staat, die de exploitatie, dus ook alle voordeelen, aan zich had kunnen houden, de gemeenschap in de winsten deed deelen, wanneer die wezenlijk zouden blijken hoogst aanzienlijk te zijn. Maar natuurlijk hadden we slechts wezenlijk zuivere winsten op het oog, geene waarbij, zie Verbeek p. 88, bij de berekening der netto-opbrengst zooveel niet in rekening zou mogen worden gebracht wat men bij eene gewone boekhouding wel degelijk in rekening zou brengen om na te gaan of en hoeveel winst was behaald. Wij begrijpen wel dat men met sluwe, gewetenlooze concessionarissen te doen zou kunnen krijgen, die wellicht hunne boekhouding zóó zouden weten in te richten dat schijnbaar geene of slechts eene geringe zuivere winst werd behaald. Maar zoude door doelmatige bepalingen, door bedreiging met hooge boeten enz. niet kunnen worden gezórgd dat zij die den Staat zouden

¹⁾ Zie het eene adres en Verbeek's artikel er over ook in „de Ind. Gids“ van November, p. 1703. Zie ter zake ook „de Ind. Gids“ van Februari jl., p. 234 en 235.

willen trachten te verschalken in het rechte spoor bleven? terwijl tegelijkertijd aan de eerlijke industrieelen, die door hun vlijt en ondernemingsgeest, hun kennis en hun kapitaal hunne zaak tot grooten bloei hadden weten te brengen, gewaarborgd werd dat zij ook daarvan de rechtmatige vruchten zouden plukken?

Bij het ontwerpen van bepalingen als de hier besprokene, heeft men kennelijk altijd het oog op de zeer aanmerkelijke winsten door de Billiton-concessie jarenlang afgeworpen.¹⁾ Maar men vergeet hoevele jaren het duurde alvorens die onderneming winsten afwierp. Men vergeet vooral, zie Verbeek p. 73 en elders, hoevele der verleende mijnconcessies niet worden bewerkt of met verlies werken.

Evenals aan den heer Verbeek en anderen komt het dan ook ons wenschelijk voor dat het voorstel gedaan bij de slotzinsnede van art. 36 der ontwerp-mijnwet in nadere overweging worde genomen. Tegelijkertijd overwege men nog eens ernstig de bezwaren door Verbeek tegen dat artikel in zijn geheel, tegen het voorstel van art. 14 om de concessie slechts voor 75 jaren te verleenen in plaats van de mijnen in eigendom af te staan, en tegen zoo menige andere bepaling van het wetsontwerp ingebracht.

Het komt ons voor dat de heer Verbeek aan de zaak eene zeer degelijke studie heeft gewijd, welke niet ongelezen mag worden gelaten door hen die op het lot van het wetsontwerp invloed kunnen uitoefenen.

Inzonderheid voor de belangrijke vraag: of mijnconcessien voor een zeker getal jaren dan wel in vollen eigendom behooren te worden afgestaan, zal men daarbij met vrucht kunnen kennis maken met een werkje, dat ons eerst voor korten tijd onder de oogen kwam, en waarop we even de aandacht wenschen te vestigen. We doen dit te eerder omdat we ons niet kunnen herinneren het immer in Verbeek's stukken vermeld te hebben gezien, ook niet in zijn theoretisch werk: „De Mijnwetten in Ned.-Indie getoetst aan de beginselen van het mijnrecht en

¹⁾ De gedachte aan die winsten verhinderde het verleenen der aangevraagde Ombilien-concessie. De loop, dien deze zaak nam, rechtvaardigt, dunkt ons, den twijfel of daarmee in 's lands belang werd gehandeld.

van de mijnhuishoudkunde», besproken in onze Kol. Kron. van December 1879.

Bedoeld wordt het op 28 Juni 1861 te Leiden door den heer W. C. J. van der Moore verdedigd academisch proefschrift: «Historisch overzicht der wetgeving op de mijnen in de verschilleude Staten van Europa» Blijkens de Voorrede was het plan de beginselen na te gaan waarop de Indische mijnverordeningen berusten, daarbij tevens de beginselen aangevende waarvan de Europeesche mijnwetten zijn uitgegaan. Die taak bleek echter te omvangrijk voor eene dissertatie. Daarom geeft de schrijver alleen zijn «Historisch Overzicht», waarvoor zijne hoofdbronnen zijn: «Blavier, Jurisprudence des Mines en Allemagne» en «Delebecke, Traité sur la législation des Mines en France, Belgique etc.» In zijn uitvoerig «Overzicht» citeert de schrijver echter nog tal van andere werken. In de «Inleiding» wordt het belang eener goede mijnwetgeving betoogd, en geschetst hoe deze was bij Assyriërs, Egyptenaren, Grieken en Romeinen, die het privaat eigendom der mijnen erkenden. Vervolgens is sprake van de mijnwetgeving tijdens de middeleeuwen. Tot het eigenlijk «Hist. overzicht» komende, is eerst uitvoerig sprake van de mijnwetgeving in Duitschland, inzonderheid in Pruisen, Engeland, Frankrijk en tal van andere landen, ook Amerikaanse. Daarbij wordt o. a. gezegd, z. p. 153 noot: vrijheid van exploitatie is noodig voor den bloei der mijnindustrie, en herinnerd (gelijk Verbeek ook doet) dat reeds Napoleon het afstaan der mijnen in vollen eigendom voorstond.

Eenige der stellingen achter de dissertatie zijn ook aan het mijnwezen gewijd en kenmerkend voor de vrijzinnige richting, welke de schrijver voorstond. Zoo de 5^e: «Concessien, slechts voor een bepaalden tijd verleend, werken den bloei der mijnindustrie tegen.» En de 6^e: «Het toezicht der Regering mag zich niet uitstrekken tot inmenging in de huishoudelijke aangelegenheden van de exploitatie.»

De dissertatie van den heer van der Moore, ofschoon de wijze van bewerking en de vertaling soms te wenschen overlaat, zal nog met vrucht kunnen worden geraadpleegd door hen die mochten verlangen een overzicht te lezen van de mijnwetgeving in schier alle landen der wereld omstreeks 1860.

Zij zullen er tevens uit zien, hoe hetgeen toen wet was zich trapsgewijze uit het vroegere heeft ontwikkeld.

Hoe die wetgeving thans in tal van landen is, heeft men kunnen lezen in de interessante Bijlage, door den Minister van Kolonien aan zijn wetsontwerp toegevoegd. «De Ind. Gids» van Mei en Juli gaf wel het wets-ontwerp en de Memorie van toelichting, maar liet die Bijlage om den grooten omvang weg. In deel 52, Januari—Juni 1896, van het Tijdschrift voor Nijverheid en Landbouw in Ned.-Indie echter vindt men zoowel het wetsontwerp als de Memorie en die Bijlage.

Dat tijdschrift gaf nog meer over het onderwerp. De pers hier te lande maakte het zich over het wetsontwerp niet druk.

«De Ind. Gids» van Juni en Juli had slechts een paar artikelen van de «N. Rotterd. Crt.» en van het «Handelsblad» te resumeeren. Maar, gelijk te verwachten was, het nieuwe wetsontwerp kwam weer ter sprake in de afdeling Nederland der Maatsch. v. Nijv. en Landb. in N.-Indie

Naar aanleiding eener Nota daarover van den oud-hoofdingenieur van het mijnwezen in N.-i., P. van Dijk, had in de bestuursvergadering dier afdeling van 27 Mei eene voorloopige discussie over het onderwerp plaats. Het relaas daarvan vindt men op p. 104 e. v. van het Augustus—Octobernummer van het Tijdschrift voor Nijverheid en Landbouw in Ned.-Indie. Daaruit blijkt o. a. dat de voorgestelde groote participatie van den staat krachtige bestrijders, doch ook enkele verdedigers vond. De zaak is eerst nader behandeld in twee in December en Januari jl. gehouden bestuursvergaderingen der afdeling. Het volledig verslag van het verhandelde, waarvan de kennisneming ongetwijfeld leerzaam zal zijn omdat het gevoerd werd tusschen onderscheidene, met Indie in verschillende opzichten goed bekende, ondervindingrijke personen, zal men dus eerst over eenige weken, retour d'Inde, in het Indisch Nijverheids Tijdschrift te lezen kunnen krijgen. Maar o. a. uit «het Vaderland» van 6 Januari ¹⁾ en uit «de Insulinde» (in welk

¹⁾ Men zie in dat blad van 19 Januari ook een rondschrijven van den chef van het mijnwezen in N. I. over aanvragen om vergunning tot het doen van mijnbouwkundige opsporingen. Zie daarover ook «de Ind. Mercur» van 9 en 23 Januari, p. 14 en 39.

blad men meer er over had mogen verwachten) van 5 en 19 Januari leerden wij daaromtrent toch reeds iets. Er bleek toch uit dat het vast recht van 50 cents per hectare vrij algemeen te hoog werd geacht en dat men meende dat van participatie van den Staat in de overwinst eerst sprake zou mogen zijn nadat de onderneming zich inderdaad geheel zou hebben vrijgewerkt.

Thans had het debat slechts in bestuursvergaderingen plaats. Van een interessant debat tusschen de heeren Verbeek en van Dijk als waarvan we in *„de Economist“* van Juli 1895, p. 561, gewaagden, was dus thans geen sprake.

Maar ook al had dat debat plaats gehad, de hierboven besproken brochure-Verbeek is ongetwijfeld het degelijkste stuk dat over het nieuw ontwerp-mijnwet het licht zag en verdient o. i. ten volle de aandacht van regeering en volksvertegenwoordiging ¹.

Uitbreiding van directe stoomvaartverbindingen moet vermeerdering van handel ten gevolge hebben. Niemand die deze stelling sedert lang zoo onvermoeid verdedigt als de heer O. KAMERLINGH ONNES. Streed hij eenige jaren geleden meer bepaald voor verbetering in onze handelsstatistiek (zie o. a. zijne brochures: *„Verbetering onzer Handelsstatistiek“* ²) en *„De Handelsstatistiek in de praktijk. Directe stoomvaartverbinding met Britsch-Indië“* ³), later bepaalde hij zich meer uitsluitend tot het betoogen der wenschelijkheid om meer directe stoomvaartverbindingen te verkrijgen. Hij deed dit reeds in die tweede brochure, later in menig ander stuk. Na o. a. in de *„Vracht- en Scheepvaartberichten van Hoijman & Schuurman“* te Amsterdam artikelen te hebben geschreven, b. v. in 1894 *„Den blik naar Oost-*

¹) Zoo even verscheen het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer over de ontwerp-mijnwet. We kunnen slechts aanteekenen dat vele der hierboven tegen het ontwerp ingebrachte bezwaren ook in dat staatsstuk worden besproken.

²) Waarover z. o. onze aankondiging in *Econ.* van 1889, 519 (z. o. p. 721 en 839) en Mr. Verrijn Stuart's recensie in de *Bijdragen v. h. „Statistisch Instituut“* van 1889, p. 153.

³) Waarover zie o. a. *„de Ind. Gids“* van Nov. 1890, p. 2261.

Azie" ¹⁾, richtte hij in 1895 een eigen tijdschrift op: „Internationale gegevens. Mededeelingen en cijfers voor handel, nijverheid en scheepvaart. Weekblad ter bevordering van onafhankelijke overzeesche verbindingen." Dat tijdschrift hield echter geen stand, misschien omdat tegelijkertijd, zie „Economist" 1895, p. 57, tot stand kwam het „Archief van handel en nijverheid, verzameling van wettelijke en administratieve voorschriften, mededeelingen en berichten omtrent handel en nijverheid," bewerkt en uitgegeven door de heeren de Marez Oyens, van Citters, Cohen Stuart en Reepmaker ²⁾, welks bewerkers over tal van gegevens, ook inzonderheid voor onze kolonien van belang, konden beschikken, welke den heer Kamerlingh Onnes niet, althans niet in zoo ruime mate, ten dienste stonden.

Hij wendde zich toen weder tot Hoyman & Schuurman's „Exportblad" en geeft daarbij sedert Juni 11. een in het fransch gesteld en van illustraties en kaartjes voorzien Supplement, dat, in een afzonderlijken, met de kleuren onzer vlag getooiden omslag, tot titel voert: „La Hollande dans la lutte commerciale de nos jours." Het eerste nummer heeft tot ondertitel: „Amérique du Sud", bevat echter slechts eene „Introduction", waarin het een en ander over het doel der publicatie wordt gezegd, een „Avis au lecteur", waarin o. a. toezending van stukken wordt verzocht, en verder tal van opgaven, adressen, enz. Het 2e nummer van dat Supplement was meer bepaald aan Amsterdam, het 3^e aan Rotterdam gewijd. Aan de hand van het zoo belangrijk jaarverslag der Rotterdamsche Kamer van Koophandel ³⁾, wordt in dat laatste gewezen op den verbazenden vooruitgang van Rotterdam als handelsplaats sedert de opening van den Nieuwen Waterweg, worden onderscheiden cijfers medegedeeld, wordt betreurd dat de pogingen om eene directe stoomvaartverbinding tusschen Rotterdam en Zuid-Amerika tot stand te brengen zoo spoedig zijn gestaakt, enz.

¹⁾ Waarover o. a. ook was geschreven in de zeer interessante, in de Ned. Staatscourant van 23 Maart 1888 opgenomen Memorie van een te Shanghai gevestigd Nederlander over de mogelijkheid om den handel tusschen Nederland en China te ontwikkelen.

²⁾ Waarover zie o. a. telkens ook het rechtskundig tijdschrift „Themis."

³⁾ Waarover zie «de Econ.» van Sept. jl., p. 714.

Naar het doel, waarvoor de heer Kamerlingh Onnes ijvert, wordt, het is bekend genoeg ook door vele anderen gestreefd. Wijlen onze hooggeachte Prins Hendrik streefde er naar toen hij ijverde voor het tot stand komen eener rechtstreekse stoomvaartverbinding tusschen Nederland en Nederl.-Indie en tusschen Vlissingen en Engeland. Met welk uitnemend resultaat, heeft men o. a. kunnen lezen in de stukken, vermeld in onze Kroniek in „de Economist“ van Juli 1895, p. 549, welke het licht zagen bij gelegenheid van het 25-jarig bestaan der Maatschappij „Nederland.“ Wijlen de oud-kapitein ter zee, Staatsraad Jansen streefde er naar toen hij in zijn: „Een brug over den Oceaan“ en andere stukken ijverde voor eene directe stoomvaartverbinding tusschen Nederland en de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, welke, het is bekend, weldra tot stand kwam, evenzeer als eene directe stoomvaart tusschen Nederland en onze bezittingen in West-Indie.

In de laatste jaren is meer bepaald sprake van uitbreiding onzer stoomvaartverbindingen in het Oostelijk halfrond. De pogingen der N. I. Paketvaartmaatschappij om met Australië, China en Japan in geregelde verbinding te treden, waarover men telkens leest, schijnen echter nog niet te slagen. Moge die Maatschappij zich echter niet te spoedig uit het veld laten slaan. Met het zoo uitgebreide China, waar anderen een zoo voordeeligen handel drijven, met het zoo vooruitstrevende Japan ¹⁾, met Australië, moeten toch winstgevende handelsbetrekkingen zijn aan te knopen.

In eene andere richting schijnt evenwel de kans op spoedig slagen grooter. Wel bestaat er, zie „Handelsblad“ van 17 October jl., volgens den heer Reelfs, lang onze Consul te Calcutta, thans Consul-Generaal te Melbourne, weinig uitzicht op uitbreiding onzer handelsbetrekkingen met Britsch-Indie en ontraadt hij dus Kamerlingh Onnes' plan van eene directe stoomvaartverbinding tusschen Nederland en Britsch-Indie. Maar meer heil wordt verwacht van eene Stoomvaartlijn Java—Bombay—Perzische Golf. Men herinnert zich het artikel daarover van den heer Hotz in „de Economist“ van October jl.,

¹⁾ Zie daarover o. a. Shaw, „Over de opkomst van Japan“, Ind. Gids van Jan. jl., p. 136; zeer lezenswaardig stuk.

die, wijzende op onzen ouden handel met Perzie, meent dat die zou kunnen herleven zoo de Paketvaart-Maatschappij eene geregelde stoomvaart begon. Wel beval J. B. R. in «de Economist» van December, p. 955, ¹⁾ aan liever uitbreiding te geven aan de bestaande lijn Amsterdam—Batavia en wordt er ook in de dagbladen op gewezen dat de Nederlandsche Maatschappijen, al dan niet in connectie met de Paketvaart-mij, de lijn Bombay—Perzische Golf zouden kunnen bedienen. Maar te Batavia schijnt men meer heil te verwachten van ds door den heer Hotz aanbevolen lijn Java—Bombay—Perzische Golf. Althans in de dagbladen van Januari jl. kon men lezen dat de Bataviase Kamer van Koophandel daarvoor den steun der Kamers van Koophandel te Amsterdam en te Rotterdam had ingeroepen ²⁾.

Dat deze zich de zaak zullen aantrekken mag worden verwacht Uit de zoo belangrijke, geregeld in de «Handelskroniek» in dit tijdschrift besproken Jaarverslagen dier Kamers blijkt toch telkens hoezeer zij zich voor uitbreiding van directe stoomvaartlijnen, als moerende leiden tot vermeerdering van handel, interesseeren.

Zoo even was sprake van het, althans tijdelijk, staken der poging tot het in het leven roepen eener directe stoomvaartverbinding

¹⁾ Zie ook Ind. Gids v. Jan. jl. p. 119.

²⁾ Z. n. aanleiding van een en ander ook «de Ind. Gids» van Jan. 1897, p. 108: «Thee- en koffiehhandel in Perzië», en «de Economist» van Februari jl., p. 158, waar de heer Hotz eene combinatie aanbeveelt tusschen de Nederlandsche maatschappijen en de Paketvaart. De eersten zouden de lijn Nederland—Bombay, de andere die Java—Bombay—Perzische Golf kunnen bezorgen. Men lette ook op hetgeen hij zegt ten betooge dat eene spoedige beslissing ter zake noodig is ten einde niet weder door anderen te worden voorbijgestreefd. Dat die waarschuwing terecht werd gegeven, blijkt uit hetgeen het «Handelsblad» van 5 Maart te lezen gaf: dat de Deutsche Stoombootrederij der Kingsinlijn bij aan den Rijksdag gerichte memorie zich bereid had verklaard om *zonder subsidie* een geregeld stoombootverkeer met China te onderhouden en daarbij in het belang van West-Duitschland de verplichting op zich te nemen om de 4 weken Rotterdam bij de uit en thuisreis aan te doen.

tusschen Ned.-Indië en China en Japan, waarvoor, zijn wij wel ingelicht, de in het vorig jaar afgetreden Minister-Resident in Japan, Graaf van Bylandt, zich veel moeite heeft gegeven. Hoe ook anderen daarvoor ijveren, is o. a. bekend uit het zoo belangrijk van zoo helderen blik getuigend jongste jaarverslag der Nederl. Kamer van Koophandel te Londen, waarin o. a., zie ook „Economist“ van Maart 1896, p. 246, op het uitbreiden onzer handelsbetrekkingen met China werd aangedrongen. Dit geschiedde ook in het zoo lezenswaardig stuk, dd. Tientsin (China) 12 December 1896, van den heer F. Corsten: „De toekomst van onzen handel met China“, opgenomen in de „Nieuwe Rotterdamse Courant“ van 23 Januari jl., 1° blad A. In dat blad van 15 October jl had de heer Corsten de noodzakelijkheid betoogd der verbetering onzer consulaire vertegenwoordiging in China, een punt, men weet het, meermalen, en niet zonder eenig goed gevolg, in ons Parlement en ook door onzen Sinoloog, Prof. Dr. J. J. M. de Groot, ter sprake gebracht. Thans betoogt hij dat onze Indische, inzonderheid onze Sumatra-Petroleum de basis moet worden van de uitbreiding onzer handelsbetrekkingen met China ¹⁾, zegt waarom de aanvoer moet plaats hebben in kisten en blikken, niet in tankschepen; wijst er op dat Nederlanders, niet vreemdelingen, gelijk nu nog te veel het geval is, onze belangen in China moeten behartigen, en dat directe stoomvaart tusschen Nederland en China wenschelijk is.

Veel van hetgeen de heer Corsten in zijn zoo lezenswaardig stuk aanvoert, komt ons voor ook te gelden voor Japan, met welk rijk wij vroeger belangrijke, thans bijna geheel verloopene handelsbetrekkingen onderhielden.

Mogen zijne wenken veler aandacht trekken. Moge de vereeniging „Het Buitenland“ er in slagen in tal van vreemde handelsplaatsen flink opgeleide Nederlandsche jongelieden te plaatsen opdat onze producenten en handelsmannen zich niet tekens tot vreemdelingen moeten werden. Mogen onze Stoom-

¹⁾ Z. o. Ind. Gids v. Jan. '97, p. 109, wat onze Cons.-Gen. in China, Haver Droetze, zegt over den invoer van petroleum en hout uit N.-Indië in China. Zie daarover ook het „Handelsblad“ van 24 Nov. jl.

vaartmaatschappijen zich door het aanvankelijke niet slagen niet te spoedig uit het veld laten slaan en voortdurend op uitbreiding van nieuwe directe stoomvaartverbindingen bedacht zijn. Mogen onze handelaars en producenten steeds naar nieuwe débouchés blijven zoeken, en zich niet te spoedig door aanvankelijke mislukkingen laten ontmoedigen.

„Die niet waagt, die niet wint.“ De Britten, Duitschers, Noord-Amerikanen zouden niet zulke overheerschende positie in den wereldhandel hebben verkregen, wanneer zij geen energie, geen volharding hadden betoond, wanneer zij niet op zijn tijd hadden weten te wagen. Onze vaders tijdens de Republiek hebben dit ook weten te doen. Met welk schitterend gevolg, is bekend.

Zou het tegenwoordig geslacht niet althans een deel der eminente positie, welke Nederland in vroegere eeuwen in de handelswereld innam, kunnen terugwinnen? . . .

In het bovenstaande wezen we er op dat er gelukkig nog Nederlanders zijn, die daaraan niet wanhopen. Meerdere bewijzen daarvoor zouden kunnen worden aangehaald. Men denke o. a. aan de herhaalde, van verschillende zijden aangewende pogingen om onze handelsbetrekkingen met de Zuid-Afrikaansche Republiek uittebreiden, waartoe laatstelijk weder in de „Nieuwe Rotterdamse Courant“ van 10 Februari II. op het tot stand komen eener directe stoomvaartverbinding tusschen Nederland en Lourenço Marquez werd aangedrongen ¹. Maar al genoeg schijnt gezegd tot waarmaking der stelling, waarmede we aanvingen: **Uitbreiding van directe stoomvaartverbindingen moet vermeerdering van handel ten gevolge hebben.** Zouden zich geene syndicaten van handelaars en industrieelen kunnen vormen, welke, door althans een deel der kosten gedurende een zeker getal jaren te waarborgen, het voor de stoomvaartmaatschappijen mogelijk maakten zonder al te groot risico nieuwe stoomvaartverbindingen te openen? . . .

In „de Economist“ van Augustus 1895, p. 571, werd het

¹) Dit geschiedde ook in het lezenswaardig, uit Johannesburg geschreven stuk van den heer H. Prins, opgenomen in de N. R. C. van 28 Februari.

eerste, in 1894 door het Bataviaasch Genootschap uitgegeven deel besproken van het belangrijk werk: „De Java-oorlog van 1825 tot 1830 door P. J. F. Louw.“ Het tweede deel schijnt nog niet het licht te hebben gezien. Maar wel hebben wij melding te maken van eenige hier te lande naar aanleiding van dat eerste deel verschenen stukken, welke Louw's mededeelingen op niet onbelangrijke wijze aanvullen.

De heer Louw had toegang tot de te Batavia aanwezige archiefstukken en heeft daarvan, blijkens zijn werk, een ruim en oordeelkundig gebruik gemaakt. Maar van uit Batavia kon hij natuurlijk geen inzage nemen van de in Nederland aanwezige archieven. Dit konden wel de heeren P. H. VAN DER KEMP en E. B. KIELSTRA, beiden, blijkens meerdere hunner vroegere geschriften, ijverige napluizers van oude stukken.

In de „Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van N.-Indië“ van het Kon. Instituut van 1896 en '97 schreef de heer van der Kemp naar aanleiding van Louw's werk een drietal artikelen: „Dipanegara, eene geschiedkundige Hamlettype“; „Brieven van den Gouverneur-Generaal van der Capellen over Dipanegara's opstand, zoomede eene wederlegging van den Minister Elout;“ „De economische oorzaken van den Java-oorlog van 1825—30“¹⁾. Het eerste dier stukken gaf den heer Kielstra aanleiding tot zijn artikel in „De Tijdspiegel“ van November jl.: „Eenige personen uit den Java-oorlog.“

Van die stukken wenschen wij in 't algemeen slechts te zeggen dat zij Louw's werk, door beide mannen over 't geheel zeer geprezen, in eenige opzichten niet onbelangrijk aanvullen en hier en daar verbeteren, over sommige personen en zaken een nieuw licht verspreiden en opmerkingen bevatten, welke den heer Louw bij het voortzetten van zijn gewichtigen arbeid van nut kunnen zijn, ook omdat, terwijl Louw in zijn eerste deel slechts den aanvang behandelt, in hunne stukken meermalen van het geheele verloop van den oorlog sprake is.

Bij het eerste stuk van den heer van der Kemp, dat voor

¹⁾ Zie in den aanhef van v. d. K.'s artikel welk groot aantal stukken hij voor deze studiën benuttigde.

velen stellig eene ware verrassing is geweest, wenschen wij een oogenblik langer stil te staan.

Zijne vele, in deze Kroniek zoo dikwerf besproken werken en artikelen, altijd zeer leerzaam omdat zij van zijne groote kennis, zijn helder oordeel, zijne ijverige bronnenstudie getuigen, zijn in den regel geen onderhoudende lectuur omdat hij veelal dorre onderwerpen (dor althans in veler oog) behandelt. Maar zijn „Dipanegara, eene geschiedkundige Hamlettype“ is een stuk, welks lezing ook uit een literarisch oogpunt een waar genot oplevert. Voor velen was het zeker eene verrassing te vernemen dat dezelfde van der Kemp, die dikke, volgens sommigen moeilijk te doorworstelen boeken geschreven had over Quarantaine- en Epidemievoorschriften, Weduwen- en Weezenfoudsen, Zoutmonopolie, enz. enz., tevens een ijverig bestudeerder was van Shakespeare en zich aangetrokken had gevoeld om een parallel te trekken tusschen des dichters Hamletfiguur en den Javaanschen prius, wiens naam onafscheidelijk aan den Java-oorlog verbonden is.

In zijn Voorbericht zegt de heer van der Kemp, die in zijn ambtelijken werkkring in de gelegenheid was geweest heel wat over Dipanegara en de oorzaken van den opstand en over den oorlog zelven te hooren, dat hij zijne naar aanleiding van Louws werk opgevatte nadere bestudeering staakte na kennisneming van de werkelijk schoone babad of kroniek, door Dipanegara geschreven en nu voor het eerst door Louw gepubliceerd. „Reeds tamelijk wel met de Dipanegara-litteratuur bekend, trof mij dit stuk te meer, wijl ik er eene nieuwe bevestiging in vond van de gedachte, die bij mij reeds zoo dikwerf opgekomen was, namelijk dat, volgens de verschillende beschrijvingen, Dipanegara's karakter zoo buitengewoon geleeek op eene groote dichterlijke schepping, waarmede ik redelijk vertrouwd was.“ Iedere gelegenheid aangrijpende om in de kennis van Shakespeares Hamlet dieper door te dringen, had hij met belangstelling kennis genomen van de beschouwingen van den voortreffelijken Duitschen geleerde, Prof. M. Loening: „Die Hamlet-Tragödie Shakespeares“¹⁾. „Het kwam mij voor,

¹⁾ In «de Gids» van Nov. 1895 besproken door den Groningschen hoogleeraar B. Symons, ook door v. d. K. onder zijne vele bronnen vermeld.

zoo zegt hij verder, dat van Dipanegara geen beter beeld viel te scheppen, geen duidelijker, beter geteekende voorstelling viel te maken, dan door de resultaten van Loenings studie te leggen naast een aantal vertrouwbare mededeelingen, die tot ons gekomen zijn omtrent de persoonlijkheid van den Javaanschen prins. Door zulk een eenvoudige parallel meende ik meer eenheid en leiding te kunnen brengen in de verspreide aanwijzingen over Dipanegara's doen en laten, en zou, naar ik mij vleide, eensdeels de belangstelling gewekt worden voor de producten eener Javaansche letterkunde, waarvan zeer zeker niemand de hooge waarde zal miskennen, en anderdeels een hulde te meer gebracht zijn aan het dichterlijk genie, dat zijne karakters niet slechts voor alle tijden, doch ook voor alle hemelstreken schiep, en dat aldus op zijne werken den stempel van het klassieke drukte."

Het een en ander leidde tot eene studie, waardoor op het karakter, op het doen en laten van Dipanegara een gewis voor velen verrassend licht wordt geworpen en waardoor onze sympathie voor dien door zooveel verongelijken prins wordt opgewekt.

Terecht schreef dan ook de heer Kielstra: "Het karakter van Dipa Negara is door den heer van der Kemp zorgvuldig ontleed. Wij zien de ziel van den opstand, in afzondering opgevoed en daardoor tot zekere hoogte onverschillig voor de wereldsche zaken; tot zwaarmoedigheid geneigd, traag in het besluiten: niet de man om het initiatief te nemen, maar wel om zich dat te laten opdringen: in zijne opvattingen van eer en plicht zeer afwijkend van die, welke aan het in hooge mate immoreele Djoejosche hof geldende waren" enz.

Kielstra streeft er verder voornamelijk naar om op meerdere der gedurende den Java-oorlog op den voorgrond tredende personen meer licht te doen vallen (een licht dat voor meerderen hunner lang niet altijd gunstig was) dan van der Kemp in zijne Hamletstudie had gedaan. Deze deed dit meer in zijne beide latere studien, waarvan ons vooral die over "De economische oorzaken van den Java-oorlog" belangrijk en leerzaam voorkomt. Maar in zijne eerste studie, welke een geheel op zich zelf vormt, is Dipanegara bepaald de hoofdpersoon en het trekken eener parallel tusschen den Deenschen en den

Javaanschen prins hoofdoel. Dat daardoor een zeer lezenswaardig stuk ontstond, werd reeds gezegd. Het Instituuts bestuur deed dan ook wel door van der Kemp's Hamletstudie, behalve in de „Bijdragen“ ook afzonderlijk uit te geven. Moge het stuk vele lezers vinden. Men zal er eene zeer merkwaardige Javaansche persoonlijkheid, en tevens „eene geschiedkundige Hamlettype“ door leeren kennen.

In de Kol. Kroniek, opgenomen in „de Economist“ van Juli—Augustus 1896, blz. 601, werd de wensch uitgesproken dat de brieven van den heer Adriani, afgevaardigde van het Ned. Bijbelgenootschap naar Posso op Oostelijk Celebes, en van zijne echtgenootte openbaar mochten worden gemaakt. Weldra bleek dat ook anderen dien wensch hadden gekoesterd. Wij mochten toch de Augustus-aflevering ontvangen van de door het Bijbelgenootschap uitgegeven „Berichten over de Bijbelverspreiding“, waarin uittreksels uit een groot aantal van die brieven, handelende over hunne reis over Java, waar zij alle zendingsposten bezochten, door de Minahassa en over hunne eerste bevindingen te Posso, „het hun aangewezen arbeidsveld“, werden opgenomen. In het inleidend woord der Redactie wordt o. a. gezegd: „Tot één geheel verwerkte brieven van beiden dragen het opschrift: „van Dr. en Mevr. A.“ Van Mevr. A., geboren Gunning, alleen komen slechts een paar brieven voor. Aan ons verlangen is dus niet geheel voldaan. Het literarisch genot, dat we den lezer hadden toegedacht, zal minder zijn nu hij niet die aardige, levendig geschreven bijdragen tot de kennis van land en volk, de opmerkingen over personen en zaken gelijk zij der schrijfster in hare niet voor openbaarheid bestemde brieven aan familieleden en vriendinnen uit de pen vloeiden, in haren oorspronkelijken vorm te lezen ontvangt. Maar misschien deed de Redactie wijs, ook teneinde de schrijfster, die geen roeping gevoelt voor het publiek te schrijven, niet af te schrikken, met slechts uit hare brieven over te nemen wat strekken kan tot aanvulling van wat Dr. A. over de zending, over zijn werkkring, over land en volk schrijft. Wat hiervan ook zij, wij begroeten die brieven als niet onbelangrijke, dus nuttige bijdragen tot de kennis van land en volk, en hopen dat, gelijk uit het slotwoord der Redactie mag worden opge-

maakt dat het geval zal zijn, met het publiek maken van die brieven zal worden voortgegaan. Het is bekend dat de ijverige, sedert eenige jaren te Posso gevestigde zendeling Alb. C. Kruyt reeds menig stuk over dat land in de „Mededeelingen van het Ned. Zendeling-genootschap” en elders heeft gepubliceerd. Het zal interessant zijn daarnaast ook te kunnen lezen wat de heer Adriani en zijne vrouw over land en volk in dat nog weinig bekende gedeelte onzer bezittingen te zeggen hebben.

Brieven van Mevrouw Adriani kan men ook nu en dan lezen in het door haren broeder, den Utrechtschen predikant Dr. J. H. Gunning geredigeerde weekblaadje „Pniël” (uitgever G. Los te Leiden). „Pniël” o. a. van 13 Februari jl. bevatte het levendig geschreven verhaal van den door haar alleen met eenige inlanders, daar haar man verhinderd was mede te gaan, ondernomen tocht naar het meer van Posso.

Ter aanvulling der noot op p. 600 van den hierboven vermelden Economist, zij hier nog aangeteekend, dat Dr. Adriani in „de Ind. Gids” van Juli 1896, p. 1087, geantwoord heeft op de critiek door den heer de Clercq uitgesproken over Kruyt's „Grammaticale Schets van de Bareetaal.”

J. K. W. QUARLES VAN UFFORD.

NIEUWE UITGAVEN.

M^r. N. G. PIERSON's *Muntleer* en «*Muntpolitiek*»,
beoordeeld door Jhr. ROCHUSSEN, Amsterdam,
C. L. van Langenhuyzen, 1897.

Het zou onhoeffelijk zijn, indien ik van dit boekje, waarvan mij een present-exemplaar door den schrijver werd toegezonden, hier geen melding maakte. Maar de heer Rochussen houde mij ten goede, dat ik niet tred in een anti-kritiek, daar deze, om aan haar doel te beantwoorden, nagenoeg alle onderdeelen der muntleer zou moeten aanroeren. Ik vrees, dat ik daarbij weinig anders zou kunnen doen dan herhalen wat ik in mijn leerboek heb gezegd. «Op het daar ontstoken licht», zegt de schrijver in zijn Voorwoord tot den lezer, «kunt gij niet veilig afgaan.» Laat het zoo zijn, maar ander licht te geven is mij niet mogelijk, en het zou naar mijne opvatting dwaallicht zijn.

De heer Rochussen en ik verschillen van elkander op de meest essentieële punten. Stellingen die mij toeschijnen tot de belangrijkste te behooren op muntgebied, worden door hem met nadruk verworpen, als «volslagen misverstand». Over de wenschelijkheid om te komen tot een bimetalieke Unie denken wij eenstemmig; echter niet over de mogelijkheid daarvan, en bij onze verdediging van hetzelfde denkbeeld is ons uitgangspunt, is onze geheele methode van redeneeren, verschillend. Reeds in het Voorwoord komt dit uit. De «overtuiging» van den heer Rochussen is, «dat het gewicht van dit onderwerp . . . met geen mogelijkheid kan worden overschat.» De mijne brengt een kalmer waardeering van het vraagstuk met zich mede.

Volkomen terecht, van zijn standpunt, waarschuwt de schrijver tegen mijne begrippen over muntwezen. Van het mijne moet ik hetzelfde doen tegen die van den heer Rochussen. Een van ons beiden is zeer stellig op een doolweg. Het is niet aan mij om uit te maken, wie van ons; ik kan slechts verklaren, dat

ik na veeljarige studie, waarbij zeer bekwame voorlichting mij niet ontbroken heeft, tot geen andere slotsommen kon komen dan de in mijn Leerboek neergelegde. Moest ik een derden druk schrijven, ik zou meenen al het afgekeurde te moeten herhalen, en meestal in dezelfde bewoordingen.

Dan zou ik vermoedelijk de leer der ruilmiddelen ook weder op dezelfde wijze behandelen. Men kan haar behandelen op verschillende wijzen. In onzen tijd, nu op muntgebied zooveel verwickelingen zich voordoen, komt het mij voor, dat men haar het best behandelt naar de historische methode. Men wijst dan aan, hoe het muntwezen der voornaamste landen zijne gestalte verkregen heeft en brengt den lezer, althans wanneer men in de rangschikking eenigszins gelukkig is, van lieverlede voor steeds moeilijker problemen. De lezer ziet de problemen ontstaan, de verwickelingen worden geboren als onder zijn oog. Hij neemt ook waar, dat dezelfde verschijnselen in zekere gevallen telkens terugkeeren: de wet, die ze beheerscht, trekt daardoor zijne aandacht en wordt door hem begrepen. Ook maakt hij zich met technische uitdrukkingen vertrouwd; de wereld van het muntwezen is ten slotte voor hem geen vreemde wereld meer. Er kleven aan elke methode bezwaren en die, waaraan de historische onderhevig is, meen ik wèl te kennen. Maar de voordeelen, die zij oplevert, schijnen mij grooter. Ik heb een andere methode beproefd, maar zij liet mij onvoldaan.

Den heer Rochussen voldoet mijne methode in het geheel niet; hij trachtte echter niet de redenen op te sporen, die mij haar verkiesen deed, en de bedenkingen, die hij oppert, komen mij niet gewichtig genoeg voor om mij te doen gelooven, dat ik heb misgetast. Gaarne, evenwel, wil ik dit punt op nieuw in overweging nemen.

Tot besluit twee verzoeken aan den schrijver. Ten eerste om wat meer zorg bij het overnemen mijner woorden; blz. 10 staan op vier regels twee fouten, beide zinstorend. Ten tweede om wat minder uitroepsteekens achter het door mij geschrevene bij het aanhalen daarvan. Het aantreffen van zulke teekens ontstemt, en uitingen van verbazing zijn geen argumenten.

P.

ECONOMISCHE KRONIEK.

RIJKS- EN GEMEENTE-FINANCIËN. — SUIKERWETGEVING. — ONGEVALLEN VERZEKERING.
— DUITSCHE ARBEIDERS-VERZEKERING. — EMPLOYERS LIABILITY ACT. —
BAKKERSARBEID. — FRANSCHE FINANCIËN. — ZWITSERSCHE
BANKPOLITIEK. — MC KINLEY'S REDE.

Rijks- en gemeente-financiën. In het gewijzigd wetsontwerp tot regeling der financiële verhouding tusschen het Rijk en de gemeenten is het stelsel der uitkeeringen geheel onveranderd gelaten. Slechts wordt er een bepaling aan toegevoegd: „Boven de uitkeering, bedoeld in artt. 1 tot en met 8, ontvangen de gemeenten van het Rijk over elk jaar een uitkeering ten bedrage van een vierde van de som der jaarwedden, voor den burgemeester en den secretaris vastgesteld. Deze uitkeering gaat het bedrag van zeshonderd gulden niet te boven.” De toelichting motiveert de uitkeering met de hoogere eischen, die meer en meer aan de burgemeesters en secretarissen worden gesteld voor de veelzijdige diensten bij de uitvoering van wetten en administratieve regelingen en bij het inwinnen van informatiën door de gemeentebesturen. In deze uitkeering moet een prikkel liggen om de bezoldigingen dezer titularissen, waar noodig, nader te regelen en den tegenstand van gemeenteraden tegen tractementsverhooging te verminderen. De hiertoe vereischte kosten worden berekend f 295.000 te zullen bedragen.

Bij de toelichting van het overige stelsel der uitkeeringen wordt nog opgemerkt, dat de regeering elke herziening of nadere uitvoering van organieke wetten buiten het ontwerp heeft willen houden. De beslissing over meerdere of nieuwe tegemoetkoming in de kosten van middelbaar of hooger onderwijs moet na aanneming van de financiële regeling bij de eerstvolgende begrooting ter sprake komen. Reeds in beginsel is

de billijkheid erkend om aan gemeenten, die nog geen subsidie voor haar gymnasium ontvingen, een subsidie te verleenen. Ook bestaat het voornemen om de regeling van de subsidies voor de hogere burgerscholen aan een herziening te onderwerpen met het oog eensdeels op de tegenwoordig daarvoor noodige uitgaven, anderdeels op de mate, waarin zij, behalve aan de gemeentebesturen, tevens aan ingezetenen van omliggende gemeenten ten goede komen. Nog wordt ten aanzien van de bijdrage in de kosten van armenzorg opgemerkt, dat een principieele beslissing omtrent de beginselen van armenzorg niet beoogd wordt; dat de uitkeering een herziening van de organieke wetten niet in den weg staat, en dat de voorgestelde uitkeering niet behouden behoeft te blijven bij herziening van de armenwet.

De bepalingen omtrent het belastinggebied der gemeenten worden, zonder noemenswaarde wijziging, hier en daar verduidelijkt. Ten aanzien der directe belastingen wordt nu bepaald: zij mogen met of zonder aangifte geheven worden naar schatting van of klassificatie overeenkomstig het totaal inkomen of de totale vertering, of ook volgens een berekening van het inkomen of de vertering naar grondslagen, ontleend aan den uiterlijken staat. De verdere bepalingen dienaangaande, bepaaldelijk die omtrent progressie, worden in hoofdzaak gehandhaafd, doch met wat meer latitude voor de gemeentebesturen. Het bedrag der aanslagen, heet het nu, moet percentsgewijze gelijkelijk worden berekend naar het totaal van het inkomen of de vertering, na aftrek van een bij de verordening te bepalen, voor alle aanslagen gelijk of in verband met het aantal leden van het gezin, voor wier onderhoud de belastingschuldige wettelijk verplicht is te zorgen, op gelijken voet berekend bedrag voor noodzakelijk levensonderhoud. Afwijking van dezen regel is geoorloofd, wanneer de bestaande verordeningen of bijzondere omstandigheden daartoe aanleiding geven, mits de verdeling der lasten daarbij niet aanmerkelijk verschilt van die, welke bij opvolging van den regel zou worden verkregen.

De twee bijzondere belastingen wegens gebouwde eigendommen, die worden toegestaan, worden eenigszins nader omschreven. De belasting nl. wegens de eigendommen, aan de openbare straten of wegen belendende, mag geheven worden naar grondslagen, volgens welke in billijke evenredigheid een

bijdrage gevorderd wordt in de kosten van aanleg en onderhoud, voor de verlichting en voor afvoer van water en vuil van de in de belasting vallende eigendommen. De belasting wegens de eigendommen en hun aanhoorigheden, gelegen in bepaalde gedeelten der gemeente, mag alleen wegens de na invoering der belastingen gebouwde perceelen worden geheven. In geval van buitengewone opcenten op de grondbelasting wordt bepaald, dat de vermindering der hoofdelijke omslagen van de ingezetenen, die in de grondbelasting zijn aangeslagen, met die buitengewone opcenten imperatief is in plaats van facultatief. De bepaling der gemeentewet, dat de kohieren der hoofdelijke omslagen en andere directe-belastingen, door B. en W. worden opgemaakt en vastgesteld door den Raad, wordt mede toepasselijk verklaard op de beide bijzondere belastingen wegens gebouwde eigendommen bovengenoemd.

Suikerwetgeving. Na de suikerwet in de fransche Kamer de wet op de melassen. Volgens deze wet wordt in het douanetarief de post „melasse voor de distilleerderij” gesteld op 30 centimes in 't algemeen en 20 centimes in 't minimum tarief per graad zuivere saccharine op de 100 kilogram, terwijl ze bij aanvoer uit de fransche koloniën en bezittingen vrij is. Het recht wordt verlaagd tot 10 centimes voor de vreemde melasse, die vóór 1 Febr. 1897 onderweg is. Een verdere bepaling zegt, dat melassen, die minstens 44 pCt. zuivere saccharine bevatten, voor 14 pCt. van haar gewicht op rekening der fabrikanten, die het procédé der osmose niet gebruiken, worden afgeschreven, als ze naar de distilleerderij of naar den vreemde verzonden worden of voor landbouwdoeleinden bestemd zijn.

De beteekenis van deze bepalingen kan men opnaken uit de volgende toelichting van de Temps, die ze doet kennen als een ware curiositeit van het protectionisme. Reeds in 1887 bepaalde de wet dat de fabrikanten voor melassen, die nog minstens 44 pCt. saccharine bevatten, een detaxe van 14 pCt. zouden erlangen, als zij ze uitvoeren of naar een distilleerderij brengen. Deze bepaling strekte om te voorkomen, dat zij voordeel zouden zien in ontsuikering der melasse, die voor de distillateurs tot grondstof kon dienen. Voor het jaar 1887

onder vigueur der in 1884 verleende premiën zagen de fabrikanten er voordeel in tegen groote kosten de suiker te halen uit dat naproduct. De kosten waren niet zoo groot als de voordeelen, die de overponden gaven. Na 1887 hield dat op, tot voordeel van de schatkist. Maar nu kwam het bezwaar, dat aldus de suikerbieten concurrentie kwamen aandoen aan de bieten, die speciaal voor de distillatie gekweekt werden. Het buitenland was al van melasse oververzadigd, zoodat aan uitvoer niet meer te denken was, daarentegen invoer in de plaats trad. De alcoholfabricage begon te klagen, dat de alcoholbieten en de alcoholindustrie opgeofferd werden ten profijte der suikerindustrie. Er werd een overproductie van alcohol aangemoedigd, die de prijzen drukte. Vandaar nu de noodzakelijkheid, om nieuwe tolboomen op te werpen tegen de vreemde melassen, en om nieuwe debouchés te zoeken voor de nationale melassen. Men tracht nu dat doel te bereiken door verhooging van invoerrecht en door de detaxe uit te breiden ten gunste van de melassen, dienende voor landbouwdoeleinden. Dit laatste wil zeggen: voor veevoeder. De alcoholfabricage was echter nog niet tevreden, maar verlangde afschaffing van elke detaxe voor de melassen, die naar de distilleerderij gingen. Hiervan wilde de Kamer echter niet weten, uit vrees den toestand van voor 1887 te herleven. Maar van den anderen kant was zij niet blind voor 't gevaar, dat zij door 't toestaan der detaxe bij bestemming van de melasse voor „landbouwdoeleinden“ het inrichten van geheime distilleerderijen in de hand zou werken. Toch besloot zij dat gevaar te loopen ter wille van de nationale alcohol.

In Duitschland jammert men thans reeds over de gevolgen der wet van 1896. De vereeniging van ruwsuikerfabrikanten is tot de overtuiging gekomen, dat zij op een onmatige wijze de overproductie bevordert en heeft een adres aan den Bondsraad ingediend om op wijziging aan te dringen. Het bestuur dezer vereeniging schat, dat het loopende campagnejaar 18.350.000 centenaars zal opleveren, terwijl er van 't vorige nog 1.890.748 over is, zoodat op een voorraad van 20.240.000 centenaar wordt gerekend, terwijl men aanneemt, dat slechts 14 millioen voor consuntie en export noodig is. Er zal dus zijn een surplus van 6 millioen centenaar, terwijl ook voor

volgende jaren een minstens even groote productie door de bepalingen der wet wordt uitgelokt. Men doelt daarbij op de bepalingen van § 75 over 't contingent, inhoudende dat dit cijfer bepaald wordt naar 't gemiddelde der hoogste twee geproduceerde massa's in de laatste drie jaren bij de groote, en naar het hoogste productiecijfer over de laatste vijf jaren bij de kleine fabrieken. Het bestuur wenscht wijziging van die bepaling in dien zin, dat het contingent zal gesteld worden op het productiecijfer van het laatste jaar. De remedie is klaarblijkelijk onvoldoende.

Inmiddels wordt medegedeeld, dat in het Oostenrijksche parlement een ontwerp zal worden ingediend om de belasting van 13 op 17 fl. per centenaar te verhoogen.

Ongevallenverzekering. — Het lang verwachte ontwerp tot „wettelijke verzekering van werklieden tegen de gevolgen van ongevallen in bepaalde bedrijven“ is bij Kon. boodschap van 15 Febr bij de Tweede Kamer aanhangig gemaakt.

Verzekeringsplichtige bedrijven naar dat ontwerp zijn:

1°. die, waar ter gedeeltelijke of geheele uitoefening van het bedrijf eenig krachtwerktuig wordt gebruikt met uitzondering van die, uitgeoefend met vaartuigen; 2°. die, waar ontplofbare stoffen vervaardigd, vervoerd, bewaard of gebruikt worden; 3°. het schippersbedrijf met schepen, welke in de regel van de eene plaats hier te lande naar een andere plaats hier te lande varen, en dat met schepen, welke uitsluitend de rivieren en binnenwateren bevaren en tevens geregeld van buitenslands komen of naar buitenslands bestemd zijn; 4°. het veerschippers bedrijf; 5°. de visscherij op rivieren en binnenwateren; 6°. de spoor- en tramwegondernemingen; 7°. de bouwvakken; 8°. het aard- en grondwerkersvak; 9°. het leggen van electriche geleidingen; 10°. de mijnen; 11°. de glazenwasscherijen; 12°. de slachterijen; 13°. de werven; 14°. het schoorsteenvegersbedrijf; 15°. het lossen en laden van schepen.

De sub 7°. bedoelde bouwvakken zijn: het heiers-, lei- en rietdekkers-, loodgieters-, zinkwerkers-, metselaars-, schilders-, smids-, steenhouwers-, steenzagers, stukadoors- en timmermansvak.

Het schippersbedrijf is niet verzekeringsplichtig indien het

wordt uitgeoefend met één schip van niet grooter inhoud dan 60 M³, of indien het wordt uitgeoefend met een of meer schepen, gerechtigd tot het varen onder de vlag van een land, waar de bemanning van onder Nederlandsche vlag varende schepen niet wordt opgenomen in een wettelijke ongevalverzekering.

Spoor- en tramwegondernemingen, waarvan de zetel in het buitenland is gevestigd en waarvan de exploitatie geschiedt zoowel op Nederlandsch als op vreemd grondgebied, zijn niet verzekeringsplichtig, indien het personeel van in Nederland gevestigde spoor- en tramwegverenigingen, waarvan de exploitatie ook in dat vreemde land geschiedt, daar niet verzekeringsplichtig zijn.

De verzekering heeft plaats voor ongevallen, in de uitoefening van het bedrijf overkomen, tenzij ze geen lichamelijk letsel of stoornis der geestvermogens tengevolge hebben. De aanspraak op schadeloosstelling vervalt voor hem, die het ongeval met opzet heeft veroorzaakt of aan wien het ten gevolge van zijn dronkenschap overkomen is. De nagelaten betrekkingen hebben echter, zoo 't ongeval dan den dood ten gevolge heeft, wel recht op schadeloosstelling. Aan den anderen kant hij die tot de nagelaten betrekkingen behoorende, opzettelijk of in dronkenschap het ongeval heeft veroorzaakt, weder niet. De verzekeringsplicht geldt niet voor hen, wier jaarloon gemiddeld f 1200.— overschrijdt.

De verzekering geschiedt bij de Rijksverzekeringsbank, waarvan de kantoren der posterijen kantoren zijn. Het bestuur dezer bank bestaat uit een directeur en twee leden, onder contrôle van een raad van toezicht en beroep, bestaande uit 5 leden met een bezoldigden secretaris.

De verzekering geschiedt door den werkgever en te zijnen koste. De bijdragen worden betaald naar het „Kapitaldeckungsverfahren“ en bij wijze van collectieve verzekering. Daartoe zullen de verzekeringsplichtige bedrijven bij bestuursmaatregel verdeeld worden in gevarenklassen naar evenredigheid van het gevaar dat zij voor de verzekering opleveren, waarbij het maximum gevaar voorgesteld wordt door een honderd percent, terwijl in elke gevarenklasse aan de bedrijven een verschillend gevarenpercentage kan worden toegekend. Bij bestuursmaatregel

wordt dan het tarief vastgesteld, aanwijzende voor elk gevarenpercent de verschuldigde premie per één gulden loon. De op te brengen som bestaat uit de koopsommen der volgens de wet nit te keeren renten, de overige schadeloosstellingen, de administratiekosten; het in drie jaren terug te betalen voorschot, aanvankelijk door den Staat te verleen en voor oprichtingskosten, schadeloosstellingen en een half jaar administratiekosten, en eindelijk een reservefonds. Het tarief wordt herzien na elke om de 5 jaar op te maken wetenschappelijke balans.

De nitkeering bestaat in de eerste plaats uit genees- en heelkundige behandeling, of vergoeding daarvoor volgens regelen bij bestuursmaatregel te stellen. Is de verzekerde lid van een fonds, dat een uitkeering verleent, en is hij gedurende langer dan 6 weken gedeeltelijk of geheel ongeschikt tot werken, dan keert de bank hem bovendien als schadeloosstelling uit 26 maal de bijdrage, de week voor 't ongeval aan genoemd fonds betaald. Vervolgens wordt uitgekeerd een rente na die 6 weken, zoolang de geheele of gedeeltelijke ongeschiktheid duurt, en wel 70 pCt. van het dagloon bij geheele ongeschiktheid, en een deel dezer rente naar verhouding tot de behouden geschiktheid tot werken, bij gedeeltelijke ongeschiktheid. Bij overlijden wordt uitgekeerd 10 pCt. van het jaarloon voor begrafeniskosten en verder een rente aan de nagelaten betrekkingen. De weduwe ontvangt 30 pCt. totdat zij hertrouwt. Ook de man eener verzekerde vrouw, die tengevolge van een ongeval overlijdt, ontvangt die 30 pCt., als hij zelf tot werken ongeschikt is en niet reeds zelf een rente trekt. De kinderen ontvangen een rente tot hun 15^e jaar en wel elk kind 15 pCt. zoolang de moeder leeft, anders 20 pCt. Dit geldt ook voor wettelijk erkende kinderen. Ook ouders, en bij hun ontstentenis grootouders ontvangen een rente, en wel van 30 pCt. als de overledene hun kostwinner was, tot den dood van den langstlevende; dit geldt ook voor schoonouders, doch te hunnen opzichte houdt de verplichting op in gevallen waarin volgens B. W. de onderhoudsplicht ophoudt (art. 377 sub 1 en 2) De weduwe of weduwnaar die hertrouwt, ontvangt dan nog als afkoopsom een bedrag in eens van tweemaal de rente.

Het maximum der gezamenlijke rente voor nagelaten betrekkingen (weduwe of weduwnaar en kinderen) is 60 pCt. terwijl

ook ouders, grootouders en schoonouders, als er andere nagelaten betrekkingen zijn, slechts aanspraak hebben op zooveel dat het maximum van 60 pCt. niet wordt overschreden.

De uitbetalingen geschieden aan de kantoren der posterijen. De rente is tot een bedrag van f 156 onvervreemdbaar, niet vatbaar voor pand of beleening, niet vatbaar voor beslag of arrest.

Verschillende quaestiën beslist of het bestuur der bank, of de raad van beheer en toezicht, op welke van de beslissingen van het bestuur beroep is. Van beslissingen van den raad is weder beroep bij de Kroon. Controleurs zullen toezicht houden op de naleving der wet.

Met de invoering dezer wet vervalt de aansprakelijkheid van den werkgever volgens artt. 1401—1405 B.W. en 423—427 W.K. Zijn aansprakelijkheid volgens artt. 1406 en 1407 wordt beperkt tot het geval, dat het ongeval in de uitoefening van 't bedrijf geschied is en hij door den strafrechter is veroordeeld voor een der misdrijven in de titels XIX, XX en XXI van Boek II W. Sr. De Rijkverzekeringsbank is dan voor het verzekerde bedrag gesubrogeerd in de rechten van den verzekerde.

Duitsche arbeidersverzekering. Het wetsontwerp tot wijziging van de wet tegen de gevolgen van invaliditeit en ouderdom, waarvan in de September-Kroniek sprake was, is thans eenigszins omgewerkt bij den Rijksdag aanhangig gemaakt.

De kring der personen die aan de bepalingen der nieuwe wet, nu Invalidenversicherungsgesetz geheeten, onderworpen zijn, is eenigszins beperkt. Uitgezonderd worden wie slechts in enkele tijden van het jaar, niet langer dan twaalf weken, loonarbeid verrichten, en overigens zelfstandig of onbezoldigd werkzaam zijn. Ook zal de Bondsraad bevoegd zijn, vreemdelingen die slechts voor een zekeren tijd verlof hebben, in Duitschland te wonen (bijv. de Poolse werklieden die een deel van den zomer in Pruisen veldarbeid verrichten), van den verzekeringsplicht vrij te stellen.

De tegenwoordige wet kent vier loonklassen: I tot 350 mk. jaarlijksche inkomen; II van 350 tot 550 mk.; III van 550 tot 850 mk.; IV meer dan 850 mk. Er zal nu een 5e klasse

bijkomen voor hen die meer dan 1150 mk. 's jaars verdienen. De bijdragen zijn voor de eerste klasse verminderd van 14 tot 12, voor de tweede van 20 tot 18 pf., en voor de loonklasse V vastgesteld op 36 pf. Ook worden zegels uitgegeven geldig voor langeren termijn. Behalve deze gewone zegels, die tegen betaling aan alle postkantoren verkrijgbaar zijn, en waarmede de wekelijksche bijdrage van den verzekerde voldaan wordt door ze op een *Quittungskarte* te plakken, moeten zij die zich vrijwillig verzekeren zonder dat zij vallen in de categorieën door de wet vastgesteld, nog een *Zusatzmarke* bijplakken. Deze laatste bepaling zal nu vervallen, en ook zal de vrijwillige verzekering niet langer beperkt zijn tot de tweede loonklasse. Recht op uitkeering van de helft der bijdragen wordt toegekend aan vrouwen die een huwelijk aangaan, weduwen en nagelaten kinderen als ze 200 weken (vroeger 235 weken) bijdragen hebben betaald.

De wachttijd, de termijn gedurende welken men bijdragen moet hebben gestort, om aanspraak te hebben op uitkeering, wordt verkort. Deze bedraagt nu 5 jaren van 47 weken voor de invaliditeitsrente en 30 van 47 weken voor de ouderdomsrente. Van 235 en 1410 wordt dit aantal weken nu teruggebracht tot 200 en 1200. De aanspraak op invaliditeitsrente wordt eenigszins gemakkelijker gemaakt: ze zal reeds dan bestaan wanneer de loontrekkende niet meer in staat is, een derde gedeelte te verdienen van het loon dat een normaal vakgenoot trekt. Bij de berekening der invaliditeitsrente geldt niet meer het minimum van 60 mk. voor alle loonklassen; in de tweede wordt dat 90, in de derde 120, in de vierde 150, in de vijfde 180; daarentegen wordt de rente in verband met de gestorte bijdragen niet meer zoo sterk verhoogd als vroeger; het resultaat is dus dat de renten die uitgekeerd worden binnen de eerste twintig jaren hooger zullen worden dan tegenwoordig, de later uitgekeerde daarentegen lager. De eerste zal namelijk stijgen voor elke week met 2 (vroeger 4), in de eerste, 3 (vroeger 6) in de tweede, 4 (vroeger 8) in de derde, 5 (vroeger 10) in de vierde en 6 pf in de vijfde klasse.

In de organisatie der verzekeringsbanken worden wijzigingen gebracht, die decentralisatie beoogen. Voorts zullen de banken

de bevoegdheid hebben, de geneeskundige behandeling van alle verzekerden op zich te nemen, waartoe zij in eenigszins andere betrekking tot de ziekenfondsen komen dan tegenwoordig. Het toezicht op het beheer van het vermogen der verzekeringsbanken wordt op verschillende wijzen verscherpt.

De gewichtigste wijziging van het wetsontwerp betreft de andere verdeling van den rentenlast. Tegenwoordig wordt het bedrag der uit te keeren renten over de verzekeringsbanken verdeeld in verhouding tot de zegels die zij ontvangen hebben. In de praktijk is echter gebleken dat dit laatste een zeer onvoldoende maatstaf is. Sommige banken hebben veel geld overgehouden, andere zeer weinig, of kwamen zelfs te kort. Ter vermindering van deze ongelijkmatige verdeling der lasten wordt nu voorgesteld, de helft van de uit te keeren renten (het oorspronkelijk voorstel was een derde) over alle verzekeringsbanken te verdeelen, naar verhouding van het vermogen dat ze op 31 December van het vorige jaar bezaten, en de andere helft ten laste van de betrokken bank te laten komen.

Employers Liability Act. Het tegenwoordige Engelse ministerie moet voornemens zijn wederom een wetsontwerp in te dienen over dit onderwerp, volgens het stelsel, dat de patroon aansprakelijk is voor alle ongevallen, dus naar het schijnt zonder bevoegdheid van *contracting out*, waarover het vorige ontwerp is gestruikeld. Bij de *Trade Unions* is een enquête ingesteld over de quaestie, aan welke soort van regeling op dit terrein de voorkeur werd gegeven. De voornaamste vier vraagpunten waren de volgende: 1°. is voorkomen van meer belang dan vergoeden? Hierop antwoordden meer dan een miljoen leden bevestigend, geen enkele ontkenkend, terwijl van 5000 onzekere antwoorden inkwamen; 2°. zal men zeker zijn van doelmatige voorzorgsmaatregelen in een stelsel van gedwongen verzekering? Vijfduizend antwoordden ja, meer dan een miljoen neen, terwijl 3000 ten gunste van het Duitsche stelsel waren gestemd; 3°. kunnen doelmatige voorzorgsmaatregelen verkregen worden langs anderen weg dan door een wet op de aansprakelijkheid der patroons? Vijfduizend antwoordden ja, bijna een miljoen neen, terwijl 30.000 twijfelachtige antwoorden gaven; 4°. waren de bepalingen in de wet van den minister Asquith

(d. i. aansprakelijkheid van den patroon, zonder bevoegdheid om er bij contract afstand van te doen) de beste? Meer dan een millioen antwoordden toestemmend, slecht 1 à 2000 ontkenkend, terwijl een kleine 6000 eenigen twijfel opperden. Het stelsel der ongevallenverzekering is dus door de overgrootte meerderheid der Trade Unionists veroordeeld.

Bakkersarbeid. De heer Pyttersen heeft een wetsontwerp ingediend tot het tegengaan van overmatigen arbeid in brood-, beschuit-, koek- en banketbakkerijen en broodfabrieken, dat waarschijnlijk wel niet bestemd is om nog in de loopende wetgevende periode tot wet te worden verheven. Wel vleit de heer P. er zich meê, blijkens deze woorden uit zijne toelichting:

„Is men het eens over het beginsel dat „bij de verdeeling van werktijd en rusttijd de krachten der machineriën en de eischen der concurrentie, niet de krachten van den werkman en de eischen der ontwikkeling van hem en zijn gezin tot maatstaf worden gesteld“, (mr. van Houten, de Staatsleer van Thorbecke, bladz. 76), zoodat op den Staat de plicht rust regelend op te treden, waar de belangen van den werkman en die van zijn gezin worden benadeeld, dan zal men het over de wijze, waarop deze regeling moet worden getroffen, over de onderdeelen, spoedig eens zijn.“ De onderzinking hier en elders bewijst echter dat dergelijke regelingen niet zoo eenvoudig worden geacht. De heer P. verdedigt overigens zijn voorstel niet alleen in 't belang van den werkman maar ook in 't belang van het publiek, dat recht heeft op zoo zuiver mogelijke bereiding van het brood. Het particulier initiatief is z. i. onvoldoende om het gewenschte resultaat te doen bereiken. Opmerking verdient intusschen, dat de drie groote coöperatieve bakkerijen te 's Gravenhage besloten hebben den nachtarbeid af te schaffen en zich bereid verklaren om voorlichting te geven hoe dat kan geschieden.

Het wetsvoorstel omvat alle werkzaamheden in of voor het bedrijf van brood-, beschuit-, koek- en banketbakker en in broodfabrieken verricht. Verboden wordt arbeid van kinderen onder 14 jaar. De arbeid mag niet vroeger dan 6 uur 's ochtends beginnen, 's Maandags om 3 uur. Verboden is de arbeid tusschen Zaterdag nachts 12 en Maandag ochtends 3 uur. Per-

sonen onder 18 jaren mogen niet langer dan 10 uren per dag werken, des Zaterdaghs hoogstens 14 uur, ouderen niet langer dan 12, des Zaterdaghs hoogstens 18 uur. In bijzondere gevallen kan door den burgemeester schriftelijk vergunning worden verleend de eerste 5 werkdagen 2 uur langer te werken, welke vergunning hoogstens twee maal 's jaars voor niet langer dan twee weken kan worden gegeven. Voor Israelieten is ten aanzien van de Sabbatsrust een bijzondere bepaling gemaakt.

Fransche financiën. Het vroeger bewerkte samenstel van maatregelen tot hervorming der fransche belastingen is door de regeering opnieuw voorgesteld (zie Juni 1896 en Dec. 1896).

Thans zijn vier ontwerpen ingediend:

Het eerste ontwerp vervangt de personeele belasting op het mobilair door een belasting naar woninghuur, dienstboden, paarden en rijtuigen, die frs. 92 millioen zal opbrengen of frs. 6 millioen meer dan thans geïnd wordt. Deze belasting komt overeen met de vroeger ingediende (zie Juni-Kroniek), aftrek gevende van een gelijk, naar plaatselijke gesteldheid afwisselend en voor het aantal kinderen toenemend, bedrag van de huurwaarde.

Het tweede ontwerp handhaaft de belasting op deuren en vensters, welker afschaffing thans, naar de regeering zegt, onmogelijk is geworden, omdat zij gedwongen is haar plan tot belasting der Fransche rente te laten varen. De aanslag zal echter minder zwaar zijn: de opbrengst zal fr. 16½ millioen minder bedragen. Ongeveer de helft der woningen zal wegens lage huurwaarde worden vrijgesteld. Dat tekort zal gedekt worden door de 6 millioen van het eerste ontwerp en door de verhooging der belasting op de gebouwde eigendommen van 2.60 tot 4 pCt.

Het derde ontwerp staat den gemeenten een vierde van de hoofdsom der grondbelasting op ongebouwde eigendommen af, welke som de gemeenten moeten gebruiken om andere lasten te verlichten. Zij bedraagt frs. 26 millioen.

Dit verlies zal gedekt worden door heffing van een belasting van buitenlandsche fondsen (abonnement), welke 3½ millioen zal opbrengen; door vermeerdering van het recht van overgang

van papier aan toonder en van het recht op overdracht van papier op naam, opbrengst frs. 15½ millioen.

Het vierde ontwerp schrijft aftrek voor de grondbelasting van het bedrag der hypothecaire schulden voor. d. w. z. bepaalt dat de hypothecaire schuldeischer de grondbelasting van het met hypotheek bezwaarde goed heeft te betalen.

Deze maatregel zal een tekort van 3 millioen geven, omdat hij niet toegepast kan worden op het *Crédit foncier*, dat reeds belasting op zijn obligatiën betaalt. Ter dekking daarvan wordt het zegelrecht op *chirographaire* schuldbekentenissen van 5 tot 15 centimes verhoogd.

De gemeenten van minder dan 2000 zielen zullen door deze maatregelen in het bijzonder gebaat worden.

De regeering is voorts nog van plan 13 millioen meer uit de successierechten te halen, ten einde de mutatierechten op landerijen te kunnen verminderen.

Inmiddels zijn door verschillende kamerleden voorstellen aanhangig gemaakt om tot vermindering van grondbelasting te komen.

Reinach stelde de geheele afschaffing der belasting op het ongebouwd voor tegen verhooging van den accijns op gedistilleerd van 156 tot 226 fr. Een aantal andere leden stelde voor alle aanslagen van 15 fr. en minder kwijt te schelden en op de hoogere 15 fr. te korten.

Aan het aanvankelijk voornemen om de belastingvoorstellen tegelijk met het budget te behandelen kon weder geen gevolg worden gegeven.

Zwitserse bankpolitiek. Het stelsel van een centrale bondsbank is bij volksstemming in Zwitserland verworpen. Van de 700.000 stemgerechtigden zijn er 440.139 opgekomen; er stemden 192.551 voor en 247.588 tegen, in 9 cantons de meerderheid voor, in 16 tegen. In 1891 hebben daarentegen bij volksstemming over 't beginsel van een staatsbanknotenmonopolie zich 16 cantons daarvoor en 9 daartegen verklaard. Men wil, dat de meerderheid zich nu tegen de wet heeft uitgesproken, deels omdat cantonnale belangen meer op den voorgrond zijn getreden, deels omdat men wel een banknotenmonopolie, maar daarom nog niet een door den Bond beheerde

bank wil. De tegenstanders der staatsbank zullen nu trachten te sturen naar een particuliere centrale circulatiebank.

Mc Kinley's rede. De rede, waarmede de nieuwe president der Unie zijn ambt aanvaardde, zegt over de vraagstukken van handels- en financieele politiek o. a. het volgende:

„De verantwoordelijkheid, verbonden aan de hooge betrekking tot welke ik geroepen ben — te allen tijde van groote beteekenis — wordt nog verzwaaard door den toestand waarin handel en nijverheid verkeerden, waardoor tot werken gezinde arbeiders werkloos zijn en nuttige ondernemingen verliezen lijden. Ons land lijdt onder beroeringen op het gebied der nijverheid waarvan het spoedig moet worden bevrijd. Ons financieel stelsel heeft eenige herziening van noode. Ons geld is thans zeer goed, maar het moet niet verder worden bedreigd. Het behoort in zijn geheel te worden gesteld op een duurzamen grondslag, niet blootgesteld aan gemakkelijke aanvallen, en zóo, dat zijn stabiliteit boven twijfel of betwisting blijft. Onze gezamenlijke ruilmiddelen moeten blijven staan onder het oppertoezicht van de regeering der Unie. De verschillende soorten van ons papieren geld geven aanleiding tot voortdurende verlegenheid, en ik acht het daarom noodzakelijk een stelsel aan de hand te doen dat, zonder het circuleerend medium te verminderen of een premie te stellen op inkrimping, een geneesmiddel zal verschaffen voor de bestaande regelingen, welke tijdelijk zijn van aard en in de jaren van onzen bloei vervangen hadden moeten zijn door wijzer voorschriften. Als de vereischte staatsinkomsten verzekerd zijn, kunnen wij overgaan tot zoodanige wijzigingen in onze financieele wetgeving als, aan ons geld veiligheid en volumen verschaffend, op de regeering niet langer de verplichting leggen een zoo groote goudreserve bijeen te houden, met de hieraan verbonden verleidingen tot speculatie. De financieele wetten behooren intusschen niet veranderd te worden zonder een duidelijke uiteenzetting van de deugdelijkheid der voorgestelde wijzigingen.

„Als het Congres het nuttig acht een commissie te benoemen met de opdracht spoedig de herziening ter hand te nemen van onze wetten betreffende de aanuunting, de banken en het papiergeld, en aan deze onderwerpen het onbevooroordeeld

onderzoek te wijden dat hun gewicht vereischt, dan zal ik van harte daartoe medewerken. Als de macht wordt gelegd in handen van den President, is het mijn voornemen een commissie te benoemen van aanzienlijke, goed-ingelichte burgers van verschillende politieke partijen, die vertrouwen zullen inboezemen wegens hun geschiktheid en speciale bewaamheid. Het verslag, door die commissie uit te brengen, zou algemeen steun vinden, en de financieele aangelegenheden zouden ophouden het onderwerp van partijstrijd uit te maken. De zaak is een proefneming waard en zou zegenrijk zijn voor geheel het land.

„Aan het vraagstuk van het internationale bimetallisme zal spoedig en ernstig de aandacht worden gewijd. Het zal mijn voortdurend streven zijn, dat bimetallisme te verzekeren door samenwerking met andere groote handelsmogendheden. Totdat de zaak op het standpunt is gekomen waarop de pariteit tusschen goud- en zilvergeld verkregen wordt, en gehandhaafd kan worden door de onderlinge waardeverhouding van de beide (ongemunte) metalen, moet met alle beschikbare middelen gezorgd worden dat de waarde van het reeds aangemunte en in de toekomst nog aan te munten zilver gehandhaafd worde op den voet van gelijkheid met het goud.“

De president verklaart zich tegen vermeerdering van staatschuld en voor verhooging van inkomsten, waar dit noodig is, en dat niet door vermeerdering van binnenlandsche belastingen maar door het tarief van invoerrechten.

„Het voornaamste uitgangspunt van het verkrijgen van inkomsten uit invoerrechten, is de zorg voor Amerikaansche belangen en arbeid. Bij de algemeene verkiezing heeft de bevolking zich verklaard voor een wetgeving welke bescherming en aanmoediging geeft aan de nijverheid en de ontwikkeling des lands. Ik hoop ernstig en verwacht, dat het Congres zoo spoedig als eenigszins doenlijk zal zijn, een billijke, redelijke, behoudende en rechtvaardige belastingwet zal vaststellen welke, voor de openbare behoeften voldoende middelen verschaffend, tevens steun zal geven aan iedere soort van bedrijf en onderneming. Tot deze politiek zijn wij allen gehouden door de stem des volks.

„De alles beheerschende plicht van het Congres is, een einde te maken aan de tekorten door het herstel eener be-

schermdende wetgeving, welke altijd de beste steunpilaar is voor de schatkist. Het aannemen van zulk een wet of wetten zou de regeering binnen- en buitenslands krachtiger maken, en veel doen om het wegvloeiën te voorkomen van de goudreserve ten behoeve van de aflossing van het papieren ruilmiddel, welke wegvloeiing gedurende verscheiden jaren zeer groot is geweest.

„Bij de herziening van het tarief behoort in het bijzonder de aandacht te worden gewijd aan het weder-invoeren en uitbreiden van de wet van 1890, huldigend het beginsel van wederkeerigheid, welke zeer bevorderlijk was aan onzen buitenslandschen handel op nieuwe markten voor hetgeen wij te veel hebben aan landbouwproducten en nijverheidsvoortbrengselen. De korte proef, met die wet genomen, rechtvaardigt volkomen verdere proefnemingen, alsmede het uitbreiden van de discretionaire macht ten aanzien van het sluiten van handelstractaten, waarbij als doel steeds voor oogen moet worden gehouden het openen van nieuwe markten voor de voortbrengselen van ons land, door het toestaan van voorrechten aan de producten van andere landen welke wij noodig hebben maar zelf niet kunnen voortbrengen, hetgeen niet een verlies van arbeid voor ons eigen volk insluit, maar vermeerdering van werkzaamheid.”

Nog belooft de president door middel van wegevende maatregelen paal en perk te stellen „aan alle vereenigingen van kapitaal, als trusts of op andere wijze georganiseerd, met het doel om naar willekeur de handelstoestanden onder de burgerij te beheerschen.”

Het Congres is tegen 15 Maart bijeengeroepen voor de tariefwetgeving.

HANDELSKRONIEK.

TRACTAAT VAN HANDEL EN SCHEEPVAART TUSSEHEN NEDERLAND EN JAPAN. —
HANDELSTRACTAAT TUSSEHEN NEDERLAND EN DEN ORANJE VRIJSTAAT. — INVOR-
RING VAN EEN WETTELIJKE TIJD. — GEWIJZIGD ONTWERP VAN WET TOT
WIJZIGING DER ARTIKELN 748 EN 755 VAN HET WETBOEK VAN KOOP-
HANDEL BETREKKELIJK DEN TIJD VOOR LOSSEN EN LADEN VAN
BINNENSCHEPEN. — MANCHESTER KANAAL. — IN- EN UITVOER-
HANDEL VAN DE VEREEN. STATEN VAN NOORD-AMERIKA.

Tractaat van Handel en Scheepvaart tusschen Nederland en Japan. Bij Koninklijke Boodschap van 1 Febr. 1897 is aan Tweede Kamer der Staten-Generaal ter goedkeuring aangeboden een verdrag van Handel en Scheepvaart tusschen Nederland en Japan met daarbij behoorend Protocol, den 8 September 1896, door wederzijdsche gevolmachtigden te 's Gravenhage geteekend. De verdragen, die tot dusverre onze betrekkingen met Japan regelden zijn de tractaten van 30 Jan. 1856, 16 October 1857 en 18 Augustus 1858, benevens de conventie tusschen Nederland, Frankrijk, Groot Britannië en de Vereenigde Staten van Noord-Amerika eenerzijds en Japan anderzijds den 25^{en} Juni 1866 te Yeddo gesloten. Reeds sedert geruimen tijd werd door de Japansche Regeering bij de verschillende Westersche mogendheden aangedrongen op wijziging der tractaten, waardoor hare autonomie op meer dan een punt belangrijk was beperkt. De pogingen daartoe dateeren van 1877, en in 1882 werden te Yeddo met de vertegenwoordigers der mogendheden over eene algeheele herziening der tractaten onderhandelingen geopend. Deze bleven lang slepende, tot in Juli 1894 de Japansche Regeering er in slaagde om met Groot Britannië een verdrag te sluiten. Hierbij wordt bewilligd in de afschaffing der consulaire rechtsmacht en verzekeren beiden Staten, behoudens de vastlegging van een tarief van invoerrechten voor een aantal artikelen in Japan, elkander over

en weer de behandeling op den voet der meest begunstigde natie. Het geheele Japansche Rijk wordt voor Britsche onderdanen opengesteld. Sedert zijn ook door de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, Italië, Rusland, Denemarken, België, Zweden, Noorwegen, Duitschland en Frankrijk met Japan verdragen gesloten. In geen dier tractaten wordt de consulaire rechtsmacht, de groote grief der Japanners, gehandhaafd, zoo ook niet in het onze, doch daar staat tegenover dat de Japansche Regeering zich verbindt de verdragen niet in werking te zullen doen treden, alvorens de reeds sedert eenigen tijd gereed zijnde, geheel op Europeeschen leest geschoeide wetboeken zullen zijn ingevoerd. Dit laatste blijkt uit eene bij de stukken gedrukte nota van den Japanschen vertegenwoordiger. Het tractaat treedt in werking een jaar nadat de Japansche Regeering daartoe den wensch zal te kennen gegeven hebben doch nimmer vóór 16 Juli 1899.

In de tractaten met Groot-Brittannië, Frankrijk en het Duitsche Rijk heeft Japan er in toegestemd zijn tarief van invoerrechten voor een aantal artikelen vast te leggen.

Onze Regeering had getracht zulks ook voor enkele artikelen — petroleum en ruwe suiker — te verkrijgen doch de Japansche Regeering hield vast aan haar beginsel om geen conventioneel tarief te sluiten dan met landen welke handelsbeweging met Japan zekeren omvang heeft, en voor handelsartikelen van eenigszins beteekenende omzet. Uit een als bijlage overgelegden staat nu blijkt dat ons handelsverkeer met Japan van zeer geringen omvang is, namelijk :

	ALGEMEENE INVOER. in Nederland uit Japan.	ALGEMEENE UITVOER. uit Nederland naar Japan.
1891	10.879.528	11.543 K. G.
1892	5.233.011	965 "
1893	15.734.474	1.323 "
1894	6.693.311	11.496 "
1895	26.189.464	30.589 "

Onze Regeering moest zich dus vergenoegen met het beding dat de tariefsgunsten, die nu of later aan een derden staat verleend worden, ook op de voortbrengselen van Nederland en zijn kolonien van toepassing zullen zijn.

Daarbij komt dat, zooals de memorie van toelichting zegt,

waar de Vereenigde Staten van Noord-Amerika en Rusland — de groote belanghebbende bij den petroleum invoer — van het bedingen van een tariefsgunst voor dat artikel hadden afgezien, er voor de Nederlandsche Regeering geen genoegzame grond bestond harerzijds daarop aan te dringen. En wat betreft ruwe suiker, zijn wij in elk geval gewaarborgd tegen elke differentieel ongunstige behandeling in Japan. Daarbij wordt er op gewezen dat men in den laatsten tijd in Japan ook is gaan raffineeren, en dat de productie en de kwaliteit der suiker, die Formosa produceert niet van dien aard is, dat men althans voor 's hands de buitenlandsche ruwe suiker zou kunnen missen. Die geruststellende beschouwing omtrent het gevaar van hooge rechten op den invoer van onze koloniale suiker in Japan werd echter, blijkens het voorloopig verslag, in de afdeelingen der Tweede Kamer weinig afdoende geacht. De vrees werd daar gekoesterd dat Japan de suikercultuur op Formosa door heffing van hooge invoerrechten op vreemde ruwe suiker zal trachten te bevorderen.

Eindelijk zij hier nog vermeld art. 17 behelzende dat de bepalingen van dit tractaat, voor zooverre de wetten het toelaten, toepasselijk zullen zijn op al onze kolonien en buitenlandsche bezittingen. De Japanners zullen met betrekking tot hunnen handel, hunne schepen, koopwaren en de door hen te betalen douanerechten, aldaar alle dezelfde rechten genieten, die zijn of in het vervolg mochten worden verleend aan de meest begunstigde natie, met uitzondering van de speciale gunsten, welke verleend zijn of mochten worden aan de inlandsche staten van den Oosterschen Archipel voor hunne scheepvaart en voor den invoer hunner producten in de Nederlandsche Oost-Indische Kolonien.

Handelstractaat tusschen Nederland en den Oranje Vrijstaat. Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal is eveneens ter goedkeuring aangeboden een tractaat van vriendschap en handel tusschen Nederland en den Oranje Vrijstaat den 9^{en} April 1895 door wederzijdsche gevolmachtigden te 's Gravenhage geteekend. De reden dat dit ontwerp thans eerst wordt ingediend is de aanvankelijke verwerping van het tractaat door den Volksraad van den Oranje Vrijstaat, die echter

den 23^{en} Mei j.l. op zijn besluit is terug gekomen. De Regeering van dezen staat had den 23^{en} September 1893 het vorige handelstractaat — van 14 November 1874 — opgezegd. De grond daarvoor was dat de in dat tractaat voorkomende meest begunstigings clause niet bestaanbaar werd geacht met de in 1889 tusschen den Oranje Vrijstaat en de Kaapkolonie gesloten tol-unie. In het algemeen is die meest begunstigings clause in het nieuwe tractaat wel behouden, doch een nieuw artikel bepaalt dat deze niet toepasselijk is op maatregelen ter bevordering van het grensverkeer met aangrenzende Staten, koloniën of landstreken, terwijl ook die clause geen aanspraak zal geven op begunstigingen door den Oranje Vrijstaat aan Staten, koloniën of landstreken in Zuid-Afrika bij wijze van tolverbond verleend of te verleenen, noch afbreuk doen aan het onbeperkte recht van dien Staat om met zulke Staten, Kolonien of landstreken een tolverbond te sluiten en hun daaronder begunstigingen toe te staan. Het tractaat bepaalt ook dat de onderdanen van een der contracteerende partijen in het gebied der andere, ten aanzien van fabrieks- en handelsmerken dezelfde bescherming zullen genieten als de eigen onderdanen en die der meest begunstigde vreemde Natie. Eindelijk is ook de arbitrage clause opgenomen met bepaling dat ieder der beide partijen één scheidsman zal benoemen en dat deze beide reeds dadelijk een derden zullen aanwijzen, die zal beslissen ingeval van verschil van gevoelen tusschen de beide eersten. Deze bepaling is opgenomen ter tegemoetkoming aan de bedenking, welke bij de behandeling der handelsverklaring met Portugal van 5 Juli 1894 gemaakt werd tegen de aanwijzing van den derden arbiter eerst wanneer zich tusschen de beide gekozen scheidslieden verschil van gevoelen heeft geopenbaard. In het geval dat de beide gekozen scheidslieden het niet eens kunnen worden over den door hen aan te wijzen derden is echter niet voorzien.

Invoering van een wettelijken tijd. De memorie van antwoord op het wetsontwerp tot invoering van een wettelijken tijd (zie de handelskroniek in de afleveringen Juni, September en December 1896) is verschenen. Voornamelijk wordt daarin

de keuze van den Midden-Europeeschen tijd verdedigd; de Minister wijst er nogmaals op, dat van aannemen van den Amsterdamschen tijd geen sprake kon zijn, omdat de spoorwegen hun dienstregelingen niet naar die tijdrekening kunnen inrichten, zoodat de invoering van dien tijd als wettelijken niet de gewenschte eenheid zou brengen, maar het verschil bestendigen tusschen den spoortijd en dien van het dagelijksch leven. En wat nu betreft de keuze tusschen den Greenwich en den Midden Europeeschen tijd wordt er op gewezen dat de wensch naar den laatsten als wettelijken tijd hier te lande door velen is geuit, terwijl daarentegen aan den door het vorig ministerie geuiten wensch om den Greenwichtijd aan te nemen niet is voldaan. Daarbij schijnen de gronden, die ten gunste van eenige vervroeging van het arbeidsleven pleiten als hygienisch gunstig en als leidende tot besparing van kunstlicht den doorslag te hebben gegeven. De Minister handhaaft echter de bepaling van art. 3 dat, waar in wetten, algemeene maatregelen van bestuur, of Koninklijke besluiten, vóór het in werking treden dezer wet afgekondigd of bekend gemaakt, een bepaald uur wordt genoemd, dit na het in werking treden dezer wet geacht wordt een half uur later te zijn gesteld. Hiertegen was in vele afdeelingen bezwaar gemaakt, de Minister blijft echter bij zijn meening dat de treinenloop zoozeer in het maatschappelijk leven ingrijpt dat eene vervroeging van het laatste zonder daarmede gepaard gaande vervroeging van den eersten groot ongerief zou veroorzaken. De opmerking die ook gemaakt was dat de spoorwegmaatschappijen haar treinenloop moeten regelen naar de eischen van het maatschappelijk leven en niet omgekeerd wordt in de memorie van antwoord niet beantwoord. Alleen wordt opgemerkt dat het wetsontwerp strekt om de eenheid van wettelijken tijd in Nederland in te voeren, niet om het maatschappelijk leven hier te lande met 40 minuten te vervroegen. Zeker is dit niet de strekking der wet, doch zij zou dit gevolg kunnen hebben en waar wij nu in de memorie van antwoord lezen: „het hygienisch voordeel van het leven en werken bij zonlicht boven het leven en werken bij kunstlicht zal wel niet worden ontkend” is het te betreuren dat dit gevolg door de bepaling van art. 3 zal teniet worden gedaan, nog daargelaten het terecht geopperde bezwaar dat

dit voorschrift in de praktijk tot allerlei bezwaren en vergissingen zal aanleiding kunnen geven.

Gewijzigd ontwerp van wet tot wijziging der artikelen 748 en 755 van het Wetboek van Koophandel betrekkelijk den tijd voor lossen en laden van binnenschepen. In de Kroniek in de Maart aflevering van verleden jaar werd melding gemaakt van de indiening van een wetsontwerp tot herziening der bepalingen van ons wetboek van Koophandel met betrekking op den laad- en lostijd voor binnenschepen. Bij de behandeling in de afdelingen was van verschillende zijden bedenking gemaakt tegen het stelsel van dat ontwerp, dat de regeling van den tijd voor laden en lossen en van het bedrag van het overliggeld zou geschieden bij algemeenen maatregel van bestuur. Ten einde althans eenigszins hieraan te gemoet te komen heeft de Minister een gewijzigd ontwerp ingediend, waarbij thans wordt vastgesteld de grondslag, waarnaar de duur van laad- en lostijd bepaald en het overliggeld moet berekend worden met overlating van de vaststelling der daartoe betrekkelijke schalen en tarieven aan een algemeenen maatregel van bestuur. Als zoodanige grondslag wordt genomen de grootte van het schip. In het voorloopig verslag was verdedigd het stelsel der nieuwe Deutsche wet op de binnenvaart, krachtens hetwelk het aantal laad- en losdagen wordt bepaald in verband met het gewicht der lading. De Minister kan met die zienswijze niet instemmen en grondt zich daarbij op rapporten van de Commissie voor de handelspolitiek welke ter griffie zijn nedergelegd ter inzage voor de leden der Tweede Kamer, doch niet bij de memorie van antwoord afgedrukt, zoodat wij de gronden, welke die commissie voor hare zienswijze aanvoert, niet kunnen vermelden. Ook de bepaling, krachtens welke de termijn van laden en lossen zal ingaan daags nadat de schipper verklaard heeft daartoe gereed te zijn, wordt niettegenstaande daartegen verschillende bedenkingen waren geopperd door den Minister gehandhaafd, waarbij hij zich wederom beroept op de bovengenoemde rapporten. Het is ons niet bekend in hoeverre er overwegende bezwaren bestaan, die zich verzetten tegen publicatie van dergelijke adviezen van de commissie voor de handelspolitiek. Wel meenen

wij dat belanghebbenden en belangstellenden buiten de leden der Tweede Kamer het zeer op prijs zouden stellen, indien de Minister door de adviezen bij de stukken af te drukken ook hun de gelegenheid schonk daarvan kennis te nemen.

Eindelijk verdedigt de Minister het bij het overgelegde tarief aangenomen stelsel om het bedrag van het overliggeld te berekenen naar de grootte van het schip en betoogt dat zulks niet in strijd is met het door onze jurisprudentie vrij wel aangenomen stelsel, dat overliggeld niet het karakter heeft van poenaliteit doch van vergoeding voor langer gebruik van het schip.

Manchester-Kanaal. Het gebruik dat van het Manchesterkanaal gemaakt wordt neemt volgens de mededeelingen in de laatste vergadering van aandeelhouders geregeld toe.

De tonnenmaat der naar zee gaande schepen was:

1894.	686.000 ton.
1895.	1.087.000 "
1896.	1.510.000 "

De inkomsten gedurende datzelfde tijdperk waren:

1894.	97.096 pond sterling.
1895.	137.474 " "
1896.	182.330 " "

In- en uitvoerhandel van de Vereenigde Staten van Noord-Amerika. De invoeren in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika hadden in 1896 eene waarde van 680.556.233 dollars, tegen 801.669.347 in 1895.

De uitvoeren daarentegen bedroegen in 1896 1.005.878.417 dollars, tegen 824.860.136 in 1895.

ECONOMISCHE NALEZINGEN EN BERICHTEN.

Middelen in Suriname. Uit het overzicht van de opbrengst der middelen in Suriname over 1896 blijkt dat het totaal der middelen in 1896 heeft bedragen f 1.842.410; in de jaren 1886 tot 1895 bedroegen de middelen respectievelijk 1.232.740, 1.401.954, 1.324.399, 1.450.487, 1.532.317, 1.495.167, 1.573.028, 1.721.334, 1.802.635, 1.826.551. Vergeleken bij 1895 was er dus nog een stijging van ongeveer f 16.000,— wat te meer van beteekenis is, indien in aanmerking genomen wordt dat de „Compagnie des mines d'or de la Guyane Hollandaise” welke in het Lawagebied eene concessie van ongeveer 70.000 H.A. heeft, in November 1895 het geheele bedrag van f 35.000 voor een jaar concessie moest betalen, en in 1896, tengevolge der verordening van 3 November 1896 (G. B. N°. 44) slechts voor een kwartaal te gelijk behoefde te betalen; wat voor 1896 dus gaf eene vermindering van f 26.500.— De concessierechten tot het ontginnen van delfstoffen brachten op f 94.245 tegen f 93.499 in 1895, dus nog ongeveer f 1750 — meer dan in 1895, niettegenstaande de mindere betaling door bovengenoemde compagnie. De goudproductie is in 1896 echter geringer geweest, daar aan belasting op goud slechts ontvangen werd f 61.488 tegen f 74.178 in 1895 aan belasting op goud en uitvoerrecht. Tot 1 Aug. 1895 werd uitvoerrecht geheven; sedert dien tijd een belasting op het gevonden goud.

De invoerrechten brachten in 1896 op f 953.549 tegen f 928.996 in 1895. In 1876 brachten die op f 284.767, in 1886 f 408.612 en in de volgende jaren respectievelijk f 541.936, f 522.314, f 719.544, f 714.647, f 734.148, f 841.988, f 925.030, f 928.996 in 1895 en f 953.549 in 1896. Van alle niet speciaal in het tarief genoemde artikelen wordt geheven

10 pCt., wat met het oog op de bepaling dat als waarde wordt aangemerkt de factuurprijs verhoogd met 0 pCt., gelijk staat met 12 pCt. In 1895 was de waarde der goederen die ingevoerd werden (de waarde berekend naar den inkoopprijs der goederen vermeerderd met de onkosten van verpakking, assurantie, commissieloon en vracht tot de aankomst te Paramaribo) f 5.203.029, onder welk bedrag begrepen zijn de goederen die vrij van invoerrecht zijn. Aan invoerrecht werd toen ontvangen f 928.996 of f 17.85½ pCt. der waarde. Van sommige zaken wordt 20 pCt: zelfs meer dan 100 pCt. geheven: zoo in 1895 van gedistilleerd bij een invoer van f 157.238 waarde, een invoerrecht van f 198.362; hier bij invoerwaarde van f 180.216, een invoerrecht van f 37.940; rijst bij invoerwaarde van f 376.205 een invoerrecht van f 89.572. De opbrengst der concessie-rechten tot exploitatie van balata onderging een geringe vermindering en daalde van f 34.227 in 1895 tot f 28.479 in 1896.

De overige ontvangsten geven geen bijzondere reden tot opmerkingen.

DE NIEUWE LANDRENTEREGELING VOOR DE PREANGER-REGENTSCHAPPEN.

Bij ordonnantie van 6 Juli jl., Ind. Staatsbl. n°. 126 ¹⁾, werd, krachtens verkregen Koninklijke machtiging, een nieuwe landrenteregeling voor de Preanger vastgesteld, die, in vele opzichten, groote toejuiching verdient.

Zij voldoet nagenoeg geheel aan de, in een artikel in dit tijdschrift, van Februari 1889, aan een billijke regeling gestelde drie eischen, nl. **a.** dat de bruto-opbrengst, als grondslag, vervangen wordt door een belastbare opbrengst, verkregen door van de bruto-opbrengst, per bouw, voor alle soorten van sawahs een gelijk bedrag af te trekken; **b.** dat de aanslag individueel zal geschieden; **c.** dat zij zal worden vastgesteld voor tien jaren en er dus vastheid in komen zal.

Bovendien zijn als voordeelen te beschouwen, **d.** dat ook de vischvijvers, als gronden waarop zakelijke rechten worden uitgeoefend, in den landrente-aanslag zijn opgenomen; en **e.** dat die gronden, zoomede de drooge velden, tuinen en nipa-bosschen zullen worden aangeslagen door vergelijking of gelijkstelling met den aanslag van de sawahs.

Tegenover die lichtzijden staan echter ook schaduwzijden; tegenover al het bovenvermelde wat toejuiching verdient zijn in de ordonnantie ook bepalingen aan te wijzen die niet zijn overeen te brengen, hetzij met de billijkheid, hetzij met een eenvoudige, rationale administratie.

Daarop de aandacht te vestigen mag, naar te hopen is althans, geen nutteloos werk worden geacht; vooral niet met het oog op het, in het laatste Kol. verslag medegedeelde, feit dat de invoering van de ordonnantie zal plaats hebben

¹⁾ Als bijlage hierachter afgedrukt.

op een nader door den Gouverneur-Generaal vast te stellen tijdstip.

I. Een eerste bezwaar betreft den grondslag van den aanslag.

Zeer rationeel en practisch en geheel te rechtvaardigen is ongetwijfeld het denkbeeld om, ter bepaling van de belastbare opbrengst van sawahs, van het geldswaardig bedrag van de bruto-opbrengst af te trekken de waarde van tien pikols padie, in plaats van de „productiekosten“, zooals in de in 1878 door de regeering gegeven voorschriften bevolen werd.

Van alle sawahs, goede en slechte zonder onderscheid, zal zoodoende een voor allen gelijk bedrag worden afgetrokken, dat maar zeer weinig van de vaste productiekosten zal verschillen.

Geenszins te verdedigen is echter om, ter bepaling van de bruto-opbrengst, alleen rekening te houden met één padieoogst en dus de tweede gewassen buiten rekening te laten.

Art. 8 van de bovenvermelde van regeeringswege gegeven voorschriften voor de in te stellen onderzoekingen voor een betere landrente-regeling schrijft voor:

„Tot het vinden van de bruto-opbrengst wordt in aanmerking genomen de hoeveelheid padie, die, naar de uitkomsten van den oogst der drie laatste jaren, bij behoorlijke bewerking, kan worden verkregen en de gemiddelde opbrengst der tweede gewassen, welke na de padie worden verbouwd, over gelijk tijdvak“;

terwijl diezelfde regeering, in 1881, in een circulaire, bij monde van haar hoofdinspecteur te kennen gaf, dat het wel van zelf spreekt, dat, bij het wijzigen van de aanslagcijfers, ook op het verbouwen van tweede gewassen dient te worden gelet

„daar de billijkheid toch door meerdere factoren wordt bepaald, dan tot regeling van de landrente in 1872 werd noodig geacht“,

waarbij alleen rekening werd gehouden met het hoofdgewas.

Door dus, zooals in de ordonnantie geschiedt, alleen rekening te houden met één padieoogst wordt gehandeld in strijd met de billijkheid, wat trouwens wel van zelf spreekt.

Konden alle sawahs voor de tweede maal beplant worden dan zou het heffen van landrente over slechts een padieoogst voor niemand te nadeelige gevolgen hebben.

Dat is echter niet het geval.

Er zijn gronden die, hetzij door gebrek aan irrigatiewater, hetzij uit hun aard nooit met tweede gewassen beplant kunnen worden, waarvan natuurlijk het gevolg zal zijn, dat deze gronden over hun geheele opbrengst, die, waarop wel tweede gewassen kunnen geteeld worden slechts over een deel van hun opbrengst aangeslagen zullen worden, wat wel niet ontkend zal kunnen worden hoogst onrechtvaardig te zijn.

De billijkheid eischt dus dat de sawahs verdeeld worden in die welke wel, en in die welke niet met tweede gewassen bebouwd kunnen worden en de belastbare opbrengst van de eerste rubriek met een zeker bedrag wordt verhoogd.

En wanneer dan, ter bepaling van het bedrag van die verhooging, gehandeld wordt als in art. 9 wordt voorgeschreven voor den aanslag van de droge velden, dan zullen geen omslachtige onderzoekingen meer ingesteld behoeven te worden naar de opbrengst en de productie-kosten van die tweede gewassen.

Wanneer wordt aangenomen dat er, bij alle sawahs die met tweede gewassen beplant kunnen worden, een gelijke verhouding bestaat tusschen de voordeelen, die de padieoogst afwerpt en die uit de daarna te telen, tweede gewassen kunnen verkregen worden, en door de personen, in art. 9 genoemd, wordt bepaald met welk deel van de vastgestelde belastbare opbrengst, de opbrengst van die tweede gewassen gemiddeld is gelijk te stellen, dan zal die belastbare opbrengst van de sawahs slechts met dat gelijke tantième, $\frac{1}{3}$ of $\frac{1}{4}$ b. v., verhoogd behoeven te worden om tot een billijken aanslag te geraken.

Een dergelijke gelijkstelling wordt in Nederland toegepast bij de grondbelasting.

Voor de gebouwde eigendommen is, in 1873, als belastbare opbrengst vastgesteld niet de zuivere — maar de onzuivere huurwaarde, zonder aftrek van de kosten van onderhoud, omdat die aangenomen worden voor alle woonhuizen $\frac{1}{4}$ te bedragen van de huur en het dan voor den belastingschuldige, bij het vaststaand belastingcijfer, volmaakt hetzelfde is of de huurprijs met dat bedrag verminderd wordt — zooals tot 1873 geschiedde, — dan wel of de onzuivere huurwaarde als grondslag behouden wordt en het te heffen percentage die vermindering ondergaat.

Tot verdediging van die onzuivere huurwaarde, als grondslag van den aanslag, voerde de minister van financiën ¹⁾ o. a. het volgende aan:

„Ik erken dat de onzuivere en de aldus (d. i. door aftrek van $\frac{1}{4}$) verkregen zuivere huurwaarde geen volmaakt juiste grondslagen zijn voor de grondbelasting; maar ik vraag welke andere kan men dan daarvoor in de plaats stellen? Men kan bij een dergelijke belasting niet op een goudschaaltje wegen; er moeten gemiddelden worden genomen en algemeene regelen worden gevolgd. Het is onmogelijk voor elk kadastraal perceel eerst te schatten de onzuivere huurwaarde om dan nauwkeurig na te gaan wat daarvan afgetrokken moet worden om een zuivere huurwaarde te krijgen. Wil men dergelijk volkomen resultaat dan zou elk jaar dat werk herhaald moeten worden en dan ging elk begrip van kadaster verloren. — — — —

Men moet kiezen of deelen; wil men een grondbelasting naar de gemiddelde opbrengst, die voor een tal van jaren in de kadastrale stukken wordt opgenomen, dan kan men, bij het berekenen van die gemiddelden, onmogelijk voor onderhoudskosten verschillende bedragen aannemen, gegrond op den toestand van elk perceel op een gegeven oogenblik.”

Alles nu wat in bovenstaande woorden wordt aangevoerd tot verdediging van een gelijke aftrek voor onderhoudskosten is geheel van toepassing op een gelijke verhooging, van de belastbare opbrengst van sawahs, voor de opbrengst van de tweede gewassen.

Gerustelijk mag toch aangenomen worden dat de kosten van reparatie en onderhoud, bij de verschillende woonhuizen, in de verschillende jaren, in Nederland, zeker niet minder uiteenloopen dan het geval is bij de jaarlijksche opbrengst van de tweede gewassen van sawahs, op Java en Madura.

De onbillijkheid gelegen in het niet in rekening brengen van de tweede gewassen, bij de vaststelling van de belastbare opbrengst van de sawahs is dus op zeer eenvoudige wijze weg te nemen, en wel door aan art. 5 een alinea toe te voegen van ongeveer den volgenden inhoud:

¹⁾ In de zitting van de Tweede Kamer van 4 Juli 1873.

Van sawahs die, na den padieoogst, met tweede gewassen beplant kunnen worden, wordt de belastbare opbrengst met een, voor alle gelijk, deel daarvan verhoogd, waarvan het bedrag wordt vastgesteld door de personen in art. 9 aangewezen.

Een tweede, niet minder gewichtige, bedenking tegen den grondslag van den aanslag is gelegen in het voorschrift, dat het te heffen percentage afhankelijk moet zijn van den economischen toestand.

Bij een zakelijke belasting toch, als de landrente, de „grondbelasting“ zooals de regeering haar noemt, zoowel in het Kol. Verslag van 1890 als in art. 1 van deze ordonnantie, is alleen rekening te houden met het te belasten object.

„Zakelijke belastingen“, zegt de heer Mr. J. P. Sprenger van Eijk ¹⁾ „worden geregeld zonder dat iets anders dan hetgeen als belastbare opbrengst of waarde van het lastbaar voorwerp wordt beschouwd, in aanmerking komt.

„De belasting is enkel afhankelijk van de zaak. Met een persoon heeft zij niets anders te maken, dan dat er iemand wordt aangewezen, die haar betalen moet. — —

„Een zakelijke belasting wordt geheven onaan gezien den persoon van eigenaar of bezitter.“

Het rekening houden met den economischen toestand der verschillende desa's, met het doel natuurlijk om, waar grootere welvaart heerscht ook een hooger percentage te heffen, zou dan ook in hooge mate onrechtvaardig zijn

De mate van welvaart van de bevolking hangt toch, behalve van het inkomen uit den grond, alleen af van hetgeen verdiend wordt, met het uitoefenen van een handel, beroep, bedrijf, handwerk, ambacht of nering, alle welke verdiensten getroffen worden door de belasting op het bedrijf.

Diezelfde verdiensten nu nog eens in rekening te brengen tot verhooging van de grondbelasting, zou, voor de grondbezitters, die tevens voor eenig beroep of bedrijf in de bedrijfsbelasting zijn aangeslagen, beteekenen voor dat beroep of bedrijf dubbel aangeslagen te worden; en voor hen, die alleen landrente hebben te betalen, een verhooging in dien aanslag omdat het anderen wel gaat.

¹⁾ «De rijks- en gemeentefinancien in Nederland» 1891.

Niet alles wel is waar wat de inlander verdient, behalve door zijn landbouw, wordt getroffen door de bedrijfsbelasting. Ook wat hij verdient als werkman in het landbouwbedrijf van een Europeaan of vreemden oosterling is vrij, evenzoo wat hij verdient met zeker werk nu en dan te doen, zonder dat hij eigenlijk gezegd kan worden van dat werk een beroep of bedrijf te maken.

Maar wanneer uit dien hoofde, in zekere streek, eenige meerdere welvaart heerscht en het bestuur van oordeel is dat op dien grond de landrente daar wat hooger kan zijn dan in desa's, waar die gelegenheid tot geldverdieneu niet bestaat, dan zou met de eene hand worden teruggenomen wat met de andere gegeven was; nl. de vrijstelling van die verdiensten van de bedrijfsbelasting, iets wat onmogelijk kan liggen in de bedoeling van de regeering.

Het rekening houden met den economischen toestand, bij het vaststellen van het bedrag van den aanslag, kan dus slechts leiden tot het begaan van groote onbillijkheden.

Bovendien, wanneer van het inkomen uit beroepen en bedrijven een gelijk percentage wordt geheven, welke reden of aanleiding zou er dan kunnen bestaan om van het inkomen, dat de bezitter uit zijn grond trekt, als einddoel, als *désideratum*, de heffing van een ongelijk percentage voor te schrijven?

Mocht het, uit de buitengewone inspanning die het kost om de verschuldigde gelden bijeen te brengen, blijken dat in streken waar geen handel of industrie bestaan en waar dus de mate van welvaart eenig en alleen van den landbouw afhangt, het voorgeschreven maximum-percentage niet geheven kunnen worden omdat daardoor het grondbezit te zeer zou worden gedrukt, dan eischen recht en billijkheid dat percentage ook elders niet te heffen, omdat de landbouw alleen het daar dan evenmin zou kunnen dragen.

Maar er is meer!

Zoowel art. I van deze ordonnantie als art. I van die van 1886 Stb. n° 78, regelende den aanslag van de verponding, verdeelt de gronden, waarop zakelijke rechten worden uitgeoefend in twee rubrieken, nl. in gronden vallende onder de bepalingen van de verponding en landrenteplichtige.

Wanneer nu het eene deel van die gronden nl. die, vallende

onder de bepalingen van de verponding, voor een, voor allen gelijk bedrag wordt aangeslagen, waarom zou dan bij de heffing van een gelijksoortige belasting van de andere rubriek van gronden, die in nagenoeg gelijken rechtstoestand verkeerden, een ongelijk bedrag geheven moeten worden, afhankelijk van den economischen toestand?

Waarom?

Het argument geen westersche begrippen toepassen op oostersche toestanden kan hier niet gelden, want de bovenvermelde feiten zijn juist aan den Indischen toestand ontleend.

Er bestaat eindelijk tegen dat voorschrift om bij de vaststelling van de te heffen percentages rekening te houden met de economische toestanden nog een bezwaar van geheel anderen aard; het alles afdoende bezwaar dat het niet mogelijk is het juist in toepassing te brengen.

De economische toestanden, die in de verschillende desa's bestaan, zijn niet in cijfers uit te drukken. De mate van welvaart in de onderscheidene desa's kan niet voorgesteld worden als tot elkander te staan in reden van zooveel tot zooveel. Slechts in onbestemde omschrijvingen, afhankelijk dan nog van de subjectieve opvattingen van de onderzoekers kan het hoofd van gewestelijk bestuur er mede in wetenschap worden gesteld.

Niettemin verplicht zijnde er rekening mede te houden zal dat bestuurshoofd er werkelijk maar een slag in moeten slaan: een vaste maatstaf, een tarief aantoonende hoeveel bij deze of geene economischen toestand betaald zou moeten worden is niet samen te stellen.

De deur zal zodoende worden opengezet voor groote willekeur, daar de beslissing natuurlijk afhankelijk zal zijn van de subjectieve meeningen en beschouwingen van verschillende personen.

In een woord de geheele regeling zal door het voorschrift, dat de aanslag afhankelijk moet zijn van den economischen toestand, op losse schroeven worden gezet en het stevig houvast, dat de bestaande aanslagecijfers en de belastbare opbrengst aanbieden, losgelaten en prijsgegeven.

Als *désideratum* echter op den voorgrond stellende de heffing van een gelijk percentage van het inkomen van den grond, zoo spreekt het wel van zelf dat er, bij het bestaan van zoo

groote verschillen in den aanslag, als op Java en Madura het geval is, niet aan gedacht kan worden zulk een gelijke heffing dadelijk voor te schrijven. Er kan slechts naar gestreefd worden die te eenigertijd te bereiken.

Zal de perequatic van de aanslagcijfers in de grondbelasting in Nederland pas na ommekomst van 70 jaren zijn tot stand gekomen — op Java en Madura zal er wellicht nog een grooter aantal jaren mee heengaan.

Maar het einddoel moet zijn de heffing van een gelijk percentage.

Voor het oogenblik is een billijke, rationeele regeling volkomen verzekerd door, als punt van uitgang, vasthoudende aan de bestaande aanslagcijfers, d. i. aan de percentsgewijze verhouding die blijkt te bestaan tusschen die cijfers en de geconstateerde belastbare opbrengst, de aanslagcijfers die daarvan het gevolg zijn, voor elk tienjarig tijdvak met 25 pCt. te verhoogen totdat den maximum-aanslag zal zijn bereikt.

Van dien regel zal echter afgeweken dienen te worden wanneer het, bij den aanvang van het eerste tienjarig tijdvak, blijkt dat er desa's zijn, waar de bestaande aanslag buiten alle verhouding laag is, en met het oog op den vastgestelden minimum-aanslag en in verband met de aanslagcijfers van de omliggende desa's.

In dat geval eischt de billijkheid de aanslag van die desa's met een grooter bedrag te verhoogen, ten einde zoodoende de zoo gewenschte gelijkmatigheid te verkrijgen in den aanslag van tot denzelfden kring behoorende desa's, en juist met het oog daarop geeft de 4de alinea van art. 8 daartoe dan ook de gelegenheid.

II. Een tweede bezwaar betreft de, in de artikelen 10—13 opgeuomen, bepalingen omtrent de administratieve regeling van den aanslag.

Art. 10 is in hooge mate onduidelijk.

De landrenteplichtige gronden in elke desa worden perceels-gewijs opgemeten, zoodat de landrenteplichtige oppervlakte bestaat uit een aaneenschakeling van perceelen. Wat dus bedoeld kan worden met het opnemen in kohieren van „perceelen en landrenteplichtige gronden” is moeielijk te begrijpen.

In de tweede plaats rijst de vraag: wanneer in de tweede

alinea wordt voorgeschreven, dat door het hoofd van gewestelijk bestuur wordt vastgesteld en in de kohieren vermeld „het bedrag der belasting in elk perceel“, welke vaststelling van de kohieren wordt dan in de eerste alinea bedoeld?

Wanneer verder uit art. 11 blijkt, dat daarin voorgeschreven wordt het opnemen van den individueelen aanslag in een tweede kohier dan zal het zeker wel aanbeveling verdienen om, ter voorkoming van verwarring, aan het hierbedoelde register den gebruikelijken naam van *legger* te geven.

Intusschen — het bovenstaande geldt slechts de redactie; grooter bezwaar is gelegen in de inrichting van het voorgeschreven register.

Het bedrag van den aanslag van de verschillende perceelen moet, volgens de 3^e alinea, gelden voor tien jaren, behoudens de wijzigingen, voor zoo ver die noodig blijken, door duurzame vermindering in de belastbare opbrengst, bij toepassing van art. 13, dat is wanneer gronden ophouden landrenteplichtig te zijn, — en, bij gebleken onjuistheden in de metingen en berekeningen.

Er zijn echter nog meer wijzigingen, die ook in dat kohier vermeld zullen moeten worden nl. door den aanslag van nieuw ontgonnen gronden, door het beplanten van belastbaren grond met koffie en door het te niet gaan van koffie-aanplant.

Wordt aan het hoofd van gewestelijk bestuur de verplichting opgelegd de aanslagcijfers van elk perceel, in iedere desa, vast te stellen, dan zal hij natuurlijk ook moeten vaststellen de nieuwe aanslagcijfers, die het gevolg zullen zijn van al de wijzigingen, die in het kohier moeten worden ingeschreven.

Het gevolg van een en ander zal zijn, dat er maar weinig of geen desa's zullen worden aangetroffen, waarvan de resident niet verplicht zal zijn, ieder jaar, de in het kohier aangebrachte wijzigingen op nieuw goed te keuren, wat jaarlijks tot eindeloos geschrijf en geadviseer zal aanleiding geven en de tusschenkomst van het hoofd van gewestelijk bestuur bovendien zal noodig maken tot de vaststelling van cijfers, waarbij van goed- of afkeuring eigenlijk geen sprake kan zijn.

Wanneer toch eenmaal door den gouverneur-generaal, op voorstel van het hoofd van gewestelijk bestuur, zijn vastgesteld de te heffen percentages en daaruit afgeleid de aanslag-

cijfers per bouw, voor elk van de soorten van gronden, dan is daarmede het bedrag, in den zin van de zwaarte, van den aanslag bepaald.

Zijn die aanslagecijfers vastgesteld, dan zijn het die cijfers, die gedurende het geheele tienjarige tijdvak onveranderd blijven.

Uit een toepassing van die cijfers op de aanwezige uitgestrektheid blijkt wat door elke dessa betaald moet worden. Dat eindcijfer hangt dan alleen af van de bij meting geconstateerde uitgestrektheid. Hetzelfde geldt van de veranderingen die daarna jaarlijks in de belastingcijfers gebracht zullen moeten worden; ook die hangen eenig en alleen af van de vermeerderingen of verminderingen in de belastbare uitgestrektheid, die door meting worden geconstateerd, en wat door meting is geconstateerd behoeft niet door den resident te worden vastgesteld of goedgekeurd, wat hij ook, zonder nameting, niet zou kunnen doen.

Met die veranderingen in de belastbare uitgestrektheid, die natuurlijk nauwkeurig in de kadastrale registers worden bijgehouden en daaruit ten allen tijde blijken, behoeft, voor den landrente-aanslag alleen rekening te worden gehouden in de jaarlijks op te maken desakohieren; maar zij behooren niet t'huis in een register, dat voor tien jaren dienst moet doen en waarin dus alleen t'huis behooren cijfers, die gedurende tien jaren onveranderd blijven.

In een en hetzelfde register op te nemen de cijfers die den grondslag uitmaken van den aanslag en tevens daarin te boeken alle wijzigingen die, in den loop van tien jaren, jaarlijks plaats hebben, niet alleen in de uitgestrektheid, maar tevens, als een gevolg daarvan in de belastingcijfers, van elk van de landrenteplichtige perceelen afzonderlijk, moet bovendien onvermijdelijk leiden tot een administratie zoo ingewikkeld en aanleiding gevende tot zoo veel misstellingen en vergissingen, tot zoo grenzeloze verwarring, dat ten slotte geen sterveling er meer uit wijs zal kunnen worden; tot een arbeid ook die de krachten van den Controleur ver te boven gaat.

En met dat al zal dan nog juist ontbreken de onmisbare legger, waaruit, met een oogopslag voor elke desa blijken de factoren, die bij den eersten aanslag geleid hebben tot de vaststelling van de belastbare opbrengst, ten einde als punt

van uitgang te dienen bij de voort te zetten onderzoekingen voor een nieuwen aanslag (art. 19), en de aanslageijfers per bouw, die de grondslag van alles zijn.

Het zal dus wenschelijk zijn art. 10 te vervangen door de volgende bepaling:

Art. 10. De belastbare opbrengst en de factoren waarnit die is samengesteld; de door den Gouverneur-Generaal vastgestelde percentages en de daaruit afgeleide aanslageijfers per bouw, voor elk van de soorten van gronden, worden opgenomen in een, voor elk district aan te leggen legger van den aanslag, waarin voor elke desa een blad wordt afgezonderd.

Die cijfers gelden voor het jaar waarin zij zijn vastgesteld en voor elk van de volgende negen jaren.

Art. 11. De quintessens van dit artikel is gelegen in het voorschrift, dat aan elken belastingschuldige een uittreksel uit het desakohier, d. i. een aanslagbiljet wordt uitgereikt, houdende opgaaf van het bedrag door hem verschuldigd.

Het bedrag door elken belastingschuldige individueel te betalen kan bij geen mogelijkheid uit iets anders berekend worden dan uit de grootte van zijn grondstuk en het bedrag van den aanslag per bouw, vastgesteld voor de soort, waartoe het behoort.

De kennis van het bedrag van den aanslag der verschillende kadastrale perceelen — waaronder volgens art. 4 te verstaan zijn, de uitgestrektheden gronds van denzelfden cultuurtoestand en van nagenoeg dezelfde productiviteit — heeft met die berekening volstrekt niets te maken en de, in dit artikel voorgeschreven uitrekening van die bedragen is eenvoudig monnikkenwerk. Men heeft er volmaakt niets aan. Het einddoel is de kennis van het bedrag van den aanslag van ieder grondstuk, uit een optelling waarvan de totale aanslag blijkt; welk nut kan er nu bij mogelijkheid in gelegen zijn om eerst te gaan uitrekenen het bedrag van den aanslag van een complex van bijeengelegen grondstukken, om daaruit later dan weer de aanslag van elk grondstuk af te zonderen, door een geheel andere berekening die met den aanslag van dat perceel volstrekt niets te maken heeft? Die geheele tusschenberekening is een volstrekt nuttelooze arbeid, die bovendien schrikbarend veel tijd kost.

Nog een tweede arbeid wordt in dit artikel voorgeschreven, die even nutteloos is en niet minder tot groote tijdverspilling moet aanleiding geven, nl. het doen verrichten van de repartitie der belasting, door de belastingschuldigen zelve, onder voorlichting en leiding van

„Commissien bestaande uit ambtenaren en beambten van het binnenlandsch bestuur en zoo noodig van het kadaster, die daarvoor door het hoofd van gewestelijk bestuur worden aangewezen en die zelve de repartitie uitvoeren in de gevallen, dat de belanghebbenden het daarover onderling niet eens kunnen worden.“

Het spreekt wel van zelf dat de repartitie van den aanslag, dat is het vaststellen van de som, die voor elk grondstuk betaald zal moeten worden, moet geschieden naar den grondslag in de ordonnantie voorgeschreven. Een afwijking van dien grondslag mogen dus de commissiën niet toelaten. Of nu de belanghebbenden het onderling eens kunnen worden of niet — het einde moet steeds zijn dat van ieder grondstuk de aanslag moet worden vastgesteld uit zijn grootte en het eenmaal vastgestelde aanslagecijfer, per bouw, voor de soort, waartoe het behoort. Een inlander, geplaatst voor de Sawahvlakte, waarin zijn grond ligt en bekend gemaakt met het totale aanslagecijfer van die vlakte zal toch, dat totaalcijfer ongebruikt latende, omdat hij er volstrekt niets aan heeft, op geen andere manier zijn eigen aanslag kunnen uitrekenen, dan door te vragen naar het aanslagecijfer per bouw, en dat met de grootte van zijn grondstuk te vermenigvuldigen.

Die berekening nu voor alle grondstukken kan oneindig eenvoudiger en gemakkelijker geschieden op het kantoor van den Controleur, uit de gegevens hem door het Kadaster, in den aanvang van elk jaar toe te zenden, omtrent de uitgestrektheid van de in iedere desa aanwezige Kadastrale perceelen en de opgaven van de inlandsche hoofden en ambtenaren, omtrent de hoegrootheid van elks bezit in ieder van die perceelen.

Zooals blijkt uit de mededeelingen van de regeering, in het kol. verslag van 1891, heeft een genomen proef bewezen, dat die opgaven door de inlandsche hoofden „in overleg met de betrokken grondbezitters“ opgemaakt kunnen worden, waardoor, zooals de regeering zelf daarbij opmerkt, hetzelfde

doel bereikt wordt als door een grondstuksgewijze kadastratie het geval zou zijn.

En met dat doen opmaken van die individueele opgaven, in overleg met de betrokken grondbezitters, wordt volmaakt hetzelfde doel bereikt, dat de regeering blijkbaar op het oog had met het doen vaststellen van de repartitie door de belastingschuldigen, nl. de belastingschuldigen zelf eenige bemoeienis te geven met het vaststellen van hun aanslag.

De aanslagcijfers per bouw eenmaal vaststaande, als een gevolg van de door den gouverneur generaal gearresteerde percentages, zoo zou ook de repartitie der belasting, door de belastingschuldigen, zooals de ordonnantie dat verlangt, uit niets anders kunnen bestaan dan juist uit het vaststellen van de grootte van ieders grondstuk; en volmaakt datzelfde geschiedt bij het samenstellen van de, in het kol. verslag bedoelde, opgaven in overleg met de belastingschuldigen.

Een en ander moet dus leiden tot de vervanging van art. 11 door de volgende bepaling:

Art. 11. Uit de cijfers aantoonende de, in den aanvang van elk jaar aanwezige uitgestrektheid van de afzonderlijke landrenteplichtige perceelen en de, in overleg met de belastingschuldigen opgemaakte opgaven, van de inlandsche hoofden, omtrent de hoegrootheid van elks individueel bezit in elk van die perceelen, wordt, in verband met de vastgestelde aanslagcijfers per bouw, het bedrag bepaald van den aanslag van ieder grondstuk.

Van dat bedrag wordt aanteekening gehouden in het voor elke desa, jaarlijks op te maken kohier, waaruit aan elken belastingschuldige een uittreksel wordt uitgereikt, houdende opgaaf van het bedrag door hem individueel verschuldigd.

In verband met de aanbevolen wijziging van de artⁿ. 10 en 11, vereischen de artⁿ. 12 en 13 mede eenige veranderingen en zouden die moeten luiden:

Art. 12. Bij het begin van elk jaar, na dat waarin deze ordonnantie in werking treedt, worden de gronden, die in den loop van het vorig jaar landrenteplichtig zijn geworden, na opmeting en bepaling van bestuurswege, van de soort, waartoe zij behooren, in de kohieren opgenomen en in de belasting aangeslagen.

Art. 13. De gronden die hebben opgehouden landrente plichtig te zijn worden, zoo noodig na opmeting, bij het opmaken van het nieuwe kohier daarin niet meer opgenomen.

Van de gronden, waarvan de belastbare opbrengst duurzame vermindering heeft ondergaan wordt de aanslag van bestuurswege gewijzigd.

Bovenstaande wijzigingen vereischen slechts weinig toelichting.

De eerste alinea van art. 12 is ongeveer gelijklopend met die van de ordonnantie. De verwijzing naar het laatste lid van de artikelen 4, 6 en 9 vervalt, door hetgeen beneden zal worden opgemerkt omtrent de onjuistheid om te spreken van de indeeling van eenig perceel in een ander, hetgeen dus mede het geval is met de geheele 3de alinea.

Wat den inhoud betreft is verder de 2de alinea in zich zelve onjuist. Wanneer in de eerste alinea gesproken wordt van hetgeen bij het begin van elk jaar van het tienjarig tijdvak geschieden moet, en waardoor de aanslag zal vermeederen, dan is het onjuist in de 2de alinea te zeggen, dat, in diezelfde jaren, de aanslag alleen gewijzigd zal worden door verbetering van gepleegde onjuistheden in de berekeningen en door vermindering van de belastbare opbrengst. Immers de in de eerste alinea voorgeschreven vermeederen van den aanslag had dan evenzeer als reden van een wijziging vermeld dienen te worden.

Intusschen die tweede alinea kan veilig wegvallen.

De wijziging, die het gevolg zal zijn van den nieuwen aanslag, blijkt uit de eerste alinea, voor het verbeteren van een gemaakte fout zal het wel niet noodig zijn de vergunning in een ordonnantie neer te schrijven; terwijl de wijziging van den aanslag als een gevolg van duurzame vermindering van belastbare opbrengst, die tot vermindering van den aanslag zal leiden, meer eigenaardig tehuis behoort in art. 13, dat dan de beide redenen van vermindering van den aanslag zal bevatten, evenals art. 12 die van vermeederen.

III. Eindelijk valt omtrent enkele artikelen nog het volgende op te merken.

Art. 4. Zoowel stijl als inhoud van dit artikel laten alles te wenschen over. Zooveel is zeker, dat het niet in overeenstemming is met de voorschriften voor de détailmetingen vastge-

steld bij Gouvts. besluit van 18 Juni 1870 (Bijblad n°. 4576).

Art. 43 van die voorschriften luidt:

„onder kadastraal perceel wordt verstaan zoodanig gedeelte van het bebouwde terrein, als door vaste, natuurlijke grenzen, als: wegen, rivieren, waterleidingen enz. is afgescheiden en over zijn geheele oppervlakte in denzelfden cultuurtoestand verkeert.

Als perceelgrenzen worden mede beschouwd galengangs (dijkjes) of andere zichtbare afscheidingen tusschen stukken land van denzelfden cultuurtoestand, maar van verschillende productiviteit.”

Als kadastraal perceel, als eenheid, is dus aangenomen, zoo als ook het Kol. verslag van 1891 mededeelt, „iedere aaneengesloten uitgestrektheid grond van denzelfden cultuurtoestand en van nagenoeg dezelfde productiviteit“, zoodat de landrenteplichtige oppervlakte van elke desa bestaat uit een aaneenschakeling van zulke perceelen en er dus geen sprake kan zijn van een „onderdeel“ van een perceel en evenmin van de „indeeling“ van een stuk grond in een ander perceel.

Ieder stuk grond, hoe klein ook, van denzelfden cultuurtoestand en van nagenoeg gelijke productiviteit is een zelfstandig perceel, een kadastrale eenheid.

Hoe later gehandeld behoort te worden, bij mogelijke splitsing van perceelen, als een gevolg van veranderingen in den cultuurtoestand en in de vruchtbaarheid van gronden of bij vereeniging van perceelen, door indeeling van een nieuw ontgonnen perceel, bij een aangrenzend, dat al bestaat — behoort thuis in de voorschriften van de bijhouding; evenzoo alles wat in de tweede alinea wordt voorgeschreven; maar, zooals nit den aanvang blijkt is het doel van dit artikel alleen om den grondslag voor de metingen aan te geven en dat zal duidelijk en volledig geschieden door de eenvoudige redactie van het Kol. verslag te behouden en art 4 te doen luiden:

Art. 4. Ten dienste van de heffing worden de landrenteplichtige gronden perceelsgewijs opgemeten; wordende onder een kadastraal perceel verstaan iedere aaneengeslotene uitgestrektheid grond van denzelfden cultuurtoestand en van nagenoeg gelijke productiviteit, op het terrein door blijvende greuzen ingesloten.

Art. 6. Met het oog op hetgeen bij art. 4 is opgemerkt, dat er maar een soort van perceelen is, behoort ook in dit art. de 3de alinea weg te vallen, waarin weder gehandeld wordt over niet-ingedeelde perceelen.

Art. 9. Ter wille van de uniformiteit moet het wenschelijk worden geacht om, even als de sawahs, ook de hier bedoelde gronden niet in klassen, maar in soorten te verdeelen; terwijl het ongetwijfeld slechts aan een misverstand kan worden toegeschreven, dat in de 2de alinea gesproken wordt van het rekening houden met de waarde van sawahs, waar natuurlijk de belastbare opbrengst bedoeld wordt, want daarvan alleen wordt bij den aanslag van die sawahs melding gemaakt; terwijl van deze laatste velden de waarde even onbekend is als die van de andere gronden.

Wanneer verder de aanslag van drooge velden enz. zal geschieden door vergelijking of gelijkstelling met den aanslag van sawahs dan eischt de consequentie dat er ook geen ander maximum voor den aanslag wordt vastgesteld, dan voor de sawahs geschiedt.

Bedraagt in een streek 20 pCt. van de belastbare opbrengst van sawahs meer dan 20 gulden, per bouw, en wordt de opbrengst van de drooge velden geacht evenveel te bedragen als die van de sawahs, dan behooren deze velden natuurlijk voor hetzelfde bedrag te worden aangeslagen.

Met het oog eindelijk op het wegvallen van het laatste lid van art. 4 zullen dan ook in de 3de alinea van dit artikel de daarop betrekking hebbende woorden moeten wegvallen en die alinea alsdan luiden:

„De verdeling der gronden, perceelsgewijs, in soorten geschiedt door de betrokken Eur. ambtenaren, enz.“

Omtrent art. 18 valt nog aan te teekenen, dat de bepaling, dat voor den 20sten December van elk jaar het verschuldigde bedrag moet zijn afbetaald; zonder een strafbepaling op het verzuim weinig te beteekenen heeft.

De ordonnantie regelende de belasting op het bedrijf bepaalt, in het overeenkomstige artikel.

„Bij gebreke hiervan wordt een boete beloopt van 10 percent van het nog verschuldigde.“

Wenschelijk is het diezelfde bepaling ook in deze ordonnantie op te nemen.

IV. Ten slotte nog een drietal bemerkings omtrent bepalingen die in de ordonnantie gemist worden en toch dringend noodig moeten worden geacht.

Art. 20 luidt: „De gouverneur-generaal bepaalt district-gewijs het jaar, met den aanvang waarvan de, in deze ordonnantie vervatte, regeling in werking treedt.

Er wordt verder niets bepaald hoe het gaan moet in de overige districten op Java en Madura vóór dat de onderzoekingen op kadastralen grondslag ook daar zullen zijn afgeloopen.

Volgens het Kol. Verslag van 1890 werd met de onderzoekingen in Juni 1889 een aanvang gemaakt, door een gedeelte van het Kadasterpersoneel; terwijl in 1890 al het beschikbare personeel van het kadaster daar samengetrokken werd.

Op het einde van 1893 waren, volgens het Kol. verslag van 1894, de onderzoekingen in 12 districten afgeloopen en in 6 onderhanden, zoodat aangenomen mag worden, dat in die 18 districten de onderzoekingen thans afgeloopen zullen zijn.

Neeemt men nu in aanmerking dat aan de onderzoekingen in die 18 districten 6 jaar zijn besteed, dan zouden er ver over de honderd jaar moeten verloop, alvorens in de overige 415 districten op Java en Madura een billijke landrenteregeling in de plaats zou treden van den geheel ongeregelde, op zoo hoogst onrechtvaardigen grondslag rustenden toestand van nu, wanneer op de voltooiing van de onderzoekingen gewacht moest worden.

En dat kan toch wel niet in de bedoeling van de regeering liggen!

Een overgangsbepaling is dus onmisbaar te achten, waardoor ook de grondbezitters in die overige districten deelen zullen in de groote voordeelen van de nieuwe regeling, voor zoo ver dat al dadelijk mogelijk is.

Het is natuurlijk dat over de werkelijke zwaarte van den aanslag, in de verschillende desa's, pas een juist oordeel geveld zal kunnen worden als de onderzoekingen op kadastralen grondslag zullen zijn afgeloopen. Het zal daarom gewaagd zijn vóór dien tijd in de aanslageijfers van die desa's andere veranderingen van eenig belang te brengen, dan die het gevolg zullen zijn van de verminderingen of vermeerderingen, die jaarlijks in de belastbare uitgestrektheid plaats hebben.

En juist in die omstandigheid dat, zonder zekere gegevens omtrent de uitgestrektheid, de bestaande aanslageijfers veilig-

heidshalve onveranderd behooren te blijven, — zooals uit het laatste Kol. verslag blijkt zijn die cijfers dan ook voor goed gefixeerd — geeft het middel aan de hand om tot een voorloopige regeling te komen.

Wanneer toch de gefixeerde absolute aanslagcijfers, als punt van uitgang genomen worden en met de aanwezige gegevens omtrent uitgestrektheid en belastbare opbrengst wordt gehandeld als in de ordonnantie staat voorgeschreven omtrent de verkregen juiste gegevens, dan zal daarvan het gevolg zijn: een geregelde, ordelijke, uniforme administratie; de toepassing van een billijken grondslag, waardoor aan het groote onrecht, den bezitters van gronden met lage producties tot nu toe aangedaan, een einde zal komen; individueelen aanslag en fixiteit; tegenover welke groote voordeelen geen enkel nadeel is aan te wijzen.

Om dat doel te bereiken zouden in art. 1 de woorden „in de Preangerregentschappen“ moeten worden vervangen door „Java en Madura, de vorstenlanden uitgezonderd;“ in art. 2 aan de vrijstellingen uitbreiding gegeven, door daaronder ook de pardikandesa's enz. op te nemen en art. 20 als volgt te doen luiden:

1. De gouverneur-generaal bepaalt districtsgewijs het jaar, met den aanvang waarvan de in deze ordonnantie vervatte regeling in werking treedt.

2. In de districten waar de kadastrale metingen nog niet hebben plaats gehad wordt daartoe gebruik gemaakt van de gegevens die beschikbaar zijn op de wijze als door den directeur van binn. bestuur zal worden voorgeschreven; met dien verstande dat daarna, in die districten, geen verandering wordt gebracht in de aanslagcijfers, per bouw, van ieder van de soorten van gronden, dan nadat die kadastrale metingen zullen zijn afgeloopen.

3. Zoodra in een district deze regeling in werking is getreden zijn te gelijk enz.

In de tweede plaats wordt in de ordonnantie een bepaling gemist omtrent de verhooging, die de aanslag zal dienen te ondergaan wanneer reeds aangeslagen drooge gronden bevoelbaar worden gemaakt door irrigatie-werken, op kosten van het gouvernement aangelegd.

Is het niet meer dan billijk te achten drooge velden, die

bevoelbaar worden gemaakt, door werken, door de bevolking zelve aangelegd, binnen den termijn van tien jaren, niet hooger aan te slaan, het ligt toch natuurlijk niet in de bedoeling van de regeering datzelfde te doen met de bovenvermelde gronden. Daaromtrent zou dus ook een bepaling in de ordonnantie dienen opgenomen te worden.

Eindelijk komt in de „Voorschriften tot uitvoering” de bepaling voor:

„De opmeting van drooge gronden, die buiten de kadastrale metingen vallen, geschiedt van bestuurswege.

„Buiten de kadastrale metingen vallen gronden, die na de ontginning spoedig weer verlaten worden, omdat verminderde vruchtbaarheid van den bodem een langer voortgezette bebouwing niet loonend zou maken.”

Door die bepaling wordt de gogo- of hoemahteelt d. i. de zoo verderfelijke zwerfende landbouw niet, zooals, in het belang van het staatsdomein en van den landbouw, zoo dringend noodig is, tegengewerkt en belet, maar bestendig en zelfs van bestuurswege opzettelijk aangemoedigd en in de hand gewerkt.

Die z. g. wisselvallige velden toch zullen van bestuurswege worden opgemeten en in de landrente aangeslagen, doch alleen voor zoover zij bebouwd worden; waarvan het gevolg is, dat de gronden, die verlaten worden om ze tegen anderen te verwisselen vrijgesteld worden van den landrente-aanslag, waardoor alzoo van regeeringswege een premie wordt verleend aan die verwisseling van gronden, en dat, terwijl het bestuur het middel in handen heeft aan dien wisselbouw voor goed een einde te maken.

Ingevolge art. 4 van de nieuwe ontginnings-ordonnantie van Stbl. 1896 n°. 44 kan het bestuur de vergunning tot nieuwe ontginning verleen en onder zulke voorwaarden als het zelf dienstig acht; terwijl in de 3de alinea van art. 42 van de bovenvermelde voorschriften voor de détailmetingen de bepaling voorkomt

„bijaldien op de in art. 39 bedoelde velden (de z. g. wisselvallige velden) hier en daar ook eenige vrucht- of andere boomen voorkomen, zoo worden ze, bij de opmeting, toch onder de tegalvelden gerangschikt.” d. i. dan

worden ze ook door het kadaster opgemetten en even als de andere drooge velden voor vast in de landrente aangeslagen, zonder bij het onbeplant laten afschrijving te ontvangen.

Wanneer dus in het vervolg door het bestuur geen enkele vergunning tot ontginning meer uitgereikt wordt dan onder de voorwaarde, dat er ook eenige vrucht- of andere boomen op geplant moeten worden, dan wordt aan dien wisselbouw een einde gemaakt.

Wanneer toch een inlander zijn grond eenmaal met vrucht- of andere boomen, ten genoegen van het bestuur natuurlijk, dus behoorlijk beplant heeft en er in het vervolg landrente voor betalen moet, onverschillig of hij er ook nog jaargewassen op teelt, dan zal hij er wel niet toe overgaan dien grond te abandonneeren.

Mocht dat geval zich onverhoopt toch voordoen dan geeft de 3de alinea van datzelfde artikel van de ontginnings-ordonnantie het bestuur de bevoegdheid om, met het oog op het Staatsbelang, de vergunning tot nieuwe ontginning te weigeren.

Mocht de verspreide ligging van die gogovelden bezwaren opleveren om ze kadastraal op te meten, vooral om met juistheid de ligging op de kaarten te bepalen, dan zou vooraf, in overleg met de landbouwers, een regeling kunnen worden getroffen waarbij, binnen ieder desagebied, een aaneengesloten uitgestrektheid wildernis voor die gogo-teelt werd bestemd, en aan iederen planter zijn deel daarin aangewezen, met abandonneering van hun allerwege verspreid liggende grondstukken, die dan weldra weer wildernis en later bosch zouden worden.

Zulk een regeling werd reeds aanbevolen door den hoofdinspecteur Dr. Sollewijn Gelpke en ook te voren al met goed gevolg, in de residentie Japara in toepassing gebracht.

In ieder geval komt het niet rationeel voor dat de regeling van deze aangelegenheid geheel buiten de ordonnantie om geschiedt.

Het gevolg daarvan is echter nu, dat het terzijde stellen van die uitzondering ook geen wijziging in de ordonnantie zal behoeven te brengen.

Wanneer bovenstaande beschouwingen mochten leiden tot het aanbrengen van de aanbevolen wijzigingen in de ordonnantie, dan zou de jarenlang hangende landrente-quaestie volledig zijn opgelost.

den Haag, October 1896.

L. WESSELS.

Nieuwe landrente-regeling voor de Preanger.

Art. 1. In de residentie Preanger-Regentschappen, wordt, onder den naam van „landrente“ belasting geheven van de gronden, — de nipa bosschen en de vischvijvers d. o. begrepen — waarop zakelijke rechten worden uitgeoefend en die niet vallen onder de bepalingen omtrent de verponding.

Artt. 2. Van de heffing zijn vrijgesteld:

a. nieuw ontgonnen sawah-velden, gedurende de eerste drie jaren na voltooiing van den aanleg, zoomede gedurende eenzelfde tijdperk of korter, ter beoordeeling van het hoofd van gewestelijk bestuur, andere nieuw ontgonnen gronden, wanneer de aanleg terrasgewijs heeft plaats gehad of daaraan bijzondere moeielijkheden of kosten zijn verbonden geweest;

b. De gronden, uitsluitend dienende tot den openbaren eeredienst en tot den algemeenen dienst of in gebruik als algemeene begraafplaats dan wel als gemeene weide tot de dorpen behorende.

Art. 3. Voor de heffing worden de gronden onderscheiden in twee soorten nl.

1. Sawahs,

2. drooge gronden, nipahbosschen en vischvijvers,

Art. 4. 1. Tot grondslag voor de heffing strekt voorts de, als resultaat der speciaal daartoe verrichte onderzoekingen en metingen, tot stand gebrachte splitsing, voor iedere desa afzonderlijk, van de gezamenlijke gronden van elke der in art. 3 genoemde soorten in perceelen: wordende onder een perceel verstaan een complex gronden, die nagenoeg dezelfde productiviteit hebben, zoomede ieder onderdeel daarvan, dat van de aangrenzende gronden geheel is afgescheiden door de perceelgrenzen, aangegeven in de voorschriften betreffende de metingen.

2. Voor zoo verre landrenteplichtige gronden niet bij een

perceel zijn ingedeeld, omdat zij eerst na de aanwijzing en meting der perceelen in ontginning zijn gebracht, komen zij, na voorloopige opmeting, afzonderlijk voor de heffing der belasting in aanmerking.

Art. 5. 1. Van sawahs wordt als landrente geheven een evenredig deel van de belastbare opbrengst.

2. Onder de belastbare opbrengt van sawahs wordt verstaan het geldswaardig bedrag der bruto-opbrengst van één padie-oogst, na aftrek van tien pikols padie per bouw, alles berekend na indrooging.

3. De bruto-opbrengst wordt berekend naar de uitgestrektheid en de gemiddelde opbrengst per bouw.

4. Het geldswaardig bedrag wordt berekend naar de gemiddelde marktwaarde.

Art. 6. 1. Naar gelang harer productiviteit worden de sawah-perceelen, binnen elk district, in overleg met de betrokken hoofden en bevolking, door onderlinge vergelijking tot groepen verenigd.

2. De gemiddelde bruto-opbrengst per bouw wordt, voor elk dier groepen, bepaald naar de uitkomsten, bij de in art. 4 bedoelde onderzoekingen, verkregen van proefoogsten in eenige, door het hoofd van gewestelijk bestuur aan te wijzen, normale oogstjaren, met inachtneming tevens van plaatselijk in te winnen inlichtingen.

3. De gemiddelde opbrengst per bouw wordt, voor de sawahs, die behooren tot de in het laatste lid van art 4 bedoelde gronden, bepaald naar die van de gelijksoortige, tot een perceel vereenigde, sawahs van dezelfde desa.

Art. 7. 1. De gemiddelde marktwaarde der padi wordt door het hoofd van gewestelijk bestuur kringsgewijs vastgesteld naar de prijzen die, gedurende de jaren waarover vertrouwbare gegevens kunnen verkregen worden, betaald zijn in den tijd dat de verkoop der padi, naar het oordeel van het hoofd van gewestelijk bestuur, onder normale omstandigheden plaats had.

2. De streken waar geen verkoop van padi, in eenigszins beduidende hoeveelheid, plaats heeft worden, door het hoofd van gewestelijk bestuur, ingedeeld bij een der kringen waarmede zij, ten aanzien van de waarde der padi, geacht worden in overeenkomstige omstandigheden te verkeerem.

Art. 8. 1. Het als belasting te betalen gedeelte van de belastbare opbrengst der sawahs zal bedragen minstens 8 en ten hoogste 20 percent.

2. Het juiste percentage wordt dessasgewijs bepaald door den gouverneur-generaal, op voorstel van het hoofd van gewestelijk bestuur; welk bestuurshoofd, bij de opmaking van dat voorstel, rekening houdt met den économischen toestand en — voor zooveel noodig is voor een geleidelijken overgang tot den nieuwen aanslag, met het bedrag dat tot dus ver is betaald geworden.

3. De eventueel op te leggen verhoogingen van de belasting der sawahs zullen voor elk tijdvak, waarover zij worden vastgesteld, en voor elke desa niet meer bedragen dan 25 percent.

4. In buitengewone gevallen kan de gouv.-gen. gelasten een verhooging op te leggen van meer dan 25 percent.

5. De beoordeeling van den economischen toestand heeft plaats met behulp van districtsmonographiën, naar een door den directeur van binn. bestuur vastgesteld model, door Europeesche ambtenaren van het binn. bestuur vervaardigd.

Art. 9. 1. Van de drooge gronden, vischvijvers en nipabosschen zal niet minder dan f 0.25 en niet meer dan f 20.— per bouw aan belasting worden geheven

2. Het aantal klassen, waarin de drooge gronden, vischvijvers en nipabosschen voor den aanslag der belasting zullen worden verdeeld, alsmede het juiste bedrag per bouw, in iedere klasse, aan belasting te betalen worden districtsgewijs bepaald, door den gouv.-generaal op voorstel van het hoofd van gew. bestuur; welk bestuurshoofd, bij de opmaking van dat voorstel, rekening houdt met de belasting per bouw sawah in dezelfde streek, en met de waarde verhouding van de drooge gronden, vischvijvers en nipabasschen tot sawahs en van de eerste onderling.

3. De klasseering der gronden perceelsgewijs of, wat betreft de drooge gronden, vischvijvers en nipabosschen die behooren tot de in het laatste lid van art. 4 bedoelde gronden, afzonderlijk geschiedt door de betrokken Europeesche ambtenaren van het binnenlandsch bestuur in overleg met de betrokken inlandsche bestuursambtenaren, met de desbestuurders en de landbouwers.

Art. 10. 1. De perceelen en de gronden die, volgens deze ordonnantie, bij hare inwerking treding landrenteplichtig zijn worden, voor elke desa, opgenomen in kohieren die daar het hoofd van gewestelijk bestuur worden vastgesteld.

2. Tevens wordt het bedrag der belasting, voor elk perceel en voor elk niet bij een perceel ingedeeld grondstuk verschuldigd, door het hoofd van gewestelijk bestuur vastgesteld en in de kohieren vermeld.

3. Dat bedrag geldt voor het jaar waarin het is vastgesteld en voor elk der volgende negen jaren, behoudens wijziging, voor zooveel noodig, bij gebleken onjuistheden in de metingen en berekeningen, bij duurzame vermindering van de belastbare opbrengst en bij toepassing van art. 13.

Art. 11. 1. De aanslag der perceelen wordt, op de wijze door het hoofd van gewestelijk bestuur te bepalen, ter kennis gebracht van de rechthebbenden op de tot die perceelen behoorende gronden.

2. De repartitie der belasting geschiedt zoo veel mogelijk door de belastingschuldigen zelve.

3. Zij worden daarbij voorgelicht door Commissiën, bestaande uit ambtenaren en beambten van het binnenlandsch bestuur en, zoo noodig, van het Kadaster, die daarvoor door het hoofd van gewestelijk bestuur worden aangewezen en die zelve de repartitie uitvoeren in de gevallen dat de belanghebbenden het daarover onderling niet eens kunnen worden.

4. Van deze repartitie wordt aanteekening gehouden in een kohier, waaruit, na vaststelling door het hoofd van gewestelijk bestuur, aan elken belastingschuldige een uittreksel wordt verleend, houdende opgaaf van het bedrag door hem individueel verschuldigd.

5. Eveneens worden uittreksels uit de in art. 10 bedoelde kohieren verleend aan de belastingschuldigen voor de gronden, die niet bij perceelen zijn ingedeeld.

Art. 12. 1. Bij het begin van elk jaar na dat, waarin deze ordonnantie in werking treedt, worden de gronden, die in den loop van het vorig jaar landrenteplichtig zijn geworden, na voorloopige opmeting en bepaling van de gemiddelde opbrengst of klasseering, als bedoeld in het laatste lid van de artikelen 4, 6 en 9, in de kohieren opgenomen en in de belasting aangeslagen.

2. De aanslag ondergaat in de volgende jaren, voor zoover die vallen in het tijdvak, bij het laatste lid van art. 10 bedoeld, geen wijziging dan in de daar genoemde gevallen.

3. Het laatste lid van art. 4 is van toepassing op de belastingschuldigen voor de hier bedoelde gronden.

Art. 13. De gronden die hebben opgehouden landrenteplichtig te zijn, worden, zoo noodig na voorloopige opmeting, van bestuurswege, bij het begin van elk jaar van de kohieren afgevoerd.

Art. 14. 1. Voor sawahs, die gedurende het geheele jaar onbeplant zijn gebleven, wordt, op verzoek der belanghebbenden, voor dat jaar, door het hoofd van gewestelijk bestuur, ontheffing van landrente verleend.

2. Ook kan, door het hoofd van gewestelijk bestuur voor een, door hem te bepalen tijdvak van ten hoogste drie jaren, ontheffing van landrente worden verleend voor gronden, die, reeds landrenteplichtig zijnde, door aanleg van terrassen of andere bijzonder moeilijke of kostbare werkzaamheden in een beteren cultuurtoestand worden gebracht.

Art. 15. Voor sawahs, waarvan in eenig jaar, ten gevolge van deugdelijk geconstateerd misgewas, de opbrengst, vermindert met het geldswaardig bedrag van 10 pikols padi, niet meer bedraagt dan de helft van de in artikel 4 bedoelde belastbare opbrengst, wordt, op verzoek van belanghebbenden, voor dat jaar, door het hoofd van gew. bestuur, de landrenteaanslag verminderd, in everendigheid van de geleden schade.

Art. 16. Bij het bestaan van andere buitengewone en gewichtige redenen dan misgewas kan, zoowel van sawahs als voor andere gronden, ontheffing of vermindering van landrente worden verleend door den gouv.-generaal.

Art. 17. 1. De desahoofden innen de landrente, houden daarvan aantekening en storten de ontvangen bedragen ter aangewezen plaats.

2. Zij genieten daarvoor acht ten honderd van de geinde som. Dat bedrag wordt hun bij elke storting uitgekeerd.

Art. 18. 1. Het hoofd van gew. bestuur stelt de vereischte regelen vast ten opzichte van de inning der landrente.

2. Voor den 20^{en} December van elk jaar moet het verschuldigde bedrag zijn afbetaald.

Art. 19. 1. Overeenkomstig door den gouv.-generaal te geven voorschriften wordt, gedurende het tijdvak van 10 jaren, in art. 10 bedoeld, en gedurende elk volgend tienjarig tijdvak, het noodige gedaan ter voorbereiding van een nieuwen aanslag der landrente.

2. In elk nieuw tienjarig tijdvak geschiedt de heffing der landrente naar de in deze ordonnantie gestelde regelen, wordende dan op het eerste jaar van zoodanig tijdvak toegepast wat bepaald is omtrent het jaar, waarin deze ordonnantie in werking treedt.

Art. 20. 1. De gouv.-generaal bepaalt, districtsgewijs, het jaar, met den aanvang waarvan de in deze ordonnantie vervatte regeling in werking treedt.

2. Voor de aldus aangewezen districten treedt dan te gelijk buiten werking de ordonnantie van 11 Dec. 1872 (Stbl. n°. 219b) met de sedert daarin aangebrachte wijzigingen en aanvullingen.

Art. 21. 1. Deze ordonnantie is niet van toepassing op de gronden, op hoog gezach met koffie beplant, noch ook — behoudens het bepaalde in het derde lid van dit artikel — op de gronden vrijwillig met koffie beplant, vallende in de omschrijving van art. 1.

2. De op die gronden verkregen koffie blijft aan de verplichte levering aan den lande onderworpen.

3. De vrijwillig met koffie beplante gronden, waarop ook andere gewassen geteeld worden, kunnen geheel of gedeeltelijk, overeenkomstig door het hoofd van gewestelijk bestuur te geven voorschriften, worden onderworpen aan de heffing van landrente op den voet van deze ordonnantie.

En opdat enz.

STATISTISCHE GEGEVENS

omtrent het verband tusschen graanprijzen en invoer-
rechten op graan, alsmede tusschen tarweprijzen
en broodprijzen.

Nu bij de aanstaande Kamerverkiezingen de strijd tusschen Bescherming der Nederlandsche graanproductie en Vrijen aanvoer van graan een belangrijke rol schijnt te zullen spelen, maak ik de hier nevensgaande statistische kaart openbaar, op welke men kan zien welken invloed de graanrechten in Duitschland op de graanprijzen hebben uitgeoefend en tevens welk verband er bestaat tusschen de prijzen van de tarwe en van het tarwebrood.

Op deze kaart, loopende van af het jaar 1862, wordt aangegeven de prijs van het kilogram tarwe (resp. gebuild tarwemelkbrood), en de prijs is uitgedrukt in Nederlandsche centen.

I.

De kaart behelst in de eerste plaats eene vergelijking tusschen de tarweprijzen te Londen en te Rotterdam tegenover den jaarlijkschen middenprijs in Duitschland. In Duitschland was, evenals in de genoemde havenplaatsen, tot 1 October 1879 de invoer van tarwe vrij, uitgenomen de drie jaren 1862, '63 en '64, toen een invoerrecht geheven werd van ongeveer $\frac{1}{4}$ Ned. cent per kilo (nl. 40 Pfennige per 100 kilogram), een recht zóó gering, dat het geen verwondering mag baren zoo zijn invloed aan statistische waarneming ontsnapt.

Daarna zijn in het Duitse Bijk graanrechten geheven, en wel naar het volgend tarief (ik vermeld hier enkel het invoerrecht op de tarwe):

	Per 100 kilogram.		Per kilogram in Nederlandsche munt.
van 1 Oct. 1879—Juli 1885	1	Mark . .	f 0.00 ⁶
Juli 1885—1887	3	"	" 0.01 ⁸
1887—Jan. en Maart 1892	5	"	" 0.03
Sedert 1892.	3.50	"	" 0.02 ⁵

Wijzen de feiten aan, dat tot 1880 de tarweprijzen in Duitschland gelijk waren aan die te Londen en Rotterdam, en dat daarna eene verheffing der prijzen in Duitschland valt waar te nemen, welke verheffing weder rijst of inkrimpt naarmate het invoerrecht verhoogd of verminderd wordt, — dan is, afgezien van alle theoretische bewijsvoering, de invloed van de invoerrechten voldoende door de feiten zelve bewezen.

Men vergelijke nu delijn met de —·—·—·— lijn.

De —·—·—·— lijn wijst tot 1884 den tarweprijs te Londen en sedert 1884 den tarweprijs te Rotterdam. Zij is tot 1884 ontleend aan de graphische statistiek welke men vindt aan het slot van het werk van een der zorgvuldigste statistici dezer eeuw, den Engelschen geleerde W. Stanley Jevons, *Investigations in currency and finance* (Londen 1884). Sedert 1884 zijn mij de gegevens regelmatig verstrekt geworden door den heer van Stolk, directeur der Meel- en broodfabriek de Korenschoof te Utrecht, met inachtneming van den eisch dat zij in den loop der jaren steeds dezelfde hoedanigheid van tarwe betreffen.

Ten overvloede zijn deze gegevens sedert 1884 vergeleken met eene statistiek uit eene andere bron. In de *Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik* (Jaargang 1896, bl. 612) heeft Prof. J. Conrad te Halle den loop der tarweprijzen van 1885 tot 1896 ter Londensche Beurs in eene graphische statistiek wêergegeven. De door hem gevonden lijn is op mijne kaart aangeduid door eene —+—+—+ lijn. Men ziet hieruit hoezeer de gegevens omtrent de tarweprijzen te Rotterdam met die van Prof. Conrad overeenstemmen.

Bezit men alzoo eenerzijds den loop der tarweprijzen in de havens van geheel vrij handelsverkeer, gelijk Londen en Rotterdam, aan de andere zijde bezit men de gegevens om eene lijn te teekenen van de jaarlijksche middenprijzen der tarwe in Duitschland. Deze gegevens zijn berekend door Dr. Müller-Berlin, algemeen secretaris van den Duitschen „Landwirthschaftsraih“, een adviseerend College der Deutsche Regeeringen over landbouwzaken. De gegevens zijn gepubliceerd op bl. 7 van Bijlage 3 der *Verhandlungen des D. Landwirthschaftsraih*, 5 en 6 Maart 1895 („Ueber Massregeln zur Hebung der Getreidepreise in Deutschland“). Zij loopen tot 1894. Voor

het jaar 1894 is de middenprijs door mij berekend uit gegevens, op bl. 14 derzelfde Bijlage. Voor 1895 is de middenprijs door mij overgenomen uit eene opgaaft van Prof. Conrad te Halle (Jahrbücher der Nat. ök. u. Stat. 1896, bl. 603). Volgens Dr. Müller waren de middenprijzen voor tarwe in de Pruisische Monarchie als volgt (in Nederlandsche munt, per kilogram):

1862 f 0.12 ⁸	1870 f 0.12 ¹	1880 f 0.13 ¹	1890 f 0.11 ⁵
1863 " 0.11	1871 " 0.14	1881 " 0.13 ²	1891 " 0.13 ³
1864 " 0.08 ¹	1872 " 0.14 ⁵	1882 " 0.12 ⁴	1892 " 0.11 ³
1865 " 0.09 ⁷	1873 " 0.15 ⁸	1883 " 0.11 ¹	1893 " 0.09
1866 " 0.11 ⁷	1874 " 0.14 ⁴	1884 " 0.10 ³	1894 " 0.08 ⁵
1867 " 0.15 ⁴	1875 " 0.11 ⁷	1885 " 0.09 ⁷	
1868 " 0.15	1876 " 0.12 ⁶	1886 " 0.09 ⁴	
1869 " 0.11 ⁶	1877 " 0.13 ⁸	1887 " 0.09 ⁸	
	1878 " 0.12	1888 " 0.10 ⁴	
	1879 " 0.11 ⁷	1889 " 0.10 ⁹	

Brengt men deze prijzen op kaart, dan blijkt terstond dat in 1880 een stijging boven den Londenschen prijs heeft plaats gehad, en dat deze afwijking grooter is geworden bij de vermeerdering der invoerrechten in 1885 en 1887, — terwijl daarentegen de afwijking weder geringer is geworden in 1892.

II.

Bestaat er verband tusschen de prijzen der tarwe en die van het tarwebrood?

Raadplegen wij weder de feiten.

De broodprijzen in Nederland sedert 1862 zijn bekend uit twee bronnen:

1°. de aanbestedingsprijzen van het gesticht Meerenberg, jaarlijks gepubliceerd in de Jaarcijfers: zij zijn op de kaart weergegeven door eene ————— lijn;

2°. de mededeelingen van Mr. de Bruyn Kops in de Jaarcijfers der Vereeniging voor de Statistiek sedert 1881 en volgende. Deze gegevens, op de kaart weergegeven door de _____ lijn, loopen tot 1884. Zij zijn bij nader onderzoek mij gebleken vooral in de jaren 1862—1877 een meer vertrouwbare bron te zijn dan de aanbestedingsprijzen van Meerenberg. Sedert 1884 zijn zij door mij gecontinueerd

met behulp van de opgaven, welke de directeur van de Mij de Korenschoof te Utrecht mij regelmatig heeft doen toekomen. De prijzen uit Utrecht zijn die, waarvoor het kilogram gebuild tarwemelkbrood geleverd wordt aan de poort der fabriek zelve. Bij de depôthouders wordt de prijs met f 0.01 verhoogd (detailprijs). De opgaven uit Utrecht wijzen de fluctuatiën aan ook gedurende den loop des jaars.

De loop der lijnen wijst onmiskenbaar het nauw verband aan tusschen de prijzen van de grondstof en van het product. De ruimte tusschen beide komt op rekening van alle andere uitgaven (arbeidsloon, melk, gist, slijtage machinerieën, enz.) Deze ruimte heeft bovendien de fabriek in staat gesteld om in de laatste jaren een dividend van gemiddeld ongeveer 6 pCt. uit te keeren.

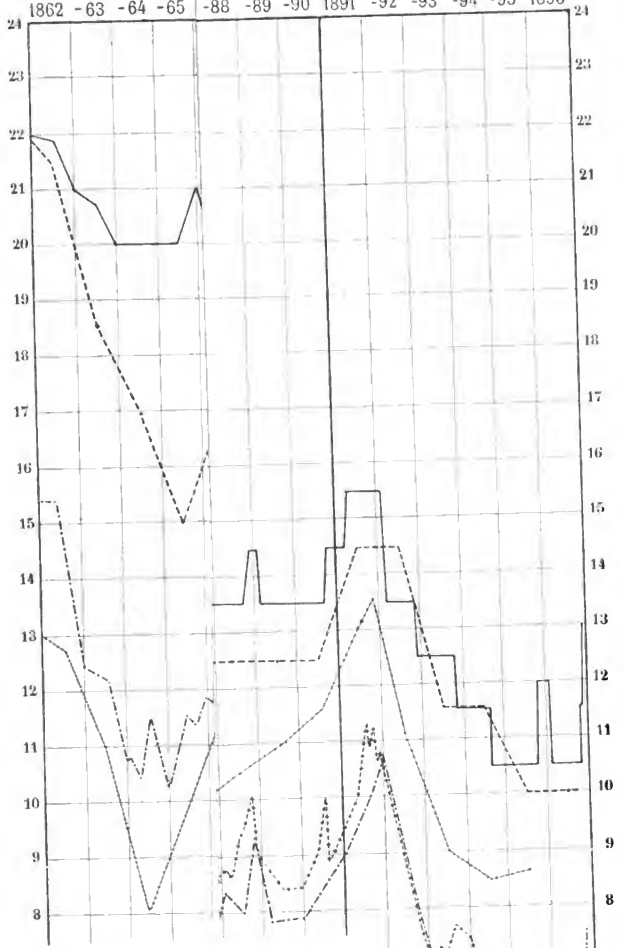
Dit dividend, te berekenen over een kapitaal van f 300.000, is niet zoo groot, — in 1896 was het slechts 3 pCt.! — of het zal nagenoeg geheel verdwijnen, indien in Nederland de tarwe slechts één halve cent per kilogram duurder wordt, en de fabriek niet tegelijkertijd den prijs van haar brood met hetzelfde bedrag vermeerdert. Men verneemt wel eens de bewering dat de verhooging der tarweprijzen den broodprijs onveranderd kan laten daar zij kan worden verhaald op de winsten der broodbakkers; doch staan deze winsten niet onder den druk eener scherpe mededinging? Juist terwijl ik dit schrijf melden de bladen het Jaarverslag van de Leidse Broodfabriek, een der meest winstgevende broodfabrieken van Nederland. Deze keerde over 1896 een dividend uit van 20 pCt. over een kapitaal van f 50.000. De aandeelhouders verdeelden dus een som van f 10.000. De fabriek leverde in 1896 1.842.037 kilogram brood, ongerekend de beschuit. Indien deze fabriek alzoo op elk kilogram brood één halve cent minder verdient, vermindert haar winst met f 9.210, en verdwijnt bijkans heel haar dividend.

Op economisch gebied circuleert menige legende, en hiertoe mag ook de voorstelling worden gerekend dat een verhooging van graanprijzen mogelijk is zonder gelijke verhooging van de prijzen des broods.

Utrecht.

Prof. D'AULNIS DE BOURQUILL.

1862 -63 -64 -65 -88 -89 -90 1891 -92 -93 -94 -95 1896

----- Loop der prijzen van SCHOOF te Utrecht.

..... Loop der prijzen van t

- . - . - . Jaarlijkse middenprijs, a. p. bl. 603.

———— Prijzen van het kilogr. DE.

----- Prijzen van het kilogr

DE REGELING DER PROGRESSIE BIJ GEMEENTELIJKE INKOMSTENBELASTINGEN.

De behandeling van het wetsontwerp tot „Regeling der financieele verhouding tusschen het Rijk en de gemeenten en herziening der algemeene regelen ten aanzien der plaatselijke belastingen“ heeft op nieuw de aandacht gevestigd op een der belangrijkste punten uit de theorie der inkomstenbelasting, namelijk op de regeling der progressie. Dit wetsontwerp, zooals het luidt na de mondelinge behandeling in de Tweede Kamer, verplicht de gemeentebesturen tot toepassing van het zoogenaamde Benthamsche stelsel, in welk stelsel van elk inkomen eene vaste som wordt afgetrokken voor kosten van noodzakelijk levensonderhoud en van het overblijvend deel een constant percentage wordt geheven. Behalve de bevoegdheid de grootte van den aftrek te regelen in verband met de samenstelling van het gezin, wordt afwijking van den gestelden regel slechts toegestaan voor zoo ver de belastingbedragen door deze afwijking geene aanmerkelijke wijziging ondergaan. Na de verklaring door den Minister van Binnenlandse Zaken in de Tweede Kamer afgelegd, dat de bedoeling van deze laatste bepaling niet is eene ruimere progressie toe te laten, doch alleen aan de Regeering de vrijheid te geven eene belastingregeling goed te keuren ondanks onbeduidende afwijkingen van het Benthamsche stelsel, mist deze bepaling zoo goed als elke praktische waarde. Wordt het ontwerp tot wet verheven, dan zullen alle gemeentebesturen genoodzaakt zijn na 1 Januari 1901 hunne belastingverordeningen te persen in het keurslijf van het Benthamsche stelsel.

Bij het debat in de Tweede Kamer werd van verschillende zijden gewaarschuwd tegen het voorschrijven eener uniforme regeling voor alle gemeenten, waardoor het rekening houden met plaatselijke toestanden en verhoudingen voortaan zoo goed

als onmogelijk zal zijn gemaakt, en werd door de heeren Gerritsen, Hintzen en Goeman Borgesius een drietal amendementen voorgesteld, die alle de strekking hadden voor de gemeenten eene grootere mate van vrijheid te behouden. Geen dezer amendementen mocht echter eene meerderheid verwerven, en het regeeringsvoorstel werd, op dit punt ongewijzigd, aangenomen. Bij de beoordeeling van dezen uitslag moet behalve op den druk, die door de Regeering werd uitgeoefend door de bedreiging met intrekking van het wetsontwerp, tevens gelet worden op de omstandigheid, dat wellicht geen onderwerp zich zoo slecht leent voor eene behandeling door eene talrijke vergadering als het cijfervraagstuk, dat hier aan de orde was. Om de onjuistheid van een aangevoerd argument te kunnen aantoonen, is het bij een onderwerp als dit vaak noodig een bepaald voorbeeld in getallen uit te werken, waartoe in het debat de tijd natuurlijk ontbreekt. Dat bij de mondelinge behandeling een aantal onjuistheden onweersproken, een aantal misverstanden onopgelost bleven, kan dan ook geen verwondering wekken.

Het komt mij voor dat, ook na de in de Tweede Kamer gevallen beslissing, eene objectieve behandeling van de vraag, aan welke eischen de progressie bij eene inkomstenbelasting — en in het bijzonder bij eene gemeentelijke inkomstenbelasting — moet voldoen, en op welke wijze het mogelijk is door wettelijke bepalingen de gemeenten te dwingen de progressie binnen redelijke grenzen te houden, van belang kan worden geacht. Tot zulk eene zakelijke behandeling, waarbij de technische zijde van het vraagstuk op den voorgrond wordt geplaatst, zal in de volgende bladzijden eene poging worden gewaagd.

I.

Bij de vaststelling eener inkomstenbelasting is geen onderdeel der regeling voor de belastingschuldigen van zoo overwegend belang als de bepaling der belastingbedragen, die van de verschillende inkomens zullen worden geheven. Aan welke algemeene eischen eene goede regeling der betrekking tusschen inkomen en belastingbedrag moet voldoen, zal hier in de

eerste plaats worden onderzocht. Daarbij zal de vraag, of het wenschelijk is de belasting meer of minder sterk progressief te maken, oubesproken blijven.

De eenvoudigst denkbare regeling is zeker wel die, waarbij de verschuldigde belasting evenredig gesteld wordt met het inkomen, en dus van elk inkomen, groot of klein, hetzelfde belastingpercentage wordt geheven. Deze meest eenvoudige regeling is echter voor de praktijk geheel onbruikbaar, daar het in elk geval onmogelijk zal blijken te zijn van de zeer kleine inkomens zelfs het geringste belastingbedrag te heffen, zoodat, hoe ook de verdere regeling moge uitvallen, inkomens beneden een zeker minimum vrijgesteld moeten worden.

Dit minimum kan beschouwd worden als het bedrag vereischt voor de kosten van het volstrekt noodzakelijke levensonderhoud. Dat van hem, wiens inkomen onvoldoende is om in de meest noodzakelijke levensbehoeften te voorzien, geen belasting mag worden geheven, behoeft naar ik meen geen nader betoog. Maar ook hij, die ongevoelig mocht zijn voor dit billijkheidsargument, zal op grond van de overweging, dat aanslagen van inkomens beneden zekere grens even zoo vele oninbare posten zullen opleveren, de noodzakelijkheid van vrijstelling der zeer kleine inkomens moeten toegeven. Er bestaat derhalve eene grens, waar beneden men geen belasting wil, en in elk geval geen belasting kan heffen.

Waar deze grens moet worden getrokken, hangt af van de plaatselijke omstandigheden. In het algemeen zal zij in de groote steden hooger moeten worden aangenomen dan in de kleine steden en in deze laatste wederom hooger dan in de plattelandsgemeenten. Waar hij, die in Amsterdam van een inkomen van f 400 moet leven, zelfs niet aan de meest noodzakelijke levensbehoeften kan voldoen, zal in eene plattelandsgemeente de bezitter van een gelijk inkomen eene zekere mate van welstand genieten, en zelfs in staat zijn een zij het ook gering bedrag aan de gemeentekas af te staan. Hierbij moge opgemerkt worden, dat terwijl eene te lage vaststelling der grens waar beneden geen belasting wordt geheven zeker verkeerd is te achten, het te hoog trekken dezer grens evenzeer verdient te worden afgekeurd. Waar een inkomen toelaat, dat een klein bedrag wordt afgezonderd, zonder dat hierdoor

bezuinigd behoeft te worden op de uitgaven voor volstrekt noodige levensbehoefte, daar zou het verkeerd zijn dit inkomen geheel vrij te stellen. Het is toch van groot sociaal belang te achten, dat een zoo groot mogelijk deel der gemeentenaren een direct geldelijk belang heeft bij een zuinig beheer der gemeentefinanciën. De grens, waar de belastingheffing aanvangt, moet daarom niet te laag, maar ook in geen geval te hoog worden getrokken. Bij de vaststelling er van moet men zich alleen laten leiden door de vraag, van welk inkomen zonder bezwaar een zij het ook luttel bedrag kan worden geheven, en mogen andere overwegingen geen gewicht in de schaal leggen. Zoo mag de meerdere of mindere progressie, die men voor de hoogere inkomens wenschelijk acht, op de bepaling van de grens, waar de belastingheffing zal beginnen van geen invloed zijn. Een stelsel, zooals het straks te bespreken Bentham'sche, dat er van zelf toe leidt de grens hooger te trekken dan noodig is, moet daarom stellig worden afgekeurd.

Aan den eisch tot vrijstelling der inkomens onder een zeker minimum paart zich onmiddellijk een tweede eisch nl. tot gedeeltelijke ontlasting der inkomens, die dit minimum slechts weinig overtreffen. Van eene regeling, waarbij deze inkomens met het volle belastingpercentage worden getroffen, zou een ondragelijke druk op de kleine inkomens het gevolg zijn. Stelt men de grens van de belastbare inkomens op f 350 en het belastingpercentage op 5 pCt., dan zou van een inkomen van f 400, f 20 zijn verschuldigd, en dus van de f 50 waarmede het inkomen is aangegroeid f 20 of 40 pCt. aan de gemeentekas moeten worden afgestaan, eene regeling die zeker door niemand verdedigd zal worden.

De noodzakelijk gebleken ontlasting der inkomens, die de grens van belastbaarheid slechts weinig overtreffen, kan op twee wijzen worden verkregen. Vooreerst door van alle inkomens het bedrag, dat voor noodzakelijk levensonderhoud is aangenomen, af te trekken en van het overblijvend deel een nader te regelen percentage te heffen. In de tweede plaats kan de ontlasting der kleine inkomens verkregen worden door eene regeling, waarbij deze slechts ten deele worden aangeslagen, en eerst waar het inkomen een zeker bedrag overschrijdt,

het volle belastingpercentage wordt geheven. Men spreekt dan wel van eene degressie, die op de kleine inkomens wordt toegepast.

Het is deze in de tweede plaats genoemde weg, die door vele gemeenten bij de regeling harer inkomstenbelastingen is gevolgd. Ten einde de waarde dezer methode te kunnen beoordeelen, moge hier als voorbeeld beschouwd worden de belastingverordening der gemeente Delft.

Inkomen	Bedrag waarover het inkomens wordt aangeslagen.	Aanslag bij eene heffing van 4 pCt.	Belasting geheven van de aangroeiing van het inkomens.
f 500	—	—	—
- 600	f 120	f 4.80	f 4.80
- 700	- 210	- 8.40	- 3.60
- 800	- 320	- 12.80	- 4.40
- 900	- 405	- 16.20	- 3.40
- 1000	- 500	- 20.—	- 3.80
- 1100	- 605	- 24.20	- 4.20
- 1200	- 720	- 28.80	- 4.60
- 1300	- 845	- 33.80	- 5.—
- 1400	- 980	- 39.20	- 5.40
- 1500	- 1125	- 45.—	- 5.80
- 1600	- 1280	- 51.20	- 6.20
- 1700	- 1445	- 57.80	- 6.60
- 1800	- 1620	- 64.80	- 7.—
- 1900	- 1805	- 72.20	- 7.40
- 2000	- 2000	- 80.—	- 7.80
- 2100	- 2100	- 84.—	- 4.—
- 2200	- 2200	- 88.—	- 4.—

Deze verordening bepaalt, dat inkomens beneden f 600 zijn vrijgesteld, dat van een inkomens van f 600 slechts f 120 met het volle belastingpercentage wordt aangeslagen, een inkomens groot f 700 over f 210 wordt belast enz., terwijl inkomens van f 2000 en hooger ten volle worden aangeslagen. Stelt men het belastingpercentage op 4 pCt., ongeveer overeenkomende met het percentage, dat in de laatste jaren is geheven, dan vindt men dat door de verschillende inkomens verschuldigd zijn de belastingbedragen, die in de 3de kolom worden aangehouden.

Om in eene belastingregeling het juiste inzicht te verkrijgen, is het wenschelijk dat men niet alleen voor elk inkomens het verschuldigde belastingbedrag beschouwt, maar dat men tevens nagaat, hoe dit bedrag met het inkomens aan-

groeit. Dit kan geschieden door voor elk inkomen te bepalen het bedrag waarmede de belasting toeneemt, als het inkomen aangroeit met f 100, dus de belasting die van deze aangroeiing van het inkomen wordt geheven.

Past men deze berekening toe op de Delftsche belasting-schaal, dan vindt men dat, terwijl de eerste 5 honderdtallen guldens zijn vrijgesteld, van het zesde honderdtal f 4.80 of 4.8 pCt. wordt geheven, van het zevende honderdtal 3.6 pCt., van het achtste 4.4 pCt., van het 9de 3.4 pCt. enz. van het twintigste honderdtal 7.8 pCt. en van alle volgende deelen van het inkomen slechts 4 pCt., welke uitkomsten te vinden zijn in de laatste kolom van bovenstaande tabel. De onregelmatigheid dezer cijfers springt in het oog. Hoe men ook over de wenschelijkheid eener meer of minder sterke progressie moge denken, zeker is het onbillijk van het 20ste honderdtal guldens van het inkomen 7.8 pCt. te heffen, en alle volgende gelijke deelen van het inkomen met slechts 4 pCt. te belasten. Als bij inkomens grooter dan f 2000 van elke aangroeiing van het inkomen slechts 4 pCt. aan de gemeentekas behoeft te worden afgestaan, gaat het niet aan van de aangroeiing van een kleiner inkomen een grooter offer te vragen.

Het valt niet moeilijk in te zien, dat de onregelmatigheid, die hier voor den dag treedt, een noodzakelijk gevolg is van het aangenomen stelsel van degressie, waarbij alle inkomens boven zekere grens met het volle percentage en kleinere inkomens slechts ten deele worden aangeslagen, en dat zij ook bij betere toepassing van het stelsel niet kan worden vermeden. Stel dat de inkomens boven f 2000 ten volle worden belast, bijv. met 5 pCt., en op de kleinere inkomens eene degressie wordt toegepast. Drie inkomens van f 1500, f 2000 en f 2500 zouden, als van alle inkomens het volle percentage werd geheven, belast worden met f 75, f 100 en f 125. Nu valt echter het inkomen van f 1500 onder het bereik der degressie, en wordt dus slechts ten deele belast. De belasting, die van dit inkomen is verschuldigd, bedraagt dus in elk geval minder dan f 75, stel bijv. f 60 (waarbij een aanslag over 80 pCt. is ondersteld). De aangroeiing van het inkomen van f 1500 tot f 2000 doet dan de belasting stijgen van f 60 tot f 100, dus met f 40 of met 8 pCt. van de vermeerdering van het

inkomen. Daarentegen zal bij aangroeiing van het inkomen van f 2000 tot f 2500 van de f 500, waarmee het inkomen is toegenomen, slechts f 25 of 5 pCt. moeten worden afgestaan. Hieruit blijkt voldoende dat, hoe ook de degressie wordt geregeld, bij het punt waar de degressie ophoudt steeds eene plotselinge daling ontstaat in het percentage, dat van de opeenvolgende deelen van het inkomen wordt geheven. Een zeer zware druk op de inkomens, die dicht bij dit punt zijn gelegen, is hiervan het gevolg. Neemt men in aanmerking, dat het punt waar de degressie ophoudt gewoonlijk niet ver van f 2000 verwijderd is, dan blijkt dat het de middelmatige inkomens zijn, die in dit stelsel onevenredig zwaar gedrukt worden ten bate der groote inkomens.

In het bovenstaande is, naar ik geloof, voldoende toegelicht waarom het stelsel van degressie, dat nog steeds door vele groote gemeenten — ook door de hoofdstad — wordt toegepast, onvoorwaardelijk moet worden afgekeurd. Dit kan te eerder geschieden omdat het beoogde doel, nl. ontlasting der inkomens, die het vrijgesteld minimum slechts weinig overtreffen, op veel volkomener wijze bereikt kan worden door, zooals hierboven reeds werd aangegeven, bij elk inkomen het bedrag, dat voor noodzakelijk levensonderhoud is aangenomen, onbelast te laten.

Op het eerste gezicht zal het wellicht onbillijk schijnen, dat ook van een zeer groot inkomen een zij het ook klein deel van alle belasting wordt vrijgesteld, en zullen sommigen dit — hoewel ten onrechte — als eene bevoordeeling der groote inkomens beschouwen. Men vergete echter niet, dat door den aftrek, die op alle inkomens wordt toegepast, het totaal belastbaar inkomen zal dalen, waardoor, ten einde dezelfde opbrengst te behouden, van het belastbaar inkomen een hooger percentage moet worden geheven. Deze stijging van het percentage nu zal voor de groote inkomens van meer invloed zijn dan de geringe aftrek, welken deze inkomens genieten, terwijl voor de kleine inkomens juist het omgekeerde plaats vindt.

Uit het vorenstaande blijkt, dat bij elke goedgeregelde inkomstenbelasting het bedrag, dat voor noodzakelijk levensonderhoud is aangenomen, van alle inkomens moet worden afgetrokken, en slechts het overblijvend deel mag worden be-

last. Deze aftrek behoort dus niet uitsluitend thuis in een bepaald progressiestelsel, maar vormt den grondslag, waarvan elke regeling behoort uit te gaan.

Het bedrag, dat voor kosten van noodzakelijk levensonderhoud wordt aangenomen, en dat blijkens het bovenbesprokene van elk inkomen moet worden afgetrokken, zal in het vervolg kortweg de aftrek en het overblijvend deel het belastbaar inkomen genoemd worden.

Er zal nu onderzocht worden of belastbare inkomens van verschillende grootte met hetzelfde percentage, dan wel met ongelijke percentages belast moeten worden. Ook bij dit onderzoek verdient het aanbeveling te letten op de belasting, die van elke aangroeiing van het inkomen wordt geheven

Door alle inkomens met hetzelfde percentage te belasten, verkrijgt men het zoogenaamde Benthamsche stelsel. In dit stelsel wordt van elk inkomen een vast bedrag afgetrokken en van het overblijvend deel een constant percentage geheven. Als voorbeeld van eene toepassing van het Benthamsche stelsel moge beschouwd worden eene regeling, waarbij de aftrek op f 400 en het percentage op 5 pCt. gesteld is. Men vindt dan:

Inkomen.	Belastbaar inkomen.	Aanslag.	Belasting, per f 100, geheven van de aangroeiing van het inkomen.	Percentage van het geheele inkomen.
f 400	—	—	—	0
- 500	f 100	f 5	f 5	1
- 600	- 200	10	- 5	1.67
- 700	- 300	15	- 5	2.14
- 800	- 400	20	- 5	2.5
- 900	- 500	25	- 5	2.78
- 1.000	- 600	30	- 5	3.—
- 1.500	- 1.100	55	- 5	3.67
- 2.000	- 1.600	80	- 5	4.—
- 5.000	- 4.600	230	- 5	4.6
- 10.000	- 9.600	480	- 5	4.8
- 100.000	- 99.600	4.980	- 5	4.98

Terwijl van elk inkomen de eerste 4 honderdtallen guldens zijn vrijgesteld, wordt van elk volgend honderdtal f 5 geheven.

Let men op het percentage, dat over het geheele inkomen is verschuldigd (laatste kolom), dan blijkt het geleidelijk toe

te nemen, doch steeds, ook voor de grootste inkomens, kleiner dan 5 te blijven. De stijging van dit percentage is in het begin zeer sterk, maar wordt langzamerhand zwakker om voor inkomens boven f 10.000 van geen beteekenis meer te zijn.

Ontegenzeggelijk verdient het Benthamsche stelsel de voorkeur boven de regeling, die bij toepassing eener degressie wordt verkregen. De getallen in de voorlaatste kolom, die de belasting aangeven, welke per f 100 van de aangroeiing van het inkomen wordt geheven, vertoonen niet meer zulke wonderlijke sprongen, als bij de Delftsche verordening het geval bleek te zijn. Toch is naar mijne meening, in het Benthamsche stelsel slechts een eerste stap op den goeden weg gedaan, en is dit stelsel nog voor groote verbetering vatbaar. Tot motiveering dezer uitspraak moge het volgende dienen.

In het Benthamsche stelsel wordt elk inkomen verdeeld in twee deelen. Van het eerste deel, dat geacht wordt gebruikt te worden om te voorzien in de volstrekt noodzakelijke kosten van levensonderhoud, wordt geen belasting geheven, terwijl het tweede deel ten volle wordt belast. Dus een plotselinge overgang van geheele vrijstelling op volle belasting.

Met de omstandigheid, dat op de deelen van het inkomen, die noodig zijn om den bezitter voor gebrek te behoeden, en waarvan op dien grond niets kan worden afgestaan, deelen volgen die bestemd zijn om te voldoen aan behoeften, wier vervulling wel niet volstrekt noodzakelijk, maar toch hoogst wenschelijk is, en waarvan dus slechts weinig kan worden betaald, wordt in het Benthamsche stelsel geen rekening gehouden. Als in het bovenbehandeld voorbeeld de aftrek van f 400 niet te hoog is gesteld, en dus van het 4de honderdtal guldens nog volstrekt geen belasting kan worden geheven, zal de volle belasting, waarmede het 5de honderdtal wordt getroffen, ongetwijfeld te zwaar drukken. En omgekeerd, wanneer mag worden aangenomen, dat van het 5de honderdtal zonder bezwaar het volle percentage kan worden geheven, dan volgt hieruit dat ook van het 4de honderdtal wel reeds een klein offer had kunnen worden gevraagd, en dat dus de aftrek op f 400 te hoog is gesteld. In het Benthamsche stelsel wordt de belastingheffer geplaatst voor de keuze, om of de inkomens, die het bedrag dat voor kosten van noodzakelijk

levensonderhoud is aangenomen slechts weinig overtreffen, bovenmatig zwaar te belasten, of deze inkomens door het aannemen van een te hoogen aftrek geheel vrij te stellen. Het is moeilijk te zeggen, welk van beide gevolgen als het minste kwaad is te beschouwen.

Het volgend voorbeeld moge dit nog nader toelichten. Men denke zich eene gemeente, waar de plaatselijke omstandigheden van dien aard zijn, dat van een inkomen van f 300 reeds eene kleine bijdrage aan de gemeentekas kan worden gevraagd, en de aftrek dus gevoegelijk op circa f 250 kan worden aangenomen. Is de aftrek vastgesteld en kent men tevens het bedrag, dat de belasting moet opbrengen, dan is daarmede ook het percentage bepaald dat van de belastbare inkomens moet worden geheven. Stel, dat in de bedoelde gemeente voor dit percentage bij een aftrek van f 250 5 pCt. wordt gevonden. De belastingbedragen worden dan:

Inkomen.	Belastbaar inkomen bij een aftrek van f 250.	Belastingbedrag bij eene heffing van 5 pCt. van het belastbaar inkomen en een aftrek van f 250.	Belastingbedrag bij eene heffing van 6 pCt. van het belastbaar inkomen en een aftrek van f 450.
f 250	—	—	—
- 300	f 50	f 2.50	—
- 350	- 100	- 5.—	—
- 400	- 150	- 7.50	—
- 450	- 200	- 10.—	—
- 500	- 250	- 12.50	f 3.—
- 600	- 350	- 17.50	- 9.—
- 700	- 450	- 22.50	- 15.—
- 800	- 550	- 27.50	- 21.—
...

De belastingbedragen, die bij deze regeling van de inkomens tusschens f 300 en f 800 worden geheven (zie 3de kolom), zijn — het valt niet te ontkennen — zeer hoog. Van een inkomen van f 600 wordt reeds bijna 3 pCt., van een inkomen van f 800 bijna 3½ pCt. geheven. Is nu de belastingheffer van oordeel, dat deze druk moet worden verlicht, dan kan dit in het Benthamsche stelsel alleen geschieden door den aftrek te verhoogen. Verlaging van het percentage bij onveranderden aftrek toch zou de opbrengst der belasting doen dalen, en mag dus niet in aanmerking komen. Wenscht men van een inkomen van f 600 niet meer dan f 9, en van een inkomen

van f 700 niet meer dan 4 f 15 te heffen, dan moet de aftrek op minstens f 450 gesteld worden. De verhooging van den aftrek doet de som van alle belastbare inkomens dalen en maakt dus een hooger belastingpercentage noodig. Dit zal bijv. stijgen van 5 pCt. op 6 pCt., in welk geval men de belastingbedragen vindt voorkomende in de laatste kolom.

De ontlasting der inkomens van f 500 — f 800 is nu wel is waar bereikt, maar heeft tot onvermijdelijk gevolg gehad de geheele vrijstelling der inkomens van f 300 — f 500, dus van inkomens die zonder bezwaar een klein offer kunnen brengen. Is het aantal dezer inkomens groot, dan zal de gemeentekas hierdoor belangrijke schade lijden, welke schade moet worden goed gemaakt door eene aanmerkelijke verhooging van het belastingpercentage. Bedenkt men tevens, dat door de verhooging van den aftrek een groot deel der burgerij persoonlijk belang bij een zuiwig beheer der gemeentefinanciën zal verliezen, dan ligt de gevolgtrekking voor de hand, dat het Benthamsche stelsel geen voldoende elasticiteit bezit om zich naar de verschillende eischen te voegen, en in elk geval ongeschikt is als verplicht stelsel voor alle gemeenten te worden voorgeschreven.

Nu de gebreken, die in het Benthamsche stelsel voortvloeien uit den plotseligen overgang van vrijstelling op totale belasting der inkomensdeelen, zijn erkend, ligt het voor de hand hoe deze nadeelen kunnen worden vermeden, en valt het gemakkelijk de grondslagen aan te geven, waarop eene goede progressieregeling moet steunen.

Reeds werd er op gewezen, dat de aftrek zoo laag moet worden bepaald, dat deze werkelijk niet meer aangeeft dan de som noodig om te voldoen aan de volstrekt noodzakelijke levensbehoefte. Wordt aan dezen eisch vastgehouden, dan zullen de volgende deelen van het inkomen gebruikt worden om te voldoen aan behoeften, die van de volstrekt noodzakelijke slechts weinig verschillen, en zal van deze deelen slechts een matig percentage mogen worden geheven. Dit percentage moet geleidelijk aangroeien, totdat eene zekere maximum-waarde is bereikt. Elk volgend deel van het inkomen wordt namelijk gebruikt om te voldoen aan behoeften, wier vervulling minder

noodzakelijk is dan die, voor welke de voorafgaande deelen van het inkomen zijn gebruikt, zoodat van elk volgend deel een grooter percentage aan den fiscus kan worden afgestaan. Deze stijging van het percentage moet echter ophouden, zoodra deelen van het inkomen worden bereikt, die gebruikt worden voor uitgaven bij welke van noodzakelijkheid of zelfs van eene hooge mate van wenschelijkheid geen sprake meer is. Boven deze grens moeten alle deelen van het inkomen met het maximum-percentage worden belast. Het punt, waar deze grens moet worden getrokken, hangt in hoofdzaak af van de plaatselijke verhoudingen en bovendien van de mate van progressie, die men wenscht te bereiken. In plattelandsgemeenten kan de grens wellicht bij een inkomen van f 1000 à 2000, in de groote steden bij een inkomen van f 2000 à f 4000 worden getrokken.

Bij het ontwerpen eener belastingschaal moeten dus de volgende grondslagen worden aangenomen:

1. de aftrek, dat is het deel dat van elk inkomen onbelast blijft, waarvoor is aan te nemen de som noodig voor volstrekt noodzakelijke levensbehoefden,

2. de grens, waarboven elke aangroeiing met het maximum-percentage wordt belast,

3. het minimum-percentage, dat geheven wordt van de eerste f 100 (of in het algemeen van het eerste deel) van het belastbaar inkomen,

4. het maximum-percentage, waarmede elke aangroeiing van het inkomen boven de onder 2 genoemde grens wordt belast,

terwijl voorts voor een geleidelijken overgang van het minimum-op het maximum-percentage moet worden gezorgd. Het spreekt van zelf, dat de verschillende grondslagen, vooral de beide percentages, moeten worden vastgesteld in verband met het bedrag, dat door de belasting moet worden opgebracht. Dit kan het gemakkelijkst geschieden door aanvankelijk voor het maximum-percentage 1 pCt. te nemen. Blijkt dan de opbrengst der belasting bijv. slechts $\frac{1}{3}$ bedragen van de som, welke de gemeente noodig heeft, dan worden ten slotte alle percentages met 5 vermenigvuldigd.

De mate der progressie hangt, behalve van de grootte van den aftrek, in hoofdzaak af van de verhouding van het maximum- tot het minimum-percentage. Waar zoo straks naar

een middel zal worden gezocht om de progressie binnen matige grenzen te houden, daar zal dus dit middel te vinden zijn in de bepaling, dat deze verhouding eene bepaalde grenswaarde niet mag overschrijden. Toch verlieze men niet uit het oog, dat een laag aanvangspercentage het mogelijk maakt ook den aftrek laag te houden, waardoor het aantal belastingschuldigen toeneemt en de opbrengst der belasting stijgt. Het bleek zelfs, dat eene vermindering van het aanvangspercentage, als zij gepaard gaat met eene verlaging van den aftrek, in plaats van verzwaring, verlichting van druk voor de groote inkomens tengevolge kan hebben.

Op de grootte der progressie is bovendien van invloed de bepaling van de grens, waarboven de deelen van het inkomen met het maximum-percentage worden belast. Hoe hooger deze grens wordt getrokken, des te zwaarder offers zullen van de groote inkomens worden gevraagd.

Ter nadere toelichting van de wijze, waarop de boven uiteengezette algemeene beginselen moeten worden toegepast, zullen hier op den grondslag dezer beginselen een paar progressieschalen worden ontworpen.

In de eerste plaats moge beschouwd worden eene plattelands-gemeente, waar de plaatselijke omstandigheden van dien aard zijn, dat de aftrek op niet hooger dan f 250 behoeft te worden gesteld. De grens, waarboven elke aangroeiing van het inkomen met het volle percentage wordt belast, moge op f 1000 worden aangenomen. Voorloopig wordt het minimum- en het maximum-percentage op 2.2 pCt. en op 6 pCt. gesteld. Wanneer mocht blijken, dat deze percentages eene te lage of eene te hooge opbrengst geven, dan kunnen zij later in gelijke verhouding worden verhoogd of verlaagd.

Nadat in de eerste kolom van onderstaande tabel de verschillende inkomens zijn ingeschreven, worden in de tweede kolom de beide vetgedrukte getallen geplaatst: het aangenomen minimum-percentage (2.2) naast het kleinste inkomen (f 300), waarvan belasting wordt geheven, het maximum-percentage (6) naast het kleinste inkomen, dat de op f 1000 aangenomen grens overschrijdt.

Inkomen.	Percentage verschuldigd van de aan- groeiing van het inkomen.	Belasting verschuldigd van de aan- groeiing van het inkomen.	Aanslag.	Percentage verschuldigd van het geheele inkomen.	Aanslag bij toe- passing van het Benthamsche stelsel en f 450) aftrek.	Aantal aanslagen.
	pCt.	f	f	pCt.	f	
250	—	—	—	0	—	
300	2.2	1.10	1.10	0.37	—	100
350	2.4	1.20	2.30	0.66	—	200
400	2.6	1.30	3.60	0.9	—	150
450	2.8	1.40	5.—	1.11	—	110
500	3	1.50	6.50	1.3	3	100
600	3.5	3.50	10.—	1.67	9	100
700	4	4.—	14.—	2.—	15	100
800	4.5	4.50	18.50	2.31	21	100
900	5	5.—	23 50	2.61	27	80
1000	5.5	5.50	29.—	2.9	33	80
1100	6	6.—	35.—	3.18	39	70
1200	6	6.—	41.—	3.42	45	60
1500	6	18 —	59.—	3.93	63	60
2000	6	30.—	89.—	4.45	93	40
3000	6	60.—	149.—	4.97	153	30
4000	6	60.—	209.—	5.23	213	20
5000	6	60.—	269.—	5.38	273	8
10000	6	300.—	569.—	5.69	573	1
25000	6	900.—	1469.—	5.88	1473	1

De tusschenliggende cijfers worden nu zoodanig gekozen, dat een geleidelijke overgang wordt verkregen, terwijl alle volgende plaatsen in deze kolom met het maximum-percentage worden ingevuld.

In de 3de kolom vindt men de belasting, die over de aangroeiing van het inkomen is verschuldigd. Elk cijfer in deze kolom wordt gevonden door het in de voorgaande kolom voorkomend percentage met de aangroeiing te vermenigvuldigen. Waar de aangroeiing juist f 100 bedraagt stemmen de getallen in de 2de en 3de kolom overeen. De aangroeiingen zijn hier met opzet ongelijk genomen, ten einde duidelijk uit te doen komen, hoe gehandeld moet worden als de belastingverordening klassen van ongelijke grootte kent.

Door achtereenvolgende optelling van de getallen in de derde kolom, vindt men in de 4de kolom de aanslagen, waarmede de verschillende inkomens worden getroffen. Van

een inkomen van f 300 is f 1.10 verschuldigd. Van een inkomen van f 350 is verschuldigd de belasting, die van een inkomen van f 300 wordt geheven, en bovendien de belasting, die van de aangroeiing is verschuldigd, dus $f 1.10 + f 1.20 = f 2.30$. Van een inkomen van f 400 wordt geheven f 2.30 (de belasting over f 350 inkomen) + f 1.30 (de belasting over de f 50 waarmede het inkomen is toegenomen), of te zamen f 3.60 enz.

Eindelijk vindt men in de 5de kolom het percentage, dat van het geheele inkomen wordt geheven. Zooals blijkt, klimt dit percentage geleidelijk van 0 voor inkomens van f 250 en minder tot 5.88 voor een inkomen van f 25000, terwijl het ook voor grootere inkomens steeds kleiner dan 6 blijft.

Het is niet van belang ontbloot de hier verkregen progressie-schaal te vergelijken met die, welke gevonden wordt bij toepassing van het Benthamsche stelsel. Zooals hierboven reeds is opgemerkt, mag, als men van een inkomen van f 600 niet meer dan f 9 à f 10, en van een inkomen van f 700 niet meer dan f 14 à f 15 wil heffen, in het Benthamsche stelsel de aftrek niet kleiner dan f 450 worden genomen, waarbij voorloopig het percentage, dat van het belastbaar inkomen wordt geheven, op 6 pCt. wordt gesteld. Men vindt dan de aanslagen voorkomende in de voorlaatste kolom. Terwijl in de ontworpen regeling inkomens van f 300, f 350, f 400 en f 450 achtereenvolgens belast worden met f 1.10 — f 2.30 — f 3.60 en f 5 is men bij gebruik van het Benthamsche stelsel genoodzaakt deze inkomens geheel vrij te stellen. De belasting van een inkomen van f 500 daalt van f 6.50 op f 3. Inkomens van f 600 en f 700 worden in de beide regelingen ongeveer even zwaar getroffen. Eindelijk wordt van inkomens van f 800 en hooger in het Benthamsche stelsel meer (in de meeste gevallen f 4 meer) geheven dan in de op den grondslag van een aangroeiend belastingpercentage ontworpen regeling. Het verschijnsel doet zich hier voor, dat de hoogere aftrek, die in het Benthamsche stelsel het eenige middel is om te ontkomen aan een overbelasting der kleine inkomens, eene zwaardere belasting der groote inkomens ten gevolge heeft, dan bij toepassing van een aangroeiend percentage met kleineren aftrek. Men zal tegen de hier gegeven berekening wellicht aanvoeren, dat het onzeker is, of bij toepassing van het Benthamsche stelsel het per-

centage juist op 6 moet worden aangenomen. Dit percentage wordt bepaald door de voorwaarde, dat de beide regelingen gelijke opbrengst voor de gemeentekas moeten geven, en hangt derhalve af van het aantal inkomens in de verschillende klassen. Neemt men aan, dat de inkomens verdeeld zijn volgens de getallen voorkomende in de laatste kolom, dan is aan deze voorwaarde juist voldaan, en moet in het Bentham'sche stelsel bij een aftrek van f 450 het percentage op 6 pCt. worden aangenomen. Nu zal een ieder moeten toestemmen, dat in deze kolom het aantal groote inkomens, in verhouding tot het aantal kleine, voor eene plattelandsgemeente vrij aanzienlijk is genomen. Was het aantal der groote inkomens kleiner ondersteld, dan zou het percentage hooger dan 6 pCt. moeten worden aangenomen, en zou het verschijnsel waarop gewezen werd, de zwaardere belasting der groote inkomens in het Bentham'sche stelsel, zich in nog sterker mate hebben voorgedaan.

In het voorgaande voorbeeld werd het maximum-percentage op bijna het drievoud van het minimum-percentage gesteld. Toch werd, door reeds spoedig tot het hoogste percentage op te klimmen, eene vrij matige progressie verkregen.

Er moge nu nog een tweede voorbeeld volgen, waarin eerst bij een hooger inkomen tot het maximum-percentage wordt overgegaan, en aldus voor de groote inkomens eene sterkere progressie wordt verkregen. De verdeling der klassen en het aantal inkomens in elke klasse worden genomen in overeenstemming met den in het jaar 1896 in de gemeente Groningen bestaanden toestand.

In de eerste plaats is eene progressieschaal A ontworpen, die zich zoo nauw mogelijk aansluit aan de tegenwoordig te Groningen bestaande regeling. Bij een aftrek van f 400 klimt het percentage, dat van de opeenvolgende deelen van het inkomen wordt geheven van 3 pCt. op 8 pCt., welk laatste cijfer eerst bereikt wordt bij een inkomen van f 24000. De aanslagen blijken slechts zeer weinig te verschillen van die, welke in het jaar 1896 te Groningen zijn geheven. Slechts is de aanslag in de 2de klasse een weinig hooger, daarentegen die in de hoogste klasse wat lager. De Groning'sche belasting-

regeling blijkt dus vrij wel in overeenstemming te zijn met de beginselen, die in het voorgaande werden uiteengezet. De progressie is, vooral voor de hooge inkomens, zeer sterk.

Klasse.	Langste inkomens der klasse.	Progressieschaal A.				Progressieschaal B.			
		Aantal aanslagen.	Percentage verschuldigd van de aangroeiing.	Belasting verschuldigd van de aangroeiing.	Aanslag over 1896.	Percentage verschuldigd van de aangroeiing.	Belasting verschuldigd van de aangroeiing.	Progressieschaal volgens het Ben-thamsche stelsel, $\text{a} = 1.40$, belastingper-centage = 3.28 pCt.	
<i>f</i>		pCt.	<i>f</i>	<i>f</i>	pCt.	<i>f</i>	<i>f</i>		
1	500	1325	3	3.—	3.01	3.5	3.50	5.28	
2	600	1193	4	7.—	6.01 ⁵	4	7.50	10.56	
3	800	727	4.5	16.—	16.04	4.5	16.50	21.12	
4	1000	563	5	26.—	26.06 ⁵	5	26.50	31.68	
5	1300	327	5.2	41.60	41.70 ⁵	5.25	42.25	47.52	
6	1600	308	5.3	57.50	57.74 ⁵	5.50	58.75	63.36	
7	2000	233	5.4	79.10	80.20	5.75	81.75	84.48	
8	2500	148	5.5	106.60	105.26 ⁵	6	111.75	110.88	
9	3000	128	5.6	134.60	132.33	6	141.75	137.28	
10	3500	87	5.7	163.10	161.40 ⁵	6	171.75	163.68	
11	4000	72	5.8	192.10	192.48	6	201.75	190.08	
12	4500	66	5.9	221.60	221.05	6	231.75	216.48	
13	5000	39	6	251.60	250.62 ⁵	6	261.75	242.88	
14	5500	32	6.1	282.10	281.20	6	291.75	269.28	
15	6000	26	6.2	313.10	312.78	6	321.75	295.68	
16	6500	22	6.3	344.60	345.36	6	351.75	322.08	
17	7000	22	6.4	376.60	378.94 ⁵	6	381.75	348.48	
18	7500	24	6.5	409.10	413.53	6	411.75	374.88	
19	8000	19	6.6	442.10	449.12	6	441.75	401.28	
20	9000	14	6.8	510.10	514.28 ⁵	6	501.75	454.08	
21	10000	11	7	580.10	581.45	6	561.75	506.88	
22	11000	10	7.1	651.10	650.62 ⁵	6	621.75	559.68	
23	12000	9	7.2	723.10	721.80	6	681.75	612.48	
24	13000	12	7.3	796.10	794.98 ⁵	6	741.75	665.28	
25	14000	4	7.4	870.10	870.17	6	801.75	718.08	
26	15000	4	7.5	945.10	947.36 ⁵	6	861.75	770.88	
27	16000	5	7.6	1021.10	1026.56	6	921.75	823.68	
28	18000	4	7.7	1175.10	1172.92 ⁵	6	1041.75	929.28	
29	20000	1	7.8	1331.10	1323.30	6	1161.75	1034.88	
30	22000	—	7.9	1489.10	1477.68 ⁵	6	1281.75	1140.48	
31	24000	3	7.95	1648.10	1636.08	6	1401.75	1246.08	
32	26000	—	8	1808.10	1798.48 ⁵	6	1521.75	1351.68	
33	28000	1	8	1968.10	1964.90	6	1641.75	1457.28	
52	144000	1	8	11248.10	12848.04	6	8601.75	7582.08	

Een voorbeeld van eene minder sterke progressie voor de gemeente Groningen vindt men in de schaal B. Daarbij klimt het percentage van $3\frac{1}{2}$ pCt. op 6 pCt., welk laatste cijfer reeds bij een inkomen van f 2000 wordt bereikt. Vergelijken met schaal A, geeft schaal B een iets zwaardere belasting van alle inkomens kleiner dan f 8000, doch een belangrijk lichteren druk voor alle grootere inkomens. Ter vergelijking zijn in de laatste kolom nog geplaatst de aanslagen bij toepassing van het Benthamsche stelsel, waarbij de aftrek op f 400 is gehouden. Voor het verkrijgen van dezelfde opbrengst moet het percentage dan op ongeveer 5.28 pCt. worden aangenomen. Het blijkt, dat bij deze laatste regeling de druk op alle inkomens kleiner dan f 4000 en vooral die op de kleinste inkomens belangrijk toeneemt. Wil men de inkomens van f 800 en f 1000 niet zwaarder aanslaan dan tegenwoordig het geval is, dan moet de aftrek tot minstens f 550 verhoogd worden. Deze verhooging doet echter het belasting-percentage stijgen tot ruim 6 pCt., waardoor de aanslagen van de groote inkomens hooger zullen worden, dan die welke bij toepassing van schaal B worden geheven. Ook hier doet zich dus weer het verschijnsel voor, waarop reeds meermalen werd gewezen.

De belastingschaal, die voor de vermogens-, en ook die welke voor de bedrijfsbelasting is aangenomen, steunt op de beginselen, die in het voorgaande werden uiteengezet. Alleen heeft de overgang van het minimum- tot het maximum-percentage hier niet geleidelijk maar in een enkelen sprong plaats. Herleidt men de vermogens naar een rentevoet van 4 pCt. tot inkomens, en ziet men af van de kleine onregelmatigheid in de belasting der vermogens van f 10.000 — f 15.000, dan kan de regeling, die bij de vermogensbelasting is aangenomen, aldus geformuleerd worden:

Van elk vermogensinkomen blijft de eerste f 400 onbelast, terwijl de volgende deelen van het inkomen belast worden eerst met $3\frac{1}{8}$ pCt., daarna (zoodra het inkomen grooter wordt dan f 8000) met 5 pCt.

Aan de voorwaarde van een geleidelijken overgang van het kleinste op het grootste percentage, wordt bij deze regeling

niet voldaan. Toch zal, zelfs bij het punt waar de sprong wordt gemaakt, het percentage, dat van het geheele inkomen is verschuldigd, geleidelijk blijven toenemen. Men vindt namelijk:

Vermogens inkomen.	Percentage verschul- digd van de aangroeiing van het inkomen.	Aanslag.	Percentage ver- schuldigd van het geheele inkomen.
.....
f 7800	$3\frac{1}{8}$ pCt.	f 231.25	2.96 pCt.
- 8000	$3\frac{1}{8}$ "	- 237.50	2.97 "
- 8200	5 "	- 247.50	3.02 "
.....

Hieruit blijkt dat, al moge een geleidelijke overgang van het kleinste op het grootste percentage de voorkeur verdienen, zelfs de meest plotselinge overgang geen onregelmatigheden van beteekenis doet ontstaan.

De resultaten, die in de voorgaande bladzijden werden verkregen, kunnen aldus worden samengevat:

In elke goed geregelde belastingschaal moet van elk inkomen de som, die geacht wordt noodig te zijn voor de noodzakelijke kosten van levensonderhoud, en waarvan de grootte in verband kan worden gebracht met de samenstelling van het gezin, onbelast blijven.

Van het overblijvend bedrag (het belastbaar inkomen) moeten de opeenvolgende deelen belast worden met een percentage, geleidelijk toenemende van eene minimum- tot eene maximum-waarde.

In de keuze van de verhouding dezer beide percentages en van de grens waar de heffing van het maximum-percentage begint, heeft men het middel de belastingschaal meer of minder progressief te maken.

Zelfs bij een plotselinge overgang van het kleinste op het grootste percentage (zooals bij de vermogens- en de bedrijfsbelasting) zijn de hieruit voortvloeiende onregelmatigheden van geen praktische beteekenis.

Het Benthamsche stelsel verdient in de meeste gevallen geen aanbeveling. Dit stelsel leidt, als men de kleine inkomens niet bovenmatig zwaar wil belasten, tot een te hoogen aftrek. Wordt eene zeer matige progressie wenschelijk geoordeeld,

dan moet deze verkregen worden door het verschil tusschen minimum- en maximum-percentage niet te groot te nemen en reeds spoedig tot de heffing van het maximum-percentage over te gaan, doch niet door toepassing van het Bentham'sche stelsel.

II.

In de voorgaande bladzijden werd onderzocht, aan welke voorwaarden eene goed geregelde progressieschaal moet voldoen. De daarbij verkregen uitkomsten geven tevens, als van zelf, het antwoord op de vraag, door welke bepalingen de wetgever de gemeenten kan dwingen de progressie binnen redelijke grenzen te houden, zonder dat door deze bepalingen de vrijheid der gemeentebesturen, om met de zoozeer verschillende plaatselijke omstandigheden rekening te houden, te veel aan banden wordt gelegd.

Of het wenschelijk is dit doel door wettelijke bepalingen te willen bereiken, en of niet in de koninklijke goedkeuring, die elke gemeentelijke belastingverordening moet verwerven, een voldoende waarborg tegen buitensporige regelingen kan worden gevonden, zal hier niet besproken worden. Het amendement van den heer Gerritsen, dat aan de gemeenten, behoudens de koninklijke goedkeuring, geheele vrijheid in de regeling der progressie wenschte te laten, kan daarom buiten beschouwing blijven. Uitgaande van de onderstelling, dat een wettelijke band wenschelijk wordt geoordeeld, zal het antwoord gezocht worden op de vraag, hoe deze band moet worden gelegd.

Dat door eene verplichte invoering der Bentham'sche regeling het beoogde doel op zeer onvolkomen wijze wordt bereikt, behoeft na de voorafgaande uiteenzetting slechts weinig toelichting meer. Het Bentham'sche stelsel is wegens zijn volslagen gemis aan plooibaarheid geheel ongeschikt om als verplichte regeling aan alle gemeenten te worden voorgeschreven. Is eenmaal de aftrek naar de plaatselijke omstandigheden vastgesteld, dan is het totaal belastbaar inkomen bepaald en tevens het percentage, dat van de belastbare inkomens moet worden geheven, ten einde aan de gemeentekas een gegeven opbrengst te verzekeren. De vaststelling der belastingschaal herleidt zich

dan tot het uitwerken van een rekenkundig vraagstuk, waarbij het rekening houden met de plaatselijke verhoudingen geheel is buitengesloten. Een verlichting van druk voor de kleine inkomens is hier slechts te verkrijgen door eene verhooging van den aftrek, waarbij echter het middel vaak erger dan de kwaal zal zijn. Nog sterker wordt dit bezwaar, waar bestaande regelingen zullen moeten worden vervangen door de Benthamsche progressieschaal. In de meeste gevallen zal dan eene zwaardere belasting der kleine inkomens geheel onmogelijk blijken, en dus in verhooging van den aftrek — waardoor inkomens, die gewoon waren een klein offer aan de gemeentekas te brengen, geheel worden vrijgesteld — de eenig mogelijke uitweg moeten worden gezocht.

Bij het ontwerpen der bepalingen, die de gemeenten moeten dwingen de progressie binnen redelijke grenzen te houden, moet men, naar ik meen, uitgaan van de eischen waaraan blijkens het voorgaande elke rationeele progressie-regeling moet voldoen.

Voorreest kunnen onregelmatigheden in de regeling der progressie worden tegengegaan door de bepaling, dat van elke aangroeiing van eenig belastbaar inkomen ten minste evenveel moet worden geheven als van de aangroeiing van een kleiner belastbaar inkomen met gelijk bedrag. Het bleek reeds, dat elke goed geregelde belastingschaal, zelfs bij de kleinst mogelijke progressie, aan dezen eisch zal voldoen. Met het stellen dezer voorwaarde wordt niet beoogd het verkrijgen eener mathematische elegantie, maar het bij uitstek praktische doel om door den dwang tot regelmatigheid het den gemeentebesturen onmogelijk te maken enkele gegoede gemeentenaren onevenredig zwaar te treffen.

Door de bovenaangegeven bepaling wordt wel eene onregelmatige, doch niet eene zeer sterke progressie buitengesloten. Dit laatste doel kan bereikt worden door te bepalen, dat van de aangroeiing van eenig inkomen in geen geval meer mag worden geheven dan een zeker veelvoud van het percentage, dat van het kleinste belastbaar inkomen is verschuldigd. Het bleek namelijk, dat de mate der progressie in hoofdzaak afhangt van de verhouding van het grootste tot het kleinste percentage, dat van de opeenvolgende aangroeiingen wordt geheven. Door de

keuze van het veelvoud is de wetgever in staat de grens van de geoorloofde progressie juist daar te trekken, waar dit door hem wenschelijk wordt geoordeeld. Wil men slechts eene zeer matige progressie toelaten, men stelle als grens het 2-voud. Wil men den weg tot eene sterkere progressie openhouden, zoo neme men als grens het 3- of 4-voud. In de eerste onderstelling zou nu het wettelijk voorschrift aldus kunnen luiden:

„Van elk bedrag, waarmede eenig belastbaar inkomen toeneemt, moet ten minste evenveel zijn verschuldigd als van de toeneming van een kleiner belastbaar inkomen met gelijk bedrag, en in geen geval meer dan het tweevoud van het percentage, dat van het kleinste belastbaar inkomen wordt geheven.“

Behalve van de verhouding tusschen het kleinste en het grootste percentage bleek de progressie ook af te hangen van het inkomen, waarbij dit grootste percentage wordt bereikt. Wil men de grenzen, waarbinnen de progressie moet worden beperkt, nog scherper trekken, dan zou het daarom wellicht in aanmerking komen tevens te bepalen, dat voor inkomens boven een zeker bedrag (of boven een zeker veelvoud van den aftrek) het percentage, dat van de toeneming van het inkomen is verschuldigd, niet meer mag klimmen.

Vergelijkt men de hier verkregen resultaten met het amendement van den heer Goeman Borgesius, dan blijkt dit amendement bijna volkomen te geven, wat in het voorgaande als wenschelijk werd gevonden. Alleen stelt het naast den zoovevengenoemden eisch nog de voorwaarde, dat ook van geen belastbaar inkomen, als geheel beschouwd, een hooger percentage mag worden geheven dan het tweevoud van het kleinste percentage, dat van eenig belastbaar inkomen is verschuldigd. Het valt niet moeilijk in te zien dat, als van elk *deel*, waaruit een belastbaar inkomen bestaat, niet meer dan het genoemde tweevoud wordt geheven, ook het *geheele* belastbaar inkomen met niet meer dan dit tweevoud zal zijn belast, zoodat de bovengenoemde bijvoeging zonder bezwaar zou kunnen wegvallen. Waarschijnlijk was het de bedoeling dezer bijvoeging de noodzakelijke gevolgen van de hoofdbepaling duidelijk te doen uitkomen.

Het behoeft na het voorafgaande nauwelijks gezegd te wor-

den, dat de verwerping van het amendement-Borgesius in de zitting van 31 Maart l.l. met 47 tegen 36 stemmen, ondanks de heldere schriftelijke en mondelinge verdediging door den voorsteller, naar mijn oordeel moet worden betreurd. Gaat men in de Handelingen de argumenten na, met welke het amendement is bestreden, dan valt het moeilijk in deze argumenten eene voldoende verklaring van den uitslag der stemming te vinden. De bestrijding kwam in hoofdzaak van den Minister van Binnenlandsche Zaken. Bij de voornaamste argumenten, die door dezen bewindsman werden gebruikt, moge hier nog kortelijk worden stilgestaan.

Herhaaldelijk deed de Minister het voorkomen, alsof eene goede regeling der progressie verkregen kan worden hetzij door een stijgend belastingpercentage, hetzij door het geven van een aftrek aan alle inkomens, alsof echter eene vereeniging dezer beide beginselen tot eene falsificatie van het stelsel zou leiden. In het voorgaande bleek echter, dat een aftrek die op alle inkomens wordt toegepast, niet uitsluitend thuis behoort in het Benthamsche stelsel, ja dat zonder dezen aftrek elke regeling niet te verdedigen onregelmatigheden moet vertoonen. Het eigenaardige van het Benthamsche stelsel moet gezocht worden in de gelijkheid van het percentage, dat van de belastbare inkomens wordt geheven. Wordt van deze gelijkheid afgeveken, dan mag, dit moet worden erkend, Bentham's naam niet meer aan de regeling worden gegeven. Van eene vervalsching van het stelsel is echter geen sprake. Zelfs bleek het, dat de consequente doorvoering van de gedachte, die de grondslag van het Benthamsche stelsel is, noodzakelijk moet leiden tot een klimmend belastingpercentage. Dezelfde gedachten-gang, die er toe brengt de eerste deelen van het inkomen geheel vrij te stellen, moet er toe leiden van de volgende deelen nog niet dadelijk het volle percentage te heffen.

Het Benthamsche stelsel kent alleen geheele vrijstelling en volle belasting, het is het stelsel van alles of niets, dat elke fijnere nuanceering uitsluit. Het is een instrument, dat slechts twee toonen weet voort te brengen, terwijl in het stelsel van den heer Borgesius ook de tusschenliggende noten kunnen worden aangeslagen.

In het Benthamsche stelsel moet alles gevonden worden in

de grootte van den aftrek. In de eerste rede van den Minister leest men: „in de hoogte van welken aftrek alles te vinden is, wat uit het oogpunt van billijkheid gedaan moet worden.“ De voorgaande bladzijden hebben geleerd, dat deze stelling niet bestand is tegen eene nadere beschouwing van de verschillende gevallen, die zich in de praktijk van het gemeentelijk belastingwezen voordoen.

Het krachtigst wapen in den strijd tegen het amendement werd door den Minister ontleend aan de mogelijkheid tot sterker progressie, die door het voorstel wordt geopend. De vrees voor eene sterke progressie deed zeker vele leden hun stem aan het amendement onthouden. ¹⁾

¹⁾ Deze vrees werd wellicht bevorderd door de telkens herhaalde uitspraak van den Minister, dat de aftrek in het Bentham'sche stelsel kan werken als eene progressie 1 : 4, welke verhouding bij aanneming van het amendement-Borgesius zou worden 1 : 8. Hoe de progressie in het Bentham'sche stelsel kan worden uitgedrukt door de verhouding 1 : 4 is mij niet recht duidelijk. Waarschijnlijk denkt de Minister zich eene regeling, waarbij de aftrek op f 300 en het belastingpercentage op 4 pCt. is gesteld. Worden nu klassen aangenomen, die met f 100 opklimmen, dan is f 400 het kleinste inkomen waarvan belasting wordt geheven. Van dit inkomen is verschuldigd f 4 of 1 pCt., terwijl van de grootste inkomens bijna 4 pCt. wordt geheven, zoodat het percentage dat van het geheele inkomen wordt betaald klimt in de verhouding 1 : 4. Als ik de uitspraak van den Minister juist begrijp, dan zou deze verhouding kunnen gelden als maat der progressie.

Dat deze verhouding onmogelijk als zoodanig kan worden gebruikt, blijkt onmiddellijk als men haar nog eens berekent in de onderstelling, dat de klassen niet met f 100 maar met f 50 opklimmen, terwijl de verdere regeling onveranderd blijft. Het kleinste inkomen, waarvan belasting wordt geheven, wordt dan f 350. Hiervan is verschuldigd f 2 of $\frac{1}{2}$ pCt., en de bedoelde verhouding wordt $\frac{1}{2}$: 4 of 1 : 7. Onderstelt men dat, zooals in vele Friesche gemeenten voorkomt, reeds van een belastbaar inkomen van f 10 belasting wordt geheven, dan vindt men zelfs eene verhouding 1 : 31. Eene kleine wijziging in de verdeling der klassen zonder verandering in den loop der progressie doet derhalve de verhouding stijgen van 1 : 4 op 1 : 31. Als de opvatting van den Minister juist ware, dan zou zulk een wijziging in de klasseverdeling vrij wat gevaarlijker zijn dan het voorstel van den heer Borgesius, en zou het zaak zijn tegen het opvoeren der progressie door het aannemen van kleine klassen maatregelen te nemen!

Toch geloof ik, dat bij een juist inzicht in de beteekenis van het voorstel, ook zij die aan eene zwakke progressie de voorkeur geven, het amendement als eene verbetering zouden hebben beschouwd. Het bleek toch, dat door den hoogen aftrek, die in het Benthamsche stelsel moeilijk vermeden kan worden, dit stelsel de groote inkomens vaak zwaarder doet belasten, dan bij stijgend belastingpercentage en kleinen aftrek mogelijk is.

Intusschen werd door den voorsteller volmondig erkend, dat naast betere regeling der progressie tevens beoogd werd versterking der progressie mogelijk te maken in die gemeenten, waar de heffing van een gelijk percentage over alle belastbare inkomens de kleine inkomens te zwaar zal drukken. Welk een verzwaring van druk de invoering van het Benthamsche stelsel voor de kleine inkomens in vele gemeenten ten gevolge zal hebben, kan men nagaan als men ziet, dat in de volgende gemeenten, die reeds nu den aftrek voor noodzakelijk levensonderhoud op alle inkomens toepassen, het percentage dat van het overblijvend belastbaar inkomen wordt geheven bij de bestaande regeling stijgt: te Dockum in de verhouding 1:2, te Westdongeradeel als 2:5, te Dantumadeel als 1:3 en te Tietjerksteradeel zelfs als 1:5. Dat in deze gemeenten de heffing van een gelijk percentage over alle belastbare inkomens onmogelijk zal blijken te zijn zonder gelijktijdige verhooging van den aftrek, kan naar ik meen moeilijk in twijfel worden getrokken.

Behalve door den heer Borgesius werd ook door den heer Hintzen een amendement op het regeeringsartikel voorgesteld, met het doel eene ontlasting der kleine inkomens mogelijk te maken. In het amendement-Hintzen werd het Benthamsche stelsel in hoofdzaak behouden, maar verkregen de gemeenten de vrijheid op alle inkomens beneden het 10-voud van den aftrek eene degressie toe te passen, d. w. z. deze inkomens niet ten volle aan te slaan.

Hierboven werd reeds aangetoond, dat in elk stelsel van degressie bij het punt waar de degressie begint eene plotselinge daling zal voorkomen in het percentage, dat van de opeenvolgende deelen van het inkomen wordt geheven, waardoor de

inkomens, die in de nabijheid van deze grens zijn gelegen, bovenmatig zwaar belast worden. Dit blijft ook dan waar als, zooals in het amendement-Hintzen, van elk inkomen een vast deel onbelast blijft, en dus de degressie niet op het geheele inkomen maar op het belastbaar inkomen wordt toegepast. Zij bijv. de aftrek op f 400 en het belastingpercentage op 5 pCt. aangenomen, terwijl eene degressie wordt toegepast op alle inkomens kleiner dan f 3000. Drie inkomens groot f 2500, f 3000 en f 3500 zijn dan belastbaar over f 2100, f 2600 en f 3100 en worden in het Benthausche stelsel aangeslagen met f 105, f 130 en f 155. Het eerste inkomen valt echter onder het bereik der degressie, en wordt dus slechts ten deele, stel over 80 pCt, aangeslagen. De drie aanslagen worden dan f 84, f 130 en f 155. De bezitter van een inkomen van f 2500, die zijn inkomen met f 500 ziet toenemen, moet derhalve van deze vermeerdering f 46 of 9.2 pCt. aan de gemeentekas afstaan, terwijl van de volgende f 500, waarmede het inkomen stijgt, slechts f 25 of 5 pCt. is verschuldigd. Een soortgelijk verschijnsel zal zich vertoonen bij elke regeling, waarbij eene degressie is aangenomen.

Blijkt derhalve, wat de techniek der regeling betreft, het voorstel van den heer Hintzen bij dat van den heer Borgesius achter te staan, het beoogde doel, het verhinderen eener overmatige progressie, wordt door het eerste voorstel op zeer onvoldoende wijze bereikt. Als toch in eene gemeente de aftrek op f 400 is bepaald, blijft de gemeente geheel vrij in de belasting van alle inkomens kleiner dan f 4000. Wil men de weinige groote inkomens, die deze grens overtreffen, zwaar belasten, dan heeft men slechts het belastingpercentage op bijv. 10 pCt. te stellen, en voorts de degressie zoodanig te regelen, dat ondanks het hooge percentage van de inkomens kleiner dan f 4000 slechts weinig wordt geheven.

De heer Hintzen zeide naar aanleiding van een dergelijk voorbeeld: „Ziehier nu een van die voorbeelden, waarmede men elk voorstel dat zijn grondslag aan grenscijfers ontleent, kan dooddrukken „ Ik geloof echter, dat een poging om met een dergelijk voorbeeld het voorstel van den heer Borgesius te vermoorden weinig succes zou hebben.

Ook zegge men niet, dat eene regeling, als hier geschetst

werd, ondenkbaar is. Het gegeven voorbeeld toont aan, dat zelfs de grootst mogelijke progressie — en nog gemakkelijker elke minder sterke — in het stelsel-Hintzen mogelijk blijft. Acht men eene te hooge opvoering der progressie niet te vreezen, zoo late de wetgever aan de gemeenten geheele vrijheid van handelen. Wenscht men daarentegen deze vrijheid te beperken, men legge een band aan, die werkelijk bindt, en niet een die slechts de vrijheid van regeling belemmert, zonder zelfs de grootste misbruiken te kunnen tegengaan. Ik geloof dan ook dat de verwerping van het amendement-Hintzen niet moet worden betreurd. Niet dat ik zou willen ontkennen, dat bij aanneming de toestand voor vele gemeenten zoude zijn verbeterd. Juist deze verbetering zou echter den toestand dragelijk hebben gemaakt, en daardoor de regeling wellicht voor geruimen tijd hebben bestendigd. Nu het regeeringsvoorstel ongewijzigd is aangenomen, is zulk eene bestendiging, naar ik geloof, niet licht te vreezen, en blijft de mogelijkheid bestaan, dat spoedig deze voor alle gemeenten zoo belangrijke aangelegenheid op bevredigende wijze zal worden geregeld.

den Haag, April 1897.

A. E. RAHUSEN.

ECONOMISCHE KRONIEK.

RIJKS- EN GEMEENTEFINANCIËN. — BELASTINGSTELSEL. — GRONDBELASTING. —
BEHOSSCHING VAN STAATSWEGE. — BEVOLKINGEN. — ARBEIDSWET. — KAMERS
VAN ARBEID. — LANDBOUW-CREDIET. — ORGANISATIE VAN HET
HANDWERK. — MAXIMUM ARBEIDSDAG. — MUNTWEZEN.

Rijks- en gemeentefinanciën. Het wetsontwerp regelende de verhouding tusschen Rijks- en gemeentefinanciën is door de Tweede Kamer op 17 Maart in behandeling genomen en de discussiën zijn 1 April ten einde gebracht. Het stelsel der Rijksuitkeeringen is met geringe wijzigingen aangenomen. De vaste uitkeering per inwoner is in 't belang der minder bevolkte gemeenten gewijzigd door aanneming van een amendement dat het bedrag per inwoner (voorgesteld op f 0.50 tot 5000 zielen en f 2500 + f 1 voor elke inwoner boven de 5000 tot 20.000 zielen) bracht op f 1 tot de 20.000 zielen toe, en daarboven op f 20 000 + f 1.25 per inwoner boven de 20.000 (tegen f 17.500 en f 1.50 per inwoner volgens het regeeringsvoorstel). Berekend werd dat terwijl naar het regeeringsvoorstel het gefixeerde $\frac{1}{3}$ zou blijven gelden voor 576 gemeenten en dus slechts 545 zouden profiteeren, naar dit voorstel 781 gemeenten boven het $\frac{1}{3}$ zouden komen. In verband hieruede werd echter ook voorgesteld en aangenomen, dat het $\frac{1}{3}$ niet zou mogen worden overschreden bij gemeenten, die geen hoofdelijken omslag of andere directe belasting heffen. Het tweede element der uitkeering, de zoogenaamde vergoeding voor gemis aan accijnzen, bleef geheel en al ongewijzigd, ja ging zoo goed als onopgemerkt door. Ook het derde element, vergoeding van buitengewone armenzorgkosten, werd aangenomen, doch niet dan na ernstige bestrijding van de zijde van hen, die er strijd met den geest der armenwet in zagen of een onbillijkheid tegenover gemeenten, die door andere

uitgaven dan die voor 't armwezen zwaar gedrukt worden. Eenigermate werd de ongelijkmatige werking van deze subsidie getemperd door de aanneming van een amendement, dat, uitgaande van het gronddenkbeeld, dat kosten van armenzorg van f 0.80 per inwoner niet bovenmatig drukkend zijn te achten, bepaalde, dat de bijzondere vergoeding niet zal worden genoten in die gemeenten, waar in de laatste drie jaren dit bedrag per inwoner niet is overschreden, en dat in andere gemeenten, waar de toepassing van het stelsel der regeering zou leiden tot een tegemoetkoming in de kosten van armenzorg, die ze zou brengen tot beneden die 80 cents, de vergoeding slechts zal worden genoten tot zoodanig bedrag dat de kosten op dat peil worden gebracht.

De bijzondere vergoeding van $\frac{1}{4}$ der salarissen van burgemeester en secretaris tot een maximum van f 600 werd eveneens, echter niet zonder verzet, aangenomen.

Verworpen werd met 50 tegen 26 stemmen een amendement om bovendien nog de gemeenten te geven een vijfde gedeelte van de zuivere opbrengst der Rijksgrondbelasting op de ongebouwde eigendommen in de gemeente, waarmede dan echter rekening zou worden gehouden ter vermindering van de buitengewone subsidie voor armenzorg. De voorsteller berekende, dat de uitkeering door dit amendement zou stijgen met ongeveer f 650.000. De aanneming der amendementen, die wijziging brachten in de vaste uitkeering per inwoner, zal komen te staan op een meerdere uitgaaf van f 600.000 over de gemeenten beneden de 20.000 zielen, waartegenover staat een vermindering met f 170.000 over die boven de 20.000 zielen. Daarnevens zou eenige bezuiniging worden gewonnen op het tweede element der uitkeering, dat volgens het stelsel van het ontwerp daalt, naarmate het eerste stijgt. Ook het amendement op het derde element der uitkeering zal eenige bezuiniging medebrengen, maar betrouwbare berekeningen werden niet gegeven.

In de voorgestelde regelen betreffende het plaatselijk belastingstelsel is een belangrijke wijziging aangebracht. Het voorstel om de gemeenten het recht te geven twintig buitengewone opcenten op de grondbelasting te heffen met restitutie op den hoofdelijken omslag der inwonenden, ten einde dus langs een omweg de uitwonenden te treffen, werd met 47 tegen 39

stemmen verworpen. Het voorstel om de zoogenaande forensen te treffen door ze voor vier twaalfden in de directe belastingen te doen bijdragen, werd aangenomen, nadat een voorstel om gelegenheid te geven een afzonderlijke bedrijfsbelasting te heffen was verworpen. Het voorstel aangaande de rechten en loonen werd in hoofdzaak goedgekeurd; alleen werd afgestemd de bepaling, dat de tarieven van werken en inrichtingen, die niet vallen onder art. 238 der gemeentewet, de goedkeuring van Gedeputeerde Staten behoeven; ten aanzien van die, welke wel onder art. 238 vallen, werd aangenomen, dat ze niet hooger mogen zijn dan de kostende prijs, wanneer het werken of inrichtingen geldt, die door een wet of verordening aan de gemeente zijn opgelegd of waarvan 't gebruik imperatief is voorgeschreven, of die het verkeer dienen, behalve als dat verkeer binnen de grenzen der gemeente bepaald is. Een voorstel om de zaak ongeregeld te laten, gelijk zij thans is, werd verworpen. Mislukt zijn ook de pogingen om te vergunnen hoogere progressie dan de Benthamsche te brengen in de directe belastingen. Met 43 tegen 40 stemmen werd verworpen een amendement om een geleidelijke progressie te vergunnen, die op zou moeten houden bij een inkomen gelijk aan 5 maal het belastbaar minimum, en met 47 tegen 36 een amendement om geleidelijke progressie toe te laten naar een vaste regel van opklimming met dien verstande dat het percentage, te heffen van 't hoogst belastbare inkomen, niet meer dan tweemaal dat van het laagste zou bedragen.

Op 9 April is het wetsontwerp met 83 tegen 6 stemmen aangenomen.

Belastingstelsel. Van de wetsontwerpen tot verhooging van inkomsten, die nog aauhangig waren, heeft de Tweede Kamer dat tot wijziging van de wet op het recht van successie en overgang in behandeling genomen, alsmede dat op het effecten-zegel, maar dat op de rijwielbelasting laten liggen.

De wijziging van het successierecht is beperkt tot de bepalingen die strekken om ontduiking te voorkomen en tot de verhooging van het overgangsrecht op onroerend goed, nagelaten door niet-ingezetenen. Dit laatste is door de Kamer niet onbelangrijk verhoogd, voor zoover de rechte lijn betreft. De regeering had

voorgesteld dit recht met $3\frac{1}{2}$ pCt. te verhoogen, als compensatie voor de verlaagde grondbelasting en het verlaagde mutatierecht, zoodat het zou komen op $4\frac{1}{2}$ pCt. in de rechte lijn en verder op $8\frac{1}{2}$ pCt. De Kamer bracht het uniform op $8\frac{1}{2}$ pCt., voor dat bijzonder geval dus het in de gansche wet geëerbiedigde verschil tusschen vererving in de rechte lijn en andere verervingen opheffende, niettegenstaande het ernstige verzet der regeering, die de speciale onbillijkheid ten aanzien van ingezetenen van Nederl. Indië en Nederlanders, buitenslands woonachtig, aantoonde. Een poging om het kwaad gedeeltelijk ongedaan te maken door een overgangsbepaling, die dat verhoogde recht slechts toepasselijk zou maken op onroerend goed, na de in werking treding der wet verkregen, mislukte, daar de meerderheid dat in strijd achtte met de genomen beslissing en met het karakter van het successierecht.

Wat nu de ontduikingen betreft, is de bepaling ten aanzien van aftrek van schulden dus geamendeerd:

„de schulden ten laste van den overledene mits aan de volgende voorwaarden zij voldaan:

van elke schuld moet in de aangifte het bedrag, de oorsprong, de tijd van het ontstaan en de naam van den schuldeischer worden vermeld;

van haar bestaan moet reeds vóór het overlijden het bewijs in rechte zijn te leveren geweest; in de aangifte moeten de authentieke of onderhandsche geschriften of de andere middelen waarmede dat bewijs zou kunnen zijn geleverd, worden omschreven;

de onderhandsche geschriften die als bewijsmiddel worden vermeld, moeten reeds vóór het overlijden in de macht van den schuldeischer zijn geweest; dat de aangever overtuigd is dat zulks het geval was, moet in de aangifte worden verklaard;

in de aangifte moet worden verklaard dat den aangever niet gebleken is dat de daarin vermelde bewijzen werden opgemaakt of afgegeven om de betaling van successierechten te ontgaan. De schulden, waaromtrent deze verklaring niet naar waarheid kan worden afgelegd, worden beschouwd als „schuld, welke niet uit den boedel moet worden betaald“, in den zin van het in art. 28 voorkomende eedsformulier.”

Voor de overige bepalingen kunnen wij volstaan met verwijzing

naar de Kroniek van Sept. 1895, waar wij ze geresumeerd hebben. Ze zijn niet noemenswaard veranderd. Slechts valt op te merken, dat de termijn van één jaar voor 't overlijden in de bepaling dat schenkingen binnen dat tijdsverloop aan zekere personen gedaan, beschouwd worden als legaat, verkort is tot 180 dagen. Dezelfde termijnsverkorting is aangenomen voor 't geval van een onverdeeldheid, opgelost door een scheiding, waarbij de overledene een van zijn leven afhankelijk vruchtgebruik of periodieke uitkeering heeft verkregen.

Het wetsontwerp is op 17 Maart aangenomen met 46 tegen 20 stemmen.

De verhooging van het effectenzegel (zie Kroniek van Juni 1895) werd op 6 April onveranderd aangenomen, echter met de bepaling dat zij in werking zal treden op een nader bij de wet te bepalen tijdstip. Uit het debat bleek namelijk, dat de Minister bereid was een voorstel tot opheffing der Rijkstollen in te dienen, als deze wet was aangenomen. Men leidde daaruit af, dat de financieele toestand de verhooging dezer belasting niet noodig maakte, en gaf er daarom de voorkeur aan haar eerst in werking te doen treden, als de afschaffing der Rijkstollen daarmede gepaard ging.

Vermelden wij hier ten slotte dat ook het wetsontwerp tot regeling van de jaarlijksche uitkeering uit de opbrengst der Nederlandsche bedrijfsbelasting aan de Nederlandsch-Indische geldmiddelen (zie Februari-Kroniek) met algemeene stemmen is aangenomen op 10 Maart en dat op 6 April is verworpen met 35 tegen 28 stemmen een motie, waarin de afschaffing van den accijns op het geslacht werd geëischt.

Grondbelasting. De Tweede Kamer heeft met op een na algemeene stemmen op 12 Maart aangenomen het reeds lang hangende wetsontwerp betreffende de herziening van de belastbare opbrengst der gebouwde eigendommen (vgl. Kroniek van October 1895). Het stelsel, door de regeering voorgesteld vond bijval, voor zoover fabrieken en dergelijke inrichtingen betreft, niet tot woonhuis dienende, waarvan de belastbare opbrengst zou gesteld worden op 6 pCt. der waarde, en voor zoover de woonhuizen betreft, wier belastbare opbrengst zou bepaald worden op de gemiddelde jaarlijksche huurwaarde over

de jaren 1892—96 (eerst was voorgesteld 1891—95). Doch veel verzet ontmoette de schatting der gebouwen, tot hoeven behorende, waarvan de regeering voorstelde de opbrengst te schatten op $3\frac{1}{2}$ pCt. der waarde, die waarde berekend naar de kosten, die de stichting van dergelijke gebouwen zou mede brengen, met inachtneming der waardevermindering. Op de bedenkingen in 't voorloopig verslag, waarin en 't percentage veel te hoog werd geacht en bewezen werd dat de stichtingskosten geen maatstaf zijn voor de waarde van 't bedrijf, werd het artikel bij memorie van antwoord dus gewijzigd: De belastbare opbrengst van gebouwde eigendommen tot hoeven behorende, voor zoover niet tot woning ingericht, wordt gesteld op een en half percent van het bedrag, naar de gebruiken der streek noodig voor de stichting van bergplaatsen, stallen en werkplaatsen, voldoende voor de uitoefening van het bedrijf in zijn bestaanden omvang.

Hiertegen nu opperde de commissie van rapporteurs de bedenking, dat het moeilijk ging bij de talrijke landhoeven, die tegelijk tot woning en ten bate van 't bedrijf strekken, scheiding te maken tusschen de woonvertrekken, die naar huurwaarde waren te schatten, en de bedrijfsruimten, waarop deze schatting toepasselijk zou zijn. De Minister meende, dat dit zeer wel zou gaan, maar in 't openbaar debat vond de bedenking weerklank. Wel werd eenerzijds voorgesteld het stelsel der regeering te handhaven maar met verlaging van de $1\frac{1}{2}$ tot 1 pCt., anderzijds tot het stelsel van 't aanvankelijk ontwerp terug te keeren, echter ook met verlaging van de $3\frac{1}{2}$ tot 1 pCt., maar beide amendementen vonden weinig bijval tegenover het voorstel der rapporteurs om de nu voorgedragen wijze van schatting op de geheele landhoeven toe te passen. Ten slotte werd het artikel aangenomen met 59 tegen 18 stemmen in de navolgende redactie: „De belastbare opbrengst van gebouwde eigendommen tot hoeven behoorend, wordt voor zooveel zij tot gebruik van hem die het bedrijf uitoefent, bestemd zijn, gesteld op $1\frac{1}{2}$ pCt. van het bedrag, naar de gebruiken der streek noodig voor de stichting van woningen, bergplaatsen, stallen en werkplaatsen, voldoende voor de uitoefening van het bedrijf in zijn bestaanden omvang.“

Alzoo wordt voortaan een hoeve of boerenwoning niet meer

naar de werkelijke waarde geschat, maar naar hetgeen een niet bestaande woning zou kosten, in overeenstemming met den omvang van 't bedrijf des boers (niet met den omvang zijner familie) naar de gebruiken der streek (niet naar 't vermogen van den bewoner).

De overige artikelen van 't wetsontwerp gaven tot nagenoeg geen opmerkingen aanleiding.

De Regeering heeft nader een wetsontwerp ingediend tot wijziging van artikel 41 der wet van 1870 op de grondbelasting.

De bedoeling is om de gunstige bepaling van dat artikel, krachtens welke voor de droogmakerijen of bedijkingen van buitengewone kostbaarheid en van grooteren omvang dan 500 HA. de termijnen voor de regeling of de nieuwe regeling der belastbare opbrengst kunnen worden verlengd, ook toepasselijk te verklaren op droogmakerijen en bedijkingen van minderen omvang. Op de bestaande droogmakerijen en bedijkingen is deze bepaling niet toepasselijk, maar in het wetsontwerp is een overgangs-bepaling opgenomen voor ondernemingen, die binnenkort met het werk een aanvang zullen maken, indien na 31 Maart a. s., doch vóór het in werking treden dezer wet, tijdig een aangifte is gedaan.

Bebossching van Staatswege. In den vorm eener suppletoire begrooting voor het departement van financiën is een wetsvoorstel aanhangig gemaakt om voor f 38.509,58 aan te koopen van de maatschappen Kootwijk en Kootwijksbosch 622 HA. heide à f 25 en 2064 HA. stuifzand à f 7, met het doel om die gronden van Staatswege te bebossen. De Nederlandsche Heidemaatschappij zal zich met de exploitatie belasten. Zij raamt de ontginningskosten op f 85 per HA., en rekent dat na twee voorbereidingsjaren jaarlijks ongeveer 100 HA. tot bosch zullen kunnen aangelegd worden. Het eerste jaar zal f 7000 besteed worden om drie boerderijen tot een boschwachterswoning te maken met drie arbeiderswoningen.

In de toelichting wordt o. a. gezegd, dat in den loop dezer eeuw wel veel woeste grond tot bouw- en weiland is gemaakt en ook wel heide in bosch omgezet, maar dat, nu de relatief beste gronden voor 't eerste doel bestemd zijn en de roggeprijzen laag blijven, vooreerst niet veel meer in die richting te

wachten is. Voorts dat wel nog voortdurend heide tot bosch, hoofdzakelijk dennenbosch, wordt gemaakt, in de laatste jaren zelfs de lust daartoe zeer is aangewakkerd, deels door den gunstigen invloed der Nederlandsche Heide-Maatschappij, deels door den goeden prijs, die voor 40- à 50-jarige, in de Belgische mijnen bruikbare dennenboomen gemaakt wordt, maar dat juist deze omstandigheid ten gevolge heeft, dat groote dennenbosschen jong gesloopt worden en er een soort van boschbouw ontstaan is, die eigenlijk rooibouw is, omdat hij geen duurzaam bosch ten doel heeft, maar den grond, na een- of tweemaal mijnhout te hebben voortgebracht, tot heide laat terugkeeren.

Ook wanneer dit niet zoo spoedig gebeurt, hebben bosschen hier te lande toch weinig kans op duurzaamheid in handen van particulieren. Zal dus woeste grond, die door aard of ligging niet tot andere ontginning uitlokt, op groote schaal tot bosch worden aangelegd, zonder het bijna zekere vooruitzicht van te eenigertijd weer heide te worden, dan is de Staat, meent de Minister, zoo niet alleen, dan toch het best in de gelegenheid om dat te doen.

De eerste stappen in deze richting zijn reeds, met goedvinden van de Wetgevende Macht en met aanvankelijk gunstigen uitslag, gedaan door het ondernemen eerst van de bebossching van een groot heideveld onder Chaam en Gilze, dat door aankoop van 157 hectaren onder Alfen en Riel vergroot is, vervolgens van de bebossching der duinen onder Schoorl.

In deze richting behoort naar het gevoelen van den Minister, te worden voortgegaan door bebossching van woesten grond, die voor lagen prijs te verkrijgen is, niet deugt voor ontginning op andere wijze en zoo groot is, dat de kosten van beheer van het toekomstig bosch laag kunnen zijn.

Op oeconomische en hygienische gronden en met verwijzing naar hetgeen elders geschiedt, wordt dit verder aanbevolen.

De Kamer nam op 7 April het wetsontwerp met algemeene stemmen aan.

Bevloeiingen. Overeenkomstig het bij de begrooting van waterstaat (zie Kroniek van Januari) beslotene, bevat thans de Staatse. een Kon. besluit van den volgende inhoud:

Aan de „Nederl. Heidemaatschappij“ wordt opgedragen het bevorderen van bevoeiing ten behoeve van den landbouw, in het bijzonder door:

a. het opleiden van bevoeiingsopzichters aan een buitenlandsche „Wiesenbauschule“ en de vorming van personen, geschikt om de behulpzame hand te bieden bij den aanleg en de instandhouding van vloeiveiden;

b. het verspreiden van de kennis der bevoeiingen onder de landbouwers, ook door het houden van voordrachten;

c. het, waar wenschelijk, kosteloos verstrekken van ontwerpen voor den aanleg van vloeiveiden aan belangstellende besturen, vereenigingen of particulieren;

d. het aanleggen op haar kosten, maar zoo mogelijk bij wijze van voorschot, van eenig kunstwerk, zooals een stuw- of inlaatbuis, zonder dat hierbij nochtans sprake kan zijn van bevoordeeling van enkelen;

e. het aanleggen van proefweiden, ten einde proefondervindelijk de weldadige gevolgen van goede vloeiveiden in het licht te stellen.

Door de „Ned. Heidemaatschappij“ wordt jaarlijks, uiterlijk in de maand Mei, aan den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid een verslag ingediend, houdende uitvoerige mededeelingen omtrent al hetgeen door haar ten opzichte der punten a—c bovengenoemd is verricht. Mede wordt in dat verslag melding gemaakt van de financieele uitkomsten met den aanleg van bevoeiingswerken, door of met medewerking van de Maatschappij verkregen, en van de indirecte gevolgen, welke het optreden der Maatschappij op het toepassen van bevoeiing in het algemeen heeft. Eveneens wordt, voor elk der punten a—c bovenbedoeld, opgegeven hoeveel daarvoor in het verslagsjaar is uitgegeven en welke som daarvoor in het jaar, volgende op dat, waarin het verslag wordt uitgebracht, noodig wordt geacht.

De „Ned. Heidemaatschappij“ zal de inlichtingen geven welke, haar door den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid in zake bevoeiingen worden gevraagd en voor zooveel van haar afhangt de gelegenheid geven tot bezichtiging der vloeiveiden aan door genoemden Minister aan te wijzen personen.

Voor de uitvoering van de bovenomschreven taak wordt aan

de „Ned. Heidemaatschappij“ voor het jaar 1897 een subsidie verleend van f 5300.

Arbeidswet. Ter uitvoering der wijziging, in de Arbeidswet aangebracht (zie Kroniek van November jl.), is het volgende Kon. besl. uitgevaardigd (Stbl. 78) en 3 April in werking getreden.

Art. 1. Als arbeid eener vrouw boven den leeftijd van zestien jaren, op welken het verbod van het eerste lid van art. 7 der Arbeidswet niet van toepassing is, wordt aangewezen in een boterfabriek: 1°. het karnen; 2°. het wasschen der boter; 3°. het zouten der boter; 4°. het kneden der boter.

De voorwaarden, die bij den in dit artikel genoemden arbeid moeten in acht genomen, zijn: *a.* dat de arbeid behoort tot de dagelijksche bezigheden der vrouw behoudens dat deze wegens ziekte kan vervangen worden door een andere vrouw; *b.* dat in het tijdvak van 1 Maart tot 1 November die arbeid niet anders wordt verricht dan tusschen 5 en 8 uur des voormiddags en tusschen 4 en 6½ uur des namiddags en in het tijdvak van 1 November tot 1 Maart niet anders dan tusschen 5 en 8 uur des voormiddags; *c.* dat door de vrouw dien dag geen arbeid wordt verricht als in het volgende artikel genoemd.

Art. 2. Als arbeid eener vrouw boven den leeftijd van zestien jaren op welken het verbod van het eerste lid van art. 7 der Arbeidswet niet van toepassing is, wordt aangewezen in een kaasfabriek: 1°. het doorhalen der melk in den kaasbak; 2°. het in den kop zetten en daarin keeren der kaas; 3°. het doeken en randen der kaas; 4°. het uitspoelen der doeken; 5°. het reinigen der voorwerpen, welke dien dag bij den in dit artikel genoemden arbeid zijn gebruikt.

De voorwaarden, die bij den in dit artikel genoemden arbeid moeten worden in acht genomen, zijn: *a.* dat de arbeid behoort tot de dagelijksche bezigheden der vrouw behoudens dat deze wegens ziekte vervangen kan vervangen worden door een andere vrouw; *b.* dat die arbeid niet anders dan tusschen 8 en 11½ uur des voormiddags en tusschen 1 en 2½ uur des namiddags wordt verricht; *c.* dat door de vrouw dien dag geen arbeid wordt verricht als in het voorgaande artikel genoemd.

Kamers van arbeid. De Tweede Kamer heeft in haar zitting van 10 Maart het ontwerp van wet op de Kamers van arbeid met algemeene stemmen aangenomen nadat in een debat van vele dagen eenige over 't geheel niet ingrijpende wijzigingen waren aangebracht.

In art. 1, behandelende oprichting en oprichting der Kamers is deze wijziging aangebracht, dat niet terstond op handelingen in strijd met wet, bestuursmaatregel of reglement opheffing volgt, maar eerst ontbinding wordt uitgesproken, en opheffing eerst geschiedt, als de nieuw gekozen Kamer bij de handeling, die haar ontbinding ten gevolge had, volhardt.

Het doel is thans als volgt in art. 2 omschreven:

De Kamer van arbeid heeft ten doel de belangen van patroons en werklieden in onderlinge samenwerking te bevorderen, door:

a. het verzamelen van inlichtingen over arbeidsaangelegenheden;

b. het dienen van advies aan de hoofden der Departementen van algemeen bestuur en de besturen van provinciën en gemeenten, heizij op aanvraag van die autoriteiten, hetzij uit eigen beweging, ten aanzien van alle onderwerpen, welke de belangen van den arbeid raken;

c. het dienen van advies en het ontwerpen van overeenkomsten en regelingen op verzoek van daarbij belanghebbenden;

d. het voorkomen en vereffenen van geschillen over arbeidsaangelegenheden, ook, voor zoover noodig, door te bewerken dat een scheidsrechterlijke uitspraak tusschen de partijen tot stand kome.

Ter nadere uitwerking van het in art. 2*a* opgedragene en ten einde in 't belang van den arbeid periodieke publicatie van gegevens te bevorderen, is in 't artikel, dat het uitbrengen van een jaarverslag gelast, de nadere bepaling opgenomen:

„Bij algemeenen maatregel van bestuur wordt bepaald, in hoeverre en naar welke regelen de Kamer, afgezien van het verslag, verplicht is inlichtingen als bedoeld in art. 2*a*, te verzamelen en op te zenden aan den Minister van Waterstaat. De aldus bijeengebrachte inlichtingen worden geordend, en, voor zoover zij daarvoor geschikt blijken, periodiek openbaar gemaakt en in afdruk aan de Kamers toegezonden.”

Ten aanzien van art. 2*c* is nog de bepaling opgenomen:

„De Kamer voldoet slechts dan aan een tot haar ingevolge art. 2c, gericht verzoek, indien zij oordeelt, dat dit strekken kan tot bevordering van het doel in den aanhef van art. 2 aangegeven.“ De bevoegdheid van de minderheid om een afzonderlijk advies uit te brengen is uitdrukkelijk erkend.

Over de formulering van 2d ontstond eenige strijd nadat een art. betreffende de tusschenkomst van het bestuur tot het verkrijgen van een scheidsrechterlijke uitspraak, in geval de tusschenkomst van den verzoeningsraad tot niets geleid heeft, door de regeering was teruggenomen. Men wilde nu ook uit art. 2d schrappen, wat daar van 't bewerken van een scheidsrechterlijke uitspraak was gezegd. Doch 't bleek geenszins de bedoeling te zijn de scheidsrechterlijke uitspraak uit te sluiten toen art. 28 werd ingetrokken, slechts om te voorkomen de opvatting, dat daartoe alleen toevlucht zou kunnen worden genomen, als de pogingen van den verzoeningsraad waren mislukt. De bedoeling bleef bestaan om in elken stand van 't geschil gelegenheid te laten, zoo daarvoor gronden waren, een uitspraak van scheidsmannen in te roepen, waarbij dan nog uitdrukkelijk werd geconstateerd, dat ook overeenkomstig het Wetb. v. B.-Rv. en de Recht.-Org. een enkele scheidsman kon worden gekozen of partijen tot een kantonrechter hunner keuze zich konden wenden. Bovendien was nog een bepaling aangenomen, dat ook vrouwen in zulk een geval tot scheidsrechter zouden kunnen worden gekozen. De meerderheid handhaafde de aangevallen woorden van 2d.

In de bepalingen omtrent den verzoeningsraad is overigens deze wijziging gekomen, dat het geschil niet eerst voor de geheele Kamer behoeft te worden gebracht, maar dat het bestuur eerst tracht, indien het meent dat het geschil van eenvoudigen aard is, dat in der minne te beëindigen.

Lang is bij art. 3 gestreden over de vraag, wie patroons en wie werklieden zijn. Het doel der meerderheid was meesterknechts van de werklieden uit te sluiten. Verschillende pogingen om juist te omschrijven, welke de uitgesloten personen zouden zijn, faalden. Men kwam er toen toe telkens aan het Kon. besluit, houdende oprichting eener Kamer, over te laten te bepalen wie „wegens het hun opgedragen gezag over anderen of wegens den aard van hun werkzaamheden“ niet onder de

werklieden zouden worden begrepen. Tevens werd echter bepaald, dat het Kon. besluit zou kunnen bepalen wie „wegens den aard hunner werkzaamheden“ met patroons zouden worden gelijkgesteld. Een poging om de formuleering gelijkkluidend te maken, d. w. z. hier ook in te lasseten de woorden „of wegens het hun opgedragen gezag“ ondervond ernstig verzet: men wilde de mogelijkheid om meesterknechts, opzichters en dergelijken onder patroons op te nemen, absoluut uitsluiten.

In art. 5 werd uitdrukkelijk geconstateerd, dat de patroons ook slechts patroons, de werklieden ook slechts werklieden mogen kiezen. Daar intusschen volgens art. 8 verkiesbaar zijn, wie gedurende drie van de laatste tien kalenderjaren, die aan hun verkiezing voorafgingen, als patroons of als werklieden werkzaam waren, is de mogelijkheid van verkiezing van een meesterknecht of een patroon door werklieden niet uitgesloten.

Vandaar dat een bepaling noodig was dat wie tot lid van meer dan één Kamer, of door de patroons en door de werklieden tot lid van dezelfde Kamer wordt gekozen, verklaart in welke Kamer of voor welke plaats hij wenscht zitting te nemen of te blijven nemen.

Wat de kosten betreft, is eenige aanvulling aangebracht. Naast de toelage van bureelkosten voor den secretaris, de verplichting der gemeente om de kiezerlijsten te bekostigen en om voor een verwarmd en verlicht lokaal te zorgen, het recht op vergoeding van reiskosten voor secretaris en leden der Kamer en voor den Voorzitter van den verzoeningsraad, is ook een recht op schadeloosstelling erkend voor het bijwonen der vergaderingen, dat met de kosten van openbaarmaking der verslagen van den verzoeningsraad komt ten laste van het Rijk. Vergoeding van reiskosten en schadeloosstelling voor het bijwonen der vergaderingen wordt niet toegekend, wanneer de vergadering op een Zondag of een algemeen erkenden Christelijken feestdag gehouden is.

Landbouwcrediet. De commissie, door het Landbouw-comité belast met onderzoek van het vraagstuk van het Landbouwcrediet, bestaande uit de heeren Mr. N. G. Pierson, Voorzitter,

H. F. Bultman, P. F. L. Waldeck, Mr. A. Slotemaker, F. B. Löhnis, Armand Sassen, J. Bs. Westerdijk, F. F. 's Jacob, Jhr. Mr. W. H. De Savornin Lohman en Mr. A. Perf, Secretaris, heeft rapport uitgebracht.

Dit uitvoerig stuk komt tot de conclusie om het navolgende besluit te nemen.

I. Het Nederlandsche Landbouw-Comité machtigt zijn bestuur om het tot standkomen te bevorderen van district-comité's voor het landbouwerediet, zich uitstrekkende (naar dat het in elk bijzonder geval wenschelijk zal blijken) tot een geheele provincie, tot een deel daarvan, of tot gedeelten van meer dan één provincie.

Het drukt den wensch uit, dat deze comité's hun invloed zullen aanwenden tot de oprichting en daarna tot de onderlinge samenwerking, van coöperatieve vereenigingen:

a. al dan niet tevens vereenigingen zijnde, die zich belasten met den aankoop van benoodigdheden voor landbouw en vee-teelt ten behoeve van haar leden;

b. werkende binnen een beperkten kring;

c. op zoodanigen voet ingericht, dat zij kunnen voorzien, en blijkens het bedrag van ieder aandeel ook willen voorzien, in de behoefte aan persoonlijk en voor het meerendeel binnen eenige maanden aflopend crediet, zoowel van kleine als van andere landbouwers;

d. met beperkte, doch verder dan het nominaal bedrag van ieders deelneming reikende, aansprakelijkheid der leden;

e. haar winsten, na toekenning van 4 procent aan het gestorte kapitaal en een ruim percentage der overwinst aan de reserve (zoolang deze een zekere verhouding tot het gestorte kapitaal niet heeft bereikt), op zoodanigen voet verdeelend, dat de helft aan de leden komt, naar evenredigheid van het door elk gestort bedrag, de wederhelft, naar evenredigheid van de som aan rente en provisie, die aan ieder lid over het verloop jaar in rekening is gebracht;

f. en die, door het nemen en spoedig volstorten van aandeelen, zoowel bij de credietbehoevenden in haar kring als bij anderen aan te moedigen, een kapitaal trachten te vormen, dat in een gunstige verhouding staat tot de som der voorschotten.

Bij het verslag, door alle leden onderteekend, is een nota gevoegd van de heeren Waldeck, Slotemaker, Löhnis, Sassen en Westerdijk, die zich wel met vele beschouwingen kunnen vereenigen, maar de conclusie eenigszins anders wenschen, omdat zij er de voorkeur aan geven niet in de eerste plaats aan te bevelen een nieuwen vorm van credietbank, maar, rekening houdende met de ervaring elders, zoowel de Volksbank Schulze-Delitzsch als de Dorpsbank volgens Raiffeisen elk voor het haar passende terrein.

Zij geven het Landbouw-comité in overweging den wensch uit te drukken, dat de comités voor het landbouwcrediet hun invloed zullen aanwenden tot de onderlinge samenwerking van coöperatieve vereenigingen, die:

a. al of niet tevens vereenigingen zijnde die zich belasten met den aankoop van benodigdheden voor landbouw en vee-teelt ten behoeve van haar leden;

b. twee typen zullen vertoonen al naar gelang der behoeften van de streek, waar zij zullen tot stand komen, en wel:

1°. voor streken, waar het groot landbouwbedrijf overheerschend is, werkende over een niet te uitgebreiden kring en zich vereenigend tot een Bond met centrale kas; met een flink aandeelenkapitaal; met beperkte doch verder dan het nominaal bedrag van ieders deelneming reikende aansprakelijkheid der leden; haar winsten, na toekenning van 4 pCt. aan het gestorte kapitaal en een ruim percentage der overwinst aan de reserve (zoolang deze een zekere verhouding tot het gestorte kapitaal niet heeft bereikt) op zoodanigen voet verdeelend, dat de helft aan de leden komt, naar evenredigheid van het door elk gestort bedrag, de wederhelft naar evenredigheid van de som aan rente en provisie. die aan ieder lid over het verloopende jaar in rekening is gebracht;

2°. voor streken waar in hoofdzaak het klein landbedrijf wordt aangetroffen, werkend voor een beperkten kring, met een zeer gering aandeelenkapitaal of zonder aandeelenkapitaal, maar met een aanzienlijk, ondeelbaar reservekapitaal; met onbeperkte aansprakelijkheid der leden en zich zoo spoedig mogelijk vereenigend tot een bond met een centrale kas, die zich belast met het geven van inlichtingen bij het oprichten van nieuwe dorpsbanken, het verschaffen van werkkapitaal tegen matige

rente, het in deposito nemen der tijdelijke overtollige gelden der aangesloten vereenigingen en het uitoefenen van toezicht op de administratie dier vereenigingen.

Ten slotte geeft de heer Armand Sassen in een afzonderlijke nota, met eenige wetenswaardigheden omtrent buitenlandsche wetgevingen, nog een uiteenzetting van zijn bijzonder standpunt waar hij zich niet vereenigen kan met de absolute stelling, dat staatshulp niet gewenscht is. Hij wenscht zich niet, gelijk het verslag, volstrekt te verklaren tegen elken geldelijken steun van staatswege, noch zich aan te sluiten bij de verklaring, dat staatshulp verkrachting is van het coöperatief beginsel. Hij wenscht in dit opzicht niets te praejudiceeren, overigens voorloopig staatshulp niet beslist aanbevelende, maar met de geheele commissie verlangende met het particulier initialief een proef te nemen.

Vershillende bijlagen geven interessante mededeelingen over den feitelijken stand van zaken.

Organisatie van het handwerk. Het in de November-Kroniek behandelde pruisische ontwerp van wet op de organisatie van het handwerk heeft belangrijk gewijzigd, den Rijksdag bereikt. Hoofdzaak is van die wijzigingen, dat de daar vermelde Handwerksausschüsse, de districts-comité's, die zouden staan tusschen de gilden en de handwerkskamers, zullen vervallen, en verder, dat de dwang tot oprichting van gilden, Innungen, wat minder sterk spreekt. De Zwangsinnung wordt niet opgegeven, maar zal slechts daar worden bevolen, waar de meerderheid van drijvers van eenzelfde ambacht gestemd is voor dwang, mits overigens het ressort van de Innung zoo begrensd zij, dat geen lid ten gevolge van zijn woonplaats verhinderd is aan het genootschapsleven deel te nemen, en het getal der betrokkenen voldoende zij voor de vorming van een vereeniging. Als dan 't verzoek gericht wordt tot de administratie, dan spreekt zij de verplichting uit tot instelling van de Innung. Intusschen kan door de administratie nog daarvan worden afgezien, als zij van oordeel is, dat door andere instellingen voldoende voor de bevordering van de gemeenschappelijke belangen van het handwerk gezorgd wordt. Dit is dus tot op zekere hoogte een overwinning voor het particuliere initiatief.

De handwerkskamers zullen nu, met het wegvallen der Ausschüsse gekozen worden door de handwerkslieden, die in Zwangsinnungen, vrije gilden, Gewerbevereine of andere dergelijke vereenigingen verbonden zijn, wat de beide laatstbedoelde categorieën betreft, voor zoover de meerderheid der leden tot het handwerk behoort. De Kamers worden meer speciaal belast met het geven van voorschriften ter uitvoering der wettelijke bepalingen op het handwerk, het uitvoeren der wetten en wettelijke bepalingen, het bevorderen van instellingen, waarvoor locale krachten tekort schieten, eindelijk met het indienen van jaarverslagen. De speciale vertegenwoordiging der gezellen bij deze Kamers in gezellen-comités valt weg.

De bepalingen omtrent het leerlingwezen zijn weinig veranderd. Die omtrent de proeven van bekwaamheid zijn dus gewijzigd, dat commissiën voor de gezellenproef bij de Zwangsinnungen steeds zullen bestaan, bij de vrije gilden slechts als de handwerkskamer daartoe machtiging geeft. Voorts zullen van staatswege bij vakscholen en dergelijke inrichtingen commissiën voor proeven van bekwaamheid worden ingesteld, en voor zoover die nog niet voldoende zijn, kunnen de handwerkskamers nog tot hetzelfde doel commissiën instellen.

In de toelichting wordt met bijzonderen nadruk op den voorgrond gesteld, dat de eisch van vele handwerkslieden en hun organen om de vergunning tot het uitoefenen van een ambacht of handwerk afhankelijk te maken van een proef van bekwaamheid (Befähigungsnachweis) is afgewezen, als ondoelmatig en onuitvoerbaar. Echter vreezen velen, dat het daarop toch uit zal loopen, daar het eigenlijk de eenige rechtvaardiging is van de instelling van Zwangsinnungen.

Maximum-arbeidsdag. Men heeft in den Duitschen Rijksdag een discussie gevoerd over den 8-uur arbeidsdag. Zonder resultaat natuurlijk, maar niet zonder belang. Namens de sociaaldemocraten werd voorgesteld, dat alle loonarbeid zou beperkt worden tot 8 uur in handwerk, industrie, handel en verkeerswezen. Hiertegenover stelde het centrum voor, overwegende, dat het een der plichten van het staatsgezag is tijd, duur en aard van den arbeid zoo te regelen, dat voor de arbeiders het behoud hunner gezondheid, de eischen der zedelijkheid, hun huishou-

delijke behoeften en hun recht op wettelijke gelijkheid (keizerlijk rescript van 4 Febr. 1890) bewaard blijven, zoo spoedig mogelijk den Rijksdag een wetsontwerp voor te leggen met het doel den werktijd der arbeiders boven 16 jaren in fabrieken tot hoogstens 63 uren per week te beperken.

Van beide zijden werd betoogd, dat de beperking van den arbeidstijd geen vermindering van productie tengevolge zou hebben blijkens de ondervinding, met den vrouwenarbeid reeds opgedaan. Doch van wege het centrum werd er op gedrukt, dat men trapsgewijze moest te werk gaan, en dat men zich tot het fabriekswezen moest bepalen. Hiertegenover werd door nationaal-liberale sprekers betoogd, dat het voorstel van het centrum practisch weinig beteekende, daar in 90 pCt. der groot-industrieën reeds een normale werkdag van 10 uur, dus 60 uur in de week bestond, en dat ten aanzien der overige bedrijven de bevoegdheid van den Bondsraad, om den overmatigen arbeid te beperken voldoende was, al werd dan ook tevens beweerd, dat de Bondsraad van die bevoegdheid niet altijd een doeltreffend gebruik maakte, gelijk bij de Bäckerei-verordnung gebleken was. De grootindustrieeel vrijheer von Stumm was tegen den normalen arbeidsdag, omdat het onjuist was dat de productie dezelfde bleef bij beperking van arbeidsduur en omdat Duitschland tegenover 't buitenland in ongunstiger conditie zou komen. De spreker voor de vrijzinnige volkspartij zag de beste oplossing in volledige erkenning van 't vereenigingsrecht der arbeiders, die dan zelf wel voor trapsgewijze vermindering van arbeidstijd zouden zorgen.

Na een tweedaagsch debat werd de volgende motie aangenomen: „De verbonden regeeringen te verzoeken 1° een onderzoek in te stellen in 't bijzonder door ondervraging van de arbeidsinspectie, de besturen en artsen der ziekenkassen, zoo mede door vergelijking van de statistiek der ziekenkassen en der invaliditeitsinstellingen, in welke bedrijven door onmatigen duur van den dagelijkschen arbeidstijd de gezondheid der arbeiders in gevaar wordt gebracht; 2° op grond van dit onderzoek, vooral waar er gevaar voor de gezondheid aanwezig is, ter uitvoering van § 120 onderdeel 3 van de Gewerbeordnung door doeltreffende veranderingen den arbeidstijd te regelen.

Enigen tijd later is er discussie gevoerd over de bakkerij-verordening, naar aanleiding van een voorstel der conservatieven om den Bondsraad te verzoeken de door hem op 4 Maart 1896 uitgevaardigde verordening te herzien. „Op een wijze, die strookt met de rechtmatige belangen van het bakkersvak“ voegde Von Stumm er bij. De discussie eindigde intusschen met de aanneming eener motie om over te gaan tot de orde van den dag. Deze motie werd breed gemotiveerd aldus: „overwegende, dat in de zittingen van 22 en 23 April verleden jaar en 13 Jannari van dit jaar door sprekers van verschillende partijen, uitmakende de meerderheid van den Rijksdag, de behoefte aan een verandering van die verordening uitdrukkelijk erkend is; overwegende dat door den Bondsraad een onderzoek over de werking der verordening en over de grieven daartegen gelast is; overwegende eindelijk, dat dat onderzoek nog niet gesloten is en derhalve noch de Bondsraad noch de Rijksdag reeds in staat zijn te beoordeelen, welke wijzigingen naar de verschillende toestanden in de verschillende landsgedeelten noodzakelijk en doelmatig zijn, om aan de rechtmatige belangen van patroons en gezellen genoegdoening te geven en daardoor een duurzame bevredigende regeling tot stand te brengen.“

De Staatsecretaris Von Bötticher had n.l. medegedeeld, dat hij reeds den 23en September van het vorige jaar, nadat van verschillende zijden hevige klachten vernomen waren over de verordening (die op 1 Juli '96 in werking getreden is), een rondschrijven aan de bondsregeeringen had gericht, om zoo mogelijk vóór midden Januari 1897 rapporten te laten inzenden over eventueele klachten, om indien het mogelijk was, met het oog op den korten tijd dat de verordening in werking was, op laatsgenoemd tijdstip reeds een overzicht van die bezwaren te leveren. De meeste staten, Pruisen, Beieren, Wurtemberg, vooraan, meenden inderdaad dat men nog geen oordeel over de werking der verordening kon vellen, en Pruisen, Saksen, Wurtemberg en Reuss j. L. waren er beslist tegen, nu reeds een wijziging daarin aan te brengen. Overigens zijn de meeningen van belanghebbenden, voor zoover die ingewonnen konden worden, verdeeld. Hij voor zich zou wel meenen dat het artikel betreffende den arbeidstijd op de dagen vóór zon- en feestdagen, wijziging behoeft.

Herinneren wij dat de voornaamste bepalingen der bedoelde verordening luiden als volgt:

De bepalingen zijn toepasselijk op bakkerijen en banketbakkerijen waarin 's nachts tusschen half negen en half zes gezellen of leerlingen aan den arbeid zijn.

De onafgebroken arbeidstijd van een gezel mag niet langer duren dan 12 uren, of, met inbegrip van een schafttijd van minstens een uur, 13 uren. In beginsel mag een gezel niet meer dan zevenmaal 12 of 13 uren 's weeks geregeld arbeiden. Buiten den gewonen werktijd mogen echter enkele bepaalde diensten van hem gevorderd worden, maar niet meer dan een half uur achtereen. Tusschen twee werkdagen in moet den gezel onafgebroken rusttijd van minstens 8 uren verzekerd worden.

Deze bepalingen zijn in zoover ook van toepassing op de leerlingen, als de werkdag voor den leerling in het eerste jaar 2, in het tweede 1 uur korter moet zijn dan voor den gezel, en de onafgebroken rusttijd evenveel langer.

Uitzonderingen op de beperkende bepalingen ten aanzien van den arbeidsuur mogen zoowel voor gezellen als leerlingen gemaakt worden:

a. op die dagen waarop de overheid vergunning geeft tot overwerk, wegens bijzondere behoeften tengevolge van feesten, enz.; deze vergunning mag echter slechts 20 dagen in een jaar gegeven worden;

b. daarenboven op twintig andere dagen, door den patroon zelf vast te stellen.

Ook op zulke dagen — met uitzondering van die voorafgaande aan het Kerst-, Paasch- en Pinksterfeest, — moeten de onafgebroken rusttijden, bovengenoemd, onverkort blijven.

De werkgever moet zorg dragen dat in de werkplaats worden opgehangen: een afdruk van deze verordening, en een kalender waarop de data waarop overwerk plaats heeft, nog dienzelfden dag met een duidelijk merkteeken (streep of gaatje) aangewezen worden.

Daar waar 's Zondags minstens 24 uur vrijgegeven wordt, te beginnen met uiterlijk Zaterdagavond 10 uur, mogen de werktijden op de twee voorafgaande dagen verlengd worden

elk met 2 uur boven het hiervoor vastgestelde cijfer. De onafgebroken rusttijden blijven echter ook dan onverkort.

De eerstgenoemde bepalingen ten aanzien van den werktijd zijn niet toepasselijk op bedrijven, waar in den regel niet meer dan ten hoogste driemaal 's weeks gebakken wordt, of waar dit slechts in bijzondere gevallen plaats heeft (hiertoe ook vergunning te verleen door de overheid, maximum 20 nachten 's jaars).

Muntwezen. In Japan is een wet aangenomen, om tot den gouden standaard over te gaan. De wet behelst o. a. de volgende bepalingen:

De nieuwe munteenheid zal zijn een gouden dollar van 900 fijn en 0.75 gram fijn goud, precies de helft van den gouden dollar of yen, geschapen bij de wet van Mei 1871. De munten zullen zijn stukken van 5, 10 en 20 dollars of yens. Het 20-dollar stuk zal dus 15 gram zuiver goud bevatten en $16\frac{2}{3}$ gram wegen (evenveel als het 10-dollar stuk van 1871). De bestaande zilveren yen zal wettig betaalmiddel blijven voor een tijdvak waarvan de duur thans nog niet vastgesteld is, maar in elk geval zal tot de intrekking niet overgegaan mogen worden dan zes maanden na aankondiging. Die intrekking zal zich uitstrekken over een tijdvak van 5 jaren, gedurende het welk de zilveren yen geleidelijk tegen goud zal worden ingewisseld tegen de pariteit van 1 goud = $32\frac{2}{10}\frac{1}{00}\frac{8}{0}$ zilver. De Japansche Munt zal voor de aanmuntung van zilver gesloten zijn, en voor die van goud geopend van den dag der afkondiging van de nieuwe muntwetgeving af. De zilveren pasmunt zal, gelijk nu, blijven bestaan uit stukken van een halven dollar, 20 en 10 dollarcents, van 800 fijn.

Deze regeling is zeer onverwacht gekomen. In 1893 heeft de Regeering in Japan na de staking der zilver-aanmuntung in Britsch-Indië, een commissie benoemd om te onderzoeken en rapport uit te brengen omtrent de volgende vraagpunten:

- 1°. de oorzaken en werkingen van de jongste wijzigingen in de verhouding tusschen goud en zilver;
- 2°. de uitwerking dier wijziging op Japan;
- 3°. of die wijziging noodig maakt de hervorming van het Japansche muntstelsel, en zoo ja, dan aan te geven den

nienwen standaard, die moet worden ingevoerd en de wijze, hoe dat zal geschieden.

Die commissie van 15 leden, samengesteld uit de voornaamste Japansche geleerden, kooplieden, bankiers, enz., kwam na langdurig meeningverschil tot de conclusiën: dat de wijziging in de verhoudingen tusschen de beide metalen tot dusverre voor Japan voordeelig is geweest en er daarom thans geen noodzakelijkheid bestaat om het muntstelsel te wijzigen. Deze conclusie werd met algemeene stemmen, op één na, aangenomen. Met acht tegen zeven werd er echter aan toegevoegd, dat in de toekomst de noodzakelijkheid voor zulk een wijziging zou kunnen ontstaan, en van deze acht werd door zes, bij deze eventualiteit, de gouden standaard, door de overige twee leden het bi-metallisme aanbevolen.

Het schijnt, dat de reden waardoor de regeering plotseling besloten heeft tot den gouden standaard over te gaan, deze is, dat men een beroep moet doen op de europeesche geldmarkt en meent dat niet met succes te kunnen doen, zoo men niet overgaat tot den gouden standaard. Volgens de Japan Weekly Gazette zal Japan 7 millioen pd. st. noodig hebben voor uitbreiding der vloot, en heeft de binnenslandsche leening van 't vorige jaar bewezen dat van de binnenslandsche geldmarkt niets te wachten is.

Het bericht van de aanneming van den gouden standaard werd met een niet onbelangrijke daling van den zilverkoers begroet, die echter niet blijvend was. Uit mededeelingen toch over de Japansche circulatie in de Times en de Economist bleek, dat een beperking der zilverschiculing en uitstooting van het witte metaal geenszins te wachten is. In het tijdperk van 1872 tot 1895, werd in de Times uiteengezet, had Japan voor 171.11 millioen yen zilver ingevoerd, doch 171.67 millioen yen uitgevoerd, had het per saldo dus geen zilver opgenomen. Eerst in 1896 mag, volgens schrijver, Japan's zilverschiculing groeter zijn geweest dan de uitvoer, doch hij meent, dat de gouden muntstandaard Japan geen aanleiding kan geven zilver af te geven, integendeel zal het nog moeten koopen. Want tegenwoordig is in het land hoofdzakelijk papier in omloop, naar schatting 200 à 230 millioen yen; de bevolking van 43 millioen zielen is grootendeels arm, zij heeft, evenals in Indië,

behoefte aan munt in de grootte van een yen of halve yen (d. i. tot den tegenwoordigen wisselkoers van 2 of 1 shilling). Wil dus Japan van papier tot goud overgaan, dan zal het voor het klein-verkeer veel pasmunt noodig hebben, dus veel zilver moeten aankopen.

Voorts vond men in „The Economist” van 20 Maart een brief van den correspondent uit Yokohama, waaruit eveneens blijkt, hoe gering de munt-circulatie in Japan is en hoe weinig vrees dus behoeft te bestaan voor een uitstooting van zilver.

De correspondent die toen nog niets scheen te vermoeden van de ophanden zijnde wijziging in het muntwezen, geeft de volgende cijfers van 1 Dec. 1896 aan (die, wat de papier-circulatie betreft, niet veel uiteenloopen met de opgaaft in de Times):

	Yen.
Onwisselbare bankbiljetten der Bank van Japan	174.768.000
Bankbiljetten der Nationale Bank	17.806.000
Gouvernements papieren geld.	9.484.000
Gouden en zilveren munten	76.396.000
	278.454.000

Verder ontleent de schrijver nog aan de Staats-Courant een lateren weekstaat van de Bank van Japan, dien van 16 Januari van dit jaar, waaruit blijkt, dat toen de banknoten-circulatie bedroeg 187.680.000 yens, tegen een zilver-reserve van 39.268.000, een goud-reserve van 46.600.000 yens (van welk laatste bedrag volgens schrijver vermoedelijk nog een groot deel te Londen wordt gehouden door de agenten der Bank van Japan aldaar).

HANDELSKRONIEK.

VOORGESTELDE WIJZIGING VAN HET TARIEF VAN INVOERRECHTEN IN DE VEREENIGDE
STATEN VAN NOORD-AMERIKA. — VERZOEKEN BESCHERMENDE RECHTEN TE
HEFFEN BIJ INVOER VAN MEEL EN VAN LIJKOEKEN. — IN-
STELLING VAN EEN BEROEPSCONSULAAT TE SHANGAI. —
RIJNVAART.

Voorgestelde wijziging van het tarief van invoerrechten in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika. Door het Committee of ways and means is eene nieuwe tariefwet bij het Congres aanhangig gemaakt, naar den voorzitter van genoemde Commissie kortweg genoemd Dingley tariff. Het doel der wet is, zooals in den titel staat "to provide revenue for the government and to encourage the industries of the United States." Gelijk wij hieronder zullen zien voor die artikelen, welke als uitvoerartikelen voor Nederland voornamelijk van belang zijn, herstelt het tarief in de meeste gevallen weer de rechten, die volgens het Mc. Kinley tarief werden geheven; men zal zich herinneren dat dit sterk protectionistische tarief in 1894 voor tal van artikelen vrij belangrijk verlaagd werd. De voorstellers nu beweren wel dat het nieuwe tarief lang zoo ver niet gaat als het Mc. Kinley tarief, doch daargelaten dat, als gezegd, een onderzoek en vergelijking van de verschillende posten dit beweren logenstraft, blijkt, zooals terecht wordt aangetoond in een artikel in the Economist van 27 Maart, de strekking uit de berekeningen, die de voorstellers zelve maken van de vermoedelijke bate voor de schatkist. Deze toch zou niet minder dan bijna 112.000.000 dollars bedragen en wel als voor de onderstaande posten:

Chemicaliën	3.500.000
Kramerijen en glaswerk	4.000.000
Metalen	4.000.000
Hout	1.750.000
Suiker	21.750.000
Tabak	7.000.000
Landbouwproducten	6.300.000
Sterkedranken	1.800.000
Katoenen stoffen	1.700.000
Vlas en hennep (ook bewerkt)	7.800.000
Wol en wollen stoffen	44.500.000
Zijde en zijden stoffen	1.500.000
Papier	60.000
Diversen	6.200.000

Totaal 111.860.000 doll.

In het fiscale jaar 30 Juni 1895 — 30 Juni 1896 werd ontvangen aan invoerrechten 156.100.000 en, waar bovenstaande cijfers berekend zijn over de invoeren in hetzelfde tijdvak, bedraagt de verhooging dus circa 70 pCt. Berekenende men dat tot nog toe circa 23½ pCt. moest betaald worden, dan wordt dit nu circa 35½ pCt.

Wij zullen thans evenals indertijd, toen in 1894 het Mac Kinley tarief verlaagd werd, nagaan welke de rechten zijn, die geheven zullen worden van onze voornaamste Nederlandsche export-artikelen (zie kroniek September 1894.) Ter vergelijking meenen wij dat het niet ondienstig is daarbij te voegen de rechten volgens tarief vóór de Mac Kinley wet, volgens deze en volgens het gewijzigd tarief in 1894. In verband daarmede vermelden wij, voor zoover zij in onze statistiek zijn te vinden, de cijfers der uitvoeren van Nederland naar de Vereenigde Staten over het tijdperk van het inwerking zijn dier verschillende tariefwetten, dus over de jaren 1890—95. Waar mogelijk namen wij daarvoor de cijfers van den algemeenen uitvoer (A. U.); voor de artikelen daarin niet met name of bestemming naar de Vereenigde Staten vermeld, die van den uitvoer uit het Vrije Verkeer (U. V. V.). Al zullen wij ook de laatsten zijn om als onvoorwaardelijk juist aan te nemen de cijfers onzer officieele handelsstatistiek, eenige relatieve waarde ter vergelijking zal daaraan toch niet worden ontzegd.

Jenever (290) ¹⁾ Vóór 1891 waren de rechten D. 2 per gallon. Het Mac Kinley tarief verhoogde ze tot D. 2.50, in 1894 werden zij verlaagd tot 1.80 D. en thans worden zij weer opgevoerd tot 2.50 D. per gallon.

De uitvoer van jenever met afschrijving of teruggave van accijns was naar de Vereenigde Staten (U. V. V.)

1890 . . .	1.359.281 liter.
1891 . . .	921.618 >
1892 . . .	1.068.059 >
1893 . . .	706.868 >
1894 . . .	862.089 >
1895 . . .	752.473 >

Tabak (212) Vóór de Mac Kinley wet was het recht op tabak in bladen, niet gestript, van D. 0.35 tot D. 0.75 per Amerikaansch pond. Dit werd in 1891 verhoogd tot 2 Dollar en in 1894 weer verlaagd tot D. 1.50. Volgens het nu voorgestelde tarief zal geheven worden voor blad tabak geschikt voor dekblad, niet gestript, D. 2 per pond, gestript D. 2.75 per pond; voor sigaren D. 4.50 per pond en 25 pCt. ad valorem.

De uitvoeren van tabak naar de Vereenigde Staten waren (A. U.)

1890 . . .	4.211.548 kilogram.
1891 . . .	699.995 >
1892 . . .	2.829.762 >
1893 . . .	1.556.479 >
1894 . . .	2.883.083 >
1895 . . .	1.856.008 >

Bij die cijfers houde men in het oog dat vóór de afkondiging van het Mac Kinley tarief met het oog op de aanstaande verhooging van rechten zeer groote hoeveelheden werden ingevoerd en dat daardoor het jaar daarop de invoer natuurlijk den terugslag daarvan ondervond. De cijfers voor 1890 en 1891 zijn daardoor abnormaal.

Boonen (240). Het recht was voor 1891 10 pCt. ad valorem, de Mac Kinley wet bracht het op D. 0.40. per bushel van 60 Amerikaansche ponden. In 1894 werd het recht gebracht op 20 pCt. ad valorem, terwijl nu D. 0.50 per bushel zal geheven worden. Wanneer men de waarde van een hecto-

¹⁾ De cijfers achter de namen der goederen verwijzen naar de betrekkelijke artikelen van de Dingleybill.

liter boonen van 80 kilo op f 13 stelt dan komt men tot ongeveer de volgende cijfers voor het recht per hectoliter.

Vóór 1891 10 pCt. = f 1.30.

Mc. Kinley wet f 1 per bushel van 27 kilo dus van 80 kilo = \pm f 3.

tarief 1894 20 pCt. = f 2.60.

nieuw tarief f 1.25 per bushel = f 3.75.

De cijfers van uitvoeren naar de Vereenigde Staten van boonen, erwten, linzen, wikken waren (A. U.)

1890	637.778
1891	50.962
1892	226.263
1893	653.310
1894	46.879
1895	35.650

Vlas (323,324). Het vlas dat van hier naar de Vereenigde Staten wordt uitgevoerd is grootendeels niet gehekeld. Thans vrij, zal daarvan volgens het nieuwe tarief 1 d. c. per pond moeten betaald worden. Voor gehekeld vlas wordt het recht van $1\frac{1}{2}$ ct. per pond weer gebracht op 3 ct. evenals volgens het Mac Kinley tarief.

De uitvoer van vlas en hennep naar de Vereenigde Staten was (A. U.)

1890.	203.810 kilogram.
1891.	155.642 »
1892.	201.534 »
1893.	108.018 »
1894.	314.015 »
1895.	65.661 »

Lijnzaad (253). Het recht, dat in 1894, van 30 d. c. per bushel van 56 amerikaansche ponden teruggebracht was tot 20 d. c., wordt nu weer opgevoerd tot 30 d. c.

De uitvoeren naar de Vereenigde Staten waren (U. V. V.).

1890	40.600 kilogram.
1891	13.020 »
1892	3.000 »
1893	1.500 »
1894 ¹⁾	42.366 »
1895	68.400 »

¹⁾ De Statistiek over 1894 geeft voor uitvoer 4.236.675 kilogram. Het ligt voor de hand dat dit cijfer dat buiten alle verhouding is met de andere jaren waarschijnlijk verkeerd is. Daarenboven wordt als

Planten, bollen enz. (251). Vóór 1891 vrij, belastte het Mac Kinleytarief planten, boomen, struiken met een recht van 20 pCt. ad valorem. In 1894 werden zij weder op de lijst der vrije artikelen gebracht. Het nieuwe tarief nu heft van planten, boomen, struiken, wijngaardranken, bloembollen van elke soort, bestemd om in de open lucht te groeien of anderszins, voor zoover daarin niet in eenig ander artikel der wet voorzien is, een recht van 30 pCt. ad valorem.

De uitvoeren van planten, boomen, enz. naar de Vereenigde Staten waren (U. V. V.)

1890	442.227	guldens.
1891	340.079	»
1892	617.840	»
1893	533.659	»
1894	546.788	»
1895	586.991	»

Kaas (237). Vóór 1891. 4 d. c. per Amerikaansch pond, werd het recht door de Mac Kinley wet verhoogd tot 6 d. c. per pond. In 1894 werd het tot 4 d. c. teruggebracht, het nieuwe tarief heft wederom 6 d. c.

De cijfers van de uitvoeren naar de Vereenigde Staten waren (A. U.).

1890	615.424	kilogram.
1891	823.207	»
1892	1.728.052	»
1893	1.705.487	»
1894	1.214.617	»
1895	1.139.060	»

Haring (259). Tot nog toe was bij de verschillende tariefwijzigingen het recht op gezouten haring onveranderd $\frac{1}{2}$ d. c. per pond gebleven. Dit wordt thans verdubbeld en gebracht op 1 d. c. per Amerikaansch pond.

Uitgevoerd werd naar de Vereenigde Staten (A. U.).

waarde dier 4.236.675 Kg., berekend tegen f 12.— per 100 Kg., opgegeven f 508.401. Daar nu dit waardebedrag correspondeert met 42.366 Kg. en niet met het in de statistiek gegeven cijfer van 4.236.675, hebben wij gemeend het eerste te moeten aannemen als meer verband houdende met de andere jaren; 1894 was in geen deele een jaar van zoo grooten uitvoer van lijnzaad naar de Vereenigde Staten.

1890	615.424	kilogram
1891	823.207	»
1892	1.728.052	»
1893	1.705.487	»
1894	1.214.617	»
1895	1.139.060	»

Groenten. Voor verse groenten was het recht vóór 1891 10 pCt. ad valorem, het Mac Kinley tarief bracht het op 25 pCt., in 1894 werd het teruggebracht op 10 pCt. gelijk vroeger en de thans ingediende tariefwet verhoogt het weer tot 25 pCt. (256). Ingemaakte groenten betaalden vóór 1891 35 pCt., volgens het Mac Kinley tarief 45 pCt, volgens het tarief 1894 30 pCt. en volgens het nieuwe 40 pCt. ad valorem (241).

De uitvoeren van groenten naar de Vereenigde Staten waren (U. V. V.).

	Ingemaakte.	Versche.
1890.	230.715 Kg.	140.421 Kg.
1891.	156.450 »	43.807 »
1892.	260.240 »	2.000 »
1893.	386.291 »	niet vermeld.
1894.	108.400 »	10.269 Kg.
1895.	243.050 »	6.124 »

Chocolade en cacao. (282). Zoowel vóór als krachtens het Mac Kinley tarief en ook bij de wijziging in 1894 bleef het recht voor deze artikelen steeds onveranderd op 2 d. c. per Amerikaansch pond. Dit wordt thans vrij aanmerkelijk hooger. Chocolade en cacao ter waarde van hoogstens 12 d. cent per pond betaalt $1\frac{1}{2}$ ct. per pond en 10 pCt ad valorem; ter waarde van 12 tot 35 cent per pond 3 cent per pond en 20 pCt. ad valorem, en wanneer de waarde hooger dan 35 cent per pond wordt geschat 50 pCt. ad valorem.

De uitvoer naar de Vereenigde Staten was (U. V. V.).

1890	157.591	kilogram.
1891	637.798	»
1892	246.768	»
1893	136.723	»
1894	168.797	»
1895	106.781	»

Suiker. (208). Het nieuwe tarief heft voor suiker niet boven n° 16 Hollandsche standaard, stroop of melassen van niet boven de 75 graden polarisatie 1 d. cent per amerikaansch

pond, en voor elke graad of gedeelte daarvan hooger polarisatie $\frac{3}{100}$ cent per pond daarenboven; voor suiker boven n° 16 Hollandsche standaard, en alle geraffineerde suiker $1\frac{875}{1000}$ d. c. per pond; melassen niet boven de 56 graden 3 d. cent per gallon, van 56 graden en daarboven 6 d. cent per gallon. Suikers enz., afkomstig uit eenig land dat direct of indirect eene premie bij export geeft, betalen daarenboven een recht tot hetzelfde bedrag als die premie.

Volgens het Mac. Kinley tarief was invoer van suiker tot en met n° 16 Hollandsche standaard vrij, daarboven betaalde men $\frac{1}{2}$ d. cent per Amerikaansch pond en bovendien $\frac{1}{16}$ d. cent meer, bij invoer uit een land dat een hogere premie bij uitvoer gaf op geraffineerd dan op ruw. Ingevolge de tariefwijziging in 1894 werd geheven van alle suikers een recht van 40 pCt. ad valorem, voorts van die boven n° 16 Hollandsche Standaard daarenboven $\frac{1}{8}$ d. cent per am. pond, plus $\frac{1}{10}$ d. c. voor suikers afkomstig uit een land waar direkt of indirekt eene uitvoerpremie gegeven wordt.

Voor de uitvoeren van suiker naar de Vereenigde Staten vinden wij de volgende cijfers (A. U.)

	Ruwe.	Alle andere.
1890. . . .	1.624.067 Kg.	448.246 Kg.
1891. . . .	1.688.996 »	391.484 »
1892. . . .	1.352.123 »	750.903 »
1893. . . .	5.874.040 »	2.862.266 »
1894. . . .	3.006.994 »	4.024.155 »
1895. . . .	3.341.364 »	5.255.606 »

Het staat te vreezen dat de uitvoeren van suiker naar de Vereenigde Staten onder het nieuwe tarief zeer zullen worden belemmerd.

Rijst. (231). Voor dit artikel wordt ook het recht weer gelijk aan dat volgens het Mac Kinley tarief. Dit verlaagde het recht voor gepelde rijst van $2\frac{1}{4}$ op 2 d. c. per amer. pond; in 1894 tot $1\frac{1}{2}$ d. c. teruggebracht, wordt het nu weer 2 d. ct. Voor ongezuiverde rijst was het recht, dat door het Mac. Kinley tarief van $1\frac{1}{2}$ op $1\frac{1}{4}$ d. c. was gebracht, in 1894 verlaagd tot $\frac{8}{10}$ d. c. per am. pond en wordt nu weer $1\frac{1}{4}$ d. cent.

Voor de uitvoeren van rijst naar de Vereenigde Staten vinden wij in onze Statistiek (A. U.).

1890	464.225 kilogram.
1891	120.770 »
1892	9.156 »
1893	462.095 »
1894	3.501.250 »
1895	779.871 »

Bij onderzoek is ons echter gebleken dat door de Nederlandsch Amerikaansche Stoomvaartmaatschappij werd vervoerd

1892	9.046 kilogram.
1893	2.588 "
1894	4.316.287 "
1895	992.422 "

Het cijfer der Rijksstatistiek voor 1893 moet dus bepaald op eene vergissing berusten, tenzij de overblijvende 460.000 K.G. dat jaar over andere lijnen zouden verscheept zijn. Dit is echter niet waarschijnlijk; men ziet dat zelfs voor 1894 en 1895 de hoeveelheid door bovengenoemde maatschappij vervoerd grooter is dan het totaalcijfer der jaarstatistiek.

Koffie. (516). blijft vrij evenals onder de verschillende vorige tariefwetten.

De uitvoeren daarvan naar de Vereenigde Staten waren (A. U.).

1890	1.846.643 kilogram.
1891	1.058.848 »
1892	2.952.196 »
1893	1.907.360 »
1894	3.291.363 »
1895	2.159.739 »

Lompen (626) en tin (654) blijven eveneens vrij.

De cijfers voor de uitvoeren dezer artikelen waren

	Lompen (A. U.).	Tin (U. .V. V.)
1890. . . .	1.179.114 Kg.	882.765 Kg.
1891. . . .	1.517.133 »	606.555 »
1892. . . .	2.437.827 »	689.810 »
1893. . . .	5.213.600 »	590.025 »
1894. . . .	2.914.178 »	1.344.416 »
1895. . . .	1.951.456 »	3.794.838 »

Voor de volgende artikelen eindelijk, die van hier naar de Vereenigde Staten worden uitgevoerd, geeft onze statistiek geen afzonderlijke cijfers.

Cacaoboter (283). Vóór 1891 was het recht 25 pCt. ad

valorem; het Mac Kinley tarief bepaalde het op $3\frac{1}{2}$ d. c. per amer. pond, in 1895 bleef dit onveranderd, thans wordt het gebracht op 6 d. cent.

Glycerine (23). Het recht op ruwe glycerine bij het Mac Kinley tarief van 2 op $1\frac{3}{4}$ d. c. per amer. pond verlaagd, werd in 1894 gebracht op 1 d. c. Voor geraffineerd werd het toen van $4\frac{1}{2}$ op 3 d. c. per amer. pond gebracht. Het nieuwe tarief brengt hierin geen verandering.

Pijpen (451) (gewone aarden). Het recht hierop wordt weder 15 d. c. per gross evenals volgens het Mac Kinleytarief; vóór 1891 was het recht 35 pCt. ad valorem, in 1894 werd het, mits ze op niet meer dan 50 d. c. per gross geschat werden, op 10 pCt. ad valorem gebracht.

Schilderijen (446). Voor het Mac Kinley tarief 30 pCt. ad valorem, werd het recht in 1891 teruggebracht tot 15 pCt. In 1894 werden zij gebracht op de lijst der vrije artikelen, thans zal wederom 25 pCt. ad valorem geheven worden.

Diamanten. Ruwe diamanten bleven vrij (531). Geslepen diamanten en edelgesteenten niet gezet (428) die volgens het tarief van 1894 25 pCt. ad valorem betaalden (Mac Kinley tarief 10 pCt.) betalen nu 15 pCt. ad valorem, gezet wordt het recht verhoogd van 30 pCt. (Mac Kinley tarief 25 pCt.) tot 50 pCt. ad valorem.

Evenals in het vorige tarief wordt eindelijk bepaald dat voor alle niet met name genoemde grondstoffen zal betaald worden 10 pCt. ad valorem, en voor niet genoemde fabrikaten 20 pCt.

De wet is in het Huis van Afgevaardigden aangenomen, evenals ook een amendement om het nieuwe tarief reeds met 1 April 1897 in werking te doen treden. Volgens de berichten uit Amerika schijnt het echter twijfelachtig of voor deze laatste bepaling eene meerderheid in den Senaat zal kunnen gevonden worden. De wet had als datum 1 Mei genoemd.

Verzoeken beschermende rechten te heffen bij invoer van meel en van lijnkoeken. De vereeniging van Neder-

landsche meelfabrikanten heeft zich geadresseerd tot de Tweede Kamer der Staten-Generaal om te verzoeken dat zal worden overgegaan tot heffing van een invoerrecht van f 1.— per 100 kilo op tarwebloem. Volgens adressanten zou de Nederlandsche maalindustrie den strijd niet kunnen volhouden tegen het meel, dat uit Frankrijk wordt uitgevoerd, en dat hier goedkoper aan de markt kan worden gebracht, omdat de Fransche molenaars eene uitvoerpremie zouden genieten. Bij invoer van tarwe toch in Frankrijk moet betaald worden 7 frs.; dit recht wordt gerestitueerd wanneer men eene corresponderende hoeveelheid meel uitvoert. Nu wordt in Frankrijk aangenomen dat 100 kilo tarwe uitlevert 67½ kilo meel, en krijgt men bij uitvoer dezer hoeveelheid meel het recht berekend tegen 7 frs. terug. Onze molenaars beweren echter dat 100 kilo tarwe meer meel geeft en wel 75 kilo, zoodat hierin reeds voor de Fransche molenaars een bonus van 1.03 fr. zou verscholen zijn. Daar komt nu nog bij dat niet ten allen tijde de prijs van tarwe in Frankrijk het volle bedrag van 7 frs. hooger is, terwijl toch de molenaar 7 francs restitutie krijgt. Dit zou zelfs voor de Fransche molenaars een belangrijk voordeel opleveren. Het eenige wat thans nog eenigszins het overvoeren van vreemde markten met Fransch meel tegenhoudt is dat men de 7 francs bij uitvoer van meel alleen terug krijgt, wanneer men het bewijs overlegt dan in dezelfde zone eene corresponderende hoeveelheid tarwe is uitgevoerd. Frankrijk is daartoe verdeeld in vijf zones en de bewijzen, die moeten worden overlegd zijn de zoogenaamde *acquits à caution*.

Hoewel dus voornamelijk deze concurrentie van Fransch meel als aanleiding wordt opgegeven vragen de molenaars toch in het algemeen een recht op alle meel van waar ook herkomstig.

In de voornaamste Kamers van Koophandel wier ondersteuning gevraagd was vond deze poging onzer molenaars om eene bescherming hunner industrie in het leven te roepen weinig bijval. De Tweede Kamer stelde het in handen van de Regeering met verzoek om inlichtingen. Veel kans dat het verzoek wordt ingewilligd gelooven wij dat voor'shands niet bestaat.

Ook verschillende fabrikanten van lijn- en raapzaadolie en

koeken in Nederland hebben zich gewend tot Hare Majesteit de Koningin Regentes met verzoek, die maatregelen te doen nemen, welke noodig zijn om zoodanige verandering in de fiscale wetten van Rusland, Duitschland en Noord-Amerika, of in die van ons land tot stand te brengen, dat daardoor hun tak van Nijverheid niet slechts uit zijn kwijnenden toestand worde opgeheven, maar ook voor geheelen ondergang bewaard. Aldus de woorden van het adres; uit eene daarbij gevoegde memorie blijkt dat, al hebben zij zulks niet met zooveel woorden uitgesproken, adressanten verlangen dat een inkomend recht op lijnkoeken zal geheven worden

In het Nederlandsch Landbouw-Weekblad van 20 Maart 1897 komt de heer F. Duivis Jz. te Koog a/d Zaan zelf ook koekenfabrikant op tegen die strekking. Hij wijst er op dat het aantal koeken in 1896 in Nederland vervoederd niet ver beneden 200.000.000 zal zijn, waarvan ongeveer 40 000.000 uit het buitenland aangevoerd; stijgt de prijs f 1., tengevolge van het heffen van een invoerrecht tot dat bedrag, dan kost dat dus den gezamenlijken veehouders 2 millioen gulden. En afgescheiden van het grof onrechtvaardige daarvan, zegt de schrijver terecht, zullen ook de koekenfabrikanten na enkele jaren van voorspoed mede slachtoffers worden, doordien zij komen te staan tegenover een boerenstand, die jaren lang te veel is belast. Ook hier dus, als bij alle invoerrechten, ten slotte nadeel voor allen.

Instelling van een beroepsconsulaat te Shanghai. Bij de Tweede Kamer der Staten Generaal is een wetsontwerp ingediend om f 15.000 toe te staan voor bezoldiging van een beroepsconsul te Shanghai, die met 1 Juli e. k. zal benoemd worden. Tevens wordt eenige wijziging in het consulaire corps voorgesteld. Te Londen nl. was Nederland tot nog toe vertegenwoordigd door een bezoldigd consul generaal en een bezoldigd consul, thans wordt voorgesteld aldaar te benoemen een consul generaal op eene jaarwedde van f 12 500 en een leerlingconsul op eene jaarwedde van f 1200, plus hetzelfde bedrag als vergoeding voor verblijf met het oog op den hoogen levensstandaard in Londen. Eindelijk is het tractement van

den nieuw benoemden consul generaal te Singapore gesteld op f 14000, daar het niet noodig voorkwam den nieuw-benoemden titularis al dadelijk hetzelfde tractement (f 15.000) toe te kennen als zijn voorganger, die vele dienstjaren had.

Rijnvaart. De Staatscourant van 30 Maart behelst de Statistiek der Rijnvaart over 1896 volgens de opgave van het kantoor Lobith. Wanneer wij daarnaast voegen de cijfers van verleden jaar dan geeft 1896 eene belangrijke vermeerdering zooals uit onderstaande blijkt:

	Ingeklaard :			
	1895	1896	in 1896	
			meer	minder
Rotterdam . . .	538.958	588.082	49.124	—
Amsterdam . . .	99.101	108.068	8.967	—
Dordrecht . . .	87.658	86.002	—	1.656
Nijmegen . . .	28.430	30.228	9.798	—
Tiel	21.191	18.801	—	2.390
Arnhem	17.035	25.054	8.019	—
Gorinchem . . .	21.934	34.407	12.473	—

Uitgeklaard.				
	1895	1896	1896	
Rotterdam . . .	3.450.869	4.691.340	1.240.561	—
Amsterdam . . .	143.214	200.691	57.477	—
Dordrecht . . .	44.303	77.365	33.062	—
Nijmegen	192	292	100	—
Tiel	—	17	17	—
Arnhem	1.051	375	—	676
Gorinchem . . .	—	—	—	—

Totaal.				
	1895	1896	1896	
Rotterdam . . .	3.989.827	5.279.512	1.289.686	—
Amsterdam . . .	242.315	308.760	66.445	—
Dordrecht . . .	131.961	163.367	31.406	—
Nijmegen	28.622	30.520	1.898	—
Tiel	21.191	18.818	—	2.373
Arnhem	18.087	25.429	7.342	—
Gorinchem . . .	21.934	34.407	12.473	—

Behalve het verkeer met bovengenoemde havens keerden nog naar andere Nederlandsche havens.

	Ingeklaard.	Uitgeklaard.	Totaal.
in 1896 . . .	1.533.672	65.648	1.599.320
» 1895 . . .	1.534.851	57.085	1.591.936

Het geheele Rijnvaartverkeer van Nederlandsche havens in 1896 is dus 1.416.435 ton meer geweest dan in 1895.

Het totaal verkeer der Belgische havens was.

in 1896 . . .	1.940.728
> 1895 . . .	<u>1.571.765</u>
dus » 1896 . . .	368.963 ton meer.

Wat het vlotverkeer betreft, kan medegedeeld worden dat in 1896 uit Duitschland in Nederland zijn binnengekomen 58 houtvloten (tegen 56 in 1895), waarvan de totale inhoud was 24426,6 ton (tegen 22714,4 in 1895). Hiervan waren bestemd naar Rotterdam 2196 ton, naar Dordrecht 716,6 ton en de overige naar andere Nederlandsche havens niet met name genoemd.

Van Nederland naar Duitschland passeerden 6 vloten met een inhoud van 1662,9 ton, tegen verleden jaar 5 met een totaal inhoud van 2079,5 ton. De 6 vloten in 1895 van hier naar Duitschland kwamen alle uit Amsterdam.

ECONOMISCHE BERICHTEN EN NALEZINGEN.

Aan
de Redactie van De Economist.

Geachte Redactie,

Aan het slot van zijne in de Maart-aflevering van De Economist voorkomende aankondiging van mijn geschrift: Mr. N. G. PIERSON'S Muntleer en „Muntpolitiek“, richt die Schrijver tot mij een tweeledig verzoek, in de eerste plaats: „om wat meer zorg bij het overnemen mijner woorden; blz. 10 staan op vier regels twee fouten, beide zinstorend.“

Op die blz. regel 3 van boven is inderdaad onopgemerkt gebleven èn door mij èn door dengene die mij in het corrijeeren der drukproeven heeft bijgestaan, de drukfout: „nemen“ voor „noemen“, terwijl, ten gevolge van een schrijffout in de kopy, aldaar bl. 3 en 4 te lezen staat: „waardeverhoudingen“ in de plaats van „waardeveranderingen.“

De heer Pierson ziet den zin dien de aangehaalde plaats voor hem heeft, door die beide misstellingen gestoord. Dit legde mij den plicht op ze aan te wijzen en te verbeteren, in voege als door middel van een verbeterblad is geschied.

Ik heb echter ook het recht, geachte Redactie, U te verzoeken dit schrijven in uwe eerstvolgende aflevering te willen opnemen. Want het verzoek van den heer Pierson, zooals het tot mij werd gericht, moet op velen uwer lezers den indruk hebben gemaakt van eene vermaning om zich met aanhalingen geen vrijheden te veroorloven.

Vergun mij U tevens eenige exx. van het verbeterblad ter beschikking te stellen, onder mededeeling dat het, voor allen die in het bezit zijn van mijn geschrift, gratis verkrijgbaar

is bij den uitgever, C. L. Van Langerhuijsen te Amsterdam, en den ondergeteekende.

Hoogachtend heb ik de eer mij te noemen

's-Gravenhage,

Uw Dw.

26 Maart 1897.

ROCHUSSEN.

De Ombilienkolen. Voor korten tijd berichtten sommige Indische bladen dat de Ombilienmijn niets meer opbracht. Wel vermeldde kort daarop de „Sumatra Courant“ dat dit bericht „kant noch wal“ raakte (zie „Vaderland van 6 April), maar bijzonderheden ontbraken. Deze nu kunnen wij geven. Wij mogen daarvoor gebruik maken van ons door den heer IJserman, gewezen chef dier kolenexploitatie, verstrekte, uit officieele bronnen geputte, hem uit Indië toegezonden cijfers, waaruit gelukkig het volkomen ongegronde van die alarmeerende berichten blijkt.

In 1894 bedroeg de kolenproductie in tonnen 72451, in 1895 107.864, in 1896 126.282, in Januari en Februari 1897 11.033 en 10.289 ton.

Wat de uitgaven in het kolenveld betreft, de totaalkosten der kolen daalden van f 438.180,28 in 1895 tot f 400.715,30 in 1897, of de totaalkosten per ton van f 4.07 tot f 3.17.

Wat de werkkrachten betreft, in 1895 bedroeg de sterkte van het Europeesch personeel 23, in 1896 25 man. In 1895 waren gemiddeld dagelijks op het werk 1378 dwangarbeiders en 114 vrije lieden. In 1896 waren die cijfers 1284 en 91, in Januari 1897 1.339 en 87 in Februari jl. 1337 en 81. In 1895 was de hoofdelijke productie per dag 0.242, in 1896 0.314 ton

Meerdere cijfers achten wij onnoodig. De gegevene vullen op niet onbelangrijke wijze die in het Koloniaal Verslag aan omdat zij van recenter datum zijn.

Er blijkt uit dat het niet alleen onwaar is, wat ook hoogst onwaarschijnlijk klonk, dat de Ombilienmijn niets meer opbrengt, maar dat de productie gestadig toeneemt en de productiekosten steeds minder worden.

De bladen, welke het onjuiste, trouwens reeds spoedig in Indië zelf weersproken bericht overnamen, vooral die welke daaruit stof putten voor min gunstige beschouwingen, zullen

nu, mag worden vertrouwd, ook wel de hierboven gegeven juistere cijfers onder de aandacht hunner lezers brengen.

Na in „de Economist“ van Augustus 1896, blz. 609, melding te hebben gemaakt van sommige ongunstige berichten omtrent „de gouvernements-Ombilien-kolenontginning op Sumatra,“ was het ons een genoegen thans op de boven gegeven, van vooruitgang getuigende cijfers te kunnen wijzen.

QUARLES VAN UFFORD.

HOE AMSTERDAM OUDTIJDS DE BELANGEN DER MEDISCHE POLITIE BEHARTIGDE.

Toen Ds. W. Sluiter, predikant te Eibergen, in de laatste helft der 17de eeuw in zijn „Buitenleven“ zong:

«Als ik mijn kamerken mag sluyten,
En houden al 't gewoel daer buyten,
En doen mijn eigen werk alleen,
Dan ben ik allerbest te vreen.
Daar hebb' ik al, waer hert en oogen
Sich lieflik mee verlusten mogen;
Daar pronkt mijn allerbest cieraet.
Wat raekt mij, hoe 't'er buyten gaet!
Of daer de straten dan vol drek zijn,
Of daer de poorten maer een hek zijn,
Of voor elk huys een mestvaelt is,
Wat geeft mij dat voor hindernis?
Moet ik somtijds daar over stappen,
Ik weet niet, of op marm're trappen,
Of op een glatgeslepe steen,
Al sachter soude zijn te treen,»

sprak hij daarmede voor zijn' tijd niets ongewoons uit. Weliswaar had de „dichter“ als Schriftgeleerde en die overigens in zijne geschriften toont een zuiver bijbelsch man te zijn, Deut. 23: 12 en 13 zich moeten herinneren („Gij zult ook eene plaats hebben buiten het leger en daarhenen zult gij uitgaan naar buiten. En gij zult een schopje hebben, benevens uw gereedschap; en het zal geschieden, als gij buiten gezeten hebt, dan zult gij daarmede graven, en u omkeeren en bedekken wat van u uitgegaan is“) en tevens aan 2 Koningen 10: 27 moeten denken („zij braken ook het huis van Baäl af en maakten dat tot heimelijke gemakken“), maar 't kwam nu eenmaal zoo in 't rijm van pas en om de eischen der hygiëne bekommerde zich de dominé van dien tijd al even weinig als bijna al zijne tijdgenooten.

Ook de gemeentebesturen (vroedschappen) van dien tijd achtten de openbare gezondheid geenszins een „voorwerp van de aanhoudende zorg der Regeering“. De geschiedboeken van schier iedere Nederlandsche stad toonen dit duidelijk aan en bewijzen klaarlijk, dat op dit gebied ook ten huidigen dage heel wat te leeren valt bij volkeren der grijze oudheid, o. a. bij de oude Romeinen. Het rioolstelsel van Rome toch, dat reeds kort na de stichting dier stad (753 v. C.) werd aangelegd, bewijst dat de technicus, die zulke plannen ontwierp, eerst dacht en daarna deed, en mede, dat de stedelijke regeering van dien tijd, die voor zulke kostbare werken niet terugdeinsde, bewust of onbewust de koe bij de horens durfde pakken zonder te vragen (gelijk zoovele gemeentebesturen van onzen tijd) of de „onderneming“ wel zal renderen. Men is in onzen tijd zóó gewend geworden van schier alles eene dubbeltjes-kwestie te maken, dat die dubbetjes-kwestie ook al het vraagstuk der volksgezondheid beheerscht. Hulde brengen wij in dit opzicht aan de praktische mannen der oudheid, die in velerlei opzicht de hygiënische belangen van het volk beter behartigden dan vele gemeentebesturen van den huidigen dag.

Hoewel het spoelstelsel voor ons niets begeerlijks heeft — de lezers van „de Economist“ weten zulks uit ons vroeger schrijven in dit tijdschrift — achten wij het in verband met het onderwerp onzer bespreking niet van belang ontbloot het rioolstelsel van Rome met een enkel woord te omschrijven.

Tal van kleinere kanalen monden uit op twee groote of hoofdkanalen. Deze zijn zoo diep gelegen, dat zij met den bodem onder het gewone nivau van den Tiber liggen, waarmede eene blijvende doorspoeling van het rivierwater gewaarborgd werd, en om te voorkomen dat dit voordeel niet door het nadeel van de terugwerking der stroom zou geschaad worden had men de volgende maatregelen genomen: *a.* het verval dezer riolen was zoo aanzienlijk, dat de kracht van het geloosde water (en vuil) die van den inwerkenden stroom overtrof, *b.* de monding der riolen stond niet rechthoekig op de rivier, maar zóó dat de stroomrichting der rivier een scherpen hoek maakte met de richting van het afloopende water, *c.* de riolen waren naar de monding heen nauwer, waardoor en de aandrang van den stroom verminderde en de kracht van het

verval toenam, *d.* de riolen hadden, om de kracht van den terugwerkenden stroom te breken, verscheiden krommingen. Om eenigermate een denkbeeld van de grootte van het eene riool (Cloaca Maxima) aan te geven, dient dat de ouden geboekstaafd hebben, dat men er wel met een beladen wagen door kon rijden en Agrippa moet er eens met een boot door zijn gevaren naar den Tiber. Dat het onderhoud van die grootsche werken, die onder toezicht van eene bijzondere commissie (Curatores Cloacarum) stonden, heel wat uitgaven vorderde, bewijst wel het feit, dat daarvoor eene afzonderlijke belasting werd geheven, Cloacarum geheeten. Maar — en dit zeggen wij inzonderheid aan het adres van de spoelstelselmannen — trots de deugdelijke constructie en niettegenstaande al de voorzorgsmaatregelen om vervuiling dezer riolen te voorkomen, bleek den bodem voortdurend met een dikke laag bezonken vuil bedekt.

Wij zeiden dat sommige volkeren der oudheid de belangen der volksgezondheid naarstiger behartigden dan menige vroedschap van eeuwen daarna. Ook Amsterdam levert daarvan een voorbeeld, dat met het oog op en in verband met onze hedendaagsche hygienische toestanden wel der beschouwing waard is, ook al is het waar, dat onder de Nederlandsche steden bezwaarlijk een tweede zal zijn aan te wijzen, die in de jongste 50 jaar meer voor de belangen der volksgezondheid deed dan Amsterdam, waarvan men, gelijk nu nog van 's-Gravenhage, indertijd met alle recht kon zeggen:

Een zwavelige zwalm, een zwamziek zwerk omzwacht

Met zwijmelzwoele wolk de zwalpend zwarte gracht;

Een zwabbelende splijtzwanzwerm zweigt, zwijgend als het graf,
In zwellensweelde, zwaaiënswee, den zwadderzwang'ren draf.

Reeds bij besluit van 17 September 1481 werd bepaald, dat „niemand, hij zij wijf of man of kint eenigh vuylnisse mag brengen op de vesten of aen de muren van der stede, noch ook syn gevoeg daer aen of daerop mag doen“, terwijl den ouders en vrienden werd bevolen nauwer toe te zien, dat ook hunne kinderen zich hierin niet aan eenige overtreding schuldig maakten. Eene boete van drie pond werd op de overtreding dezer bepaling bedreigd. Het schijnt, dat deze maatregel ge-

trouw nageleefd werd, althans in de eerstvolgende zestig jaren werden geene nieuwe maatregelen tegen het ver- of bevuilen van de muren of vesten door de Regeering noodig geacht.

Al vroeg schijnt men voor de verzameling van het huisvuil op sommige punten der stad bakken te hebben geplaatst, waarin de ingezetenen hunne asch en vuilnis konden brengen, gelijk ten huidigen dage in nog vele plaatsen gebruikelijk is, — een gebruik, dat afkeuring verdiend, omdat *a.* meestal meer vuilnis bij dan in die bakken wordt geworpen en *b* de lediging dier bakken veelal zeer ongeregeld, niet tijdig en zeer onvoldoende geschiedt. Op 23 Februari 1542 werd een besluit uitgevaardigd tegen hen, die »steygeraerde ende andere vuylnisse haelden uit de vullensvaten en andere plaetsen bij der Stede daertoe geordonneert, doende daarmede haer eygen profijt en wille, dewelcke nochtans deze stede wel behoefstigh is.»

Ook aan het onderhoud der straten en wegen werd toen reeds de aandacht gewijd. Op 13 Juni 1554 werd door »Schout, Schepens en gebuyeren van Ouder- en Nyeuwer-Amstel mitsgaders de Burgermeesters ende Regeerders der Stede van Amstelredamme als Ambachtsheeren van der Nyeuwer-Amstel bevolen, dat het baggeren of modderen van klei uit den Amstel (om daarmede veenich en onvrugtbaer lant vrugtbaar te maecken) niet meer mocht geschieden, aangezien daardoor de wegen en dijken geheel ontgrond en het algemeen belang benadeeld werd.

Echter niet alleen om het z. g. ontgronden (en daardoor het loswerken van de dijken en paden of wegen op die dijken) te voorkomen, diende deze maatregel. Blijkens eene bepaling van de Heeren van den gerechte van 15 Maart 1568 mocht geene modder, darie of aarde uit de stadswateren gehaald dan bij expres consent van de heeren Burgemeesteren der stad. De boete op de overtreding dezer order bedreigd, bedroeg 6 Carolusgulden en verbeurtverklaring van de pramen of schuiten, waarmede het feit was bedreven. En behalve deze straf van den modderman of modderaar, werd nog 12 Carolusguldens boete opgelegd aan hem, op wiens last het modderen was geschied. Alleen mocht men voor bemesting van eigen landerijen of ophooging of verbetering van eigen dijken tot op een bepaalden afstand van den wal bagger ophalen. Zoo ook was

het verboden van elders modder (bagger) in te voeren dan met vergunning van Burgemeesteren deser stede met duidelijke opgave van de plaats van herkomst.

Gelijk ook thans nog in vele steden het geval is, dat metselaars, grondwerkers en andere bouwondernemers, zich van grond, puin, enz. op de meest gemakkelijke wijze zoeken te ontlasten door het maar ergens op straat te deponeren, zoo ging het ook oudtijds. Daarom werd in het belang der publieke orde en reinheid op 12 Augustus 1568 bevolen, dat die „aerde, afgebroke steen, pijn ofte andere materie“ gedragen moest worden in schuyten en dadelijk naar buiten de stad moest worden vervoerd, zoodat men er ook geene puinvaalten en dergelijke op particuliere erven op na mocht houden.

In 1579, werden bij besluit van 20 Februari, meer krachtiger maatregelen genomen „tegens het werpen van Vuylnis op 's Heeren Straaten, en in de Canaalen.“ 't Is der moeite waard dit besluit in zijn geheel aan te halen :

„Alsoo mijne Heeren van den Gerechte bevinden groote ongeschiktheit ende misbruyck te gebeuren door d'onreynigheyt van dreck ende andere vuyligheyt, dewelcke op der Straten, ook voor der goeder luyden deuren, ende anders over al buyten privaten en vullens-vaten geleyt ofte gewurpen wort door de vileynigheyt ofte quaetwilligheyt van jonge ende oude menschen, die sulx plegen buyten alle redenen, eere ofte schaemte. D'welck een schandelick dinck is in een goede stede, te sien. Soo is 't, dat mijne Heeren van de Gerechte, omme de voorzeyde onbetamelyckheyt voortaan te beletten, verbieden eenen igelijcken jonck ende out, wie hij sy, eenigh vullens, dreck ofte andere onreynne materie te leggen ofte werpen op de Straten, ofte voor imants huysen of elders de vullens-vaten daertoe geordonneert: noch oock haer gevoegh te doen buyten den privaten, mits daer toe veel gemeene privaten soo aan de mueren deser stede als aan bruggen ende elders tot deser stede groote kosten gemaakt zijn.“ (Er waren dus in 1579 reeds openbare privaten te Amsterdam). „Ende dit al op pene van dertigh stuyvers elke reyse te verbeuren: 't applicieren de twee derdeparten tot behoef van den Heere, ende een derdepart tot profijte van den aenbrenger; ende de boeten, by de kinderen verbeurt, te verhaelen aen de ouders,

of dat deselve kinderen andersints daer af arbitralieken gecorrigiert sullen werden tot goetduncken van den Gerechte."

Dat men echter voor de bestrating zelve nu juist niet de meeste zorg droeg, bewijst wel eene resolutie van de heeren van den Gerechte van 26 Januari 1593, waarbij er aan wordt herinnerd, dat die heeren "wel eertijds hebben gestatueert, dat alle de Straten tot kosten deser Stede souden werden gerepareert, mits dat voor elck huys jaerlijks sekere penningen daer toe betaelt souden worden", doch er wordt aan toegevoegd: "t welck nochtans niet en is nagekomen." Daarom werd in deze resolutie bepaald, dat "van nu voortaan" alle doorgaande (dus niet-doodlopende of blinde) straten en stegen ter breedte van "daer — twee — sleden — elck anderen — kunnen — wijcken" door de stad gerepareerd en onderhouden souden worden, onder voorwaarde dat van ieder perceel in de hoofdstraten (Warmoesstraat, Zeedijk, Nieuwendijk, Kalverstraat, enz.) en langs sommige openbare wateren of op sommige openbare markten of pleinen 2 stuivers, van huizen in stegen en dwarsstraten 1½ stuiver en van huizen aan de vesten 1 stuiver per jaar moest worden betaald.

In 1596 begon men er eindelijk eens aan te denken, dat ook de z. g. nachtwerkers, d. w. z. zij, die bij nacht zich met het ruimen van particuliere privaten onledig hielden, aan orde en regel moesten worden gewend. Eene resolutie van 4 Sept. 1596 bewijst zulks. Daarin wordt gezegd, dat men bevindt, dat er "groote ongereltheit gepleegt werd bij de gene, die binnen deser stede werden gebruyckt om de privaten te reynigen". Daarom werd bepaald, dat deze lieden voortaan gehouden zouden zijn de schuiten, waarin de privaatstof gedragen werd, langs den wal moesten gelegd worden met "een ganck" (een loopplank) over de schuit, zoodat men niets van die privaatstof in het water kon laten vallen. En de geladen schuiten mochten niet in de stadswateren, maar moesten buiten de palen geledigd worden. Waar en wanneer moest die lediging geschieden? "Bij eb, op stroom des morgens." Men ziet daaruit, dat het privaatvuil ook toen, gelijk nog in tal van achterlijke steden, aan den stroom werd toevertrouwd; die moest die rottende massa maar onschadelijk maken! "Schoon ende reijn", zegt genoemde resolutie, moesten

de schuiten weer binnen de stad worden gebracht! Voorts werd den nachtwerkers bevolen, dat zij de „werekken“, waarmede zij waren aangevangen, ten spoedigste moesten afwerken, „sonder de selve te mogen laten steken, en ook sonder meer loon te mogen eischen dan eenmaal voor den aanvang van het werk was bedongen, alles op eene boete van „twaalf gulden bij hen eenige der voorsz. poincten contra-veniërende telcke mael te verbeuren, ende daer en boven gegeesselt of arbitralick gestraft te werden.“ En opdat het reinigen der privaten niet dan op „behoorlicke“ tijden zou geschieden, werd nog bepaald, dat van half Maart tot half September van 10 uur 's avonds tot 3 uur 's morgens en de andere helft des jaars van 10 uur 's avonds tot 5 uur 's morgens de putruiming mocht plaats hebben

Aan de OPEN GOTEN langs de straten werd reeds bij besluit van 22 Juli 1605 een einde gemaakt.

Toen werd bepaald, dat, tot „meerder sieraet der selver Stede ende tot verhoedinge van de periculen, die uyt de Goten in de Straten leggende souden mogen ontstaen voor de luyden, dewelcke de Straten gebruicken, de goten uitkomende op de gemeene Straten, met „overwulvinge“ (d. i. gewelven) moesten worden gedekt.

Hoewel op het niet-nakomen dezer bepaling eene boete van een „pont vlaems“ was gesteld, schijnt men het met deze bedreiging niet zoo heel nauw genomen te hebben. Althans op 23 Maart van 1614 — dus negen jaar later — werd bevolen, dat alle de goten binnen de stad, die „dwars over de straten“ liepen, „soo wel die open leggen als die met houte plancken (of er toen ook andere dan houten planken waren?!) gedekt waren, hersteld en met steenen gewelven onder de straat gemaakt moesten worden.

Zoo ook was reeds bij besluit van 6 Dec. 1612 bepaald, dat „van nu voortaan het schoon-maecken van de gooten inde voorsz. Stege“ (nl. de Halstege) „zooewel bij Somer als bij Winter tijden, bij de ghemeene Bueren aldaer eendrachtelijk sal moeten begonnen werden een half ure naer het luyden van de Poort-clock, ende binnen een ure ghedaan sal moeten sijn.“

Tegen het vervuilen van de openbare stadswateren was men meer en meer op zijne hoede. Vooral de vischhandelaren ge-

bruikten die wateren geregeld als bergplaats van doode visch. Daarom werd bij resolutie van 5 Dec. 1620 getracht daaraan een einde te maken.

Dit besluit luidt aldus:

„Alsoo mijne Heeren van den Gerechte verstaen, dat vele en verscheijde visch-koopers hier ter Stede met bot en ander visch komende, heuluyden vervorderen de doode bot ende ander visch met groote mennichte in den Ammerack (Damrak), omtrent de Visch-marckt deser Stede te werpen: ende dat oock eenige visschers met hare korven ende visch aen 't vlot leggende, hen niet en ontsien d' oude ende versletene korven in 't water beneffens het voorsz. vlot te laten sincken. Waer door het water, insonderheyt bij Somerteyt, soo vervuylt, stinckende en geïnfecteert wort, dat de visch in de korven qualick levendigh ende goet gehouden kan worden, niet alleen tot seer groote prejuductie ende nadeel van de visch-kopers de Visch-marckt frequenterende, maer oock tot groote onlust ende quel-lagie van de luyden daer omtrent wonende. Soo is 't, dat deselve mijne Heeren, om daerinne te voorsien, geordonneert, gestatueert ende gewillekeurt hebben, ordonneeren, statuëren ende willekeuren mits desen, dat van nu voortaan gene vreemde visch-koopers oft andere, alhier met bot ende andere visch marckende, hen sullen mogen vervorderen eenige doode bot ofte andere visch in den Ammerack omtrent de Vischmarckt te werpen; op pene van 't telckens twintigh stuyvers te verbeuren: Ende dat oock niemant de Vischmarckt frequenterende hem sal mogen onderwinden eenige oude ende versletene korven in 't water beneffens het vlot te laten sincken: op pene dat de contraventeurs mede op elcke korve 't elcken verbeuren sullen een boete van twintigh stuyvers.“ —

In Juli 1623 besloten de Heeren van den Gerechte een vierde veem op te richten, ten doel hebbende zoowel het gerief van de kooplieden in de asch als de bevordering van den welstand der aschnering en het voorkomen van verdere mis-verstanden en hindernissen tusschen de aschwerkers, die jarenlang onverhinderd zich met aschwerken hebben geneert.

Herziening van gemeentelijke politie- en strafverordeningen was toen, zoo goed als ten huidigen dage, steeds weer noodig.

De naleving dier verordeningen liet ook toen steeds weer veel te wenschen over. Die ervaring deed men ook op met de bovengenoemde resolutie van 4 Sept. 1596. Op 29 April 1626 werd, onder herinnering, dat op 4 Sept. 1596 „goede orde was gestelt geweest op 't reynigen van de Privaten,“ gepubliceerd, dat „mijne Heeren van den Gerechte uyt verscheide klagten verstaen, dat de selve Keure gevilipendeert ende na sijne forme ende inhouden niet word geobserveert, tot groot ongerijf, stanck ende vuyligheyd van de Burgeren ende Inwoonderen deser Stede ende alsoo hoog noodig is daar inne voor-sien te werden. Daarom werd op nieuw „geordonneert, gestatueert ende gewillekeurt“, dat allen, die zich met het reinigen van privaten onledig hielden, de te reinigen privaten alleen mochten openen en reinigen in het bijzijn en onder toezicht van daarvoor aangewezen personen. Tevens werd verordend, dat die putledigers de privaatstoffen moesten brengen (lossen) „op stroom buyten de laeg van de schepen“. De bedoelde toezichthebende personen moesten bezoldigd worden door hem (haar), die eene privaatput liet ledigen, met een bedrag dat door heeren Burgemeesteren was vastgesteld. Zij werden beëdigd en hunne instructie werd ter zelfder tijd vastgesteld. —

Steeds meer gingen de oogen open voor het schadelijke van alle ophooping van vuil.

In 1621, op 16 November, werd, „also mijne Heeren van den Geregte verstaan, dat binnen deser stede ende de Jurisdicte der selver op eenige plaatsen gehouden, gevoed ende met vuyle en stinckende materialen vet gemaect werden sekere groote quantieteyten van VERCKENS, waer deur de wateren daer omtrent soo ontsteken en vervuylt werden, dat deselve bij de luyden aldaer wonende niet gebruyckt en kunnen werden,“ getracht ook daarin te voorzien door te bepalen, dat voortaan niemand meer dan 4 varkens mocht houden, en dan nog maar alleen op minstens „hondert gaerden“ buiten de grachten der stad. Op het overtreden dezer bepaling was eene boete van zes gulden van elk varken bedreigd.

In 1623 (21 Januari) bleek het al weer noodig maatregelen te nemen tegen „de groote disordre en ongeregeltheyd“ bij het „uyt-dragen van de Secreten, doordien de uyt-dragers de materie ofte vuyligheid“ des nachts niet brachten waar het

behoorde gebracht te worden, maar het uitgoten in de burgwallen en grachten, waardoor die wateren zeer besmet werden „en de onlijdelijke stanck en de onreynigheyd werd gecauseert.“ Daarom werden de volgende bepalingen gemaakt: *a.* geene andere dan beëdigde personen mochten voortaan secreten uitdragen; *b.* de secreet-stoffen moesten of in het IJ of in den Amstel voorbij de runmolens gelost worden; *c.* de „toesienders“, zonder wier tegenwoordigheid geene privaten geledigd mochten worden, hadden nauw toe te zien, dat geene stoffen tusschen den wal en de schuit in 't water werd gegoten, terwijl zij verplicht werden zich nauwkeurig te vergewissen, dat de stoffen op de onder *b* aangegeven plaatsen werden gelost; *d.* de „meesters van de uyt-dragers“ mochten niet met het ledigen eener secreetput aanvangen vóór de toezinders (opzichter) verwittigd waren van het uur, waarop de werkzaamheden zouden aanvangen; *e.* het loon dezer opzichters zou nu voortaan bedragen vijftien stuivers per nacht; *f.* de opzichters werden verplicht minstens twee nachten per week rond te gaan „om te visiteren ende te verspieden of nergens niet contrarie van desen soude mogen werden gedaen.“

Bij besluit van 1 Sept. 1633 werd punt *b.* van de resolutie van 21 Jan. 1623 in dien zin gewijzigd, dat voortaan niet meer in den Amstel maar uitsluitend in het Y de faecale stof mocht gelost worden.

Ook nam men bij besluit van 30 Januari 1637 maatregelen tegen de vervuiling van den bodem door het bouwen van privaatputten aan bepaalde regelen te binden. Zoo werd o. a. bepaald, dat het fundament van iedere put van „ander-halve steen“ moest zijn „en dan 't Secreet van een steen dick daer tegen“, of indien iemand geen fundament van „ander-halve steen“ wilde leggen, moest ter dikte van „ander-halve steen“ de bodem met vaste aarde of klei aangestampt (dicht gestopt) worden. —

Op 27 Augustus 1639 was al weer een maatregel noodig tegen de vischkoopers, die zich al heel weinig om de reinheid der stadswateren bekommerden en, gaarne met de minste moeite gebaat, de gewoonte hadden de oude, versleten vischmanden eenvoudig aan het Damrak bij de Vischmarkt in 't water te laten zinken, waardoor „het water insonderheyt bij

Somer-tijt, seer vervuylt, stinckende, ende oock in sijn volle loop ende scheut belet wort." Eigenaardig en niet onvernuftig is de maatregel, die men daarbij nam om de overtreders dezer bepaling te kunnen keunen. Het besluit toch zegt: "Ende ten eynde de contraventeurs van dien te beter achterhaelt souden mogen worden, soo sullen alle rivier-visch-verkooopers gehouden sijn alle hare vischkorven met witte tienen (teenen of twijgen, waarvan de vischmanden waren vervaardigd) te doen teyckenen, ieder met syn merck: op de verbeurte van drie gulden op elke korf, die na desen bevonden sal worden niet gemerkt te sijn." —

Aangezien herhaaldelijk klachten werden gehoord, dat op sommige punten der stad de riolen zoo laag werden gelegd, dat daardoor niet alleen bij hoogwater "maar oock bij weynig meer als gemeene vloet" de kelders vol liepen, werd bij resolutie van 9 Maart 1650 bepaald, dat op die punten geene riolen lager mochten worden gelegd dan de riolen van de openbare straat aldaar lagen. —

"Alsoo mijne Heeren van den Gerechte in ervaringe" kwamen, "dat haer E. Willekeuren op het werpen van stroo, asche ende andere vuyle materialen in de Graften ende Burghwallen deser Stede geëmaneert, groflijck werden geinfringeert", werd op 26 Maart 1655 besloten, dat voortaan niemand eenig stroo, asch of andere stoffen in grachten of burghwallen der stad zou mogen werpen, maar die stoffen moest brengen in de daartoe aangewezen schuiten.

Dat die bepaling ook met het oog op het bevaarbaar houden van den Amstel, hoog noodig was, blijkt uit een besluit van 17 Juli 1659, dat, naar aanleiding van "dagelijxe" klachten over het "groot ongemak, 't welck aen de schepen, den Amstel bevarende, wordt toegebracht, ende veroorsaect door de ondiepten langhs de kanten van deselve Riviere", bepaalde, "dat alle ende een igelyck, die van deser Stede wallen af binnen de hondert Gaerden langs d'eene ende d'andere sijde van de Riviere den Amstel wonen ofte aldaer Landen leggende hebben: Te weten, de Bewoonders van de Huysen ende de Eygenaers van de Landen, yder voor hare respective Huysen ende Landen, ter breete van deselve, van huyden binnen 3 weken uyterlijck, op hare eygene kosten de voorsz. Riviere

sullen diepen, en de vervolgens onderhouden aen de wal op een voet beneden 't Somer-water ende van daer voorts op drie voeten ter lenghte van 10 voeten na 't midden van 't water toe."

Wat bij resolutie van 14 Juni 1663 te Amsterdam gestatueerd werd, had reeds meer dan eene eeuw te voren elders de aaudacht getrokken en boeten-bepalingen uitgelokt, o. a. te Utrecht, waar 9 Aug. 1535 het eerste "Placaat tegen het uytsteken van houten pypen van secreten over deser Stats grachten" afgekondigd. Het desbetreffend Amsterdamsch besluit luidt aldus: "Alsoo mijne Heeren van den Gerechte in ervaringe komen, dat door de Riolen, in de Burgwallen uytkomende, binner deser Stede vele vuyligheyt werd gecauseert, soo is 't, dat hare E. E. om 't selve voor te komen geordonneert en gestatueert hebben, als haar E. E. doen mits desen, dat niemant van nu voortaan sal vermogen eenige nieuwe Riolen, komende uyt de Secreten, op de Burghwallen deser Stede corresponderende, te maken, op pene van honderd guldens, ten profijte van den Heere, en dat voorsz. Riolen datelijck zullen werden gedemolieert."

Dat men het met ophoopen van gistende en stinkende vuilnis binnen de stad nog altijd niet zoo nauw nam, bewijst wel de resolutie van 23 Nov. 1663, waarin gezegd wordt, dat, aangezien eenige lieden zich niet ontzagen met vaartuigen "STADSVUILNIS van de hoopen, soo buyten als binnen de stad leggende" weg te halen (m. a. w. te stelen), het een iegelijk werd verboden in het vervolg eenige vuilnis van die hoopen weg te nemen. Of die stadvuilnis dan toen, evenals ten huidigen dage, door de stad verkocht werd, vraagt men? Dezelfde resolutie geeft daarop het antwoord: die vuilnis werd gebruikt "tot verhoginge van de nieuwe Uytlegginge ofte 's Heeren straten".

Echter begon men meer en meer in te zien, dat die ophooping van vuil op den duur onhoudbaar was en.... waarschijnlijk werd nog meer de finantiëele zijde der zaak gezien. Althans wij vonden eene ordonnantie van 17 Maart 1666, die aanvangt met: "Alsoo bij de Heeren Thresorieren deser Stede den Heeren van den Gerechte bekend gemaect is dat hare E. van meeninge syn te verpachten 't Vuilnis en andere Vuylig-

heyt, die binnen dese Stadt op 's Heeren Straten en Backen vergadert werdt, en dat sich daaromtrent opdoen eenighe difficulteyten, die den voortgangh VAN SOO GOEDEN WERCK souden komen beletten, ten ware by mijne Heeren van den Gerechte daer inue wierde voorsien." Deze ordonnantie doet in velerlei opzicht kennen hoe men destijds over de openbare reiniging, de gemeentereiniging, dacht O. a. komen er de volgende bepalingen in voor:

a. Niemand mag voortaan eenige paardenmest, stroo, asch of andere vuiligheid in de grachten of op de straten en wallen der stad werpen, maar is gehouden deze stoffen te brengen in de schuiten of in de bakken, die daarvoor zijn bestemd, "op de verbeurte van 't Vuilnis ende daer-en-boven noch op pene van 6 guldens";

b. zij, die puin, aarde of eenige andere stoffen, geschikt voor ophooging, voor zich zelven wenschen te behouden, zullen deze stoffen hoogstens 3 dagen op de openbare straat mogen laten liggen;

c. alle paardenmest en in 't algemeen al de vuilnis, die in de publieke vuilnisbakken gebracht is, zal zijn ten bate van den pachter van de vuilnis;

d. niemand zal vuilnis buiten de stad mogen vervoeren, dan met een bewijs, daarvoor door den pachter der vuilnis afgegeven; blijkt het dat deze vuilnis, zonder dat bewijs vervoerd, het eigendom is van hem, die deze liet vervoeren, dan zal slechts die vuilnis zijn verbeurd, doch indien die vuilnis aan den pachter onvreemd blijkt, zal mede de schuit, waarin die vuilnis is vervoerd, en 't gereedschap, dat op die schuit wordt bevonden, verbeurd zijn;

e. niemand mag uit de vuilnisbakken of van eenige andere plaats vuilnis weghalen dan met voorkennis van den pachter;

f. tot het doen van bekeuringen werden gemachtigd de pachter, diens "Medestanders en verder allen, die door den pachter voor dit doel zullen worden gebruikt; zoo ook alle collecteuren van andere pachters en zij, die toezicht hebben op de boomen (afsluitboomen), waar de schuiten met vuilnis passeeren."

Blijkens eene resolutie van 25 Augustus 1668, waarin wordt geklaagd, dat Reynier Diresz., aangesteld "om op te passen,

dat op de Nieuwe-, Oude- en Papenbrug geene asch ofte vuilis en werd uitgestort», allerlei moeite ondervindt in het bewijzen van de door hem gedane bekeuringen, werd de boete op die bekeuringen veel verzwaard.

Dat het publiek zich echter over de reinheid der straten al heel weinig bekommerde en steeds weer nieuwe bepalingen van overheidswege noodig waren om op dit algemeen belang aan te dringen, blijkt ook uit een besluit van 7 Januari 1672, waarbij bepaald werd, dat alle eigenaren van erven verplicht zullen zijn voor hunne erven tot aan de stoepen behoorlijk op te hoogen en met «geele klinkers» te bestraten, terwijl bij die resolutie mede werd bepaald, dat niemand tegen eenige schutting (langs de erven) eenige «vuyligheid, asch, stroo of andere vuilnis» mocht storten, «op peue van 25 gulden 't elkens te verbeuren, als hij daarover bekeurt sal werden». —

Tot 1452 was het te Amsterdam gewoonte gebleven, dat schier iedereen zijn eigen varken mocht houden, dat — gemakkelijke en min kostbare methode van varkensmesten! — eenvoudig op straat werd gejaagd om zich met allerlei afval te voeden. Toen in dit jaar (op bevel der Regeering) de varkens hun terrein verloren, werden voor de monniken van 't klooster Sint Antonius gunstige uitzonderingen gemaakt; die heeren beweerden, dat het betamelijk was, uit eerbied voor Sint Antonius, de kloostervarkens vrij snuffelen te geven. En aldus geschiedde het: het vuil van 's Heeren straten, voor zooverre het in den smaak dier dieren viel, was voortaan privaat eigendom der kloostervarkentjes.

Bij willekeur van 21 Januari 1671 werden betrekkelijk het houden van varkens nieuwe bepalingen gemaakt, waarbij voor «de nieuwe vergrootingen van de stad in 't Blok (tot 't maken van Brandewijn-Brauderijen gedestineert) benoorden 't pleyn van de Muyderpoort, belend door de Baaugracht aan de oostzijde, de nieuwe Rapenburgsgracht aan de noordzijde, de Achtergracht aan de westzijde en 't voorschreven pleijn aan de zuidzijde» ook varkens mochten worden gemest, doch alleen na bekomen vergunning van de heeren Thesaurieren der stad. Bij besluit van 12 September 1679 werd, onder herinnering aan deze resolutie van Januari 1671, nog geämplieerd, dat op geene andere plaats en binnen de stad varkens zullen

mogen worden gehouden, „veel min, dat men die langs de publicque Straten laat loopen, op pene van 6 gulden voor yder Varken, elders als ter voorschreven Plaatse gehouden of gevonden wordende 't elkens te verbeuren.“ De varkens van Sint Antonius verloren hiermede dus voor goed hun gebied.

Echter leverden ook de varkenshokken, die binnen dien aangewezen kring waren gebouwd, voortdurend bezwaren op. Zoo werd bij besluit van, 15 April 1672 geordonneerd, dat de brandewijn-branders hunne riolen, die in de grachten of burgwallen der stad uitmondden, onverwijld moesten „stoppen en dichtmaken, sonder hunne varkensdraf ofte vuiligheyt door deselve Riolen in de voorsz. Graften ofte Burgwallen te mogen losen, ofte door het inwerpen van dien deselve ondiep en troubel te maken, op peene van 100 gulden.“ En mede werd dezen lieden bevolen de plaatsen, die zij door het inwerpen of lozen van varkensdraf en vuiligheid hadden „ondiep ende onbequaem“ gemaakt, op eigen kosten te diepen en bruikbaar te maken. Men meene echter niet, dat deze maatregel in de eerste plaats een gevolg was van het bewustzijn der Regeering, dat de openbare gezondheid door die watervervuiling bedreigd werd. Geenszins: de ververs hadden hun beklag bij de Regeering ingediend, dat door genoemde oorzaken de wateren „soodanig getroubleert (troebel), en ook scherp ende afbijtende werden gemaakt, dat de selve voor de Ververs geheel onbruikbaar staen te werden.“

In 1673, 19 April, klaagden de Heeren van den Gerechte al weer, „dat de keuren, op 't uytwerpen van 't Vulnis op 's Heeren Straten en in de Kanalen van de Stad van tijd tot tijd ge-ëmaneed, dagelijks meer en meer werden overgetreden tot groot discieraad van de Stad, incommoditeyt van de goede Ingesetenen van dien en vervuylinge van de wateren“, waarom nu geordonneerd werd, dat voortaan niemand eenige vuilnis mocht storten op de openbare straat of in de kanalen der stad. Tegen de overtreding dezer bepaling werd eene boete bedreigd van zes gulden, terwijl tevens werd bepaald, dat indien eene dienstbare zich aan overtreding dezer ordonnantie schuldig maakte de heer of vrouw des huizes het recht hadden, de boete af te houden van de „Huure“ (het loon) der dienstbode.

Op 30 Januari 1675 moest de keur van 23 Januari 1623,

waarbij bepaald was, dat alleen daarvoor door Burgemeesteren aangewezen en beëdigde personen privaatputten mochten ledigen, al weer met nieuwe bepalingen aangevuld en verscherpt worden, aangezien „door verscheyde quaatwillige Luyden” tegen deze keur gehandeld werd. —

Eene ordonnantie van 12 Mei 1679 heft nieuwe klaagliederen aan over „t uytwerpen van 't Vulnis op 's Heeren Straten en in de Kanalen van de Stad.” Daarin wordt voor de zooveelste maal bepaald, dat voortaan niemand eenige vuilnis zal mogen werpen op de openbare straat, op eene boete van zes gulden, te betalen door de bewoners van de huizen, waaruit bedoelde vuilnis afkomstig was, terwijl die bewoners tevens gerechtigd werden die boete in te houden van (te korten op) de huur van hunne dienstbaren, ingeval deze de overtreding hadden begaan. En opdat er een scherper toezicht in zake het werpen van vuilnis op de openbare straat, enz. zou zijn, werden nu tevens de provoosten van de aalmoezeniers en „alle de Vulnisbedienden, alsmede een ieder uyt de Gemeente of Inwoonders deser Stede” tot het doen van bekeuringen gemachtigd.

De maatregel op 21 Januari 1671 tegen het houden van varkens genomen, schijnt niet al te zeer in den smaak te zijn gevallen, althans bij ordonnantie van 12 September 1679 moest er den ingezetenen op nieuw aan herinnert worden, omdat herhaaldelijk overtredingen waren geconstateerd.

Bij ordonnantie van 7 Maart 1679 moest eene bepaling gemaakt tegen het beschadigen van de roosters der stadsriolen. Op het overtreden dier bepaling was bedreigd . . . „opentlijk met geeseling aan den lijve te sullen worden gestraft.”

In 1690 werden de „aschwerkers” in het gild van de waagdragers opgenomen, „als nu van eene natuure werdende.” —

Aanhoudend bleef men klagen over de wijze, waarop velen zich trachtten te ontdoen van het huisvuil. Toen ook de bewoners van de huizen van de westzijde van de Botermarkt weer met dergelijke klaagliederen tot de heeren van den Gerechte kwamen, werd op 28 Januari 1682 geordonneerd en gewillekeurd, dat voortaan niemand in de omgeving van de waag of aan het einde van de Regeliersgracht eenige vuilnis mocht storten of nêerleggen dan uitsluitend „op de schuine Luyffel (een hellend stortbord), die aldaar zou worden gemaakt

boven eene vuilnisschuit, die voor dat doel daar zou worden gelegd. Echter werd hier nog bij bepaald, dat deze luifel uitsluitend mocht worden aangewend voor vuilnis en dat bv. paardenmest op eigen erf in eigen mestbak moest worden geborgen.

Niet uit een hygienisch oogpunt, maar veel meer om materiale schade te voorkomen, werden steeds weer nieuwe maatregelen genomen tegen vervuiling van de openbare wateren. Dit blijkt o. a. zeer duidelijk uit eene waarschuwing van 12 Januari 1683, waarin het gevaar, dat rottende en stinkende wateren opleveren, niet eens genoemd wordt. Die waarschuwing luidt aldus:

„Alsoo mijne Heeren van den Gerechte der stad Amsterdam in ervaringe syn gekomen, dat dagelijks in de Oude-sijds Kolk, by de Schryers-hoek, veelderhande Vuyligheden, soo van leege Vaten, Hoepels, Asch als anders werd gesmeten, 't welk sig set voor de drempels of Deuren van de nieuwe gemaekte Schut-sluis en daar door belet dat de deuren van de selve Sluis ten tyde van hooge Vloeden na behooren niet kunnen worden gesloten en dicht gemaakt, en de wijle daar aan ten hoogste voor de stad en de goede Ingesetenen van dien is gelegen, dat de selve Sluis niet werd belemmert, en om te voorkomen de onheylen, die door het inbreken van het water soude kunnen werden gecauseert, hebben mijne heeren van den Geregte, daar inne willende voorsien, goedgevonden bij desen eenen ygelijken te waarschouwen, dat van nu voortaan niemand sig sal hebben te bevorderen in de voorschreven Kolk eenige Asch, leege Vaten, Hoepels of andere vuyligheid, hoe die ook genaamt soude mogen syn, te werpen, op pene van vijftig gulden t'elkens te verbeuren bij die gene, die bevonden zal worden sulks te hebben gedaan, en sullen de Ouders voor hare Kinderen, de Meesters en Vrouwen voor haar Knechts en Meisjens moeten instaan, en de pene voldoen“, enz. enz.

Bij ordonnantie van 27 Januari 1684 werd — alsoo mijne Heeren van den Gerechte der stad Amsterdam in ervaringe kwamen dat de keuren, op 't uytwerpen van 't Vuilnis op 's Heeren Straten en in de Canalen van de Stad van tijd tot tijd gemeaneert, dagelijks meer en meer werden overgetreden, tot groote discieraat van de Stad, incomoditeyt van de goede

Ingesetenen van dien, en vervuylinge van de Wateren — bepaald „dat voortaan niemand eenige Vuyluis, Paardemis, Asse, of andere vuyligheyd sal vermogen uit te storten op 's Heeren Straten, of in de Canalen deser Stede, op pene van ses guldens, te betalen bij de bewoonders van de Huysen, uyt welke de contraventie geschied sal sijn, mits dat de Bewoonders van de huysen de voorschreven boeten sullen mogen korten aan de Huure van de dienstbode, die de contraventie gedaan sal hebben.“

Voor al de Groenmarkt was in dien tijd een ware vuilnisbelt. De schippers en tuinlieden uit Haarlem Leiden en andere plaatsen schenen zich al heel weinig aan te trekken van de bestaande ordonnantiën betrekkelijk het werpen van vuilnis op de openbare straat en in de burgwallen. Althans bij ordonnantie van 21 Juli 1684 werd bepaald, dat al die schippers en tuinlieden, die met „groente, kool, wortels, rapen, boonen, ofte eenige andere aard en boomvruchten“ ter graanmarkt kwamen, verplicht waren aan de „Opzichtersse of Reinigster“ (eene vrouwelijke beambte dus) voor iedere schuit, die aan de markt kwam, drie stuivers te betalen, of in den winter, „bij besloten water“, wanneer deze handelaren met wagens of sleden hunne artikelen aanvoerden, twee stuiver en per handslede een halve stuiver. Voorts werd iederen verkooper of verkoopster van groente, aard- of boomvruchten, die op deze markt uitstalde („voorzat“) opgelegd aan de Opzichtersse drie stuivers per week te betalen. Daarvoor was de Opzichtersse verplicht te zorgen, dat de Groenmarkt des zomers om 10 uur en des winters om 11 uur der voormiddags „behoorlijk gereynigt en schoon geveegt“ was. Voortaan mocht niemand meer „eenige Vuyligheijt, Groente, Boonschillen of iet diergelijks in 't Water ofte in de Burgwal werpen,“ terwijl mede werd verboden dat iemand ter Groenmarkt boonen dopte (van de peul ontdoen) anders dan in 't daarvoor aangewezen „Vuilnis-vat.“

Bij ordonnantie van 13 Juli 1686 en bij die van 13 Sept. 1686 werd het bedrag dat de ter markt varenden aan de Opzichtersse of Reinigster der Groenmarkt moesten betalen verlaagd en werd het doen van bekeuringen uitsluitend aan den Marktmeester opgedragen. —

De rioleering van Amsterdam bleef nog altijd zeer gebrekkig, gelijk duidelijk blijkt uit eene resolutie van 20 December 1686. Daarin zeggen „mijne Heeren van den Gerechte“, dat zij ondervinden, dat de houten riolen, die onder de „gemeene“ (openbare) straat zijn gelegd, grooten hinder veroorzaken aan de huiseigenaren en aanhoudend noodzaken tot opbreken der openbare straat, wat aan werkloon en straatsteenen groote uitgaven vordert. Daarom werd alom bepaald, dat voortaan alle riolen, die onder de openbare straat liepen of daarin in 't vervolg gelegd zouden worden, niet van hout maar van steen moesten worden vervaardigd. De steensoort, waarvan de riolen moesten worden vervaardigd en mede de geheele constructie dezer afvoerkanalen werden mede in deze ordonnantie opgenomen.

Niettegenstaande steeds weer allerlei ordonnanties waren uitgevaardigd tegen het werpen van puin en aarde op de openbare straat — iets, waaraan ook de timmerlieden en metselaars van den huidigen dag niet afgestorven zijn — waren er steeds overtreders dier ordonnantiën gebleven. Daarom werd bij willekeur van 20 October 1688 bepaald, dat met ingang van 1 November d. a. v. ieder, die door 't timmeren of repareren van eenig huis puin of aarde op de stadswallen of stadsstraten stortte, binnen acht dagen daarna op eigen kosten voor de wegbrenging moest zorgen naar de vijf volgende, daarvoor bestemde plaatsen: 1. bij 't Schurfhuis, op de binnenbarmte (binnenzijde der berm van de Schans; 2. op de stads-singel buiten de Raampoort, aan de noordzijde van de slijpmolen; 3. op 't stadsland, in de Braak buiten de Haarlemmerpoort; 4. aan de Oostzijde van den Amstel, over 't Oudevrouwenhuis, tusschen de Prinsen- en Keizersgracht; 5. aan de Nieuwevaart bij 't kruithuis, schuins over de Oosterkerk op de buitenbarmte.

Door die maatregel werd de openbare reinheid niet weinig bevorderd. —

Blijkens ordonnantie van 16 Maart 1690 moesten de heeren van den Gerechte een einde maken aan de „questien, die daar waren ontstaan tusschen de Waagdragers, Aschwerkers en Wegers, en Boekhouders van de Waage wegens het werken, weegen en opslaan van Pot- en Weedasch.“ Er werd nu bepaald, dat de mannen van het waagdragersgilde voortaan alle soorten van pot- en weedasch opslaan

en bearbeiten mochten, doch dat daarentegen de aschwerkers ook „gequalificeert werden om, gelijk de waagdragers, alle weegbare goederen te mogen bearbeiten, in en uit de schaal te werken, en dat zowel d' een als d' ander met consent van de pachter van de waag, de assche in de Pakhuysen en Kelders zullen mogen overslaan en wegen.“

Op 2 Augustus 1695 besloten „mijne heeren van den gerechte“ op nieuw „te ordonneeren en te statuieren“, dat voortaan niemand eenige Vuilnis, Paarde- of Koemis, Drek, Hoy, Stroo, Asch, eenigerhande groente, Krengen, Pensen, ingewanden van Beesten, of eenige andere materie of vuyligheid zal vermogen uyt te storten, of te werpen op 's Heeren Straten, Burgwallen, in de Graften, of Kanalen deser Stede, nochte ook te vegen in de graften op pene van ses guldens.“

Maar al die herinneringen aan gegeven ordonnantiën konden niet verhinderen, dat die bevelen „dagelijks meer en meer werden overtreden tot groot discieraat van de Stad, incommoditeit van de goede Ingezetenen van dien en vervuylinge van de wateren.“ Althans bij resolutie van 26 October 1700 werd al weer een besluit genomen tegen 't vervuilen van straten en grachten. In deze resolutie wordt allerlei vuil opgesomd: vuilnis, paarden- en koemest, drek, hooi, stro, asch, koolbladeren, boonschillen of peulen, salade of eenige groente, turfmoelm, krogen, pensen, ingewanden van beesten, bloed of „eenige andere onreine Materie of Vuyligheyd.“ Mede werd bij dit besluit bepaald,

a. dat geene puin, aarde of krullen geworpen mocht worden in de stadskanalen of gelegd op de sluisen, op de bruggen of op de vleugels der bruggen, maar dat iedereen verplicht was voortaan zijne puin, aarde of krullen te bergen voor zijn eigen huis of op zijn eigen wal totdat het van daar werd gehaald (het schijnt dus dat reeds in dien tijd van stadswege ook deze stoffen op bepaalde tijden werden weggehaald);

b. dat houders van paarden gehouden waren „hun Mest en Vuyligheden“ te bergen binnen hunne stallen of in mestbakken, of, indien zij wilden, dat deze stoffen van stadswege werden afgehaald, zoolang in wagens te bergen;

c. dat de Generale Opzichter en de Onder-opzichters bekeuringen betrekkelijk dit besluit mochten opmaken.

Dat vele Amsterdammers hartelijk instemden met het bovenvermelde liedeken van vader Sluyter, komt helder uit in eene ordonnantie van 24 Januari 1703, die te belangrijk, te kenschetsend is om haar niet woordelijk hier over te nemen. Zij luidt aldus:

„Mijne Heeren van den Gerechte in ervaringe gekomen zijnde, dat verscheide Menschen in de nieuwe Plantagie voor hare Tuynen elders groote Vaelten maken van Mest, Sant, Puyn of eenige anderen specien, en de selve langen tijd voor hare Tuynen en andere plaatsen houden en laten leggen, 't welk de Boomen en 't Grasgewas aldaar hinderlijk is, en de Menschen in hare vrije passagie belet, hebben goedgevonden te ordonneeren en statuieren, gelijk als doen bij desen, dat niemand sal vermogen eenige Vaelten langer voor hare Tuynen of andere Plaatsen te houden, als de tijd van acht dagen, als wanneer sij de selve Vaelten van daar in haar Tuynen of elders sullen moeten verarbeiden, op eene boete van drie guldens.

Dat mede niemand sal vermogen het snoeytsel van de boomen of andere ruygte, wat naan die ook mach hebben, voor de Tuinen of in de Greppels van de Paden aldaar van Stads wegen gemaakt, neder te smyten, maar sullen gehouden sijn het selve te brengen op de Houtwallen, voor soo veel die niet belegt sijn, tegen de Waterkant, mede op een boete van drie guldens.“

Ook het ruimen van secreetputten gaf voortdurend aanleiding tot allerlei klachten en misbruiken. Bij besluit van 30 Januari 1703 moesten, om daarin te voorzien, nieuwe en vernieuwde bepalingen worden gemaakt. Alsnu werd verordend, dat geene schuiten, bij het ruimen van secreten in gebruik, „loose poorten“ (geheime uitloozingen) „waardoor de vuyligheid in de burgwallen komt te loopen“, mochten hebben, alsmede dat aan alle metselaars, timmerlieden, gravers (grondwerkers) en riool-schoonmakers ten strengste werd verboden de „vuyligheid uyt de secreten“ door riolen in de Burgwallen te pompen. Aan de toezichhebbenden bij de reiniging der stad werd gelast de ordonnantie „trouwelijk en naauwkeurig te agtervolgen“, en daar en hoven de geladen schuiten te peilen en van dat peilen rapport uit te brengen aan Cornelis de Raet.

Waarover het stadsbestuur van Amsterdam klaagde in zijne keure van 6 April 1703, daarover wordt nog ten huidige dage in schier alle groote steden des lands geklaagd: timmerlieden, metselaars, enz., die hunne puin, enz. op verboden plaatsen deponeren, veroorzaken daarmede, dat van die hoopen het beste (het nog bruikbare) wordt ontvreemd, terwijl de rest blijft liggen om ten slotte ten koste van de gemeente te worden opgeruimd. M. a. w. „dat door het timmeren en repareren der Huysen, daaglijks veel Puyn en aarde op de Stads-Straaten en Burgwallen komt nedergelegt te worden, waar van de Eygenars of andere particuliere Basen, dikwils het beste weg-haalen en tot haar eygen gebruyk behouden of verkoopen, latende de aardachtige en slegte puyn door de Stad weg-haalen, tot merkelijke schade van deselve“, gaf aanleiding tot de bepaling, dat voortaan niemand puin of aarde, die hij zelf wil gebruiken, langer dan tien dagen voor zijne deur zal mogen laten leggen. Na dien tijd, zeide de bepaling, zal „deselve van Stads-wegen werden weggehaalt.“ „Puyn of aarde echter van kleyne karrewijen, welke daaglijks op de Stadswallen of Straaten komt gebragt te werden, zal van Stads-wegen werden afgehaald, opdat deselve niet in het Water of bij de Vullis gesmeeten werde.“ Nicolaes Muiden, in eene renovatie van 1 July 1706 de Opziender van de Stads-Modderschouwen genoemd, benevens syne Bediende werden met het toezicht op de handhaving dezer bepalingen belast.

Was bij keure van 25 Januari 1675 bepaald, dat alleen beëdigde personen zich mochten bezig houden met het ledigen van privaten, „des ongeacht“ wordt in de hernieuwde keure van 29 Januari 1717 gezegd, „bestaan veele persoonen sulks te doen“ Daarom werd die keur hernieuwd.

Ook aan het ruimen der sneeuw van de stadsstraten werd reeds gedacht. Bij ordonnantie van 9 Januari 1732 werd bevolen, „dat van nu voortaan een ygelyk de Straten voor hunne Huysen van de Sneeuw zal hebben te ontledigen, en het IJs af te bikken, en 't zelve te brengen of te werpen in de Wateren dezer Stede, op een boete van 1 gulden 10 stuyvers by de gebrekige te verbeuren; en werden tot de bekeuring ten dezen geauthoriseert de „Brantmeesteren van de respective Wyken en 's Heeren Dienaars.“

In 1739 werden heeren Burgemeesteren en Thesaurieren door de meeste eigenaars van speeltuinen en woonhuizen op het Hoedemakers- en Kuiperspad indachtig gemaakt, dat de slooten aldaar door het inwerpen van vuyligheyt soodanig zijn gevult, dat bij ongemak van Brand, hetgeen God verhoede, geen water voor de Spuyten zoude te bekomen zijn, en daar door alle de Huysen langs die paden in gevaar syn van aftebranden, sonder te kunnen worden geblust bij gebrek van water, behalven dat al die vuyligheyt in de Somertyd groote stank komt te veroorzaken." Genoemde eigenaars presenteerden daarbij aan het Stedelijk bestuur de onkosten yder pro rato van de grootte van ieders grondgebied te betalen.

Overeenkomstig dat voorstel werden daarop maatregelen genomen, die echter werden uitgebreid tot de slooten op het Ottorspad en het Menniste Eyland. —

Bij ordonnantie van 31 Januari 1775 werd op nieuw herinnerd aan vroegere keuren betrekkelijk het ledigen van secreetputten en werd, ter verscherping van vroeger bepaalde boeten, alsnu bepaald, dat zij, die, zonder daartoe beëdigd te zijn bedoelde putten ledigden behalve de vroeger gestelde boeten ook nog zouden moeten betalen het loon, dat de beëdigde nachtwerkers zouden hebben verdiend, indien deze de putruiming hadden verricht.

Ook was in 1758 (31 Jan.) reeds geordonneerd, dat niemand mest uit stallen mocht vervoeren, dan nadat hij zich had voorzien van een bewijs van vervoer van den Generalen Opziender van 't Vulnis, terwijl bij ordonnantie van 29 Januari 1760 regelen waren vastgesteld, waaraan vreemde schippers zich hadden te houden bij het laden van schapenmest of asch aan de stadsbelt.

Niet alleen echter in de maatregelen, die men oudtijds te Amsterdam nam om de reinheid van openbare straten en wateren te bevorderen, maar ook in tal van andere hygiënische voorschriften, die aldaar van af de vroegste tijden voor de openbare gezondheid werden gegeven, komt helder uit, dat de volksgezondheid een onderwerp was, waarmede de stedelijke regeering zich voortdurend onledig hield.

Zoo werd o. a. toezicht gehouden op de artikelen, die voor volksvoeding aan de markt werden gebracht.

Reeds op 14 April 1463 werd „gewillekeurt“, dat geene buitenlieden vleesch („doot vleysch“ of vleesch van reeds geslachte dieren) binnen de stad mochten brengen om dat als versch aan den man te brengen; alleen des maandags was dezen lieden geoorloofd levend slachtvee aan te voeren.

Met het oordeel der vleesch-keurmeesters van dien tijd schijnen de slachters het ook toen niet altijd eens geweest te zijn. Blijkens eene keur van 29 April 1500 moesten, „omme alle toekomstige questien, geschillen ende gekijven te schuwen sooveel mogelijcken is“ de te slachten vette varkens „op 't mes, zonder schouwen“ ten laste van den verkooper geslacht worden.

Op het destijds zoo geliefde volksvoedsel, dat bij groote hoeveelheden werd aangevoerd (door de „kielen met goud belaân“) werd, blijkens eene resolutie van 1 Sept. 1505, ook toen reeds eene keuring verordend. Nadat deze waar van een merk der keuring voorzien was (den „eersten brand“ had ontvangen) moest zij ingepakt worden op eene breed omschreven wijze, te uitvoerig om in bijzonderheden aan te geven. Trots al de bepalingen echter bleven de waarborgen tegen bedrog zeer onbetekenend. Daarom werden in Sept. 1563 den keurmeesters scherpere bepalingen gesteld en werd hen gelast „pertinent register“ te houden van hunne verklaringen over door hen gekeurde haring, terwijl mede het keurloon werd bepaald, dat voor de eene helft door den verkooper en voor de andere helft door den kooper aan den keurmeester moest worden uitbetaald. Vooral de wijze, waarop de haring gepakt (getond of ingekuipt) werd in de 17^e eeuw, heeft heel wat keuren en z. g. vernieuwde keuren uitgelokt, en dat een steeds verscherpt toezicht gedurende bijna twee eeuwen niet heeft kunnen verhoeden, dat het invoeren van allerlei bedorven waar bleef voortduren, bewijst wel de aanhef van eene ordonnantie, door de heeren van den gerechte der Stad Amsterdam op 31 Jan. 1695 uitgevaardigd. Die aanhef zegt, dat „mijne Heeren vanden gerechte onderregt werden, dat veel onbequame en verrotte versche Haring en Bocking, mitsgaders soute Haring, die tot Peesjes Haring wert gerooet en doode Botjes alvorens uitgekeurt en wegge worpen te worden, wederom opgevist, ge-

rookt zijnde, aan de Gemeente werd verkocht, waaruit veel siekten en ongemakken te vreesen staan." Daarom werd bij deze ordonnantie bepaald, dat het opvisschen en drogen der "uitgekeurde (afgekeurde) verdorvene en weg-geworpene Haring of dode Botjes, die voor een geringe prijs onder de goede Gemeente werd gedebiteerd" niet meer mocht geschieden. Eene boete van 25 guldens werd op de overtreding dezer bepaling gesteld.

Zoo ook werden in de 17^e eeuw bepalingen op het keuren van zoutevisch in het leven geroepen. —

Omtrent de vleeschhal werden mede van ouds allerlei maatregelen genomen, die het publiek moesten waarborgen, dat men goede, voor de consumptie onschadelijke vleeschwaren kon koopen; en dat er in de hal op een zindelijk, rein aanzien prijs gesteld werd, bewijst wel de bepaling in de ordonnantie van 1 Februari 1582, waarin gezegd wordt, dat "de sleutelbewaarder gehouden zal wesen ernstelick te letten, datter geen vuyligheyt nochte onreynigheyd in de Halle gepleeght en werde, en dat deselve Halle bij igelyck dickwils voor zijn bancke gereynigt werde." Eene keur van October 1599 constateert, dat "deser Stede excijns ende 's Lants Impost dikwils gefraudeert" werd en dat "oock gesmoorde, doode of ongave ossen, verakens ende andere Beesten somtijden opgemaect, in tonnen geslagen, ofte andersints den goeden luyden verkocht ofte voorgebracht worden." Dit laatste werd alsnu ten strengste verboden, inzonderheid met het oog op "desen gevaerlicken tijt"; ook voor "eijgen eten" mochten dergelijke gestorven beesten niet gebezigd worden.

Eene ordonnantie van Januari 1625 bewijst dat er destijds reeds plaatsen waren aangewezen waar de gestorven dieren begraven (geborgen?) moesten worden, door een artikel, waarbij het loon voor dat begraven of bergen is geregeld, zegt, dat "ider quaet beest" in het Y (!) geworpen of onder de galg begraven zal worden.

Opmerking verdient vooral ook een statuut en willekeur van 3 Februari 1699, waarin op den voorgrond gezegd wordt, dat "mijne Heeren van den Geregte der Stad Amsterdam onderhouden hebben, dat bij hare Keuren op het schouwen der Varkens geëmaneert, niet genoegsaam werd tegen gegaan omtrent

het kopen, slagten en vervolgens consumeren van gortige of ongezone Varkens, waaruyt nochtans veel ongemakken te dugten staan, en welgemelde Heeren daar in soo veel doenlijk willen voorsien." Bij dit statuut werd de wijze van keuring, het loon der keurmeesters en het kenmerk, dat de keurmeesters aan het goedgekeurde hadden te geven, duidelijk omschreven, terwijl gelast werd, dat "bij aldien het Varken niet goed en ongezond bevonden werd, de Kopers na voorgaande afkeuringe het Varken aan den Verkoper sullen moeten wederom geven, dog 't selve soo qualijk gestelt zijnde, dat het niet onder de goede Gemeente behoorde te werden vertiert, sullen de Vinders, alsmede de Spekkopers haar hebben te gedragen in conformite en naar de Keure op de afgekeurde en onbequame Beesten geëmaneert." Reeds 25 jaar vroeger (Febr. 1674) was bij een statuut bepaald, dat "niemand zal vermogen eenige Paarden, Koeijen, Ossen, Stieren of andere viervoetige Beesten, die haer natuerlijke dood komen te sterven, te villen als Hendrick Baltus, Paardenviller alhier ter stede." Die bepaling was noodig geworden daar "bij ervarentheyd ondervonden" was, dat eenige Amsterdammers sedert eenigen tijd ondernamen "Krengen, hier of omtrent dese Stadt vallende, te dooden, of wel gestorven sijnde, te villen en de Huyden, Bouten als anderszins te verkoopen." —

Dat men in de 17^e eeuw varkens met spek voederde, zal velen zeer onwaarschijnlijk voorkomen. Toch gebeurde dit. Bij ordonnantie van 12 October 1658 werd verboden varkens in de stad te voeren, die met "vincken" van walvischspek gemest waren, "alsoo die varkens seer vuyl nae de traen stincken en onbequaem syn om van menschen gegeten te werden, mitsgaders groote oorsaek geven tot sware en besmettelijcke siekten." Zoo ook werd toen eene bepaalde plaats aangewezen, waar men de varkens moest markten, die met spoeling en met afval van stijfsel en brandewijn waren gemest en waarvan 't spek veel slechter werd geoordeeld dan van andere varkens. —

Ook werden reeds van het begin der 15de eeuw af tal van bepalingen gemaakt, die den koopers van brood waarborgen moesten, dat men deugdelijke en niet te lichte waar van z'n geld ontving, terwijl ook de fruithandelaars en de

verkoopers van boter, kaas, meel, gort, hoppe (hier) enz. aan bepaalde voorschriften werden gebonden. —

Omtrent het tappen (verkoopen) van gistende en sterke dranken waren reeds vroeg tal van bepalingen gemaakt, die ook toen al hoog noodig bleken, zooals o. a. eene ordonnantie van 18 Maart 1550 aanwijst, waarin verboden wordt dat tappers kleeren of andere panden in ontvangst nemen voor het gelag of de vertering, die gemaakt is. Ook toen waren er, die wel eens tapten zonder „vergunning“ te hebben; bij velen namelijk die geenszins de verschuldigde impost hadden betaald, maar toch brutaal weg de krans (het bewijs en lokmiddel) dat zij wijn verkochten, uithingen. Ter bevordering van zondagsheiliging en zondagsrust werd op 25 Juni 1694 mede bepaald en verordend, „dat van nu voortaan geene herbergiers, tappers, waardinuen en koffieschenkers op zondagen of feestdagen, onder de predikatie, tot des middags twaalf uur en op bededagen den geheelen dag gelagen zullen zetten“, enz. —

Dat het er met de heilkunde van dien tijd al zeer treurig uitzag, bewijst wel een verbod, dat 19 Juni 1549 werd uitgevaardigd en waartoe de aanleiding lag in het feit, dat verschillende chirurgijns (heelmeesters), die zich in de gasthuizen (ziekenhuizen) der stad begaven om aldaar liggende personen, die wonden of andere gebreken hadden, te „cureren“ (geneeskundig behandelen) hunne kunst niet zoo openbaarden „als wel mochte en daerdoor Schamele luyden meer verdorven dan gehulpen synde te langer mosten leggen in de voorsz. Casthuizen dan sy anders souden doen, en oock komt tot meerder laste van der stede Chirurgijn, die alsulke verdurve waren alsdan moet aentasten ende helpen.“ Daarom werd alsnu verordend, dat geene chirurgijns voortaan eenig persoon in de stedelijke gasthuizen mochten behandelen, maar dit moesten overlaten aan den Stadschurigijn. Zeven jaar later werd de bepaling in het leven geroepen, dat van iedere heilkundige behandeling door den betrokken chirugijn onmiddellijk kennis moest worden gegeven aan den Schout. Bij ordonnantie van 4 Mei 1552 wordt het programma van de eischen omschreven, waaraan een chirurgijn bij het afteleggen examen zal moeten kunnen beantwoorden. — Ook de kwakzalverij door „landloopers ofte

Avonturiers" destijds zoo druk beoefend, werd bij die ordonnantie eenigermate beperkt. Deze lieden, "die gewoonlijk zijn met salven, olyen, wateren, pulveren, wormkruid ofte andere speciën ofte compositien te komen binnen dezer Stede en hare vrijheid", mochten voortaan alleen op aangewezen punten van maandag tot dinsdagmiddag met hunne waren ter markt staan en niet dan nadat zij verklaard hadden van welke "materien of speciën" zij hunne artikelen hadden vervaardigd.

Ook op het gebied der verloskunde toonde de Overheid van dien tijd, dat zij het algemeen belang behartigde. Eene willekeur van 7 Maart 1688 zegt o. a.: "alzo mijn Heere van den Gherechte in ervaringen komen, dat vele Personen haar onderwinden de swangere Vrouwen in barens-noot als Vroet-vrouwen te bedienen, sonder daer toe genoegsame kennis en bequaemheyte te hebben, sulcks dat uyt hare mishandelingen vele sware ongemacken en rampen komen te gebeuren." Een diploma van bekwaamheid als vroedvrouw werd bij deze willekeur als eisch gesteld, en in eene ordonnantie van 1 Maart 1675 werd nadrukkelijk bepaald, dat niemand dat diploma zou kunnen erlangen, dan nadat zij gedurende 3 à 4 leerjaren onder eene ervaren vroedvrouw zich praktisch had bekwamd.

Wij zouden voorts op tal van ordonnantiën, bevelen, enz. kunnen wijzen, die eenparig getuigenis afleggen voor de waarheid, dat Amsterdam er steeds op uit was in velerlei opzicht voor de belangen der openbare gezondheid ernstiglijk te waken; het bovenstaande echter achten wij daarvoor reeds een bewijs, dat luide spreekt, vooral als men het Amsterdam van weleer vergelijkt met dat van den huidigen dag.

Utrecht, Febr. 1897.

G. RENKEMA, EZN.

IS HET MOGELIJK DOOR INVOERRECHTEN DEN NATIONALEN ARBEID TE BEVORDEREN?

Onder bovenstaand opschrift komt in het Februari-nummer van dit tijdschrift eene verhandeling voor van de hand des heeren G. Mesdag Jacobsn. waarin deze vraag beslist ontkennend beantwoord wordt.

Met het doel meer en helderder licht te doen vallen op deze kwestie, die zoo innig met onze nationale welvaart samenhangt, tracht de schrijver zijne meening te staven door eenige becijferingen en beschouwingen; en wanneer ik in deze regelen beproeven wil die te weerleggen, dan is het alleen omdat ik de overtuiging heb, dat ze onjuist zijn en dat onjuiste conclusiën in deze materie schadelijk kunnen zijn voor de welvaart onzer natie.

De geachte schrijver van oordeel dat ook in onze moderne maatschappij de bekende regel: *„Les produits s'échangent contre les produits”* ten volle van toepassing is, verplaatst ons „in een maatschappij in haar eenvoudigsten vorm bij den aanvang van het ruilverkeer, toen van ruilmiddel nog geen sprake was.”

Twee naburige stammen voorzagen tot dusver in hun eigen onderhoud.

Bij den eenen stam vervaardigt men in 14 dagen een werktuig en in 2 dagen een kleedingstuk, bij den anderen in 10 dagen een werktuig en in 3 dagen een kleedingstuk.

De eerste stam heeft dus natuurlijken aanleg of bezit natuurlijke voordeelen om kleederen te maken, de tweede is om dezelfde redenen specialiteit in het vervaardigen van werktuigen.

Heeft er nu ruiling plaats van 1 werktuig tegen 5 kleedingstukken, dan profiteert dus de werktuigmaker 5 werkdagen en de kleermaker 4 werkdagen.

Doch nu gaan de stamhoofden de ruiling bemoeilijken: de

een vordert bij ruiling van een werktuig 3 schepels graan ¹). De ruiling is alsdan nog mogelijk, doch het voordeel van de ruiling is met 3 schepels-werkdagen verminderd.

Zoodra nu echter het andere stamhoofd tevens $\frac{1}{2}$ schepel graan vordert voor elk kleedingstuk, dan is door die laatste vordering volgens den schrijver de ruiling onmogelijk geworden.

De bedoeling van dezen, inderdaad zeer kunstig bedachten opzet, waarvan de fout door de gecompliceerdheid niet dadelijk in het oog valt, is om het bewijs te leveren, dat het ruilverkeer, nog mogelijk als één stamhoofd een niet-prohibitief recht heft, onmogelijk wordt als ook het andere stamhoofd een dergelijke maatregel neemt.

Door het geheel achterwege blijven van de ruiling zouden de beide stammen dan groote schade lijden.

Toegepast op onze hedendaagsche Maatschappij, en het is met dit doel dat de verhandeling geschreven is, beteekent het dus dit: Al wordt de uitvoer van Nederlandsche producten naar het buitenland bemoeijkt, laat Nederland nooit den invoer van buitenlandsche producten tegengaan, want de ruiling zoude geheel onmogelijk kunnen worden, wat voor ons land nog ongunstiger zoude zijn dan de tegenwoordige toestand.

Een zeer belangrijke kwestie dus!

Eene beschouwing van de zaak à fond doet echter dadelijk zien dat in deze redeneering eene onjuistheid moet verscholen zijn, want dat de ruiling niet onmogelijk kan worden tenzij één of beide opperhoofden méér eischen dan het verschil in den kostprijs tusschen de twee stammen bedraagt.

De fout die de schrijver begaat is deze, dat hij éénzelfde persoon de inkomende rechten (wanneer ik het zoo noemen mag) in beide landen laat betalen.

De kleermaker moet behalve zijn vijf kleedingstukken die hij ter ruiling aanbiedt, nog drie schepels graan mede nemen voor het stamhoofd der werktuigmakers en bovendien bij zijne terugkomst nog eens $5 \times \frac{1}{2} = 2\frac{1}{2}$ schepe! betalen aan zijn eigen stamhoofd.

¹) Een schepel graan wordt gelijk gesteld met 1 arbeidsdag. In de verhandeling staat 1 schepel graan = 3 arbeidsdagen doch dit is kennelijk een drukfout.

Hij moet dus aanbieden $5 \times 2 \div 3 \div 2\frac{1}{2} = 15\frac{1}{2}$ schepels-arbeidsdagen voor iets dat hij zelf in 14 dagen maakt, en zoude dus $1\frac{1}{2}$ schepel schade lijden. Wanneer de werktuigmaker begint te ruilen moet hij geven $10 \div 2\frac{1}{2} \div 3 = 15\frac{1}{2}$ schepels-arbeidsdagen voor 5 kleedingstukken die hij zelf in 15 dagen kan maken, hij zou dus een $\frac{1}{2}$ schepel verliezen.

Men zoude hiertegen in de eerste plaats kunnen aanvoeren, dat in onze Maatschappij het inkomend recht in den regel betaald wordt door den koper, doch ik wil voor een oogenblik over dit verschil in usances tusschen onze Maatschappij en de wilden-wereld heenstappen.

Ook zoude men kunnen vragen: Wat gebeurt met de 3 en $2\frac{1}{2}$ schepels graan die de hoofden telkens heffen? Worden die onder de stamgenooten verdeeld, de prikkel tot den ruil blijft dan bestaan. Zoover ik echter zien kan is de bedoeling dat de hoofden die houden. En nu stem ik den schrijver volkomen toe dat alsdan die rechten bijzonder schadelijk werken. Ik geloof dan ook dat zelfs het zéér protectionistische Frankrijk niet protectionistisch zoude geworden zijn, wanneer de bedoeling ware geweest, dat de opbrengst der invoerrechten in de privé-kas van den President der republiek zoude vloeien. Doch ook dit verschil in usances stap ik over.

Vervolgens zoude men de vraag kunnen stellen: Kunnen de redeven waardoor de stammen specialiteit waren in de vervaardiging van een bepaald artikel, namelijk de natuurlijke aanleg en de natuurlijke voordeelen, ook tegenwoordig in de beschaafde landen gelden als blijvende factoren om een artikel alleen in dat bepaalde land het goedkoopst te kunnen produceeren?

Het gemis aan natuurlijke aanleg, een groote factor bij van elkaar gescheiden levende wilde volksstammen, is in onze Maatschappij van veel minder gewicht, verliest althans zijn waarde als blijvende factor tot prijsverhooging van het product.

Wanneer een dergelijke toestand als de schrijver zich tusschen de twee stammen denkt zich in onze moderne Maatschappij zoude voordoen, zoude niets eenvoudiger zijn dan dat enkele kleermakers zich gingen oefenen in het werktuigmaken bij hunne naburen, en dat eenige werktuigmakers zich vestigden in het land der kleermakers, of omgekeerd. Wij zien dit in onze hedendaagsche Maatschappij veelvuldig gebeuren: onze

oliefabrikanten verplaatsen zich naar Duitschland, onze Margarineboterfabrikanten vestigen zich in België, onze Gistfabrikanten doen hetzelfde en onze Arachide-oliefabriek verplaatst zich grootendeels naar Frankrijk.

De natuurlijke aanleg is dus in de beschaafde landen geen factor meer om ergens een artikel blijvend goedkooper te doen fabricceeren dan in een ander land.

Wel is dit het geval met de natuurlijke voordeelen.

Men kan zich voorstellen dat bijvoorbeeld een metaal slechts daar het goedkoopst uit zijn ertsen te smelten is waar steenkolen en erts, gecombineerd genomen, het goedkoopst verkrijgbaar zijn.

Vele metalen (tin, koper, lood, enz.) zouden vermoedelijk in Nederland slechts tot duurder prijs kunnen worden geproduceerd dan in het buitenland en Nederland zoude mijns inziens verkeerd doen wanneer het door inkomende rechten eene blijvend te duur wekende industrie kunstmatig trachtte tot zich te trekken.

De laatste, doch te gelijk de ernstigste bedenking, die ik tegen het door den schrijver gekozen voorbeeld (ruiling bij wilde stammen) heb, is deze: Zooals wij zagen laat hij hem die begint te ruilen de beide inkomende rechten betalen, doch vergeet, dat dan de ander in het geheel geen rechten te betalen heeft, dus dat voor die persoon de ruiling dan bijzonder voordeelig is. Wanneer nu de wilden twee werktuigen ruilen tegen 10 kleedingstukken, en dit met de hun aangeboren slimheid zoodanig overleggen, dat eerst de werktuigmaker 1 werktuig aanbiedt tegen 5 kleederen en direct daarop de kleermaker 5 kleederen aanbiedt voor een werktuig, dan behalen allen weer winst en is de ruiling weer even als vroeger mogelijk.

De winst van de betrokken personen in schepels graan of werkdagen uitgedrukt stelt zich dan als volgt:

	Werktuig- maker.	Hoofd der Werktuig- makers.	Kleer- maker.	Hoofd der Kleer- makers.
Eerste ruiling	$-\frac{1}{2}$	$+2\frac{1}{2}$	$+4$	$+3$
Tweede ruiling	$+5$	$+2\frac{1}{2}$	$-1\frac{1}{2}$	$+3$
Winst bij ruiling van 2 werktuigen tegen 10 Kledingstukken	$+4\frac{1}{2}$	$+5$	$+2\frac{1}{2}$	$+6$

te zamen dus weer de oude $2 \times 9 = 18$ bespaarde schepels-arbeidsdagen, de ruiling is niet gestoord.

De schrijver bleef dus in gebreke het bewijs voor zijn stelling te leveren.

Het zij mij vergund ook enkele opmerkingen te maken naar aanleiding van de stelling door den heer M. aangevoerd dat de ruiling ook in onze Maatschappij geschiedt „product tegen product” en de conclusiën door hem ook op dien grond getrokken uit de Fransche Statistiek van in- en uitvoer.

Gesteld een Parijzenaar koopt een Hollandsch rijtuig voor f 1000.— en zendt daarvoor aan den verkooper een Obligatie van f 1000.— of f 1000.— aan vervallen coupons. De stelling dat de ruiling geschiedt product tegen product is dan alleen waar, wanneer men effecten en coupons ook als producten beschouwt. Doch aangezien de uitvoer van die obligatie en die coupons niet door de douanen gecontroleerd wordt en dus een deel van de geruilde producten niet in de statistiek paraisseert, zal men mij moeten toestemmen, dat de statistiek volkomen onbetrouwbaar is.

Wat de zaak nog ingewikkelder maakt is, dat effecten of obligaties „producten” zijn die in zich zelf rentegevend zijn en die dus zelf jaarlijks weer coupons, dat is „producten”, opleveren. Wanneer die effecten aandeelen in mijnen of andere buitenlandsche industrieele waarden zijn, is de hoeveelheid producten die ze jaarlijks opleveren bovendien zeer verschillend. Zijn de dividenden op die aandeelen hoog, dan kan Frankrijk zonder finantieel terug te gaan veel buitenlandsche producten invoeren.

Wanneer ik nu bovendien straks zal aantoonen, dat het zeer goed mogelijk is dat een land grootere welvaart dan vroeger geniet, al blijven de cijfers van invoer en uitvoer ongeveer dezelfde, dan is uit al het voorgaande af te leiden, dat het uiterst moeielijk, zoo niet onmogelijk is, uit de cijfers van in- en uitvoer iets te besluiten omtrent de vermeerderde of verminderde welvaart van een land.

Het trof mij daarom, in de bewuste verhandeling, waarin getracht was aan te toonen, dat sedert de verhooging der rechten in 1892 in Frankrijk, de verhouding tusschen in- en uitvoeren ongeveer dezelfde was gebleven, deze woorden te lezen:

„Maar onomstootelijk-vast staat, op grond van de boven aangehaalde cijfers, dat het protectionistisch tarief in Frankrijk geheel en al in gebreke is gebleven de gevolgen te weeg te brengen, die zijn voorstanders er van gewacht hebben. De Fransche nijverheid, als geheel beschouwd, heeft er niets bij gewonnen.“

Aangezien het hier eene zeer belangrijke kwestie gold stelde ik in de N. R. Ct. van 21 Februari den heer Mesdag de volgende vraag:

„Mag ik naar aanleiding van het in uw Eerste blad A van heden geciteerde uit de verhandeling van den heer G. Mesdag Jaczn. tot ZEd. het verzoek richten het volgende op te helderen?

Laat ons aannemen dat in het buitenland een zeker artikel tot zoodanigen prijs gemaakt kon worden, dan het in Frankrijk geheel concurrerend geleverd kon worden met het in Frankrijk gemaakte. In het Fransche verbruik zou dan voor een deel door de inlandsche industrie, voor een ander deel door de buitenlandsche industrie zijn voorzien.

Stel er werd een millioen francs van dat artikel in Frankrijk ingevoerd.

Sedert echter rechten op dat artikel werden geheven, is die invoer van frs. 1.000.000 opgehouden, maar is in de plaats daarvan getreden de invoer van de grondstof van het artikel. Gesteld verder de waarde van het artikel bestaat ongeveer voor de helft uit grondstof en voor ongeveer de andere helft uit arbeid.

Daar dat artikel even goedkoop in het binnenland te maken was, wordt de prijs op den duur niet hooger. Aanvankelijk is de concurrentie wellicht tijdelijk minder groot, doch ten slotte is de concurrentie door te groote uitbreiding van het bedrijf misschien tijdelijk te groot. In doorsnee herstelt zich echter de prijs tot op een standpunt dat een normale belooning van den arbeid weder bereikt wordt.

Het gevolg is dan, dat Frankrijk in plaats van frs. 1.000.000 slechts voor frs. 500.000 invoert.

Nu worden de ca. frs. 500.000 productiekosten echter meer in Frankrijk verdiend en verspreiden daar welvaart.

Gesteld dat de Fransche ingezetenen nu voor frs. 500.000 buitenlandsche producten koopen, velocipèdes, vruchten of andere artikelen. Het cijfer van invoer wordt dan weer frs. 1.000.000.

Welke is dan de toestand geworden?

In Frankrijk wordt frcs. 500.000 meer verdiend en wordt door de bevolking frcs. 500.000 meer genoten.

Op de statistiek van in- en uitvoer heeft dit proces mijns inziens echter niet den minsten invloed. Is die meening juist, dan is ook die statistiek volkomen onbetrouwbaar als middel om daaruit den bloei of het verval van de industrie en van de nationale welvaart af te leiden.

Mocht de heer Mesdag dit punt kunnen ophelderen, dan zal hij met mij velen in den laude verplichten ¹⁾."

Op die vraag is geantwoord door den heer Mesdag en door de redactie der N. Rott. Courant.

Beide antwoorden waren ontwijkend en roerden het hart van de zaak niet aan, ze waren geen oplossing van de gestelde vraag.

De heer M. voerde aan, dat het door mij gestelde geval wellicht mogelijk ware voor één artikel, doch dat het hier gold een systeem van bescherming, en dat, wanneer enkele bedrijven tot meerderen bloei gebracht werden, vele andere moesten schade lijden.

Dit is onjuist. Wanneer het door mij gestelde geval mogelijk is voor één artikel, dan is het tevens mogelijk voor alle andere artikelen die, om het eens zoo te noemen, tot hetzelfde type behooren. Ik stelde als type een artikel dat in een land even goedkoop kan worden gemaakt als in het buitenland, m. a. w. waarvoor geen „natuurlijke voordeelen" bestaan. Tot dat type behooren verreweg de meeste artikelen.

Het gaat bovendien niet aan te zeggen: „Dit is slechts waar voor één artikel, alle andere bedrijven lijden schade", zonder dat daarvoor het bewijs geleverd wordt. Ik apprecieer die meening als „persoonlijke opinie", doch ik had zoo gaarne gezien dat de heer M. zoude hebben kunnen aantoonen, dat die meening „onomstootelijk vast stond op grond van cijfers" ze zoude alsdan wetenschappelijke waarde gehad hebben.

Doch ik moet tot mijn spijt constateeren dat de schrijver geheel in gebreke bleef uit die cijfers iets te bewijzen.

¹⁾ Ik plaatste opzettelijk «circa» voor de getallen omdat een product niet alleen uit arbeid en grondstof kan bestaan, doch liet om de zaak niet onnoodig gecompliceerd te maken de andere factoren buiten rekening.

Een derde, daarmede samenhangende, stelling die de schrijver ontwikkelt komt mij ook geheel onjuist voor.

Hij geeft ons de formule $S = a + b - c$ waarin S de totale productie van een land, a het binnenlandsch verbruik, b de hoeveelheid uitgevoerde voortbrengselen en c de hoeveelheid ingevoerde voortbrengselen voorstelt.

Na aangetoond te hebben dat $b - c$ ongeveer onveranderd was gebleven zegt hij dit: volgens mijne meening kan in een protectionistisch land waarvan de bevolking niet toegenomen is a niet grooter worden en dus kan S ook niet grooter geworden zijn.

Het zij mij echter vergund met bescheidenheid op te merken, dat juist de geheele kwestie in hoofdzaak draait om de hoegrootheid van a .

Wanneer in een land groote welvaart heerscht en er wordt veel verdiend, dan wordt er veel verteerd en wordt a veel grooter. In den regel wordt slechts een betrekkelijk klein gedeelte van die meerdere verdienste bespaard. Die a houdt onmiddellijk verband met de meerdere of mindere welvaart. Meer welvaart — meer vertering, minder welvaart — minder vertering.

De heer M. neemt aan dat a constant is gebleven en zegt dan: „dus kan de welvaart van Frankrijk niet verhoogd zijn.“

Het is natuurlijk gemakkelijk iets te bewijzen als men vooraf als vaststaand aanneemt datgene wat te bewijzen was.

De redactie der N. Rott. Courant intervenueerde in deze zaak door eene beschouwing te leveren, die evenmin antwoord gaf op mijne vraag.

In afwijking van de meening van den heer M. kon dat geacht blad niet aannemen, dat er een geval denkbaar zoude zijn waarin de ca. fres. 500.000.— méér in Frankrijk zouden kunnen verdiend worden. Mijne fout zoude deze zijn, dat ik — maar zonder mij daarvan rekenschap te geven — onderstelde dat de arbeidskrachten en kapitalen, voor de meerdere productie noodig, vroeger ongebruikt gebleven waren.

Wat de kapitaalsrente aangaat zal deze opmerking in vele, niet alle, gevallen juist zijn en het is o. a. daarom dat ik ook sprak van circa fres. 500.000.—. Doch met betrekking tot de arbeidskrachten is die opmerking slechts juist, wanneer in Frankrijk vóór 1892 alle arbeidskrachten volop werk hadden.

Wel beweert dat blad, dat de arbeidskrachten, die voor de meerdere productie noodig zijn, vermoedelijk vroeger nuttiger zijn werkzaam geweest, en dat men ze eenigermate moet „omkoopden” (in de goede beteekenis van het woord) om in het minder winstgevende nieuwe bedrijf werkzaam te zijn, doch die bewering strookt niet met de werkelijkheid in een land als het onze waar zooveel aanbod van arbeidskracht is.

Zeer toevalligerwijze hoor ik, deze woorden neerschrijvende, het volgende bericht uit de N. Rott. Courant van 12 Februari voorlezen :

„Te Oud-Beierland moest gisteren een schip met steenkolen gelost worden voor den polder Oud-Beierland. Het aantal werkloozen, dat zich daarvoor aanbod, was zoo groot, dat men voor ongeregdheden begon te vreezen. Het bestuur besloot toen door het lot te doen beslissen wie aan het werk mocht deelnemen, waarmede allen genoeg namen.”

Het wil mij vóórkomen dat die werkloozen niet omgekocht behoeven te worden, evenmin als de 199 niet-benoemde sollicitanten die van de 200 solliciteerenden voor betrekkingen van f 400 of minder worden afgewezen. Ook meen ik dat in de Noordelijke provinciën van ons land, waar vele gemeenten den last der armenzorg, veroorzaakt door uitgebreide werkloosheid, slechts kunnen torschen met behulp van staats-subsidies, nog wel ongebruikte arbeidskrachten bestaan. En de vele mogelijke en onmogelijke middelen, die aanbevolen worden om werk te verschaffen, geven mij niet den indruk dat ook de voorstellers daarvan van meening zijn, dat dat werk verschaft moet worden om personen uit een meer winstgevend bedrijf „om te koopen”.

Even onjuist is mijns inziens ook de door de Redactie der N. Rott. Courant uitgesproken meening, dat de industrie zich niet zoude kunnen uitbreiden zonder dat de prijs van het artikel blijvend werd verhoogd. In het algemeen kan juist aangenomen worden dat op hoe grooter schaal de productie plaats vindt hoe goedkooper het product kan geleverd worden. Dat de fabrikanten een „blijvende prikkel” zouden noodig hebben om hunne productie uit te breiden, is in den tegenwoordigen tijd van overprikkelende concurrentie moeielijk aan te nemen. Wel geloof ik, dat menig fabrikant bij de lezing

van dergelijke argumenten moeite zal gehad hebben om niet prikkelbaar te worden.

Nog even wensch ik terug te komen op de beschouwingen van den schrijver met betrekking tot den invloed, die een totaal verbod van invoer voor een staat zoude hebben, al hebben die beschouwingen voor ons land geen waarde, daar Nederland geen land is „dat de grondstoffen voor zijne nijverheid en het voedsel voor zijne bevolking op eigen bodem aantreft“. In hoever dergelijke crisissen, als in de verhandeling geschetst, zouden ontstaan wil ik niet nagaan. De schrijver zelf zegt trouwens:

„Totaal verbod van invoer zal wel door geen regeering worden uitgevaardigd“. Doch waar hij daarop laat volgen: „Waar de actie op den invoer minder absoluut is zal de actie op den uitvoer zich wel minder hevig doen gevoelen, doch die werking blijft nimmer achterwege“, daar wensch ik te antwoorden, dat die conclusie niet juist is én omdat ze onlogisch, én omdat ze in strijd is met de ervaring.

Onlogisch omdat verbod iets heel anders is als beperking. Ik wijs hier op het voorbeeld van de twee stammen wier ruiling wel belemmerd doch niet verboden werd.

In strijd met de ervaring, want de door den schrijver geschetste zware crisissen hebben wij in de ons omringende protectionistische landen niet gezien. Het volgens den schrijver te verwachten verschijnsel bijvoorbeeld, dat de invoeren zoo zouden verminderen en de uitvoeren zoo sterk zouden moeten vermeederen, dat de stoombooten in de havens ledig binnen zouden komen, om vol beladen met de voortbrengselen van het land de havens te verlaten wordt éclatant weersproken door het bekende feit, dat honderden ertsbooten met volle lading, voor Duitschland bestemd, te Rotterdam arriveeren, en ledig vertrekken.

De ervaring leert dus juist het omgekeerde, van wat volgens de theoretische beschouwingen van den schrijver plaats moest grijpen.

Alvorens dit opstel te eindigen zij het mij vergund er op te wijzen dat even als in deze, in de meeste verhandelingen, die over het vraagstuk van den vrijen handel geschreven worden, volgens mijn bescheiden meening te veel op den voor-

grond wordt gesteld het vraagstuk van den internationalen-vrijhandel, te weinig gelet wordt op de speciale conditie waarin Nederland door de protectionistische maatregelen van andere naties is gebracht.

Het stelsel van den internationalen vrijhandel hoe schoon en aantrekkelijk het moge zijn, het mist op dit oogenblik alle actualiteit.

Het groote vraagpunt is dit: Is het voor Nederland gewenscht zijne geïsoleerde vrijhandelspositie te behouden, of moeten opportuniteits maatregelen genomen worden? Kan het verstandig zijn aan krachtige industriën de inlandsche markt gedeeltelijk te laten ontnemen of ze door uitvoerpremiiën van andere landen te laten stilzetten en vernietigen? Vragen van des te meer gewicht nu al meer en meer blijkt, dat geen voor export werkende industriën dat gemis aan arbeid en industrie zullen kunnen vergoeden, omdat telkens opnieuw aan onze industriën in de vreemde landen de mogelijkheid tot invoer wordt afgesneden.

Dat zijn vragen die actueel en die voor onze natie van groot belang zijn.

Discussies daarover kunnen nuttig zijn, doch verdedigingen van het internationaal vrijhandelstelsel, ze maken op mij den indruk alsof men bij de behandeling eener Oorlogsbegrooting een betoog leverde voor de afschaffing der legers.

Het veld van betoogen voor de internationale vrijhandelaren ligt niet hier maar in het buitenland, ligt in de staten die, helaas, begonnen zijn de protectionistische maatregelen te nemen. Mocht het hun gelukken aldaar hun leer ingang te doen vinden, mocht het mogelijk zijn dat hunne klemmende vertoogen de publieke opinie deden kenteren, mochten zij er in slagen de leuze van het internationaal vrijhandelstelsel in de protectionistische staten te doen zegevieren, dan zeker zouden zij niet alleen den dank aller Nederlanders, doch den dank der geheele menschheid verdienen.

Doch hier in Nederland hebben die betoogen geen actueele waarde.

Vlaardingen 15 Maart 1897.

J. v. DUSSELDORP A. MZN.

ANTWOORD VAN DEN HEER G. MESDAG J^{2N}.

Gaarne maak ik gebruik van de gelegenheid, mij door de redactie van dit tijdschrift aangeboden, om op bovenstaand opstel van den heer van Dusseldorp eenige aantekeningen te maken.

De Schrijver zegt, dat mijn betoog, ontleend aan de veronderstelling van een ruil van werktuigen tegen kleedingstukken tusschen twee stammen onjuist zoude zijn, omdat deze ruil, door mij onmogelijk genoemd, indien een der beide partijen al het door de beide stamhoofden te zamen geëischte graan zoude moeten leveren, toch wèl mogelijk blijft, wanneer men aanneemt, dat ieder der partijen een deel van dat graan levert ¹).

Het is volkomen juist, dat die ruil in dat geval lauger mogelijk blijft en het is ook niet te ontkennen, dat de praktijk aan de belanghebbenden dien uitweg wel zoude aanwijzen. Maar tegen mijn betoog bewijst dit niets. In het door mij gestelde geval zouden bij onbelemmerden ruil beide partijen te zamen $14 - 10 + 15 - 10 = 9$ dagen arbeid besparen.

Wordt nu de ruiling bezwaard met levering van graan, waarvan de productie minder dan 9 dagen arbeid vertegenwoordigt, dan kan zij nog met voordeel plaats vinden, indien de partijen ieder een deel van dat graan leveren. Zoodra echter meer graan wordt gevorderd heeft niemand belang meer bij de ruiling. Ik wenschte alleen aan te toonen, dat het stamhoofd, dat, omdat zijn collega den invoer van werktuigen bezwaart, zijnerzijds den invoer van kleedingstukken zóó be-

¹) De heer v. D. heeft gelijk, dat op pag. 127 van mijn artikel ten onrechte een schepel graan met drie arbeidsdagen gelijk gesteld is. Uit het verband met hetgeen volgt blijkt, dat dit één arbeidsdag moet zijn.

moeilijk, dat geen ruiling meer kan geschieden, zijn eigen stamgenooten benadeelt. Wat er geschiedt met het graan, dat de ruilende partijen moeten opbrengen, of de stamhoofden daarvoor sieraden inruilen, of wegen laten aanleggen, is eene zaak die wel het algemeen belang van de stammen raakt, maar die de ruilende partijen geheel koud laat.

De Schr. ontkent verder, dat in onze maatschappij de goederen dáár worden voortgebracht, waar dit met de minste moeite, dus met het meeste voordeel kan geschieden. M. i. ten onrechte. Er is geen enkele reden om te veronderstellen, dat goederen zouden worden ingevoerd, die men in het land zelf met meer voordeel kan vervaardigen. Men zoude kunnen spreken van eene "natural selection" van den arbeid, die men door onverstandige wetten wil trachten tegen te gaan. Graan wordt ingevoerd, omdat men zonder dien invoer zoude moeten overgaan tot bebouwing van armeren of meer ongunstig gelegen grond.

De heer v. D. wil de leer, dat "les produits s'échangent contre les produits" alleen als waar erkennen, wanneer effecten en coupons ook als producten worden beschouwd. Nu is uit mijn artikel allerminst af te leiden, dat ik de gewichtige rol, die effecten en coupons in de vereffening der internationale ruilingen spelen, ontken. Maar, wie daaraan een argument wil ontleenen tegen de stelling, dat vermindering van invoer moet leiden tot vermindering van uitvoer, vergeet, dat de factor, effecten en coupons, niet voor willekeurige uitbreiding vatbaar is. Stellen wij, dat een volk den geheelen buitenlandschen handel en de regeling van zijne betalingen aan, zoowel als de inning zijner ontvangsten van het buitenland aan ééne administratie opdraagt. Nemen wij eenvoudigheds-halve aan, dat dit een rijk volk is, dat veel rente van effecten in het buitenland te vorderen heeft en geen rente aan het buitenland verschuldigd is. De balans dier administratie zoude zich dan kunnen vertoonen als volgt:

Buitenland

Debet	Credit
Aan Goederen (bedrag van den uitvoer) 8	Per Goederen (bedrag van den invoer) 10
" Coupons 2	10
10	

Zoolang de vorderingen wegens coupons gelijk blijven, moet eene vermindering van de credit-post (invoer) met eene vermindering van de debet-post (uitvoer) gepaard gaan, of het evenwicht van de balans zoude verbroken worden. Nemen de vorderingen wegens coupons toe, terwijl de uitvoer onveranderd blijft, dan zal de invoer toenemen. De administratie zoude wel in plaats van goederen effecten kunnen ontbieden, maar alleen dan, wanneer zij die effecten in het land met voordeel zoude kunnen verkoopen. Of dat mogelijk is, hangt echter af van kapitaal-vorming, (en in dat geval geschiedt het ook nu) maar niet van willekeurige beperking van goederen-invoeren. Het komt mij voor, dat de heer v. D. op weg is de juistheid van deze redeneering in te zien. Zijn betoog brengt hem halverwege tot dezelfde conclusie.

De heer v. D. heeft geen vrede met de vergelijking,

$S. \text{ (productie van een land)} = a \text{ (binnenlandsch verbruik)} + b \text{ (bedrag van den uitvoer)} - c \text{ (bedrag van den invoer)}$,
met welke ik mijne redeneering illustreerde.

Als door vermeerderde welvaart het deel a grooter wordt, dan zal $S.$ ook toenemen, zegt de heer v. D. Natuurlijk, zal dat het geval zijn. En de welvaart, dus ook $a.$ zal toenemen door protectie, zegt de heer v. D. Dat is juist ons punt van verschil. Ik meen dat a veeleer zal afnemen, wanneer door uitsluiting of belemmering der concurrentie van het buitenland, alle prijzen stijgen.

Ten slotte nog een woord over de werkloosheid, de troefkaart van de protectionisten. Beschermende rechten, zoo wordt beweerd, zullen den bouw van fabrieken bevorderen, bestaande doen uitbreiden, meer land doen bebouwen en dáár zullen onze werkloozen werk en brood vinden, de sollicitanten voor baantjes van f 400 nuttige arbeiders worden. 't Is de vraag of onder die sollicitanten veel goede werkkrachten zouden zijn. Maar, dit daar gelaten, de heer v. D., die zoozeer de praktijk verheft boven de theorie, ziet voorbij, dat de praktijk van het protectionisme nog nergens in de wereld het vraagstuk van de werkloosheid ook maar een stap nader tot zijn oplossing heeft gebracht. De werkloozen, die zich nu in grooten getale aanbieden om behulpzaam te zijn bij het lossen van schepen, zullen zeker niet gebaat worden, wanneer, tengevolge van protectionistische

maatregelen, voortaan minder schepen in onze havens komen om gelost te worden. Maar de heer v. D. vergeet vooral, dat het er niet om te doen moet zijn, werk te verschaffen, hoe dan ook, maar wèl, den arbeid productief te doen zijn, en, dat een arbeid, die alleen kan geschieden, doordien hetgeen hij voortbrengt duurder wordt gemaakt door belasting van gelijksoortige buitenlandsche voortbrengselen, wel schijnbaar, maar niet in werkelijkheid productieve arbeid is. Indien arbeid het einddoel ware en niet het product, dan zoude de Staat niet beter kunnen doen, dan fabrieken oprichten en land doen bebouwen zonder zich te bekommeren om de uitkomsten dier productie.

Gron. April 1897.

G. MESDAG JZ.

NIEUWE UITGAVEN.

Mr. J. VAN SCHEVICHAVEN, van Leven en Sterven.

De Redactie van de Economist heeft mij een „korte aankondiging“ verzocht van het boek van Mr. J. van Schevichaven: „Van leven en sterven.“

Het is inderdaad moeilijk bij een werk van meer dan 400 bladzijden, dat over zooveel verschillende zaken handelt zich tot die opdracht te beperken. Ik wil echter gaarne trachten dit te doen, en mij te bepalen tot hetgeen mij het belangrijkste schijnt om opgemerkt te worden.

De vele verschillende zaken die in dit boek behandeld worden, bewijzen de belangrijkheid die het vak van levensverzekering tegenwoordig bereikt heeft. Reeds in vroeger jaren was dit het geval. Ik behoef hiertoe slechts te wijzen op het nog steeds zoo uitmuntende werk van Walford, The insurance Guide and Handbook van 1867. Maar het vak is toch veel ingewikkelder geworden en allerlei zaken, waarvan men destijds zelfs de gedachte niet had, komen thans op den weg van elken deskundige.

Dat de schrijver vele dier onderwerpen eens onder de oogen van het publiek heeft gebracht is zeker nuttig; dat hij dit gedaan heeft door voordrachten te houden was goed gezien ter bevordering van het belang der zaak in 't algemeen en van zijne eigen Maatschappij in 't bijzonder. Dat hij echter ze als voordrachten heeft uitgegeven is dunkt mij, te betreuren. Korthed en bondigheid behoeven niet het karakter te zijn eener voordracht, maar voor een handboek zijn zij een vereischte. In met tusschenpoozen gehouden voordrachten is men dikwijls verplicht te herhalen en uit te wijden en dit karakter heeft nu helaas dit boek verkregen. Het zou bij bekorting in dezen tijd van „stoom“ waarin niemand „tijd“ heeft, zeker ook meer lezers hebben gevonden, ook doordien de prijs dan

lager had kunnen gesteld worden. Toch zijn wij den schrijver dankbaar dat hij de taak heeft op zich genomen en ten einde gebracht, die een vrij volledig, zij het wat pessimistisch, beeld geeft van het tegenwoordig leven der praktijk.

Het boek draagt den romantischen titel; „Van leven en sterven.“ Is hiermede de inhoud juist aangeduid? Een kind moet een naam hebben, maar zou van dit kind des schrijvers niet duidelijker het karakter zijn aangegeven door den titel van b. v. „Over het bedrijf der levensverzekering?“ Een ieder, die dan daarvan iets weten wilde, zou in eene bibliotheek zoekende dadelijk gevonden hebben wat hij zocht, terwijl hij achter den tegenwoordigen titel het bedrijf moeilijk vermoeden kan.

Het eerste Hoofdstuk behandelt de ontwikkeling der levensverzekering van den tijd der Romeinen tot op heden, ook wat ons land betreft, waarbij hij de groote verdiensten vooral van Johan de Witt in het licht stelt. Waar hij daarna over den strijd van Kersseboom en anderen met elkaar handelt, meent de schrijver, dat zulk „gekibbel“ in geen enkel land in die mate wordt aangetroffen en: „dat ten onzent ook thans nog veel te dikwijls een wetenschappelijke opmerking of een wetenschappelijk betoog, door hen die het daarmede niet eens zijn als een persoonlijke hatelijkheid wordt opgevat of wel aan geheime motiven wordt toegeschreven.“ Het is jammer dat de schrijver in zijn kring zulke ondervinding schijnt opgedaan te hebben. Op verschillende plaatsen in zijn boek doet hij dergelijke opmerkingen en geeft hij af op onbekenden. Dit maakt geen aangename indruk. Twijfel aan de goede trouw van anderen kan alleen verbittering te weeg brengen en kan geen nut hebben voor het doel dat hij zich met het schrijven van zijn boek stelde.

Wat overigens den strijd van Kersseboom c. s. betreft, ja, wij bemerken er thans niets meer van, omdat hij is uitgestreden. Zonder strijd zijn echter groote vraagstukken niet op te lossen. Door strijd worden de oogen geopend, worden in alle scherpte het vóór en tegen gesteld. Dat daarbij die oogen dikwijls zeer doen is onvermijdelijk, maar toch nuttig. Het is daarom niet juist te vragen gelijk de schrijver doet: „of het misschien niet

„een trek van de Hollanders in het algemeen is, dat zij zaken „niet van personen weten te scheiden en geen wetenschappelijk „debat kunnen voeren zonder boos en scherp te worden.“

Denken wij eens aan den strijd die zoovele groote mannen in het buitenland hebben moeten voeren, aan Galilei, aan Luther, aan Newton en zoovele anderen. Gaan wij daarbij eens na op welke heftige wijze thans nog b.v. in Duitschland over allerlei vragen gestreden wordt en men zal zich waarlijk niet verder over ons land beklagen.

Over het algemeen is de schrijver bitter weinig ingenomen met de levensverzekering in zijn vaderland. „Tot voor niet „zeer langen tijd bleef het bedrijf der levensverzekering ten „onzent achter bij wat het in de omringende landen was“, zegt hij. De conservatieve aard van ons publiek, de koninklijke besluiten van 1830 en '33 en de vrijheid door de buitenlanders genoten tegenover de eigen landslui, noemt hij als redenen. Sedert 1880 na de uitspraak van den Hoogen Raad zou echter de normale ontwikkeling eerst begonnen zijn.

Zeker is het dat de drie genoemde redenen de toename van verzekeringen zeer hebben belemmerd, maar het bedrijf der vóór 1880 bestaande Maatschappijen was weinig verschillend van het tegenwoordige; evenwel was van allerlei misbruiken ten opzichte van provisiën en reserveberekening toen niets bekend, zoodat het vak over het algemeen een wel zoo solide karakter had als tegenwoordig.

Hoe er gestreden moest worden tegen de buitenlanders is den nog jongen schrijver natuurlijk niet bekend en wellicht weet hij ook niet hoe de na 1880 opgerichte maatschappijen zich naar het voorbeeld dier oudere hebben opgebouwd en in vele opzichten de vruchten hebben geplukt van hetgeen deze met ontzaglijke moeite hadden veroverd en gezaaid. Een weinig minder laag nederzien, een weinig meer waardeering van het werk dier ouderen ware daarom gepast geweest in dit boek. Soms gaat de schrijver wel wat heel ver. Meent hij inderdaad, dat de toenmalige agenten een soort paria's waren of personen, die niet bijzonder goed aangeschreven stonden? Gelooft hij inderdaad dat tegenwoordig in het buitenland het agent zijn voldoende is, „hem in ieders oogen tot een volkomen „betrouwbaar, fatsoenlijk man te maken.“? O heilige onnoo-

zelheid! Mijne ondervinding van agenten hier te lande en in de koloniën is nog altijd veel gunstiger dan van de mij bekende buitenlandsche en ik twijfel er niet aan dat zulks ook wel het geval zal zijn bij andere Nederlandsche Maatschappijen.

Verder in dit hoofdstuk verheugt de Schrijver zich dat eene Staatscommissie tot het ontwerpen van eene wet op het bedrijf „reeds” werd benoemd en verwacht met spanning het resultaat van haren arbeid. Hierbij heeft hij nagelaten te vermelden dat reeds in October 1883 eene Staatscommissie werd benoemd, ¹⁾ die een uitvoerig rapport met concept-wet en bijbehorende stukken inleverende, die in 1885 in de Staatscourant werden opgenomen. Dit concept was geschoeid op de toen en nog algemeen als de beste der bestaande wetten erkende Engelsche wet van 1870 en daaraan waren verbeteringen die de praktijk had doen inzien, toegevoegd. Volgens die concept-wet wordt zelfs door een der Maatschappijen hier te lande (de Nationale levensverzekering Bank) vijfjaarlijks haar wiskundig verslag uitgebracht, een bewijs dat zij voor de praktijk geschikt is. In mijne oogen voldoet zij dan ook aan alle eischen der openbaarheid. —

Het tweede Hoofdstuk behandelt de grondslagen der tegenwoordige Maatschappijen. Dit is een zeer belangrijk hoofdstuk. Uiteengezet wordt, wat een sterftetafel, wat levens- en sterftekans, wat gemiddelde levensduur is, om dan tot een heldere uiteenzetting te komen, van de berekening van premien en de beteekenis van den rentefactor. Vervolgens behandelt het den opslag op de premien tot dekking der onkosten, ook voor de premien die al of niet deelen in de winsten der Maatschappijen. Hierbij echter geeft de Schrijver een verkeerde voorstelling van den opslag voor de premien met aandeel in de winst. Hij zegt namelijk dat de Maatschappijen op de premien van hen, die in de winst deelen, daarvoor nog een extra opslag leggen. Dit is volkomen onjuist. De Maatschappijen hier te lande die winst toekennen, hebben niets op haar premien gelegd, maar de Maatschappijen, die premien zonder winst zijn gaan uitgeven, hebben van die bestaande premien een

¹⁾ Zij bestond uit de Heeren: Mr. W. S. van Reeseema, Voorzitter, Professor A. J. van Pesch en Mr. J. W. H. M. van Idsinga, Secretaris.

7 à 10 pCt. afgetrokken voor het gemis van aandeel in de winst. Haar opslag op de netto premien is daardoor natuurlijk zeer laag geworden en zij zullen dus moeilijker haar onkosten kunnen dekken, dan wanneer zij de hoogere premien hadden behouden onder toekenning der winst naarmate van de uitkomsten der balans.

De Schrijver behandelt verder de provisien der agenten en wijst op de nadeelen der tegenwoordige gediscoteerde provisien, ook wel genaamd "provisie in eens af". In vroeger jaren, ik meen tot 1880 of '81 waren de Hollandsche Maatschappijen zeer afkeerig van dit stelsel, en terecht, zooals nu wordt toegegeven. De vreemde hier werkende Maatschappijen voerden het echter in en dit werd, meen ik, het eerst door de Algemeene Maatschappij van levensverzekering en lijfrente te Amsterdam bij hare oprichting nagevolgd. Deze heeft, als ik mij niet vergis, voor een groot deel haar succes te danken aan die hoogere betaling van agenten in het eerste jaar. Op den duur is echter de oude provisiebetaling voor de agenten voordeelijker. Zij verbinden zich ook meer aan de Maatschappijen en verzorgen tevens hun ouden dag. Het gevaar van verlies dier aanzienlijke uitgaven van het eerste jaar van verzekering voor de Maatschappijen bij royatie der verzekeringen en het aanleiding geven tot misbruiken maken die gediscoteerde provisien mede niet aanbevelenswaardig. Toch is het tegenwoordig dikwijls niet mogelijk zich er aan te onttrekken. In Frankrijk waar de grootste misbruiken zijn voorgekomen, zijn de Maatschappijen bezig te trachten een betere regeling in te voeren. Of zij zullen slagen staat te bezien.

De schrijver behandelt ook de reserveberekening met netto en met reservepremiën. Deze bespreking is zeker voor leeken weinig geschikt.

Ik wil daarom hier niet over dit netelig vraagstuk uitweiden, maar alleen vermelden, dat het mij veel genoeg doet, wanneer de schrijver blz. 61 zegt: "Op de mogelijkheid van een liquidatie moet elke maatschappij ten allen tijde bedacht zijn", omdat daaruit m. i. de noodzakelijkheid volgt van een berekening der reserve volgens de netto methode.

Er is natuurlijk geen bezwaar en voor vele Maatschappijen is het zelfs noodig, dat de berekeningen ook worden gemaakt

volgens eene reservepremie-methode, maar om den juisten toestand te kennen en het bedrag dat een Maatschappij aan uitgegeven onkosten nog moet opverdienen, is vergelijking met de uitkomsten der berekeningen volgens de netto methode noodzakelijk. Daardoor alleen kan men te weten komen welk bedrag het kapitaal der Maatschappij op den datum der balans-opmaking, zij het tijdelijk, verloren heeft.

De schrijver bespreekt daarna de afkoop en stelt zich daarbij op het standpunt, dat „datgene wat van de aan de Maatschappij betaalde premien feitelijk in kas blijft, met de „daarvan gekweekte rente, de reserve vormt,“ en tevens dat „van het gedeelte dat eenmaal uitgegeven is, natuurlijk niets „kan gerestitueerd worden.“ Dit is een zeer gemakkelijk standpunt voor een Maatschappij, die veel wil uitgeven. De reserve gelijk aan het overschot, wil zeggen dat deze een geheel willekeurig getal is en afkoop, afhankelijk van hetgeen de Maatschappij heeft uitgegeven, wil zeggen, dat de verzekerde in 't geheel geen waarborg heeft, dat hij bij zulk een Maatschappij ooit iets zal terug ontvangen. Dit standpunt kan dus niet juist zijn.

Of het „zoo goed als zeker is, dat van de gezamenlijke „gevallen van afkoop het meerendeel betrekking zal hebben „op verzekeringen van volkomen gezonde personen, die nog „een lang leven zullen blijken vóór zich te hebben,“ gelijk de schrijver meent, is een vraag, die wel eens een afzonderlijk en nauwkeurig onderzoek waard zou zijn. Er wordt gewoonlijk aangenomen, dat afkopen voor de Maatschappijen, die de geheele reserve teruggeven onvoordeelig zijn. Ik ken echter een Maatschappij die het gedurende vele jaren gedaan heeft en toch in een bloeienden toestand verkeert: en nu het verzekeren zoo algemeen wordt hel ik tot de meening over, dat de factor van gezondheid op het staken der premiebetaling nog minder invloed dan vroeger uitoefent, en dus een Maatschappij, die slechts goede risico's aanneemt er niet door verzwakt wordt, als zij hooge afkoop verleent.

Het Hoofdstuk eindigt met eenige mededeelingen over be-
leening, vrije polis, extra premie en oorlogsrisico. —

Het derde Hoofdstuk behandelt de levensverzekering uit een ethisch en commercieel standpunt.

Het begint met de zedelijke gedachte der levensverzekering
Econ. 1897.

aan te toonen en de bezwaren van godsdienstigen aard te wederleggen, verdedigt dan het maken van winst door de Maatschappijen en aandeelhouders, wijst het nut van het Maatschappelijk kapitaal aan, het verschil tusschen onderlinge Maatschappijen en die op aandeelen, en toont aan, dat zelfs onderlinge Maatschappijen het niet zonder kapitaal in den vorm van „Waarborgfonds” kunnen doen. De schrijver blijkt — niet onnatuurlijk — geen voorstander te zijn van het onderlinge stelsel. Vervolgens wordt vermeld, waarom de Maatschappijen op aandeelen winst aan hare verzekerden zijn gaan toekennen. Het komt mij voor, dat meer dan de door den schrijver genoemde redenen, de onderlinge mededinging der Maatschappijen de oorzaak van het toekennen van winst is geweest.

In het kort worden daarna de Amerikaansche Tontineverzekeringen behandeld; het onzedelijke van dit stelsel wordt aangetoond, daar het de welgestelden ten koste der in ongeluk gekomenen bevoordeelt en zich grondt op de door haar bij het sluiten der verzekeringen gegeven winstbeloften. De schrijver zegt, „dat deze beloften, door niet al te kieskeurige agenten „wel eens wat worden overdreven.” Hij had van dit stelsel echter gerust kunnen zeggen, dat het er op aangelegd is om het publiek zand in de oogen te strooien; want dit is de oorzaak waarom in geheel Europa alle Maatschappijen zich er tegen hebben gekant, sommige regeeringen die Amerikanen hebben verbannen en groote processen zijn gevoerd.

Daarop wordt behandeld de noodzakelijkheid, dat, en de wijze waarop de Maatschappijen, het publiek van de voortreffelijkheid der levensverzekering trachten te overtuigen, de z.g. reclame, door adverteeren en door agenten, — waarbij het onderscheid tusschen reclame en concurrentie-middelen wordt uiteengezet en aardige staaltjes omtrent de verschillende wijzen om aandacht op zich te vestigen worden vermeld.

Terecht keurt de schrijver daarna eenige dwaze of gevaarlijke middelen van reclame af, zooals die, welke uit het noodeloos aanvragen der koninklijke goedkeuring op de tarieven of uit het voorspiegelen van uitkeering in alle gevallen, dus ook in geval van bedrog, kunnen gemaakt worden. Men geeft aan een op zoodanige wijze opgemaakte polis den naam van te zijn gesloten met „Unanfechtbaarheid,” onaantastbaarheid.

De beste reclame is echter die van den agent door zijn optreden als tusschenpersoon tusschen de Maatschappij en het publiek. Hij is degene die aanspoort en handelt. De agent mag echter geene beloften doen, die buiten de hem verstrekte voorwaarden en tarieven vallen, waaruit voor de Maatschappijen groote onaangenaamheden zouden kunnen voorkomen en dikwijls voorgekomen zijn.

Er volgen daarna eenige wel wat al te somber getinte beschouwingen over coulant en incoulant zijn. Verder beschouwingen over agenten, die hun vak geringschatten en over de noodzakelijkheid, dat de agent een beschaafd man zij. Ik wil niet nalaten hier eenige zeer juiste woorden aan te halen, die aan het eervolle der agententaak gewijd worden:

„Door de belangen der Maatschappij goed te dienen, dient de agent ook bijna steeds die der verzekerden, die bij hem even zwaar moeten wegen. Maar dat wordt zelden ingezien, ja, het bewustzijn daarvan schijnt bij sommige agenten in het geheel niet te bestaan. Dezulken treden op en beschouwen in den grond zichzelf als bedelaars.... Zoodra in het hoofd van den agent voor eene dergelijke opvatting plaats is, houdt hij op een goed agent te zijn. Want slechts dan kan men overtuigen en overreden, wanneer men de zaak die men voorstaat hoog stelt.... De agent zij steeds door drongen van de hooge moreele beteekenis der taak die hij op zich genomen heeft.... Dit bewustzijn zal hem wapenen tegen onheusche woorden en onbeleefde handelingen, die hem van de zijde van menigeen te beurt vallen.... en de zuiverheid zijner bedoelingen zal hem in staat stellen elken ruwen aanval of hatelijke insinuatie op waardige en bezadigde wijze het hoofd te bieden.“ —

Het vierde Hoofdstuk begint met te verhalen, hoe een agent moet werken en hoe hij er toe komen moet goed te werken door het persoonlijk bezoek. Met een aantal sprekende voorbeelden wordt dit aangetoond.

Zeer lezenswaardig voor de directien van vele Maatschappijen is hetgeen dan volgt over het toekennen van provisie aan niet-agenten, waardoor het verval van den agentenstand bewerkt wordt. Moge het daartegen geschrevene overal ingang vinden!

Ook over de nadeelen der makelaardij, zooals zij vooral in Frankrijk voorkomt, wordt een uitnemend woord gezegd.

Daarna volgt weder een treurzang over het publiek in Nederland, waarvan de meerderheid het bedrijf gering-schat en wantrouwt! Ik ben langer in het vak dan de schrijver, maar moet verklaren, dat ik zijn opvatting niet kan deelen. De schrijver is erg zwaarinoedig op dit punt, evenals op vele andere, wat de lezing van zijn boek wel eens vermoeiend maakt. Zoo b. v. acht hij de boekhouding bij levensverzekering bijzonder ingewikkeld (blz. 145). 't Is mij altijd toegeschenen, dat zij zeer eenvoudig is. Of wel, de kundigheden voor het vak vereischt, schijnen hem zóó verbazend vele, dat men zou gaan sidderen, er aan te denken ze zich eigen te maken!

Het vak is zeker omvangrijk, maar de hulpmiddelen zijn tegenwoordig óók vele en de medewerkers voor de verschillende takken der zaak gemakkelijk te vinden. Hoe geheel anders was dat in vroeger tijd, toen zelfs de wiskundigen ontbraken, geneeskundig onderzoek onbekend was, de statistiek gevormd, in één woord, het woord het vak opgebouwd moest worden. Ook op de achterlijkheid van ons land in de levensverzekering tot voor korten tijd, komt hij telkens terug. Waarin die destijds bestaan heeft in vergelijking met andere landen in dien tijd, zou wel wenschelijk zijn geweest mede te deelen, opdat dan tevens ware uitgekomen, waarin het hooge standpunt van tegenwoordig bestaat. Met de weêrlegging van vele geopperde bezwaren, b. v. dat de levensverzekering zoo duur is en die van vele vrouwen tegen het verzekeren: van het verkeerde van het uitstellen van het sluiten eener verzekering en met de vermelding van nog eenige andere hinderpalen er tegen eindigt dat hoofdstuk.

Het vijfde Hoofdstuk handelt over de levensverzekering en de geneeskunde, toont aan het belang der hygiëne voor het vak en verder de noodzakelijkheid van het geneeskundig onderzoek van hen die aanvragen om zich te verzekeren. Dat het doel daarvan zou zijn, alleen te onderzoeken, of zekere persoon de levenskans heeft die de sterftetafel voor een normaal individu van zijn leeftijd aanwijst, schijnt mij niet juist. Het doel van het onderzoek kan alleen zijn om vast te stellen in welken gezondheidstoestand de aanvrager verkeert, waarna dan de

adviseerende geneesheer de levenskansen overweegt en zijne beslissing en die der Directie genomen worden. Het zou bovendien ook niet voldoende zijn als het onderzoek alleen moest aantoonen of de aanvrager den gemiddelden levensduur zal bereiken. Het gemiddelde van den door alle aanvragers later bereikten leeftijd zou alsdan ver beneden den gemiddelden levensduur blijven.

De Schrijver behandelt vervolgens de geschiedenis van het onderzoek van den geneesheer en de zooveel teleurstelling gevende, maar dikwijls voor den patient zoo nuttige afwijzingen van voorstellen tot verzekering, het aannemen met verhoogde premie en de huisdoktersberichten en doodsberichten, alsmede het geneeskundig geheim, dat aan de maatschappijen onnoodig zooveel last veroorzaakt. Tegenwoordig weigeren vele geneesheeren niet alleen om huisdoktersberichten af te geven, maar weigeren zelfs wegens het „geneeskundig geheim“ de doods-oorzaak op te geven. Deze zal dan toch wel nooit als geheim aan den medicus zijn toevertrouwd! Sommige gemeentebesturen die toch zeker in 't geheel niet door het „geneeskundig geheim“ gebonden zijn, volgen hen daarin trouw na, niet bedenkende, dat zij zodoende het voor de Maatschappijen niet alleen onmogelijk maken hare statistische gegevens bijeen te brengen en te bewerken, maar het bedrog ten zeerste vergemakkelijken en zodoende de misdaad in de hand werken.

Wat het huisdoktersbericht betreft, het schijnt mij toe dat de Schrijver daaromtrent niet de juiste opvatting huldigt. Men late het „onderzoek“ aan den gewonen geneesheer der Maatschappij. Daaruit verkrijgt men dan het overzicht van den tegenwoordigen toestand van den patient. De huisdokter geve echter bericht omtrent het verleden, dat de gewone geneesheer onmogelijk kan ontdekken. De twee berichten zullen elkander dan aanvullen. Van den huisdokter worde ook geen bericht verlangd zonder toestemming van den patient en deze, niet de Maatschappij, verzoeke zijn huisdokter hetzelfde af te geven. Op die wijze zullen de bezwaren voor den huisdokter zijn opgeheven en tevens zijne taak niet verward zijn met die van den gewonen geneesheer der Maatschappij. Overigens houde én de Maatschappij én de huisdokter in het oog dat het doel niet is om allerlei „intieme aangelegenheden“ te weten te

komen, maar alleen om de middelen te verkrijgen noodig ter juiste beoordeeling van het risico.

Ik kan mij overigens zeer goed vereenigen met hetgeen de Schrijver over de gevaren van bedrog mededeelt, die de geneesheeren door hunne weigeringen veroorzaken. Ik wil er wel bijvoegen dat de Directien, die toch zoovele geheimen van hunne verzekerden komen te weten, er zeker geen bezwaar in zouden zien zich tegenover de geneesheeren tot geheimhouding hunner mededeelingen, behalve, zoo noodig, tegenover de justitie te verbinden. Die geheimhouding nemen zij tegenover derden toch alreeds steeds in acht.

Het zesde Hoofdstuk behandelt het onderscheid tusschen levensverzekering-maatschappijen en begrafenisfondsen, de wijze van werken dezer fondsen, de misbruiken er aan verbonden, het bodenstelsel en de verzekering van kinderen. Daaromtreunt wordt vermeld het gunstig oordeel dat het rapport der Staatscommissie gelukkig heeft opgeleverd ten opzichte dier verzekeringen, waardoor het vermoeden van opzettelijken moord, om de kleine uitkeeringen te kunnen bekomen, verdwenen is.

De schrijver is een groot voorstander van een afzonderlijke wet voor de levensverzekeringmaatschappijen en voor de begrafenisfondsen, indien het noodig mocht worden geacht een wet op de levensverzekering te maken.

Er bestaat zeker in de praktijk veel verschil in de uitoefening van het bedrijf tusschen een maatschappij en een fonds; ten opzichte van de zekerheid die zij aan het publiek moeten geven komen zij echter overeen, en de meerdere wettelijke bepalingen voor de Maatschappijen te maken zullen ook die der fondsen insluiten. De Staatscommissie van 1883 is dan ook na rijp beraad van haar aanvankelijk voornemen om een afzonderlijk (reeds gereed liggend) ontwerp voor de begrafenisfondsen in te dienen, teruggekomen.

Men moet in dit opzicht niet, zooals de schrijver doet, de Engelsche Wetgeving met de Hollandsche vergelijken. De Engelsche gaat van andere beginselen uit. Zij regelt alle onderwerpen stuksgewijze, terwijl op het vaste land van Europa door de wetgeving alles zoo veel mogelijk onder algemeene beginselen wordt gebracht.

In het zevende Hoofdstuk behandelt de schrijver het be-

langrijke vraagstuk van het staatstoezicht, waarvan hij de geschiedenis in de verschillende landen nagaat en zegt, dat zij, „die naar Staatstoezicht smachten“, meestal niet weten wat zij wenschen. In den laatsten tijd, betoogt hij, is door vele zenuwachtigen ook hier te lande om Staatstoezicht gevraagd. Zij achten den Staat iets verhevens, dat billijk, rechtvaardig en zonder hartstocht is, maar vergeten de woorden van A. M. Maas Geesteranus in „Nederland—Lombok“: „In de praktijk is de Staat een heer, die achter een schrijftafel zit, met veel of weinig boekengeleerdheid, en die voorschriften maakt en uitvaardigt, die hij in 't geheel niet of onvolledig en eenzijdig kent.“ Ook beklagt Schrijver zich dat zij die Staatstoezicht wenschen gewoonlijk een kwetsenden toon tegen de Maatschappijen aanslaan, vergetende, dat lang vóór zij of de pers of het publiek er aan dachten, de Maatschappijen een wettelijke regeling voor het bedrijf verlangden.

In de meeste landen wordt vergunning voor de oprichting van een zaak van levensverzekering gevorderd en daaraan worden dan voorwaarden verbonden. Nu kan daarmee de Staatsbemoeiing eindigen, maar zij kan ook gedurende het bestaan der Maatschappij voortgezet worden. Dan geschiedt dit door een of meer ambtenaren of door een commissie, wat echter practisch onuitvoerbaar moet gerekend worden. Aan hun wenschen of luimen is dan de Directie, die het dikwijls veel beter weet dan de ambtenaren, onderworpen. Toen men den 6 Dec. 1887 zoodanig toezicht in Frankrijk wilde gaan invoeren, protesteerden dan ook 16 van de 24 fransche Maatschappijen er tegen met een uitstekend betoog (Blz. 220.) Verschillende voorbeelden worden daarna gegeven van de wijze, waarop de Maatschappijen aan banden worden gelegd. In Transvaal moet zonder extra premie het oorlogsrisico worden gedragen, in Zwitserland wordt de reserveberekening voorgeschreven, evenals in Noord-Amerika, waar die zelfs door de ambtenaren wordt verricht. In Pruisen vordert men belegging in Pruisische Staatsfondsen. In Hongarije heeft men plan niet alleen de ambtenaren ten allen tijde inzage van de boeken te doen nemen, maar ook de kas door hen met die boeken te doen verifieeren.

Het nadeel van die staatsinmenging is vooral ook daarin

gelegen, dat de Staat wel controleert, maar niet verantwoordelijk is, terwijl de ernstigste financiële gevolgen er uit kunnen voortkomen. De Directien dragen ondertusschen de verantwoordelijkheid.

Het publiek denkt natuurlijk, dat, als de Staat controleert, alles te vertrouwen is. Doch wat leert de geschiedenis? Dat in Amerika een aantal Maatschappijen door het staatstoezicht ten val gebracht zijn, dat in Frankrijk het schandelijk faillissement van het Credit Viager niet verhinderd is geworden, dat in Oostenrijk eene groote Oostenrijksche Maatschappij een te kort van 1.200.000 florijnen aantoonde. Het staatstoezicht verslapt de kracht der Directien, ontnemt haar den prikkel der concurrentie en vormt een gevaarlijken maatstaf van soliditeit.

In plaats van zoodanig staatstoezicht wenscht de schrijver een gedwongen, bij de wet georganiseerde openbaarheid, waardoor de controle aan het publiek wordt gelaten en de volle verantwoordelijkheid aan de directien. Hij wil echter geen opgaven doen geven, die aan een Maatschappij directe schade kunnen brengen of waarvan concurrenten zich zouden haasten te profiteren, waaronder hij b. v. rekent het opgeven van het bedrag in elk land afzonderlijk gesloten. Ik kan echter niet inzien, waarom zoodanige werkelijk nuttige opgaven schadelijk kunnen werken.

Van zoodanige openbaarheid gaat een opvoedende kracht uit voor het publiek, dat in de zaak leert belangstellen en er kennis van verkrijgt. Dit is ten volle gebleken uit de uitnemende werking der wet van 1870 in Engeland, de zoogenaamde wet van Cave.

Ten onzent, waar geen wettelijke regeling van het bedrijf bestaat, waar zelfs de buitenlandsche Maatschappijen zonder eenige formaliteit kunnen werken en volkomen vrijheid heerscht, geven de Maatschappijen uit eigen beweging uitvoerige verslagen uit. De schrijver zou wenschen, dat daarin meer eenheid ontstond, opdat betere vergelijking en ontcijfering mogelijk ware. Nu, daarin ga ik geheel met hem mede, doch ik vertrouw dat het streven der verschillende jaarboekjes, die hunne lijsten ter invulling jaarlijks aan de Maatschappijen toezenden, langzamerhand wel slagen zal, dit te verkrijgen. Wij zijn in de laatste jaren ten opzichte der openbaarheid met groote stappen vooruit gegaan en als het zoo voortgaat zou het wel

kunnen zijn, dat tegen den tijd dat een wetsontwerp zal ingediend worden dit vrijwel overbodig zal zijn!

De schrijver acht het bijna niet denkbaar, dat, in ons land van vrijhandel, een staatstoezicht zou kunnen gehuldigd worden dat de vrijheid van bedrijf aan banden legt en hoopt ten slotte dat het zal blijken, dat men in Nederland de vrijheid van bedrijf nog even hoog stelt als de vrijheid van den handel.

Met dezen wensch zullen zeker allen zich kunnen vereenigen, wien het belang der levensverzekering in ons vaderland waarachtig en ernstig ter harte gaat. —

Het achtste Hoofdstuk handelt over rechtskundige vragen en begint natuurlijk met te wijzen op de geheel verouderde en gebrekkige wetgeving hier te lande. Daarna wordt betoogd, dat er geen geldelijk belang behoeft te zijn om eene verzekering op het leven bestaanbaar te maken, alhoewel men dit langen tijd als eisch stelde en er gewoonlijk een geldelijk belang is. Doch, al is het er niet, dikwijls ligt m. i. dat belang in de toekomst, zooals bij een jongmensch, dat zich verzekert, met het oog op lateren gehuwden staat; maar zonder eenig belang of doel een verzekering op iemand sluiten, zal toch wel niet anders kunnen beschouwd worden, dan als een speculatie, voor welke alle Maatschappijen bevreemd zijn. Zoodanige speculatie wordt het best verijdeld als de Maatschappijen de schriftelijke toestemming vragen van deugene op wien de verzekering zal gesloten worden.

Daarna wordt vermeld dat het contract tot stand komt door een brief der Directie dat de verzekering is aangenomen of door de onderteekening der polis. Of echter bij weigering om de polis te ontvangen de Maatschappij wel volle recht heeft op de terugbetaling der gemaakte kosten, zonder dat in het voorstel van verzekering daaromtrent een bepaling is gemaakt, durf ik niet te beslissen, doch het schijnt mij zeer twijfelachtig.

De schrijver betoogt daarna dat de premiebetaling tot aan het overlijden moet worden voortgezet om de Maatschappij tot uitkeering te doen gehouden zijn en leidt daaruit af, dat wanneer die premiebetaling niet is ten einde gebracht, volgens streng recht elke verplichting voor den verzekeraar vervalt en het dus onjuist is dat de reserve het eigendom der verzekerden zou blijven. Dit zou zeker juist zijn, wanneer niet

volgens datzelfde strenge recht de Maatschappijen gecontracteerd hadden om die reserve voor een deel of het geheel terug te geven bij staking van premiebetaling. Waarom zou het nu onjuridisch en onoordeelkundig zijn als de wetgever het afkoop geven verplicht maakte? Kan men als „vrijwillige concessie“ blijven beschouwen iets wat bij contract werd toegezegd?

De schrijver bespreekt vervolgens de verschillende benamingen van hen die bij een verzekering betrokken zijn. Hij noemt verzekerde, hem, op wiens leven de verzekering wordt gesloten. Dit is niet overeenkomstig art. 304 W. v. K. Dáár is verzekerde hij, die het contract sluit. Vele Maatschappijen gebruiken de benamingen door schrijver aangegeven, maar daardoor ontstaat de verwarring, waarop hij wijst. Het komt mij beter voor de benamingen der wet te behouden, zoolang zij niet veranderd is.

Met de daarna volgende juridische beschouwingen van den schrijver kan ik ook niet geheel medegaan. De contractant of verzekerde is eigenaar der polis, maar kan bij een verzekering bij overlijden, als hij de persoon is wiens leven werd verzekerd, natuurlijk nooit recht verkrijgen op de verzekerde som, daar deze eerst na zijn dood wordt uitbetaald. Als eigenaar der polis kan hij die echter afkopen, er voorschot op nemen, vrije polis er voor aanvragen, begunstigen stellen en overdragen. De begunstigde heeft alleen een toekomstig recht op de verzekerde som, dat hem echter door den contractant (verzekerde) kan ontnomen worden, wanneer niet bijzondere voorzorgen daartegen zijn in acht genomen, zooals aanneming der begunstiging door den begunstigde en kennisgeving aan de Maatschappij. Hiermede staat gelijk het opnemen van den begunstigde in de polis dadelijk bij het sluiten der verzekering, wanneer er bij aangeteekend wordt, dat dit voor schuld aldus geschiedt.

Het pandrecht op eene polis is iets anders als overdracht of als begunstiging. Bij pandrecht blijft de contractant eigenaar, maar geeft de polis tijdelijk als waarborg uit handen.

Bij overdracht verliest hij daarentegen al zijn rechten. Pandgeving is daarom gebruikelijk voor aflopende schuldafdoeningen.

„Endosseering“ van de toekomstige rechten van den begunstigde op een derde, komt geloof ik weinig voor. Het woord doet aan wissels denken, en het schijnt mij daarom beter om, als

dat kan, van overdracht te spreken. Een polis toch is geen wissel.

Bij overdracht der polis gaan de rechten, maar niet de verplichtingen over. De nieuwe eigenaar kan die op zich nemen, n.l. de premiebetaling, maar daardoor wordt hij nog niet contractant. Hij betaalt alleen in zijne plaats. Het contracteeren van dezen op zeker vroeger tijdstip kan nooit worden te niet gedaan.

Omtrent de onaantastbaarheid van de rechten van den begunstigde na overlijden van den persoon wien leven verzekerd was, deel ik de meening van den schrijver; die trouwens in overeenstemming is, met de beslissing van onzen Hoogen Raad, dat de verzekerde som geen deel uitmaakt van den boedel van dien verzekerden persoon.

De schrijver behandelt daarna het recht der legitimarissen tegenover den begunstigde der polis. Het Rumeensche wetboek schijnt daarover bepalingen te bevatten, waarmede de schrijver zeer ingenomen is. Gaarne zou ik die bepalingen als noot in zijn boek vermeld gezien hebben. Zij schijnen daarop neder te komen dat de premien ondersteld worden uit den boedel des erflaters te zijn gevloeid en daarom „hetzij in haar geheel, „hetzij voor zooverre zij inbreuk maakten op het wettelijk „erfdeel door hen teruggeëischt kunnen worden.“

Ik zal mij niet vermeten over dit zoo moeilijk onderwerp dat buiten mijn vak ligt een meening uit te spreken. Ik wil alleen opmerken, dat ik het zou bejammeren, wanneer wettelijk mocht worden bepaald, dat iemand niet vrij zou zijn om zijn eigen vermogen (het inkomen schijnt althans veroorloofd) voor dit doel zoodanig te besteden als hem dit zal goeddunken. Het zou zeer te betreuren zijn vooral voor verzorging der echtgenoot, wanneer dergelijke terugbetalingen van premien mochten worden geëischt.

Wat ik daareven zeide is wellicht niet in overeenstemming met ons recht, maar in het practische leven is de feitelijke toestand thans toch zoo en moge zoo blijven. Een wijziging onzer wetgeving ten voordeele der gehuwde vrouw, ware nog beter:

De schrijver behandelt daarna de uitkeering bij zelfmoord, en neemt het m. i. juiste standpunt in, dat alleen in geval van bedrog niet moet worden uitgekeerd. Hij acht het stellen van een tijd binnen welken bij zelfmoord geen uitkeering zal

geschieden (bv. 3 jaren) noodzakelijk, maar wil de Directie vrij laten ook binnen dien termijn uit te keeren, wanneer van geen bedrog sprake is. Daar bedrog bij zelfmoord zoo uiterst moeilijk te onderzoeken en te bepalen is, geloof ik dat het veiliger is voor de Maatschappijen, om zich aan een vasten termijn te houden. Wel is, zooals schrijver opmerkt, zelfmoord in de algemeene sterftetafels begrepen, maar de Maatschappijen verzekeren meestal op ondervindingtafels en niet op algemeene. Ook zal er steeds een „keuze tegen de Maatschappijen“ (selection against the office) bestaan. Men ziet hoe groot die is bij het verzekeren van lijfrenten. Ook wegens de verzoeking waaraan de Directiën bloot staan om uit „coulantheid“ uit te keeren al is de zaak niet geheel in den haak, schijnt het mij beter om een vasten termijn van niet-uitkeering te stellen. Hoe dit zij, niet-uitkeering bij bedrog moet gehandhaafd worden, ook met het oog op verzekering door derden, die wellicht beter dan de te verzekeren persoon kunnen beoordeelen of deze zich aan zelfmoord schuldig maken kan. Evenzoo moet niet-uitkeering gehandhaafd worden bij overlijden door toedoen van derden.

Hoe verwonderlijk klinkt bij zulke overwegingen het verbod van art. 307 W. v. K. Mogen de Maatschappijen eigenlijk wel daarvan afwijken?

Het hoofdstuk eindigt met eenige beschouwingen over overlijden door doodstraf, duel, reizen, beroep, oorlogsrisico, verzwijging van ongunstige omstandigheden, dwaling, benevens over de zoogenaamde onvervalbaarheid en het boos opzet van derden. Waarom men bij verandering van beroep extra premie zou moeten gaan rekenen is mij niet duidelijk. Alle beroepen toch zijn in de sterftetafels opgenomen en het kiezen van een ander beroep om zich aan grooter sterfte bloot te stellen zal toch wel nooit voorkomen.

Het negende Hoofdstuk handelt over de concurrentie. De schrijver begint met te zeggen, dat het terrein gevaarlijk is, waarop hij zich begeeft, wegens zijn plicht tot onzijdigheid en onpartijdigheid. Het is inderdaad gebleken gevaarlijk voor hem te zijn, want die twee zaken heeft hij niet altijd naar behooren betracht.

Hij begint met de bespreking van de verschillende wijzen waarop Maatschappijen hare voordeelen tegenover tegenstanders

gronden, deze op groote winsten, andere op lage tarieven, andere op groote afkopen. Bekwame agenten weten dit goed te doen uitkomen. Verkeerde middelen zijn, afstand van provisie aan hen die zich verzekeren, waardoor het bedrijf van agent bedorven wordt. Elk arbeider toch is zijn loon waard. Waarom de agent niet? In Frankrijk zijn de gevolgen er van zoo slecht geweest, dat de Maatschappijen besloten om een agent, die provisie afstond te ontslaan. De maatregel schijnt echter helaas mislukt te zijn. De uitkeering van winst heeft niet de „onverdeelde” goedkeuring van den schrijver. Hij ziet er iets van speculatie in. Zeker is zij dat wanneer, gelijk bij de Amerikaanse Tontine verzekeringen (zie b. v. noot blz. 306), winsten als zeker of nagenoeg zeker worden voorgesteld, die onmogelijk te behalen zijn en slechts tot teleurstelling leiden. Maar waar men de verzekerden laat deelen in een deel der winsten van de zaak, b.v. 25, 50 of 75 pCt., zooals die winsten zich uit de wiskunstige balans zullen vertoonen, en wanneer door de agenten slechts gewezen wordt op hetgeen aan winst in het verleden is bereikt, daar kan ik daarin noch speculatie, noch een ongeoorloofd middel van concurrentie zien. Zulk een concurrentiemiddel heeft dan ook wel degelijk waarde, al is het mogelijk er misbruik van te maken. Maar dit is ook het geval met andere middelen. En voor de Maatschappijen acht ik het toekennen van winst veel veiliger dan het verlagen der premien met een groot percentage b. v. 8 tot 10 pCt. Vooral blijkt het gevaarlijke hiervan door den in de laatste jaren plaats gevonden val in den te maken intrest van beleggingen. Herinneren wij ons ook de groote verliezen die de Fransche Maatschappijen hebben geleden door hare aftrekking van 10 pCt. van de premien in plaats van werkelijke winstuitkeering.

De schrijver waarschuwt ook tegen het geven van hooge afkopsommen, het publiceeren van afkooptabellen, en in 't algemeen tegen het zich doen bevrienden van het publiek met het denkbeeld van afkoop. De agent spreke er zoo weinig mogelijk over. Hij moet afkoop als een zaak van ondergeschikt belang voorstellen, slechts wanneer de post anders wellicht verloren voor hem zou gaan, noeme hij bepaalde getallen. Posten, waarbij de afkoop zoozeer op den voorgrond treedt, doen vermoeden dat bij het sluiten der verzekering het voor-

nemen tot afkoop reeds in den kiem aanwezig is en zulke posten sluit een Maatschappij niet het liefst.

Het is een merkwaardige bladzijde, die blz. 317, waarin de angst voor afkopen zoo duidelijk zichtbaar is bij den schrijver. Zou zij ook in verband staan met blz. 72, waarnaar hij verwijst. Zonder twijfel. Wij lezen bl. 73 dat het duidelijk is dat de afkoopsommen moeten gebaseerd worden op de aanwezige reserve. En de reserve is volgens hem (blz. 72) datgene, wat van de aan de Maatschappij betaalde premien met de daarvan gekweekte rente feitelijk in kas blijft, nadat uitkeeringen en onkosten zijn betaald. Geen wonder dus dat geen hooge afkoop kan gegeven worden, waar zulk eene verkeerde leer heerschende is en dat concurrentie door vergelijking van afkoopbedragen gevreesd en afgekeurd wordt.

Zeer behartigenswaardig is daarentegen hetgeen de schrijver schrijft over de zoo verkeerde opdrijving in de aan agenten toe te kennen provisie, om maar tot elken prijs posten te sluiten. De gevolgen van het opdrijven daarvan kunnen zeer zeker slechts ellendig zijn. De agent gaat derhalve na en raadplege des noods met deskundigen als hem een buitengewoon schitterende aanbieding wordt gedaan, of deze wel met het solide beheer eener Maatschappij is overeen te brengen. Hij neme de verantwoordelijkheid niet op zich verzekerden aan te brengen bij een roekeloos werkende Maatschappij en bedenke dat, als hij bij te schitterend loon geen schitterende uitkomsten verkrijgt, hij zeker spoedig ontslagen zal zijn. En dan is de plaats bij zijn oude Maatschappij bezet en staat hij op straat.

Dergelijke concurrentie onder Maatschappijen is zeer afkeurenswaardig en gevaarlijk voor haar tevens

Loffelijk acht schrijver de concurrentie in het aanbieden van waarborgen aan het publiek, omdat daardoor de soliditeit der Maatschappijen wordt verhoogd. Maar die soliditeit moet z. i. niet zoover gaan dat het een „oppotten“ wordt, een overdaad die tot niets dient „en den aandeelhouders en verzekerden „onthouden wordt. Hij wil die den verzekerden ten goede doen „komen en er den werkring der Maatschappij mede uitbreiden. Dat is beter dan „een nutteloos aureooltje van rijkdom om „het hoofd eener Directie te doen stralen“ (bl. 325). Het komt mij voor dat de schrijver hier een zeer gevaarlijke leer predikt.

De groote naijver der Maatschappijen heeft de onkosten in de laatste jaren zeer verhoogd, zoodat het bij de meesten meer de vraag zal zijn: hoe komen wij tot een volle reserve? dan: hoe zullen wij oppotten? Maar bovendien welk nut heeft het om het opgepotte door uitbreiding in vreemde landen onder den man te brengen. Is het om, gelijk de schrijver zoo verdienstelijk acht: ten minste ook anderen „van zijn geld te laten profiteeren“ Mij dunkt een Maatschappij doet beter met, behalve zijn aandeelhouders en verzekerden te bevoordeelen, ook wat „op te potten“ tegen de kwaden tijden en in solide zaken te beleggen en op die wijze welvaart te verspreiden, dan het aan onnutte en meestal onrendable uitbreidingskosten te besteden, waarvan, zooals de ondervinding leert, dikwijls slechts een aantal „paniers percés“ uit het buitenland nut hebben voor hunne genoegens. Vooral niet zeer krachtige Maatschappijen bedenken zich wel vóór zij naar het buitenland gaan. Daar liggen voetangels en klemmen!

De schrijver behandelt vervolgens nog eenige andere punten, welke de concurrentie gebruikt om haar doel te bereiken, zooals uitvoerige jaarverslagen, openbaar maken van staten van geldbelegging, waartegen hij bezwaren heeft, die m. i. de praktijk niet bevestigt, pandrecht op de reserve, maatschappelijk kapitaal, waarbij hij terecht het optellen van dit kapitaal bij de reserve, om als reclame te gebruiken afkeurt; voorwaarden van verzekering. Na er op gewezen te hebben dat zonder de concurrentie de meeste der groote voordeelen voor het publiek misschien niet verkregen zouden zijn geworden, eindigt hij met . . . een sprookje van twee koningen. De verklaring geeft hij duidelijkheidshalve aan het slot. Het is gericht tegen „vadsige zelfgenoegzaamheid en een lof op de buitenlandsche concurrentie.“

Het tiende Hoofdstuk handelt over de deloyale concurrentie. Voorbeelden worden gegeven hoe de agent van een Maatschappij de bestaande verzekeringen aan een andere ontkaapt. De schrijver noemt dat „uitspannen“ een niet-duidelijke vertaling van het duitsehe „ausspannen“. Door slechte geruchten van de Maatschappij te verspreiden, door afstand van provisie vooral, bereiken zulke kaperagenten hun doel. Vele verzekeringen bestaan dan niet meer dan één jaar, zoodat de Maatschappijen hare eerste onkosten niet kunnen opverdienen. En

door het zaaien van algemeen wantrouwen wordt het geheele vak benadeeld tot schade van allen. Scherp en juist wordt dit stelen door den schrijver blz. 354/5 veroordeeld. Door de Directien moet in de eerste plaats alles gedaan worden om het kwaad te kunnen stuiten. De goede agenten kunnen er ook veel toe meêwerken, door geen oordeel te willen uitspreken over concurrenten, behalve wanneer werkelijk bedrog in 't spel is, en de schrijver zou zelfs een bond tusschen hen aanraden om het goede doel te bereiken. Maar vooral de verzekerden moeten wijzer worden en dien afkapers de deur wijzen.

Staatjes worden daarna gegeven hoe maatschappijen elkan- ders agenten ontkapen.

Voor zoover mijne ondervinding reikt komt het kwaad, hierboven beschreven, hier te lande nog weinig voor en ik hoop van harte dat het er nimmer vasten voet moge krijgen.

Waar de schrijver nu verder over een vriendschappelijke critiek tusschen de Maatschappijen, — die in Engeland zou bestaan, — en de „neiging“ ten onzent spreekt om „elke „vriendschappelijk bedoelde, en in het belang van het vak „gemaakte critische opmerking omtrent een zusterafdeeling te „beschouwen als eene oorlogsverklaring en eene onedele handwijze“, ga ik niet met hem mede. Vriendschappelijke critiek is een onding voor Maatschappijen. Men neme de beleefde vormen in acht, maar menge geen vriendschappelijkheid in critiek, doch zegge ronduit en helder wat men meent en wat men er mede bedoelt. Ik weet wel dat er Maatschappijen zijn, die van „vriendschappelijke critiek“ houden; maar in mijn oog is zij niets anders dan een fluweelen handschoen, die onvast en onjuist de zaken aanvat.

Ik kan dan ook in dat vechten der Maatschappijen, al is het uit „concurrentie-vrees“, zooveel kwaad niet zien. Hier te lande heeft het niets dan goed te weeg gebracht en de aangevallenen hebben zeer handig weten gebruik te maken van de opmerkingen der tegenstanders, alhoewel zij die in hun replieken sterk bestreden hadden. Het publiek is er echter wel bij gevaren en dat is de hoofdzaak. De openbaarheid der werkzaamheden is er bijna een voldongen feit door geworden.

Ik zie dit openlijk optreden tegen elkauder dan ook veel liever dan het anonyme dat men in andere landen van het

Europeesch vasteland ontmoet, waar de couranten aanbieden voor geld de laagste dingen van tegenstanders te drukken. De schrijver keurt dat terecht ook ten sterkste af en geeft ook het eenige middel er tegen aan: „een consequent doodzwijgen.“ De schrijver klaagt er ten slotte over dat in Nederland, het: „een concurrent een vijand“ nog dikwijls ten grondslag ligt aan de wederzijdsche gevoelens, en vraagt of het ten onzent ooit anders zal worden?

De Vereeniging voor levensverzekering heeft in deze zeker veel goeds gesticht, maar tot op zekere hoogte kan een concurrent nooit anders dan een vijand zijn. Evenwel, zeker is het dat er tegenwoordig tussehen de tegenstanders veel waardeering voor elkanders arbeid bestaat en waar dat het geval is, houd ik den toestand voor gezond, wanneer de najverigen met eerlijkheid tegenover elkander te werk gaan. Dat moge hier te laude meer en meer het geval worden.

Het elfde en laatste Hoofdstuk heeft het over „de koningin der aarde, de almachtige pers,“ en hoe zij hare plichten tegenover de levensverzekeraars vervult. „Nederlanders, die „weinig met buitenlandsche toestanden bekend zijn, zullen „zich slechts moeilijk een voorstelling kunnen maken van het „onvermoeid geknoei en het lustig visschen in troebel water, „waaraan die valsche dienaren der pers zich schuldig maken, „noch ook van de ijzeren volharding, waarmede zij zich vastklampen aan de personen of instellingen van welke zij „meenen dat iets te halen zal zijn.“ De schrijver vermeldt dan dat zulk knoeien en bedriegen nergens minder voorkomt dan ten onzent, maar beklagt zich dat onze groote pers zich zoo weinig met het vak inlaat.

Wat moest de taak dier groote pers zijn? Daar levensverzekering een volksbelang is, moest zij vakmannen aan zich verbinden, het publiek inlichten omtrent de groote vragen op dit gebied, een opbouwende critiek uitoefenen en op verstandige wettelijke voorschriften aandringen. Verder moet zij onpartijdig zijn tegenover alle Maatschappijen. Zij kan op deze wijze onberekenbaar nut stichten. Zoo geschiedt het vooral in Engeland. In andere landen van Europa en in Amerika worden vele groote bladen betaald door Maatschappijen. Van heilzamen invloed voor het algemeen is dan natuurlijk geen sprake meer. Sommige

bladen leggen zich ook toe op geldafpersingen, waarvan schrijver een voorbeeld aangeeft. Die buitenlandsche pers houdt somtijds „formeele veldtochten” tegen vreemde maatschappijen. Men wil in het buitenland wel nut trekken van het goede van den vreemdeling maar hem niet als gelijke naast zich dulden en zien werken, zooals in Nederland, waar men hem geheel vrij laat. Dit is echter goed. Want zegt de schrijver: „Door kennis te maken met buitenlandsche ondernemingen verruimt zich de blik der binnenlandsche instellingen.” Dat ten onzent „de machtigste organen onzer pers zwijgen” over levensverzekering, schrijft schrijver daaraan toe, dat de wetgever dit bedrijf negeert en geene staten openbaar maakt die de dagbladen tot vergelijken napluizen en redeneeren brengen.” Dit geschiedt ook niet, maar daarentegen worden door de almanakken der vereeniging voor levensverzekering, die van den heer W. Gosler en anderen, jaarlijks tal van opgaven gedaan, waaruit een goed overzicht te verkrijgen zou zijn. De door schrijver gegeven oorzaak houd ik dus voor onjuist. Ik herinner mij ook, nu en dan in de groote bladen hoofdartikelen over levensverzekering gelezen te hebben, al waren het dan ook meer artikelen over wettelijke regeling, dan overzichten van het werken der maatschappijen. Wellicht is die geringe bemoeiing ten onzent toe te schrijven aan den kalmen gang van zaken. De Maatschappijen werkten stil voort, en voldeden aan hare verplichtingen. Er was geen reden tot ongerustheid en dus ook niet tot buitengewone bemoeiing. Ik zie niet in waarom de groote pers zich zoo geregeld met het vak zou moeten bezighouden. Dat is de taak der vakpers.

De schrijver behandelt daarna de eischen der vakpers, die de ontwikkeling van het bedrijf, nieuwe zaken, belangrijke geschriften en wat in 't vak voorvalt behandelen moet. Een redacteur van een vakblad moet door en door op de hoogte zijn; voor polemieken zij er in zijn blad gelegenheid en hij geve zelfstandigen arbeid bv. door de verschillende Maatschappijen te bespreken. Bovendien zij hij onpartijdig en zijne critiek zij steeds opbouwend. Een vermakelijk staaltje geeft de schrijver daarna van de zoogenaamde „revolverpers” in het buitenland. Het is naar het leven geteekend evenals de verdere mededeelingen omtrent die lasterblaadjes, die als het ware met een revolver geld trachten af te persen aan de Directiën.

De schrijver bespreekt daarna kortelings onze Nederlandsche vakbladen, „wier integriteit“ boven allen twijfel verheven is, maar waarvan de inhoud minder rijk is dan die van vele hunner buitenlandsche collega's. Hij schrijft dit toe aan den „zeer beperkten kring van lezers in een zeer klein land“.

Het is zeker voor onze vakbladen uiterst moeilijk om gelijk te staan met de beste Engelsche of Duitsche bladen, maar zij staan toch geloof ik boven vele der middelmatige in die landen. Laten wij niet al te veel van hen eischen. Hoeveel meer personen houden zich in het buitenland met het vak bezig dan ten onzent, hoeveel meer gaat er om, waarover te schrijven valt. En hoe vervelend zijn dan nog vele dier buitenlandsche bladen! Hoe ellenlang en onuitstaanbaar dikwijls!

De schrijver ziet een en ander dan ook wel in en voegt onze Nederlandsche bladen voor hetgeen zij geven dan ook ten slotte een woord van hulde toe.

Met een enkel woord over de finantieele bladen die ten onzent over levensverzekering schrijven en de jaarboeken, almanakken en tijdschriften, eindigt de schrijver zijn omvangrijk werk.

Uit het bovenstaande zal gebleken zijn, dat, hoewel ik het met den schrijver op verschillende punten oneens ben, ik zijn boek toch als een belangwekkende verschijning beschouw en ik het zeer waardeer, dat hij de zich gestelde groote taak heeft ten uitvoer gebracht. Het is een gelukkig verschijnsel voor de toekomst van ons vak, dat jonge mannen zich met zooveel ijver er op toeleggen als uit dit boek blijkt. Op verschillende plaatsen is het ook met warmte geschreven en alhoewel de schrijver lang in het buitenland vertoefd heeft, is dit aan zijn Hollandsch nagenoeg niet te bemerken. Het is echter zooals ik in den aanvang zeide wel wat lang en herhalingen zijn niet zeldzaam. Maar daardoor mogen vooral zij zich niet laten afschrikken het boek te lezen, die zich in de laatste jaren aan het vak zijn gaan wijden, willen zij een inzicht krijgen in de vele zaken, die het bedrijf der levensverzekering tegenwoordig betreffen.

Rotterdam, Januari 1897.

A. S. VAN REESEMA.

ECONOMISCHE KRONIEK.

CENTRALE COMMISSIE VOOR DE STATISTIEK. — GEVANGENISARBEID. — NEDERLANDSCH WERKLIEDENFONDS. — VOORKOMING VAN ONGELUKKEN. — BUREAUX DE PLACEMENT. — ENGELSCHER FINANCIEN. — ITALIAANSCHE FINANCIEN.

Centrale commissie voor de statistiek. In het in de Staats-Courant van 2 en 3 Mei meegedeelde verslag over 1896 van de centrale commissie voor de statistiek vindt men die werkzaamheden als volgt samengevat:

A. De werkzaamheden door de Commissie verricht, in opdracht van een der departementen van algemeen bestuur, zijnde:

1°. De bevolkingsstatistiek (Beroepsstatistiek in verband met de sterftestatistiek. — Sterftetafels. — Bevolkingsregisters. — Sterfte-atlas.)

2°. De onderwijsstatistiek.

3°. De gerechtelijke statistiek in strafzaken.

4°. De beroepsstatistiek van spaarbankinleggers.

5°. Verdere aanhangige onderwerpen.

B. De werkzaamheden door de Commissie zelfstandig ondernomen, zijnde:

1°. Periodieke uitgaven (Jaarcijfers en Maandcijfers).

2°. Geschiedenis en werkzaamheden der vakvereeningen.

3°. Verdere aanhangige onderwerpen.

C. Verdere werkzaamheden der Commissie.

Wat de bevolkingsstatistiek betreft beveelt de Commissie aan verdere verzameling van materiaal, alvorens berekeningen omtrent de sterfte naar den leeftijd in de onderscheidene beroepen kunnen worden gemaakt; — publicatie van de sterftetafels van 1880—90, door dr. A. J. van Pesch bewerkt, met de door hem in den jaargang 1885 der Bijdragen gegeven Inleiding; — een herziening van de besluiten betreffende de bevolkingsregisters, waarbij de Commissie aanbeveelt het persoons-

kaartenstelsel, het eerst ontwikkeld door mr. N. J. E. de Voogt, welk stelsel zij in bijgevoegde ontwerp-besluiten en modellen belichaamt.

Ten aanzien der gerechtelijke statistiek heeft de Commissie eenige wijzigingen aanbevolen, met welke de Minister van Justitie zich in hoofdzaak heeft vereenigd, voornamelijk om bij de overtredingen van een wet ook opgenomen te zien de overtredingen van de koninklijke besluiten tot uitvoering dezer wet, wat vooral van beteekenis is bij wetten, als arbeidswet en veiligheidswet, die bijna al wat haar uitvoering betreft, aan koninklijke besluiten overlaten; voorts om onder de in de telkaarten genoemde wetten ook de veterinaire wetten en de kieswet op te nemen.

De Commissie deelt nog mede, dat zij in dit jaar (1897) de uitkomsten van het onderzoek van de behandelingen in de provinciale verslagen van het onderwerp der gemeentefinanciën aan den Minister van Binnenlandsche Zaken heeft ingediend; dat weldra de uitkomsten van het onderzoek naar de gevolgtrekkingen, welke uit de sedert een reeks van jaren in de landbouwverslagen medegedeelde gegevens omtrent den loop der koop- en pachtprizen van landerijen kunnen worden afgeleid, het licht zullen zien; dat het onderzoek naar het verband tusschen armoede en nataliteit nog niet is beëindigd; dat het voorstel om een statistiek over de internationale veebeweging te bewerken, is aangehouden, ten einde vooraf te onderzoeken welke materie van internationale statistiek het meest in aanmerking komt om met de bewerking daarvan een aanvang te maken.

Gevangenisarbeid. De commissie van onderzoek in zake de afbreuk, door den arbeid in gevangenissen, rijkswerkinrichtingen en rijksopvoedingsgestichten aan den arbeid in de vrije maatschappij gedaan, bestaande uit de heeren Mr. A. Kerdijk, voorzitter, Mr. M. J. M. C. Kolkman, Dr. J. Th. Mouton, B. P. Huurman en Mr. J. Simon van der Aa, Secretaris, heeft rapport uitgebracht.

Er wordt, is bij dit onderzoek gebleken, drieërlei arbeid in gevangenissen verricht: arbeid ter voorziening in behoeften van het Rijk, arbeid voor rekening van het Rijk met afzet aan

particulieren, arbeid voor rekening van particulieren, hetzij rechtstreeks-verbruikers, hetzij werkgevers-wederverkooopers. Ontrent de ingekomen klachten valt het volgende in 't kort op te merken.

Ze golden niet den arbeid ter voorziening in behoeften van het Rijk, op uitbreiding waarvan eerder werd aangedrongen, maar dien, niet strekkende ter voorziening in behoeften van het Rijk zelf en vooral den arbeid voor particulieren, zoowel rechtstreeks-verbruikers als wederverkooopers.

Wat betreft den arbeid voor rekening van het Rijk met afzet aan particulieren, komt men vooral op tegen de vervaardiging van spartmatten, thans in de strafgevangenis te Leeuwarden, op uitgebreide schaal, en tegen den verkoop der matten tegen en beneden fabrieksprijs. Hieraan wordt de prijsverlaging dier matjes en de vermindering der handelswaarde van cocosmatjes toegeschreven. Voor 23 cent kan men ze niet leveren.

Wat den arbeid voor rekening van particulieren, rechtstreeks-verbruikers, betreft, wordt opgekomen tegen allerlei werkzaamheden, die nu en dan in gevangnissen worden verricht (herstellen van uurwerk, draaiwerk en andere), als vooral tegen de meer regelmatig voorkomende vervaardiging en herstelling van kleedingstukken en schoenwerk, alles tegen zeer lage prijzen Zoo wordt schoenwerk 20 à 30 pCt. goedkoopster geleverd en wordt bv. voor maakloon van een beambten-costuum in de inrichting te Hoorn f 2.75 betaald en in de stad f 10.—. Ook het rondgaan van bewaardeis om zulk werk op te halen of op te sporen, vond afkeuring; voor vage vermoedens, dat ze er zelf voordeel bij hebben, werd geen feitelijk gegeven of bewijs aangevoerd.

Talrijk en zeer verscheiden van aard zijn de bezwaren tegen arbeid voor rekening van werkgevers-wederverkooopers. Zoo op het gebied der mattenmakkerij: de concurrentie der fabrikanten wordt hier bezwaarlijk, de verdiensten gaan achteruit door verlaging van verkoopprijzen en vermindering van debiet: aan den gevangenisarbeid wordt toegeschreven, dat gewone cocosmatten, vóór tien jaren f 1.—, voor enkele jaren f 0.70 à 0.65, thans f 0.45 worden betaald; de algemeene marktprijs ook van andere soorten wordt door de concurrentie gedrukt.

In de borstelmakerij achten zoowel werklieden als patroons hun belangen bedreigd door den gevangenisarbeid; zoo wordt door een werkgever in de strafgevangenis te Amsterdam voor f 0.84 het dozijn geleverd, wat per stuk den patroon-borstelmaker f 0.11 moest opbrengen; ook treden ontslagenen dikwijls als eigenwerkers op, waardoor de concurrentie in de vrije nijverheid zwaarder wordt. Op het gebied van passament-fabricage wordt medegedeeld, dat een tweetal werkgevers in de strafgevangenis te Arnhem en Breda groote hoeveelheden laten vervaardigen, meerendeels gewone, doch ook fijnere soorten en die tegen zeer lage prijzen van de hand zetten, waartoe zij het geheele land laten bereizen; de gevangenis-productie is vermoedelijk groot genoeg, om de vraag naar ordinaire soorten hier te lande te voldoen, waardoor het debiet in de vrije nijverheid beperkt blijft. Dergelijke klachten komen over tricotage, stroohulzen-fabricage, vervaardiging van houten speelgoed, verwerken van papier tot zakken. Omtrent invoer van artikelen, in buitenlandsche gevangenissen vervaardigd, werd nagenoeg niets met eenige zekerheid vernomen.

De beteekenis van deze klachten nagaande merkt de Commissie op, dat ze meer of minder eenzijdig en overdreven waren. Toch waren ze veelal niet onjuist of ongerechtvaardigd. De fout school veelal in de omschrijving van het bezwaar en in de opgave van bijzonderheden dat bezwaar betreffende, in de voorstelling van den gang van zaken, die tot bezwaar aanleiding gaf, en van de gevolgen, daaraan verbonden of toegeschreven. Bij het toeschrijven van concurrentie, der vrije nijverheid aangedaan, wordt dikwijls uit het oog verloren, dat allerlei andere inrichtingen en instellingen van liefdadigheid enz. mede concurreeren en dat de invloed van productie op groote schaal of van invoer uit het buitenland allicht over het hoofd wordt gezien.

Bij de beoordeeling van verkoopprijzen van in gevangenisarbeid vervaardigde voorwerpen wordt eenerzijds niet genoeg bedacht, dat vele dezer artikelen, willen zij aftrek vinden, ter wille van de bewerking, zoodanig niet van het gehalte, in den regel lager geprijsd moeten zijn dan dezelfde goederen uit de vrije nijverheid afkomstig, en blijkt anderzijds dat somtijds gevangenisproducten duurder zijn dan hetzelfde artikel uit de

vrije maatschappij. Bij de bespreking van de loonen, in gevangnissen betaald, wordt wel eens vergeten, dat boven het den arbeider toegekende door den werkgever nog een bedrag aan den Staat moet worden uitgekeerd. Bij berekening der voordeelen voor den werkgever wordt vergeten het risico, dat hij draagt van onervarenheid en onverschilligheid van den gevangene gelijk van verandering der markt. Voorts moet worden opgemerkt, dat veel arbeid in de gevangnissen slechts door vakmannen kan geschieden, die in de vrije maatschappij ook zouden concurreeren. En eindelijk stelt men zich den omvang en intensiteit en daarmee het productievermogen van den gevangenisarbeid te groot voor. Met dat al blijven de klachten genoeg beteekenen om ernstige pogingen ter tegemoetkoming te rechtvaardigen.

Haar eigen standpunt uiteenzettende, moest de Commissie uitgaan van 't beginsel dat de arbeid in de gevangnissen volstrekt noodzakelijk is, en dat die terecht imperatief is voorgeschreven door de wet. Bovendien eischen de algemeene humaniteit, het penitentiair en penologisch belang den arbeid, zonder welken de opsluiting in een redelooze kwelling van lichaam en geest, met verreikende gevolgen voor het individu en voor de maatschappij, zou ontaarden. Ook het maatschappelijk belang, zoowel het algemeene als het individueele van den gevangene, eischt den arbeid. Ook uit een financieel oogpunt zou opheffing van den arbeid zeer nadeelig zijn voor den Staat, dus voor de belastingschuldigen. Maar vooral ter wille van de mogelijkheid van bestaan en van rehabilitatie bij terugkeer van vele gevangenen in de maatschappij en ter wille van de opvoedende werking van de straf, wordt niet alleen arbeid, maar bepaaldelijk productieve arbeid vereischt.

Uit dien arbeid vloeit afbreuk voort, hetzij door onthouding van werk aan de vrije arbeidsmarkt of in het onthouden van werk aan den vrijen arbeid, gepaard met het brengen van producten op de handelsmarkt of ter beschikking voor particulier gebruik. Het eerstgenoemde heeft plaats bij arbeid voor rijksrekening ter voorziening in eigen behoeften. Het tweede zoowel bij arbeid voor rijksrekening, waarvan de producten ter beschikking van particulieren worden gesteld, als bij den arbeid voor rekening van particulieren, werkgevers-wederverkooopers.

Waar de noodzakelijkheid van den arbeid vaststaat en zelfs meer arbeid dan thans verricht wordt, wenschelijk is, terwijl andererseits daaruit afbreuk aan de vrije nijverheid in meer of minder scherpen vorm voortvloeit, daar moet er mede worden volstaan, maar is het ook plichtmatig, met alle bereikbare middelen er naar te streven, deze afbreuk met inachtneming van de hooge belangen van dien arbeid tot de geringst mogelijke afmetingen en den minst schadelijken vorm te beperken.

Tot de middelen, die aanvulling of wijziging van het strafstelsel zouden vorderen, behooren deportatie, ontginning van woeste gronden en uitbreiding van huisdienst met beperking van het cellulair régime, doch bij deze middelen treden de belangen en eischen van het strafstelsel in geheel overwegende mate op den voorgrond. Alle drie de maatregelen zijn thans in de naaste toekomst niet voor verwezenlijking vatbaar.

Tot de middelen, die nieuw initiatief of nieuwe organisatie van de zijde der administratie vorderen, doch binnen de bepalingen van het bestaande strafstelsel toepassing kunnen vinden behooren de vervaardiging van artikelen voor dagelijksch gebruik voor lieden zonder of met zeer geringe koopkracht, alsmede de fabricage van goederen, die thans in betrekkelijk groote hoeveelheden worden ingevoerd en hier niet of niet dan op zeer beperkte schaal worden gefabriceerd. Bij beide middelen treden bijzondere of algemeene sociale belangen op den voorgrond. Een nader onderzoek naar de uitvoerbaarheid en naar de wijze van uitvoering is nog noodig. Een spoedige verwezenlijking laat zich niet verwachten.

Zonder wetswijziging en langdurige voorbereiding kunnen echter toepassing vinden de maatregelen tot uitbreiding van den rijksarbeid en invoering van een centrale leiding van den geheelen gevangenisarbeid. Uitbreiding van rijksarbeid omdat daardoor het minste nadeel ontstaat, de prijsquaestie wordt vermeden, de mogelijkheid van misbruiken wordt voorkomen, het gevaar van bevoorrechtiging vermeden, een einde wordt gemaakt aan de heerschappij van enkele groote werkgevers, en de mogelijkheid wordt opgeheven van concurrentie tusschen de gestichten onderling. Op grond van door haar ingesteld onderzoek neemt de Commissie zonder voorbehoud de mogelijkheid van uitbreiding van den rijksarbeid aan.

De invoering van centrale leiding van den gevangenisarbeid in zijn geheel acht de Commissie zeer urgent. Zij ontbreekt thans te eenenmale. Zij behoort uit te gaan van het dep. van justitie, met name de afdeling gevangeniswezen. Een stel algemeene beginselen worde ontworpen, in de practijk beproefd en vastgesteld. Binnen de grenzen dier beginselen worde aan de afzonderlijke gevangenisbesturen de noodige vrijheid van handelen gelaten naar gelang van de omstandigheden van tijd en plaats. De rijksarbeid worde op den voorgrond geschoven en geleidelijk meer uitgebreid. Voor elken arbeid van particulieren, voor zoover deze niet of vooralsnog niet kan worden vervangen, hetzij door rijksarbeid, hetzij door een andere wijze van werken, worde vereischt de onderteekening van een contract van vaste werkgevers — of van een formulier van tijdelijke — volgens een algemeene markt. Elk contract worde vooraf aan het departement ter goedkeuring opgezonden. De uitoefening van den arbeid worde aan de centraliseerende controle van het departement onderworpen. Een speciale commissie van bijstand en advies, waarin naast practische deskundigen op het gebied van het gevangeniswezen, industrieelen en ontwikkelde werklieden dienen zitting te nemen, zou de taak der afdeling gevangeniswezen aan het departement kunnen verlichten.

De Commissie stelt ten slotte voor:

A 1°. dat een centraliseerende leiding van den gevangenisarbeid van wege het depart. van justitie worde uitgeoefend;

2°. dat uitbreiding van den rijksarbeid met medewerking van andere departementen krachtig worde doorgevoerd;

3°. dat een commissie van bijstand en advies ter zake van den gevangenisarbeid, resorteerende onder het departement van justitie, worde ingesteld;

B. dat vervolgens vervaardiging van goederen ten behoeve van lieden zonder koopkracht en uitoefening van niet-inheemsche industrieën in overweging worder genomen;

C. dat, waar en wanneer dienstig, onderzoek in het buitenland worde ingesteld.

Nederlandsch werkliefdenfonds. Uit de jaarrekening van dat fonds over 1896 blijkt, dat aan premïën is ontvangen

f 54.399,64, aan rente f 7639,65⁵, totaal f 62.039,29⁵, terwijl uitgekeerd is f 5.474,39⁵, zoodat het saldo bedraagt f 56.564,90. Het saldo over 1895 bedroeg f 24.936,34⁵, de onkostenrekening is f 106,67; de premien-reserve volgens wetenschappelijke balans 31 December 1894. f 152.571,76⁵ en het zekerheidsfonds volgens die balans f 14.867,54

Er moet dus een waarde aanwezig zijn van f 249.074,22

In 1896 werd het volgend aantal polissen afgegeven:

- A. (Wekelijksch pensioen met een uitkeering van f 100 bij overlijden) *g e e n e*.
 B. (Wekelijksch pensioen) 269.
 C. (Uitkeering bij overlijden) 273.
 D. (Uitkeering van een bedrag op 65-jarigen leeftijd) *g e e n e*.
 E. (Uitkeering van een bedrag op 65-jarigen leeftijd of na vroeger overlijden) 33.

In het geheel was het aantal polissen op het einde van 1896:

Tarieven.	Aantal polissen.	Uitkeering in eens.	Jaarlijksche uitkeering.
A	216	f 41.068,49	f 23.403,90
B	1397	—	202.150,40
C	3148	455.075,05	—
D	12	2.071,27	—
E	401	156.805,63	—
	5.174	f 655.020,44	f 225.554,30

In 1896 waren 15 personen pensioentrekkend tot een bedrag van f 2532,45.

Van de bovenvermelde in 1896 gesloten verzekeringen, werden door patroons of liefdadige instellingen gesloten:

B. 237; C 47; E 4.

Het groot aantal gesloten polissen onder B, (wekelijksch pensioen) — het bedroeg 175 méér dan in het vorig jaar en ruim $\frac{1}{3}$ van het geheele aantal dat gesloten is in een tijdperk van 12 jaar — is te danken aan een schenking van een kapitaal, belegd in polissen, door iemand die zich uit de zaken heeft teruggetrokken, aan zijn werklieden.

De directie teekent hier dan ook bij aan, dat dergelijke milddadige schenkingen te zeer tot de zeldzaamheden behooren om daarop voor de toekomst optimistische verwachtingen te mogen bouwen.

Talrijke pogingen werden door de Directie aangewend, vooral bij werkgevers, om de pensioenverzekering te bevorderen, en herhaaldelijk meende men daarvan succes te zullen hebben, doch behalve het eene boven reeds gemelde geval stuitten onderhandelingen op nader bijgebrachte bezwaren af of bleven hangende.

De Directie merkt voorts nog op, dat zij niet uit het oog verliest de wenschelijkheid om hervormingen aan te brengen, ten einde de oorzaken weg te nemen, die de zoo gewenschte krachtige ontwikkeling van het fonds belemmeren, doch zij is er nog niet in geslaagd om daartoe middelen te vinden, zonder aan het fonds zijn philanthropisch karakter te ontnemen. Zij blijft echter voortdurend dit punt in overweging houden en zij hoopt er in te slagen te eeniger tijd in overleg met Commissarissen in dezen geest een voorstel te kunnen doen, dat het Hoofdbestuur en de leden der Nederlandsche pensioenvereniging voor werklieden kan bevredigen.

Voorkoming van ongelukken. Op de jaarvergadering der Vereeniging ter voorkoming van ongelukken in fabrieken en werkplaatsen kwam aan de orde het voorstel om de contributie jaarlijks slechts te heffen tot een minimum van f 0.25, met kwijtschelding van het restant bedrag over dat jaar. Op dit voorstel was, blijkens een toelichting van den Voorzitter, van invloed de gunstige stand van de kas en de totstandkoming der veiligheidswet, ten gevolge waarvan de werkzaamheden voor het oogenblik konden blijven rusten en minder geld noodig is. Daar het evenwel mogelijk is, dat de Vereeniging nog nuttig zou kunnen werken, zou een ontbinding der Vereeniging niet gewenscht zijn.

De afgevaardigden van de afd. Rotterdam van het „Ned. Werkliedenverbond” en van het bestuur der Rotterdamsche Timmerlieden-Vereenigingen spraken den wensch uit, dat de Veiligheids-Vereeniging moge blijven voortbestaan, omdat nog vele leemten, ondanks de veiligheidswet, zijn op te merken ten opzichte van de karweien op bouwvakken, den scheepsbouw en het bootwerkersbedrijf, waarin nog vaak ongelukken voorvallen. De behartiging van die belangen werd het bestuur aanbevolen.

De Voorzitter, Dr. J. Th. Mouton merkte op dat de wet geen vrijheid laat het bouwvak als karwei buiten de wet te laten.

De werklieden betreurden overigens nog dat de veiligheidswet geen bescherming verleent, tenzij 10 of meer personen werken.

Op de vraag, op welke wijze deze Vereeniging zou kunnen bevorderen de betere beveiliging van het werkvolk op het werk, werd geantwoord, dat bv. de Vereeniging steun zou kunnen verleen aan vakvereenigingen, die bij de gemeentebesturen opnemng vragen van veiligheidsmaatregelen in de bouwverordeningen. En ook voor dat doel stelden de werklieden het voortbestaan dezer Vereeniging op hoogen prijs.

Namens de Rotterdamsche Timmerlieden-Vereeniging betuigde de afgevaardigde dan ook dank aan het Bestuur voor zijn bemoeiingen bij de tot standkoming der veiligheidswet en voor de gegeven wenken.

Het Bestuur verklaarde zich bereid de werklieden zooveel mogelijk behulpzaam te zijn wanneer zij bij de Regeering of andere collegiën op maatregelen aandrongen.

Het voorstel tot vermindering der contributie werd ten slotte aangenomen in dien zin, dat slechts $\frac{1}{10}$ van de tot dusver gegeven contributie zal worden betaald.

Aan het einde der vergadering deelde de voorzitter mede, dat het Bestuur besloten heeft te trachten te bevorderen de uitvinding van inrichtingen tot voorkoming van ongelukken en een prijsvraag denkt uit te schrijven voor de uitvindingen tot bescherming van de werklieden in een of ander vak tegen ongelukken.

Het aantal leden en donateurs met jaarlijksche bijdragen bedroeg 1 Januari jl. 117.

De rekening en verantwoording over 1896 werd goedgekeurd met een batig saldo van f 954 —

De drie periodiek aftredende bestuursleden, de heeren F. H. Van Malsen, R. A. De Monchy en P. A. Bos werden met algemeene stemmen herkozen.

Bureaux de placement. Over dit onderwerp is in de fransche Kamer een zeer verbitterde discussie gevoerd. De regeling dezer kantoren van huur en verhuur van diensten

dateert nog uit het keizerrijk, toen ze afhankelijk gemaakt werden van een vergunning van den prefect van politie. Daardoor reeds droegen ze voor velen een hatelijk karakter terwijl de ondervinding leerde, dat vaak met de schromelijkste willekeur met die vergunning werd omgesprongen. Ernstige klachten over exploitatie der werklieden en meer speciaal van kantoor-, koffiehuis- en winkelbedienden werden herhaaldelijk over deze kantoren vernomen en ijverig van socialistische zijde gecolporteed. Op een nieuwe regeling was reeds lang van vele zijden aangedrongen. Maar hoe? De socialisten wilden al deze kantoren opheffen en daarvoor in de plaats stellen instellingen van de gemeenten en vakverenigingen, waarvan een ieder kosteloos gebruik zou kunnen maken. De meerderheid echter wilde niet op die wijzen de vakverenigingen tot meerdere macht brengen en de belastingschuldigen de kosten laten dragen. De twee opinies stonden heftig tegenover elkaar en het eind was, dat een middenweg is ingeslagen, niet dan na herhaalde pogingen van de socialisten om hun beginsel te doen zegepralen. Ten slotte gaven zij hun hart lucht in een motie, die de nieuwe met 366 tegen 170 stemmen aangenomen wet brandmerkte als bestendiging van den handel „in blank menschen vleesch, duizendmaal schandelijker dan de slavenhandel.“

Wat behelst nu de wet, waarover dit vernietigende oordeel werd uitgesproken?

Er zullen, zegt zij, zijn kosteloze en betalende kantoren. De kosteloze kantoren, gesticht door de gemeenten, de vakverenigingen, de arbeidsbeurzen, de gezellenverenigingen, de maatschappijen van onderling hulpbetoon, de liefdadigheidsverenigingen en de arbesturen behoeven geen vergunning. Kantoren, waar betaald moet worden, behoeven zulk een vergunning wel, en wel van het gemeentebestuur, die de vergunning alleen geven kan aan personen van erkend zedelijk gedrag. De tegenwoordig bestaande kantoren moeten dit binnen 3 maanden aanvragen. Het gemeentebestuur oefent toezicht op deze kantoren uit, ziet toe, dat de orde bewaard wordt en de voorschriften der hygiene, alsmede die van een loyaal beheer in acht worden genomen. Het geeft daaromtrent zijn voorschriften en stelt het tarief vast. Voorts heeft het een jaarlijksch verslag aan het Office du travail in te dienen. Intusschen

is voor een gemeente boven 30.000 zielen de verplichting gevestigd een kosteloos kantoor van gemeentewege op te richten. Een voorstel om de verplichting in te voeren overal waar betalende kantoren zijn, alsmede dat om het recht te geven de betalende op te heffen, als het kosteloos goed werkt, werd verworpen. Hotelhouders, restaurateurs, wijnhuishouders en dergelijken mogen geen bureau de placement hebben. Nog is bepaald dat betaling niet vooruit gevorderd mag worden. Men behoeft alleen te betalen, als men geplaatst wordt en eenigen tijd overeenkomstig plaatselijk gebruik in de nieuwe betrekking gebleven is. Patroon en geëmployeerde moeten ieder de helft betalen. Een voorstel om een maximum tarief bij de wet vast te stellen werd verworpen. Misleiding wordt gestraft volgens art. 405 C. P. en komen dergelijke gevallen voor, dan moet 't gemeentebestuur de vergunning intrekken.

Die handel in menschenvleesch is nogal zoo erg niet.

Engelsche financiën. Bij de aanbieding der staatsbegrooting in het Engelsche parlement kon Sir M. Hicks Beach constateeren, dat handel en nijverheid en de opbrengst der belastingen steeds vooruitgaande waren, al was dan de vooruitgang ook het vorige jaar niet zoo groot als toen op het daaraan voorafgaande. De rijksinkomsten van 1896—97 hadden de raming met 3.470.000 overschreden. t. w., 103.950.000 pd. st. opgebracht bij een raming van 100.480.000 en bij 101.975.000 het vorige jaar, behalve 8.249.000 pd. st. aan bijdragen voor de plaatselijke begrootingen, welke som 883.000 hooger was, voornamelijk ten gevolge van de Agricultural Rating Act. De rijksuitgaven hebben bedragen 101.477.000 pd. st., zoodat er een surplus is van 2.473.000, geheel en al bestemd voor defensie-uitgaven. Voor 't volgend jaar worden de inkomsten geraamd op 103.360.000, de uitgaven op 101.791.000 pd. st. zoodat er een geraamd surplus is van 1.567.000. Hiervan wordt wederom bestemd voor de vloot 500.000 pd. st., voor versterking der Zuidafrikaansche garnizoenen 200.000 pd. st. en 366.000 voor eenige hervormingen in post- en telegraafdienst, terwijl het saldo van 503.000 noodig zal zijn voor verbetering van 't onderwijs in Schotland en Ierland en voor ontvangst der gasten bij de jubileumfeesten.

De omvang van den buitenlandschen handel was volgens de mededeelingen van den Kanselier der schatkist gestegen van 702.500.000 pd. st. in 1895 tot 738.000.000 in 1896. In 't afgeloopen fiscale jaar hadden de belastingen opgebracht: invoerrechten 21.254.000 pd. st., accijnzen 27.460.000, pd. st., successierechten 13.963 000 pd. st., zegelkosten 7.353.000 pd. st. inkomstenbelasting 16.650.000 pd. st., huisbelasting 1.510.000 pd. st., grondbelasting 920.000 pd. st., netto profijt van posterijen en telegraphie 3.936.000 pd. st., gemengd 2.097.000 pd. st. kroonlanden 412.000 pd. st.

Van de invoerrechten had de thee opgebracht 3.800.000 pd. st. of 54.800 meer dan 't vorige jaar, tabak 11.013.000 pd. st. of 268.000 pd. st. meer, wijn 1.295.000 pd. st. of 40.000 pd. st. meer. De vermeerdering bij de accijnzen was 660.000 pd. st. waarvan voor bier (10.900.000 pd. st.) 181.000 pd. st., voor spiritualiën (16.038.000 pd. st.) 434.000. De bruto stijging was bij de posterijen 480.000 pd. st. bij de telegraphie 70.000 pd. st.

Een vergelijking makende met den toestand des lands toen de koningin de regeering aanvaardde merkte de minister op dat in 1836 de inkomsten des lands waren 52.800.000 pd. st., nu 112.000 000 pd. st. Toen was 71 pCt. verkregen door belastingen op levens- en genotmiddelen, nu 44 pCt. De totaalopbrengst der invoerrechten op 1135 artikelen destijds was maar 750.000 pd. st. meer, dan nu verkregen wordt van alcohol, thee en tabak. De handelsbeweging in 1836 omvatte een waarde van 125 millioen, waarin 67 millioen aan invoer, welk bedrag nu gestegen is tot 442 millioen; de uitvoer van binnenlandse fabriekaten, toen 42 millioen pd. st., bedroeg nu 240 millioen pd. st. De beleggingen in de spaarbanken zijn gestegen van 18.780.000 tot 155 millioen; het aantal inleggers toen 1 per 43, was nu 1 per 5 inwoners. Er worden 22 maal zooveel brieven, 28 maal zooveel nieuwsbladen en pakketten verzonden. De uitgaven klommen in dienzelfden tijd van 50.800.000 pd. st. tot 109.780.000 pd. st. De uitgaven voor den civielen en militairen dienst stegen van 16.464.000 pd. st. tot 70.377.000 pd. st. De kosten van het leger vermeerderden van 8 tot 18½, van de vloot van 4 tot 22 millioen. De onderwijsuitgaven, toen onbekend, bedragen nu 9½ millioen. Voor de nationale schuld werd toen 58 pCt. van de inkomsten

betaald of 29½ miljoen, nu 28 miljoen of 22 pCt. Toen werd 1.889.000 pd. st. geamortiseerd, nu 7.221.000 pd. st. De rente op de schuld beliep 21¾ sh. per hoofd, nu 9 sh; de geheele schuldenlast was destijds 33 pd. st. 9 s. 3 d. nu 16 pd. st. 6 s. per hoofd. De monarchie, beweerde Hicks-Beach verder, was niet alleen de beste, maar ook de goedkoopste in Europa. Dit bleek o. a. hieruit. In 1836 brachten de Kroonlanden 203.000 pd. st. op, nu 412.000 pd. st.; voor de civiele lijst ad 385.000 pd. st., moest toen worden bijgepast 182.000 pd. st., terwijl er nu een voordeel is van 27.000. Overigens kostten de leden der kon. familie toen 312.000 pd. st., de paleizen 40.000 pd. st., terwijl die sommen nu zijn 173.000 pd. st. en 39.000 pd. st. Summa summarum moest de natie toen betalen 534.000 pd. st., nu 185.000 pd. st.

De bovenbedoelde postal reforms zijn de volgende: 1°. de brieven zullen aan huis bezorgd worden door 't gansche land (thans worden er nog 16 miljoen brieven 'sjaars bezorgd naar plaatsen waar ze afgehaald moeten worden); 2°. telegrammen zullen vrij besteld worden binnen 3 mijlen van 't kantoor (thans 1), terwijl 't besteltarief verlaagd wordt van 1 sh. tot 3 d. per mijl boven den vrijen afstand; 3°. in de hoofdstad zullen des Zondags en des nachts alle telegraafkantoren open zijn; 4°. de waarborgsom voor 't openen van nieuwe telegraafkantoren wordt tot de helft gereduceerd; 5°. de pakketpost wordt goedkooper, zoodat het maximumcijfer, thans 1 sh. 6 d. (van 11 p.) wordt 1 sh. (voor 10 p.); het minimum blijft 3 d. voor 1 p., met stijging met 1 d. voor elk pond meer; 6°. het tarief voor monsters en boeken wordt vereenvoudigd tot een conform bedrag van 1 d. per 4 oz. en ½ d. voor elke 2 meer (boeken onder 2 oz. blijven ½ d.); 7°. het briefport voor 't buitenland en de koloniën wordt van 2½ tot 2 d. gereduceerd.

Italiaansche financiën. In het Institute of Bankers heeft de heer C. Rozenraad een voordracht gehouden over de Italiaansche financiën, waaraan wij aan de hand van den correspondent der N. Rott. Ct. het volgende ontleenen.

Na een kort overzicht van de geschiedenis dier geldmiddelen sedert het ophouden van het laatste ministerie-Crispi, dat door zijn Afrikaansche onderneming de financiën, nauwelijks wat

hersteld, vrijwel in de war gestuurd had, ving hij aan met een overzicht van de eerste millioenenrede van Luzzatti in December 1896. Ter toelichting van de inrichting der begrooting stond hij eenigen tijd stil bij de beteekenis van den term *movimento di capitali*, die telkens voorkomt. Onder ontvangsten geboekt, beteekent „*movimento di capitali*“, elke ontvangst, zonder vaste opbrengst, welke voortspruit uit den verkoop van eigendommen of uit nieuwe leeningen. En onder uitgaven: in verband met beleggingen van kapitaal, schulddelging, aflossing van leeningen, voorschotten van provinciën of gemeenten.

In den laatsten tijd, nu een strenger classificatie der begrootingen de gewone uitgaven stelt tegenover de gewone ontvangsten, heeft „*movimento di capitali*“ een meer beperkte beteekenis gekregen. Onder ontvangsten geboekt beduidt het thans: inkomsten uit den verkoop van staatseigendom, of uit de terugbetaling van voorschotten aan andere departementen van staat. En onder uitgaven: bedragen, uitgetrokken voor de afbetaling van oude schulden, of voorschotten aan andere departementen van staat. Daarentegen vinden wij nu onder de gewone uitgaven alle betalingen voor openbare werken, ook staatsgebouwen, derhalve ook die voor spoorwegen, welke voormaals insgelijks onder „*movimento di capitali*“ voorkwamen.

In zijn millioenenrede dan verklaarde Luzzatti, dat het tekort op de Italiaansche staatsbegrooting van 1895—96 bedraagt 68.666.315 lire, ongerekend 31.910.370 lire voor spoorwegen zoodat het geheele tekort voor dat jaar 100.576.685 lire bedraagt. Daarentegen toont 'de „*movimento di capitali*“ een voordeelig saldo aan van 4.593.170 lire, zoodat de staatsbegrooting van 1895—96, zonder den oorlog in Eritrea, met een batig saldo zou zijn gesloten.

Voor 1896—97 rekest de minister op een overschot van 8.314.977 lire en, in elk geval, op een aanzienlijke vermindering der buitengewone uitgaven in Afrika. Van het gehoopte overschot zal de marine zeven milloen lire ontvangen, waardoor de marinebegrooting van Italië tot 105 lire zal worden opgevoerd.

Voor 1897—98 raamt de minister een evenwicht tusschen inkomsten en uitgaven, ondanks de vermeerdering der oorlogs-

begrooting tot 246 millioen lire, welk evenwicht zal worden verkregen door bezuinigingen in verschillende departementen ten bedrage van $4\frac{1}{2}$ millioen lire, alsook door de weerbelasting, gelijk ze in andere landen bestaat, en wier opbrengst in Italië op 3 millioeu geschat wordt. De ramingen voor 1896—7 zijn door de ontvangsten gedurende de eerste acht maanden van het loopende dienstjaar (tot 30 Juni 1897) bevestigd. Zij beliepen namelijk 1.017.815.000 lire; beloopt de ontvangsten over de resterende 4 maanden, naar dezelfde verhouding, 515.185.000 lire, dan zal er een overschot ontstaan van 2.277.500, in stede van een geraamd deficit van 1.633.000 lire.

De financieele toestand van Italië is derhalve veel verbeterd, maar de verbetering kan slechts bestendig worden, wanneer de circulatie op hechten grondslag geregeld wordt, wanneer emissiebanken haar eigenaardige rol vervullen, wanneer de naweeën der crisis uitgewischt worden. De Italiaansche Minister van Financiën ziet dit in. Zoolang het nationale bankbiljet niet stabiel wordt, zoolang zal het vertrouwen, binnenslands en buitenslands, niet terugkeeren. Toen de gedwongen koers afgeschafte werd (April 1883) stond het pari, of een weinig er onder. Maar sedert de emissiebanken haar noten niet langer tegen goud inwisselen, is het aan groote dobberingen onderworpen, de gedwongen koers bestaat de facto, zoo niet de jure, en sedert is het goudagio nimmer verdwenen. Dat agio, in 1893 tot 16, in 1896 tot $12\frac{5}{8}$ percent gerezen, heeft in het eerste kwartaal van dit jaar geslingerd tusschen $4\frac{1}{8}$ en 6 percent.

Om nu het crediet van Italië op vaster grondslag te vestigen heeft Luzzatti drieërlei ter hand genomen: reorganisatie der emissiebanken, regeling der circulatie, overeenkomstig 's lands behoeften, en garantie dier circulatie. Tusschen de drie bestaat er een nauw verband. Spr. ging daartoe de emissiebanken na, van het oogenblik dat er zes bestonden tot het tijdstip dat de bekende crisis dat getal tot de helft teruggebracht, ten gevolge van den val der Banca Romana op 10 Aug. 1893. De drie georganiseerde banken kregen toen het recht gezamenlijk 1097 millioen lire aan banknoten uit te geven, de nieuwe Banca d'Italia (met een kapitaal van 300 millioen lire) 800, de Banco di Napoli 252 en de Banco di Sicilia

25 millioen. De beide laatste hebben geen aandeelhouders. De Napolitaansche bank ontstond uit een samensmelting van liefdadigheidsgenootschappen en banken van leening, terwijl de Siciliaansche bank sedert 1843 een vertakking der Napolitaansche vormde.

De wet van 10 Augustus 1893 had bepaald, dat de banknoten der emissiebanken gedekt moeten zijn door een metaalreserve van 40 percent der circulatie, maar in die wet stond niet, of de houders der banknoten een voorkeursrecht op die reserve hadden. Er waren andere leemten, waardoor de houders, en casu quo de Staat, aan groote gevaren zouden blootgesteld worden, bijaldien een bankcrisis mocht ontstaan. Het eigenbelang van den Staat bracht derhalve mede krachtdadig tusschenbeide te komen, en tegen die gevaren te waken.

Daarom diende de regeering voorstellen bij het Parlement in, die de strekking hadden voor de emissiebanken een onverminderbare metaalreserve vast te stellen, als dekking voor de uitstaande banknoten. Voor de Banca d'Italia zou die minimumreserve 300 millioen, voor de Banco di Napoli $90\frac{1}{2}$ millioen, voor de Banco di Sicilia 21 millioen lire bedragen, in het geheel dus $411\frac{1}{2}$ millioen lire, geheel afgescheiden van de 40 percent dekking, in de wet van 1893 genoemd. Zelfs al daalde de circulatie in Italië tot onder de gewone limite door die wet gesteld, namelijk 864 millioen lire, dan nog zou de metaalreserve der emissiebanken $411\frac{1}{2}$ millioen blijven beloopen. En in elk geval zou de dekking, proportioneel en zelfwerkend, van jaar tot jaar vermeerderen, van 40 tot ongeveer 48 percent.

Voor dat gedeelte der circulatie, hetwelk niet gedekt is door de onverminderbare reserve, zullen de houders van banknoten een volkomen voorrecht hebben op de certificaten, die de Staat aan de emissiebanken verstrekt tegen haar voorschotten in banknoten. Voorts zullen die houders, van 1 Juli 1897, een voorkeursrecht bezitten, a. op het goud- en zilvergeld in de banken, dat er overschiet na aftrek der dekking ad 40 percent voornoemd, en afgescheiden van de minimummetaalreserve; b. op de Italiaansche schatkistbiljetten en andere staatswaarden of fondsen, door den staat gegarandeerd, tegen de marktwaarde; c. vreemde wissels, niet inbegrepen in de

portefeuille, voor de metaalreserve afgezonderd; d. vorderingen voor voorschotten op onderpand; e. binnenlandsche wissels, in de vastgezette activa niet inbegrepen.

Gelijk reeds gemeld is, had de wet van 1893 bepaald, dat de circulatie der drie emissiebanken tot 31 Dec. 1897 1097 millioen lire niet mocht te boven gaan, en dat zij haar alsdan moesten verminderen, zóódanig, dat de circulatie, binnen vier jaren na 1 Jan. 1894, moest zijn teruggebracht tot 864 millioen lire in het geheel (Banca d'Italia 630, Banco di Napoli 190, Banco di Sicilia 44 millioen). In Augustus 1895 is er echter een nieuwe wet aangenomen, welke andere termijnen vaststelt.

Volgens die wet moeten de emissiebanken primo Januari 1899 de inkrimping van het papiergeld beginnen en haar eindigen in 1908. Volgens Luzzatti's voorstellen nochtans zouden de banken gehouden zijn de vermindering reeds dit jaar te doen intreden, en wel met 40.300.000 lire, daarna jaarlijks met 23.300.000 lire, tot de genoemde grens van 864 millioen bereikt zij. Dit zou reeds in 1906 geschieden en alsdan zouden de emissiebanken haar circulatie met 232 millioen verminderd hebben, ofschoon, gelijk gezegd, de metaalreserve daartegen 411½ millioen zoude blijven bedragen = 47.62 percent der circulatie op dat oogenblik.

Er zijn echter ook de staatsbiljetten, die de staat tot een beloop van 800 millioen mag uitgeven, zonder echter de bevoegdheid te hebben om meer dan 400 millioen uit te geven, tenzij het meerdere geheel gedekt zij door specie, waarvan de helft door de emissiebanken, de andere helft door den staat moet worden gefourneerd. Dan zijn er schatkistbiljetten *buoni di cassa*, van 1 en 2 lire, ten bedrage van 110 millioen en geheel gedekt door het zilvergeld, aan de landen der Latijnsche Muntunie onttrokken. Bij de wet van 10 Augustus 1895 zijn de 110 millioen verklaard deel uit te maken van de straks vermelde 200 millioen. De tegenwoordige regeering heeft nu voorgesteld de emissiebanken te ontheffen van haar verplichting om de overige 200 millioen (in specie) te fourneeren. Alsdan zou de Staat slechts 600 millioen lire staatsbiljetten in het geheel mogen emitteeren, waarvan tot dusver maar 510 millioen zijn uitgegeven (110 millioen tegen het zilvergeld voornoemd),

zoodat de regeering nóg 90 millioen lire mag uitgeven. Luzzatti wil nu van die bevoegdheid gebruik maken, niet alleen om de Banco di Napoli te helpen, maar ook om te vermindern het bedrag der verplichte voorschotten der emissiebanken aan den staat, namelijk 135 millioen lire (Banca d'Italia 100, Banco di Napoli 28, Banco di Sicilia 7 millioen lire). Hij stelt daarom voor de 135 millioen lire terug te brengen tot op 90 millioen (Banca d'Italia 85; Banco di Sicilia 5 millioen) en voor die 45 millioen staatsbiljetten uit te geven, tegen een depot van 20 millioen lire in goud en zilver bij de Cassa dei Depositi e Prestiti = 44 per cent ongeveer.

Luzzatti stelt voor deze 45 millioen aan de Banco di Napoli te overhandigen, tegen een gelijk bedrag in goud door haar uit de reserve te lichten en bij de Cassa dei Depositi e Prestiti te storten. Met de 45 millioen in staatsbiljetten zoude de bank Italiaansche staatsrente of andere daarmede gelijkstaande fondsen aankopen, om daartegen certificaten uit te geven, welke alleen mogen dienen als garantie voor de houders der noten, door de Banco di Napoli uitgegeven. De aangekochte fondsen zouden, volgens raming, 1.957.500 lire per jaar rente opbrengen, waarmede de Banco gaandeweg het goud terugkopen zou bij de voornoemde Cassa gedeponoord, waartegen de Staat een evenredig bedrag aan staatsbiljetten zou intrekken.

Na 23 of 24 jaren zoude het onttrokken goud weer in de Banco di Napoli teruggevloed zijn, doch de instelling dan 45 millioen lire aan activa rijker zijn, zijnde het equivalent der verliezen door de onvoorzichtigheden der directie berokkend. Om ook haar Crédit Foncier te helpen stelt de Italiaansche regeering voor de bestaande vijf percents schuldbrieven van het C. F., aflosbaar in tien jaren, te converteeren in 3½ percents obligatiën, gegarandeerd door den staat, losbaar in 50 jaren door jaarlijksche uitlotingen en vrijgesteld van elke belasting. De staatsgarantie is inderdaad slechts nominaal. Zij zal het C. F. echter in staat stellen, zijn verbintenissen na te komen niet alleen, maar ook allengs zijn verliezen goed te maken.

Ook de Crédits fonciers der Banco di Sicilia en der Banca d'Italia hebben evenwel verliezen geleden en berokkend, zijnde

de eerstgenoemde verplicht geweest 1.700.000 lire uit haar reserve te lichten en laatstgenoemde gedwongen om haar kapitaal met 30 miljoen lire te verminderen tot 240 miljoen nominaal, om de verliezen te helpen dekken, uit de roekeloos voorschotten (ca. 46 miljoen) aan haar Crédit foncier ontstaan. Een en ander toont aan, hoe onvoorzichtig het van de regeering is geweest, om aan de emissiebanken te vergunnen in onroerende goederen te speculeeren. Deze treurige uitkomsten komen nog meer uit wanneer men de geschiedenis nagaat van het eigenlijke, in 1891 opgerichte, Istituto Italiano di Credito Fondiario. Met een gestort kapitaal van 40 miljoen lire (100 miljoen nominaal) heeft dit Italiaansche Crédit foncier van den beginne af goede winsten behaald, in 1896 1.913.011.22 lire, veroorlovend een dividend van 4½ pCt. Op 31 December jl. had het 58.070.721 lire op onroerende goederen voorgesloten, waartegen het 23.027.000 lire aan 4½ percents hypotheekschuld had uitgegeven. Er zijn nu strafrechtelijke voorschriften gemaakt om een herhaling der roekeloosheden van het verleden te voorkomen, en als de hand eraan gehouden wordt, zullen de emissiebanken gaandeweg zich kunnen opbeuren, door de huizen en landerijen weder te realiseeren, die vroegere speculatiën haar gedwongen hebben van ineengezakte firma's en combinatiën over te nemen.

De heer Rozenraad erkent, dat emissiebanken geen vrijheid hebben zich in dergelijke ondernemingen te steken, maar hij geeft ook toe, dat de Italiaansche instellingen vaak gedwongen zijn geworden door de regeering, om voorschotten aan particulieren te doen, ten einde financieele rampen te voorkomen, die het gevolg waren van wilde speculatiën in onroerende goederen, op een tijdstip, dat iedereen wel rijk wilde worden met behulp eener bouwwoede, welke iedereen zeker nog versch in het geheugen ligt.

Men moet echter de door die bouwspeculati n aan de emissiebanken veroorzaakte moeilijkheden niet overdrijven. Onder de overgenomen perceelen en gronden zijn er vele, die een groote waarde bezitten en, na verloop van tijd, weder terecht kunnen komen. Ook zijn er vele gaandeweg gerealiseerd, gelijk de statistiek aangeeft. Op 20 Februari 1894 bedroegen de "immobilisati n" der drie instellingen nog 636½ miljoen lire, op 31

Oct. 1896 slechts 499 millioen, of ongeveer 400 millioen wanneer men de afgedane voorschotten aan de Crédit Fonciers aftrekt. Toch blijft zelfs 400 millioen een zware lastpost. De minister heeft wijs gehandeld door de liquidatie ervan aan een afzonderlijk departement bij de banken toe te vertrouwen, onder een eigen beheer, met staatstoezicht. Bedoeld departement zal een eigen winst- en verliesrekening hebben en het recht aflosbare schuldbrieven uit te geven.

Deze regeeringsmaatregelen, met uitzondering alleen van die betreffende de Banco di Napoli, enz. vereischen nog de goedkeuring der Italiaansche volksvertegenwoordiging, maar daaraan wordt niet getwijfeld.

Spreeker stond vervolgens stil bij de belasting op de circulatie (1 percent) en den discontokoers, sedert 1895 op 5 percent gehandhaafd. Beide vindt spreker te hoog. Doch de belasting wil de regeering gaandeweg verminderen, naar gelang de banken haar vastgelegde activa doen krimpen. Wat den discontokoers in Italië betreft, de emissiebanken kunnen hierin niet concurreeren met de open markt te Genua en Milaan, waar primawissels tegen veel lageren koers disconteerbaar zijn dan te Rome, ofschoon de emissiebanken geautoriseerd zijn zulke wissels te discontoeeren tegen een percent onder den officieelen koers. Men verwacht evenwel, dat de regeeringsmaatregelen ten gevolge zullen hebben, dat de discontokoers der emissiebanken dichter bij dien der open markt zal komen.

Volgens de Italiaansche staatsbegrooting voor 1896—97 is het rentebedrag, betaalbaar op de staatsschuld het volgende:

Perpetueele.	471.607.991 lire.
Aflosbare	93.201.897 "
Diverse schulden.	121 818.499 "
Totaal	<u>686.628.389 lire</u>

(43.93 percent der staatsuitgaven).

Van het kapitaal der staatsschuld was 11.054.121.838 lire, met een rentelast van 495.875.274 lire, internationaal; en 1.899.388.648 lire, met een rentelast van 37.307.905 lire, binnenlandsche schuld. De werkelijke internationale schuld van Italië is echter slechts 7.584.969.138 lire, met een rentelast van 324.858.130, omdat 3.469.132.700 lire inge-

schreven schuld is, waarvan de rente niet in den vreemde betaalbaar is. Remises voor de coupons naar het buitenland werken natuurlijk nadeelig terug op den Italiaanschen wisselkoers, hetgeen echter geneutraliseerd wordt door de remises van 2 millioen Italianen in den vreemde voor Italië en door de ontwikkeling van zijn internationalen handel (invoeren in 1896 1174 millioen lire; tegen 1187 millioen lire in 1895; uitvoeren in 1896 1110 millioen tegen 1038 millioen in 1895), een ontwikkeling, welke de regeering in de hand werkt, met behulp der groote handelshuizen in het noorden, door een speciaal bureel voor handelsinformatiën en industriele inlichtingen in en buiten Italië.

HANDELSKRONIEK.

BUREAU VOOR DEN INDUSTRIEELN EIGENDOM. — WET TOT REGELING VAN LAAD- EN
LOSTIJD VOOR BINNENVAARTUIGEN. — KLAUGHTEN OVER DIENSTREGELINGEN DER
VERSCHILLENDE SPOORWEGMAATSCHAPPIJEN. — HET NIEUWE AMERIKAAN-
SCHE TARIEF. — INLICHTINGEN VAN DEN MINISTER VAN FINANCIEN
OP HET ADRES DER MEELFABRIKANTEN. — HANDELSBEWEGING
VAN FRANKRIJK IN HET 1^e KWARTAAL 1897.

Bureau voor den industrieelen eigendom. Aan het verslag van de werkzaamheden van het Bureau voor den industrieelen eigendom over het jaar 1896 ontleenen wij het volgende. Ter inschrijving voor Nederland werden ingezonden 684 merken, waarvan 420 uit Nederland en 264 uit andere Rijken als

Algerie	2
Belgie	33
Denemarken	2
Duitschland	113
Frankrijk	10
Groot Brittannie en Ierland	73
Italie	2
Oostenrijk	4
Rusland	2
Ver. Staten van N. Amerika.	20
Zweden	2
Zwitserland	1

Het aantal merken verleden jaar ingezonden was beduidend grooter dan verleden jaar, wel een bewijs dat belanghebbenden het nut van het deponeren hunner merken meer en meer gaan inzien; speciaal heeft daarop de nieuwe wet ook een gunstigen invloed uitgeoefend, zooals blijkt uit het volgende staatje dat het verslag geeft van het aantal ingezonden merken in de laatste tien jaren.

jaartal	Nederlandsche merken	Vreemde merken	samen
1887	161	159	320
1888	230	148	378
1889	205	102	307
1890	171	169	340
1891	238	103	341
1892	203	107	310
1893 (tot 1 December)	200	166	366
1 Dec. 1893-31 Dec. 1894	486	200	686
1895	307	181	488
1896	420	264	684
	totaal 2621	1599	4220

Van 25 nieuw ingezonden merken werd de inschrijving door het Bureau geweigerd, en wel van 13 op grond van de vroegere inschrijving of inzending van hetzelfde of een in hoofdzaak overeenstemmend merk voor dezelfde soort van waren ten name van een ander, van 3 omdat zij een wapen bevatten van het Rijk of eenig ander publiekrechtelijk lichaam, van 2 omdat zij in strijd waren met de openbare orde, terwijl eindelijk 7 merken werden geweigerd als bestaande uit de in den handel algemeen gebruikte namen van de soorten der waar.

Het verslag wijst er op dat het opmerkelijk is dat belanghebbenden zelf zoo weinig op de hoogte zijn van de bepalingen der merkenwet. Zij bezorgen zich daardoor de schade tengevolge van de weigering der inschrijving, zooals zij die een wapen namen, terwijl men er ook voor kan waken dat men geen merk neemt, dat een ander reeds heeft ingeschreven, door zich van te voren tot het Bureau te wenden om inlichting. Voor f —.50 kan men daar onderzoeken of eenig merk reeds is gedeponoord.

Bij de beslissing over al of niet inschrijving van een merk gaat het Bureau uit van het beginsel alleen dan te weigeren, wanneer naar zijn oordeel geen twijfel bestaat of de weigering is volkomen op de wet gegrond. In eenigszins twijfelachtige gevallen wordt tot de inschrijving overgegaan, het aan belanghebbenden overlatende des verlangend nietigverklaring te zoeken.

Ten aanzien van slechts 4 van de 25 geweigerde merken

werd bij de Arrondissements Rechtbank te 's Gravenhage een verzoek ingediend om de inschrijving te bevelen. Voor 2 werd dit verzoek afgewezen en dus het Bureau in het gelijk gesteld; voor 1 werd de inschrijving bevelen, terwijl voor het 4^e nog geen beslissing is genomen.

Van het internationaal Bureau te Bern werden 304 merken ter inschrijving ontvangen, 66 meer dan verleden jaar. Hiervan waren 69 Nederlandsche, die overeenkomstig art. 7 der wet aan het Bureau voor den industrielen eigendom waren ingezonden, en 235 vreemde, en wel uit

België	16
Frankrijk	145
Zwitserland.	70
Italië.	4

Ten slotte deelt de Directeur nog mede dat door hem eene circulaire verspreid werd, waarbij belanghebbenden werden gewezen op het nut van raadpleging der bijlagen van de Nederlandsche Staatscourant, waarin de ingeschreven fabrieks- en handelsmerken maandelijks worden aangekondigd, en van het bijvoegsel „Les marques internationales“ tot het „Journal“ van het Internationaal Bureau te Bern, waarin de aankondigingen zijn opgenomen van de internationaal ingeschreven merken.

De uitslag dier verspreiding wordt bevredigend genoemd, in zooverre als in het afgelopen jaar op de bedoelde bijlagen der Staatscourant bij het Bureau werden genomen 51 abonnementen en op het bijvoegsel tot het Journal 84 abonnementen. Ook vroegere jaargangen van beide zijn nog verkrijgbaar.

Over het algemeen, wordt gezegd, bleek ook dit jaar van eene gunstige werking der wet van 1893. Doordat het Bureau gebruik maakte van zijn bevoegdheid om merken, die slechts nabootsingen zijn, te weigeren, werden de belangen van derden, in den regel buiten hun weten, beschermd, wat den eerlijken handel ten goede kwam, oneerlijke concurrentie tegenging, en het publiek behoedde tegen bedrog.

Wet tot regeling van laad- en lostijd voor binnenvaartuigen. Het wetsontwerp tot wijziging der artikelen 748 en 755 van het Wetboek van Koophandel tot regeling van laad- en lostijd en het overliggeld voor binnenschepen (zie de

Kronieken in de afleveringen van Maart 1896 en 1897) werd 9 April in de Tweede Kamer aangenomen. Zooals men zich herinneren zal bepaalde het ontwerp dat, voor zoover daarentrent geen overeenkomst getroffen is, de tijd van laden en lossen zou ingaan daags nadat de schipper verklaard heeft daartoe gereed te zijn. Door de Commissie van Rapporteurs nu werd voorgesteld een amendement om eene nieuwe alinea in te voegen, luidende:

Indien het cognossement of de vrachtbrief niet voor de geheele lading of een deel der lading houdt aan een bepaalde persoon, en den schipper geen nadere aanwijzing is gedaan, vervalt zijn verplichting tot het doen (dier) verklaring en gaat de tijd van lossen in daags na de aankomst van het schip of vaarttuig.

Men vreesde namelijk dat zich in de praktijk bezwaren zouden kunnen voordoen bijaldien het cognossement niet luidt aan een bepaalde persoon. In het zeerecht bestaat die bepaling, en daar is het gewoonte om wanneer de ontvanger onbekend is de kennisgeving te doen plaats hebben door middel van eene advertentie in een nieuwsblad. Maar voor de binnenvaart kan men dat voorbeeld niet volgen, want, wat mogelijk is op groote plaatsen, wordt bezwaarlijk, zoo niet ondoenlijk, op kleine plaatsen in het binnenland. Wanneer nu aan den schipper geen adres is gegeven dan moeten de nadeelen daarvan rusten op den inlader, niet op den schipper. Dat te doen was de strekking van bedoeld amendement. De Minister verklaarde het over te nemen en de Kamer vereenigde zich er mede.

Klachten over dienstregelingen der verschillende spoorwegmaatschappijen. De Kamer van Koophandel en Fabrieken te Tiel wendde zich bij adres van 20 Februari 1896 tot de Tweede Kamer der Staten-Generaal met verschillende klachten over de dienstregelingen der spoorwegmaatschappijen en met verzoek dat door een votum van de Tweede Kamer de macht tot controle op en wijziging van de dienstregelingen door de Regeering zoodanig worde toegepast, dat de wensche lijke veranderingen worden aangebracht in een toestand, naar welks verbetering het geheele Nederlandsche reizend publiek reikhalzend uitziat, en waarop het met recht mag aanspraak maken.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid zoud bij schrijven van 18 September 1896 eene nota van inlichtingen op dat adres, waarin hij mededeelt de verschillende klachten te hebben onderzocht, en tot de conclusie komt dat de bezwaren der Kamer te Tiel „gedeeltelijk op onnauwkeurige kennisneming van den loop der treinen berusten, of het gevolg zijn van overdreven eischen“.

Die nota werd in handen gesteld van eene Commissie uit de Tweede Kamer bestaande uit de heeren Van Alphen, Smit, Hennequin, Tydema, van Basten Batenburg die 2 April j.l. verslag uitbrachten.

Vooropstellende dat de klachten gegrond waren op den toestand, zooals die bestond tengevolge van de dienstregeling in Februari 1896, dat is dus de winterdienst 1895—96, heeft de Commissie met het oog daarop de gegrondheid der klachten onderzocht. En dan bevond zij dat in 16 van de 34 gevallen de gegrondheid der klacht hetzij uitdrukkelijk, hetzij feitelijk, door in de dienstregelingen aangebrachte voorzieningen en veranderingen door den Minister is toegegeven, terwijl zij nog meent dat ook in 4 andere gevallen de klachten niet ongegrond mogen genoemd worden.

Zij acht dus de bovenaangehaalde uitspraak van den Minister in geene deele juist. En naar aanleiding van de opmerking van den Minister dat geen nieuwe dienstregeling wordt vastgesteld, zonder dat is nagegaan, of de tegen de bestaande dienstregeling ingebrachte bezwaren voor oplossing vatbaar zijn en dat op die wijze er naar gestreefd wordt om den loop der treinen met de belangen van het verkeer zooveel mogelijk in overeenstemming te brengen, zegt de Commissie dat naar hare meening bij de vaststelling der dienstregelingen zoo niet uitsluitend, dan toch in de allereerste plaats de belangen van het verkeer en niet de belangen der maatschappijen, die daarmede in strijd kunnen zijn, van het standpunt der Regeering moeten in het oog gehouden worden.

De Commissie stelt dan ten slotte als haar conclusie voor den Minister te verzoeken, om telkens bij de vaststelling der spoorwegdienstregelingen na te gaan — ook zonder ingebrachte bezwaren — of de belangen van het verkeer in de eerste en voornaamste plaats daarbij zijn behartigd.

Het nieuwe Amerikaansche tarief. In onze vorige Kroniek hebben wij uitvoerig stil gestaan bij het nieuwe Amerikaansche Tarief, dat na aangenomen te zijn in het Huis van afgevaardigden nu bij den Senaat in behandeling is. De finantieele Commissie uit den Senaat heeft haar rapport uitgebracht en daarbij verschillende veranderingen voorgesteld en wel hoofdzakelijk vermindering van tal van tariefposten; ook stelt zij voor de terugwerkende bepaling, die het Huis van afgevaardigden in het ontwerp gebracht had, te schrappen en te bepalen dat de wet in werking zal treden 1 Juli in plaats van 1 April. De wijzigingen door de finantieele commissie uit den Senaat in het ontwerp gebracht schijnen echter zeer hardnekkigen tegenstand te vinden bij een gedeelte der pers.

Inlichtingen van den Minister van Financiën op het adres der meelfabrikanten. Door den Minister van Financiën is eene uitvoerige en zeer doorwrochte nota van inlichtingen aan de Tweede Kamer gezonden omtrent het adres der Nederlandsche Vereeniging van meelfabrikanten, houdende het verzoek tot het heffen van een tijdelijk inkomend recht op tarwemeel. In de eerste plaats algemeene inlichtingen omtrent het fransche stelsel van admission temporaire en vervolgens de bijzonderheden van stelsel voor zooveel betreft tarwe verwerkt tot meel. De geheele geschiedenis der Fransche douanewetgeving op dit punt wordt daarin duidelijk uiteengezet.

Vervolgens wordt behandeld het adres van de vereeniging van meelfabrikanten aan de Tweede Kamer in verband met een adres van meelfabrikanten 11 Juli ingediend aan de Koningin Weduwe Regentes.

De Minister gaat in de eerste plaats na of inderdaad groote hoeveelheden Fransch meel worden ingevoerd, en komt tot de conclusie dat de groote vermeerdering van den invoer van meel in 1896 is ontstaan door grootere aanvoeren uit Amerika. Vervolgens wordt uitvoerig stil gestaan bij het bedrag dat de fransche meelmolenaars als premie zouden genieten, en bij het gevaar van de opheffing van het zonestelsel. Dit zou volgens den Minister niet zoo groot zijn, ten bewijze waarvan hij zich beroept op de woorden van den Franschen Minister Meline, die verklaarde niet tot die afschaffing te willen medewerken

zonder gelijktijdige maatregelen om tegen te gaan den handel in acquits welke den landbouw zoozeer benadeelt. De Minister meent dat er geen aanleiding is op het verzoek der meelfabrikanten in te gaan.

Handelsbeweging van Frankrijk in het 1^e kwartaal 1897.

De cijfers der in- en uitvoeren van Frankrijk gedurende het eerste kwartaal 1897 vergeleken met 1896 zijn als onderstaand in francs.

Invoer.	1897.	1896.	Meer minder	1897.
Voedingsmiddelen	226.217.000	269.272.000	—	43.055.000
Grondstoffen . . .	649.392.000	609.243.000	+	40.149.000
Fabrikaten	156.044.000	159.798.000	—	3.754.000
Totaal	1.031.653.000	1.038.313.000	—	6.660.000
Uitvoer.				
Voedingsmiddelen	135.784.000	142.826.000	—	7.042.000
Grondstoffen . . .	212.761.000	212.390.000	+	371.000
Fabrikaten	431.334.000	443.838.000	—	12.504.000
Postpakketten . .	43.505.000	36.797.000	+	6.708.000
Totaal	823.384.000	835.851.000	—	12.467.000

Zowel de invoeren als de uitvoeren geven dus eene niet onbelangrijke vermindering.

ECONOMISCHE NALEZINGEN EN BERICHTEN.

Duur graan, meer werk? Onder dezen titel heeft de heer K. Czn. de Boer, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, een beknopte brochure van 24 bladz. in het licht gegeven, die in één woord uitstekend verdient te heeten. Nog juist bij tijds vóór de verkiezingen, komt de heer de Boer, in een vorm even beknopt als boeiend, de „landläufige“ argumenten die ten gunste der invoering van graanrechten worden aangevoerd één voor één weerleggen, niet op grond van abstract-theoretische redeneeringen, doch telkens aanknoopende aan wat de nuchtere werkelijkheid leert. Zijn brochure is blijkbaar vooral aan het adres der werklieden-kiezers gericht en het is hartelijk te wenschen dat zij onder dezen op ruime schaal wordt verspreid. De werklieden in de eerste plaats zouden van invoering van graanrechten de slachtoffers worden.

Achtereenvolgens worden de gronden waarop de bewering, dat graanrechten werk zullen verschaffen, berust, behandeld. De graanbouw zal toenemen. De schrijver toont aan dat uitbreiding der graanbouw niet meer doch minder werk geeft, wanneer zij geschiedt ten koste van andere producten van het bouwland; en dat van omploegen van groenland geen kwestie kan zijn, om verschillende praktische redenen: het meeste weiland is er ongeschikt voor, de boeren hebben er geen verstand van, het noodige kapitaal ontbreekt hun, het gebruiksrecht van den grond is te onzeker, de boerderijen zijn er niet op ingericht enz. Het feit dat sedert 1833 de verhouding van bouw- en grasland altijd, behoudens geheel onbelangrijke fluctuaties, is geweest als 43 tot 57 stelt den schrijver hier zeker in het gelijk.

Ongecultiveerde gronden zullen in gebruik genomen worden, in de eerste plaats die welke wegens de daling der graanprijzen zijn verlaten. Van dit verlaten van vroeger gecultiveerde gronden weten de protectionisten veel te verhalen. Het feit is echter dat die „verlaten gronden“ eigenlijk alleen in hun verbeelding bestaan. Er hebben kleine wijzigingen plaats gehad. Doch de uitgestrektheid bouwland is van 1892—1894 met 7000 H.A. toegenomen, en de totale uitgestrektheid der gecultiveerde gronden was in 1894 grooter dan in eenig jaar te voren. Over latere jaren ontbreken nog de gegevens. En evenmin als de daling der graanprijzen de gecultiveerde gronden belangrijk heeft ingekrompen, zal de stijging der graanprijzen die van het gewenschte „matig“ recht het gevolg zal zijn, tot uitbreiding der cultuur op de thans braakliggende schrale heidegronden leiden.

Ook het betoog dat de veeboeren bij graanrechten belang hebben omdat zij, al weder wegens het omploegen van weiland, hunne producten op minder overvoerde markten zullen kunnen plaatsen, wordt afdoende wederlegd door er op te wijzen dat 1°. dit omploegen niet geschieden zal, ook wegens het onafscheidelijk verband tusschen den omvang van graanbouw en veehouding dat plotselinge veranderingen onmogelijk maakt en 2°. indien al het bouwland ten koste van het weiland werd uitgebreid, de geringe vermindering van het aanbod van vee en zuivelproducten op de wereldmarkt welke daarvan het gevolg zou zijn de prijzen niet kan influenceeren.

Ten slotte worde hier afgedrukt de even juiste als bondige opmerking waarmede de bewering, dat de meerdere ontvangsten van den bouwboer, tengevolge van de kunstmatige verhooging der graanprijzen, de algemeene welvaart zullen verhoogen, wordt beantwoord. „De bouwboeren genieten het eerste voordeel, maar die leggen het geld niet op. Zij gaan dus aan het betalen, wij hebben straks gehoord wie het krijgen, timmerman, metselaar, landheer enz., dit is dus de tweede categorie die de 30 millioen ontvangt. Ook hier blijft dit geld niet stil liggen; het komt al heel spoedig in handen van volgende bezitters, houtkoopers, steenfabriekanten enz. Zoo rollt dat geld, die 30 millioen, steeds maar door en per slot van rekening heeft ieder zijn deel van de vruchten der protectie.

„Dit is niet een caricatuur maar zuiver protectionistische rekenkunst en dit verklaart dat wonderlijk enthousiasme, waarmede sommigen hun geneesmiddel aanprijzen.

„Gingen zij hierbij uit van den anderen kant en begonnen zij bij hen, die door den inkoop van de duurere granen precies 30 miljoen minder voor andere zaken konden uitgeven en bedachten zij dat dus per slot van rekening de eene juist zoo veel verloor als de ander won, dan zou de som niet uitkomen en dat is iets waarvan de protectionist niet houdt. . . . De invoering van graanrechten maakt ons volk geen cent rijker, alleen zouden wij den eenen laten betalen ten behoeve van den anderen.”

Het is moeilijk den inhoud dezer brochure beknopt weer te geven; men kan er eigenlijk niets van missen. Zij haar daarom ten slotte een ruimen kring van lezers gewenscht.

S.

Door de Centrale Commissie voor de Statistiek wordt een onderzoek ingesteld naar het verband tusschen welstand, nataliteit en kindersterfte. De uitkomsten van dit onderzoek met betrekking tot Amsterdam hebben onlangs als ahangsel tot N°. 8 der „Maandijfers” het licht gezien. Voor andere gemeenten wordt het nog voortgezet.

De 50 buurten der stad zijn in 6 groepen verdeeld naar den welstand, waarbij als maatstaf werd genomen het betrekkelijk aantal aanslagen in de gemeentelijke inkomstenbelasting, terwijl tevens werd gelet op het percentage der aanslagen wegens inkomsten van f 2400 en hooger, op de verhouding van het aantal kiezers voor de Tweede Kamer, op het aantal bewoners per bewoond huis bij de laatste volkstelling, en ook met de algemeene bekendheid betreffende den welstand der wijken werd rekening gehouden. Hieronder volgt de samenvatting der uitkomsten van het onderzoek.

GROEPEN.	Bevolking op 31 December 1892.	Kenteekenen van welstand.					Gemiddeld aantal ge- storvenen gedurende de jaren 1891, 1892, 1893 en 1894 per 1000 inwoners van iedere groep.	beneden van 1—5 1 jaar. jaren.
		Aantal aanslagen in de ge- meentelijke inkomsten-be- lasting 1892/1893, in p.c.t. der bevolking.	Aantal aanslagen boven klasse 10 in p.c.t. der bevolking.	Aantal kiezers voor de Tweede- Kamer in 1893 per 1000 in- woners van iedere groep.	Aantal bewoners per bewoon- huis (excl. prostituten) vol- gens de volstelling van 1880.	Gemiddeld aantal geboren en gedurende de jaren 1891, 1892, 1893 en 1894 per 1000 inwoners van iedere groep.		
1 ^{de} groep. .	51.542	2.3	0.12	9.6	19.0	41.3	7.0	3.4
2 ^{de} groep. .	100.569	4.6	0.28	25.7	15.9	39.5	6.9	3.7
3 ^{de} groep. .	119.121	8.6	1.26	45.0	14.0	36.7	5.9	2.9
4 ^{de} groep. .	112.388	12.6	2.67	70.3	12.5	31.2	4.5	2.3
5 ^{de} groep. .	33.448	16.2	4.91	83.1	8.6	25.1	4.2	1.8
6 ^{de} groep. .	17.973	19.2	7.55	98.0	7.8	22.5	3.2	1.6
Amsterdam	435.041	9.2	1.80	48.0	13.2	34.9	5.7	2.9

Eene gewijzigde groepeerings der wijken, niet naar den welstand doch naar de nataliteit bracht in het resultaat der berekening, dat met klimmenden welstand dalende nataliteit en dalende kindersterfte gepaard gaan, geen wijziging.

De sterfte der kinderen beneden het jaar berekenend niet per 1000 der bevolking, doch per 1000 geboren en vond de Commissie in de zes groepen de volgende cijfers: 170.33, 175.44, 160.43, 144.85, 167.61, 142.77. Voor geheel Amsterdam bedroeg dit cijfer 162.46. Ofschoon, begrijpelijkerwijze, de overeenstemming in den loop der cijfers betreffende nataliteit en welstand enerzijds en kindersterfte anderzijds hier minder groot is, blijkt toch ook uit deze cijfers dat de kindersterfte daalt naarmate de welstand klimt en de nataliteit afneemt.

iets over de bevolking van Rotterdam over 1896.

In November 1895 is aan de bureaux Bevolking en Burg. Stand te Rotterdam eene reorganisatie ingevoerd, waarbij naast doelmatiger en zuiverder bevolkingsboekhouding is gestreefd naar het verzamelen van gegevens, welke voor de meerdere kennis van bevolkingstoestanden en verhoudingen niet kunnen gemist worden.

Voor dat verzamelen is in de eerste plaats gebruik gemaakt van de stukken, welke voor de inwendige administratie tusschen de bureaux en onderbureaux gewisseld worden; vervolgens zijn aan de onderbureaux nog het samenstellen van sommige tabellen opgedragen, waardoor maandelijks materiaal verzameld wordt, dat dan in één overzicht wordt samengevat. Die maandcijfers zijn weder verwerkt tot een jaarstatistiek, waaruit hier eenige grepen gedaan worden.

Dat deze cijfers van één jaar eenige statistische waarde hebben, wordt niet beweerd; om die reden wordt dan ook niet een plaatsje in dit maandschrift gezocht, maar wel om aan te wijzen hoe het, zonder veel omslag, aan gemeentesecretariën mogelijk is om feiten en verhoudingen aan het licht te brengen, welke eene klimmende waarde bekomen, nu de sociale stroomingen zoowel op het Binnenhof als in de gemeentelijke raadhuisen haren invloed doen gelden.

Die cijfers, welke nog zeer in belangrijkheid zouden winnen als de tegenwoordige gebrekkige methode van bevolkingsboekhouding door een betere vervangen werd, dienen alleen dus, in het bijzonder om aan te toonen welk een schat van statistisch materiaal in de registers van de Bevolking en den Burg. Stand verborgen ligt, in het algemeen als reclame voor het geheele statistische terrein, dat hier te lande nog grootendeels

braak ligt, in de hoop dat ook ten onzent eenmaal van die sociale observatoria mogen verrijzen, welke reeds in zoovele andere rijken bestaan.

Vooraf zij vermeld dat bij het verzamelen van gegevens betrouwbaarheid op den voorgrond is gesteld. Elke aangifte van den Burg. Stand wordt eerst aan het bevolkingsbureau geverifieerd en bij verschil tusschen de opgave van den aangever en de beschrijving in het bevolkingsregister wordt onderzocht totdat juistheid verkregen is.

Eveneens worden de beschrijvingsposten van ieder, die zich, onverschillig om welke reden, aan dat bureau vervoegt, als bij eene volkstelling behandeld, zoo noodig verbeterd of aangevuld.

Eindelijk is een afzonderlijk korps bevolkingscontroleurs opgericht, geheel zelfstandig werkende onder een hoofdcontroleur, dat tot taak heeft de bevolking plaatselijk op te nemen.

Op die wijze is zooveel mogelijk contact gebracht tusschen de zoo verwante administratiën van den Burg. Stand en de Bevolking en ondergeaan de Bevolkingsregisters voortdurend zuivering en, vooral ten opzichte van de beroepen, aanvulling.

De tabellen, betrekking hebbende op godsdienstige gezindte in verband met doodsoorzaak, ouderdom, huwelijk, enz. blijven achterwege omdat, behalve bij de Katholieke en Israëlitische gezindte, ten deze eene nevelachtigheid bestaat, welke zuivere belijning niet mogelijk maakt.

Mannelijk. Vrouwelijk. Totaal.

Het bevolkingscijfer van Rotterdam
bedroeg op 31 December 1895 131365 144972 276337

Vermeerdering in 1896 door:

	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Totaal.
Geboorte . . .	5243	4912	10155
Vestiging. . .	8165	8001	16166
Totaal	13408	12913	26321

Vermindering in 1896 door:

	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Totaal.
Overlijden . .	2546	2491	5037
Vertrek	5865	5652	11517
Totaal	8411	8143	16554

De werkelijke bevolking is dus in
1896 vermeerderd met 4997 4770 9767
en bedroeg op 31 December 1896 . . . 136362 149742 286104

Dat vermeerdering van bevolking op zich zelve nog niet wijst op toenemende welvaart behoeft geen betoog; de financiële draagkracht moet met die vermeerdering gelijkmatig stijgen. Dat zeer gewenschte verband doet zich hier echter niet voor: terwijl sinds 1888 de bevolking is toegenomen met ± 47 pCt. ¹⁾, is het kiezerskorps, dat, zoo als bekend is, in dat tijdvak nagenoeg geheel voortkwam uit de ten volle aangeslagenen in de personeele belasting, slechts toegenomen met 15 pCt.

Tegenover deze cijfers kan echter gesteld worden dat, terwijl in 1888 de geheele uitgaven van het Burgerlijk Armbestuur, waaronder het Arnhuis, de apotheek, enz. behooren, hebben gevorderd een som van f 72604.82, na aftrek der ontvangsten, deze uitgaven in 1895 hebben bedragen f 86856.—, derhalve vermeerdering van bijna 20 pCt.

De hier gegeven cijfers kunnen zeker niet dienen om een zuiver beeld van de economische ontwikkeling van Rotterdam te geven, maar zij toonen toch voldoende aan dat die sterke vermeerdering van bevolking geen onmiddellijken invloed uitoefent op toename of afname van de gemeentelijke financiële draagkracht en dat er daarom wel reden bestaat om met eenige zorg die vermeerdering gade te slaan, die, voor het grootste gedeelte staande tusschen de kringen van belastingschuldigen en bedeelden, niet bijdragende in de kosten der gemeentehuishouding, geen weerstand heeft om aan eenigen tegenspoed het hoofd te kunnen bieden.

Die toename wordt gevormd door meerdere vestiging dan vertrek en meerdere geboorte dan overlijden.

In de volgende tabellen wordt de vestiging en vertrek nader bepaald.

¹⁾ Den 28^{en} Februari 1895 is Rotterdam vergroot met Kralingen en Charlois.

VESTIGING.

BURGERLIJKE STAAT.	PLAATS VAN HERKOMST.					TOTAAL.	TOTAAL (GENERAAL.)
	van eene gemeente in de Provincie.	van eene gemeente buiten de Provincie.	van de Koloniën van den Staat.	van een vreemd land.	ambts halve ingeschreven.		
Ongehuwd. M.	2390	2291	66	428	161	5336	10539
» V.	2570	2220	8	303	102	5203	
Gehuwd M.	1120	956	8	116	32	2232	4608
» V.	1206	1003	10	123	34	2376	
Weduwnaar of } M.	76	63		9	4	152	532
weduwe } V.	179	158	7	26	10	380	
Gescheiden van } M.	11	7		3	3	24	52
echt } V.	15	11	1		1	28	
Totaal . . . M.	3597	3317	74	556	209	7744	15731
» . . . V.	3970	3392	26	452	147	7987	
Instellingen ¹⁾ . . . M.	124	242	46	9		421	435
» . . . V.	2	10			2	14	
							16166

VERTREK.

BURGERLIJKE STAAT.	PLAATS VAN VESTIGING.					TOTAAL.	TOTAAL (GENERAAL.)
	in eene gemeente in de Provincie.	in eene gemeente buiten de Provincie.	in de Koloniën van den Staat.	in een vreemd land.	ambts halve afgeschreven.		
Ongehuwd. M.	1453	1683	20	356	238	3750	7479
» V.	1804	1526	10	288	101	3729	
Gehuwd M.	675	553	6	152	74	1460	3011
» V.	782	578	9	152	30	1551	
Weduwnaar of } M.	52	46	3	8	9	118	384
weduwe } V.	133	115	1	13	4	266	
Gescheiden van } M.	9	8		5	5	27	53
echt } V.	15	7		3	1	26	
Totaal . . . M.	2189	2290	29	521	326	5355	10927
» . . . V.	2734	2226	20	456	136	5572	
Instellingen ¹⁾ . . . M.	174	319	14	3		510	590
» . . . V.	37	41		2		80	
							11517

¹⁾ Bij Kon. Besluit van 27 Juli 1887 (Staatsbl. N° 142) zijn aangewezen de instellingen, die een eigen Bevolkingsregister, geheel afgescheiden van dat van de gemeente, zullen houden. De besturen

De kolommen in de tabellen van vestiging wijzen allen een grooter cijfer aan dan die in de tabellen van vertrek, behalve de kolommen van ambtshalve in- en afschrijving. Ook zijn eenige meerdere vrouwen van een vreemd land af- dan van daar ingeschreven.

De reden hiervan is niet ver te zoeken: in een havenstad als Rotterdam komen veel zwervelingen op avontuur, die meer belang hebben bij inschrijving om van de gemeentelijke instellingen van hulp en onderstand bij voorkomende gelegenheden te kunnen gebruik maken, dan bij afschrijving. Velen vinden het zelfs verkieselijker om hun spoor aan het waakzaam oog der politie te onttrekken. Dit nomadenvolkje, voor het grootste gedeelte ongehuwd, na verwant aan de bevolking, beschreven in de aangrenzende kolommen van in- en afgeschrevenen van en naar een vreemd land, maakt ook hierin een uitzondering op de meer stabiele bevolking dat het mannelijk geslacht sterker is vertegenwoordigd dan het vrouwelijke. In de kolommen „kolonien van den Staat” doet zich dit verschijnsel ook wel voor, maar de oorzaak van dit meerdere ruilverkeer van mannen is lichtelijk te bevroeden. Opmerkelijk is het voorts dat, terwijl de gemeente, zooals voor de hand ligt, hare immigratie voor het grootste gedeelte trekt uit hare nabijheid, uit de provincie Zuid-Holland, en eerst daarna de andere provincien volgen, die volgorde bij de emigratie juist omgekeerd is.

De toename van meerdere vestiging dan vertrek wordt naar verhouding het sterkst gevoed door gehuwden, zooals uit een volgende tabel blijkt.

Verhouding naar den burg. Staat tusschen de gevestigde en vertrokken bevolking; die bevolking = 1000.

	Vestiging.	Vertrek.
ongehuwd	670	684
gehuwd	293	276
weduwnaars of weduwen	34	35
gescheiden van echt. .	3	5
	1000	1000

dezer instellingen doen, ingevolge dat Besluit, slechts eenmaal, bij den aanvang des jaars, opgave aan het gemeentebestuur van de sterkte dier afzonderlijk beschreven bevolking, waarbij alleen bij vestiging de plaats van herkomst en bij vertrek de nieuwe woonplaats vermeld wordt. Daarom wordt de bevolking van die alhier aanwezige instellingen bij de totaalcijfers verantwoord.

Of die toename als winst te beschouwen is? Dit zou het geval zijn als niet alleen de Bevolkingsregisters, maar ook de belastingkohieren met die immigratie gevuld werden. Veeleer is te vreezen dat deze gehuwden, niet meer zoo vlottend als de anderen en vertrouwend op de talrijke instellingen van hulp, in een groote stad aanwezig, besluiten te blijven waar zij zijn, ook al is hun toestand verre van rooskleurig.

De volgende tabellen wijzen den leeftijd aan van de vestiging en het vertrek, eveneens ingedeeld naar de plaats van herkomst en de nieuwe woonplaats.

VESTIGING.

BURGERLIJKE STAAT.	PLAATS VAN HERKOMST.					TOTAAL.	TOTAAL (GEMIDDELDE).
	van eene gemeente in de Provincie.	van eene gemeente buiten de Provincie.	van de Koloniën van den Staat.	van een vreemd land.	ambtshalve ingeschreven.		
OUDERDOM.							
Beneden 1 jaar . . M.	165	129	1	14	3	312	637
» » » . . V.	181	126		15	3	325	
1—5 » . . M.	440	295	2	33	11	781	1641
» » . . V.	460	354	2	36	8	860	
5—10 » . . M.	328	275	7	31	5	646	1291
» » . . V.	347	262	3	26	7	645	
10—20 » . . M.	656	601	13	117	20	1407	2936
» » . . V.	776	654	5	68	26	1529	
20—30 » . . M.	1004	985	22	181	71	2263	4638
» » . . V.	1115	1032	6	171	51	2375	
30—40 » . . M.	509	536	22	98	54	1219	2382
» » . . V.	560	504	4	74	21	1163	
40—50 » . . M.	259	270	6	50	17	602	1157
» » . . V.	260	236	4	37	18	555	
50—60 » . . M.	138	136	1	18	12	305	599
» » . . V.	145	124		17	8	294	
60—70 » . . M.	66	65		11	5	147	305
» » . . V.	77	69		7	5	158	
Boven 70 » . . M.	32	25		3	2	62	145
» » . . V.	49	31	2	1		83	
Totaal M.	3597	3317	74	556	200	7744	15731
» V.	3970	3392	26	452	147	7987	
Instellingen ¹⁾ . . M.						421	435
» . . V.						14	
							16166

¹⁾ Zie de noot onder pag. 490.

VERTREK.

BURGERLIJKE STAAT.	PLAATS VAN VESTIGING.					TOTAAL.	TOTAAL (GEMIDDELDE).
	in eene gemeente in de Provincie.	in eene gemeente buiten de Provincie.	in de Koloniën van den Staat.	in een vreemd land.	ambtshalve afgeschreven.		
Beneden 1 jaar . . M.	100	64		13	4	181	370
» » . . V.	108	67		13	1	189	
1—5 » . . M.	230	195		36	9	470	1047
» » . . V.	301	238		33	5	577	
5—10 » . . M.	191	161	1	40	7	400	857
» » . . V.	232	180	1	37	7	457	
10—20 » . . M.	430	577	8	97	27	1139	2158
» » . . V.	486	423	5	87	18	1019	
20—30 » . . M.	585	673	10	162	119	1549	3248
» » . . V.	837	660	7	140	55	1699	
30—40 » . . M.	304	294	4	88	92	782	1600
» » . . V.	376	328	4	82	28	818	
40—50 » . . M.	173	159	5	56	26	419	811
» » . . V.	184	155	3	38	12	392	
50—60 » . . M.	101	85	1	22	27	236	460
» » . . V.	114	91		18	1	224	
60—70 » . . M.	47	52		6	12	117	259
» » . . V.	72	57		7	6	142	
Boven 70 » . . M.	28	30		1	3	62	117
» » . . V.	29	27		1	3	55	
Totaal . . . M.	2189	2290	29	521	326	5355	10927
» . . . V.	2734	2226	20	456	136	5572	
Instellingen ¹⁾ . . M.						510	590
» . . V.						80	
							11517

In verband met hetgeen zooeven over de kolommen van ambtshalve in- en afschrijving gezegd is, trekt het hier betrekkelijk hooge cijfer van 20—30 jarigen, den zwerversleeftijd bij uitnemendheid, de aandacht.

Ook blijkt uit de vergelijking van de eerste twee kolommen van de tabel van vertrek dat huisgezinnen met jonge kinderen zich niet zoo ver verwijderen als huisgezinnen met oudere kinderen; tot het tiende jaar is toch naar verhouding het vertrek naar eene gemeente in de provincie veel sterker, dan naar eene gemeente buiten Zuid-Holland.

¹⁾ Zie voor de beteekenis van deze kolom de noot onder pag. 490.

Uit deze tabellen is het volgende overzicht getrokken dat de verhouding aantoont tusschen de gevestigde en vertrokken bevolking; die bevolking = 1000.

	Vestiging.	Vertrek.
beneden 1 jaar	40.50	33.86
1—5 "	104.31	95.82
5—10 "	82.07	78.42
10—20 "	186.63	197.49
20—30 "	294.83	297.25
30—40 "	151.42	146.43
40—50 "	73.55	74.22
50—60 "	38.08	42.10
60—70 "	19.39	23.70
boven 70 "	9.22	10.71
	1000	1000

Dit overzicht bevestigt het hierboven reeds medegedeelde dat gehuwden niet dezelfde emigratiezucht hebben als de ongehuwden. De cijfers van vestiging van den leeftijd tot tien jaar, uitmakende de kinderen van de blijvende huisgezinnen, overtreffen toch die van het vertrek over dezelfde leeftijdsklassen, daarna heeft het omgekeerde plaats.

Nog nadere bevestiging leveren de volgende beroepstabellen.

VESTIGING.

BEROEPEN.	M.	V.	TOTAAL.
Handel en Nijverheid:			
a. Hoofd of Bestuurder . . .	1398	50	1448
b. Hulppersoneel	791	104	895
c. Werklieden	857	67	924
Losse werklieden	653	49	702
Overigen	583	1443	2026
Zonder	3462	6274	9736
Instellingen ¹⁾	421	14	435
Totaal	8165	8001	16166

VERTREK.

Handel en Nijverheid:			
a. Hoofd of Bestuurders . . .	1061	22	1083
b. Hulppersoneel	502	91	593
c. Werklieden	441	59	500
Losse werklieden	273	15	288
Overigen	386	1083	1469
Zonder	2692	4302	6994
Instellingen ¹⁾	510	80	590
TOTAAL	5865	5652	11517

¹⁾ Zie de noot onder pag. 490.

Bij de samenstelling van deze en volgende beroepstabellen, alleen dienende om in hoofdlijnen de sociale positie aan te duiden, is de classificatie der beroepen van de beroepstelling van 31 December 1889 in het oog gehouden.

De toen in XXIV klassen verdeelde beroepen, behoorende tot de handels- en nijverheidsbedrijven, zijn hier, met het oog op de strekking van deze tabel, in één groep samengevat. De positie in het beroep is, even als in de beroepstelling, nader aangeduid: onder *a* zijn begrepen de personen die zijn hoofd, hetzij voor eigen rekening, hetzij als bestuurder voor rekening van een ander, van eene zaak, onderneming, enz.; onder *b* de personen in dienstbetrekking, belast met eenige directie, opzicht of contrôle of behoorende tot bureau- of kantoorpersoneel (opzichter, controleur, meesterknecht, enz.) terwijl onder *c* zijn gebracht de personen in dienstbetrekking en behoorende tot de gewone werklieden (handwerklieden, fabrieksarbeiders, loopbedienden, enz.)

De overige klassen van de beroepstelling (klassen XXV—XXXV) komen hier voor onder de groep overigen, behalve klasse XXIX, losse werklieden en andere niet in één bepaald beroep arbeidenden, die hier, om de bijzondere beteekenis van deze categorie, eveneens afzonderlijk vermeld wordt.

Uit deze tabellen is getrokken de volgende verhoudingstabel tusschen de gevestigde en vertrokken bevolking; die bevolking = 1000.

	Vestiging.	Vertrek.
Handel en Nijverheid		
<i>a.</i> Hoofd of bestuurder	92	99
<i>b.</i> Hulppersoneel	57	54
<i>c.</i> Werklieden	59	46
Losse werklieden	44	26
Overigen	129	135
Zonder	619	640
	<hr/>	<hr/>
	1000	1000

Dit overzicht geeft de weinig bemoedigende uitkomst dat daàr, waar een min of meer gevestigde positie is, het vertrek grooter is dan de vestiging en dat vooral de categorie losse werklieden het sterkst is toegenomen. De categorie zonder beroep wordt natuurlijk bijna geheel vertegenwoordigd door gehuwde vrouwen en kinderen.

De algemeene indruk van deze beschouwingen is dus dat

bij rijperen leeftijd en zekere onafhankelijkheid het vertrek grooter is dan de vestiging m. a. w. dat om een bestaan te vinden er meer naar Rotterdam komen dan van daar vertrekken.

In de tweede plaats is de bevolking toegenomen door meerdere geboorten dan overlijden, waarvan de volgende tabellen een overzicht geven.

GEBORENEN (De levenloos aangegevenen niet mede begrepen.)

GEBORENEN BINNEN DE GEMEENTE.																	
Wettig.			Onecht.			Wettig en onecht.			In de gemeente geboren niet behoorende tot hare werkelijke bevolking. (Reeds begrepen in de kolommen 5 en 6.)			Elders geboren, behoorende tot de werkelijke bevolking der gemeente. (Niet begrepen in de vorige kolommen.)			Totaal geboren, behoorende tot de werkelijke bevolking der gemeente.		
M.	V.	T.	M.	V.	T.	M.	V.	T.	M.	V.	T.	M.	V.	T.	M.	V.	T.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
5045	4729	240	232	5285	4961	74	72	32	23	5243	4912						

LEVENLOOS AANGEGEVEN.												OVERLEDENEN BINNEN DE GEMEENTE.																											
Wettig.			Wettig en onecht.			Ongehuwden.			Gehuwden.			In weduwen.			staar.			Gescheiden van echt.			Burgerlijke stand onbekend.			TOTAAL.															
M.	V.	T.	M.	V.	T.	M.	V.	T.	M.	V.	T.	M.	V.	T.	M.	V.	T.	M.	V.	T.	M.	V.	T.	M.	V.	T.													
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
225	193	39	42	267	239	1643	1498	741	515	217	497	7	14	5	2613	2524	115	72	48	39	2546	2491																	

1) Hieronder zijn drie vruchten, waarvan het geslacht onbekend is.

2) Hieronder zijn vier vruchten, van wie de burg. staat onbekend is.

GEBORTEPLAATS DER OUDER PAREN. DE VADER.

DE MOEDER:	in de gemeente.	in eene gemeente in de Provincie.	in eene gemeente buiten de Provincie.	in de Koloniën van den Staat.	in een vreemd land.	TOTAAL.
In de gemeente . .	2086 (175)	694	558	13	65	3591
In eene gemeente in de Provincie . . .	839 (157)	1981	562	12	28	3579
In eene gemeente buiten de Provincie .	653 (124)	637	1380	15	36	2845
In de Koloniën van den Staat		2	9	1		12
In een vreemd land	33 (9)	7	23	17	39	128
Totaal	3611 (465)	3321	2532	58	168	10155
	4076					

OUDERDOM DER OUDER PAREN. DE VADER:

DE MOEDER:	beneden 20 jaar.	20—25 jaar.	25—30 jaar.	30—35 jaar.	35—40 jaar.	40—45 jaar.	45—50 jaar.	boven 50 jaar.	TOTAAL.
Beneden 20 jaar	7 (82)	94	23	42	1				249
20—25 jaar . . .	19 (185)	735	748	390	47	16	1	1	2142
25—30 » . . .	(101)	246	1282	977	232	43	10	7	2898
30—35 » . . .	(58)	20	325	963	696	170	65	23	2320
35—40 » . . .	(21)	3	37	186	756	490	129	61	1683
40—45 » . . .	(16)	1	3	26	152	333	198	62	791
45—50 » . . .	(2)			1	1	29	23	15	71
Boven 50 jaar . .								1	1
Totaal	26 (465)	1099	2418	2585	1885	1081	426	170	10155
	491								

De geboorten zijn weder bepaald naar de geboorteplaats en den ouderdom der ouderparen. De tusschen haakjes geplaatste cijfers betreffen de onwettige geboorten, voorwaar treurige cijfers, alle betrekking hebbende op vrouwen, die voor de grootste helft den 25 jarigen leeftijd nog niet bereikt hebben.

Onder deze categorie nemen de vrouwen, die buiten de gemeenten geboren zijn, naar verhouding de grootste plaats in en van dezen staan degenen, die buiten de provincie geboren zijn naar verhouding weér iets hooger.

Dat die verhouding wijst op meerdere deugdzaamheid van de

Rotterdamsche meisjes is moeielijk aan te nemen; waarschijnlijk is hier aan meerdere onervarenheid bij hare zusters in de provincie te denken.

Van de geborenen hebben tot ouders 2086 of 20 pCt. geboren Rotterdamsche; 1981 of 19 pCt. elders in de provincie Zuid-Holland geboren en 1380 of 13 pCt. geboren in andere provinciën. Van het Rotterdamsche bloed kan dus zeer zeker niet gezongen worden dat het van vreemde smetten vrij is.

De onwettige geboorten buiten beschouwing latende, blijkt ons dat het getal der in Rotterdam geboren vaders kleiner is dan dat der daar geboren moeders, welke verhouding bij de ouders, elders in de provincie Zuid-Holland of in andere provinciën geboren, juist omgekeerd is.

De kolommen „in de kolonien van den Staat“ en „in een vreemd land“ zijn van te geringe beteekenis om daaraan beschouwingen vast te knopen.

Al geven statistieken van één jaar nog geen materiaal voor conclusien, zoo trekt het toch de aandacht dat de tabel, betrekking hebbende op den ouderdom, niet die verhouding aangeeft, welke men allicht kon voorspellen.

Waar de vader ouder wordt, zou men toch eene oudere moeder verwachten, maar op deze verwachting maken de vaders van 30—35 jaar eene uitzondering, die met een buiten verhouding groot aantal vrouwen beneden 20 jaar gehuwd zijn. Ook wijst het aantal geboorten niet op een geleidelijke verhouding tusschen de leeftijdsclassen van de vaders en de moeders.

Beginnende met het hoogste aantal geboorten en dan geleidelijk afdalende zijn de leeftijdsclassen aldus:

Aantal geboorten.	leeftijd van den vader.	leeftijd van den moeder.
1282	25—30 jaar.	25—30 jaar.
977	30—35 »	25—30 »
963	30—35 »	30—35 »
756	35—40 »	35—40 »
748	25—30 »	20—25 »
725	20—25 »	20—25 »
696	35—40 »	30—35 »
490	40—45 »	35—40 »
390	30—35 »	20—25 »
333	40—45 »	40—45 »
325	25—30 »	30—35 »

Daar evenwel het totaal aantal der echtparen van elk dezer leeftijdsklassen niet bekend is, ontbreekt de grond voor verdere vergelijking; wel blijkt uit het volgende overzicht, al geeft dit zeer zeker geen zuivere maatstaf, dat de verhouding tusschen huwelijken en geboorten door bijzondere invloeden, als bijv. het neomalthusianisme, geen wijziging schijnt te hebben ondergaan.

gehuwd in 1890	1536 paren.	geboren	7267 kinderen.
1891	1546 »	»	7713 »
1892	1548 »	»	7726 »
1893	1697 »	»	8156 »
1894	1734 »	»	8025 »
1895	1969 »	»	9652 »
1896	2215 »	»	10155 »

Voor het nog open vraagstuk of en in hoeverre ouderdom en verwantschap van de ouders invloed hebben op het geslacht van het kind ¹⁾ wordt getracht geleidelijk materiaal te verzamelen door de geboorten van jongens en meisjes afzonderlijk naar den ouderdom der ouders in tabellen samen te stellen. De graad van bloedverwantschap is echter hoogst moeielijk te bepalen en zou, werd dit bij aangiften afgevraagd, aan controle ontsnappen.

Alleen een gemeenschappelijke geboorteplaats der ouders, die ambtelijk geconstateerd kan worden, zou als eenige aanwijzing voor verwantschap kunnen dienen.

In de volgende tabel, aangevende den ouderdom der echtparen bij geboorten van meisjes, zijn de getallen der echtparen, die een gemeenschappelijke geboorteplaats hebben, tusschen haakjes geplaatst. Het plan is om op dezelfde wijze de geboorten der jongens te gaan bewerken.

OUDERDOM DER OUDER PAREN. DE VADER:

DE MOEDER:	beneden 20 jaar.	20—25 jaar.	25—30 jaar.	30—35 jaar.	35—40 jaar.	40—45 jaar.	45—50 jaar.	boven 50 jaar.	TOTAAL.
Beneden 20 jaar	2	23 (20)	9 (4)	3					37 (24)
20—25 jaar . .	2 (4)	239 (118)	273 (104)	74 (19)	16 (7)	7 (1)	2		613 (253)
25—30 " . .		79 (31)	422 (188)	331 (132)	87 (35)	17 (3)	3 (2)	2	941 (391)
30—35 " . .		9 (5)	102 (33)	420 (180)	233 (121)	72 (13)	14 (6)	8 (1)	858 (359)
35—40 " . .			11 (3)	81 (36)	227 (131)	164 (87)	54 (21)	16 (4)	553 (282)
40—45 " . .		1	3	10 (5)	47 (18)	99 (53)	55 (23)	19 (4)	234 (103)
45—50 " . .				(1)	1	9 (4)	6 (7)	5 (4)	21 (16)
Totaal . . .	4 (4)	351 (174)	820 (332)	919 (373)	611 (312)	368 (161)	134 (59)	50 (13)	3257 (1428)

4685

¹⁾ Zie hierover een opstel in de Bijdragen van het toenmalige Statistisch Instituut, jaargang 1892 n°. 1.

In de volgende tabel zijn ter vergelijking de geboorten der jongens nevens M. — de geboorten der meisjes, onverschillig de geboorteplaats harer ouders, nevens V. geplaatst.

OUDERDOM DER OUDER PAREN. DE VADER :

DE MOEDER:	beneden 20 jaar.	20—25 jaar.	25—30 jaar.	30—35 jaar.	35—40 jaar.	40—45 jaar.	45—50 jaar.	boven 50 jaar.	TOTAAL.
beneden 20 j. M.	5	51	10	39	1				106
» » V.	2	43	13	3					61
20—25 jaar M.	13	378	371	297	24	8		1	1092
» » V.	6	357	377	93	23	8	1		865
25—30 jaar M.		136	672	514	110	23	4	5	1464
» » V.		110	610	463	122	20	6	2	1333
30—35 jaar M.		6	190	363	342	85	45	14	1045
» » V.		14	135	600	354	85	20	9	1217
35—40 jaar M.		3	23	69	398	239	54	41	827
» » V.			14	117	358	251	75	20	835
40—45 jaar M.				11	87	181	120	39	438
» » V.		1	3	15	65	152	78	23	337
45—50 jaar M.						16	10	6	32
» » V.				1	1	13	13	9	37
boven 50 jaar M.								1	1
» » V.									
Totaal . . M.	18	574	1266	1293	962	552	233	107	5005
» . . V.	8	525	1152	1292	923	529	193	63	4685

Het spreekt van zelf dat deze tabellen alleen maar moeten aangemerkt worden als aantoonende de richting, waarin ten deze bouwstoffen worden verzameld.

De sterftetabellen in verband met de doodsoorzaken zijn nog niet geheel volledig. Wel worden door de zeer gewaardeerde medewerking van den heer Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezicht in deze provincie gegevens verzameld, maar daaraan ontbreken nog de doodsoorzaken van de Rotterdammers, die buiten de gemeenten zijn overleden.

Naar den burgerlijken staat, ouderdom en geboorteplaats zijn de overledenen aldus verdeeld :

B E R O E P.		TOTAAL.	TOTAAL GENERAAL.
Handel en Nijverheid:			
a. Hoofd of bestuurder	M.	181	207
» »	V.	26	
b. Hulppersoncel	M.	118	121
»	V.	3	
c. Werklieden	M.	346	358
»	V.	12	
Losse werklieden	M.	146	191
» »	V.	45	
Overigen	M.	76	121
»	V.	45	
Zonder	M.	1679	4039
»	V.	2360	
Totaal	M.	2546	5037
»	V.	2491	

Het valt in het oog dat het groote getal van overledenen, die zijn ongehuwd, in de gemeente geboren en zonder beroep zijn, wordt gevormd door de groote kindersterfte; de ouderdomstabel wijst aan dat de grootste helft der overledenen den twintigjarigen leeftijd nog niet bereikt heeft.

Omtrent de doodsoorzaken zij alleen dit vermeld dat 14 pCt. van het overlijden is veroorzaakt door het gevreesde ziektenummer 21 (acute ziekten der ademhalingswerktuigen), gevolgd met 10 pCt. door nummer 18 (keel- en longtering); twee ziektevormen, welke in de zomermaanden wel iets minder voorkomen, maar spoedig daarna weder hun hoog standpunt innemen.

Het zou zeker van belang zijn de sterftetabellen naar de doodsoorzaken met atmosferische, geologische en meteorologische toestanden in verband te brengen.

Zooals reeds uit de zoeven vermelde opgave gebleken is, is het aantal huwelijksvoltrekkingen in het afgelopen jaar ongekend hoog geweest.

HUWELIJKEN TUSSCHEN									TOTAAL.	
JONGMANS EN			WEDUWNAARS EN			GESCHIEDEN MANNEN EN				
Jonge dochters.	Weduwen.	Gescheiden vrouwen.	Jonge dochters.	Weduwen.	Gescheiden vrouwen.	Jonge dochters.	Weduwen.	Gescheiden vrouwen.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1806	72	26	146	92	11	41	10	10	1	2215

Huwelijken aange-
gaan met vergunning
van de rechtbank.
(Art. 55) Burg. Wetb.)

Is dit hooge cijfer als een kenmerk van buitengewone welvaart te beschouwen?

Al moge het voor een deel wijzen op eene lichtzinnige „tendance au mariage“, toch mag wel gezegd worden dat in het algemeen de man eene „vaste levensstelling“ heeft, al is die in den regel niet veel meer dan die, welke bij de kieswet in een aangiftekieser vereischt wordt; een maatschappelijke welstand van zeer bescheiden omvang.

De volgende beroepstabel bevestigt dit:

H U W E L I J K E N.

BEROEPEN.	DE MAN.	DE VROUW.	TOTAAL.
Handel en Nijverheid:			
a. Hoofd of bestuurder.	823	54	877
b. Hulppersoneel	356	11	367
c. Werklieden	522	22	544
Losse werklieden	250	35	285
Overigen	227	213	440
Zonder	37	1880	1917
Totaal	2215	2215	4430

Deze tabel leert dat 250 mannen of 11 pCt. behooren tot de categorie losse arbeiders, die niet in een bepaald vak werkzaam zijn, dus tot de minst zelfstandigen. De categorie zonder beroep heeft bijna geheel betrekking op de huwende mannen boven 60 jaar. Degenen, die in eenig bedrijf als ondergeschikten werkzaam zijn overtreffen het aantal van hen, die zich als hoofd of bestuurder aangeven, maar onder deze laatste zijn er zeer velen, die met hun huwelijk een klein zaakje beginnen, die dus hier op den eersten regel van deze tabel vermeld worden, maar vaak naar den tweeden, derden of zelfs vierden regel dalen.

Dat de maatschappelijke positie van de huwenden in het algemeen niet sterk staat, blijkt uit de straks te publiceeren tabel van de bewegelijkheid der huwenden in verband met de klassen, waarin gehuwd wordt. Bij het trouwen bestaat in het algemeen eene neiging om zich groot voor te doen en toch is de grootste helft dier plechtigheden gesloten in den tijd, die voor kostelooze huwelijksvoltrekking is vastgesteld.

De volgende tabellen geven een overzicht van den ouderdom, onderling en individueel, waarin gehuwd is.

OUDERDOM DER HUWENDEN. DE MAN:

DE VROUW:	OUDERDOM DER HUWENDEN. DE MAN:										TOTAAL.
	beneden 20 jaar.	20—25 jaar.	25—30 jaar.	30—35 jaar.	35—40 jaar.	40—45 jaar.	45—50 jaar.	50—55 jaar.	55—60 jaar.	boven 60 jaar.	
Beneden 20 jaar	34	141	37	12	1						225
20—25 „	22	539	327	73	19	7					987
25—30 „		125	215	107	50	11	4	2	1	1	516
30—35 „		18	55	57	32	24	8	3	5	2	204
35—40 „		5	14	22	21	24	8	6	1	1	102
40—45 „			5	4	17	14	13	5	5		63
45—50 „		1		3	2	10	8	7	5	5	41
50—55 „				2	1	2	6	9	3	11	34
55—60 „						1	1	5	1	13	21
Boven 60 „							2	1	5	14	22
Totaal . .	56	829	653	280	143	93	50	38	26	47	2215

OUDERDOM DER HUWENDEN.

**BURGERLIJKE STAAT
DER HUWENDEN.**

Jonge man . M.	56	825	629	236	93	43	10	5	6	2	1905
„ dochter V.	225	984	485	171	64	34	16	11	3		1993
Weduwnaar . M.		4	15	37	37	38	32	25	18	43	249
Weduwe . . . V.		2	22	21	35	21	20	19	16	18	174
Gescheiden f M.			9	7	13	12	8	8	2	2	61
van echt t V.		1	9	12	3	8	4	4	2	4	47
Toepassing f M.											
a. 550 B.W. V.							1				1
Totaal . . M.	56	829	653	280	143	93	50	38	26	47	2215
„ . . V.	225	987	516	204	102	63	41	34	21	22	2215

Op 20—25 jarigen ouderdom schijnt de neiging tot het huwelijk het sterkst te zijn. Die leeftijd, gepaard met een daarbij behoorend optimisme, zullen er zeker niet weinig toe bijgedragen hebben om over bezwaren van meer prozaischen aard heen te stappen.

Van af dien leeftijd is verder een vrij regelmatige daling waar te nemen tot aan de categorie „boven 60 jaar“; wel is die leeftijdsklasse ruimer dan de andere, die slechts een vijf-jarig tijdvak omvatten, maar toch is het betrekkelijk hooge cijfer opmerkelijk.

Heeft de poëzie het huwelijkscijfer in den 20—25 jarigen leeftijd opgevoerd, datzelfde heeft de proza waarschijnlijk gedaan bij de meer dan zestigjarigen.

Deze verhouding der leeftijdsklassen komt niet overeen met de reeds vroeger opgegeven verhouding der geboorten in ver-

band met den ouderdom der ouderparen: de geboorten toch zijn het talrijkst bij ouders van 25—30 jaren, terwijl op 20—25 jaren het meest gehuwd is. Tenzij later mocht blijken dat 1896 ten opzichte van deze verhoudingen een abnormaal jaar is geweest, zal dit verschil waarschijnlijk hieraan toegeschreven moeten worden dat de echtparen van 20—25 jarigen leeftijd bij hun huwelijk over het algemeen de leeftijdsklasse 25—30 reeds zeer dicht genaderd zijn en bij de geboorte van een kind die klasse reeds bereikt hebben.

Door deze feiten over een reeks van jaren waar te nemen kan materiaal verzameld worden omtrent het vraagstuk van de vruchtbaarheid der huwelijken.

Het volgende overzicht geeft de verhouding aan tusschen de echtparen van gelijken ouderdom en die, waarvan de vrouw gemiddeld vijf jaren jonger is; het aantal dier echtparen = 1000.

het echtpaar	20—25 jaar	614;	de vrouw	5 jaar jonger	212
»	»	25—30 »	»	»	490
»	»	30—35 »	»	»	161
»	»	35—40 »	»	»	48
»	»	40—45 »	»	»	36
»	»	45—50 »	»	»	20
»	»	50—55 »	»	»	10
»	»	55—60 »	»	»	5
»	»	boven 60 »	»	»	19
		1000			1000

De opmerking, bij de beschouwing der geboorten gemaakt, dat het Rotterdamsche bloed met zooveel ander vermengd wordt, vindt bevestiging in de volgende tabel, aanwijzende de geboorteplaatsen der gehuwden.

GEBORTEPLAATS DER HUWENDEN. DE MAN:

DE VROUW.	in de					TOTAAL.
	gemeente	in eene gemeente in de Provincie	in eene gemeente buiten de Provincie	in de Koloniën van den Staat	in een vreemd land	
In de gemeente . . .	714	218	219	1	42	1194
In eene gemeente in de Provincie . . .	192	134	115		8	449
In eene gemeente buiten de Provincie. .	195	105	189	1	22	512
In de Koloniën van den Staat.	2	1			4	7
In een vreemd land.	20	4	13		16	53
Totaal	1123	462	536	2	92	2215

Slechts een derde gedeelte der huwelijken betreft geboren en te Rotterdam; vervolgens trekt de aandacht het naar verhouding grootte aantal in den vreemde geboren mannen, dat met Rotterdamsche vrouwen huwt en eindelijk dat de immigratie niet uit Zuid-Holland, maar uit de overige provincien hier zoo sterk vertegenwoordigd is.

Er huwden hier meerdere in Rotterdam geboren vrouwen dan daar geboren mannen, welk verschil is aangevuld door de elders in het rijk geboren, maar naar verhouding bovenal door de in den vreemde geboren mannen.

Intusschen mag hier niet uit geconcludeerd worden dat de neiging tot het huwelijk sterker is bij de vrouwelijke — dan bij de mannelijke bevolking dezer gemeente.

Er wordt toch gewoonlijk gehuwd ter woonplaats van de vrouw, welke veelal ook hare geboorteplaats is.

De huwelijken van nagenoeg alle in Rotterdam geborene en daar wonende vrouwen zijn dus in deze tabel opgenomen, daarentegen bijna geen huwelijken van de in Rotterdam geboren en daar wonende mannen met elders wonende vrouwen

Om dezelfde reden is ook de volgende tabel, aanwijzende de vorige woonplaats der echtparen, d. i. de woonplaats vòòr het huwelijk op zich zelve niet voldoende.

Op aanvulling van deze leemte is de aandacht gevestigd.

VORIGE WOONPLAATS DER HUWENDEN. DE MAN :

DE VROUW.	in de gemeente	in eene gemeente in de Provincie	in eene gemeente buiten de Provincie.	in de Koloniën van den Staat.	in een vreemd land.	TOTAAL.
In de gemeente . . .	1851	130	109	7	25	2122
In eene gemeente in de Provincie . . .	52					52
In eene gemeente buiten de Provincie. .	30					30
In de Koloniën van den Staat.	11					11
In een vreemd land.						
Totaal	1944	130	109	7	25	2215

De volgende tabellen geven een overzicht van den invloed, welke deze huwelijken op de bewegelijkheid hebben gehad.

NIEUWE WOONPLAATS DER HUWENDEN.

HUWELIJKSKLASSEN.	in de gemeente.	in eene gemeente in de Provincie.	in eene gemeente buiten de Provincie.	in de Koloniën van den Staat.	in een vreemd land.	TOTAAL.
Eerste klasse. (f 35.- huwelijksleges)	29	8	7		7	51
Tweede klasse. (f 20.- huwelijksleges)	162	24	28	7	12	233
Derde klasse. (f 6.- huwelijksleges)	598	38	27		3	666
Overigen (Kosteloze huwelijksvoltrekking).	1212	39	11		3	1265
Totaal.	2001	109	73	7	25	2215

VESTIGING TENGEVOLGE VAN HUWELIJK.

PLAATS VAN HERKOMST.	OUDERDOM DER HUWENDEN.							TOTAAL.	TOTAAL GEMIDDELDE.
	beneden 20 jaar.	20—25 jaar.	25—30 jaar.	30—35 jaar.	35—40 jaar.	40—45 jaar.	45—50 jaar.		
Van instellingen ¹⁾ M.									
» » V.									
Van eene gemeente } M.	1	7	10	10	4			31	45
in de Provincie } V.	2	6	3	3				14	37
Van eene gemeente } M.	1	4	11	3	2	4		25	
buiten de Provincie } V.		6	3		2		1	12	
Van de Koloniën } M.									
van den Staat } V.									
Van een vreemd land M.			3		1			4	5
» » » V.		1						1	
Totaal . . . M.	2	11	24	13	6	4		60	87
» . . . V.	2	13	6	3	2		1	27	

¹⁾ Zie de noot op pag. 490.

VERTREK TENGEVOLGE VAN HUWELIJK.

PLAATS VAN VESTIGING.	OUDERDOM DER HUWENDEN.								TOTAAL.	TOTAAL GEEAAL.
	beneden 20 jaar.	20—25 jaar.	25—30 jaar.	30—35 jaar.	35—40 jaar.	40—45 jaar.	45—50 jaar.	boven 60 jaar.		
In instellingen ¹⁾ . M.										
» » » V.										
In eene gemeente in de Provincie . . . } M.		13	10	3	1				27	135
» » » » » V.	13	44	34	7	7	2	1		108	
In eene gemeente buiten de Provincie } M.		5	3			1			9	75
» » » » » V.	2	30	18	6	5	3	1	1	66	
In de Koloniën van den Staat } M.										8
» » » » » V.		5	1	2					8	
In een vreemd land } M.		2	1						3	27
» » » » » V.	1	11	9	3					24	
Totaal M.		20	14	3	1	1			39	245
» » » » » V.	16	90	62	18	12	5	2	1	206	

De eerste tabel is niet bemoedigend; bijna de helft der in de eerste klasse voltrokken huwelijken heeft vertrek ten gevolge gehad. Wel zal dit verlies eenigermate vergoed zijn door elders gesloten huwelijken van gegoede Rotterdammers, die buiten hunne woonplaats eene vrouw gevonden hebben, maar geen der volgende klassen is naar verhouding zoo ongunstig.

Het getal huwelijken in elke klasse gelijk honderd stellende, blijkt ons dat zijn vertrokken:

in de eerste	klasse	43	huwelijksparen (of enkel man of vrouw)
» » tweede	»	30	» » » » » »
» » derde	»	11	» » » » » »
» » kosteloze	»	4	» » » » » »

Door huwelijken is dus, evenmin als door sterkere vestiging dan vertrek, zooals reeds opgemerkt is, het gemeentelijk vermogen vergroot.

Rotterdam moet die vermeerdering uit eigen hulpbronnen vinden en daarvan nog aan andere gemeenten mededeelen.

De wijze van dat mededeelen blijkt uit de twee andere tabellen, aangevende de vestiging of vertrek na het huwelijk; veel meer vrouwen zijn tengevolge van het huwelijk vertrokken dan ingekomen ook al wordt rekening gehouden met de immi-

¹⁾ Zie de noot op pag. 490.

gratie van vrouwen tengevolge van elders gesloten huwelijken met Rotterdammers.

Zouden wij, die drie tabellen in onderling verband beschouwende, de onderstelling mogen wagen dat die sterke aanvraag naar, om het zoo uit te drukken, vrouwelijk Rotterdamsch huwelijksmateriaal voor een deel toe te schrijven is aan overwegingen van meer stoffelijken aard?

Aannemende dat 1896 een normaal jaar is geweest, en niets verzet zich tegen deze onderstelling, dan maken de in dit opstel gegeven tabellen den indruk dat Rotterdam niet alleen in de naaste omgeving, maar ook buiten de provinciale en rijksgrenzen als een ruim arbeidsveld wordt beschouwd; dat de immigratie geen onmiddellijke materiele welvaart medebrengt, maar ook niet als een bepaalden schadepost moet aangemerkt worden; dat over het algemeen geen kapitaal maar arbeidskracht, veelal van geen hoog gehalte, wordt geïmporteerd.

De weinig storende invloeden, waaraan de arbeid hier blootstaat, en de geregelde ontwikkeling van handel en scheepvaart geven aan die immigratie over het algemeen evenwel gelegenheid om een bestaan te vinden, hoewel niet ruim genoeg om in de gemeenschap bij te dragen.

Deze immigratie levert intusschen aan het Bevolkingsbureau naar verhouding de meeste moeite op; naar arbeid zoekende, vaak van werkring verwisselende, vormt zij het grootste contingent van de 91.745 personen, die verleden jaar binnen de gemeente zijn verhuisd.

De ongedurigheid dezer nieuwelingen vermindert echter geleidelijk en gaat, naarmate zij hunne "zetting" gekregen hebben, tot de meerdere stabiliteit der oudere stadgenooten over.

Zij maken zoo weêr plaats voor nieuwe toestroomingen, welke de gemeente en het Bevolkingsregister doorzwerven!

Rotterdam.

M^r. DE VOOGT.

HET VERLEENEN VAN GELDELIJKE HULP BIJ DEN AANKOOP VAN VEE.

In haar «verslag over de uitkomsten van het onderzoek naar den toestand van den landbouw in Nederland», uitgebracht 4 Juni 1890, klaagt de Landbouwcommissie die bij K. B. van 18 Sept. 1886 N°. 28 was benoemd tot het instellen van dat onderzoek, dat het credietwezen ten platten lande uitermate onbevredigend is. Dit geldt voornamelijk van het personeel crediet, zegt zij, en dringt dit nader aan met deze woorden: «Algemeen is de klacht over gebrek aan kapitaal: gebrek aan kapitaal voor verbeteringen, gebrek aan bedrijfskapitaal, gebrek aan de noodige kas om in tijdelijke behoeften te voorzien. Vandaar weder te weinig vee, onvoldoende bemesting, of wat nog erger is, gedwongen verkoop van producten of vee op onvoor-deelige tijdstippen, zelfs verkoop van mest of werktuigen of het verkoopen van de beste exemplaren van het vee, terwijl elders het gebrek aan contanten de landbouwers afhankelijk maakt van opkoopters of speculanten, die de markt weten te beheerschen.»¹⁾

Moge al, sedert de Landbouwcommissie haar resultaten wereldkundig maakte, veel geschied zijn dat haar thans mis-schien aanleiding zou geven haar oordeel eenigermate te wijzigen, zoo is, wat het speciale punt aangaat waarmede wij ons bezig te houden hebben, — den aankoop van vee —, nog alles wel bij het oude gebleven.

Nieuwsgierig naar den tegenwoordigen toestand van de credietverschaffing voor den veeaanloop, zocht ik voor verschil-

¹⁾ Zie «Uitkomsten van het onderzoek naar den toestand van den Landbouw in Nederland» ingesteld door de commissie voornoemd, deel IV. p. 31 en 33.

lende deelen van ons land inlichtingen bij hen, die ik kon nagaan dat het best van de locale gesteldheid op de hoogte waren; hunne vriendelijke hulp stelde mij in staat mij over dien toestand eenigszins een beeld te vormen, waarbij ik tot de conclusie kwam, dat dit terrein nog schier geheel braak ligt.

Dat er misbruiken bestaan die algemeen verspreid en diep ingeworteld zijn, dat de kleine boer of de boerenarbeider (en op hen heb ik hier voornamelijk het oog) als regel blootgesteld zijn aan de plunderzucht van woekeraars wanneer zij zich een stuk vee willen aanschaffen, is mij noch uit de mij persoonlijk verstrekte inlichtingen noch uit de „Uitkomsten“ gebleken; wel moge men van hier en daar hooren verluiden dat niet alle handel geheel in den haak is en dat meer dan billijk is wordt geprofitteerd van de economische positie van den boer, doch nauwkeurige mededeeling van bepaalde feiten en cijfers die met meerder of minder juistheid in staat zouden kunnen stellen zich over den omvang dier misbruiken een, natuurlijk altijd approximatief, juist oordeel te vormen heb ik niet in de „Uitkomsten“ kunnen vinden; zij werden mij evenmin gegeven in mijn particuliere mededeelingen ¹⁾. Naar mijne meening zit trouwens de mocilijkheid

¹⁾ Men is geneigd, wanneer men van zekere toestanden een ongunstigen indruk verkregen heeft, maar al te vaak naar de feiten die toch de basis van alles behoorden te zijn niet verder te zoeken, indrukken met indrukken te versterken en met een zekere achterdocht hen te ontmoeten die hun oordeel liever opschorten tot de feiten hun licht hebben laten schijnen. Zoo vormt zich vaak de publieke opinie, die weldra onnitroeibaar wordt. Daarom vermijd ik hier opzettelijk den staf te breken over menschen en toestanden.

Dat men daarvoor niet met indrukken volstaan kan, maar juist noodig heeft zoowel naar tijd als naar plaats bepaalde feiten, zoo-veel mogelijk ook quantitatief te benaderen, is een waarheid die op uitnemende wijze in het licht werd gesteld door Dr. G. Schnapper-Arndt «Zur Methodologie sozialer Enquêtes» (Frankfurt 1888) naar aanleiding van de enquête over den woeker op het platte land in Duitschland in 1886 en 1887 ingesteld door den Verein für Socialpolitik. De «Fragebogen», door dien Verein opgesteld — en waarbij die onzer Landbouwcommissie (deel IV. Bijlage B) allergunstigst

niet in het bestaan van voor den boer nadeelige vormen van credietverstrekking, maar hierin dat voor deze behoefte, den aankoop van vee, den boer, althans den kleinen, schier in het geheel geen voorziening — slecht noch goed — wordt geboden. Wel wordt in verschillende streken van het land op verschillende wijzen crediet (in ruimeren zin) verleend voor den veeaankoop, maar behalve dat die vormen niet altijd van dien aard zijn dat algemeene toepassing aanbevelenswaardig zou schijnen, heeft de kleine boer en de arbeider van die hulp toch in den regel nooit profijt.

Waarom dit is toe te schrijven zal van zelf duidelijk worden bij de bespreking dier vormen van credietverstrekking waartoe ik thans overga. Ik zal daarbij gebruik maken van de opgaven voorkomende in de Verslagen over de „typegemeenten“ (Uitkomsten, deel I—III) en van de mij onlangs verstrekte inlichtingen.

De eenvoudigste manier waarop men den boer of zijn arbeider in staat stelt zich vee aan te schaffen dat hij uit eigen middelen niet koopen kan, is natuurlijk het geven van crediet (in engeren zin). Die manier behoeft niet altijd voor hem onvoordeelig te zijn, maar is het toch, voor zoover het mogelijk is achter de voorwaarden van het contract te komen, volgens de eensluidende berichten meestentijds. Ik zeg: voor zoover het mogelijk is achter de voorwaarden te komen; want dergelijke contracten worden vaak met veekoopers en dergelijken gesloten, zelden of nooit met credietinstellingen; en de boer zelf verkeert dan dikwijls in zoodanige omstandigheden dat hij zijn financiële operaties liever niet aan de klok hangt. In de „Uitkomsten“ vond ik ten aanzien der gemeente Voorst ver-

afsteekt — had tot het bewandelen van den slechten weg maar al te veel uitgelokt. De resultaten verdienden dan ook niet — gelijk later door Thiel, den leider der enquête zelf erkend werd (Verhandlungen 1888 p. 45) —, den naam van wetenschappelijk, d. w. z. juist, althans voor hunne juistheid waarborgen verschaffend. Dat dit ook niet beoogd werd, en dat het bij de enquête niet om quantitative vaststelling doch voornamelijk om de kennis der vormen van den woeker te doen was, was een verdediging die Th. weinig kon baten, al was het alleen maar om den aanhef van den Fragebogen.

meld dat daar wel tegen 12 à 13 pCt. crediet gegeven werd. Crediet geven komt o. a. ook voor in Sloten, Berkel en Rodenrijs enz. Veel meer dan „ou dit's" geven die berichten wel niet. Alleen dat men, daargelaten den omvang dier verschijnselen, hun aanwezigheid als bewezen mag aannemen, wordt toegelaten door het feit dat die berichten, als regel ieder over een enkele gemeente loopende, afkomstig zijn van menschen die de toestanden uit eigen aanschouwing kennen.

Bedenklijker wordt deze credietverstrekking wanneer — wat vooral in het voorjaar pleegt te geschieden — vee zogenaamd op boelhuizen wordt gekocht, waarbij dan vaak een zesmaandscrediet gegeven wordt.

Kleinere boeren, aldus schrijft men uit den Bommel (Uitkomsten LXVII, p. 7) bezwijken dikwijls voor de verzoeking om door op dergelijke wijze vee te koopen en à comptant van de hand te zetten, geld op handen te krijgen; en zoo daar als elders is deze operatie slechts een onderdeel van het stelsel van, zooals men het in Zevenbergen uitdrukte „den eenen zak met den anderen te lappen."

Dat hier kwade praktijken niet uit konden blijven, ligt voor de hand. Zoo kwamen in Friesland indertijd die veeboelgoeden veel voor en werd wel, — de verkoopung geschiedde in een herberg — de plechtigheid veel later dan het aangekondigde uur geopend, „opdat, naar men wil," (aldus mijn berichtgever) „de koopers door drankgebruik ietwat opgewonden zouden zijn." Gelukkig schijnen die boeldagen, dank zij de werking der maatschappij van landbouw in die provincie, veel minder voor te komen en daarmee een misbruik gekeerd te zijn dat noodwendig een kanker voor de welvaart moest worden. ¹⁾

¹⁾ In Duitschland meende men dergelijke misbruiken slechts door het ingrijpen der wet te kunnen keeren. Bij de wet van 19 Juni 1893, die een belangrijke uitbreiding geeft aan de toen reeds bestaande maatregelen tegen den woeker, wordt aan § 367 van het Strafwetboek een nieuw N°. toegevoegd, waarbij met geldboete bedreigd wordt «wer den über das Abhalten von öffentlichen Versteigerungen und über das Verabfolgen geistiger Getränke vor und bei öffentlichen Versteigerungen erlassenen Anordnungen zuwiderhandelt.»

Het karakter van winstbejag dragen ook niet zelden die contracten waarbij de boer van den koopman zijn vee op crediet koopt en dan tevens bepaald wordt dat de boer aan zijn credietgever het vee weer zal verkoopen. (Zie b.v. Mij-drecht en vooral Moerendaal.) Niet altijd behoeft dit tot misbruiken aanleiding te geven en men mag zich ook niet verheelen dat in menig geval de veehandelaar, ook al draagt hij niet het risico van het vee, geen onaanzienlijk gevaar loopt van zijn geld nimmer terug te zien, en in den waren zin des woords op hoop moet leven. Doch dáár zal het immoreele der contracten m. i. boven twijfel verheven zijn, waar, gelijk wel in Friesland heet te geschieden, de koopman ten eerste den boer voor 6 maanden tegen 10 pCt. crediet geeft en dan nog op het eind van den termijn eigenmachtig de som bepaalt waarvoor hij het vee terugneemt. Bij dergelijke contracten is de boer aan handen en voeten gebonden: aan een ander verkoopen kan, althans zal hij niet, het vee gaat dus niet ter markt en de eerlijkheid van den veehandelaar is voor hem de eenige bescherming tegen uitplundering. Ook in Zuid-holland schijnt dit zgn. „kooopen op obligatie“ vrij verspreid. Vee dat van markt tot markt is vervoerd, en waarin „de pot zit,“ d. w. z. dat vatbaar is voor ziekte wegens geleden gebrek en ontbering, wordt daar aan den hulpbehoevenden landbouwer op de vermelde voorwaarden verkoocht, en dit is niet zelden aanleiding dat de veehandelaar ten koste van den boer profiteert en deze bij hem in het krijt raakt.

Toe te juichen zijn natuurlijk die gevallen waarin de grondeigenaar aan zijn pachter geld schiet voor den aankoop van vee, mits ook gene de hulp die hij dezen verleent niet doe overslaan in een steun die verzwakt. Menschenkennis en zaakkennis zijn hier onmisbaar om niet in misplaatste of verkeerd aangewende naastenliefde vele belangen te schaden. Doch dat dergelijke hulp, die, verleend door den grondeigenaar, niet zelden ook diens eigen belangen kan dienen, zoo weinig voorkomt, en wel bijna zonder uitzondering geheel achterwege blijft waar zij gevraagd wordt van hem die tot den boer in geenerlei betrekking staat, mag zijn oorzaak wel vinden in het gebrekkige verhaalsrecht dat de wet en de omstandigheden aan den geldschietter op vee geven. Doch over dit punt aanstonds.

Nog op andere wijzen wordt hulp verleend voor de aanschaffing van vee. Zoo even zagen wij den boer schuldenaar worden van een zekere som tegenover den geldschieder en eigenaar van het met dat geld gekochte vee. Doch er zijn ook contracten mogelijk waarbij hij die de hulp verstrekt eigenaar blijft, terwijl de boer enkel houder wordt.

Zeer zeldzaam vond ik hier te lande den vorm van het afbetalingscontract. Bij wijze van uitzondering staat er iets van vermeld in de „Uitkomsten” in het verslag over de gemeente Gulpen (deel III, XCV p. 4). Toch schijnt dit contract in Duitschland veel gebruikt te worden en, is het zooals hieronder blijken zal, de basis waarop naar mijne meening, voor dit onderdeel van het landbouwerediet veel goeds kan worden gedaan. Op zich zelf echter kan niet worden ontkend dat het afbetalingscontract, zuiver als Geschäft opgevat, zeer bezwarend kan zijn voor den boer en hem aan de mogelijkheid van vele onbillijkheden blootstelt.

Andere vormen waaronder de boer aan vee geholpen wordt terwijl de andere partij er eigenaar van blijft, zijn de opstalling en de halfbouw.

De opstalling omvat soms enkel wat het woord zelf aangeeft, soms ook komen er elementen bij die haar maken tot een tusschending tusschen de eigenlijke opstalling en de halfbouw.

De halfbouw komt veel overeen met wat de Duitschers Vieheinstellung of Viehverstellung noemen, een contract met eidelooze variatiën maar dat hierop neerkomt (in den regel althans) dat de boer het vee waarvan hij den halven prijs betaalt, op stal krijgt daardoor recht heeft op de mest en op een deel van de jongen, terwijl de eigenaar van het vee het andere deel der jongen ontvangt, en soms ook de keus heeft om het vee aan den boer te laten en dezen dan te doen betalen hetgeen hij van den prijs nog niet betaalde in verband met de vermeerderde waarde van het vee. Of dit contract den stempel van woeker draagt, hangt geheel van omstandigheden af: in Duitschland wordt er over geklaagd ¹⁾; hier vernam ik weinig klachten, vermoedelijk hierom, omdat 1° de halfbouw, naar

¹⁾ Zie Fassbender: die ländlichen Spar- u. Darlehnskassenvereine 1890, en Bäuerliche Zustände in Deutschland in 1883 uitgegeven

het mij toeschijnt in ons land, niet zoo uitgebreid is, als de Vieheinstelling in die Duitsche streken waar kleine boeren de meerderheid vormen, en 2° bij onze opstalling, naar al mijne opgaven luiden, het risico — «de noed» (nood) zooals men in Friesland zegt — nêerkomt op het hoofd van den eigenaar.

Het volgende schreef mij een mijner vrienden van den Noorderzoom der Veluwe: «Het gebeurt nu en dan dat iemand die geen gelegenheid heeft tot het houden van vee, een of meer beesten bij een ander op stal heeft. Dit zijn dan lieden die geen geld hebben om een beest te koopen, maar zich verbinden het dier te verzorgen en te voederen, waardoor zij de beschikking krijgen over de melk en de mest. Is de koe gust «(drachtig)» ook dan moet degene die het dier op sial heeft, het voeden, maar het kalf is voor hem: worden er twee kalveren geboren, dan is er een voor den eigenaar tenzij

door den Verein für Socialpolitik. Belangrijke mededeelingen zijn ook te vinden in de verslagen der Hessische landwirtschaftliche Genossenschaften», zie bv. bl. 4 en 5 van het verslag over 1891, uitgebracht op het 31° congres te Mainz (Darmstadt Herbst 1892). Ook verschaffen de rapporten in «Wucher auf dem Lande» dat ik hierboven beprak, gegevens al schijnen ook deze hier evenmin als op andere punten volkomen betrouwbaar (zie Schnapper Arndt t. a. p. p. 12, 2° noot). In het rapport over de omstreken van Trier, dat overigens veel aanleiding gegeven heeft tot gegronde kritiek (zie ook Zuns: der Wucher a. d. Lande eine Kritik des Fragebogens enz. Frankf. 1888). — wordt o. a. op bl. 169 en 170 in extenso een contract met de omstandigheden waaronder het gesloten werd, medegedeeld dat op de duidelijkste wijze in het licht stelt hoe nadeelig voor den boer zulke overeenkomsten kunnen werken. en men vraagt zich daarbij alleen nog af of en, zoo ja hoe de boeren er toe komen bij voortdoring zich aan dergelijke contracten te wagen.

Dezelfde wet die ik boven aanhaalde, gaf onder den drang der klachten tegen dezen vorm van handeldrijven, aan § 35 der Gewerbeordnung deze nitbreiding dat voortaan ook «der gewerbsmässige Betrieb der Viehverstellung (Viehacht)», gelijk ook de veehandel in het algemeen, verboden kan worden «wenn Thatsachen vorliegen. welche die Unzuverlässigkeit der Gewerbetreibenden in Bezug auf diesen Gewerbebetrieb darthun.»

Ik deel deze bepaling mede enkel om hare merkwaardigheid, niet omdat ik haar zou durven goedkeuren.

natuurlijk een ander accoord getroffen is. De eigenaar heeft echter altijd het recht het dier te verkoopen; gewoonlijk zal hij daartoe overgaan, wanneer de koe, die als jong beest op stal is gebracht, genoeg in waarde is gestegen om hem in verband met de marktprijzen een behoorlijke winst te geven. Men noemt dit hier: „een koe op half gewin hebben.” Juist dezer dagen kwam mij een geval ter ooren dat iemand den eigenaar gevraagd had het dier terug te nemen, want de schade was meer dan de winst geweest. Dit hangt echter van allerlei wisselende omstandigheden af: goed of slecht grasjaar, duur of goedkoop hooi enz.”

Ongeveer op dezelfde wijze gaat het in sommige streken van Friesland, waar intusschen, — er dit mag ook van andere deelen van Nederland gezegd worden, — ¹⁾ niet zelden de opstalling niet dient om te helpen hem die het dier op stal neemt, doch hem die het geeft. In vele gevallen toch geeft de eigenaar van de koe, wanneer hij geen gelegenheid vindt een stukje land te huren en het beest te laten weiden, zijn vee aan een ander op de stal of in de weide, waarvoor hij natuurlijk betalen moct. ²⁾

Ook in Zuidholland geschiedt wel wat zooeven van de Veluwe gezegd werd. Doch hier is men er niet mede tevreden, omdat de koopman de prijs van zijn dier zelf bepaalt, de meerdere of mindere opbrengst door opstaller en eigenaar gedeeld wordt, en deze laatste zich het recht voorbehoudt het vee ten allen tijde weg te halen zoodat hij den boer in handen heeft. Daarentegen schijnt de opstalling zooals die in Zuidholland bestaat doch, ten gevolge der gewijzigde behandeling van het land en de producten, allengs verdwijnt, die afkeuring niet te verdienen. Dit toch gaat aldus. „Wanneer vaarzen worden opge-

¹⁾ Zie bv. de „Uitkomsten» over Haarlemmermeer: II n°. XLI bl. 11.

²⁾ Voor dit doel aangewend ziet men de opstalling of Vieh-verstelling zich reeds in de 8^e eeuw ontwikkelen. De boeren waren in die tijden verplicht een deel van het vee hunner heeren bij zich te laten overwinteren, hetgeen een der gewichtigste factoren van de ontwikkeling van den veestapel in die dagen schijnt geweest te zijn. Zie Yamamoto, die Rinderzucht Deutschlands 1894 bl. 31.

stald bij bouwboeren, dan krijgen ze alleen stroo tot voedsel waardoor geen groote uitgaven worden geëischt en derhalve een kleine betaling gegeven wordt. Koeien die nog wat melk geven maar spoedig drooggaan en bestemd zijn voor latere vetmesting, krijgen krachtvoeder in lijnkoeken, boonen etc. en dit krachtvoer wordt door den eigenaar vergoed. — De kalfkoeien mits het zijn tijdkoeien (d. w. z. koeien die laat in Maart of in April kalven) staan gelijk met de laatstgenoemde varekoeien. Kalven zij bij den boer af, dan is het kalf voor den greep (d. i. voor den stal, dus voor den boer). Het risico van het afkalven is voor den eigenaar, en, blijft het dier bij hem op stal, dan behoudt hij de melk. Sterft het dier, dan wordt geen stalgeld of slechts een gedeelte daarvan betaald: die regeling staat meestal in verband met de opbrengst van het cadaver." Tot zoover mijn zegsman.

Iets dergelijks als de halfbouw vindt men in Drente met schapen. Deze worden in een soort van huur afgestaan. Is het contract afgelopen, dan krijgt de eigenaar of wel een bepaalde som in handen of wel een deel (b.v. de helft) der jongen, terwijl de huurder een zelfde aantal beesten en van gelijke qualiteit aan den verhuurder moet teruggeven als hij ontving.

Voor al deze laatste vorm, maar ook de eerder genoemde, herinneren aan den *bail à cheptel* ¹⁾, met name voor zoover de schapenhuur in Drente betreft aan den *cheptel de fer*, en wijzen op een gemeenschappelijke afkomst.

Toch bestaat ten onzent de eigenlijke *bail à cheptel* niet. Zooals bekend is onderscheidt de *Code Civil* (art. 1800, v. v.) vier soorten. a. De "*cheptel simple*" laat den verhuurder den eigendom en geeft hem recht op de helft der jongen, terwijl de huurder de andere helft krijgt maar ook, althans

¹⁾ *Cheptel* (spr. *chétel*), ook wel in het oud-fransch: *catel*, *catal*, *chaptel*, *cattel*, is één woord met het Engelsche *cattle*, dus vee, en komt van *capitale* of *captale* (laag Latijn). In vroeger eeuwen was het vee het voornaamste deel van iemands bezittingen. Tacitus schrijft reeds van het vee der Germanen van zijn tijd: «*numero gaudent, eaeque solae et gratissimae opes sunt*» al vindt hij ook dat ze het Romeinsche oog weinig bevredigen, want: «*ne armentis quidem suus honor aut gloria frontis.*» (*Germania* cap. 5.)

bij gedeeltelijk verlies, dit voor de helft draagt, wordende het totale verlies nits buiten de schuld van den huurder, door den verhuurder gedragen. **b.** De *«cheptel à moitié»* is te vergelijken met een commanditaire vennootschap: ieder brengt de helft der beesten in op gemeene wiust en verlies, terwijl degeen die als *«preneur»* optreedt, — men zou hem beheerend vennoot en de andere partij sleeping partner kunnen noemen — het genot van melk en mest heeft, en het recht van den ander beperkt blijft tot de helft der wol en der jongen. **c.** De *«cheptel de fer»* bestaat tusschen verpachter en pachter en zit eigenlijk aan de landpacht vast. De pachter wordt hier evenmin als in het geval sub **a.** eigenaar, maar toch draagt hij het risico der kudde: hij moet een zelfde aantal beesten van gelijke soort op het einde der pacht achterlaten als hij ontving en hij moet bijbetalen wat ontbreekt. Vandaar dat men spreekt van *bêtes de fer*, immers het beslag *«ne peut mourir à son seigneur»*; een spreekwijze die men ten onzent in het *«ijzere vee sterft niet»* en in Duitschland in den Eisern-Viehvertrag terugvindt. ¹⁾ **d.** De *«cheptel improprement dit»*, heeft plaats wanneer een of meer losse beesten worden opgesteld, in welk geval de eigenaar alleen recht verkrijgt op de jongen.

Den oneigenlijken cheptel vindt men ten onzent, zooals gebleken is, wel; ook, bij uitzondering, den cheptel de fer; maar de cheptel simple en die à moitié komen niet voor. Om die reden wilde men in 1838 ten onzent aan een regeling niet aan. Het groote verschil tusschen die beide contracten en wat men ten onzent ziet, ligt vooral in de regeling van het risico, die in ons land nooit op hem die bloot gebruiker is schijnt afgewenteld te worden.

Intusschen, het heet dat ook in Frankrijk de *bail à cheptel* allengs verdwijnt. Men geeft als reden op de beperkende bepalingen die de wet aan dit contract stelt ²⁾.

¹⁾ Het Alg. Pruis. Landrecht I. 21 § 474 V. bepaalde dat de pachter van den hem toebehoorenden inventaris, het vee inclus, het risico draagt, en dat hetzelfde gold, *«wenn der Pächter das Inventarium als eisern übernommen hat.»*

²⁾ Zie Mr. F. S. van Nierop. Europeesch Landbouwerediet. Gids 1885 p. 439.

Marcadé ¹⁾ motiveert die beperkingen der contractvrijheid aldus: „L'état de dénûment et d'ignorance des chepteliers les poussant à souscrire toute espèce de conditions pour obtenir un troupeau par les profits duquel ils espèrent se procurer le pain nécessaire à leur famille, la loi a dû se préoccuper de les protéger contre la rapacité de propriétaires assez inhumains pour spéculer sur leur misère.” Zoo bepaalt bv. de wet, dat hij den cheptel simple in geval van gedeeltelijk verlies beide partijen, in geval van totaal verlies de eigenaar alleen de schade draagt: nu mag niet bepaald worden dat dit totaal verlies door den boer zal gedragen worden. En wat ziet men nu? Dat in geval van gedeeltelijk verlies (bv. door veeziekte) de boer, om zich van zijn aandeel in het verlies te ontslaan, het overgeblevene aan de besmetting blootstelt en zoo de geheele kudde doet ondergaan. Aldus werd het contract te bezwarend voor den eigenaar en raakte, zoo redeneert men, dientengevolge allengs buiten gebruik. Of niet door een andere, wèl door de wet toegelaten regeling van het risico aan den boer de prikkel zou kunnen ontnomen worden tot dergelijke voor den eigenaar schadelijke praktijken, m. a. w. of op de rekening der beschermende bepaling van Art. 1811 wel alles kan geschreven worden wat men er op zou willen brengen, laat ik hier buiten bespreking. Alleen zou men kunnen vragen — ook met het oog op ons land, waar dan toch de wetgever partijen volkomen vrij liet — of het buiten gebruik komen van deze soort van contracten niet in verband kan staan met de, zoowel met betrekking tot den landbouw als tot de middelen van verkeer, gewijzigde economische toestanden.

Ik heb in het bovenstaande getracht zoo getrouw mogelijk weer te geven welke vormen dienen den boer aan vee te helpen waar eigen middelen niet toereiken. Wanneer ik daarbij aan al die vormen niet mijn onverdeelde sympathie schonk, zoo moet dit vooral in die vormen ²⁾ op zich zelf gezocht worden en niet in de misbruiken die in de praktijk zouden bestaan. Zooals ik hierboven reeds zeide, heb ik niet den indruk ver-

¹⁾ Explication du Code Napoléon VI p. 552.

²⁾ Van welke, met uitzondering van het credietgeven, de sociale beteekenis dan ook niet groot is.

kregen alsof inderdaad over misbruiken bij ons onderwerp veel te klagen valt. Alleen zou ik ten aanzien van Limburg een andere meening zijn toegedaan, alwaar ik geloof dat wel vele misbruiken heerschen, hetgeen merkwaardig samenvalt met het oordeel der Landbouwcommissie over die provincie (t. a. p. blz. 33), naar welk oordeel de credietwaardigheid der landbouwers, moge die in het algemeen niet achteruit zijn gegaan, in sommige streken, vooral in Limburg, wel is gedaald. Zoo zouden toch de omvang der misbruiken met de credietwaardigheid van den landbouwer tot elkander staan in omgekeerde reden.

De klachten over de onvoldoendheid der credietmiddelen en de daarvoor niet zelden veroorzaakte schaarschte van vee, houden naar mijne meening dan ook veel meer verband met het achterwege blijven van geschikte vormen van crediet, dan met slechte praktijken, m. a. w. de fout ligt minder in wat gedaan is dan in wat ongedaan bleef.

De boer en ook zijn arbeider heeft behoefte aan vee, al is het maar een enkele koe of een varken, het zij voor eigen gebruik of voor zijn bedrijf. Vermeerdering van levende have, wie zou het voor hen niet een zegen achten? In de „Uitkomsten" vond ik ergens gewezen op den gunstigen toestand der boeren-arbeiders die voor zich en hun gezin een varken mestten; en bovendien, wat zou bij trouwe zorg zulk een klein kapitaaltje, in dat varken vertegenwoordigd, niet een rente kunnen dragen, wanneer — ja wanneer de man dat kapitaaltje maar eens eerst in zijn hok had!

Maar hoe daaraan te komen? Zich persoonlijk wenden tot de menschen in de stad is hem onmogelijk, en de lieden uit zijn omgeving zijn niet genegen of in staat aan zijn wenschen te voldoen. Hoe gaarne menigeen ook misschien zou kunnen en willen helpen, de zaak blijft zooals ze was, en er gebeurt niets.

Nu is op zich zelf het brengen van het geld naar de plaats waar het met vrucht aangewend kan worden, niet zoo groote moeilijkheid. Wanneer andere en werkelijke bezwaren zijn opgeheven, dan ligt in het landbouwbankje of iedere willekeurige vereeniging die als tusschenpersoon wil dienst doen, het ontmoetingspunt tusschen den geldbelegger en den landbouwer.

En die werkelijke bezwaren nu zijn gelegen in de waarborgen die de geldschieder verlangt en recht heeft te verlangen, en die het keuterboertje niet geven kan. Want borgen zal deze wel zelden kunnen geven, of het zijn borgen van dezelfde soliditeit als de zijne; en onderpand heeft de geldschieder in het vee niet, daar immers het met zijn geld gekochte vee eigendom is van den boer en de wet niet toelaat dat het pand blijve in handen van den schuldenaar. De geldschieder kan wel zijn vordering executeeren op het goed van het boertje, maar dan gaat de verpachter nog voor en het is zeer de vraag of bij executie de opbrengst van het boedeltje niet door de executiekosten wordt opgeslokt. En dan, hoe staat men niet bloot aan het gevaar van kwade trouw! Immers kan de boer ongemerkt zijn vee aan een ander verkoopen, d. w. z. quasi-verkoopen en het van dien koper in bruikleen houden, en van dit alles heel deftige akten opmaken — zooals toch menigmaal geschiedt zonder dat men daartegen iets vermag! — dan heeft men niet alleen niets om te executeeren, maar heeft nog bovendien veel kosten voor niets gemaakt en loopt men de kans op een proces tot schadevergoeding!

Inderdaad, wie verwondert er zich over dat de menschen liever hun geld in hun beurs houden dan het aan zooveel gevaren bloot te stellen, ook al cijfert men hun voor hoeveel goed zij er mede zouden kunnen doen?

Maar aan den anderen kant, ware het mogelijk den geldschieder de zekerheid te verschaffen waarop hij recht heeft, dan ware de mogelijkheid geopend zonder al te groote opofferingen, of zelfs ter geldbelegging over het geheele land kleine locale instellingen in het leven te roepen die voor hare omgeving van onberekenbaar nut zouden kunnen zijn.

Dat was het vraagstuk dat ik mij tot taak stelde om op te lossen. De aanleiding daartoe vond ik in een verzoek dat tot mij kwam van een soort van bankje dat te Zetten bestaat en dat onder het bestaande reglement met allerlei moeilijkheden te kampen had en kwade trouw vreesde.

Dit bankje gaat uit van de afdeeling Zetten van het Nederlandsch Werkliedenverbond Patrimonium, een afdeeling die met de krachtige en tevens gezonde hulp van een der meest

geachte ingezetenen der streek, reeds velen tot zegen strekte en dit in steeds ruimer mate belooft te doen.

Deze credietinstelling nu wilde kleine boertjes en arbeiders helpen aan geld opdat zij daarmede een varken zouden koopen om het te mesten ten einde het later met winst te kunnen verkoopen. Zelf had zij tegen matige rente een som van f 1000 opgenomen om daaruit de vraag naar voorschotten te voldoen; en zij smaakte het genoeg te zien dat, hoewel zij slechts in kleinen kring werkte, van haar hulp een gretig gebruik gemaakt werd en zij bijna het geheele jaar door verreweg het grootste deel dier som in kleine voorschotjes van f 10—f 25 had uitstaan. De rente die gevraagd werd was ongeveer 1 pCt. per maand; schijnbaar niet gering, doch waarbij dient in het oog gehouden te worden dat over het geheele kapitaal van f 1000.— een vaste rente moest betaald worden en dat — dit vooral is van belang — het voorschot werd kwijt gescholden wanneer het vee kwam te sterven. Dat men dan ook in die rente geen bezwaar zag, blijkt uit het ruime gebruik hetwelk ik zoeven zeide dat men van de bank maakte.

Toch ging de zaak niet naar wensch. Men had wel in het reglement gezet dat het met het voorschot aangekochte vee het eigendom bleef der bank en dat, wanneer bij den boer meer varkens op het hok stonden en een daarvan kwam te sterven, de bank zou mogen aanwijzen welke van de varkens zij als de hare zou wenschen te beschouwen, — maar men had hooren verluiden dat in rechten met dergelijke bepalingen weinig zou aan te vangen zijn, en hier en daar schenen er voorschotnemers te zijn die rustig de dingen zouden afwachten en geenszins deszins en willens waren hun verplichtingen tegenover de bank na te komen. Het gold hier dus een levensvraag en in den bestaanden toestand moest noodzakelijk wijziging komen.

Het plan dat ik aan die crediet-instelling voorlegde en dat zij geheel overnam, ga ik thans ontwikkelen. Ik doe dit hier ter plaatse omdat ik, zooals ik reeds zeide, van meening ben dat ook elders in dezelfde richting zou kunnen worden gearbeid, en in de hoop dat deze regelen daartoe eene aansporing mogen zijn.

De grondgedachte van het geheele plan is — behoef ik het nog te zeggen? — den geldschieder eigenaar te maken van het vee dat met zijn hulp gekocht wordt.

Wanneer ik hier het woord „geldschieder“ gebruik, is dit dus ook eigenlijk minder juist. Immers tegelijk geldschieder te zijn en eigenaar van hetgeen met het geschoten geld is aangekocht, is niet mogelijk. Volgens art. 1792 B.-W. wordt de geldleener eigenaar van het geschoten geld en daarmede dus ook van het vee dat hij met dat geld koopt, en de geldschieder is gewoon schuldeischer, niet eens gedekt door privilegie; daarom kon het onze Zettensche bank heel weinig baten of ze al in haar reglement schreef dat zij eigenaar zou zijn van het vee met behulp van het voorschot aangekocht.

Maar men kan van den geldschieder voor het vee maken een eigenaar van het vee. En wel op deze wijze. De bank die den boer helpen wil, geeft hem zooveel geld als hij meent noodig te hebben voor den aankoop van bv. een koe of een varken; edoch zij leent hem dit niet, maar stelt het hem ter hand met de opdracht dit geld van haar te besteden voor den aankoop voor haar van het vee te zijner keuze. Heeft de boer het vee gekocht, dan moet hij een verklaring tekenen (strikt noodig is het niet, maar ik zal zoo dadelijk zeggen waarom het beter is), dat hij voor de bank het vee in zijn bezit houdt, totdat hij hetzij in eens hetzij in termijnen heeft afbetaald. Wil de boer verkoopen, dan moet hij daarvoor machtiging vragen van de bank: immers het is haar vee. Verkoopt hij nu, dan is hij haar mandataris of lasthebber en de opbrengst behoort, zoo althans niets naders is bepaald, weer ten volle aan de bank.

Ziedaar in grove trekken het plan dat, naar mijne meening, beter dan gewone geldleening de belangen waarborgt van hem die de boer wil helpen en dus tegelijk eerder tot het verleenen van hulp zal genegen maken, terwijl aan den anderen kant de boer in zijn vrijheid niet binnen enger grenzen wordt beperkt dan eerlijkheid en goede trouw zelf hem stellen.

Waarom? Letten wij daartoe eerst op de positie der bank ¹⁾.

¹⁾ Eenvoudigheidshalve noem ik den «contractant ter eenre» maar bank, hoewel natuurlijk ieder particulier of iedere vereeniging dergelijke contracten sluiten kan. Dat het voornamelijk vereenigingen zullen zijn die aldus hulp verschaffen, ligt in den aard

Wij zagen hoe weinig waarborgen zij als geldschietster heeft. Maar blijft zij eigenaar, dan treedt voor haar geld het vee in de plaats, terwijl ze als geldschietster slechts een ongedekte vordering had zonder eenig recht tegenover het voor haar geld gekochte vee. Betaalt dus de boer per slot van rekening niet, dan heeft zij bij hem op stal staan haar vee dat wel in de meeste gevallen ¹⁾ meer waard zal zijn dan zij er aanvankelijk voor uitgegeven heeft, zoodat zij haar kapitaal met rente terugkrijgt en de rest aan den boer als belooning voor de aan het vee besteede kosten en arbeid kan teruggeven.

Het is waar, wanneer de boer een pachter is, dan is ook dat vee, hoewel het niet zijn vee is, onderworpen aan het voorrecht dat de verpachter als zoodanig heeft. Het klinkt wel zonderling dat een voorwerp dat niet aan den schuldenaar toebehoort en niet uitdrukkelijk voor diens schuld in pand is gegeven, aansprakelijk is voor de schulden van dien man of liever voor een bepaalde soort van zijn schulden. Maar de wet geeft nu eenmaal zulk een onbillijk recht aan den verpachter en laat geen andere hoop over dan dat deze het beneden zijn fatsoen zal achten onder bescherming der wet een derde die hem niets schuldig is aftenemen hetgeen enkel dien derde toekomt ²⁾.

der zaak. Wellicht zou het vooral op den weg der Coöperatieve vereenigingen tot den aankoop van landbouwbenodigdheden liggen ook in deze richting het terrein harer operatiën uit te breiden.

¹⁾ Natuurlijk daling van prijzen daargelaten. Brengt bij verkoop het vee niet eenmaal zooveel op als het gekost heeft, dan lijdt de bank en de boer ook schade. Maar dit is nooit te keeren, terwijl waar de bank enkel geldschietster is, haar positie in dergelijk geval nog ongunstiger is.

²⁾ Men weet hoe de bepaling in de wereld kwam. De Code Civil kende zulk een verstrekkend voorrecht niet. Volgens art. 2102, 1°, overeenkomende met de artt. 1185 4°, 1186—1189 van ons B. W., had de verhuurder alleen een recht op de goederen van den huurder. Slechts bij uitzondering was, naar art. 1753, de onderhuurder binnen bepaalde grenzen aan den verhuurder verbonden en kon deze (C. de Proc. civ. art. 820) ook op des onderhuurders goed in de gehuurde woning beslag leggen; terwijl art. 1813 aan den grondeigenaar het recht gaf aan te grijpen en voor zijns pachters schulden te verkoopen het vee dat door een ander aan dien pachter in huur (cheptel) gegeven was, mits die ander die

Doch hoe dit ook zij, wanneer de bank eigenaar blijft van het vee, dan is ze nooit in slechter conditie dan: wanneer ze enkel geldschietter is, want dan is het vee waarvoor het geld geschoten is, natuurlijk eigendom van den boer en derhalve a fortiori onderworpen aan het voorrecht van den verpachter, die, hoe nauw zijn geweten ook is, er volstrekt geen bezwaar in behoeft te zien zijn voorrang op de opbrengst bij executie te doen gelden.

Wat evenwel het voornaamste voordeel is bij den gewijzigden stand van zaken is, dat de bank nu in veel gevallen den veehouder kan trekken voor den strafrechter en dat dus de bank daarin een waarborg voor de bewaring harer rechten krijgt, dien zij naar burgerlijk recht tegenover den in menig geval weinig solventen arbeider of kleinen boer — en juist voor zulken wordt naar hulp gezocht — vaak mist.

Art. 321 toch van het Wetboek van Strafrecht straft als verduisteraar hem die opzettelijk eenig goed dat geheel of ten

huur niet aan den eigenaar der pachthoeve had beteekend. Maar bij ons was men tijdens het maken der wet bang — en terecht — voor ondergeschoven akten; de huurder zou immers den verpachter die zijn inboedel komt executeeren, een akte van verkoop kunnen voorhouden! En alsof nu dit de oplossing der moeilijkheid was, — een moeilijkheid trouwens die toch niet enkel met betrekking tot den verhuurder maar tot ieder schuldeischer diende opgelost te worden! — schreef men in de wet dat de verhuurder zijn voorrecht kan doen gelden op wat hij bij den huurder vindt, onverschillig wie er de eigenaar van is. Wat den gewonen schuldeischer, die beslag legt onder zijn schuldenaar en daarbij treft het goed van een ander, blootstelt aan een veroordeeling tot schadevergoeding wegens onrechtmatige daad (althans wanneer hij wist dat het niet het goed van zijn schuldenaar was), wordt voor den verhuurder tot wettelijk recht verheven! Ja, hij mag niet alleen ongestraft beslag leggen maar executeeren ook!

Het nieuwe Deutsche Wetboek heeft het privilegie geheel tot de goederen des huurders beperkt (§ 559); zie de Motive II p. 404 v.; in aansluiting, naar aldaar wordt meegedeeld, aan de gevestigde jurisprudentie onder het Pruisische recht, al schijnt deze ook vroeger (zie Stahl's Rechtsphilosophie II p. 381 noot) er toe te hebben overgeheld de minder duidelijke bepalingen van het Pruisische landrecht (I. 21 § 395) uit te breiden in den geest onzer wetgeving.

deele aan een ander toebehoort en dat hij anders dan door misdrijf onder zich heeft, wederrechtelijk zich toeëigent. De straf is gevangenisstraf van ten hoogste 3 jaren of geldboete van ten hoogste f 60.—. Het is duidelijk dat waar de bank voorschotgever is, zij nooit door dat artikel kan beschermd worden, want haar voorschot wordt eigendom van den boer en deze kan met zijn varken, dat hij van zijn geld kocht, doen wat hij wil.

Maar dit kan de boer, die vee van de bank houdt, niet.

Stel dat nu de boer het vee aan een ander verkoopt zonder verlot van de bank, en het van dien ander in bruikleen houdt, — een maar al te dikwijls toegepast middel om crediteuren om de tuin te leiden, — dan zal de bank bij den Officier van Justitie klachte kunnen doen wegens verduistering; immers dat de boer door het stuk vee te verkoopen zich den eigendom daarvan toekende, of, zooals de wet zegt, zich dat toeëigende, en dat hij zulks deed zonder daartoe gerechtigd te zijn en dat hij zich van dit alles wel bewust was, zal wel bij niemand twijfel ontmoeten.

Hetzelfde is het geval wanneer hij het vee eenvoudig verkoopt zonder meer ¹⁾ of het wegschenkt.

¹⁾ «Verkoopt», n.l. in den zin van het dagelijksch leven, niet in den juridischen zin, waarbij men enkel denkt aan het afsluiten van het koopcontract afgescheiden van de levering. Het enkele afsluiten van den koop wordt wel door sommigen (Mr. v. Ittersum in Tijdschr. v. Strafr. V. p. 342, Rechtb. Groningen W. n° 6554) als toeëigening beschouwd, doch, aangenomen zelfs dat voor toeëigening niet meer noodig is dan «een handeling in strijd met den aard van zijn bezit», valt m. i. hieronder het bloote verkoopen niet. Het afsluiten van een contract over een zaak verandert mijn verhouding tot die zaak niet in het minst. Moeilijker wordt het wanneer de houder met de zaak bij zich bv. van den eenen opkoper naar den anderen loopt (zie de vonnissen der Rechtbanken te Amsterdam en 's Gravenhage resp. in W. 6074 en 6918). Hier kwam wel zelfs het contract niet tot stand, laat staan de levering, doch men vergeete niet dat de toeëigening bewezen moet worden en daarvoor zeer zeker de levering na koop afdoende is doch het bewijs dier toeëigening althans der poging daartoe ook kan voortvloeien uit andere daden die men met het

Over verpanden bestaat verschil van meening, doch ik aarzel niet mij aan te sluiten bij de heerschende meening, volgens welke beleening onder omstandigheden waarin men weet niet terug te kunnen betalen, als een daad van toeëigening is te beschouwen. Welk karakter de in pandgeving draagt moet derhalve in ieder afzonderlijk geval onderzocht worden. Wanneer gij bijv. van daag in groote geldverlegenheid verkeerende een stuk van waarde dat uw vriend u toevertrouwd, beleent om aan geld te komen, terwijl gij weet dat gij over een paar dagen, wanneer uw coupons vervallen, ruimschoots in staat zult zijn dat voorwerp weer in te lossen, dan kent gij u zeer zeker den eigendom van dat voorwerp niet toe, al maakt gij ook van de zaak een gebruik waartoe zij u niet gegeven is. Maar wanneer gij bij de beleening weet dat gij vóór het verstrijken van den termijn van inlossing, (als wanneer het goed onherroepelijk eigendom van den pandhouder wordt), niet in staat zult zijn het voorschot terug te betalen, dan bewijst uw handeling in verband met die omstandigheid dat gij niet enkel voor een oogenblik wildet profiteren van de ruilwaarde die dat voorwerp had, maar dat gij die waarde voor goed in uw vermogen hebt overgebracht: m. a. w. dat gij u dat voorwerp hebt toegeëigend. ¹⁾

goed pleegt, uit de wijze waarop men met het goed omgaat. Het zich door levering na koop voor goed ontdaan hebben van het bezit is dus wel één der bewijzen van de plaats gehad hebbende toeëigening, doch niet het uitsluitende.

¹⁾ Zie het arrest van den Hoogen Raad in W. n° 5678. In een zeer belangrijk artikel in het Tijdschr. v. Str. VI p. 38 v.v. verdedigt Mr. H. P. de Wilde de leer dat verpanding van eens anders goed niet is verduistering. Hij toont, geloof ik, zeer terecht aan dat het enkele doen van wat alleen de eigenaar doen mag geen toeëigening is: het vernielen, wegwerpen of verhuren eener zaak maakt den houder niet tot verduisteraar, hoewel de houder met de zaak handelt alsof het zijne eigene ware, en doet wat alleen de eigenaar mag doen. De handeling moet werkelijk dragen het karakter van zich den eigendom der zaak toekennen. Maar dit is onder omstandigheden ook de verpanding, [zeker niet het op aanvraag niet aan den eigenaar restitueeren, gelijk Mr. de W. meent op p. 59]. Dat dan het objectieve element van het misdrijf

Welnu, dit laatste geval zal zich juist meestal voordoen bij diegenen voor wie veebankjes als ik op het oog heb bestemd zijn om te werken: en mocht er al eens een welgestelde boer onder loopen, dan zal, ook al kan het Openbaar Ministerie niet het opzet der toeëigening bewijzen, de bank geen schade lijden, omdat zij met een civiele actie zich recht kan verschaffen.

Nu zal de strafactie op zich zelf aan de bank het haar onttrokken vee niet terugbezorgen: doch indien het vee nog te achterhalen is, heeft zij het recht het vee terug te koopen voor den prijs dien de houder betaald heeft, en indien deze op de terechtzitting als getuige verschijnt, zal met een enkel woord de zaak in het reine gebracht zijn zonder dat zij tot verdere moeilijkheden of zelfs tot een procedure behoeft aanleiding te geven.

In zooverre staat dus reeds de bank die eigenaar blijft in voordeeligere positie dan de geldschieder, want deze heeft zelfs niet dat beperkte vermogen (nl. van het vee te achterhalen). Maar, de groote veiligheid, aan de bank door de strafactie bezorgd, is hierin gelegen, dat zij aan een ieder die haar hulp verlangt, vermag voor te houden dat zij een zoo machtig wapen tot haar beschikking heeft; zoodat wie al in verzoeking mocht zijn oneerlijke handelingen te plegen, zich wel tien maal zal bedenken voor hij aan die booze verleiding het oor leent.

En wanneer dat zoo is, dan blijkt ook dat langs dezen weg

niet tot zijn recht zou komen, zie ik niet in. Werd toch voor de strafbaarheid vereischt dat de eigenaar het voorwerp niet meer kon terugkrijgen, dan ware het wat anders: doch dit gevolg is geen element van het misdrijf. De eenige vraag is hier, even als bij diefstal, wat toeëigening is: dit is het onttrekken aan den eigenaar. Of al met blijvend gevolg, is, ook evenals bij diefstal, onverschillig. Tegenover den dief heeft de eigenaar zeer zeker de revindicatie; toch eigende de dief zich toe. En dat de verpander, door terug te koopen, wanneer hij toevallig daartoe in staat geraakt, en door dan aan den eigenaar te restitueeren zijn daad ongedaan kan maken, is een opmerking die, ware zij juist, ook het misdrijf van diefstal onmogelijk zou maken, omdat de dief nog altijd het voorwerp op zijn plaats kan terugbrengen.

bereikt kan worden wat men langs dien van het eenvoudige voorschot niet bereiken kon. Nu toch heeft men ook een middel tegen hen die men wegens hun onvermogen civielrechtelijk niet bereiken kan. Deze wijze van contracteeren geeft derhalve een sterken waarborg tegen kwade trouw, en maakt bovendien dat men niet gelijk de gewone geldschieder, bevreesd behoeft te zijn met andere schuldeischers de karige opbrengst der executie te moeten deelen, stel al dat er na aftrek der kosten nog iets te verdeelen mocht overblijven. En dus zal men nu eerder menschen bereid vinden die hun geld durven toevertrouwen aan een bank die op dergelijke wijze haar zaken drijft, want bij het gewone voorschot moest zoowel de noodzakelijkheid met andere crediteuren in een schier waardeloos inboedeltje te concurreeren, als de waarschijnlijkheid dat het uit dien hoofde toch nooit tot een executie zou komen, m. a. w. dat het geschoten geld eenvoudig was à fonds perdu, en bovendien nog het gebrek aan bescherming tegen kwade trouw er van afschrikken geld te geven aan een instelling die voor dergelijke bezwaren stond.

Men verschaft dus door de bank eigenaar te laten, haar een alleszins rechtmatige zekerheid, dus ook aan hen met wier geld de bank moet werken, en geeft zodoende aan het kapitaal eene schoone gelegenheid tot de behartiging van belangen die vroeger bij gebrek aan waarborgen onverzorgd bleven. Ook hier blijkt overtuigend hoe de mogelijkheid van een rechtsmiddel tegen den schuldenaar welbezien is in het belang van den schuldenaar zelve!

Het behoeft wel geen betoog dat hetgeen ik over de strafrechtelijke aansprakelijkheid ten aanzien van het met het geld der bank gekochte vee heb opgemerkt, evenzeer van toepassing is op het tot den aankoop daarvan verstrekte geld wanneer de boer die opdracht niet nakomt doch het geld voor andere doeleinden besteedt; ¹⁾ en in gelijke mate op

¹⁾ Wel is van zeer bevoegde zijde volgehouden dat verduistering van geldsommen in de meeste gevallen niet mogelijk is omdat de lastgever bij het overreiken van het geld waarmee zijn last moet worden uitgevoerd, daarvan tegelijk den eigendom overdraagt en de bewaarner volgens het B. W. de bevoegdheid heeft andere

het geld dat de boer voor het met machtiging der bank verkochte vee heeft ontvangen en dat althans voor een deel, aan haar toekomt. Natuurlijk zullen er gevallen mogelijk zijn waarin die strafrechtelijke aansprakelijkheid geen effect sorteert omdat het bewijs niet te leveren is, maar dit neemt niet weg de praeventieve werking der strafbedreiging, en dat is juist een voorname kurk waarop dergelijke veebanken behooren te drijven. Ook dit was anders waar de bank enkel geld schoot. Want ook al bepaalde zij, zooals te Zetten, dat het voorschot opeischbaar werd zoodra de boer het geld niet voor het opgegeven doel besteedde, zoo had zij daarmede toch niets anders dan eene civiele actie, en wat men daaraan heeft waar de Keizer zijn recht verliest, behoef ik werkelijk niet meer te herhalen.

Zien wij thans op de positie van den boer die gebruik maakt van de hulp van de bank, en houden wij daarbij in het oog dat het doel moet zijn hem evenveel vrijheid zoowel ten aanzien der aanschaffing als ten aanzien van den eventueelen verkoop van het vee te geven, als waanneer hij enkel voorschot van de bank had gekregen en dus eigenaar van het vee ware geworden. Wij zullen hem daartoe volgen van af het oogenblik dat hij zich bij de bank aanmeldt totdat hij zich van al zijn verplichtingen heeft gekweten.

De boer begint dan met op zijn verzoek zooveel geld van de bank te krijgen als noodig is voor het vee dat hij koopen wil. Natuurlijk is dit niet altijd van te voren met zekerheid

penningen in de plaats terug te geven, m. a. w. het depôt zich toe te eigenen, zoodat dan van wederrechtelijke toeëigening geen sprake kan zijn (Mr. Simons in T. v. S. III p. 289—307); doch het tegen deze bewering gerichte betoog van Mr. Besier, die m. i. terecht in het enkele mandaat om te betalen geen eigendoms-overdracht ziet en ten aanzien van de bewaargeving de min juiste, intusschen niet enkel door Mr. S. verdedigde opvatting van art. 1751 b B. W. weêrlegt (T. v. S. IV. p. 365—374), komt mij voor het onhoudbare van Mr. S's standpunt overtuigend te hebben aangetoond. Bovendien doet zich m. i. in het contract dat wij thans bezig zijn te beschouwen juist het geval voor, waarin zelfs Mr. S. geen bezwaar heeft verduistering aan te nemen (de uitdrukkelijke reserve van zijn eigendomsrecht door den lastgever).

te bepalen, vooral niet wanneer het vee op de markt gekocht moet worden, maar het zal wel nimmer veel moeite kosten ten naastenbij dit bedrag te bepalen.

Doch, letwel, hij wordt nu niet eigenaar van het geld doch gemachtigde, gemachtigde om voor de bank dat vee aan te koopen, hetwelk vermeld staat in het geschrift dat van het contract gemaakt wordt.

Door hem aldus te laten optreden, wordt op krachtige wijze de verzoeking tegengewerkt om het geld voor andere doeleinden te besteden; het is niet zijn geld dat hij mede naar huis neemt en waarmee hij ter markt gaat, maar het geld van de bank; hij mag het gebruiken, maar alleen voor het aangewezen doel; gebruikt hij het niet daarvoor maar voor andere dingen, dan wordt hij strafrechtelijk aansprakelijk wegens verduistering. Dit was bij het gewone voorschot anders, gelijk wij zagen.

Tevens kan hij door met dit geld vee te koopen, dit vee nooit voor zich zelf verkrijgen maar bezit hij, zoodra als het ware dat geld in vee is veranderd, ook dit vee voor de bank.

En toch heeft hij de vrijheid om naar eigen keuze te koopen, zooals in het contract uitdrukkelijk moet worden gezegd.

Ter zekerheid echter van de bank alsook om den boer niet door een te lang bezit van dat vreemde geld in de verzoeking te brengen er voorloopig iets anders mede te doen, wordt tevens bepaald dat die volmacht binnen zekeren tijd verloopt, zoodat hij op den aangewezen dag het vee moet hebben aangekocht en daarvoor de verklaring hebben geteekend waarvan zoo aanstonds sprake zal zijn, of het geld aan de bank moet hebben teruggegeven. Het spreekt van zelf dat het van omstandigheden afhangt hoe lang die termijn moet genomen worden, doch het verdient aanbeveling dien als regel slechts zeer enkele, desnoods een of twee dagen te laten duren.

Ten einde allerlei omslag te vermijden, verbonden aan de formeele in verzuimstelling wanneer het contract daar niet in voorziet, wordt bepaald dat de boer die het geld niet voor den veeaanloop besteedde, bij het verstrijken van den termijn es ipso in verzuim is.

Dit, als het ware preliminaire, contract kan niet gemist worden: het treedt in de plaats van de geldleening en beoogt hem dezelfde vrijheid te laten alsof hij slechts een voorschot had

ontvangen. Men zou toch kunnen vragen of het niet eenvoudiger ware dat de bank zelf het vee kocht, en niet de boer voor haar als haar lasthebber. Doch het antwoord op die vraag zou zijn dat dit in de meeste gevallen èn voor de bank èn voor den boer te bezwarend en te omslachtig zou zijn; immers zou dan, wanneer het vee ter markt moet gekocht worden, — wat niet eens altijd het geval is, — steeds een bestuurslid der bank tegenwoordig moeten zijn, en verder zal wel in de meeste gevallen de ander zelf willen kiezen.

Heeft nu de boer het vee gekocht, dan gaat hij naar de bank en geeft het geld dat hij mocht overgehouden hebben aan haar terug; hij teekent daarbij tevens eene verklaring dat hij het dan daarin speciaal aangeduide en omschreven vee op de in die verklaring vermelde voorwaarden voor de bank in zijn bezit houdt, terwijl hij ten aanzien van het hem oorspronkelijk ter hand gestelde geld wordt gedéchargeerd.

Het teekenen dier verklaring is noodig om den boer nog eens goed in te scherpen dat hij niet eigenaar van het vee is en dus niet alles mag doen wat aan een eigenaar zou toestaan ¹⁾. Aanvankelijk had ik gemeend dat ter vermijding van omslag hij die verklaring wel bij het oorspronkelijk contract zou kunnen teekenen, m. a. w. dat in één stuk zouden worden opgenomen de machtiging tot den aankoop van vee, de inbezitting van dit vee en de voorwaarden aan dat bezit verbonden; doch zoowel ter voorkoming van chicanes als om ook voor den boer alles weg te nemen wat hem zijn positie minder duidelijk zou kunnen maken, geef ik aan twee contracten de voorkeur. Omslachtiger wordt trouwens de zaak ook niet, want het is volstrekt niet noodig dat de man zijn verklaring gaat teekenen ten kantore van de bank; deze kan immers hare bestuursleden machtigen die verklaringen bij zich aan huis te laten teekenen zoodat de boer gaat naar het lid dat het dichtst in zijn buurt woont.

Nu heeft hij dus het vee. Maar onder welke voorwaarden heeft hij het? En hiermede staan wij voor een paar moeilijke vragen.

¹⁾ Om hem dit nog duidelijker te maken zou het misschien zelfs aanbeveling verdienen, art. 321 van het Wetb. v. Sr. (betreffende de verduistering) onder de contracten af te drukken.

Voor de regeling der voorwaarden hebben wij te letten en op de soort van vee en op het doel waarvoor hij het vee heeft willen hebben.

Wat het laatste aangaat, zoo kan hij het noodig hebben om het te fokken en later met winst te verkoopen of om het te behouden bv. als melkvee. Wordt het nu enkel voor den handel aangekocht, dan is het, strikt genomen, niet noodig dat hij er vóór hij het weder verkoopt, eigenaar van wordt, want als hij behoefte heeft het vee bv. na een maand of tien te verkoopen, dan kan hij, zooals wij straks zullen zien, aan de bank permissie vragen dit voor haar te mogen doen, en hetgeen hij boven zeker bedrag er van maakt, als winst in zijn zak te steken. In het andere geval is zijn doel natuurlijk allengs eigenaar te worden.

Ook, zeide ik, moet gelet worden op de soort van vee. Betreft het toch bv. varkens, dan is de prijs zoo gering dat de bepalingen die bij duurder vee nuttig en noodig zijn, hier tot ongewenschten omslag zouden aanleiding geven.

Al naar zich dus de behoefte doet gevoelen, maakt men van den boer een bruikleener, of laat hem een afbetalingscontract sluiten, welks einddoel is hem eigenaar te maken, terwijl dit met het bruikleencontract niet per se het geval behoefte te zijn.

a. Krijgt hij nu het beest in bruikleen, dan moet worden bepaald hoe lang dit duren zal. Want aan de eene zijde moet de bank niet naar willekeur het dier terug kunnen nemen, en aan de andere zijde moet het niet in de macht van den boer staan de bruikleenverhouding tot in het oneindige te rekken. In dat stuk vee toch steekt een deel van het kapitaal waarmede de bank haar zaken drijft; op een zekeren tijd moet de bank dit dus weer met zekere rente terug ontvangen. Verkoopt nu de boer het met consent van de bank, wanneer het voldoende gefokt is, dan loopt de zaak van zelf. Maar verplicht tot verkoopen is hij niet, en zoo zou hij dus het varken rustig bij zich kunnen houden. Daarom staat in het contract dat de bank op een bepaalden datum het recht heeft het vee terug te nemen, doch tevens dat de boer het recht heeft tegen betaling van een zekere som (zijnde het voor het vee besteede geld vermeerderd met de rente over den tus-

schentijd) ¹⁾, het dier voor zich zelve te koopen, hetzij hij dit doet omdat hij het blijvend houden wil, hetzij omdat hij beter markt wil afwachten. Die datum moet zoo ruim gesteld zijn dat de boer, die het varken kocht om het te verkoopen, vóór de verschijning van dien dag de gelegenheid kan hebben gehad het van de hand te doen. Doch het kan zijn dat die gelegenheid zich nog niet voordeed maar weldra verwacht wordt; uit dien hoofde moet hem het recht gegeven worden op een uitstel van één, desnoods twee maanden, waarvoor hij aan de bank, die gedurende dien tijd haar kapitaal moet missen, een kleine vergoeding geeft, berekend naar de rente die — had men met een zuiver voorschot te doen — over dien tijd betaald zou moeten worden.

Wil hij nu gedurende de bruikleenverhouding het vee verkoopen, dan moet hij, zooals ik zoo even zeide, verlof van de bank hebben. Onder welke voorwaarden zij dit geeft zullen wij zoo aanstonds zien. Eerst moet ons bezig houden het geval **b. de boer krijgt het vee op afbetaling.**

Bij velen staat deze wijze van contracteeren in een slechten reuk. Er zijn streken van Duitschland waar, (naar het oordeel althans door sommigen uitgesproken o. a. op den Verbandstag der Hess. Genossenschaften in 1892), juist dit de vorm is waarin veewoeker gedreven wordt; en al moge op dit gebied in Nederland dit contract nog weinig ingang gevonden hebben, op ander gebied zijn ze bekend genoeg, maar genieten alles behalve ieders sympathie.

En te recht. Degeen die het goed op afbetaling neemt, is aan handen en voeten gebonden overgeleverd aan le bon vouloir van den credietgever.

Op het evengenoemde congres werd o. a. gewezen op den truc dat, waar het vee bv. in 5 termijnen moet worden afbetaald, het altijd (?) zoo wordt geregeld dat de 1^e termijn

¹⁾ Dit verhindert in het minst niet een zuiver bruikleen te zien in het onderhavig contract. Dit toch houdt daardoor niet op «om niet» te zijn, wat art. 1777 B. W. als essentiale van de overeenkomst van bruikleen voorschrijft. Verkiest de boer het varken niet voor zich te koopen, dan neemt de bank het eenvoudig terug, zonder dat de boer voor den tijd dat hij het hield iets aan haar behoeft te betalen.

vervalt op het oogenblik waarop de koe pas aan het melken is en juist gekalfd heeft; de man kan dan niet betalen en de koe komt bij den handelaar terug en daar de boer toch een stuk vee noodig heeft, krijgt hij een ander in ruil. Het volgend jaar gebeurt hetzelfde en zoo komt de man steeds dieper in de schuld.

Doch afgezien van dergelijke slimheden bij het sluiten van het contract, geeft het contract den eigenaar-schuldeischer een wapen in handen waarmede hij diepe wonden kan slaan.

Natuurlijk is een der voordeelen die het contract hem verschafft, dat hij nu een strafrechtelijke vervolging wegens verduistering uitlokken kan wanneer de houder het goed vervreemdt vóór de volledige afbetaling; hierop echter valt geen aanmerking te maken: hier is het geheel van de eerlijkheid van den houder afhankelijk of hij zijn vingers zal branden of niet.

Maar anders staat de zaak, waar afgescheiden van eenige kwade trouw aan de zijde van den houder de richtige nakoming van het contract wordt verhinderd. Zoodra toch de vervallen termijn niet betaald wordt, heeft gelijk in vele dier contracten bepaald wordt, de eigenaar het recht het goed weder tot zich te nemen, zoodat, wanneer bv. alle termijnen op één na betaald zijn, de schuldenaar die niet bij machte is bij de verschijning van dien laatsten termijn terstond te betalen, moet toezien dat men hem het goed, dat bijna zijn eigendom was geworden, uit zijn huis haalt. Ik zeg niet dat ieder schuldeischer bij zulke contracten op zoo woekerachtige wijze gebruik maakt van zijn dusgenaamd recht, en ik weet ook wel dat dergelijke bevoegdheden moeten dienen om den schuldenaar tot regelmatige afbetaling te prikkelen, maar de klachten zijn niet zeldzaam dat op dergelijke wijze de aspirant-eigenaar aan het kortste eind trok. En wanneer men dat recht des schuldeischers dan verdedigt met een beroep op het karakter van huur dat deze contracten dragen, (men spreekt in die contracten dan ook gaarne van verhuurder, en huurtermijnen!), dan vergeet men dat het afbetalingscontract daar al zeer weinig mede gemeen heeft. In de termijnen die iedere maand betaald moeten worden, moge al een klein deel huur zijn, op die huur komt een groote toeslag die een deel is van het kapitaal zelf dat bij gedeelten betaald wordt, en niet de rente er van. De zgn.

huurder betaalt bij iederen termijn dus veel meer dan enkel voor het gebruik, en, moet hij na eenige betalingen gedaan te hebben zonder eenige schadeloosstelling het goed teruggeven eenvoudig omdat hij niet verder betaalt, dan wordt hij op onrechtvaardige wijze benadeeld. Daarom komt het mij ook billijk en rechtvaardig voor dat de Deutsche wet op de afbetalingscontracten van 16 Mei 1894 bepaalt dat wanneer de schuldeischer op grond van het niet nakomen der verplichtingen aan zijde van den schuldenaar, op het contract wil terugkomen, hij aan de andere partij, natuurlijk behoudens zijn recht op vergoeding der schade, moet teruggeven de door haar gedane afbetalingen en dat de contractueele bepaling van het tegendeel nietig is.

Wij missen echter een dergelijke regeling en het is dan ook alleszins begrijpelijk dat bij velen onzer weinig ingenomenheid met deze contracten bestaat. Toch vergete men niet dat ze in goede handen, en met oordeel des onderscheids gebruikt, van onberekenbaar nut kunnen zijn ¹⁾, daar zij de gelegenheid om de oeconomische voordeelen van een zaak te trekken geven aan hen die daartoe anders niet in staat zouden geweest zijn

¹⁾ Wanneer twee hetzelfde doen, dan is dat daarmee nog niet hetzelfde. De waarheid hiervan komt bij ons onderwerp duidelijk aan het licht. Een zelfde contract kan in het eene geval voor den boer zijn ondergang zijn, in het ander zijn voordeel, en veel is hier afhankelijk van de moraliteit der wederpartij.

Op het hiervoren reeds genoemde congres der Hessische landw. Genossenschaften in 1892 werd een feit genoemd dat dienaangaande beter spreekt dan lange betoogen. Vooral in de arme streken der Rijnprovincie werd, naar de mededeeling van Dr. Havenstein (Bonn) op dat congres, steen en been geklaagd over de Vieheinstellung, doch wat men ook probeerde, niets hielp; totdat eindelijk eenige vereenigingen besloten, dezen handel zelf te gaan drijven! «Sie machen, zegt dan Dr. H., das Geschäft nun genau so, wie es früher die Vieheinsteller machten, und die Erfolge die sie dadurch gemacht haben, sind ganz erstaunliche. Der Umsatz beziffert sich in einzelnen Kreisen und zwar in den allerärmsten auf Millionen... Der Vortheil, den früher der Wucherer hatte, fließt also in die Kreiskasse und kommt wieder den einzelnen Mitgliedern zu Gute.»

en die nu uit de vruchten die de zaak oplevert de middelen vinden die zaak tot een eigen bedrijfskapitaal te maken.

En nu kan ik mij juist niet voorstellen dat veebankjes of andere landelijke inrichtingen die van deze contracten gebruik maken, dit zouden doen bezielde door een geest van woeker. Men zal ook zien dat in de uitwerking van het contract alles vermeden is wat dien geest zou kunnen bevorderen.

Ik ben hier genaderd tot de vraag hoe nu de bank de afbetaling regelen en de afbetalingssom vaststellen moet. Bij deze berekening ben ik uitgegaan van de onderstelling dat de bank, trad zij zuiver als geldschietster op, zou berekenen een rente van 1 pCt. per maand. Deze rente is schijnbaar hoog, men zou haar dus ook lager kunnen stellen; alleen, ik heb bij het aannemen van dezen rentevoet gelet op wat feitelijk hier en daar bestond en van het gebruik maken der gelegenheid niet afschrikte, terwijl ik de rente mede zou willen doen strekken ter betaling der verzekering van het vee ¹⁾. Men

¹⁾ Waartoe ik gaarne zou willen dat men hoe langer zoo meer overging. Vooral in de laatste jaren ontwikkelt zich de veeverzekering die vooral voor kleine boeren van het allergrootste belang is, ten onzent sterker. In het jongste Landbouwverslag (1895. 2^e ged. p. 276—321) vonden voor 1892 en 1893 resp. ongeveer 338 en 378 veefondsen vermelding, welke cijfers echter reeds toen niet met de werkelijkheid overeenstemden en nu door een aanmerkelijk hooger cijfer worden overtroffen. Met uitzondering van zeer enkele onderlinge maatschappijen die over een groote uitgestrektheid (3 provinciën of meer) werken, zijn de meeste veefondsen locale vereenigingen, die intusschen zoowel wat de ziekten waartegen alleen, of waartegen niet verzekerd wordt, als wat de premiebetaling en het bedrag der uitkeeringen aangaat, een bonte verscheidenheid vertoonen. Inderdaad schijnen mij de moeilijkheden, aan de veeverzekering meer dan aan die tegen brand eigen, — als welke gelden de groote gevaren voor kwade trouw en van nalatigheid, de moeilijke controle, de bezwaren bij het bepalen der identiteit, en de regeling van den omvang der aansprakelijkheid — het best door onderlinge kleine, locale vereenigingen te overwinnen. Deze toch zijn niet gebonden aan het in dezen zeker niet gevaarlooze agentenstelsel, en zijn door de beperktheid van het terrein in staat een scherpe controle te oefenen, waartoe de aansprakelijkheid voor de verliezen van anderen bij voortduring

moet verder m. i. ook vooral niet bij een eerste proefneming beginnen met de rente die, om de geringheid der benoedigde aankoopgelden toch nooit groote sommen kan belooopen, te laag te stellen, omdat men de rente later gemakkelijker verlagen dan verhoogen kan; terwijl ook op het einde van het jaar aan de deelnemers een zeker deel der winst naar rato der betaalde rente kan worden uitgekeerd.

Welke zijn nu de verplichtingen van den boer die het vee op afbetaling ontving?

Ik stel mij dit nu zoo voor dat hij zijn termijnen bij vooruitbetaling voldoet, m. a. w. dat hij, stel dat het maandelijksche termijnen zijn, zijn recht op het bezit van het vee gedurende een maand ontleent aan het bij het begin dier maand betaald bedrag. De vooruitbetaling verdient hierom boven de nabetaling de voorkeur, omdat men er moeilijkheden mede voorkomt; al de last eener ontbindingsactie wordt er door gemeden; het bezit van iedere maand kan niet beginnen vóór de daarop vallende termijn is betaald, wordt m. a. w. afhankelijk gemaakt van de vervulling eener voorwaarde.

De som nu, die de boer in het geheel moet betalen om het

opwekt. Wanneer zij dan ook met voorzichtigheid de aansprakelijkheid regelen, zooveel mogelijk van ieder lid het geheele beslag verzekeren, nooit de volle doch slechts een deel der getaxeerde waarde uitkeeren, en trachten spoedig een reserve te maken, kunnen zij veel nut om zich verpreiden. Het is waar, hoe kleiner het terrein, hoe grooter het risico, doch hiertegen vermag veel het maken van een zooveel mogelijk uniforme regeling der onderscheidene fondsen, om deze alsdan te organiseeren tot een bond, waardoor de verliezen van ieder fonds voor een deel (bv. $\frac{1}{2}$ of $\frac{1}{3}$) over de andere worden omgeslagen.

Coöperatieve aankoopverenigingen, die op de hier door mij voorgestelde wijze den veeaankoop zouden willen bevorderen, zouden tevens de oprichting dezer veefondsen in de hand kunnen werken. Zij zouden misschien ook het vee bij zich zelve kunnen verzekeren, doch dit zou haar eigen administratie in vele gevallen boven de beschikbare krachten gecompliceerd maken; beter schijnen mij aparte fondsen, waarin dan de veehouder, zoodra hij van het vee eigenaar is geworden, als deelnemer optreedt in de plaats der vereniging die hem het vee op afbetaling verschaftte.

vee in eigendom te verkrijgen hangt natuurlijk af van den duur der afbetaling. Is de duur bv. een tijd van 10 maanden dan moet de afbetalingssom — altijd in de veronderstelling dat men, als het een zuiver voorschot gold, 1 pCt. p. m. zou berekenen — ongeveer 5 pCt. zijn boven het bedrag dat voor den aankoop van het vee is besteed.

Immers laat ons voor een oogenblik aannemen dat inderdaad een voorschot gegeven was dat in 10 maandelijksche termijnen zou afbetaald moeten worden, dan zou dit de volgende berekening geven:

Van het op 1 Januari verleend voorschot van f 100 wordt betaald

op 1 Februari f 10 met 1 pCt. over f 100 = f 11.—

op 1 Maart f 10 " 1 pCt. " f 90 = f 10.90

op 1 April f 10 " 1 pCt. " f 80 = f 10.80

enz.; zoodat op 1 November betaald is f 100 met aan rente f 4.50 welk laatste bedrag men voor de eenvoudigheid naar boven kan afronden tot f 5.—.

Dit op het afbetalingscontract overbrengende, krijgt men een afbetalingssom van f 105 waarvan de maandelijksche termijnen bedragen f 10.50.

Wanneer men het evenwel den boer zoo gemakkelijk mogelijk wil maken, d. w. z. hem zooveel mogelijk de voordeelen wil laten behouden die aan een zuiver voorschot verbonden zijn, waarbij hij wel in de meeste gevallen korter of langer uitstel van betaling van een termijn zal kunnen verkrijgen zonder dat daarmede terstond de geheele schuld opvorderbaar wordt, — dan moet men hem ook hier de gelegenheid geven een enkel maal de betaling van den termijn een maand te verschuiven. Opdat echter de bank hierdoor geen schade lijde, moet zij voor dat uitstel berekenen bv. 1 pCt., wat zij ook zou berekend hebben wanneer zij aan den man een voorschot gegeven had en hij om uitstel was komen vragen. Ook omgekeerd kan men den boer 1 pCt. laten aftrekken voor iedere maand dat hij een termijn vroeger betaalt dan hij moest. Om hem een prikkel tot sparen te geven en tevens het risico der bank te verminderen verdient dit zelfs alleszins aanbeveling.

Edoch, om op het verlenen van uitstel nog even terug te komen, te veel moet men daartoe niet de gelegenheid geven;

de bank moet niet aan het lijntje gehouden worden doordat de boer die bv. nog 9 termijnen van f 10.50 schuldig is, haar alle maanden een sommetje van f 0.94⁵ (1 pCt. van de 9 nog verschuldigde termijnen) komt brengen. Is het uitstel bv. tweemaal verleend, dan moet zij het recht hebben op het contract terug te komen, en het stuk vee tot zich te nemen.

Ten einde nu evenwel te voorkomen de onbillijkheid waarop ik zoo straks wees, dat nl. door de bloote terugneming van het vee zonder eenige restitutie, de bank zich op onredelijke wijze zou verrijken, moet zij althans een deel der betaalde termijnen teruggeven; niet het volle bedrag der betaalde termijnen, want dat zou tot misbruiken aanleiding geven, terwijl het bovendien niet onmogelijk is dat zij, bv. doordat zij op ongelegen tijden met vee blijft zitten, schade lijdt. Om alle gekibbel over het al of niet lijden van schade en over de hoegrootheid daarvan af te snijden, is het daarom het beste vooraf vast te stellen dat, indien de bank het vee terugneemt, bv. de helft of een derde der reeds betaalde termijnen zal worden gerestitueerd.

Nu bestaat echter ook de mogelijkheid dat het vee tusschen-tijds komt te sterven. Het komt mij voor dat het billijk en ook praktischer is dat de bank dan de schade draagt. Zij kan zich trouwens daartegen verzekeren. Doch dan houdt ook van zelf de verplichting tot betaling der verdere termijnen op, en moet alles wat de boer betaald heeft aan hem worden teruggegeven: hierbij wensch ik geen splitsing te maken tusschen de huur en den toeslag welke laatste dient tot de verkrijging van den eigendom, en wensch ik niet dat de bank alleen dien toeslag teruggeeft; want men moet niet vergeten dat, vooral wanneer reeds de meeste termijnen betaald zijn, de arbeid van den boer de waarde van het vee in vele gevallen aanmerkelijk zal hebben verhoogd, en de bank daar dus feitelijk het profijt van trekt. Mocht dit profijt inderdaad zoo groot zijn dat de assurantiepenningen het voor den aankoop besteede bedrag eenigszins belangrijk overschreden, dan geloof ik dat de bank verstandig zou doen ook dit meerdere den man uit te keeren; hiervan een uitdrukkelijke bepaling in het contract op te nemen acht ik echter niet noodig.

Tot verzekering van haar rechten kan de bank bepalen dat

het op de hier omschreven wijze aangekochte vee moet worden gemerkt. Bepaalt zij dit, dan moet zij wanneer zij eventueel verlot geeft het vee te verkoopen, dit weer «vrij» maken.

Het is evenwel niet onmogelijk dat men bij de boeren zelf bezwaren tegen die merking ontmoet, omdat ze min of meer het karakter van wantrouwen draagt: daarom zou men kunnen volstaan met daar de merking te verlangen waar de boer ook vee van zichzelf op stal heeft staan; en in een zoodanig geval is dit verlangen dan ook alleszins gewettigd; terwijl, waar het zulke kleine veehouders betreft die hun vee alleen met behulp van de bank hebben verkregen, het bewijs der verduistering in den regel wel zoo gemakkelijk te leveren zal zijn dat men daarvoor de merking niet noodig heeft. Het is waar, zonder merking raakt men het spoor van het verduisterde vee zeer spoedig kwijt, doch of merking tegenover den derden houder heel veel rechten geeft meen ik te moeten betwijfelen; het zou mij evenwel te ver voeren hierover uit te weiden.

Nog één punt blijft mij in dit verband over om te bespreken. Ik bedoel nl. den verkoop van het vee vóór het oogenblik dat de boer er eigenaar van geworden is. Dit punt is niet zonder belang omdat juist met het oog op dien verkoop het vee in vele gevallen wordt aangeschaft.

Het spreekt van zelf dat de boer voor dien verkoop permissie moet hebben. Men zou kunnen vragen of hij niet tot dien verkoop gemachtigd zou kunnen worden tegelijk met het hem ter hand stellen van het geld voor den aankoop van het vee, althans bij het contract waarbij hij het vee in bruikleen of op afbetaling krijgt. Ik geloof evenwel niet dat dit aanbeveling verdient. Het zou wel niet alle voordeelen opheffen die aan dezen vorm van hulp verbonden zijn, daar toch het vee, zoolang het onverkocht is, blijft het eigendom van de bank en dus — met uitzondering van het voorrecht van den verhuurder (zie bl. 525) — onttrokken is aan het verhaalsrecht van de crediteuren van den boer; maar de groote waarborg dien deze vorm oplevert tegen kwade trouw aan de zijde van den boer zelf, zou er dunkt mij door verdwijnen, omdat deze zou kunnen antwoorden wanneer hem naar het dier gevraagd werd, dat hij het al lang had verkocht daar hij immers door de bank zelf gemachtigd was het te verkoopen.

Daarbij heeft hij de afzonderlijke, latere machtiging, de bank het voordeel gemakkelijker te kunnen weten waar het vee blijft en wat het opbrengt, en kan zij haar voorzorgen nemen dat de koopprijs die de boer ontvangt niet langer dan noodig is in zijn handen blijft. Zoodoende ook is, wanneer hij het geld niet afdraagt, de mogelijkheid van een strafrechtelijke vervolging ter zake van verduistering niet uitgesloten.

Omslachtig is deze afzonderlijke machtiging niet, vooral niet wanneer men ook hier weder bepaalt dat een enkel bestuurslid die machtiging kan nitreiken, en de veehouder dus niet gedwongen is naar het kantoor der bank te gaan. Meestal zal het vee ter markt verkocht worden, en dan kan men voor dien specialen marktdag de machtiging geven, zoodat hij des avonds of het geld of het vee moet toonen. En wordt het dier op stal verkocht, dan geschiedt de levering, in vele gevallen ten minste, toch eerst den volgenden dag, zoodat de veehouder de gelegenheid heeft in dien tusschentijd de machtiging te gaan vragen.

Hiermede heb, naar ik mij vlei, de zaak van alle zijden bezien en geen bezwaren onbesproken gelaten die bij den eersten aanblik zouden kunnen rijzen. Heb ik mijn doel bereikt, dan is de lezer overtuigd van het groote belang der vraag van doelmatiger hulpverschaffing bij den aankoop van vee, en is hij tevens gewonnen voor de hier voorgestelde oplossing. In ieder geval zou het mij eene voldoening zijn, indien deze regelen aanleiding mochten geven de kwestie in welke richting dan ook een schrede nader tot haar oplossing te brengen.

's Gravenhage.

W. H. DE SAVORNIN LOHMAN.

Bijlage.**CONTRACT A.**

tusschen de Vereeniging

en

. van beroep te

ART. 1. De 2^e ondergeteekende verklaart op . . . 18 . . . van de 1^e onderget., de Vereeniging, ontvangen te hebben de som van *f* . . . om daarmede vóór . . . 18 . . . a) voor de Vereeniging te koopen naar zijne, des 2^{en} onderget., keuze.

ART. 2. De 2^e onderget. is zonder nadere in verzuim stelling verplicht op 18 . . . b) het ontvangen bedrag aan de 1^e onderget., die daarvan eigenaar is gebleven te verantwoorden.

Hij verbindt zich daarbij tevens aan de 1^e onderget. nauwkeurig op te geven welk vee hij heeft aangekocht en voor welk bedrag, met teruggave van hetgeen van het in art. 1 genoemd bedrag mocht zijn overgebleven; en daarbij een contract te teekenen houdende de nadere voorwaarden waarop hij dat vee voor de 1^e onderget. onder zich houdt.

Bij gebreke hiervan heeft de 1^e onderget. het recht het aangekochte vee onmiddellijk op te vorderen.

CONTRACT B.

tusschen de Vereeniging

en

. van beroep te

ART. 1. De 2^e onderget. verklaart van af heden onder zich te hebben een, zijnde dit vee voor de 1^e onderget. met haar geld aangekocht en aan haar toebehoorende; waartegenover de 1^e onderget. hem ontslaat van alle verplichtingen voortvloeiende uit het tusschen hen gesloten contract (A) van . . . 18 . . .

ART. 2. Hij verbindt zich voor het gebruik van dit vee en ter verkrijging van den eigendom hiervan, bij vooruitbetaling in 10 maandelijksche termijnen van *f* c), en bij uitstel dezer maandelijksche afbetalingen aan de 1^e onderget. bovendien en zonder dat daartoe eenige in verzuimstelling noodig zij, te vergoeden 1 pCt. p. maand over het nog verschuldigd bedrag.

ART. 3. Wanneer de 2e onderget. 2 achtereenvolgende maanden in gebreke blijft met de afbetaling, heeft de 1e onderget. het recht

a) in te vullen zulk een datum dat de aanvrager één of meer dagen heeft voor den aankoop, zooveel tijd dus als het bestuur in ieder afzonderlijk geval noodig en gewenscht oordeelt.

b) in te vullen den in art. 1 laatstgenoemden datum.

c). Vergelijk hierbij bl. 538, v.v.

het vee terug te nemen onder gehoudenis van teruggave van $\frac{1}{2}$ der reeds betaalde termijnen.

ART. 4. Hij heeft het recht meerdere of alle termijnen tegelijk te betalen, in welk geval hij bij iederen termijn 1 pCt. kan aftrekken voor iedere maand die hij dien termijn te vroeg betaalt.

ART. 5. Het is den 2^{en} onderget. uitdrukkelijk verboden het vee (dat aan de Vereeniging toebehoort) te verkoopen, weg te schenken, te verpanden of in bruikleen te geven. Het vee blijft in geval van faillissement van dien onderget. buiten diens boedel.

De 2^e onderget. is verbonden voor het vee behoorlijk zorg te dragen.

ART. 6. Op het oogenblik dat de laatste termijn is betaald, wordt de 2^e onderget. eigenaar van het vee.

ART. 7. Komt het vee tusschentijds te sterven, dan houdt de verplichting tot betaling der verdere termijnen op en worden, wanneer aan den 2^{en} onderget. geen schuld te wijten is, de reeds betaalde termijnen na aftrek van 3 pCt. aan hem terug gegeven.

ART. 8. De 2^e onderget. is verplicht het bestuur der Vereeniging of zijn leden te allen tijde op zijn erf of land toe te laten, en het vee van wege de 1^e ondergeteekende te laten merken indien dit harerzijds verlangd wordt.

C. MACHTIGING TOT HET VERKOOPEN VAN VEE.

Het bestuur der Vereeniging

machtigt bij deze om voor haar het haar toebehoorend zich onder hem bevindend vee, met name (waarop betrekking heeft het contract B van 18 . . n^o . .) te verkoopen voor een bedrag van f

hetgeen hij zich verbindt aan het bestuur onmiddellijk na den verkoop, immers uiterlijk op . . . 18 . . af te dragen, zullende hij bij het verstrijken van dien termijn zonder nadere in gebreke stelling in verzuim zijn.

Tusschen partijen is overeengekomen dat hetgeen hij, boven het zooëven genoemd bedrag voor het vee ontvangt, niet aan het bestuur behoeft te verantwoorden.

Opmerking. Maakt men van het contract van bruikleen gebruik, dan worden de met de afbetaling in verband staande bepalingen vervangen door de volgende:

De 2^e onderget. houdt het voor de 1^e onderget. aangekochte en aan deze toebehoorend vee in bruikleen tot

Heeft hij niet voor of op dien dag machtiging ontvangen het vee te verkoopen en daaraan gevolg gegeven, en heeft hij evenmin gebruik gemaakt van de hierna te melden bevoegdheid, dan heeft de onderget. het recht het vee terug te nemen of zelf te verkoopen.

De 1° ondergeteekende geeft alsdan aan den 2^{en} onderget. de waarde die op dat oogenblik naar de meening van het bestuur dat vee heeft, of datgene wat het bij verkoop opbrengt; alles evenwel na aftrek van het voor den aankoop besteede geld vermeerderd met zooveel maal 1 pCt. van dit bedrag als er maanden verstrijken tusschen den dag van dit contract en den hierboven genoemden datum.

De 2° onderget. heeft de bevoegdheid het vee van de 1° onderget. af te koopen door betaling van het voor den aankoop besteede geld met zooveel maal 1 pCt. als maanden zijn verlopen tusschen den dag van dit contract en dien waarop hij het vee van de vereeniging afkoopt.

Komt het vee buiten de schuld van den 2^{en} onderget. tusschen-tijds te sterven, dan houdt iedere verplichting zijnerzijds op.»

ECONOMISCHE KRONIEK.

NEDERLANDSCHE FINANCIËN. — DE SUIKER EN DE BESCHERMING. — HET LANDBOUW-
COMITÉ EN BESCHERMENDE RECHTEN. — WERKLOOSHEID TE AMSTERDAM. —
LANDONTGINNING. — DE DUITSCHE MARGARINEWET. — DE ACHT UREN
DER MIJNWERKERS. — EMPLOYERS' LIABILITY.

Nederlandsche financiën. De verschillende nog aanhangige financieele wetten, nl. de successiewet, de wet op het recht van zegel en de regeling der financieele verhouding tusschen Rijk en gemeenten, zijn op 20 Mei door de Eerste Kamer aangenomen, de laatste twee met algemeene stemmen, de eerste met 30 tegen 15 stemmen. Bij deze heeft de Minister van financiën de verklaring afgelegd, dat het Kou. besluit tot vaststelling van den datum van invoering niet zal worden uitgevaardigd, alvorens omtrent de opcenten op het recht van overgang van onroerende goederen bij afzonderlijke wet is beslist. Die verklaring, zeide de Minister, leg ik stellig af in zoodanigen zin dat het niet te betwijfelen is of ook mijn opvolger zal daaraan gebonden zijn.

De Minister stelde zich, ook reeds bij de memorie van antwoord, op het standpunt, dat toen de Tweede Kamer eenmaal beslist had, dat dit recht in de rechte lijn even hoog zou zijn als in de zijlijn, hij geen reden vond zich principieel daartegen te verzetten. Integendeel, hij had daartegen geen bezwaar: alleen zou hij het recht hebben willen stellen op $7\frac{1}{2}$ en niet op $8\frac{1}{2}$ pCt. Over dat verschil stapte hij heen, doch hij had bezwaar tegen de heffing der 38 opcenten, die het recht zou opvoeren tot ongeveer 12 pCt., wat z. i. te hoog was. Daaromtrent, oordeelde hij, was eigenlijk bij de successiewet niet beslist, en alzoo zou hij bij afzonderlijke wet een beslissing uitlokken.

De suiker en de bescherming. De Vereeniging van Beetwortelsuikerfabriekanten klaagt in een adres aan de Tweede

Kamer, dat de nieuwe suikerwetgeving haar industrie aan den rand van den ondergang brengt.

„Reeds bij de behandeling der noodwet en der groote wet in den loop van dit en het vorige jaar, zegt het adres, is van alle zijden gewezen op het gevaar, gelegen in zeer verscherpte wetswijzigingen in Nederland, op hetzelfde oogenblik, dat het buitenland zijn beetwortelsuiker-industrie nog verder ging begunstigen;

„wat destijds op grond dier buitenlandsche begunstiging werd voorspeld, is geschied: de prijzen van beetwortelsuiker zijn gaandeweg gedaald en thans is voor suiker, zoo disponibel als op nieuwe campagne, niet meer te bedingen dan f 10.50;

„ten gevolge der bij de nieuwe wet plotseling sterk verminderde premiën zagen de fabrikanten zich alsnu verplicht den prijs der beetwortelen terug te brengen op f 8.50 nieuwe conditiën, een prijs, die echter aan de industrie niet alleen geen winst laat, maar bij behoud der tegenwoordige wetgeving zelfs beduidend verlies zal opleveren, te meer dewijl door art. 67 der Suikerwet de fabrikanten gehouden waren de productie der afgelopen campagne ad 145 millioen KG. in te krimpen op 100 millioen KG. en de exploitatie-kosten dus dienovereenkomstig zullen stijgen;

„moeten alzoo vele landbouwers de vroeger loonnende bieten-cultuur missen, ook zij, die wegens wisselbouw of andere omstandigheden genoodzaakt zijn bieten te blijven telen, zien thans die schoof geraugschikt onder hun overige niet loonnende producten;

„aan de eene zijde alzoo een grondstof, welke voor verdere verlaging niet vatbaar is en aan den anderen kant een steeds dalende suikerprijs, tot welken het buitenland, dank zijn milde wetsbepalingen, nog met succes werken kan;

„het is duidelijk, dat de beetwortelsuiker-industrie in Nederland, tusschen deze twee vuren geplaatst, binnen korten tijd, indien de binnenlandsche wetgeving ongewijzigd blijft, met uitzondering misschien van een paar fabrieken, wier ligging uitermate gunstig is, onvermijdelijk ten ondergang is gedoemd — dit te eer, dewijl de wet uit kracht van art. 67 telken jare ongunstiger wordt en de marktprijzen van suiker na de bevreddiging van Cuba nog meer kans bieden op verdere daling:

„wat van de verdwijning dier eertijds zoo bloeiende industrie de gevolgen zouden zijn, behoeft adressante u niet te schetsen, waar in uw Kamer door afgevaardigden van naam en van verschillende richting de beetwortelsuiker terecht is genoemd een nationaal belang;

„adressante durft echter vertrouwen, dat uw Kamer door tijdige maatregelen dit onheil zal weten af te wenden en komt daartoe tot u met de dringende bede, om art. 67 der wet van 29 Januari 1897, „Staatsblad“ n°. 63, hetwelk slechts met geringe meerderheid werd aangenomen, bij wet voortgekomen uit het recht van initiatief, eerlang zoodanig te wijzigen, dat de beetwortelsuiker-industrie ook in ons vaderland moge behouden blijven.“

Inmiddels heeft de heer Muller op 21 Mei in de Eerste Kamer een interpellatie tot de regeering gericht over het uitvoerrecht op Javasuiker, dat niettegenstaande de steeds dalende prijzen, daar het product blijft drukken, in tegenstelling met de bescherming die de bietsuiker geniet. Hij vroeg of de regeering bereid was te overwegen, of de actueele prijs van suiker op Java in verband met de bestaande toestanden en vooruitzichten daaromtrent, niet een hernieuwde schorsing gebieden van het uitvoerrecht, en om daartoe alsnog een wetsontwerp aanhangig te maken.

Op grond van verschillende gegevens meende de Minister van Koloniën volkomen verantwoord te zijn om nog niet over te gaan tot den maatregel, door den heer Muller verlangd. Mocht gevaar dreigen voor de suikerindustrie, dan zou hij niet nalaten alsnog een wetsontwerp in te dienen. In den loop zijner rede deelde hij mede, dat hij intusschen over een gewijzigde regeling van het uitvoerrecht, ook op koffie, met de Indische regeering corresponderende was. Een concept-ontwerp was in gereedheid gebracht, maar volledige overeenstemming was nog niet verkregen. De bedoeling van dit concept was het uitvoerrecht te heffen naar de waarde boven zekere limite. Daartoe zou tweemaal in het jaar de aangenomen marktprijs worden bepaald en 6 pCt. geheven worden over wat de suiker meer waard was dan dien limiteprijs.

Het Landbouw-Comité en beschermende rechten. De

commissie uit het Landbouw-Comité betreffende beschermende rechten heeft haar verslag over het al of niet heffen van beschermende rechten op landbouwproducten uitgebracht. Haar meerderheid kwam tot de volgende conclusie:

„Het heffen van invoerrechten op granen zal den landbouw in het algemeen in geen gezonderen toestand brengen, omdat:

a. zoodanige bescherming de energie van den landbouwer in het algemeen zal tegenhouden en slechts aan een klein deel van dien stand kan ten goede komen;

b. het heffen van een invoerrecht op een enkel product (tarwe hem niet voldoende zal kunnen helpen en het bedrijf van den bouwboer in een verkeerde richting zal drijven;

c. het beginsel van bescherming tot meerdere bescherming leidt en dientengevolge niet alleen de landbouw, maar ook andere takken van nijverheid recht daarop kunnen doen gelden;

d. het niet bewezen is, dat de toestanden in protectionistische landen beter zijn dan hier te lande.

In het Landbouwcomité is deze conclusie aangenomen met 28 tegen 15 stemmen.

De commissie in haar geheel nam nog de volgende conclusie, die het landbouw-comité overnam:

„Het is noodig, dat de Regeering de Staatszorg voor den landbouw uitbreidt; gelijkstelling van den landbouw met andere belangen bevordert; middelen van verkeer steunt; proefnemingen tot ontwikkeling van verschillende cultures, als die van vlas, van zaden enz., subsidieert; het landbouwonderwijs bevordert; meerdere proefstations opricht; zuivelconsulenten en landbouwleeraren in meer beperkten kring, dan thans geschiedt, aanstelt; het vervoer van vee, van landbouwvoortbrengselen en landbouwbenodigdheden vergemakkelijkt; de handelsrelatiën op landbouwgebied uitbreidt; knoeierijen van voedingsmiddelen, allereest door wijziging der boterwet, tegengaat; enz.”

Een derde conclusie luidende: „Afschaffing van accijnzen op suiker, vleesch, zout en andere belemmeringen voor binnenlandsehe producten tegenover die van het buitenland is gewenscht.

„Zoolang dit niet kan geschieden, wordt het noodig geacht, dat herziening der tarieven geschiedt, omdat in sommige gevallen de Nederlandsche producten achterstaan bij de buitenlanders en een gelijkstelling als billijk mag worden beschouwd.”

De leden dr. G. W. Bruinsma, J. K. Rienks, J. J. van Weel, jhr. A. Michiels van Kessenich, A. van Leeuwen konden zich niet vereenigen met de conclusie I en hebben in een afzonderlijke nota hun afwijkende meening ontwikkeld en goedgekeurd het voorstel van een hunner medeleden, luidende: „Een invoerrecht op tarwe (en tarwemeel) is wenschelijk en wel in den vorm van een schaalrecht, waardoor de prijs van een hectoliter tarwe wordt gebracht op een minimum bedrag van f 7.50.“

De heer J. Rinkes Borger, die eveneens niet met conclusie I meeding, doch evenmin alle beweringen van deze 5 heeren onderschreef, zegt aan het slot van een door hem ingediende nota, dat er, met het oog op den treurigen toestand van den landbouw, z. i. niets anders overblijft dan te doen, wat andere Staten doen, nl. den landbouw tijdelijk kunstmatig beschermen, waarbij hij geen termen vond om zich tot tarwe alleen te bepalen.

Nog heeft het landbouw-comité beraadslaagd over het vraagstuk van de centralisatie der landbouwaangelegenheden bij de regeering. Het debat had het volgende resultaat. Het voorstel van den heer Mansholt, de wenschelijkheid van een Ministerie uitsluitend voor landbouw, uitsprekende, werd met 22 tegen 18 stemmen verworpen. Vervolgens verklaarde het Comité zich met groote meerderheid, 34 tegen 4 stemmen, voor de instelling van een Ministerie van Landbouw en Nijverheid met een officieele vertegenwoordiging van den landbouw daarenevens.

Een ander voorstel tot oprichting eener afdeling aan een der Ministeriën verviel hiermede.

Werkloosheid te Amsterdam. De commissie, dezen winter bij besluit van den Raad van Amsterdam benoemd om advies uit te brengen omtrent maatregelen ter beperking van de gedwongen werkloosheid en tot leniging van den nood, die van werkloosheid het gevolg is, heeft een rapport uitgebracht, waarvan wel het merkwaardigste dat is, dat zij omtrent den eigenlijken omvang der werkloosheid nagenoeg niets is te weten gekomen, ook door gebrek aan medewerking van belanghebbenden, en dat zij ook geen eigenlijke voorstellen speciaal

tot leniging van dezen nood heeft weten te doen. De commissie stelt daarom voor een algemeene enquête in te stellen en die aan te vangen bij de bouwvakken. Zij geeft als voorbeeld in overweging de volgende vragen te stellen:

I. Op welke wijze worden de werklieden in het vak te werk gesteld? Vaste en losse werklieden? Worden vaste werklieden 's winters geregeld aan het werk gehouden? Heeft de inrichting van bestekken en wijze van aanbesteding invloed op het aan het werk houden gedurende den winter?

II. Wat is de loonstandaard in het vak?

Wordt die algemeen aangehouden? In hoever wordt daarvan direct of indirect afgeweken bv. door gebruik van jongens en halfbekwame werklieden en door uitbesteding aan huiswerkers?

Welken invloed heeft het stukwerk op het loon?

III. Hoe zijn de loonverhoudingen tusschen Amsterdam, de omliggende steden en het platteland?

Is er geregelde toevloed van ambachtslieden naar Amsterdam?

Zoo ja hoe is de verhouding tusschen bekwame en halfbekwame werklieden en jongens? Is die toevloed vermeerderd door verhooging van den loonstandaard in Amsterdam?

Vertrekken werklieden van het platteland weder des winters?

Wordt veel heel of halfgemaakt werk van buiten ingevoerd?

Oorzaak daarvan lage loonstandaard buiten de gemeente? Of zijn er andere oorzaken als korte levertijd in bestekken?

IV. Hoe is de verhouding der ambachtslieden tot arbeid buiten hun ambacht?

Hebben vele werklieden in het vak winterverdiensten uit werk buiten het vak? Worden in den drukken tijd halfbekwame werklieden met andere hoofdbezigheid tijdelijk aan het werk gesteld? Zoo ja, hoe is het met hun bekwaamheid?

V. Hoe is het met de organisatie in het vak? Bestaan er in het vak reeds vereenigingen? Wat is voornamelijk haar doel? Nemen zij maatregelen tegen werkloosheid en haar gevolgen?

B. en W. verklaren zich bereid tot zoodanig onderzoek mede te werken. Zij achten het 't best dat dit rechtstreeks door 't gemeentebestuur werd ter hand genomen. Het voor-nemen bestaat na ingewonnen advies der commissie van bij-stand voor de statistiek omtrent de wijze van uitvoering, bij den gemeenteraad voorstellen in dien zin aanhangig te maken.

Landontginning. In de „Staats-Courant“ van 8 Mei jl. zijn de statuten openbaar gemaakt van de Naamlooze Vennootschap „Landontginning“. Het doel der Vennootschap wordt in art. 1 aldus vermeld: „Het in cultuur brengen en exploiteeren van onroerende goederen, alsmede alles wat daarmee in verband staat.“

Het kapitaal wordt vastgesteld op f 20.000. Als directeur treedt op Mr. A. Kerdijk, als commissarissen Mrs. H. L. Drucker, A. F. K. Hartogh en M. J. Pijnappel. Verder blijkt, dat van de 13 aandeelhouders 8 leden der Tweede Kamer zijn en dat: „ingeval van winst de algemeene vergadering bepaalt of een dividend zal worden uitgekeerd en tot welk bedrag.“

Men heeft hier te doen met een proefneming, en wel met een onderneming, die geen winst beoogt, maar een sociaal doel heeft.

Het „Hbld.“ heeft inlichtingen omtrent deze onderneming ingewonnen en deelt eenige nadere bijzonderheden mede, waaraan wij het volgende ontleenen.

In de maand Augustus jl. bezocht de heer Kerdijk enkele streken van „arm Friesland“; onder andere het bekende „België“ en aangrenzende buurten in het oostelijk gedeelte van de gemeente Schoterland. Hij keeg den indruk, dat daar een bevolking woont, die — ofschoon voor het meerendeel, doordat de veengrond is opgeraakt, zeer verarmd en een schier onbeschrijflijk droevig bestaan leidend — daarom toch niet gedemoraliseerd is; die niets liever wenscht dan te werken, maar niet genoegzaam werk vindt, en die wederom een flinke en betrekkelijk welvarende arbeidersbevolking zou kunnen worden, indien slechts in de behoefte aan werk werd voorzien.

Op grond van deskundige adviezen kreeg de heer Kerdijk de overtuiging, dat hier de elementen aanwezig zijn voor een proefneming tot ontginning met goede kans van slagen en riep hij de medewerking in van eenige zijner mede-Kamerleden en anderen. En wel op de volgende grondslagen:

„De proefneming zou pl. m. 10 HA. grond omvatten, in cultuur te brengen en gedurende ten minste twee of drie jaren te exploiteeren voor rekening van een op te richten vennootschap. Daarna zou te beslissen zijn, of met die exploitatie voor eigen rekening ware voort te gaan, dan wel of de grond te parcellleeren ware in stukken van omstreeks 1 HA., elk te

voorzien van een eenvoudige maar deugdelijke arbeiderswoning met stal en bergruimte en vervolgens te verpachten. De heeren Löhnis en Lovink (die den toestand onderzocht hebben) waren ook van gevoelen, dat men voor die keus te rade zou moeten gaan met voorloopige ervaring; dat trouwens ten deele het eene en ten deele het andere zou kunnen geschieden; en dat eindelijk ook de wederverkoop van den grond niet behoeft te zijn uitgesloten.

„Terwijl bij eigen exploitatie elke hectare een kapitaal eischt van pl. m. f 800, zou een woning met toebehooren f 700 à 800 vorderen en zou bovendien op ten hoogste f 150 als voorschot voor een koe gerekend moeten worden. De raadslieden ter plaatse verklaren met klein, dat, buiten 3 pCt. voor het bedoelde voorschot, voor een hectare grond met woning een pacht van f 50 's jaars terstond zonder bezwaar te bedingen is van degelijke en betrouwbare arbeiders.

„Met het oog op het mogelijk vereischte maximum zou dus voor 10 HA. het kapitaal op f 17.500 moeten worden gesteld. Aangezien echter de aangegeven oppervlakte wellicht, bij zich voordoende gelegenheid tot aankoop, dient te worden overschreden, zou het te brengen zijn op f 20.000, te verdeelen in aandelen van f 1000. Stellig zouden deze niet inéens moeten worden volgestort; en bij de onzekerheid, of men tot den bouw van woningen zal overgaan, is het zelfs de vraag, of het ooit tot volstorting komen zal.

„De uitvoering, het toezicht en de administratie waren twee ter plaatse bekende personen bereid, in het belang van de bevolking, op zich te nemen voor een zeer matige vergoeding; zij zullen, voor zoover noodig, gebruik maken van de wetenschappelijke voorlichting van den eerlang te benoemen Rijkslandbouwleeraar in de provincie Friesland...

„De bedoeling is, dat sommige werkzaamheden, waarvoor de ploeg gebezigd zou kunnen worden, in handenarbeid zullen worden verricht. In zóoverre zal dus niet zuiver oeconomisch gehandeld, maar vermeerdering van werk gezocht worden. Doch overigens zal, èn wat de keuze van arbeiders betreft èn in verdere opzichten, op den voorgrond staan ten doel, om met de daad te ervaren, wat bij wijze van geldbelegging tevens ten bate van de bevolking kan worden gedaan.”

Uit het bovenstaande blijkt dus, dat de vennootschap een proefneming beoogt, zooals ook elders in Friesland, o. a. door den heer P. W. Janssen van Amsterdam, reeds geschiedt.

Tevens wil men echter de ervaring opdoen, of het in cultuur brengen ook voordeel kan opleveren voor den kapitalist, deels in een matige reute, deels in waardevermeerdering van den grond.

Reeds is bij voorbaat eenige grond aangekocht en in den afgeloopen winter ontgonnen. Zoo zijn thans reeds 3 HA. bepoot; in den aanvang waren 13 arbeiders daarmede bezig, thans 40.

De duitsche margarinewet. In de nieuwe margarinewet heeft de duitsche Rijksdag in strijd met de besluiten der commissie, met 142 tegen 100 stemmen de bepaling hersteld, dat in steden boven de 5000 inwoners margarine en boter niet in dezelfde winkelruimte mogen verkocht worden. Een voorstel om de „Anzeigepflicht“ die aan de fabrikanten en slijters van margarine, margarinekaas en kunstboter wordt opgelegd, ook tot de boterhandelaars uit te strekken, werd verworpen.

De acht uren der mijnwerkers. Voor de vierde maal is in 't Engelsche Lagerhuis het wetsontwerp om voor de mijnwerkers den wettelijken arbeidsdag van 8 uren vast te stellen, gevallen.

In 1893 en 1894 was het in tweede lezing aangenomen, doch bracht het 't niet tot een derde lezing. Ditmaal is de tweede lezing met 227 tegen 186 stemmen verworpen. Van de mijnwerkers zelve blijven Durham en Northumberland hun verzet handhaven. De uitweg van local option werd ditmaal niet aanbevolen.

Employers' Liability. Eindelijk heeft de engelsche regering een nieuwe Employers' Liability Bill ingediend. Men herinnert zich, dat de maatregel der vorige regering gestruikeld is over de quaestie van het contracting out, welke vrijheid het Lagerhuis wilde uitsluiten, uit vrees dat de werkmán tot minder gunstige voorwaarden zou worden overgehaald, maar die het Hoogerhuis niet wilde laten varen.

In het nieuwe wetsontwerp is contracting out behouden,

doch met dien verstande, dat die bevoegdheid alleen zou bestaan als de voorwaarden beter waren, dan die volgens de wet, ter beoordeeling van den Registrar of friendly societies. Het beginsel der wet is overigens, dat, waar iemand onder zijn eigen verantwoordelijkheid en voor zijn eigen voordeel een bedrijf exploiteert waaruit gevaren ontstaan voor anderen, hij burgerrechtelijk aansprakelijk moet zijn voor de gevolgen. Intusschen is de wet maar toepasselijk verklaard op bepaald aangewezen bedrijven, nl. spoorwegen, fabrieken, mijnen, steengroeven en machinerieën, verder dokken, werven, kaden en pakhuizen, speciaal niet werkplaatsen (workshops), schepen en huiselijke diensten. Bij een ongeval begint de verplichte betaling na twee weken. Bij dood (als er erfgenamen zijn) of totale ongeschiktheid tot werken moet driemaal het jaarloon betaald worden, of minstens 150 pd. st., hoogstens 300 pd. st., en bij tijdelijke ongeschiktheid de helft van het weekloon tot een maximum van 1 pd. st. per week. Geschillen moeten beslecht worden niet door den rechter maar door arbitrage-commissies en waar die ontbreken, door een scheidsrechter op Staatskosten.

De grootste grieven tegen het wetsontwerp, die zich zoowel van de ministerieele als van de liberale zijde openbaarden, waren dat het stelsel op beperkte schaal zal werken en dat de doctrine van common employment onaangetast blijft. Wat de eerste grief betreft, verklaarde Sir Matthew White Ridley bij de tweede lezing, dat 6 miljoen werklieden onder de wet zouden vallen en 7 miljoen daarbuiten, onder welke laatste 2 miljoen in werkplaatsen en 2.300.000 in huiselijke diensten. Men moest op dit gebied stap voor stap vooruitgaan. Overigens was de regeering bereid na te gaan of bijv. het bouwvak in de wet opgenomen kon worden. Tegen opneming van de zeevaart was bezwaar. Wat de leer van common employment betreft, schijnt de zaak zoo te staan. Naast deze wet, die niet den naam draagt van Employers' Liability Amendment Act, maar van Workmen's Compensation for Accidents Act blijft bestaan de Employers' Liability Act, die uitgaat van het beginsel, dat de werkmán den werkgever kan aanspreken wegens schade door wilful and wrongful act or default van hemzelf of

iemand die onder hem gezag uitoefent. Naar deze wet staat de werkman machteloos als het leed hem overkomt door schuld van zijn medewerkman: dit is de leer van common employment, die nu met de nieuwe wet zal ehandhaafd blijven voor alle bedrijven, die niet onder haar heerschappij vallen. Volgens verschillende sprekers eischt dit stelsel ernstig herziening en de regeering verklaarde zich ten slotte niet ongenegen, als men bruikbare amendementen aanbood, te zien wat eraan te doen.

Nog was een bezwaar van velen, dat de wet geen bepalingen bevat ter voorkoming van ongevallen, ja, maatregelen in die richting volstrekt niet in de hand werkt.

De tweede lezing ondervond ten slotte geen ernstig verzet. Een deel der liberale pers ging hevig te keer, maar in 't Lagerhuis oordeelden de liberalen blijkbaar, dat een half ei beter is dan een ledige dop. En zoo is het wetsontwerp bij de derde lezing, die in 't begin dezer maand plaats vond, zonder belangrijke wijziging tot stand gekomen. De arbeiders trouwens bleken tamelijk ingenomen met het ontwerp als eerste stap en hadden niet zooveel bezwaar tegen de bevoegdheid van 't contracting out als bij het op een ander beginsel berustend ontwerp-Asquith. Een amendement om die bevoegdheid eruit te lichten is verworpen. Van een herziening ten aanzien der leer van common employment kwam niets. De eenige belangrijke wijzigingen, die werden aangenomen waren: die om onder heerschappij der wet te brengen wasscherijen, door stoom, water of mechanische kracht gedreven en bouwwerken van meer dan 30 voet hoog, als daarbij steigers of krachtwerktuigen gebruikt worden; die om den patroon ook voor onderaannemers aansprakelijk te stellen en die om de bevoegdheid open te laten in plaats van wekelijksche betalingen een som in eens te geven.

HANDELSKRONIEK.

NIEUWE BOTERWET IN FRANKRIJK. — CONSULAIRE VERSLAGEN. ATHENE, RIO DE
JANEIRO. — HANDELSBEWEGING DER ARGENTIJSCHRE REPUBLIEK. — HANDELS-
BEWEGING VAN ZWITSBELAND — PATENTAAVVRAGEN IN ENGELAND. — DE
INKOMSTEN VAN HET KEIZER WILHELM-KANAAL. — VERKEER DOOR
HET SUEZ-KANAAL.

Nieuwe boterwet in Frankrijk. In Frankrijk is 16 April 1897 een nieuwe wet afgekondigd behelzende zeer strenge bepalingen op de bereiding van en den handel in natuur- en kunstboter.

Volgens de bepalingen dier wet, die op dringen der landbouwers is aangenomen, zullen de fabrikage van en de handel in beide producten streng gescheiden moeten blijven. Daartoe was in de eerste plaats noodig eene wettelijke definitie wat boter, en wat margarine is. Ten dien einde verbiedt het eerste artikel der wet: *«désigner, exposer, mettre en vente ou vendre, importer ou exporter, sous le nom de beurre, avec ou sans qualificatif, tout produit qui n'est pas exclusivement fait avec du lait ou de la crème provenant du lait ou avec l'un et l'autre, avec ou sans sel, avec ou sans colorant»*. Voorts noemt de wet margarine: *«toutes les substances alimentaires autres que le beurre, quelles que soient leur origine, leur provenance, qui présentent l'aspect du beurre et sont préparés pour le même usage que le dernier produit.»* Die margarine mag niet, hoe ook, gekleurd zijn.

Boterfabrikanten mogen geen margarine fabricceeren noch hebben, evenmin als handelaren in boter. Inspecteurs hebben het recht de fabrieken of winkels, waar boter verkocht wordt,

binnen te treden en monsters van de voorhanden waar te nemen.

De fabrikanten van margarine zullen daarvan van te voren aangifte moeten doen. Alle plaatsen waar margarine wordt gefabriceerd, bewaard, of verkocht, moeten in letters van minstens 30 centimeters het opschrift dragen: *«fabrique, dépôt ou débit de margarine ou d'oléo margarine.*

Margarinefabrieken zullen staan onder toezicht van door de Regeering te benoemen inspecteurs, wier tractement zal komen ten laste der fabrieken.

Margarine mag niet vervoerd worden dan in vaten, kisten enz., die alle aan zijden het woord margarine of oleo margarine dragen. In den groothandel zal daarop ook in duidelijke letters naam en adres van den fabrikant moeten staan.

In de winkels mag margarine niet verkocht worden dan in kubussen, op een der zijden eveneens een der beide genoemde woorden dragende en gewikkeld in omslagen, waarop dezelfde woorden alsmede naam en adres van den verkooper. Bij verkoop in kleinere hoeveelheden moeten deze ook gewikkeld worden in omslagen voorzien van dezelfde aanduidingen.

Op de markt mag margarine alleen verkocht worden op plaatsen, die daarvoor speciaal door de gemeentebesturen zullen worden aangewezen. De margarine die verkocht wordt mag niet meer dan 10 pCt. boter bevatten.

Consulaire Verslagen. Athene (16). De Consul-Generaal te Athene schrijft in zijn overzicht van den handel van Griekenland in het 3^e kwartaal 1896 dat de ruilhandel van dit land met Nederland in den laatsten tijd zeer in bloei is toegenomen. De invoer toont zeer bevredigende cijfers, terwijl de uitvoer bij den dag eene grootere beteekenis aanneemt, die in Griekenland op hoogen prijs wordt gesteld. Hij schrijft dit voornamelijk toe aan het feit dat, terwijl Frankrijk en Rusland door hooge tarieven de invoeren belemmeren, de goederen hier vrij kunnen binnen komen. De invoer in Griekenland van Hollandsche nijverheids-artikelen ondervindt scherpe concurrentie van de Duitsche en Belgische

fabrikaten. Toch zijn de Nederlandsche importzaken niet teruggegaan, niettegenstaande volgens het verslag de Duitsche en Belgische huizen, die zich door den vooruitgang der betrekkingen met Holland bedreigd zien, geen bezwaar zien tot inwilliging van aanzienlijke prijsreductien en tot betalingsconditien, wisselend tusschen zes en acht maanden verval tijd. De consul meent dan ook dat het niet kan uitblijven dat de aldus tot stand gekomen transactien vroeg of laat moeten instorten, eene crisis te weeg brengende, waaruit koopers en verkoopers niet dan met groote schade zullen geraken. De politieke gebeurtenissen in het Oosten in de laatste maanden zullen de kansen daarop zeker niet verminderen.

Rio de Janeiro. De Consul-Generaal te Rio Janeiro geeft in n° 21 der Consulaire Verslagen een verslag over 1893, '94 en '95. Het meest kenmerkende, dat de handelstoestand in die jaren aanbod, wordt genoemd de gewichtige verandering welke de importhandel onderging. Afgeschrikt door de voortdurende schommelingen van den voortdurend dalenden wisselkoers, zoowel als door de meer en meer veldwinnende protectionistische politiek, die den invoer steeds met hooger rechten belastte, trachtten de groote importhuizen hunne voorraden te beperken en voerden zij slechts zooveel in om aan de behoeften van eenige weken te kunnen voldoen. Het gevolg daarvan was dat de tusschenhandel zich direkt met de buitenlandsche huizen in verbinding stelde, en de bestellingen deed zooals de onmiddelijke verbruiker die behoefde.

Voorts wijst de consul ook op de aanmerkelijke toeneming van den invoer van artikelen van eerste levensbehoefden, die alle door Brazilië niet alleen behoorden voortgebracht, doch zelfs uitgevoerd te worden, zooals rijst, zwarte boonen, mais, gedroogd vleesch, enz. Als reden daarvan wordt opgegeven de slechte toestand van de communicatiemiddelen met het binnenland. Wanneer, althans in de nabij de kust gelegen Staten, alwaar het spoorwegnet zich dagelijks uitbreidt de landbouw op meer rationeele wijze werd gedreven, zou, meent de consul, de invoer dier artikelen al spoedig in uitvoer kunnen veranderen.

De statistieken, die het verslag geeft, loopen niet verder dan 1895. De consul der Vereenigde Staten van Noord-Amerika

aldaar geeft voor 1896 de volgende cijfers voor den uitvoer van koffie.

Naar de Ver. Staten:

New-York	1.201.817 balen.
New-Orleans	51.242 "
Baltimore	12.995 "
<hr/>	
totaal Ver. Staten	1.266.054 balen.

Naar Europa:

Hamburg.	918.998 balen.
Havre	541.835 "
Rotterdam	519.547 "
Trieste	362.501 "
Antwerpen	287.828 "
Genua	59.242 "
Marseille	58.767 "
Bremen	56.418 "
Londen	1.802 "
Alle andere.	84.979 "
<hr/>	
Totaal Europa	2.891.917 balen.
<hr/>	
Totaal Generaal .	4.157.971 balen.

Handelsbeweging der Argentijnsche Republiek. De geheele handelsbeweging van de Argentijnsche Republiek tegenwoordigde in 1896 een waarde van 227.728.966 piasters, tegen 213.792.570 in 1895 dus eene vermeerdering van 13.936.396 piasters.

Die vermeerdering is geheel tengevolge van toename der invoeren. De uitvoer in 1896 was zelfs 3.612.952 piasters minder, en wel voornamelijk tengevolge van minder uitvoer van hoornvee, huiden, lijnzaad, graan en quebrache hout. Hooger cijfer daarentegen geeft de uitvoer van wol, maïs en suiker.

Gesplitst naar landen van bestemming werd uitgevoerd naar

	1895.	1896.
Frankrijk	20.357.169	23.654.979
Engeland	14.694.783	14.388.761
Duitschland	13.323.324	13.332.785
Belgie	15.417.711	12.062.348
Brazilie	8.096.105	9.841.460
Ver. Staten van N.-Amerika .	8.947.165	6.401.362
Italie	3.518.087	3.897.059
Andere landen	34.582.494	32.092.213
Totaal	118.936.838	115.670.964

Als gezegd waren de invoeren echter beduidend meer en geven deze in 1896 tegen 1895 eene toename van 17.202.270 piasters.

Gesplitst naar landen van herkomst vinden wij voor de invoeren de volgende cijfers.

	1895.	1896.
Engeland	39.524.270	44.729.966
Duitschland	11.162.549	13.895.065
Frankrijk	9.116.870	12.028.514
Italie	10.363.129	11.394.910
Ver. Staten van N.-Amerika .	6.686.999	11.210.475
Belgie	7.441.356	8.453.200
Brazilie	4.095.665	5.152.621
Andere landen	6.464.894	5.193.251
Totaal	94.885.732	112.058.002

Handelsbeweging van Zwitserland. De waarde van de invoeren in Zwitserland, die van 1890 tot 1894 van 933 millioen francs terug ging tot 882 millioen, steeg in 1895 weer tot 915 millioen en in 1896 tot 993 millioen francs. De uitvoer vermeerderde eveneens van 663 millioen in 1895 tot 688 in 1896.

Patentaanvragen in Engeland. Uit onderstaande cijfers blijkt welk een groot aantal aanvragen om patenten jaarlijks in Engeland worden ingediend.

1884	17.110
1890	21.309
1891	22.878
1892	24.179
1893	25.107
1894	25.386
1895	25.062
1896	30.194

Terwijl dus het aantal aanvragen in 1895 iets minder was dan in het daaraan voorafgaande jaar, geeft 1896 de verbazende toename van 5132 aanvragen. De voornaamste oorzaak daarvan moet gezocht worden in de ontwikkeling der rijwielen-industrie; meer dan 5000 uitvindingen hadden daarop in het afgelopen jaar betrekking.

De uitkomsten van het Keizer Wilhelm kanaal. Het is altijd eene vraag geweest of het Keizer Wilhelm kanaal renderen zou of althans de kosten goed maken.

De ontvangsten bedroegen

1 Juli 1895—1 April 1896 674.547,23 Mark.

1 April 1896—1 April 1897 1.009.969,34 "

Daartoe brachten bij

	Stoomschepen.	Zeilschepen.
1895/96	518.441,41	156.105,82
1896/97	766.154,54	243.814,80

De ontvangsten voor 1896/97 waren gernaamd op 2.271.000 Mark en bereikten dus niet de helft van het bedrag waarop gerekend was. Voor 1897/98 zijn de ontvangsten belangrijk lager gernaamd namelijk op 1.354.000 Mark. Men verwacht wanneer de langzame toename van het verkeer door het kanaal sedert de opening blijft aanhouden, dat dit bedrag aan ontvangsten bereikt zal worden.

Intusschen is dit in geen deele toereikend tot dekking der uitgaven, die op 2.145.280 Mark gernaamd worden, en zal het Rijk dus 791.280 Mark bij moeten passen.

Sedert September 1896 is een verlaagd tarief van kosten in werking getreden, dat ten gevolge heeft gehad dat het verkeer door het Kanaal zeer aanmerkelijk is toegenomen, zoodat

niettegenstaande het lagere tarief de ontvangsten zijn gestegen. Immers, met uitzondering van Februari, in welke maand de meeste Deutsche havens door ijs gesloten waren, waren de ontvangsten onder het nieuwe tarief de helft meer dan voordien. Men hoopt in Duitschland dat het tarief nog lager gesteld zal worden en verwacht daarvan dat het verkeer door het kanaal nog belangrijk zal toenemen.

Verkeer door het Suez kanaal. Het aantal schepen, die in 1896 door het Suez kanaal voeren, was 3409 met een inhoud van 12.039.859 ton bruto, tegen 3434 (11.833.637 ton) in 1895, en 3352 (11.283.855 ton) in 1894.

Daaronder waren

	1894		1895		1896	
	aantal.	inhoud.	aantal.	inhoud.	aantal.	inhoud.
Engelsche	2.386	8.326.826	2.318	8.382.075	2.162	8.057.706
Duitsche	296	887.363	314	997.029	322	1.120.580
Fransche	185	710.990	278	1.005.051	218	819.919
Nederlandsche	191	484.570	192	497.903	200	520.994

22

